M. TULLI CICERONIS

SCRIPTA QUAE MANSERUNT OMNIA.

RECOGNOVIT

C. F. W. MUELLER.

PARTIS III VOL. I

CONTINENS

EPISTULARUM AD FAMILIARES, QUAE DICUNTUR, LIBROS SEDECIM, EPISTULARUM AD Q. FRATREM LIBROS TRES, Q. CICERONIS DE PETITIONE AD M. FRATREM EPISTULAM, EIUSDEM VERSUS QUOSDAM DE SIGNIS XII.

LIPSIAE
IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI
MDCCCXCVI.

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

ADNOTATIO CRITICA.

Postquam octo annis (1878—1886) duas partes huius editionis, secundam et quartam, conficere mihi licuit (primam Fridericus annis 1887 et 1891 absolvit), in tertia totidem annos cessare coactus sum, dum Mendelssohni opus expectatum in manibus esset; nam magnam is spem moverat novi et pleni apparatus critici, antea autem Ciceronis epistulas edere inscitiae ac temeritatis fuisset. Quae spes non fefellit; nam ille rem tam praeclare gessit colligendis et adhibendis testimoniis, ut aequus iudex nihil fere desiderare posse videatur. Atque usus est Mendelssohnus his maxime libris manuscriptis: Mediceo 49. 9 saec. IX (v. Dessau Herm. XXIX 1894 p. 397. 1) M, qui XVI libros epistularum continet, Harleiano 2773 G saec. XII et Parisino 17812 R saec. XII, qui libros I—VIII, Harleiano 2682 H saec. XI, Palatino 598 D saec. XV/XVI, in quibus sunt ep. IX—XVI, Erfurtensi, nunc Berolinensi fol. 252, F saec. XII/XIII, qui habet epistulas ex libris XII, XIII, XIV, XV, XVI, et quidem ita usus est, ut non solum in prioribus octo libris, sed etiam in posterioribus, 'dubia ubi res esset et incerta, M, veterem ducem, sequi mallet' quam ceteros codices (p. XXV ex.); cui iudicio ego fere adsentior, nisi quod cum de omnium codicum fide et auctoritate tum de Medicei paulo secus existimo.*)

*) Haec obtrectandi aut gloriandi causa a me dici nemo homo sanus interpretabitur, neque hercle mihi tale quid in mentem venisset, nisi factum esset, ut similia simili in causa verba mea in eam partem detorquerentur. Ego anno 1864 in Fleckeiseni annalibus p. 268 sqq. fusius de codicibus ABH librorum de philosophia disputaveram Halmique de iis iudicium refutaveram. Anno 1871 Iohannes Vahlenus in praef. editionis I de legibus idem quod ego de codicibus AB, aliud de H iudicavit meam commentationem vel ignorans vel inutile iudicans commemorare. Id ita me movit, ut in mea editione

In hac adnotatione idem institutum tenui quod in prioribus voluminibus, ut recentiorum editorum, hic Baiteri, Wesenbergi, Mendelssohni, Lehmanni et Andreseni (VI et II editt. epist. sel. Hofmanni) differentias notarem omnes, selectas aliorum (de Tyrrelli editione doleo me sero cognosse), non ut codicum varietates enumerarem, quod mihi propositum fuisse nescio quo pacto opinati non unus, sed multi oblitum me esse aliquando alicuius codicis scripturam afferre aut similia saepe insimularunt.

In temporibus epistularum ascribendis Mendelssohni 'tabulas chronologicas' secutus sum paucissimis exceptis.

P. 1. 12 *quia* Victor., Bait., Wesenb., *qui* codd. MR, *quod* G fortasse recte, *quoniam* Cratand., Mend. *Qui* scriptum invenitur pro *quia* p. 11. 30 in MR, 41. 4 in GR, pro *quod* in G 133. 7, 179. 4, pro *quoniam* in F p. 444. 33. Ad p. 245. 15, 506. 9. — Ib. *de me* del. Cobet Mnemos. N. S. VIII 1880 p. 182, *perfecto reditu meo* Spir. Bases Athenai. 1880 p. 155. — 13 *ego, quia* edd.; cf. p. 402. 3, Planc. 23. 56 *quia neque — et quod* etc. — 21 *etiam* codd. GR, Bait. || **P. 2.** 2 *cotid.* Med. sexagiens, semel (saepius GR) *cottid.* p. 204. 16, semel *quotid.* p. 26. 26,

---

librorum de legibus a. 1878 haec scriberem: 'De libris de legibus optime meritus est hac aetate Ioh. Vahlenus cum denuo excutiendis opt. codd. Leid. A et B, tum emendando. Dissentio ab eo de cod. Heins., quem ille tam parvi facit, ut raro eius mentionem iniciat, ego nusquam neglegendum censeo, nedum, quae is propria habet, 'arbitrio correcta' concedam', nihil amplius, de codicibus id ipsum, quod in illa disputatione pluribus executus eram. Tantam impudentiam non tulit Iohannis Vahleni probitas: 'ne quid propriae virtutis deesse videretur, non uno nomine veritati repugnantia' me 'cum obtrectatione aliena' (p. XI sq.) scripsisse et 'dissensum' a se meum 'cum ostentatione pronuntiasse' (p. XV) autumat, ut suae 'editionis fidem et usum everterem' (p. XI). Mentitum esse me ita probat, ut, quod mihi 'rarum' visum sit et nunc videtur, rarum esse neget et, quae ipse scripserat: 'in plurimis cum Vossianis consentit' cod. H, 'alia' (i. e., ut opinor, in quibus non consentit cum Vossianis, i. e. 'quae propria habet') 'arbitrio correcta habet', falso me rettulisse arguat. Tantarum ineptiarum si quis causam quaerat, praeter hominis stomachum nullam aliam inveniri posse puto nisi hanc: noluit verbis quoque fateri videri, quod non poterat non re concedere, iniuria codicem Harl. a se antea neglectum esse; etenim omnem Harleiani differentiam in ed. II adiecit ridicule sane querens 'inutilium mole scripturarum adnotationem spissatam'.

513. 4 *cotidie* corr. in *quotidie*, 516. 3 *cotidiana* in *quot.*, in Q. Cic. ep. de petit. cod. Berol. omnibus septem locis *cottid.* Bait. constanter scr. *cotid.*, Mendelss. semel *cottid.*, Wesenb. *quotid.*; ad Sest. p. 10. 37. — 11 sq. *Hortensi*, *Pompei* etc. constanter scr., hoc plerumque etiam Mendelss. velut v. 24; ad Sest. p. 3. 7. — 13 *teneri — potest* recc. edd. παρενθετικῶς scribunt saepe, ut mihi videtur, nimii in hoc genere, etsi plerumque nihil interest, ut p. 3. 28, 9. 33, 15. 16, 25. 8, 26. 13, 27. 4, 31. 32, 32. 14, 34. 14, 36. 7, 37. 11, 39. 17, 40. 1, 11, 42. 8, 29, 48. 5, 50. 2, 51. 29, 59. 24, 76. 3, 28, 33, 91. 17, 92. 26, 95. 15, 33 etc.; cur non v. c. etiam p. 33. 19 sq., 34. 16 sqq., 35. 6, 40. 5, 23 sq., 60. 18, 106. 30—32 et multis aliis locis? Ad p. 15. 16, 23. 30, 37. 23, 39. 27, 54. 28, 56. 32, 57. 19, 69. 22, 101. 9, 126. 6, 147. 27, 175. 26, 179. 26, 192. 25, 207. 2, 221. 17, 226. 16, 244, 12, 250. 15, 252. 14, 257. 1, 278. 9, 326. 10, 329. 3, 332. 7, 431. 15, 19, 468. 12, 472. 22, 498. 2, 508. 8, 521. 32, 532. 4, 542. 35, 545. 26, 552. 4, 562. 24, 564. 16. — 17 et 19 *tres* Wesenb. et sic semper. — 18 et 19 et paene constanter Mendelss. *eis* et *ei*, quamquam 'raro in libris servatum esse' ipse testatur, p. (100. 7,) 277. 31 in omnibus, 16. 3 in GR (M *eius*), 214. 15 in G, *ei* p. 3. 32 in omnibus, ut videtur, ter *is* in M, p. 193 5, 214. 15, 478. 7, bis *iei*, p. 22. 29 (*declaranti ei* M) et 436. 12 (*uti ei* M) tam veri simile quam p. 25. 7 *mieis* in M, qui ipsi Mendelssohno 'nimius archaismus' videtur (cf. 453. 27 *miis*); ad p. 203. 14. Solent codd. habere aut *his* et *hi* aut *iis* et *ii* aliquanto rarius, sed, quod multo plus valet, pro hoc *it* p 87. 22, *ti* 132. 16. *Hiis* invenitur p. 33. 10, 68. 16, 449. 7, 460. 24 pro *iis* (ib. 16 pro *his*) in M (*his* in reliquis), *hii* 14. 21 in M, 441. 14 in D (M *ii*) ut *his* pro *is* duodeciens, *dehis* pro *deis* 24. 14 (*fac et his* pro *facetiis* 242. 19 sq., *mart. his* pro *Martiis* 334. 32, *pariter hii* pro *Parthi* in G p. 48. 33) etc. Pronominis *idem* nominativum plural. *idem* sumpserunt e codd. Baiter et Mendelss. p. 2. 29, 21. 1 et 16, 23. 33, 38. 6, 321. 2, 328. 3, 344. 31, 34, 349. 13, 381. 4, 495. 20, *eidem* 24. 29 et etiam Wesenb. 99. 16 ex MR, dativ. aut ablat. *isdem* 67. 15, 227. 8, 441. 6 Bait. et Mend. e Med. (sic p. 26. 13 R, 66. 16, 84. 30, 85. 11 G, 306. 29 D), *eisdem* omnes p. 26. 13 (*ehisdem* M, *isdem* R), Mend. reliquis locis omnibus (p. 124. 36 G), Bait. *isdem*, Med. (AR) *hisdem* 66. 16, 84. 30, 85. 11, 95. 10, 487. 14, R 67. 15, 199. 31, HD 227. 8, 262. 5, 384. 28, H 306. 29, FHD 441. 6. In Q. Ciceronis libelli cod. Berol. nusquam non est *hi* et *his* excepto uno loco p. 569. 9, ubi habet cum Harleiano *uti* pro *ut ii*, Buecheler constanter *i* et *is*. V. ad p. 13. 20, 41. 29, 86. 33, 93. 22, 100. 18, 108. 28, 133. 32, 142. 15, 156. 1, 158. 34, 239. 23, 251. 34, 269. 1, 302. 15, 320. 6, 350. 8, 440, 10, 441. 32, 446. 10, 478. 22, 481. 16, 497. 17, 500. 29, 35, 559. 29, 562. 10,

563. 14, 567. 14, 568. 13, 569. 33, 574. 37, 575. 29 et 30; cf. Meusel lex. Caes. II p. 250 sq., ad Lael. p. 177. 9, div. Caec. 105. 34. — 20 *sint* all., Wesenb.; ad p. 152. 3. — 21 et 23 et 25 *Volcat.* (G) R, Bait., Wesenb., p. 5. 12 et 86. 18 *uolcat.* R, 380. 7 *uulcatio* HD, *uulcacio* M, 519. 12 *uulcatius* M. — 23 *suspition.* Bait. constanter, 442. 27 FH, Buecheler e Berol. 564. 34 sq., H *suspic.*, 526. 24 et 551. 17 M e silentio. Ad Sest. p 5. 3. — 24 sq. *voluntatis, animadvertebatur* Bait., *[nam adv. — — Volcatio]* Wesenb. — 25 *adsentire* codd., Mend. (melius erat *adsentirei*, de quo ad p. 203. 14; nam errat Lehmann ad ep. sel. III 4. 3 p. 169 ed. VI. V: Ladewig 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1867 p. 176). Idem codd. habent *imitare* p. 89. 12, *sperare* 98. 24, *pervenire* 101. 26 sq., *opperi(re)* 166. 2, *excitare* 317. 27, M *recordare* 32. 1, *perferre* 34. 12, *existimare* 47. 10, *delectare* 83. 8, *errare* 134. 30, *prohibere* 150. 6, *circumsedere* 223. 32, *consule* 461. 22, *laudare* 503. 6, *renuntiare* 508. 36, *agere* 515. 4, *renovare* 533. 10, MG *referre* 212. 31, 35, 213. 4, *supersedere* 214. 9, GR *impe(t)rare* 45. 11, *dissipare* 93. 17. Ad p. 124. 29, 452. 21. ‖ **P. 3.** 13 *sententiam* Wesenb. — 14 *in dicendo* Madv. Adv. II 233 et v. 15 *in singulis* Plugg. Mnem. N. S. I 1873 p. 61; ad p. 25. 22. — 25 *consulares* Krauss progr. Col. 1866 p. 3 sqq. (1869 p. 12 sqq.), Wesenb.; v. Goldbacher 'Wien. Stud.' II 300 sqq. et Holzapfel Philol. XLVI p. 645. — 28 sq. *(id quod est fact.)* Wesenb., Mend. (ad p. 2. 13), *idque est f.* cod. R (*idemque est f.* G, *id est quod f.* M), Streicher Comment. Ien. III p. 139, Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 261 probab. — 32 *non invitis* Wesenb., Joh. Mueller. progr. Innsbr. 1862 p. 4. Omittunt *non* omnes codd. p. 22. 24, 250. 21, 320. 14, MG 45. 23, MH 340. 24, M 253. 11, 430. 15, 450. 16, R 77. 21, 150. 24, 153. 19, G 96. 25, 162. 6, 171. 4, HD 298. 22, 305. 20, H 362. 20, D 450. 35, FH 453. 21, add. M 495. 37 *non inv. non*, R 120. 27 *non modic.*, G 134. 36 *non causa*, 170. 34 *non videar*, D 394. 15 *non praef.*, 473. 24 *non essent*, FH 437. 1 *non posse*, 479. 25 *non poterit.* Ad p. 186. 27, 223. 28, 577. 4, Sest. p. 20. 32. — 33 *cupierant* Wesenb., Madv. Adv. II 233, Mend., *cupierunt* MR, Bait., *cupiebant* G. P. 349. 10 *consumpserunt* codd., 99. 1 *pepercerunt* GR; ad p. 21. 32, 214. 32, Sest. p. 29. 4. — 35 *cenavi* codd., Bait., Mend., *coenavi* Wesenb. et alibi, codd. nusquam, sed p. 179. 9 Med. habet *caenam*, 484. 27, non 26, *caenare.* ‖ **P. 4.** 11 secutus sum Mendelssohnum, qui '*K.* ubique scripsit, *kl.* M, *kal.* GR', non quo credam ei falso aliter scribi statuenti (v. eum p. 395. 21), sed quod 'postea nihil notavit, ne de M quidem'. — 19 *quom* Mend., *quam* M[1], *cum* M[c]GR, Bait., *quum* ut semper Wesenb. Item optimus cod. habet *quam*, dett. plerumque *cum* p. 7. 21, nisi quod ibi M[c] '*quom* corr. ex *quam*', 22. 5, 23. 34 (etiam G *quam*, R *quando*), 30. 9, 51. 27, 75. 30, 131. 10,

181. 29, 193. 10, 338. 28, 479. 12; p. 225. 35 desunt rell. codd., 393. 7 om. HD; omnes codd. *quam* 14. 34, 39. 8, 49. 27, 121. 26, 131. 10, 183. 30, 232. 13, 243. 18, 421. 11, Berol. 564. 4; M *cum*, rell. *quam* 467. 22, MD *cum*, FH *quod* 481. 10, A *quam*, rell. *cum* 241. 25. Semel in M est *quum* 437. 6, paulo saepius *qum*. Ad p. 51. 14 et 27, 82. 15, 467. 22, 471. 14. — 21 *quicquid* Bait. constanter, Mend. tacit. duodetriciens, *quidquid* Wesenb. constanter, Mend. tacit. quinquiens, 137. 16, 161. 15 (in eodem versu *quicq.* et *quidq.*), 320. 30, 382. 32, 406. 31. Ad Sest. p. 46. 8. — 22 *agantur* (sic R) *omnia* (sic omnes; ad p. 32. 26) Streicher Comment. Ien. III p. 140; v. Lehmann Quaestt. p. 55, adde p. 12. 8, 16. 28, 84. 26, 156. 22 sq., 491. 18 sq., 566, 12; 146. 21, *agantur omnia omni* H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161. ‖ **P. 5.** 4 *intellegat* Bait., Mend. constanter e codd. (hic R *intelligat*, 'quod amplius non notabitur'), item *negleg.* (*necleg.* p. 69. 15). Q. fr. p. 505. 29 semel M *negleg.* corr. ex *neglig.*; sed Buecheler in petit. *intellig.* deciens, *neglig.* semel sine dubio e Berol., ubi Harleianum habere *intelleg.* et *negleg.* testis est Baehrens praeter p. 563. 8, 568. 22, 570. 7. Ad Sest. p. 14. 32 — 12 *cum sententia* Lamb., Wesenb. Praeferrem, si opus esset, *de sent.* — 25 *Alexandream* Bait., Wesenb., item 10. 20, ut 10. 17 (*alexandre amatque*) et 185. 10 et 523. 8 M et Mend.; *Antiochea* 40. 6, 350. 3, 6, 8, 448. 4 sq., 11 sq., 12, *Antiochia* 49. 27 etiam Bait. et Wesenb., sed 345. 17 uterque contra codd. *Antiochea*, *Apamea* constanter, quamquam dett. codd. partim habent *Apamia*, *Epiphanea* 448. 7, 24 sq., *Laodicea* (*Laud.*) quinquiensdeciens, *Laodicia* 446. 15 Mend. e codd., 70. 36 G, 257. 8 et 350. 13 HD, *Seleucea* 221. 28; sed codd. etiam *Philomeleum* 446. 22. *Dareus* 40, 12, *Aristoteleus* 187. 20, *Aristotelius* 26. 34 et 27. 1, *Isocrateus* 27, 1, Bait. et Wesenb. *Isocratius*, *Hipponacteus* 192. 1, *Sophocleus* 482. 33, *Empedoclea* 532. 25, *Aristophaneus* 547. 19, *Xenophontius* 120. 20, *Epicurius* 257. 7 (*epicuris* codd.), 366. 20; sic 462. 26 Mend., *epicureius* codd., *Epicureus* Bait., Wesenb., item 511. 35 et 37 tacit., *Areopag.* 368. 5 (*ariop.* HD). Ad Rab. Post. p. 267. 13, Off. 26. 33. — 30 *tribunorum* Purser Hermath. V 1885 p. 286 prob. Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 263, *tiranno* cod. G^1, om. ceteri; cf. p. 522. 1. P. 3. 9 codd. *canini tiranni* (*-nii*) *publio* (*-ii*) *lentulo* (*-li*), 3. 23 *tirannus publio lentulo*, 37. 7 *tyrannus publio lentulus*, 10 *tiranno publio lentulo*. Cf. ad p. 27. 37, 36. 5, 60. 29, 169. 22, 212. 35, 213. 6, Sest. 35. 6. — 31 *mi* scr., *inprovis.* MG, *impr.* R, *mihi* vulg. Mendelss. *mi* scr. e Med. aut omnibus codd. p. 58. 9, 60. 18, 70. 2, 117. 8, 17, 27, 192. 9, 207. 2, 243. 3, 311. 34, 323. 12, 363. 32, 427. 27, 480. 24, 488. 26, 31, Bait. et Wesenb. nusquam. P. 411. 13 in M est *mi* superscr. *hi*, 372. 19 in HD *qui* (*quia*) *amicus pius*. Ad p. 226. 7,

270 17, 271. 8, 355. 2 || **P. 6.** 22 *modi* om. codd., Lehm. Quaestt. p. 85, qui quod difficile sit esse interponere id vocabulum, non recte iudicat de codd.; nam vel mirabilius permulta interciderunt velut in M p. 261. 28 *prudenter*, 264. 10 *fieri*, 270. 31 *omnis*, 277. 19 *in ea re*, 349. 11 *iis* etc.; v. ad p. 31. 7, 54. 16, 55. 10, 62. 23, 91. 5, 98. 27, 227. 11, 228. 8, 238. 4, 18, 242. 7, 244. 30, 246. 22, 253. 11, 264. 25, 275. 33, 278. 11, 36, 281. 37, 284. 30, 292 24, 298. 16, 301. 13, 313. 16, 24, 315. 27, 28, 316. 17, 317. 23, 344. 25, 354. 13, 376. 3, 382. 33, 391. 21, 392. 19, 401. 12, 419. 18, 421. 15, 432. 7, 433. 9, 443. 13, 32, 444. 17, 450. 8, 457. 30, 459. 13, 463. 26, 29, 474. 7, 505. 2. — 25 *resistemus* all., Wesenb., *resistimus* codd., Bait., Mend.; v. Steinitz 'De affirmandi particulis Lat.' diss. Vratisl. 1885 p. 19 sq. Cf. *possit* pro *posset* M p. 218. 18, HD 277. 12 etc., *consulis* 355. 18 omnes, *vidit* 400. 26 MH etc.; ad 68. 29, 149. 37, 335. 12, 390. 17, Cael. 107. 7. — 28 *[causa regia]* Manutio auctore Bait. — 31 *nec Q. Selicio* coni. Baiter, scr. Wesenb., prob. Lehmann Quaestt. p. 102. || **P. 7.** 5 *gravitate esse positam* Purser Hermath. 1885 p. 286, *grav. se posit.* GR. — 16 *[ea]* Wesenb., *iam* Starker Symbol. crit. ad Cic. ep., diss. Vrat. 1882 p. 2 sqq.; v. Fleckeis. ann. 1864 p. 629, S. Rosc. p. 62. 8, leg. agr. 186. 7, Phil. 553. 19, infr p. 74. 16, 88. 19, 221. 10, 223. 27, 325. 12, 349. 26, 489. 6, 571. 8. — 22 *omnium* pro *nimium* Lamb., Lehmann Quaestt. p. 109, *inimicorum* Weinhold 'Archiv' III 570 cf. infr. p. 523. 31 *magno silentio malevolorum*. — 32 et semper *paullum* (*paullulum*, *paullatim*, *paullisper*) Wesenb., Bait. nusquam, Mend. semel ex omnibus codd. p. 77. 8, bis, p. 19. 25 et 124. 18, ex M contra GR, semel contra omnes 472. 28, *pollulum* (etiam Bait. et Wesenb.) 341. 17, reliquis 37 locis uno *l* e codd., nisi quod R p. 108. 6 et 170. 15 habet *paullo*. At *Paulus*, *Paula* octiens e codd., 206. 34, 210. 7, 218. 8 et 13, 394. 28, 458. 3 (M ind. *paullo*, 27 D *paulle*), 525. 27, *Paullus* semel contra codd. MR 212. 8, sexiens cum codd. aut certe M, 90. 27, 217. 18, 218. 15, 318. 32 (HD *paulo*), 457. 16 et 460. 21 (FHD *paulo* et *paulum*), Wesenb. constant. Ad Balb. p. 177. 19. ||

P. 8. 13 *[in]* Wesenb.; ad p. 25. 22. — 20 *adflictast* Mend., *adfl. sit* codd., *adfl. est* vulg., item p. 33. 22 *sita sit*, 406. 31 *illa sit* omnes codd., 222. 35 M *pati sit* (cett. desunt), 313. 3 *providendum sit*, HD *est*, 562. 14 *meditandum sit* Ber., bis GR *sit*, 108. 32 et 162. 6, sed amplius quinquaginta locis M habet *st*, ceteri plerumque *est*, semel etiam H *faciendust*, 426, 30, semel omnes, ut videtur, *Ravennaest*. p. 202. 31: p. 441. 34 FHD *nulla si*, 456. 10 FH *factus*, D *factu*, 459. 11 FHD *meo stet*, 221. 17 M *stomachus*, ceteri desunt, 42. 9 M *sordida iis quorum*, 185. 5 sq. MG *alienissimus et*, R *alieni sumus et*, 101. 17 M *necesset*; *et* pro *est* p. 3. 34, 204. 7, 308. 17 omnes, 106. 20,

182. 1, 310. 8 (*est* D, *sit* H) M; v. ad p. 14. 15, 88. 18, 195. 28 *b(enest)*, 573. 10, Pis. p. 189. 15. — 26 *exspect.* Bait. et Wesenb. constanter, Mend. e codd. *exsp.* et *exp.* promiscue, sed aliquanto rarius sine *s* littera. *Exispect.* habet M p. 119. 18, 145. 10, 171. 6, 228. 13, 461. 7 sq., *spect.* GR 175. 14, omnes 206. 5, 272. 12, 274. 18, 281. 8 (*exp.* H), 428. 26 (*sperare* D), 462. 20; *exsting.* 2. 32, 100. 16, *exting.* 33. 30, 83. 35, 124. 11, 284. 26, 287. 27, 327. 27, *exstare*, *exstitisse* 10. 9, 15. 8, 107. 6, 114. 4, 170, 31. 374. 11, 411. 9, 453. 22, 456. 30, sine *s* 19. 21, 20. 20, 34. 22, 75. 12, 114. 18, 131. 22, 172. 13, 205. 3, 265. 12, *exsist.* 492. 14, *exist.* 207. 13, 28, 576. 5, *exarcire* dub. 574. 8, *exsolv.* 171. 15, *exsequi* 326, 6, *exsurg.* 340. 8, *exsilui* 481. 12, *exscrib.* 485. 32. De *exilio* et *exule* ad p. 94. 21. ‖ **P. 9.** 7 *quotiens* ut *totiens*, *aliquotiens* Bait. et Mend. e codd., tantum 112. 12 *quotiescumque* Mend. tacit.; *octogiens* 411. 24, *centiens* 539. 7. Wesenb. *quoties* et sim. Ad Phil. p. 510. 8. — 30 non solum *a*, sed etiam *me* om. codd. GR, utrumque all., Streicher Comment. Ien. III p. 140. *A* aut *ab* abest ab omnibus codd. p. 22. 20, 75. 8, 101. 19, 167. 9 et 168. 16 (*missa* et *misisti*), 236. 1, 249. 13 (est in indic. codd. MH), 419. 26, 421. 17, 474. 7 (*futurus*), 544. 32, a MD 244. 11, a M 13. 33, 26. 37, 49. 12, 74. 16, 91. 25, 93. 3 (*esse*), (111. 7 littera erasa,) 158. 5 (*misisti*), 287. 3, 474. 7 (*nobis*), a R 37. 10, 42. 8, 97. 27, 109. 27 (*ab*), ab HD 244. 11 (*qui Caes.*), 299. 28, 352. 18, 362. 23 (*fuisset*), ab H 394. 17, 422. 8, 448. 24, ab D 328, 12, ab FH 455. 22; p. 559. 23 M habet *ne* pro *a te.* Eadem praepositio addita est in omnibus codd. p. 187. 22 (*amisi*), 195. 13 (*a meis*), 199. 24 (*a gloria*), 326. 19 (*aliquido* aut sim.), 517. 30 (*a se levare*), in M 113. 29 et 472. 6 (*a me*), 468. 9 (*amitt.*), in MG 109. 28 (*a te*), in HD 299. 33, in H 326. 35, in F 355. 18 (*a me*), in D 326. 37 (*a te*) et 371. 7 (*amoveri*); ad Sest. p. 60. 12, infr. 343. 36, 350. 13. *Me* autem om. omnes p. 25. 9, 27. 8, MG 174. 28, M 278. 36, 550. 2, GR 14. 10 (*nostram stud.* M), 63. 33, G 12. 2, 64. 23, 72. 27, 77. 29, 78. 30, 91. 10, 124. 28, 129. 11, 209. 29, R 41. 29, 42. 1, 98. 26, 160. 16, 193. 29, H 271. 8, 294. 18, 34, 325. 32, 374. 2, HD 309. 22, 310. 19, F 449. 35, FHD 452. 18, FH 483. 21, addunt omnes 307. 7, M 81. 6 (*mecum me*), 538. 33 (*me ἀμφ.*), GR 83. 11 (*me iam*). V. ad p. 46. 36, 50. 8, 105. 8, 204. 6, 237. 22, 381. 9, Caec. p. 45. 35, Vatin. 66. 11. — 33 *quod fac. int.* in parenthesi Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 10.** 10 *[Alexandrini]* Kleynio auct. Bait. — 19 et 21 *Ptolom.* codd., Mend., *Ptolem.* vulg.; ad p. 531. 19, Sest. 25. 36. ‖ **P. 11.** 31 'Cicero posuerat', inquit Madv. Adv. II 233, '*temporibus iis, quum per te salutem sum adeptus*'; nam, 'quid sit tempora quaedam per aliquem adipisci, nescio, neque, opinor, quisquam scit.'

Mihi recte ii, qui selectas Ciceronis epistulas ediderunt, ne pueros quidem explicationem desiderare censuisse videntur.]

P. 12. 5 sq. *et oro et moneo* Starkero auct. (*oro et moneo* Diss. Vratisl. 1882 p. 5 sq.) Lehmann ep. sel. II 2 coll. p. 506. 13, *emoneo* codd., Bait., Mend. non melius hic, ut opinor, quam apud Avian. fab. 3. 4 Ellis, cum cruce Wesenb.; v. ad. p. 369. 32. — 14 *aliquamtum* Mend. e Med. (*aliquam tum*) ut 93. 28 sq. *tantum* — *quamtum*, 363. 7 *tamtum*. Si opus est titulorum auctoritatem sequi, idem docent scribendum esse v. c. *faciumdam* et *sentemtia*, cod. autem M habet *adiungem du* p. 13. 29 sq., *laboram dum* 33. 10, *nom multo* 95. 23, *legem dote* 120. 37, *rudem tum* 203. 19, *pamtheriis* 207. 1, *contemtionem* 207. 17 (*contemptas* 163. 8), *autem tum* 217. 14, *um de* 225. 24, *uicem sum hodie* 358. 33, *patrem si* 384. 32, *tantundem* 164. 27 corr. ex *tantumd.*, e contrario 7. 8 *quantibi*, 42. 2 *quantu*, 273. 8 *quantum*, 335. 32 *tanque*, 348. 21, 377. 3, 381. 3 *etiamnunc*: ad p. 34. 28, 137. 18. — 18 sq. *sentiasque id, quod — intelligas, te* Wesenb. — 24 *reliqua* vulg., *re qua* codd., cum cruce Mend. Quam saepe mediae syllabae interceptae sint, qui memoria comprehensum teneat, eum vix dubitare posse confido. Pauca ex innumerabilibus exemplis proferam: p. 24. 19 *cont ri eram*, 87. 20 *mi se rum*, 90. 29 *lu ctu m*, 127. 31 et 265. 10 *per tur bat.*, 181. 10 *preci pi o*, 267. 2 *sa lu tis*, 278. 7 *e iu s*, 280. 27 *leri ta te*, 285. 17 *mer it aque*, 289. 5 *candi da tum* (*conditum* AD), 294. 36 *cont ent iones*, 297. 27 *pr ae s entia*, 333. 15 *tole ra bilia*, 346. 2 *per fi dia*, 354. 30 *derers or iolum*, 355. 10 *leg at ione*, 362. 20 *inim ic is*, 437. 13 *prae si dium*, 445. 1 *disce de rem*, 447. 37 *disce de ret*, 448. 22 *disce de re*, 456. 11 sq. *honorificentiss im e*, 474. 30 *ren ti s*, 542. 7 *alt er na*, 568. 7 *profici sc atur*. Cf. ad p. 60. 23, 89. 5, 105. 17, 113. 7, 169. 26, 259. 7, 324. 14. Nec rarius contrarium genus (ut *religio* pro *regio* p. 207. 10), de quo ad p. 24. 29. — 28 *profecisse* vulg., Bait., Wesenb., Lehm. nescio cur, nisi propterea, quod *tamen* in *tantum* mutandum censuerunt: Mend. † *tamen*. V. Lehm. de Cic. ep. ad Att. p. 194 et ep. sel. II 8 p. 124, 174, 216, 224; cf. ad p. 18. 20, 260. 4, 277. 17, 534. 23; 74. 16. — 32 *posse adsequi* Ern., Lehm ep. sel. II 2; cf. p. 40. 19, 41. 9, 60. 16, (286. 20, 36), S. Rosc. 5. 12, Quinct. 7. 29 ex., 21. 67 m. — 35 *ego* codd., Lehm., Mend., *eo* vulg. non necessar., sed tamen fortasse vere; ad p. 204. 8. **P. 13.** 2 *tu tuis* Wesenb., *cognorit Utuis* M, *cognori, ut tuis* GR, Mend., *cogn., tu ut tuis* Or., Bait., Lehm., *tu id ut tuis* H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161 cf. p. 46. 6 fortasse recte. Pronomine *tu* carere nolui. — 8 *summae virtutis* GR, vulg., *summa virtute* M, Mend. — Ib. *adolesc.* Wesenb. constanter, hic G, 'quod amplius non notabitur', 563. 5 et 21, 570. 26 et 32, 575. 20 Buecheler tac., sed Harl. certe tribus postremis locis *adul.*; ad Sest. p. 10. 15. — 20 *his* codd. (om.

R), Bait., Wesenb.; ad p. 2. 18. ‖ **P. 14.** 1 *mercule* M, Mend. triciens, ter, 117. 22, 198. 29, 465. 27, *mercules*, nusquam alii codd., si recte suspicor p. 180. 2 et 183. 14 oblitum esse Mendelssohnum GR commemorare, *mehercule*(*s*) quadragiens quater. *Mercule*(*s*) scriptum invenitur Cat. frgm. p. 58. 8 Jord. (Bergk 'Beitr. zur lat. Gramm.' p. 152 n. 1), Cic. legg. I 1. 4, 4. 12, III 15. 33 in codd. AB, par. 1. 6 in B (AV *hercule*); Acad. II 4. 10 m. *meercula* B. V. Lachm. Lucr. p. 152, Neue-Wagener II³ 991; cf. ad p. 60. 23. — 9 *lubet* M (*iubet* GR, omnes 72. 28), Bait., Mend., *libet* Wesenb. constanter. *Lubet* et *lubenter* Med. habet viciens quater (multo saepius *lib.*), plerumque cum ceteris, deciens solus, sed 467. 4 bis FH, 463. 16, 472. 24, 486. 11 FHD *lub.*, M *lib.* Mend. sequitur Mediceum, plerumque etiam Bait., sed 350. 32, 354. 4, 389. 29 (486. 11 non item) propter vicinitatem contra codd. scribit *lub.*, 136. 18 tac. *lib.*, Q. fr. p. 526. 9, 527. 4 et 18 tac. *lub.* Ad p. 242. 19, Catil. 266. 6, Mil. 296. 11. — 12 *fuerat*, 15 *est* Boot Observ. ad Cic. ep. Amstel. 1880 p. 4, *fuerant* — *si* codd., *fuerant* — *sunt* Wesenb., Madv. Fin. p. 803, Bait., Mend. Nec pluralis usitate ponitur, et *si* veri similius est ex *est* ortum esse quam ex *sunt*; ad p. 8. 20. — 34 *quom* Mend.; ad p. 4. 19. ‖ **P. 15.** 16 sqq. *quid* — *videatur?* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 33 *benivol.* et *maliv.* Mend. e codd. amplius triginta locis (etiam *benific.* tacit. 70. 32 et 92. 37), multo pluribus cum vulg. *benev.* et *malev.* e Med. Nescio, an verius constanter scribatur *beniv.* et *maliv.*, quod in GR tribus primis locis, 1. 19, 6. 15, 8. 33, inveniri testatur Mend., 'amplius non notat', 291. 21 in HD (M *ben*), in Q. Cic. libelli cod. Berol. constanter scriptum est; de ep. ad Q. fr. Bait. nihil adnotat. Ad Sest. p. 4. 13. — 33 sqq. *quamquam* — *laetor* in parenth. Wesenb. et Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 16.** 2 *praestantiores* all., Wesenb. — 21 *reprend.* et sim. e solo Med. sumpsit Mend. decem locis, sexiens ex omnibus, ut videtur, codd., p. 218. 17; 220. 7, 254. 16; 224. 8, 357. 12; 341. 14, Buechel. p. 569. 36 e Berol., Bait. et Wesenb. nusquam. Ego nescio quo modo parum mihi constiti; ad p. 254. 16, 341. 14, Sest. 37. 37; cf. infra 60. 23. — 25 †*ego* Mend. — 32 *alicui* Or., Bait.; v. Krauss progr. Colon. 1866 p. 6. — 35 *ipse* Mᶜ, Bait., Wesenb. (hic errore *ipsi*). ‖ **P. 17.** 2 *moniment.* MR, Bait., Mend., et sic idem 119. 20, 134. 27, 205. 3, *monum.* G, Wesenb. ut 21. 17 et 18, 245. 29 sq., 393. 5, 499. 16 et 20, 500. 7, 505. 29, 510. 36 omnes edd.; ad p. 148. 15, Balb. 198. 13. — 20 *me M.* all., Schuetz, *meam* codd., cum cruce Mend., *me eam* Mʳ, Bait., *me eam M.* coni. Or., scr. Wesenb. — 25 *in qua* Victor., Bait. — 35 *nunquam* Mend. tac., praeterea semel p. 267. 25 (semel affert *nunquam* e G p. 128. 31 pro *umquam*), *unquam* 137. 1, 240. 31, 251. 17, 260. 28, 272. 12, 327. 26, 343. 14, 362. 14, 441. 26, 452. 2, 461. 13, rell.

numquam et *umquam* constanter. ‖ **P. 18.** 9 *oportunus* semel Mend. e codd., semel *oportunitas* 77. 16, ceteris tredecim locis *opport.*, nisi quod p. 282. 1 ex HD affert *oport.* Ad Sest. p. 5. 14. — 20 *etiam* pro *tamen* Madvig. Adv. III p. 155 sq., sed v. Lehmann de Cic. ad Att. ep. p. 195, supra ad p. 12. 28. — 31 *perferebantur* (aut *defer.*) Or., Wesenb. ‖ **P. 19.** 10 *Cinneis* codd., Streicher Comment. Ien. III p. 140 sq., Mend., *meis* vulg., *Cinnanis* aut *Cinnae* Ruehl 'Wissensch. Monatsbl.' 1878 p. 26. — 16 sq. *esset, vir is, qui* interp. Bait., *esset vir, is, qui* Wesenb. — 37 *hanc mentem* M^r^, Bait., Wesenb. ‖ **P. 20.** 7 *iacta iam* Bait., Wesenb., *iactatam* M, *iactata* GR, *iacta* M^r^, Mend. P. 46. 30 *tam* pro *iam* MR (hic *uitam*), *tamen* G, 225. 28 *quae tam* M, 240. 26 *tam salvi* MA, saepius *iam* pro *tam*; ad p. 207. 15. — 18 *mirificus*, 20 *consensus* GR (sed *mirificus et* pro *mirificus sen.*), Wesenb., Streicher Comment. Ien. III p. 141, Mend., *mirifica* — *consensus* M (in archetypo igitur videtur fuisse *mirificusen.*), *mirifica* — *consensio* Bait. — 30 *obici* ut *abic.*, *proic.*, *reic.* etc. constanter Bait. et Mend. tac., *obiic.* etc. Wesenb. *Coicere* scribitur p. 213. 21 (*conic.* G), 292. 32 (*coiic.* D, *conicere* H), *conic.* 548. 24, 560. 14, *coniecti* 296. 13, *coniecit* 331. 26, *coieci* 206. 31, 250. 11 (*coniec.* HD); ad Sest. p. 13. 36, infr. 89. 16. ‖ **P. 21.** 26 *incohatam* M^r^, Mend., *inchoat.* GR, vulg. ut 545. 13. — 27 *relicuum* M, Mend. 25 *reliquam*), item 94. 10 (*-qum* G, *-quum* R), 371. 33 (*-quis* HD), 416. 14, 419. 10 sq. (*-quum* HD), omnes codd., ut videtur, 197. 20 et 392. 8, *relicum* 69. 6, 100. 31, 102. 18 (*relictum* GR), 407. 9, 475. 24 Mend. ex uno M, 155. 14 e palimps. T, 236. 6 tacit., *reliquus* omnes codd. fere centiens. Similiter *aecuum* semel 219. 11, semel *aecum* 380. 12, semel *aequm* 155. 28 M, Mend. *Alico* habet M p. 10. 19, *eandem*, i. e. *eand.*, 233. 6, *ecum* 475. 22 (*metum* rell.) et multa similia. — 32 sq. *acceperant* Ern., Wesenb.; ad p. 3. 33. — 34 *[est vero probandum]* Or., Bait. ‖ **P. 22.** 5 *quom* ad p. 4. 19. — 8 sq. *promulg. omn. magistratibus, te ferente cons.* Lehmann Quaestt. p. 55 sq., *prom. † omnibus referente* (sic codd.) *cons.* Mend., *prom. octo tribunis, refer. cons.* Schuetzio auct. Bait., *ref. cons prom. octo trib.* Schuetz., Wesenb. — 10 *† hominibus* Wesenb., del. Graev., all. — 26 *aps* M, Mend., rell. *abs*, 106. 16, 195. 33, 197. 21, 300. 26 (28 *abs*), 370. 14, 371. 14, 380. 30, 386. 22, 396. 7, 397. 31, 398. 11, 400. 4, 32, 406. 21, 408. 9, 453. 14 Mend. tac. *aps*; v. Neue-Wagner II^3^ p. 827. — 29 *iei* Mend.; ad p. 2. 18. — Ib. *in nostro* Wesenb.; ad p. 25. 22. — 30 *sensu* codd., Mend., *sententia* Manut., Bait., Wesenb. — 33 *eidem* codd., Mend., item p. 55. 34, 367. 8; ad p. 203. 14. — Ib. sq. *quem — sequor* vulg., *† quod ego reh. auctoremque or* Mend. *Quod* scriptum est pro *quem* etiam p. 38. 27 in omnibus codd. in alteris exemplis, pro *quo* 247. 22 in omnibus, 239. 28 in D, pro *qui*

46. 28 in G, 194. 31 in GR, *quem* pro *quod* in M 479. 9, *que* pro *quod* 346. 31 in HD, *quam* pro *quod* in M 224. 2 etc. ||

P. 23. 3sqq. *[cumque — vidisset]* Schuetz, Bait., *et cogendo* Lehm. Quaestt. p. 94 sq. — 11 *quascunque* Mend. tac., praeterea tantum 155. 13. — 22 post *De Vatinio autem* edd. comma ponunt, ego nusquam post tale *de*; v. ad p. 37. 1, 40. 25, 41. 11, 48. 6, 26, 53. 12, 75. 13, 34, 77. 8, 26, 87. 7, 109. 29, 172. 6, 214. 29, 288. 33, 320. 7, 354. 11, 364. 32, 408. 2, 413. 16, 425. 2, 429. 34, 485. 29, 511. 17, 531. 34, 553. 30, 556. 17, 560. 10, 561. 5. — 30—33 *tametsi — laud. idem* in parenth. Wesenb., Mend., Lehm. Quaestt. p. 121; ad p. 2. 13. — 34 *quom* ad p. 4. 19. |

P. 24. 2 sq. *Phaedriam in|tromittamus commissatum", tu: „Pamphilam* addito voc. *tu* cum Bemb. vett. edd., Wesenb.; v. Buechel. mus. Rhen. XI p. 511. — 16 *nunc* add. ante *cognosce* Wesenb., alii post; v. Lehm. Quaestt. p. 64 sq. — 19 *contrieram* cod. Med. 49. 7 P, Mend. ut 256. 32 omnes codd., *contriveram* M^c, Bait., Wesenb., *conteram* M^{1}GR (ad p. 12. 24). Breviores formae in solis dett. codd. non amplius quam ter inveniuntur in hoc vol., 308. 16 *liberasti* in HD, 423. 10 *audieram* in FH, 467. 33 *cogitasses* in H, longiores saepe, 7. 17, 16. 16, 41. 22, 42. 6, 154. 12, 155. 14 in GR aut altero utro, 372. 31, 383. 13 in HD *cognovisses, cognovero, cognovisti* etc., 444. 33 *novissent* in FH, 72. 14 *oneraverunt* in GR, 140. 24 *putaverimus* in R, 281. 9 *decreveram* in M^{c}HD, 292. 17 *transivimus*, 377. 34 *dubitaverim* in HD, 325. 27 *advolaveris*, 342. 5 *audivi* in D, 363. 5 *commendaverim* (*commendarim* rell.), 404. 20 *consueverit* in H, 425. 9 *recuperavero*, 440. 19 *nuntiaverunt*, 465. 26 *quesivit* FH, 445. 4 *decrevissetis* FHD; ad p. 224. 26, 225. 17, 395. 4, Sest. 27. 32. — 20 *[superioribus]* Cobet Mnem. non solum VIII 1859 p. 455, sed etiam N. S. VIII 1880 p. 183, Bait., quos refutavit Madv. Adv. II p. 243 n. et iam ante H. A. Koch progr. Portens. 1868 p. 31. — 29 *significo neque* Madvig. Adv. III p. 156, *significationeque* M, cum cruce Mend., *significatione* R (in G lacuna), *nutu significationeque* M^r, Bait., Wesenb. *Significatio* scriptum pro *significo* ne quis miretur, primum nihil crebrius eo temerariae interpolationis genere et contrario, de quo ad p. 12. 24, ut 21. 5 *ex[er]citati*, 36. 23 *cogita[tioni]*, 39. 8 sq. et 42. 7 *mirifice* pro *mi Rufe*, 43. 29 *milit[ar]em*, 86. 4 *po[te]st quam*, 114. 24 *exi[sti]mia*, 115. 4 *in[ter]ciderunt*, 133. 20 *con[so]latas*, 154. 21 *comm[em]orandum*, 186. 19 *cau[sa]tiones*, 26 *cau[sa]tionem*, 209. 9 *federa* GR, *fodera* M pro *foeda*, 216. 19 *ex[er]citarunt*, 224. 11 *pro[pu]gnatus*, 287. 30 *na[ti]vitatem*, 290. 13 *ep[ist]ulas*, 291. 4 *serv[it]io*, 292. 7 *poss[uiss]emus* (*potuissemus* HD), 293. 5 *ami[ci] sit*, 15 *praetoria[na]rum*, 310. 1 *elab[or]atur*, 342. 25 *servi[s e]remus* (*servis heremus*, *servis haberemus*), 354. 10 *ea[de]m*, 365. 12 *compa[mo]randi*, 375. 1 *f[am]ilia*, 465. 30 *sec[ta]torem*, 475. 5 *tan-*

[*ten*]*dem*; ad p 31. 27, 148. 15 Accedit tamen certa causa corruptionis, nam *neque* non videbatur per se unum vocabulum, sed exitus ablativi cum enclitica particula *que*. ‖ **P. 25.** 8 sq *nam — hortis* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 9 *apud me* M[r], vulg., † *apud* Mend. coni. *paludatus*, *me in* om ante *mei* R; sed etiam sine causa crebro pronomina personalia interciderunt; ad p. 9. 30. *Apud me* non esse necessario *meae domi* satis constat. — 13 *quam*[*que*] Lehmann 'Zeitschr. f. d. G. W., Jahresber.' 1888 p. 256, quod *adductus* non habeat, quo referatur, quod non intellego. Cic. dicit: 'accepisti de singulis causis, quibus rebus adductus eas defenderim': nam *quisque* fere est *singuli*. — 19 *nec* M[r], Bait., Wesenb. — 22 *in* add Wesenb., Bait., om. codd., Mend. Eadem praepositione carent codd. omnes p. 28. 17, 36. 16, 50. 1, 69. 14 et 23, 106. 10 (*testino*), 161. 13 (*commod.*), 560. 8, M 17. 1. 156. 19 (*colomit.*), 222. 21, 340 23 (*in te*), 560. 27, GR 42. 7. 43. 3, 64. 5, 201. 14, G 45. 24, 160. 1, R 33. 22, 87. 35, 98. 17, 114. 10, 120. 7, H 257. 32, 326. 7, 348. 13 (*et sen.*), 377. 14 (*et confic.*), HD 370. 33, FH(D) 450. 14, 467. 14, FH 486. 5 (*serc.*), redundant omnes 181. 23 (*intueb.*), 195. 21 (*etiam in*), 258. 15 (*in philos.*), 265. 23 (*in ea*), 444. 17, M 81. 22 (*communis in sent.*), 149. 35 (eras. post *cui*), 333. 33 (*in benir.*), GR 37. 2 (*in causa*), G 61. 4 (*in loco*), R 22. 22 (*in hoc*), 127. 22 (*in omn.*), 173. 35 (*in exil.*), MH 269. 12 (*in itin.*), FHD 462. 30 (*incurr.*), HD 371. 33 (*in epist.*), F 424. 10 (*in ista*); ad p. 3. 14, 8. 13, 22. 29, 30. 14, 32. 25, 85. 34, 104. 4, 118. 21, 145. 22, 26, 149. 19, 171. 27, 34, 193. 11, 205. 23, 222. 12, 235. 21, 289. 1, 291. 27, 295. 6, 300. 28, 324. 10, 489. 12, 499. 3, 500. 3, 509. 20, 513. 30, 514. 26, 520. 22, 535. 29, 551. 2, 16, 564. 15, 33, 566. 21, prov. cons. p. 130. 26. — 25 vel *est etiam, si* vel *est tum, si* Lehm. Quaestt. p. 125 sq. Equidem non video, quid in hac sententia reprehendi possit: 'Artis est tempestati obsequi et cursum commutare, etiamsi eo cursu recta portum tenere non possis'. Ceterum cf. Seyff. Lael.[2] p. 397, ad Mur. p. 302. 17. Hic p. 54. 11 non minus recte scribitur *ita, etiamsi*. — 27 *coeperis* M, Mend., *ceperis* vulg., *incep.*, *susc.* all. — 30 *id, quod* edd., quasi vero varia sint cum dignitate otia. ‖ **P. 26.** 13—19 *novi — profecto* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 31 *animum* Schmalz apud Mend., † *etiam* Mend., *me iam* Or., Bait., *nam ab or. dii. me* Wesenb., del. *etiam* Streicher Comm. Ien. III p. 156 — 33 *nunc mar.* Wesenb. — 35 [*in disp. ac dialogo*] Lamb. auct. Bait., post *inutiles* transf. Starker Dissert Vrat. 1882 p. 7 sq. — 37 *atque* R, Wesenb., Mend., *ab* M[1], *et* M[r], Bait.

P. 27. 4—6 *sunt — pietatis* in parenth. rece. edd; ad p. 2. 13. — 6 [*quia*] J. Fr. Gron., Bait., *sed, quia — — nominare*** (v. 9) Wesenb., *quia* et *bene de me meritos* del. Pluyg. Mn. N. S. IX 1881 p 114, *nominare, edere* (*divulgare* aut sim.) *eos nolui*

Lehm. Quaestt. p. 114. — 27 *existumesq.* Bait., Mend. tac., item 297. 2, ille *aestumo* 538. 33 ex M; 450. 20 *estum.* HD. — 30 *etiam et post.* all., Wesenb. — 34 sq. *provincias* Wesenb., Bait. — 35 *comparaturam* all., Wesenb., Bait.; v. Hauler 'Archiv' III p. 536. — 36 † *legemque* Wesenb., *legem* Bait. — 37 sq. *senati cons.* 'scribendum et sic similibus in locis' Mend. Addend., scilicet quod M habet *senatuconsulto* ut 2. 14, 43. 29, 54. 33 (Mend. *-ti*), *senatu consultu* 213. 12, 216. 22, 221. 14. *Senati* habet M p. 37. 13, 109. 2, 212. 31, *senato consulto* 56. 4 (*-tus* GR), *senatum consultu* 10. 9, *sane tumque cons.* 212. 14, *senatum consultum* 456. 12, *huic senatus consultus* 212. 33 et 35, 213. 23 et 24, *huic senato c.* 213. 7, *senatus consultus* 17. 36, 215. 35, 216. 24. Ergo nihil in hoc genere credendum esse codicibus apparet. Cf. ad p. 5. 30 de *trib. pl.*, 60. 29, 208. 3, 321. 1. ‖ **P. 28.** 4 *putent* all., Wesenb. recte, credo; v. ad Off. p. 54. 4 ed. 1882, Tusc. I 9. 18 codd. *Sunt, qui putant, sunt qui censeant*, III 31. 76 *Sunt, qui putent, sunt, qui abducunt, sunt, qui putant, — sunt, qui colligant.* Sed Att. X 4. 11 *Sunt, quae praeterii*, Inv. I 40. 72 *sunt, qui putant.* P. 289. 17 *iudicare* omnes, 426. 19 *sublevantur*, 456. 18 *ignorat* M, 272. 4 *cave putas*, 303. 34 *putasne*, 352. 21 *suffragare* HD, 468. 17 D *laudas*, FH *cohortare* (D *cohortaro*), 468. 24 sq. FHD *recordare*, 473. 14 F *curas*; cf. ad p. 167. 14. — 16 *epistula* hic primum Mend., praeterea quinquag. sept. locis, *epistol.* duodequadrag., sed ita, ut primis centum paginis bis omnino *epistula*, a p. 149 usque ad p. 315 bis *epistola* inveniatur. De ep. ad Q. fr. nihil adnotatur nisi p. 548. 21 in M esse *epulis.* — 17 *in quibus* Ern., Bait., Wesenb., † *quibus* Mend. coni. *ubi*; v. Seyff. Lael.[2] p. 171 sq., Off. p. 41. 6 ed. 1882, Andresen ep. sel. V 23 p. 186 ed. 2 Hofm.; ad p. 25. 22. — 18 *facilitate quidem* vulg., Bait. ‖ **P. 29.** 6 sq. † *tam Ulixes* Mend. coni. *veneris tam Ulixes, cogn., tu ut ul.* R, Streicher Comm. Ien. III p. 141 sq. ‖ **P. 30.** 5 *C. CUR.* vulg., Bait., Wesenb. Similiter aequalitatis causa add. praenomina p. 32. 21, 33. 17, 55. 13, 56. 14, 57. 9, 61. 13, 63. 28, 68. 3, 69. 32, 74. 25, 76. 32, 78. 15, 127. 9, 155. 3, 293. 21, 299. 24, 305. 27, 340. 30, 370. 20, 383. 3, 404. 3, 405. 24, 417. 3, 422. 24, 423. 8, dempta ad p. 179. 13. — 6 *negl. nomine* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 13. — 9 *quom* ad p. 4. 19. — 14 *in* R, Bait., Wesenb., *[in]* Mend., om. M, Ott 'Festschr.' Stuttg. 1877 p. 34 n. V. ad p. 25. 22, 69. 14. ‖ **P. 31.** 1 sq. *conformatus* M, Bait., Mend., *confirm.* GR, Wesenb. — 7 *nisi* frgm. S, Wesenb., Mend., *ni* G, Bait., Streicher Comm. Ien. III p. 142, *ut* R, om. M. — 17 *[a] vita deced.* Wesenb. — 19 *di* Wesenb., item reliquis locis praeter 482. 17, Mend. et Bait. 43. 22, 44. 31, 51. 16, 119. 4, 298. 32, 337. 5, 428. 5 e Med., ubi dett. codd. habere solent *dii*, quae forma in M quoque invenitur 36. 27, 279. 22,

429. 9. 431. 21, 549. 31, *dei* ex omnibus 320. 25 et 482. 17. P 564. 9 Buech. tac. *dii*, Bait. et Wesenb. *di*. Dativus et ablativus in dett. codd. identidem est *diis*, in M nusquam, sed aut *deis* 24. 14 (*dehis*) et 452. 3 aut *dis* 128. 16, 188. 21, 282. 30, 370. 3 (*etidis* M, *et a diis* HD), 549. 20 et ita edd., nisi quod Mend. 370. 3 deteriores sequi maluit. — 26 *quidquam* Wesenb. et sic constanter, Mend. semel tacit. p. 77. 19, Bait. nusquam; p. 62. 12 *quiquam* M. Ad Sest. p. 21. 25. — 27 *quid sentiam* M^c, Bait., Wesenb., †*equidem sentiam* Mend. e MR, *equidem sententiam* G. Ut scriptum invenitur in codd. *sentiam* pro *sententiam* (ad p. 60. 23), sic etiam *sententiam* pro *sentiam* 12. 18 et 93. 1 in MR, 111. 25 in omnibus (, *sententententiam* 3. 29 M) similiter atque *contentio* pro *contio* p. 41. 27 et 106. 33 in GR, 307. 30 in HD (Phil. p. 424. 36); ad p. 24. 29. — 28 *ea* R, vulg., *eam* MG, Mend. — 30 *ad* R^1 super vers., Mend., *aut* M^{1}G, *in* M^c, Bait., Wesenb. P. 517. 36 *quo aut* M pro *quoad*, 329. 8 *ad* pro *aut*; ad Sest. p. 45. 14. — 32 *quod nolim* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. || **P. 32.** 11 *te* post *scito* add. Mend., post *in exsp.* vulg. Fort. *Summam scito tui expectationem esse*: nam littera *m* utrum absit an adsit, admodum nihil refert (ad p. 74. 32). — 14 sq. *quod — confido* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 21 *M. CIC.* vulg., Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. — 23 †*certiss.* Wesenb., *tritissimum*, *creberrimum*, *certe usitatissimum*, *rectissimum*, *aptissimum* all. *Certum* est 'eigentlich, wirklich, reell.'; v. Vahl. Herm. 1882 p. 273 sq. (qui adfert Sen. clem. II 4. 2 ex., n. q. VII 7. 2, Cic. rep. I 42. 65), Lehm. Quaestt. 41, cf. Seyff. Lael.^{2} p. 442, ad S. Rosc. p. 48. 22, Lachm. Prop. p. 260 et 411, Tac. or. 40. 16. — 25 *Tu huius* coni. Or., scr. Bait., Wesenb., nam in M est *In huius*. Ad p. 25. 22. — 26 sq. †*domesticarum enim tuarum enim rerum domesticarum* Mend. ex M. Nullus fons mali uberior est quam iteratio aut aequatio vicinorum vocabulorum syllabarumve. Paucis exemplis e Med. defungar: P. 14. 37 *cumque*, 18. 26 *animumque*, 20. 23 *duces dufuisse*, 23. 1 *ait tingende*, 32. 31 *intellegat*, 33. 25 *omnia*, 34. 15 *si quae magnae*, 34. 29 *remunerando cumulando*, 90. 33 *illum solacium*, 117. 28 *gesticis Dalmaticis*, 133. 23 *darem quam darem*, ib. *certum factum*, 140. 8 *lono pono*, 142. 24 *civi et viri*, 162. 10 *ad omnem*, 163. 7 *ipsis*, 170. 18 *oscos cludos desiderasse* e v. 17, 209. 16 *hic omnia iaceant* post *modo* e v. 12, 317. 9 *praetere praeturam*, 318. 5 *suspicarer putares suspicabamur*, 342. 22 *carissime — maxime*, 345. 34 *reliquiae*, 348. 3 *iuris nostris*, 359. 10 *spem libem libertatis*, 363. 18 *illo*, 365. 7 *viverent*, 374. 3 *meis praesertis*, 7 *mihi arbitranti adfirmanti*, 409. 22 *cognosco et* (sic script. v. 21 pro *cogn. eo*) repetit. post *necessit.*, 459. 29 *anus scil. uni fructus*, 472. 6 *a me*, 13 *duras horas*, 474. 17 *eius*, 483. 27 *adventus adoptat.*, 488. 4 *excusatione in-*

termissione. Eodem modo ortum puto *dei bonei* 482. 17; ad 4. 22, 46. 36, 58. 21, 66. 14, 81. 6, 85. 22, 110. 24, 143. 18 et 24, 157. 6, 209. 15, 212. 12, 217. 4, 218. 32, 272. 18, 277. 18, 284. 22, 286. 33, 292. 26, 314. 16, 319. 27, 321. 19 et 26, 364. 24, 389. 14, 395. 16, 397. 28, 444. 5, 457. 2, 503. 19, 504. 18, 544. 15, 545. 13, 548. 19 et 32. — 27 *domesticos* frgm. S, Urs., Bait., Wesenb. — 29 *magno opere* constanter Bait., Wes., Mendelssohnum sequor.

P. 33. 2sq. Madvigium Opusc. I 396 ex. et Wesenb. secutus sum, *ut *** neque ea, quae non sentio* Mend., *ut neque ea, quae sentio, neque ea, quae non sentio* Bait. — 10 *elabor.* M[r], Bait., Wesenb. — 17 *M. CIC.* ad 30. 5. — 30 *debil. et iam* Vict., all., *et* om. M. Mend. (v. 29 †*ita sunt*; ad p. 64. 3), *debilitate iam* GR, *deb. ac iam* Klotz., Bait., Wesenb. ‖ **P. 34.** 14sq. *tanta — solent* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 15 *si qua* RM[r], Lehm. ep. sel. II 5. — 27 *beneficia* post *innumerabilia* add. M[r], ‘sed postea eras.’, Wesenb., *in me merita* v. 26 all. — 28 *tantam* M[r], Bait., Wesenb., *tam* M[1] (i. e. fort. *tamtam*, de quo ad p. 12. 14), *tuam* GR, Mend., Lehm., Streicher Comment. Ien. III p. 142 graviter errans de ‘*non tantum — quam*’. ‖ **P. 35.** 2 *sit* MR (om. G), Mend., Lehm., *est* all., Bait., Wesenb. haud scio an vere; ad p. 77. 22. — 29 *qua mente* Boot Obs. crit. p. 6, †*quam in te* Mend., *cum* (*quum*) *ad te* vulg., Bait., Wesenb., Lehm. — Ib. *quant. onus off.* Mart. Lag., Wesenb. — 30 *quantoque* marg. Crat., Wesenb.; ad p. 91. 5, 552. 18. ‖ **P. 36.** 1 *tui* M[r]R, Bait.; v. praeter Bootium Att. XI 15. 2 Madv. Fin. p. 270. — 5 *IMP.* Wesenb., *PROCOS.* codd. et vulg. edd.; ad p. 5. 30. — 7sq. *longe — sero* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 28 †*cur ego apsum* Mend., *cur ego non adsum* vulg., Bait., Wesenb., *absum et non potius adsum* Purser Hermath. V 1885 p. 288, Lehmann ‘Jahresber.’ in ‘Zeitschr. f. d. G. W.’ 1888 p. 263. ‖ **P. 37.** 1 post *De sac. tuo* comma pon. Mend.; ad p. 23. 22. — 9 *a senatore nob.,* †*tamen adul.* Bait., *a sen. nob., adol. etiam gratios.* Wesenb. — 11sq. *quod s. e. diffic.* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 20 *et* M, Bait., *ut* GR, Wesenb., Mend.; ad p. 77. 29. — 22—24 *vide — — cognori* seclusi, Wesenb. et Mend. tantum *nec me hercule — cognori*, Bait. nihil; ad p. 2. 13. ‖ **P. 38.** 26 *facetus* Spanoghe ‘Emend. Tull. misc.’ Lugd. Bat. 1890. p. 39 fals. Respondet ad ep. VIII 3, q. v. p. 204. 22; 206. 13, 215. 32 etc. ‖ **P. 39.** 1 *factum* Ribbeck inc. com. 40 p. 119. V. ad p. 74. 32. — 8 *quom* ad p. 4. 19. — 18—22 *non enim — putaram* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 28 *balbi non sumus* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 40.** 1sq. *multum est — cetera* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 4 *divort.* GR, Wes. ut 210. 8 omnes; cf. ad p. 165. 10, 353. 6. — 11sq. *quo in loco — superatum* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 14 et 449. 15 *viniis* M, Mend. ut saepe *linia*, *vineis* GR, vulg. —

16 *operibus* M[c], Wesenb. — 19 *in praesentia* Wesenb. — 25 post *de re publ.* comma Bait.: ad p. 23. 22. — 32 *Putarasne* Wesenb., Bait. non modo non falso, sed ne improbabiliter quidem nimis. Nam primum quis ignorat illud *Non putaram?* (p. 412. 18, 469. 7, 503. 3, Att. XVI 16 C in. *putari*); deinde etiam ibi, ubi nemo coniunctivum imperfecti ferendum censuit, *putarem* et sim. potius quam *putaram* etc. codd. habere solent ut p. 17. 8 et 180. 4 (solus D *-am*) *expectarem*, 17. 35 omnes, 39. 22 GR (Streicher Comm. Ien. III p. 197 tuetur *putarem*), 175. 24 G, 517. 2, Att. XIII 5 in. M, II 7. 4 Crat. *putarem*, Phil. II 1. 1 *optarem* omnes. Sed ut *putares* (saepissime apud Ovid.) eodem modo quo *cerneres*, *diceres*, *indicares*, *scires* etc. in praeterito, *putes* in praesenti (velut Att. I 16. 10 in., Anthol. 428. 3 ne in nova quidem edit. emend.) de eo poni solet, quod aliquam speciem prae se ferat, sic *quis hoc putaret?* v. c. p. 43. 22 idemque ad litteram Priap. 77. 13, p. 461. 33 *quis — putaret?*, Att. XVI 11. 6 ex. *hoc tu putares?*, Sen. contr. 27. 4 *non putarem* (omitto Fin. IV 19. 52 *putarem*, infr. 552. 32 *non putasset* etc.) recte de rebus incredibilibus dicitur. V. ad p. 145. 8, 148. 9, 238. 30, 463. 12. — 33 *dessent* M, Mend., item *desse*, *dest*, *deo* fere triginta locis (duplici *e* non plus quam duodeciens). Quamquam semel Mend. tac. scribit *dest*, p. 49. 22, paene omnibus reliquis locis omnes codd. praeter M *deesse* habere testatur, tamen in archetypo fuisse breviores formas cognoscitur e quibusdam erroribus: nam p. 126. 16 M habet *quas id est*, GR *quasi est*, 425. 25 FHD *perit* p. 367. 14 ex *des* (?) HD fecerunt *deesset*. Ad p. 412. 19; *praesse* p. 58. 32. |

P. 41. 8 *possimus et soleamus* Lamb., Bait. — 11 post *De pantheris* comma Wesenb., Mend.: ad p. 23. 22. — 27 *conciones* Wesenb. constanter, codd. nusquam, hic et al. *content.* (ad p. 31. 27). — 28 *audiveramus* alterum exempl. epistulae in cod. M: ad 195. 19. — 29 *his* codd. (ad p. 2. 18), Bait. | **P. 42.** 5 *Pessinuntem et ab Adiatorige* Mart. Lag., Bait. Codd. habent M *adiatoregem*, GR *ad diatam regem*. — 6 *quem nec benignum nec copiosum* Mart. Lag., Bait. — 8 *quod e. ab ad. indicari* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 15 †..*Spem* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 7. — 16 *triumpharam* all., Wesenb., Bait., *triumpharem, si* (sic vulg. vett.) *non essem equidem* Boot. Att. I 16. 4. — 23 *non nulla* inser. ante *non* Lehm. Quaestt. 56 ex., impr. Bitschofsky 'Zeitschr. f. d. öst. G.' 1886 p. 422. — 29 *ut — sum* in parenth. Bait., Wesenb., Mend.: ad p. 2. 13. — 34 *quoi iam* Mend., *quoniam* codd., *cui iam* vulg. V. p. 66. 30, 203. 22, 211. 3, 217. 5, 218. 6, 220. 11, 561. 1, *quoius* ad p. 201. 20. Becher progr. Nordlingae 1888 p. 11. | **P. 43.** 7 *non nihil sign.* Victor., Bait., *nihil signif.* marg. M[c], Wesenb. — 8 *subdubit. te* Ern., Bait., Wesenb.; ad p. 49. 28. — 22 *putarat* Wesenb., Bait.; ad p. 40.

32. — 26sq. *privatis summis inf.* sine interp. Bait., *priv., summis inf., fuer.* Wesenb., Mend. — 28 et 315. 28 et 342. 9 *Mais* M, Mend., nec dubitari potest, quin aliquando sic scriptum sit, sed in eo genere fidem habere ei testi, qui cum innumerabilia talia tum habeat *quin* 108. 6sq. (24. 35 R), *quod iuncti* 15. 24, *molestis* 41. 29, *quaestoris* 196. 22, *gallis* 205. 15, *hispanis* 225. 10, *martis* — *gallis* 215. 36, *formis* 225. 35, 437. 17, *bais* 233. 32, *martis* 308. 28, *epicuris* 257. 7, *auxiliaris* 343. 27, *ephesis* 414. 12, *reliquis* 415. 16, 449. 3, 461. 17, *tribunicis* 489. 9, *melora* 167. 33, *me iudicii* 164. 27, *rescit* 220. 15, *transit* 293. 11, *transimus* 292. 17, *lacessimus* 304. 26, *audi* 342. 5, non diligentiae videtur esse, sed temeritatis. *Maiis* scr. 280. 4, 529. 16, in M etiam 339. 16 (v. ad l.), *Martiis* 334. 32 (*mart. his* M), 340. 27. Cf. ad p. 251. 30, 258. 6. — Ib. *primum* Man., ut ait. auct. Wesenb. fals. — 29 † *militaremque* (sic M; ad p. 24. 29) *collocarem* e codd. Wesenb., *rem militaremque* Klotz, Bait.

P. 44. 13 hic primum Mend. *rementer* ex altero exemplo cod. M, infra undequadraginta locis ex uno M (p. 120. 16 tacet de codd.), multo saepius *vehement.* Cf. ad p. 60. 23. — 15 *ad nos novi* alterum exempl. epistulae, Lehmann Quaestt. p. 19sq., *novi ad nos* codd. hoc loco, edd. — 25 *secuntur* codd., Mend., *sequuntur* vulg.; p. 251. 30 *insecuntur*, 289. 21 *secuntur* ex HD, ut videtur, *insequenter* et *sequuntur* M, 492. 16 *consequuntur* Bait. tac., 534. 29 '*sequuntur* corr. ex *sequantur* M'. *Locuntur* p. 66. 21, 176. 16 Mend. tac., 101. 15 ex MG, 322. 31 ex HD, 381. 5 ex D, 558. 35 Bait. tac. *loquuntur*. Ad Sest. p. 50. 24.

P. 45. 6 *Coelium* e M Mend., *celium* GR, *Caelium* vulg.; ad p. 51. 20, 565. 13. ‖ **P. 46.** 14 *solitudines?* edd. praeter Mend.; v. ad S. Rosc. p. 44. 24. — 22 *nil* Bait. et Mend. tac., praeterea Mend. 65. 30 et *nilo* 78. 6, Bait. non item, p. 106. 36, 111. 31, 114. 26, 138. 1 G, 323. 20 HD *nil*; cf. ad 60. 23. — 34 *cum cum?* — 36 *[me] exit.* Wes., scilicet quod M habet *civilem* post *bellum* et ante *exiturum*, de quo v. ad p. 32. 26; ad p. 9. 30.

P. 47. 2 *te ita* Wesenb. falso Baiteri de M testimonio inductus. — 19 *in memoria* MR, Mend., *in memoriam* G, *memoriam* Crat., vulg., Streicher Comment. Ien. III p. 146, etiam Lehm. ep. sel. III 18, quod miror. *In memoria patrimonium relinqui* dicitur non aliter atque *in cistophoro habeo ad HS* — Att. XI 1. 2, *multa in mancipiis, in pecore, auro* leg. agr. II 15. 38 (Hand Turs. III p. 276. 44), *in annuo vectigali tricena milia* Iust. XIII 1. 9, *in XXX didrachmis pecunia numerabitur* Sulp. Sev. p. 19. 26, *in numerato* Plin. XXXIII 55 et 135 ex., *in nummo* ib. 56, *in agris* 134, *in tritico redditur annona* Veget. r. m. I 13, *salarium in seprecenis militibus nummum accipere* Paneg. p. 124. 9, 126. 8. — 22 † *an* Wesenb., *tune* Starker Symbol. crit. ad Cic. ep. p. 11—13 — Ib. *qui* M², Wesenb., Bait., † *quin* Mend., *cum*

Ern. Lehm. *Quin* sine dubio scriptum est propter verbum dubitandi — 29 *mihimet* praeclare Or., *mihi fuit* codd., *mihi* vulg., *mihi † fuit* Mend. ‖ **P. 48.** 3 *sed tamen! . . . togam* Bait., *Iam togam* Streicher prob. Schmalz 'Jahresber. über d. Fortschr. d. klass. Alterth. Wissensch.' XXXIX 1884 p. 52. — 5 sq. *Hoc — videre* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 6 *De Dolab., quod* Bait.: ad p. 23. 22., *† Dolab.* Mend., *de re Dolabellae*, O. Hirschfeld Herm. V p. 296, Lehm. — 14 *† CANINI* Mend., *CN. SAL.* Bait., Wesenb., *C. SAL.* all. — 15 *Binas litteras* Mart. Lag., Wesenb. — 17 *neque* Buechel. mus. Rhen. XI 516, Bait., Wesenb., *ne* M, *nec* G R, Mend. P. 421. 9 M *neque corp.*, F H D *nec corp.*: ad Sest. p. 62. 8. — 21 *puerorum* del. Nipperd. Opusc. p. 465, Cobet Mnem. N. S. VIII 1880 p. 183, Boot Obs. crit. p. 7. — 25 post *ullo modo* comma pon. all., Bait. — 26 post *De rat. rel.* comma pon. edd.; ad p. 23. 22. — Ib. *erit?* — Ib. *nullas* Mart. Lag., Wesenb., *nullam* codd., Bait., Mend. — 31 *idem* G R, Streicher Comment. Ien. III p. 146, Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 261 non fals., sed nequaquam necessar. Eadem varietas p. 108. 1, 125. 7, 134. 33; 409. 6 falso H D *idem*: ad leg. agr. p. 206. 21. ‖ **P. 49.** 3 *tum* pro *tamen* vett. edd., Bait. — 6 *te nunc.* vett. edd., Bait., Wesenb. — 10 *drachmum* Wesenb., *† dracchum* Mend., *drachumum* Buechelero auct. Bait. — 27 *quom* ad p. 4. 19. — 28 *cum* post *solitum* add. Bait., ante *cum* v. 27 Kleyn. Ad p. 43. 8, 50. 8, 105. 8, 173. 31, 179. 20, 204. 6, 218. 14, 296. 27, 297. 3, 527. 19, 542. 21, 556. 25. ‖

P. 50. 1 *in* Bait., *† omnis* Wesenb., Mend.; ad p. 25. 22. — 2 *quod numq. exist.* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 8 *me negarem* Lamb., Bait.; ad p. 9. 30, 49. 28. — 9 *se populo* Wesenb., Bait. ‖ **P. 51.** 6 *ergo* Lehm. Herm. 1888 p. 353, non in ep. sel. II 17. — 9 *se* om. codd., Mend. cf. Dziatzk. Ter. Ph.[2] 476 p. 133. Nihil simile apud Ciceronem. — 14 *quom* scr., *quod* codd. praeter frgm. S, in quo est *cum*, edd., *quo die* Lehm. 'Zeitschrift f. d. G. W., Jahresber.' 1888 p. 254 et in ed. epist. sel. Ad p. 4. 19. — 20 *CAELIO* edd. praeter Mend.: ad p. 45. 6. — 27 *Postea cum* G R, Bait., Wesenb., Lehm. ep. II 18, *posteaquam* M S, Mend.; de quo satis mirari non possum Landgrafi, quem testatur Mend. 'Unters. zu Caes.' p. 30 aliorumque iudicium, praesertim cum hic in utrisque codicibus *quom* illud non aliter scriptum sit, ac solet (4. 19). Ad imp. Cn. Pomp. p. 77. 14. — 29 *† ne ita* Mend. coni. *nei taederet aut (quod e. n. r.), ne*, *ne id ita* vett. edd., Bait., Wesenb. — Ib. *quod etiam n. r.* in parenth. edd. praeter Lehm.; ad p. 2. 13. — 32 *Quinctil.* Wesenb. constanter, Mend. nulla auctoritate hic, 339. 7, 368. 19, 433. 22, tacit. 38. 10, 116. 34, 291. 27, 524. 6, 432. 2, 434. 3. 24, 435. 20. 31, Bait. 539. 4, sed idem 525. 4 tac. *Quintil.*, praeterea tantum hic et 368. 19. Cod. M *quinctus* quoque habet 288. 22, 292. 2, 435. 18, 470. 24. ‖

P. 52. 9 *Virgilius* codd., Wesenb., 509. 14 *Verg.* Med. Cf. ad p. 55. 15. — 15 † *quamobrem* Mend. — 16 *in te* Man., Bait., Wesenb., Lehm. — Ib. *proficisci poterunt, proficiscentur* Madv. Op. I p. 397, Bait., Wesenb., Lehm., *in te proficiscentur, perficiam, ut* Streicher Comment. Ien. III p. 199. ‖ **P. 53.** 9 *iuet* M, Mend., *uiget* G. Sic *iuare, iuisse* etc. Mend. etiam p. 124. 33, 137. 24. 142. 17, 145. 30, 154. 22, 157. 14, 268. 34, 270. 6, 275. 14, 275. 27, 277. 12, 287. 13. 306. 4, 317. 34, 355. 10, 387. 21. 388. 9, 392. 14, 415. 17, 416. 4, denique 180. 19 *consilio aut re iuero* eodem iure, credo, quo v. c. 58. 11 *breus* aut 88. 6 *uiendum* corr. ex *uidend.*, 337. 34 *ipsuincas*. 438. 4 *uensino*, 468. 11 *iderc.* et non raro scribitur *actor* et *actoritas* potius quam *auct.*, 39. 35, 85. 22, 375. 12, 446. 6 in M, 134. 20 in MR, 462. 8 in omnibus. Ceteri codd. *iuo, iuare* etc. nusquam habent, sed p. 137. 24 praeter M etiam R *luitque*, G *luuitque*, 268. 34 omnes *adluante*, 270. 6 *adlua*, 275. 14 *adluandum* MD, 287. 13 *tuero* D, *tueor* H. — 12 post *erga te* comma edd.; ad p. 23. 22. ‖

P. 54. 16 *te etiam* vulg., Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 16. — Ib. *Vale* om. M, Bait., Wesenb.; ad p. 6. 22. — 28 sq. *habes (ea — fallet), a te* Lehm. Herm. 1880 p. 354 et ep. II 6; ad p. 2. 13. — 29 *At te* M[1] corr. ex *a te* et R, Mend. cf. Landgraf ad S. Rosc. p. 148 sq. Cicero saepius etiam scripsit *quaeso oroque vos, quaeso obtestorque vos, vos quaeso*, sed *a te quaeso* p. 383. 16 sq., *a vobis* Arch. 2. 3, Flacc. 27. 64, *a vobis (peto) quaesoque* C. Rab. 12. 38, *abs te peto quaesoque* infr. 110. 16. — 33 *senati* Mend.; ad p. 27. 37. ‖ **P. 55.** 1 *expeditissimam* R (*expeditis summam* G), Wesenb. et sic constanter, Lehm.; Mend. e Med. solo *-umus* p. 65. 32, 70. 34, 98. 32, 114. 19, 115. 24 bis, 117. 9, 119. 20, 120. 18, 123. 22, 165. 21, 199. 18, 317. 5, 358. 23, 427. 20, 493. 7; p. 123. 22 etiam R *optume* habere videtur, 199. 18 *suasum mi* G, *suasum e* R, 391. 9 HD *ac intumis*, sed p. 343. 2, 344. 30, 350. 21 sq. M solus (itaque Bait.) habet *-imus*, ceteri *-umus*, 460. 11 DH *alienissumus*, MF *alienissimus*. Ad p. 98. 32, 101. 29; cf. ad p. 176. 33 *legitum.*, 447. 10 *finitum.*, 193. 4 *decum.*, 358. 33 *vicensum.*, 209. 22 *alument.* — 9 *me* Bait. me auctore. — 10 *Vale* om. M[1], Bait., Wesenb., Lehm.; ad p. 6. 22, 103. 25 etc. — 13 *M. CIC.* vulg., Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. — 15 *Virgil.* Wesenb. ut p. 56. 23 e codd. GR, *Q. fabianus* codd.; ad p. 52. 9. — 18 *firmiori* codd. (sed M *firmioribus esse*), Mend.; v. Neue-Wagener II[3] p. 267. — 34 *eidem* codd., Mend.; ad p. 22. 33. ‖

P. 56. 4 *senati* Mend.; ad p. 27. 37. — 9 *[Brundisium]* Kleynio auct. Bait. — Ib. *arbitror* M[c]GR, Mend., *arbitrabor* M[1]. *Arbitror* pro *arbitrabor* 132. 14 G, 168. 26 GR, 372. 24 HD, 416. 28, 417. 25, 421. 19, 422. 20 H, *arbitratur* pro *-abitur* 417. 22 H, *arbitramur* pro *-abamur* 82. 17 G, 338. 7 H, 462. 2 omnes, *gratulor* pro *-abor* G 76. 33, *gratulare* G corr. superscr. *ba*,

gratulabere M 102. 11, *dubitabo* H 366. 15, *habe(bi)mus* 342 23, *proba(ba)ter* 367. 2 HD, *veni(eb)at* 216. 32, *eripi(eb)antur* 218. 7 M, *vide(bi)tur* 412. 32, *stomacha(be)re* 463. 3 H, nec rarius contra: *intellig(eb)am* 71. 8 M, *vide(bi)mur* (*-bamur* R) 80 21, *delect(ab)ant* 164. 35 MG etc. Ad p. 113. 24, 132. 7, 390. 19, 461. 14, 501. 9, 570. 30, Pis. 163. 10. — 28 *summae* R (*summe*), Wesenb. — 32—34 *duo — tuum* extra parenth. Bait.; ad p. 2 13. ‖ **P. 57.** 3 comma, quod vulgo ponitur ante *te*, recte del. Wes., Mend., ne *ipse* referretur ad *operam dabo*. — 19—21 *et re r. — superr. est* in parenth. Bait.; ad p. 2. 13. — 24 *praestit* Or., Bait., Wesenb., *praeparares* idem ex M². ‖ **P. 58.** 5 *arbitraretur* Mart. Lag., Bait., Wesenb. — Ib. et 59. 19 *Tum* scribendum videtur. *Tare* falso scriptum invenitur in omnibus codd. p. 26. 17, 87. 2, in M 69. 8 *tu* (GR), 71. 14, 97. 20, 100. 23, in G 213. 30, in DH 339. 23, in alteris exemplis codicum MH 362. 30; v. ad p. 96. 6, 213. 19. Sest. 31. 8. — 9 *mi* Mend. ex M, *mihi* vulg.; ad p. 5. 31. — 10 *Laudic.* ex M Mend., item p. 61. 15 et al., *Laod.* vulg.; ad p. 343. 21. — 21 † *celerrimis* Mend. Sic codd. (*-mus* R) propter *creberrimis*, ut opinor. Ad p. 52. 26. — 32 *praesset* M, Mend., praeterea semel p. 371. 29. Cf. *desse* ad p. 40. 33. ‖ **P. 59.** 19 *Tum* scribend. videtur ut p. 58. 5. — 24—26 *quod — decedere* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 60.** 3 *iis, qui* Or., Bait., Wesenb. — Ib. *ignorent* all., Wesenb. — 4 *lenissime* Mart. Lag., Bait. fals. V. ad Acad. p. 77. 5, Font. 32. 19, infr. 71. 25, 76. 20, 559. 28. — 18 *mihi* Bait., Wesenb.; ad p. 5. 31. — 20 *mensuum* M, Mend., *mensium* GR, *mensum* Bait., Wesenb. V. Verr. p. 266. 11, Phil. 530. 12, Eyssenh. Ammian. p. IX sq., XVII 1 12, Cypr. p. 577. 2 et 13, Arn. p. 131. 19, Vict. Vit. p. 73. 14, Eugipp. vit. Sev. p. 44. 2, Faust. p. 64. 30. — 23 *certis* M, Mend., v. 31 non item. Ego non magis adsumpsi quam *mercule* (p. 14. 1) aut *sententia* p. 3. 19, 22. 19, *sine (ne)fario* 15. 22, *ger(er)et* 23. 12, *defend(end)i* 33, *ho(no)rificus* 42. 31, *male(vo)lorum* 46. 21, *eximi(i)um* 115. 12 etc. Sed cf. *prendere* ad 16. 21, *comenter* 44. 13, *nil* 46. 22. — 29 *D. Ant.* R, coni. Bait., scr. Wesenb., Mend., *D.* om. G, Bait., *dedit* M ut *dicit Tullius* 76. 16, *apud* pro *a P.* 98. 22, *tiremno* pro *triban.*, de quo ad p. 5. 30, *propter* pro *pr. idu.* 58. 15, *apud* pro *Ap.* 62. 22, 64 24, 68. 4, *M. tull. marcellus* 51. 20, *consul virgilius* 52. 9, *consul marcellus* 97. 21, *cum marcellus* 86. 12. Ad p. 27. 37, 206. 9, 298. 35, 338. 9, 515. 33. ‖ **P. 62.** 15 **Varronem* Wesenb. — 17 sine cruce Bait., ante *excurr.* Wesenb., *a te* coni. Mend. — 23 *cum* GR, Mend., om. M (ad p. 6. 22), *qui* Wesenb., Bait. — 24 *multa?* — 26 *Quid?* Lamb., Bait., Wesenb. — 31 *putant?* Wesenb., *putant. —* Bait., *putant.* Mend. ‖

P. 64. 3 *celta et tacit.* GR, Bait., Wesenb., v. Lehm. Quaestt.

p. 25; cf. ad p. 33. 30, 69. 16, 85. 22, 108. 11, 157. 3. 4, 161. 10, 224. 21, 292. 4, 298. 1, 376. 3, 388. 5, 391. 21, 404. 7, 420. 29, 432. 7, 437. 8, 443. 13, 448. 4, 449. 17, 471. 31. 472. 1. 475. 33, 481. 15, 489. 14, 492. 34, 517. 29, 526. 12, 530. 10, 533. 26, 568. 15, 573. 13, 23. — 7 *qui* pro *quid* coni. Or., scr. Wesenb., Mend. fals., credo; *esse* et *dicere* (i. e. velle, intellegere) contraria. — 10 † *cum magna sollic.* Mend., *sollic.* om. Wesenb. — 25 *Midaensium* Ruben., Bait., Wesenb., † *Mideaesium* Mend., *Midaeium* Lachm. Lucr. p. 281. — 27 *ita* Mart. Lag., Bait., Wesenb. Mend. *ista* defendit loco dissimili IV 7. 2; an ita intellegit: *ista vidisse, accidere* — ? — 29 *meminisse [me]* Wesenb., *meminissem* codd.; ad p. 74. 32. — 35 † *quid enim* Mend. coni. *quid horum* aut *eorum*, *Quid in me* coni. Or., scr. Wesenb. Postquam narravit, quo modo sumptus civitatum minuisset sine imminutione dignitatis Appi (v. 13), redire videtur ad ea, quae v. 12 dixit, de legatis nihil a se fieri potuisse aut elegantius aut iustius quam id, quod fecerit: *Quid enim repr. potest?* ‖ **P. 65.** 1 *tantum* codd., Mend., *tantam* Or., *tam* Vict., Bait., Wesenb. *Non tantus — quam* (erravit de eo Hofmann ep. sel. I 3 p. 27 ed. 1) Cic. Verr. I 2. 4, Mil. 22. 58 m., Ruhnk. Ter. Hec. III 4. 3, int. Liv. XXXVII 51. 9, XL 46. 4, Col. VII 12. 1, Ieep Iust. XXXI 6. 2, Verg. A. VI 352, Sil. XI 186, Claudian. XXIV 27; cf. ad p. 113. 7. — 14 sq. *[id est in sen.]* Ern. auct. Bait.; praeterea delend. cens. Kleyn et Pluyg. V. Klussmann. 'Tulliana' 1887 p. 7 sq. ‖ **P. 66.** 7 Mendelssohni coniecturam *non convenissem* eo magis probo, quod eandem feceram, *non ad generum tuum * neque ad libertum* Vict., Wesenb. intercidisse aut *Romae* aut *Tarenti* ratus. — 14 sq. *me iam Laod.* GR, Klotz, Streicher Comm. Ien. III p. 147. *meam Laodiceam* M, de quo genere ad p. 32. 26. — 24 *calidius*, 'i. e. inconsultius', Schuetz. Wesenb. — 28 *possis* Mart. Lag., Bait., Wesenb. V. Seyff. Lael.[2] p. 16 m., ad leg. agr. p. 190. 35, infr. p. 179. 27 *abundares*, 453. 4 *existimes*. — 30 *quoipiam* Mend., *quipiam* M, *quippiam* GR, *cuipiam* vulg.; ad p. 42. 34. ‖ **P. 67.** 3 *comarguit* Mend. e Med. — 10 *est* (ante *etsi*) om. codd. ut saepissime singuli, omnes e. c. 240. 16, 399. 18, 479. 2 aliisque, ut opinor, locis, quibus addere edd. non audent, M 42. 9, 435. 1; ad p. 195. 28 *b. e.*, 206. 24, 211. 19, 252. 1, 265. 11, 356. 30, 364. 28, 385. 1, 567. 14, Sest. p. 6. 20. — 27 *ad Aman.* Wes. nescio an recte. ‖ **P. 68.** 20 *possit* GR, vulg., *posset* M, Mend. Nihilo maior tali in re codicis M fides quam cuiusvis alterius; ad p. 6. 25. ‖ **P. 69.** 3 *sed simul (atque), si me* Lehm. Quaestt. p. 67, impr. Bitschofsky 'Zeitschr. f. d. öst. G.' 1886 p. 423. — 14 *in scribendo* Lamb., Wes., *in* om. codd. (ad 25. 22). Mend. cf. p. 30. 14, *[scribendo]* Bait., *in rescr.* Madv. Adv. II 233. *In scribendo* hic et alibi ut p. 120. 35, 338. 22, 553. 28, Att. I 19. 1 ita est 'als Brief-

schreiber, Schriftsteller' ut *in iudicando* (Cluent. 69. 195) 'als Richter', *in dicendo* (Cael. p. 100. 25) 'als Redner'; cf. *in legendo* 120. 36, 121. 13, *in commendando* 121. 32, *in rogando* 132. 11, 367. 36, 544. 28, *in ulciscendo* 362. 6 et quodam modo simile *in imperio nati* Sall. Iug. 31. 11, 'als Herren', quod ipsum quoque fuerunt qui non intellegerent, *in amicitia* p. 72 26 'als Freund'. — 15 *nec* M, Mend. semel, v. 14 non item. — 19 *et omit.* Kays., Bait., Wes non necess., sed admodum probab.; ad p. 64. 3. — 22 *in quo — litteras* extra parenth. edd.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 70.** 2 *mi* M de GR tacet Mend., *mihi* vulg.; ad p. 5. 31. — 15 *ita dicere* Wesenb., Bait., *ita malo* Or., *sic malo* Mart. Lag.; v. ad Off. p. 130. 18 ed. 1882, Lehm. Quaestt. p. 65 sq. — 28 *perspexisti, sicuti* Wesenb. ‖ **P. 71.** 2 *effeceris* Lamb., Bait., Wesenb.; ad S. Rosc. p. 76. 4, cf. hic p. 122. 21, Tull. 13. 36. — Ib *censor creere* Wesenb (*creeris* Lamb.). — 22 *prope* ser cf. Verr. I 53. 139 *iudicium prope omnium fortunarum suarum*, † *pro* Mend. coni. *prosus*, *patroni* vulg., Bait., Wesenb. — 25 *lenissime* Bait.; ad p. 60. 4. ‖ **P. 73.** 4 *Puteolos* Or coni., Wesenb., *Puteolis* codd., vulg. — 21 *coptari* e codd. Mend. cf. Lachm. Lucr. II 1061. — 33 *ornatum esse* de Or. coni. Wesenb., *ornatum* all., Bait. — 35 *adversantem* MG, Bait., *adversante* R, Wesenb., Mend. Utrumque habet, quo se commendet. ‖ **P. 74.** 16 *profecta* codd., Wesenb., Mend., *perfecta* vulg., Bait., H. A. Koch. 'Phil. Anz.' 1873 p. 16; cf. p. 12. 28, 372. 13, 568. 7. — Ib. *sint* M, Mend., *sunt* GR, Bait., Wesenb.; ad p. 7. 16, 132. 16. — 29 *ascriptus* Bait. coni., Wes. — 32 *permulto* Lamb., Wesenb., *permultum* codd., vulg., Bait., Lehm. ep. sel. II 19, Mend. cf. Landgraf ad Reisig schol. synt. Lat. p. 167, qui p. 168 e Ciceronis libris praeter hunc locum unum adfert de or. III 24. 92, 'wo die codd. *multum maius* bieten, aber *multo* zu lesen sein wird', neque quisquam alterum repperit satis testatum pro *nihilo* saepe dett. codd. habent *nihil* ut 103. 5 GR *nihil meliores*; nam vehementer erravit Lehm., cum contulit *nihil plus*, de quo ad Off. p. 156. 7 ed. 1882. Tamen fortasse non auderem haec duo exempla ad normam revocare, nisi tam infinita neglegentia esset in omittenda aut addenda littera *m*, ut nullam omnino in eo codicum auctoritatem esse appareat; ad p. 32. 11, 39. 1, 64. 29, 78. 10, 115. 17, 137. 27, 213. 11, 257. 33, 273. 14, 284. 16, 337. 34.

P. 75. 7 *osculatus, etiam* edd. — 10 *adsentior* codd., Bait., Mend. Non rarius litterae *i* et *e* etiam sine ulla perspicua causa quae hic subesse videtur demptae aut insertae inveniuntur non solum iuxta *i* aut *e* quam *m* ut 5. 22 *incidiis*, 10 39 *dicituros*, 15. 21 *gratia*, 21. 6 *adiunctio*, 23. 1 *ait ting.*, 30 26 *meus*, 38. 30 *iactitat*, 40. 22 *vigilia*, 49. 30 *adductiam*; ad Sest. p. 3. 20, infr. p. 204. 8, 319. 15, 462. 26, 570. 20. *Sibi*

adsentari lexica afferunt ex Acad. et Lael., ubi item quidam codd. habent *assentiri*, *adsentiri sibi* subabsurdum mihi videtur esse. — 13 comma post *De ambitu v.* Wesenb., Mend.; ad p. 23. 22. — 14 *inquis* Lehmann ep. sel. II 19 nescio an invitus. — 15 sq. *verum tamen ea est mai., ut Sulla voluit, ut in quemv.* Lamb., Bait., Wesenb., *Verum t. est mai., etsi S. vol., ne — liceret, ambigua; ambitus* Lehm., *Ver. tam. varia est mai.* Rein progr. Eisenach 1841 p. 7 sq., *ea est mai., et sic illa voluit* Purser Hermath. V 1885 p. 290 sqq. (*et sic silla* R, *et sic si illa* G), *veteratorium* coni. Mend., *vafrum* O. Hirschfeld. — 18 *Quid enim?* coni. Mend., scr. Lehmann, † *quod enim* Mend., *qui enim* vulg., Bait., Wesenb. *Quod* pro *quid* amplius viginti locis scriptum inveni, non rarius *quid* pro *quod*; v. ad p. 276. 23, 426. 7, 473. 6, 486. 30, 487. 29. — 19 *facta aut non facta* Lamb., Wesenb., *facta et non f.* in M esse opinati (in quo est *nec non*) all., Bait. — 30 *quom* ad p. 4. 19. — 31 *saeclorum* codd. (*secl.* M), Mend., *saecul.* vulg., illud de nat. d., de div., all. saepius, hic 451. 31 *seclis* FH, 315. 26 *saecula* omnes. — 33 *mercenar.* vett. edd., Wesenb.; ad Verr. p. 181. 16. — 34 post *De — notandis* comma hab. edd.; ad p. 23. 22. ‖ **P. 76.** 3—6 *video — adplicaverunt* in parenth. Wesenb. et Mend.; ad p. 2. 13. — 20 *leniter* Bait. suo more; ad p. 60. 4. — 28 *si — spero* et 33 *ita — postulat* in parenth. Bait., Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 77.** 3 *virtutis*, † *industriae* Wesenb., *virtutis ac doctrinae* Spanoghe 'Emend. Tull.' Lugd. Bat. 1890 p. 56; v. Lehm. Quaestt. p. 25 ex. — 8 post *De me autem* comma pon. edd.; ad p. 23. 22. — 14 interp. Lehm. Quaestt. p. 4 sq., Mend., *tempore, spero* vulg., sed Bait. Wesenbergio auct. v. 13 *et ita cecid.* — 22 *sunt* all., Wesenb. sine ulla causa; v. ad p. 35. 2, 86. 5, 91. 34, 113. 24, 132. 16, 19, 139. 8, 144. 28, 157. 20, 177. 28, 213. 11, 215. 29, 228. 21, 324. 15, 352. 28, 393. 18, 443. 17, 453. 6, 463. 12, 516. 28, 556. 15, 563. 32, 572. 4, ad Sest. 46. 8. — 26 post *de tempore* comma pon. edd.; ad p. 23. 22. — 29 *ut te non off.* me auct. Bait. et Wesenb. fortasse non necess., quamquam *et* et *ut* saepissime confunduntur (amplius triginta exempla collegi; ad p. 37. 20), *et ea tuear et te non* Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 114. ‖ **P. 78.** 6 *nilo* Mend. tac., *nihilo* vulg.; ad p. 46. 22. — 10 *nunc* post *nova* Kaysero auct. Wesenb., quod M^c GR habent *novam*, de quo v. ad p. 74. 32. — 20 *auctoritate, oratione, sent.* Gron., Wesenb.; v. Lehmann Quaestt. p. 25 sq. ‖ **P. 81.** 6 *egomet, cum* Bait., quod M habet *ego mecum me*, in quo *me* praeceptum est (ad p. 32. 26 et 9. 30), fals. — 31 *venisset, sed* coni. Or., scr. Bait., de quo non suam sententiam, sed Zumpti gramm. § 781 proferre poterat Lehm. 'Zeitschr. f. d. G. W., Jahresber.' 1888 p. 263 ex., *venit, sed l. t. misit* GR, Streicher Comment. Ien. III p. 148. ‖ **P. 82.**

15 *quom* scr., *cum* corr. ex *qum* M; ad p. 4. 19. — 20 sq. *sit futurus* Lehm. ep. sel. III 19. — 22 *quarum* Crat., Bait. ‖ **P. 83.** 18 *procidendo* Ross., Boot Obs. crit. Amstel. 1880 p. 8 fals.; v. S. Rosc. p. 53. 24, hic 154. 18, 117. 14. — 26 *ipsi* potius quam *sed* GR (*ipse*), Purser Hermath. V 1885 p. 295 non improb. — 30 *sta* ex M. *mesta* Mend. (cur non *te* 108. 24?) ut p. 466. 4 et *stic* 182. 20 (non 183. 26), 132. 20. — 32 sq. *tanta — recuper* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 84.** 12 *sed multo* Bait. — 16 *sapientissimis viris* Mart. Lag., Bait., Wesenb.; v. Seyff. Lael.[2] p. 100 sq.; ipsi *sapientissimi* praeter eum locum, quem attulit Mend., inveniuntur div. I 49. 110, rep. II 34. 59, legg. II 4. 8. — 37 sq. *quod facile appareat* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 85.** 1 † *quum* Wesenb., *quam* Bakio auct. Bait., *quom facile appareat*, *quam me colas et observes* Novak (Lehm. 'Jahresber.' 1888 p. 292), *quod facile auferet a te, quum* Spanoghe 'Em. Tull.' 1890 p. 56, quos omnes non intellego quid offendat in verbis traditis. — 22 *prud. et dignitate dign.* coni. Lehm. Quaestt. p. 93, quod in M est *et digniss.*; ad p. 64. 3, 32. 26. — 24 *opinatus esses* Wesenb. — 34 *in civil. bellis* Boot Observ. crit. p. 8 probab.; ad p. 25. 22 ‖ **P. 86.** 1 *vincimus* Ern., Wesenb., Andr. ep. IV 9. — 2 *mehercule* vulg., *ercle* Mend. ex MR, item 487. 4 ex M, quod nihil esse arbitror. — 5 *coeptum est* all., Bait., Wesenb.; ad p. 77. 22. — 10 (errore scr. v. 12) *M.* add. ante *Marcello* R 'bene', inquit Mend., scr. nemo; cf. p. 98. 12. — Ib. *hominis* vulg., Bait., Wesenb. — 25 et 150. 34 *solatium* Mend. tac., Wesenb. constanter, 91. 17 R; ad Cael. p. 120. 27. — 33 *hos* codd. (p. 2. 18), Bait. ‖ **P. 87.** 6 *te praeter* Lamb., Wesenb., Andres., *te delet.* Bait.; v. ad Rab. P. p. 264. 10, Lehm. Quaestt. p. 16 sq.; cf. p. 100. 31, 104. 5, 125. 16, 224. 21, 230. 8, 233. 20, 235. 21, 289. 26, 312. 12, 455. 17, 458. 14, 459. 13, 536. 34, Boot Att. IV 16. 1. — 7 post *De reliquis* comma pon. edd.; ad p. 23. 22. — Ib. sq. *Caesare* del. Streicher, Boot, Andres., *ipso est, ceteri et cetera eius modi* M, Bait., Wesenb. — 21 *[propinq. ac fam.]* Kleyn, Bait.; v. Schmalz 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1881 p. 117. ‖ **P. 88.** 1 *At* Manut. dubit., Lamb., Andres. ep. IV 18, *an i. e., credo, doles?* prorsus soloece codd., vulg.; v. praeter cett. Seyfferti Schol. I[3] § 60. 1 p. 142 n. — 10 *diligere* codd., Mend.; ad Mil. p. 305. 33, infr. 372. 21. — 15 *usi* Mart. Lag., Binsfeld mus. Rhen. XXVI 307, Andres., *uti* codd., Mend., *usuri* Gulielm., Wesenb., Bait., *uterentur* Ern., Schuetz. — 18 *est* Wesenb., Bait., Andres., *sit* codd., Mend.; ad p. 8. 20. — 19 *attulerit* Wesenb., Bait., Andres. Indicativum Servio condonamus ut *volo tibi commemorare* et multa; ad p. 7. 16. — 21 *Megara* Madv. Adv. II 298 n., quem Mend. refellit eodem exemplo quo nos div. p. 167. 3; ad Flacc. p. 414. 27, Tzschuck. Mel. II 2 p. 223.

— 23 *Piraeeus*, 98. 12 *Piraeeum*, ib. 29 *Piraeeo* vett. edd., Wesenb. — 32 *Hoc, idem si* Mend., *Hoc item, si* — — *proponas: modo* Lehm. Quaestt. p. 57, Andresen *hoc*, ut videtur, ad id, quod sequitur, referentes. Mihi Servius dicere videtur: *Egomet mecum cogitare coepi —. Cogitatione ea sum confirmatus. Hoc idem tu ante oculos tibi propone. Nam, si vel hunc statum rerum cogitatione comprehenderis, profecto minus commovebere.* ‖

P. 89. 5 *floruisse* all., Schuetz, Madv. Adv. III p. 156 n. prob.: ad p. 12. 24. — 12 *imitari* Crat., Bait., Wesenb., quos sequi fortasse veritus essem, si ulla codicum in hoc genere fides esset, *imitare* codd., Mend., Andr.; ad p. 2. 25. — 15 *tute* prius del. Lamb., Wesenb. — 16 *subice* (*subiice*) vulg., Bait., Wesenb., Andres.; ad p. 20. 30. — 37 *tranquilliore* Mart. Lag., Bait. nescio cur; v. Lehm. Quaestt. p. 82 sq., ad p. 265. 12. ‖ **P. 90.** 27 *Gallus* GR, Wesenb., Andres. ep. sel. IV 19; v. sen. p. 148. 34, Mur. 327. 27; rep. I 14. 21 sq. cod. *Gallus*, ut videtur. ‖

P. 91. 5 *cogeremque* GR, Streicher Comm. Ien. III p. 149, Andr., Mend., *que* om. M (p. 6. 22). *et cogerem* Bait., Wes.; v. ad p. 35. 30, 198. 34, 264. 24, 275. 33, 293. 8, 457. 30, 466. 6, 517. 29, 570. 3, 573. 16. — 14 *de* GR, Streicher Comment. Ien. III p. 149 sq., *e* Lamb., Bait., *ad* (corr. *ax*) M[1], cum cruce Wesenb., Mend., *a* M[r], Andr. P. 185. 18 sq. omnes codd. *attulerim* pro *det.*, 472. 17 *adporteret* FH. — 17 *maius mihi solacium afferre ratio nulla* GR, Ruehl 'Wiss. Monatsbl.' 1878 p. 21, Streicher l. l. p. 150 sq., *maior mihi uatio mihi adferre nulla* M, cum cruce Mend., *maior mihi levatio afferri nulla* Victor., Andres., *maior enim levatio mihi afferri nulla* Wesenb. Ceterum haec verba *maior — nostrorum* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 34 *indico* Kleyn, Bait.; v. Andres. ep. sel. IV 5; ad p. 77. 22. ‖ **P. 92.** 26 *hique se* vett. edd., Bait., Wesenb., Andres., *ei qui s. i. A. contul.* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. ‖

P. 93. 2 *tametsi* Ern., Bait. — 9 *Mytil.* ut 174. 28 Bait., Wes., Andr., *mitul.* G, *mitil.* R; ad Arch. p. 383. 30, infr. 485. 3. — 17 *dissip.* GR, Wesenb., Andres. ut p. 40. 9, 100. 15, 202. 25; ad Sest. p. 40. 21. — 22 *hi* codd. (p. 2. 18), Bait., Wesenb., Andres. ‖ **P. 94.** 13 sq. *tua causa, sed posse quoque* scr., † *ut me n. s. o. d. t. c., sed causa quoque* Mend. coni. *cupere tua causa, sed ausurum quoq.* Quod is in Fleckeis. ann. 1891 p. 73 reprehendit in verbis *debere tua*, non videor intellegere; nam, quod intellego, nihil est; *tua causa, quae possim, sed etiam quae n. p.* Wesenb., Bait., *non solum debere tua causa, quae praestare possim, sed etiam* Streicher Comment. Ien. III p. 158, *tua causa, quae possim in tua causa, sed etiam* Lehm. Quaestt. p. 57. — 21 *exulandum* Mend. tac., *exsul.* Bait., Wesenb. constanter. *Exul, exulare, exilium* codd. noviens, semel *exsules* 296. 3, 447. 31 *consilio* M[1]; de p. 549. 31 tacet

Bait.; ad Sest. p. 21. 5, cf. ad p. 8. 26 | **P. 95.** 10 *te rebus* vulg., Bait., Wesenb., Andres. ep. sel. IV 6, *de rebus* codd., Mendelss. nullam offensionem habere affirmans *de* omissum v. 11 ante *quibus*, quod ut concedatur (nam Madvigium ad Fin. I 10. 32 ex. redarguere videntur Phil. II 15. 37, legg. III 15. 33), nescio, quid sit *de rebus hortari aliquem, ut aliquid faciat*. *te rationibus* coni. Or., *te verbis* Lehm. Quaestt. p. 57 supervac., credo. — 15 sq. *quod — solet* et 33 sq. *quae — sensit* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. | **P. 96.** 6 *tum* Wesenb. prob.; ad p. 58. 5. — 21 delent *est* et v. 22 *stultum est* Madv. Adv. III p. 156, v. 22 *est* Heusingero auct. Bait., H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 160, *stultum sit* coni. Wesenb. | **P. 97.** 11 *idque* Vict., Bait., Wesenb., † *atque* Mend. — 18 sq. *PLURIMAM. Valuisse* ex M Wes. | **P. 98.** 7 † *SALUTEM PLURIBUS VERBIS* e Med. Mend. — 10 *dominantur* Lamb., Wesenb., Andres. ep. sel. IV 20 falso; cf. ad p. 572. 12. — Ib. *[faciendum]* Bait., del. Andres. — Ib. sq. *ut, quoquo — facerem* Mart. Lag., Wesenb.; v. praeter eos, quos adfert Mend., etiam Lehm. Quaestt. p. 7 ex. — 12 *M.* add. Or., Bait., Wesenb., Andres. Cf. ad p. 86. 10. — 14 sq. *digressus sum* Streicher Comment. Ien. III p. 153, Andres., *digr. essem* M, cum cruce Mend., *digr. cum essem* GR, *cum ab eo digr. essem* vulg., Bait., Wesenb. — 16 sq. *uti aiebat* vett. edd., Wesenb., *utiebat* M. — 17 *Maleas* Man., Bait., Wesenb., Andres., *Maleam* all., *maias* M, Mend., *kal. maias* GR. — 22 *familiari* Crat., Wesenb., Andres. — 24 *sperari* Bait., Wesenb., Andr., *sperare* codd., Mend., Schmalz 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1881 p. 125; ad p. 2. 25. — 27 sq. *ei mitterem. Itaque medicos* om. post *medicos* M (p. 6. 22), substituerunt *cogerem* vett. edd. (partim ante *medicos*), Bait., Wesenb., Andres. V. Mend. 'Mélanges Graux' p. 170. — 32 *deterrumo* ser., *deterromoio* M, *deterrimo* GR, edd., *acerbissuma* ex M Mend., Andres., *acerbissima* GR, vulg., etiam Bait., qui idem nulla auctoritate scripsit *optumo* p. 97. 27, *accuratissume* 123. 2; ad p. 55. 1. | **P. 99.** 14 *orbis* GR, Wesenb. | **P. 100.** 1 *adflictus* all., Andres. ep. sel. IV 8, *adiectus* M, cum cruce Mend., *adfectus* GR, Streicher Comment. Ien. III p. 169, *abiectus* vulg., Bait., Wesenb. — 7 *nihilo minus eis* vett. edd., Wesenb., Andres., *non nihil* Bait. — Ib. *id ipsum* Bait. sua sponte (errat Wesenb.); v. Madv. Fin. p. 299, ad Quinct. p. 22. 11. — 18 *iis* Wesenb.; ad p. 2. 18. — 31 *te consoler* Lamb., Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 17, infr. 156. 30; ad p. 87. 6. | **P. 101.** 9–11 *Non — curiosior* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 17 * * *possit* Wesenb. non melius quam v. 24 *me consuet.* cum Lamb.; v. Lehm. Quaestt. p. 14 sq. et 18 sq. — 26 sq. *pervenire* Lamb., Bait., *pervenire* codd., Wesenb., Andres., Mend., *pervenire me* all.; ad p. 2. 25. — 28 *Ceteraque, quae* Wesenb., quod in M est *ceteraq*

quae 'q exp. m. 1, ut vid.'. — 29 *paratissuma* Bait., *paratussima* M, *paratissima* vulg.; ad p. 55. 1. ‖ **P. 102.** 1 *optima* Madv. Adv. III 156. — 10 *Corcyra* Mart. Lag., Wes.; v. Lehm. ep. sel. I 11 ex., infr. 346. 35. 350. 16, 425. 32. 516. 29, 536. 20. — 22 *ostentet* M[1], *ostentat* M[c]G, edd., *ostendat* R; v. ad p. 205. 6, 250. 27. 295. 16. 300. 31, 462. 19, 468. 14. 512. 9, prov. cons. 128. 19. ‖ **P. 103.** 25 *Vale* om. M[1], Bait., Wes., Andr. ep. sel. IV 1; ad p. 55. 10. ‖ **P. 104.** 3 *te* ante *tempore* Wes., post *breviter* Bait., all. *brevi te*, om. codd., Mend., Lehmann Quaestt. p. 17; ad p. 87. 6. — 4 *in periculo* (ad p. 25. 22) Lamb., Bait., Wesenb.; v. Nipperd. Spicileg. Nep. II 5 p. 4 sq. (Opusc. p. 173), Madv. Adv. II 237, Andres. ep. sel. V 6. 1 p. 124 et IV 22. 3 p. 96; add. p. 551. 16, 552. 21 sq., Att. I 12. 3 ex., II 25. 2 m.; ad p. 145. 22, 203. 14, 251. 22. ‖ **P. 105.** 8 sq. *me a te* Wesenb. eo probabilius, quod MR habent *absente. me* Or., Bait., *nec me abs te*, *nec abs te me ludibrio* all., sine pronominibus codd., Mend., Lehm. ep. sel. I 1 invidia quadam, ut videtur, pronomina exterminantes quamvis necessaria; ad p. 9. 30. 49. 28. — 17 *nostrum* R ut p. 465. 11 sq. FHD, 446. 30 *populum* omnes, Mend., *nr̄m* M; ad p. 12. 24. — 19 *speraram* Wesenb., Maixner 'Zeitschr. f. d. öst. G.' 1889 p. 386 sq. probab.: ad Sest. p. 53. 4, hic 41. 28, 191. 4. 306. 16, 387. 14, 519. 9. ‖ **P. 106.** 22 *Nam* Wesenb.; v. Maixner l. l. p. 387 sq., Lehm. ep. sel. I 2. ‖

P. 107. 6 *perscript.* all., Or., Bait. — 14 *nostra* om. Mend. notas verborum *gratia* et *nostra* confusas ratus. — 31 *certo scio* GR, Bait., Streicher, Mend., Lehm., *scio* om. M, *credo* all., Wesenb. — 32 *infimo* Or., Wesenb., Lehm. (idem 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 262 *inani*), *animo* MG, *aliquo* R, Mend., *minimo* Lamb., Bait., *alio quo* Purser Hermath. V 1885 p. 296 sq. ‖ **P. 108.** 1 *item* vett. edd., Bait., Wesenb., Maixner 'Zeitschr. f. d. öst. G.' 1889 p. 388 sq. prob.; ad p. 48. 31. — 11 *et bellum* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 27, ad p. 64. 3. — 12 *iudicarit* Wesenb. — 28 *iis* Wesenb.; ad p. 2. 18. ‖ **P. 109.** 9 *haec* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 77, cf. p. 134. 23. 156. 1. 176. 14. 226. 16, 229. 17. 302. 18, 404. 9, 445. 24. 547. 24. 572. 1. 573. 33. Tull. p. 8. 32. — 29 post *De illo* comma pon. Mend.; ad p. 23. 22. ‖ **P. 110.** 18 *condonares* Mart. Lag., Bait., Wesenb. — 21 *sin* vett. edd., Or., Bait. — 22 *magistratus* Mart. Lag., Bait., Wesenb. — 24 sq. *ne tum velis r. t. o. s., cum, quia, qui serv.* Madv. Adv. III 157, prob. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 284. — Ib. *reservandor.* codd. (propter *revocare*), Mend.; ad p. 32. 26. — 30 *aput* hic ex M, item 319. 16, 479. 9 (non ex H 361. 32), ex omnibus codd., ut videtur, 233. 25. 384, 21, 388. 5. 392. 34, 401. 4 et 24, 419. 10, 424. 20 Mend. solus. ‖ **P. 111.** 19 sq. *existiment* Wesenb. *Existimant* est iudicant, i. e. iudices sunt;

cf. Seyff. Lael.^{2} p. 528. — 26 *ipse* Bait. tac. || **P. 112.** 9 *pudenti* all., Madv. Adv. III p. 157 n., cum cruce Ern. auct. Orelli 'Sententia requirit', inquit, 'verbum huiusce fere significationis '*contendenti, affirmanti, asseveranti*, nec tamen *prodenti*' (sic Boot Obs. crit. p. 10) 'aut *profitenti* satis placet'. *hominis prudentis t. r. esse mutatam voluntatem [tuam]* Tyrrell. — 19 [XXXV] Mend., XXXV codd., *HS.* XXXV Mart. Lag., Bait., Wes.; cf. 133. 35, 135. 37. — 23 *mihi non credant* Wesenb. — 26 *Omnino semiss.* Vict., Bait., Wesenb., *sumendi* coni. Mend. probab. || **P. 113.** 7 *quam ego* codd., Mend. intolerab.; ad p. 12. 24, 65. 1. — 10 *litteris tuis* H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161. — 18 *adiunxerant* Crat., Wesenb. — 24 *cerevere* vett. edd., Bait., Wesenb., Lehm. ep. sel. I 3, Schmalz 'Jahresber. über die Fortschr. der kl. Alt.-Wissensch.' 1884 p. 49, *revere* M, *cerebare* GR, Streicher Comment. Ien. III p. 169, Mend.; ad p. 56. 9, 77. 22. 'Forma' hic non magis 'non bella' quam Quinct. 16. 53, Verr. III 18. 47 a. ex. aut hic p. 119. 27 *premerere*. — 29 *maiorei* Mend., quod M habet *maiore*; v. ad p. 203. 14. — Ib. † *ame* Mend., sic enim scriptum est in M pro *me*; ad p. 9. 30.

P. 114. 4 *ad* om. cum multi tum Bait., *a. d.* . . . Klotz et Krauss, *[ditibus]* coni. Ellis Hermath. VI 1887 p. 134, Mend., *Quantum incrementum ad* Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 256. || **P. 115.** 4 *intercesserant* codd., Bait., Wesenb., Mend.; v. Madv. Adv. III 157 n., Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 284; ad p. 24. 29. — 17 *in Marcum benevolentia* Or., Bait., Wesenb., † *sed in Marco benevolentiam* Mend.; ad p. 74. 32. — 32 *quippiam* Bait., Mend. tac. semel in hoc vol., *quidp.* Wesenb.; ad Rab. Post. p. 266. 25. — 34 *scripsisse* del. Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 115, idem N. S. I 1873 p. 61 sq. coni. *scripsisse nequiquam, neque*.

P. 116. 18 *meme* M, Mend., Schmalz progr. Mannh. 1881 p. 33 sq., *me* GR, Bait., Wesenb. *Meme* praeterea habet M p. 366. 24, G 19. 25, R 124. 31; ad p. 265. 4 (Ov. a. a. II 690 var.). — 32 et 119. 3 *Delmat.* M, Bait., Mend., *Dalm.* Wesenb. ut p. 117. 5, 29, 30, 32, 118. 4 illi quoque. — 34 *ex castris Naronā* edd.; v. 'Festschrift für L. Friedlaender' 1895 p. 547 ex.; ad p. 285. 12, 299. 26, 300. 35, 310. 14, 311. 29, 312. 14, 340. 27. || **P. 117.** 10 sq. *nam — amo* in parenth. Wes., Mend.; ad p. 2. 13. — 14 *tot regiones* Lamb., Bait. — 20 *qui ob sua* Wesenb. Kraussio auct., qui coni. *sua ob bona* progr. Colon. 1866 p. 9, *qui sua bona — occisos a Catilio expost.* coni. Or., ser. Bait., prob. Schmalz progr. Mannh. 1881 p. 39. — 27 *in deprendes* Wesenb. || **P. 118.** 5 * * * *omnia* Bait., * * * * * † *quam, hoc* Wesenb. Martyni-Lagunae auctoritatem secuti. 21 *in* Mart. Lag., Bait., Wesenb., om. codd., Mend.; ad p. 25. 22. Longe aliter dicitur *omnibus, reliquis rebus* etc., de quo

ad p. 291. 27. — 26 *[ea]* Ern., Bait. ‖ **P. 119.** 3 *[captivum]* Ern., Bait. — 16 *ostendisti* Ern., Bait., Wesenb., Lehm. ep. sel. II 1, *ti* ante *te* om. codd., Mend.; cf. p. 123. 1. — 33 *Phocicum* Westermann, Bait., Lehm., † *Troicum* Mend., *Phocium* Wes.

P. 120. 3 *seiungere* Ern. prob. — 15 *et* suspectum Orellio: v. Woelfflin 'Archiv' I p. 95 et 'Lat. und roman. Compar.' p. 15, quo addend. Sen. dial. VIII 1. 4 ex. *bene gnariter* et Liv XLIII 7. 3 *bene ac naviter.* — 19 *prohoemio* M, Mend. — [D]*flecti* Victor., Bait., Wesenb., *effecti* M, cum cruce Wesenb., *deflecti* G. Streicher Comm. Ien. III p. 169 sq., Lehm., *deflectum* R. — 37 *[te scriptore]* Ern., Bait., *te* del. alii, *tuo scripto retinere* Or., Wesenb. ‖ **P. 121.** 13 † *cuius stud.* Mend., † *Themistocli* Wesenb., inter *fuga* et *redituque* inser. *Coriolani fuga* Tyrrell Hermath. V 1885 p. 22. — 21 *in* del. all., Boot Att. IV 6. 4. — 26 *quom* ad p. 4. 19. — 28 *qui, qui sis* Ern., Wesenb., *quid sis* M, *quicquid sis* GR. — 37 *Atqui* Mart. Lag., Bait.; v. Seyfferti Schol. I § 83. 2 ex. p. 200 in. ed. III, infr. 274. 14, 430. 15, 501. 8. ‖ **P. 122.** 2 † *nec minus est spatiates Ag. i. perh.* Mend. coni. *superstes Ages., Ag. celeber habendus* Woelfflin.; v. Lehmann ep. sel. II 1. — 21 *impetraro* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 89, Hellmuth progr. Wuerzb. 1888 p. 43 m., hic 71. 2, 191. 21, 271. 8, 290. 1, 501. 9. — 23 *non impedito* ante *non imp.* inser. Lehmann Quaestt. p. 53; v. Bitschofsky 'Zeitschr. f. öst. G.' 1886 p. 422. ‖ **P. 123** 24 *sap. autumo esse* GR, 'quod commendat Streicher (Comment. phil. Ien. III p. 170 sq.), fort. recte' Mend. Mihi hoc insigne audaciae exemplum videtur esse. M habet *sapientia est atuo*; ex *atuo* aut sim. callide factum *autumo.*

P. 124. 3 *Atque* pro *Itaque* Ursin., Bait., Wesenb. haud scio an recte; ad Phil. p. 402. 37. — 21 *omnium* Graev., Bait., H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 160 cf. Caes. civ. I 5. 3, *omnium rerum* Mart. Lag., Wesenb., *omni* Streicher Comm. Ien. III p. 202, † *omnibus* Mend. — 26 *postulandum* Ern., Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 126. — 28 *ipsi* Wesenb. — 29 *levari* Mart. Lag., Bait., Wesenb.; ad p. 2. 25. ‖ **P. 125.** 6 *discesseras* Ern., Schuetz, *a me discesseras* Wesenb., *discesseram* GR, Mend., *discesserat* M, *decesserat* Or., Bait. — 7 *idem* Wesenb., Bait.; ad p. 48. 31. — 16 *te ipsum* Crat., Bait., Wesenb.; ad p. 87. 6. — 17 † *hinc dicas seras* Mend., *indicas* GR. — 18 *nec possum* all., Wesenb. — 19 *si conc. — dicamus* in parenth. Wesenb., Mendelss.; ad p. 2. 13. — 24 *possumus* G, Wesenb.; ad p. 132. 16. — 27 *atque ad cons.* Wesenb., *et ad cons.* Ern. — 30 † *cum duae* Mend. P. 161. 21 MR *non modo cum.* ‖ **P. 126.** 6—8 *dicerem — perdidissem* extra parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 14 sq. *vivere, si possem, equidem maxime* Madv. Adv. III 157. — 18 † *nec mehere.* Wesenb. — 30 *tu me ab ea abesse* Wesenb., Bait., *tuae abesse* M. *Urbe abesse* mihi quoque suspectum est.

etsi p. 91. 13 invenitur *et domo absum et foro*. Acad. I 1. 1 codd. *villa*, Tusc. V 37. 106 ex. *patria abesse*. ‖ **P. 127.** 1sq. *quod — metus* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. — 2 *si omne* Bait., Wesenb. — 9 *T. TITIO* Bait., Wesenb., Andres. ep. sel. IV 12 haud scio an vere; ad p. 30. 5. — 28 *Sed neque hac* Wesenb. ‖

P. 128. 6 *ex qua si* Bengel, Bait., Mend., *et quasi* codd., *in qua si* all., Wesenb., Andres. *Et* script. pro *ex* aut *e* p. 185. 14, 350. 1, 483. 29 in omnibus codd., 265. 31 *ethort.* in M (ad Arch. p. 381. 15), *et* pro *in* 560. 2; ad p. 131. 31, 274. 20, 556. 20. — 34 coni. *ante vertere* Cobet Mnem. N. S. VIII 1880 p. 185, *ante afferre* Streicher Comment. Ien. III p. 202, *anteire* Mend. ‖ **P. 129.** 7 *SITTIO* Bait., Wesenb., †*SISTIO* Mend., *sestio* GR. — 18 *in* ante *tui* del. Kays., Wesenb. ‖

P. 130. 8sq. *testim. intercepisse?*; nam codd. habent *non cepisse.* ‖ **P. 131.** 10 *quom* ad p. 4. 19. — 12 *tuum* post *cum* add. Wesenb., Bait. — 16 *is erit* Bait. — 31 *et ex* Mart. Lag., Bait., *et* M, Mend., *ex* GR; cf. ad p. 128. 6. Non raro *ex* etiam sine causa tam aperta omiss.; ad Pis. p. 179. 30. ‖ **P. 132.** 7 *videbatur?*; ad p. 56. 9. — 16 *simus* MR, Mend. non prorsus intolerab., sed multo magis placet indicat., quem habent G, Bait., Wesenb.; ad p. 77. 22. *Simus* (*possimus*) falso est in M p. 95. 24, 342. 16, in FH 445. 35, *possim* in MR 100. 30, *sint* in FHD 460. 9, in M 504. 12, in Harl. 563. 32, in Ber. et Harl 574. 21, *possint* 570. 19 etc., contra saepius. — 19 *sint* Wesenb.; ad p. 77. 22. — Ib. †*quae tu* Mend., *quae* del. Streicher Comm. Ien. III p. 159 'fort. recte'. P. 85. 25 *pr ostrata*, 137. 36 *fr uere* M, 122. 2 *spatiates* omnes, 126. 29 *exprobare* MG, 368. 19 *remigare* DH; 47. 18 *satris*, 73. 26 *turae*, 125. 14 *requirem*, 156. 1 *partefeci*, 219. 27 *agros* pro *agas*. — 21 *poteris* Crat., Wes. ‖

P. 133. 3 *dein**, *si* Wesenb. coni. *dein scito, si* — 18 *servo* del. Wesenb., circumscr. Bait. non bene. — 23 *dedi* GR, Streicher Comm. Ien. III p. 167, Mend., *darem* M assimulatum superiori (ad p. 32. 26), *dederam* Wesenb., Bait. — 24sq. *Laodicensem — Apamensem* (non 508. 3) Wesenb. — 25 *maximae* Crat., Bait., Wesenb — 28 *referre* Gron., Bait., Wesenb.; v. praeter Mommsen. Streicher l. l. p. 186. P. 196. 3 codd. omnes *defigere*, 347. 27 omnes *reverti*; ad Sest. p. 64. 8, infr. 331. 23, 343. 14, 368. 19. — 32 *his* codd. (p. 2. 18), Bait., *eis* Mend., *iis* Wesenb., cf. infra ad p. 198. 11, 471. 17; 385. 22; 296. 19, 444. 10, Verr. p. 379. 16. — 35 [*XXX*], v. 36 [*XIX*] Mend., vulg *XXX* et *XIX*; cf. p. 112. 19. ‖ **P. 134.** 4 ***praefectumque* Wesenb., Bait. — 10 *quod rem* Lamb., Wesenb., et voluisse videtur Bait. — 11 *excogitatam ne cogitatam quidem* Victor., Bait., Wesenb. — 23 *Sed hoc* ed. Neap., Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 77, supr. 109. 9. — 31sq. *adscripsissem* Bait.; cf. p. 185. 16, ad 366. 10, 372. 17, Flacc. 417. 20. — 33 *item* Lamb., Bait., Wesenb.

fort. vere; ad p. 48. 31. ‖ **P. 135.** 1 et 23 *de HS.* vulg., Bait., Wesenb.; cf. p. 277. 1. — 3 *provisum* vulg., Bait., Wesenb. — 27 †*quod iam* Mend. — 28 *decessissemus* Crat., Bait., *decesseramus* Ern., Wesenb. — 37 [$\overline{XXII}$] Mend., *XXII* vulg.; ad p. 112. 19. ‖

P. 136. 11 *conscindi* Hirschfeld Herm. V p. 297, *non scindi* codd. et edd.; cf. ad p. 303. 23. — 19 *commoda* 'cod. Borrom.', *communia* codd., Mend., del. Vict., Wesenb., seclus. Bait., *communia et propria commoda* Lehmann Quaestt. p. 28, *esse mihi communia omnia, ita, quae* Graev., Streicher Comment. Ien. III p. 203, laudat Schmalz 'Jahresber. über d. Fortschr. d. klass. Alt.-Wiss.' 1884 p. 52. ‖ **P. 137.** 8 *tolerabili* scr. non nimis audacter, si recte codicum consuetudinem novi, *tota* codd., *tuta* vulg., Bait., Wesenb., †*quavis tota* Mend. coni. *quamvis* (sic GR) *iniqua* (*dura*). Cf. Quinct. 31. 97 ex. *qualibet, dum modo tolerabili, condicione.* — 13 sq. *videtur — discrimen* et 15 sq. *quamquam intellego* in parenth. Wesenb. et Mend.; ad p. 2. 13. — 18 *quanquam* hoc uno loco Mend. tac.; cf. ad p. 12. 14. — 27 *vitam ingenuam* coni. Or., scr. Wesenb. fort. vere; ad p. 74. 32. — 28 *re p.* coniectura add. Wesenb., scr. †*in libera*, sine cruce Bait., Mend. — 31 *saltim* Mend. ex M, 235. 2 cod. H. — 37 *[ac peccatum]* Kleyn, Bait., Streicher Comm. Ien. III p. 174; v. p. 281. 36, 287. 30, Off. p. 6. 37, Sest. 49. 22, Fin. V 24. 71. ‖ **P. 138.** 1 *horribile* vulg., Bait., Wesenb., †*honorabile* Mend., *inhonorabile* GR. ‖ **P. 139.** 8 *ubi sit* Wesenb., Andres. ep. sel. IV 13 recte, non sane eam ob causam, quam hic adfert (v. 'Nachträge zur Plaut. Prosodie' p. 141), non necessar.; ad p. 77. 22. — 11 *quisquis* codd., Mend., Andres. tam recte, quam Aq. Rom. 18 p. 28. 12 e Cic. Verr. II 10. 27 affert, 429. 35 FH, 566. 25 Harl., Pomp. Mel. II 1. 12 p. 30. 25 Frick cod. Vat. habent *ut quisquis* aut Liv. VIII 38. 11 opt. codd. *in suo quisquis gradu* aut hic p. 25. 13 R *quamquam*, 44. 14 GR *in primis quidquid agas* (mirum est non multo saepius peccatum esse). P. 145. 15 non depravarunt codd. *ubi quisque sit.* — 14 *coguntur* M, Bait., Wesenb., ut p. 145. 32 codd. *delectatur.* ‖ **P. 140.** 31 *de rebus* Wesenb., Andres. probab., *aliqua e rebus* M, i. e. fortasse *aliquae*, nam saepius *qua* et *quae* confusa sunt. — 36—141. 12 *quo quidem — inferiores eramus* in parenth. Wes., Mend.; ad p. 2. 13.

P. 141. 3 *nostris* om. GR, Koch, Streicher Comm. Ien. III p. 174 sq., Andres. — 18 *is* om. vett., Wesenb., *si sis* codd. — 23 *quem — dilexisti* Wesenb., Mend., 30 sqq. *quibus — eripuit* etiam Andres. in parenth.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 142.** 15 *his* codd., Bait., Mend.; ad p. 2. 18. — 16 sq. *reciperis* vulg., Wesenb., Mend., *receperis* codd., *recipieris* Kays., Bait. ‖ **P. 143.** 18 *sciam* Lamb., Bait., Andres. ep. sel. IV 14, *scio* post *certo* (ad p. 32. 26) codd., Wesenb., Mend. — 23 *tum* add. Wesenb., Andres. — 24 *vel* codd., Andres., Mend., secl. Bait., del. Wesenb.; ad p. 32. 26.

— 27 *dixit* codd., Mend., Andres., quod ferrem, nisi solerent confundi *dicere* et *ducere*, ut p. 129. 31 *dixi* habent MR. 128. 7 *dicenda* R. — 32 post *discesserint* add. *aut eorum, qui remanserint* 'cod. Balliol.', Bait., Wesenb., Andres. ep. sel. IV 14 et 'Wochenschr. f. klass. Phil.' 1893. 1403 sq., *quamvis victorum, qui viri discesserint* Purser Hermath. V 1885 p. 299, similia alii ‖

P. 144. 13 *diuturnum futurum bellum* Bait. probab. — 14 *videtur* R, Bait., Wesenb. — 28 *debebam* all., Wesenb., ad p. 77. 22. — 30 sq. *quae — utor* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖

P. 145. 8 sq. *putaramus* Lamb., Bait., Wes.; ad p. 40. 32, ubi del. Phil. II 1. 1. — 10 *aliis* potius quam *illis* Ern., Madv. Adv. III 157 sq. — 16 *quod R. s., miserrimum* vulg., Bait., Wes., quod in M est *miserrimo* superscr. *v*; v. Klotz in Fleckeis. ann. 1878 p. 357, Frey progr. Rössel 1873 p. 6, Madv. Adv. III 158, Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 284. — 22 *in dolore* Lamb., Bait.; ad p. 104. 4. — 26 *in* del. Crat., secl. Bait.; ad p. 25. 22. ‖ **P. 146.** 2 *metuere desino* Wesenb., Bait., *timere des.* Lehmann Quaestt. p. 106 ‖ **P. 147.** 4 sqq. *Quare ad eam spem, quam de omnibus habemus, accedit ea, quam extra ord. — — — communia —* del. *accedunt tua praec.*, *sed* 'etiam' add. Wesenb. *propter exim. ing.* Madv. Opusc. I p. 397 (321), Bait., Wesenb. — 9 † *virtutem* Bait., *dicendi virtutem* H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161, *eloquentiam* Schuetz, Wesenb. — 27 sqq. *quod tibi — non debet* in parenth. Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 225 et Quaestt. p. 121 et De Cic. ad Att. ep. p. 206, Mendelss. non magis necessar. quam, quod scripsit Mart. Lag. auctore Andres. ep. sel. IV 10, *Non vereor*; ad p. 2. 13. ‖ **P. 148.** 9 † *putarunt* Wesenb., *putarent* Mart. Lag. probab. (ad p. 40. 32), *putarant* Lamb., Bait., *putabant* coni. Wesenb., scr. Andres. — 12 *Etruscae* vett. edd., Wesenb., Mend., *iratuscae* M, *mira tusce* R, *tusce* G, *mira Tuscae* Bait., Andres. — 15 *nam*, non *quam*, codd., Mend. — 16 *monitis* Kays., Bait., Wesenb., Lehmann Quaestt. p. 83, *monumentis* e codd. (*nonum.* M, *monim* G; ad p. 17. 2) Mend., Andres. eodem, credo, errore quo Off. III ex.; ad p. 24 29. — 24 *ne se diiungeret* Kleyn, Bait., Wesenb. ‖ **P. 149.** 12 sq. etiam verba *prudens et sciens* poëtae dat Ribbeck trag. inc. 145 p. 256, *ad pestem a. o. positam* tantum Bait., Mend., ne haec quidem Wesenb., Andres. — 19 *volutu* Crat., Wesenb.; ad p. 25. 22. — 36 *e fonte* Bait., Wesenb., *Ex cod. fonte* Lamb. probab. — 37 *intellegit* vulg., Bait., Wesenb. veri sim., *intellegest* M, *intellexi* G, *intellexisti* R; ad p. 6. 25. ‖ **P. 151.** 25 † *inepte* Wesenb. coni. *inperse*, alii alia; v. Frey progr. Roessel 1873 p. 6 sq. — 33 *optaret* codd., Mend. ‖ **P. 152.** 3 *sunt* G, Bait., Wesenb. Similis inconstantia modorum p. 225. 5 sq. *noluisti — nolueris*, ad p. 2 20, 205 6, 219. 24, 393. 19, 491. 34, Rose com. p. 86. 1, Font 35 6;

de coniunctivo in enunt. relat. ad p. 102. 22. — 16 *[beneficium]* Lambino auct. Bait. — 29 sq. *non offendo?* G. Wesenb. — 30 *†offendam* Wesenb. coni. *reprendo (aliquem)*. ‖ **P. 153.** 8 *me necessitas* Lamb., Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 17. — 18 *apud* ante *eius* vulg., Bait., Wesenb. dubito an vere. Quod Mend. comparat, dissimillimum est. *Eius omnes* sine substantivo Ciceronem scripsisse non credo, certe nihil simile novi; nam, quod Lamb. adhibet, *mei omnes, tui omnes* tam recte dicitur quam *mei, tui*, sed nemo sic dixit *eius*. Et ferrem quamvis inusitate dictum *omnes eius* eodem modo quo *omnia eius*, i. e. si intellegerentur servi aut domestici, non fero pro amicis aut familiaribus (p. 158. 26).

P. 154. 7 *vel flagitationi potius* Schuetz, Bait., *vel efflagitationi potius* Wesenb. — 15 *ut subsidas* Wesenb., Bait. — 22 *adiuvabit* Ern., Wesenb.; v. Lehmann Quaestt. p. 88. ‖

P. 155. 3 *T. FURF.* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. — 6 sq. *sum usus* Buecheler mus. Rhen. XI p. 513, Bait., Wesenb., *sumus* M, *usi sumus* GR, Streicher Comm. Ien. III p. 177, Mend. — 9 sq. *amicitiae officiis*, 11 *nullo ut*, 18 *habiturus es* ex pal. T Bait. et Wesenb. non melius quam v. 16 *sentias* ex eodem cod. Bait. De *nullo ut* errat etiam Madv. Fin. p. 430; M habet *non nullo*. — 28 *aequum* ad p. 21. 27. ‖ **P. 156.** 1 *hoc* Mart. Lag., Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 77, ad p. 109. 9. — Ib. *his* codd. (p. 2. 18), Bait. — 16 *[casu]* Heumanno auct. Bait. ‖ **P. 157.** 3 *et* del. Lehm. Quaestt. p. 95. v. 4 Wesenb.; ad p. 64. 3. — 6 *diuturne* codd. praeter T, Mend. *Haud diu est* dixit Terent., *qui si diutius fuisset* Vopisc. Tac. 16. 6 ex., *diuturne* (cuius vocabuli testem nullum novimus antiquiorem Sidonio Apoll.) *aliquid est* non potuit commodius dici quam 'etwas besteht in lange dauernder Weise', librarius scripsit eandem ob causam quam p. 60. 12 *ignariae meae constantiae*, 133. 23 *certum factum*, 169. 11 *sine doloris corporis* etc.; ad p. 32. 26. — 8 *ad verum natura* Madv. Adv. III p. 158 errans, opinor, de *natura rerum* (cf. p. 147. 1. 150. 8 et 20, 160. 25). Victoria quasi supra naturam rerum elatum Caesarem nunc res cotidie ita mitiorem faciunt (p. 160. 26), ut ad rerum naturam redeat. — 20 *potui* coni. Wesenb., scribi iussit in addendis male; ad p. 77. 22. — 28 *mihi opus esse* sine cruce Bait., Mendelss. Mihi non tam quam Schmalzio 'Jahresber. über d. Fortschr. der klass. Alt.-Wissensch.' XXXIX 1884 p. 50 satis facit Stuerenb. Arch. p. 49. Neque enim verum est Ciceronem in epistulis saepius quam alibi Graecos imitatum esse, neque, si ita esset, facile intellegeretur, cur hoc uno loco usitatissimo verbo sic Graeco more usus esset (cf. Lehm. Quaestt. p. 126 sq.). Mihi maxime placet *mihi opera ut eius opus esset*.

P. 158. 6 *tamen* pro *tum* Lamb., Streicher Comm. Ien. III p. 181, *tam* R. — 11 *Syronem* vulg., Wesenb. — 30 *Postumus* Wesenb. — 34 *his* codd., Bait., *iis* (*eis* Wesenb., Mend.; ad

p. 2. 18. ‖ **P. 159.** 5 *enim* pro *tamen* Lamb., Wesenb. — 6 *quas quia* Crat., Bait. — 10 *quem* G, Bait. recte, ut opinor — 18 *ante perser.?* — 20—22 †*atque illae* — *futurum quam magno opere putari* Mend., *atque illae arb., quoniam* (sic Or.) *a te* — — *futurum. qua re magno opere e re* (sic Gulielm.) *putari* Bait., *atque illae arb., quoniam a te* — — *futurum; quare magno opere* ***putari* Wesenb.; *referre* addidi ‖ **P. 160.** 30 sqq. †*quorum q. e. r. e. p. et amor in te singularis* — — *proficit* Mend., *virtus et pietas et amor in te sing.* — — *proficit* Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 115 sq. ‖ **P. 161.** 6 sq. *et* — *affirmasse* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13 — 10 *et, si tantum* codd., Bait.; ad p. 64. 3. Scrib. videtur *Ego, si tantum.* — 17 *[gratia]* Kaysero auct. Bait., Wesenb., Suepfle-Boeckel ep. 99 et iam Schuetz: '*gratia* videtur delendum'. Cf. p. 4. 23, 6. 19, 34. 28, 35. 10, 53. 20, 125. 25, 129. 28, 146. 22, 151. 15, 156. 6, 159. 4, 257. 17, 272. 35, 371. 10 et 30, 394. 4, 401. 25, 502. 23, Att. III 11. 2, V 18. 3 ex., 21. 3 m., XII 37. 3, 40. 2 p. in., XIV 14. 6, XV 4. 1 ex., XVI 16 C 12 m., ep. Brut. ep. I 8. 1 ex., saepe Ovid. ut Pont. I 2. 66, II 2. 45, 3. 82, 6. 32, 7. 52, III 1. 99, IV 1. 23, 8. 4, 15. 35 ‖ **P. 163.** 16 sq. *accedere etiam, id quo* Wesenb., Bait., *acced. id etiam promissum tuum* Streicher Comm. Ien. III p. 206. ‖ **P. 164.** 10 *suos* Buecheler mus. Rhen. XI p. 520, Bait., Wesenb., Andres ep. sel. IV 15, *uos* M, *nos* GR, Mend. — 11 *Messalla* hic et 558. 26, 29 edd. tac., *Messala* 205. 13, 516. 13, 539. 6, 546. 26, 550. 11 et 18, 551. 19 — 35 *delectant* R, Andres, Mend., *delectabant* MG, Bait., Wesenb.; ad p. 56. 9 — 36 *nunc domus* Ern., Wesenb. ‖ **P. 165.** 10 et 14 *deversor.* Wesenb. ut p. 190. 28, 354. 30 omnes; ad p. 40. 4 — 21 *interior* GR, Bait., Wesenb.; ad p. 55. 1 — 24 *id ipsum* Ernesti, Bait., Wesenb., Madv. Fin. p. 299 admodum probab. ‖ **P. 166.** 11 sq. *se, ad tempus aderis* vulg. edd., corr. Mendelss. O. E. Schmidtio auctore; idem Schmidt tamen 'Der Briefw. des M. Tull. Cicero' p. 361 *recipiet citius ille se, ad tempus aderis* recte statuens commodius *ad tempus* referri ad *aderis*; sed tamen tam aperte e contrario posita sunt *recipiet se ad tempus* et *aliqua res eum morabitur, aderis* et *ibi eris, ubi omnia scire possis,* ut res dubitationem nullam habeat. ‖ **P. 167.** 9 †*hac missa* Mend.; ad p. 9. 30 — 10 *noluisse* marg. Crat., Bait. — 14 *recordere* Lamb. vere, credo; ad p. 28. 4, 'Nachträge zur Plaut. Pros.' p. 141 et 159 — 33 prius *etiam* del. Lamb., Wesenb., Bait., Streicher Comment. Ien. III p. 157 ‖ **P. 168.** 4 *quaecumque* scr., *quaeque* vulg., Bait., Wesenb., †*quique* Mendelss. ex MG, *quoque* R. — 12 *de te* R, Streicher l. l. p. 181 sq., *e te* vulg., Bait., Wesenb., *ea* G, *e* M, cum cruce Mend. ‖ **P. 169.** 16 *tibi istud maenianum* Tyrrell Hermath. V 1885 p. 560 — 17 *suam* Boot Observ. crit. 1880 p. 12 sq. (id. ib.

v. 16 *tablinum perforasti*) et A. Kiessling mus. Rhen. XXXII p. 636, *†senum* Mend., *Misenum* vulg. — 19 *comminus* Madv. Adv. III p. 158 non bene, credo. — 21 *ipsi* codd., Mend. — 22 *Sp.* Bait., Wesenb., Mend. (cf. Teuffel 'Litteraturgesch.' p. 407 sq. ed. V), *s. p.* MR, *sextus publius* G (ad p. 5. 30), *scilicet P.* Victor., vulg. — 25 *scenam*, 26 *scena* Wesenb.; illud habent omnes codd. (MG *cenam*, hoc R, M *scaena*, G *caena*, p. 170. 34 *scaen.* M, *scen.* GR, 219. 9 *scaena* Mendelss. tac.; ad Sest. p. 52. 15. — 26 *decesse* M (*descessisse* R, *discessisse* G), Baiter, Mendelss., quos animum non induxi sequi, quod persuadere mihi non possum non multo tanto veri similius esse librarium codicis M peccasse eodem modo quo quavis prope pagina (ad p. 12. 24) quam Ciceronem ter quaterve in epistulis his obsoletis poëticisque formis usum esse; v. infr. ad p. 171. 24, 224. 18 et 23 sq., 227. 19, 484. 17, 555. 15, Madvig Fin. II 3. 10. || **P. 170.** 9 *sexcenti* Wesenb. cum uno cod. G, 294. 31 cum nullo; ad Cluent. p. 126. 6. — Ib. *Clytaemestra* M et (*clit.*) R, Mend., *clitemenstra* G, *Clytaemnestra* Bait., Wesenb.; ad Off. p. 39. 28. — 11 *†aliqua* Wesenb. — 18 *Oscos ludos vel* Bait., *oscos cludos desiderasse* M; ad p. 32. 26. — 24 *nemo negat* in parenth. Bait., Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 28 *spectarimus* Ernesti, Wesenb. — 34 *[ludis scaenicis]* Victorio auct. Bait., om. Wesenb., commate distinxit ab *his diebus* Mendelss.; v. 'Festschr.' f. L. Friedlaender 1895 p. 553 ex. ||

P. 171. 1 *[artem]* Lagom., Wesenberg, *artem deponerem* H. A. Koch 'Philol. Anz.' 1873 p. 161. — 4 *denique* suspect. — 13 *si qui est in me* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 24 sq. *praetermisse* M, Mendelss.; ad p. 169. 26. — 27 *in* delere libet Mendelssohnio. Ut recte dicitur *est spes in epistulis*, sic *relinquitur*; ad p. 25. 22. — 34 *in eo* Wesenb., Bait.; ad p. 25. 22. || **P. 172.** 6 *De Bursa, te* Mend.; ad p. 23. 22. — 28 *crebritate* Lamb., Bait., Wesenb. || **P. 173.** 3 *IIII Id.* Wesenb., A. Kiessling, Sternkopf, O. E. Schmidt 'Der Briefwechsel' p. 180 et 250, Mend., *III Id.* codd., Bait., Andres. ep. sel. IV 3. — 16 *reliquos* Wesenb., Bait. — 31 *nos superiores fore* Wesenb.; ad p. 49. 28. || **P. 174.** 8 sq. verba *tamquam — nulla* errore om. ed. Bait. — 28 *me contulissem* R, Andres. ep. sel. IV 3, *me* om. MG (ad p. 9. 30), post *Rhodum* inser. vulg. || **P. 175.** 8 *XIII* Schiche progr. Berol. 1883 p. 11, O. E. Schmidt 'Der Briefw.' p. 266, Mend., *VIIII* codd., Bait., Wesenb. — 26 *vide — sumpserim: coepi* extra parenth. edd.; ad p. 2. 13. || **P. 176.** 3 *Titinium* coni. Wesenb., scr. Boeckel ep. 29, *M. Fufitium* Ellis Hermath. VI 1887 p. 134. — 5 *† Leptae* Bait. — Ib. *delegabo* (Lamb.); *si vis, tu* Wesenb. — 14 *hoc* pro *haec* Lamb., Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 77, ad p. 109. 9. — 17 post *pudentiorem* add. *amicum* Wesenb. — 26 *quamquam* Ern., *†quam* Wesenb.,

Mend., sine cruce Bait. — 33 *legitama* codd. *legatum* G, Mend., *legitima* vulg.; ad p. 55. 1. | **P. 177.** 16 *quoniam M. c. agere* extra parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 19 *nequicquam* R, *nequidq* Wesenberg; v. Woelfflin 'Archiv' II 1885 p. 1 sqq. — 28 *adferuntur* Crat., Bait.; ad p. 77. 22. || **P. 178.** 5 *habes* add. post *singularem* Crat., Wesenb., post *liberalissimum* v. 4 Bait. (Coni Tull. 1860 p. 14), *invenisti* vel ante *imperat.* vel ante *liberaliss.* Lehm. Quaestt. p. 57 sq., magis placet *nactus es.* — 23 *etiam* potius quam *enim* Lamb., Wesenb. | **P. 179.** 2 *luctum* Victor, Bait., Wesenb., *casum* Bergk ann. Fleckeis. suppl. XIII 1884 p. 623 n. 4. **nihil* Mend. — 5 *† Battara* Wesenb.; v. Naek. Val. Cat. Dir. p. 19, Boot Obs. crit. 1880 p. 14. — 13 *[M.]* Bait., Wesenb., item 182. 6, 184. 5, 194. 3 et 24, 195. 27, 198. 3, 199. 13, 227. 5, 324. 22; ad 393. 16; cf. ad p. 30. 5. — 20 *te etiam* vulg., Bait., Wesenb.; ad p. 49. 28. — Ib. *accers.* codd (*acers.* G), Mend., item 207. 1, 220. 18, 313. 19, 324. 13, 524. 6, *arcess.* 190. 36, 297. 25, 315. 20, 343. 22, Bait. et Wesenb. constanter, p. 296. 26 *accessisset* MH, *accersisset* ex *accessisset* D; ad Cael. p. 89. 31. — 26 sq *idem — placebat* extra parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. | **P. 180.** 17 *Aedui* Wesenb. De div. I 41. 90 *Haeduum* codd., Att. I 19. 2 var. | **P. 181.** 19 sq. *Mirabar —: indicarit,* i. e. *cum indicarit.* Male Draeger. synt. II § 370. Cf. Caes. G. VII 50. 3 sq., 62. 1, Nep. II 5. 1, Liv. II 8. 6, infr. p. 292. 19, Att. II 15. 3, XIII 33. 4, 42. 3, Eberh. Mil. 6. 14. — 27 *[est]* Or., Bait., *bonus est* Wesenb. — 29 *quom* ad p. 4. 19. | **P. 182.** 9 *arbitrare* Madv. Adv. III p. 159 'speciose' inquit Mend., et laudat Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G W.' 1888 p. 284, tamen vereor, ne speciosius quam verius, quamquam 'mire sententiam conturbatam esse' facile Madvigio concedimus; ad p. 185. 24. — 14 post *accipis ?* an *!* ponatur, nihil interest, puncto non bene utitur Bait. — 20 *stic* M, Mend.; ad p. 83. 30. — 27 *adhiberi?* Bait., *non soles* Francken Mnem. N. S. IX 1881 p. 250. — 28 *Quo* Beiero auct. Wesenb. — 32 sq *aere arg. auro* Mend., *auro aere arg.* MR, *arg. auro aere* G, *auro, argento, aeri* Wesenb., Bait. | **P. 183.** 11 *effluam* Lamb., Bait. — 30 *quom* Mend., *quam* codd. ad p. 4. 19, *quod* vulg., Bait., Wesenb.; v. Madv. Fin. p. 27, Hoffmann 'Zeitpartikeln' p. 75, hic p. 388. 26, 481. 10. | **P. 184.** 6 '*in extremo séro sápiunt* Tyrrell Hermath. V 1885 p. 358 sq.; v. Att. VIII 1. 1 m., 'Festschr. f. L. Friedlaender' p. 550. — 7 *Primum* Crat., Bait. — 8 '*rab. sat sat.*' me auctore Bait. — Ib. *† in Brit. non minus* Mend. coni. τῶν Βρεττανῶν. — 10 *inicctus* codd., Mend., mihi scribere volenti typotheta obsequi noluit, *intectus* all., Bait., Wesenb., *nive tectus, infectus* all. — 11 *ita* Lehmann Quaestt. p. 69. — 23 *videro* vulg., Bait., Wesenb., *video* M, *videba* G, Mend., *videbunt* R. | **P. 185.** 24 *ille grate*

accepit Schmalz 'Jahresber. üb. d. Fortschr. d. klass. Alt.-Wiss.' XXXIX 1884 p. 50, Boeckel ep. 34, *ille grate et accepit* R, *ille et grate accepit* (del. med. *et* v. 25) Streicher Commentat. Ien. III p. 184. *Ita accepit*, i. e. ut et mihi significavit et tibi ostendit, contraria quodam modo dissolutio structurae atque p. 182. 9. ‖ **P. 186.** 12 †*non imbec.* Wesenb. — 27 *non haec* ser. (v. Philol. IX p. 607, Verr. II. 37. 91 ex., III 14. 37 m., 18. 45 ex., leg. agr. II 3. 6, Caes. G. VII 17. 7), *haec non* Rutil., Bait., Wesenb., †*quam haec ser.* Mend.; ad p. 3 32. ‖ **P. 188.** 12 *Heletem* Wesenb. ex Att. XVI 7. 5. — 15 *quem — prospexeris* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 189.** 4 *Ofillium* ser. ut p. 487. 19, *officium* MG, *offitium* R, *Offilium* Crat., Bait., Wesenb., *Ofilium* Mend. ‖ **P. 190.** 15 †*erant* (sic M) Wesenb. — Ib. et 230. 29 *byblioth.* codd., Mend., *biblioth.* ut omnes 195. 7, 553. 29 Bait., Wesenb. — 24 *puto* cf. Draeger Synt. II² § 369. 3 p. 215, add. p. 203. 17, 205. 5, Att. VIII 9. 4 p. m., XII 11 p. m., Tusc. I 29. 70, Schmalz progr. Mannh. 1881 p. 39. — 31 sq. *exhedria* Bait., Mend., *exhadria* M, *exadria* GR, *exedria* all., Wesenb. ‖ **P. 191.** 4 *putabam* codd., Mend.; ad p. 105. 19. — 9 *sed — sorore* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. — 11 † *Dexius* Bait., Wesenb. — 21 *videbitur* Crat., Bait.; ad p. 122. 21. — 34 sine cruce Bait., Mend., *dudum* Lamb., Boot Observ. p. 14, *nunc* Starker, *totum* Otto in M. Hertzi sem. phil. 1877 probab. ‖ **P. 192.** 9 *mi* ad p. 5. 31. — 20 *ne, si istum infestum haberem* Bait., *istum Sardum* Purser, alii aliter. — 23 *Catonium* ex edd. antiquiss. Bait., *catonium* Wesenb.; v. Roensch 'Collect.' p. 258 sqq., Schmidt 'Der Briefwechsel' p. 355. — 25 *Secreto hoc — audi — tecum* Mend. coni. *audin?*; nam codd. habent M *audii* (quo vitio paene nullum est crebrius nisi contrarium), GR *audi id*; ad p. 2. 13. ‖ **P. 193.** 4 *decumum* codd., Bait., Mend., *decim.* Wesenb.; ad p. 55. 1 — 10 *quom* ad p. 4. 19. — 11 *in* add. Ern., Bait., Wesenb.; ad p. 25. 22. — 26 *muraenis* Bait., Wesenb. ‖ **P. 194.** 6 ante *in* add. *inquis* Lamb., Wesenb. — 27 *urbs fuit* Wesenb., *cum quidem h. u.* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 195.** 14 *vita mea* Wesenb., Mend., *vita* Kleyn., Bait. — 28 *S. v. b. e.* Wesenb., item 304. 24, 350. 20 (*b. e.* D), 465. 4, *S. v. b. e. v.* 342. 13, 347. 5 (*b. e. e. q. v.* D), 371. 18, 433. 26, 436. 4, 18, 438. 8, 15, 23, 439. 4; ad p. 67. 10, 8. 20. — 30 *comption.* codd., Mend. ‖ **P. 196.** 2 *[possimus]* Lamb. auct. Bait., Wesenb., Streicher Comm. Ien. III p. 157; cf. p. 17. 20 sq., 313. 16, 340. 20 sq., ad Sest. p. 60. 21. — 23 sq. *posita est* Wesenb. — 24 *ablata* Wesenb. errore, ut videtur, ut multa velut v. 2 *tui* pro *tuis*. — 31 *non enim ades* in parenth. Bait.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 197.** 11 *[epistula]* Ern. aliisque auctoribus Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 42. ‖ **P. 198.** 5 *an* necessario scribendum esse non opinari debebat Madvig

Adv II p. II, sed ut Sull. 24. 68 (Adv. II 209) pro certo affirmare. *An* ut illic post *antea* sic hic ante *a* haustum, deinde in M substitutum est *num*; R nullam particulam habet, G *habui dubium utrum*, edd. *num*. — 11 *his* codd., Bait., *iis* (*eis*) Wesenb., Mend.; ad p. 133. 32. — 13 *non ne defendis* codd., *non def.* Ern., Schuetz, Or., Lehm. Quaestt. p. 17; ad p. 444. 26. — 21 *[per Antonii personam]* Schuetzio auct. Bait. — 28 *putas?* Bait. — 34 *idque* Man., Bait., Wesenb.; ad p. 91. 5. ‖ **P. 199.** 9 *ei* Or., Bait., Wesenb., om. Mend., etsi laudat Orellium. — 15 *invides* Nipperd. Opusc. p. 136. — 18 *suavissume* ad p. 55. 1. — 23 *Attium* Wesenb., item p. 245. 9 et 25 et 37; ad Sest. p. 54. 6. — 25 *venies, ut* Iunt., Bait., Wesenb. — 27 *expedierimus* Madv. Adv. III p. 159. *Occupationes excipere* esse puto quasi impetum irruentium. — 30 sq. *vel — noster* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 32 'utrum scribendum sit *opus est hic* an potius *adhuc*', ambigit Madvig Adv. III 159. Neutrum censeo. Cf. Plaut. Rud. 726 *huc arido argentost opus*, 1387 *dandum huc argentumst probum*. *Huc aptus* Celsus non solum V 19. 21 dixit (Lehm. ep. II 2. 9, i. e. supra p. 12. 17, *huc te pares*), sed etiam VI 6. 12 et, ut opinor, VI 14, ubi Dar. p. 251. 25 *huic*, *huc utile* 6. 20 et 34, *eodem accommodatum* 6. 30, *huc idoneus* VI 18. 9 (Daremb. p. 259. 25 *hic*). ‖ **P. 200.** 6 nihil eorum, quae temptata sunt, ullam probabilitatem mihi videtur habere; an *pluribus intervallis* aut *transitis, praetermissis?* ‖ **P. 201.** 8 *decedens* codd., Mend.; ad p. 217. 32, 297. 8. — 11—14 *Tametsi — certiores, tamen* Bait., Wesenb. — 20 *quoius* M, Mend., *quod ius* GR, *cuius* vulg.; ad p. 222. 5, 224. 35, 226. 2, *quoi* 42. 34; Becher progr. Nordhaus. 1888 p. 11. ‖ **P. 202.** 3 *tibi ipsi* Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 116, Wesenb. — 10 *†expressit* Wesenb., *[ex]pressit* Or. auct. Bait. *Exprimere* esse censeo *re effingere, repraesentare* ut 364. 21, i. e. hic *ratum facere*; non recte mihi videntur explicare Lehm. ep. II 8 p. 123 et Mend. — 16 *Quod ad Caesarem* aliis, maxime Wesenbergio, suspectum defendunt uno loco, quem Hofmann prompsit e Digestis (v. Becher progr. Nordh. 1888 p. 21). Ignotum esse videtur idem inveniri apud Varronem de ling. Lat. VIII 46, Gaium IV 80, Frontonem ad M. Caesar. III 6 in p. 44, Minuc. Fel. 39 var., Quintil. decl. 342 p. 352. 8 Ritt., Solin. p. 209. 12, Porph. Hor. epod. 9. 19 (*q: ad locutionem* cod., *ac locutionem* Meyer, *Quae ad loc.* Stowasser 'Lexikalisch-Kritisches aus Porphyrio' in 'Xenia Austriaca' 1893 p. 160, *quod ad loc. adtinet* Petschenigo auctore Holder) et frequentius *quantum ad* apud Ovid., Senec., Tacit., Plin. min., Frontin., Cael. Aurel., ecclesiasticos; cf. ad p. 543. 30. Fort. Cic. ipse scripsit legg. II 12. 29 *quod ad tempus*. — 18 *fictum est* H. Stephan., Bait., Wesenb.; v. Teuffel mus. Rhen. XXIX 304, Lehm. ep. sel. II 8 p. 124. — 19 *Bebriacos*

codd., Mend. — 28sq. *eius esuriei* vett. edd., Lehm. — 33 *vigens* M, cum cruce Bait. ‖ **P. 203.** 4 *me praesente* Rutil., Bait., Wesenb., *in re praesenti* Gronov., *meme praesente* coni. Mend. (ad p. 116. 18), *me in re praesenti astante* ? — 5 *ab omnibus* Wesenb., Bait.; v. Becher progr. Nordh. 1888 p. 38. — 11 *obstupui* GR, Wesenb.; ad Catil. p. 279. 14. — 14 *legei* Mend., quod codd. habent *lege Licinia*; cur non v. c. 174. 25 *mihi ipsei*, 215. 9 *Curionei*, 226. 7 et 259. 14 (vocat.) *mei*, 277. 18 *fidei*? nam M habet *ipse*, *curione*, *me*, *fide* ut talia multa; 220. 22 vero dubitat Mend. an scribat *insolentissimei*, quod in M est *-me*, et scripsit 113. 29 *maiorei*, 212. 31 et 35, 213. 4 *referrei*, 214. 9 *supersederei*, 217. 4 *scirei* (*sciret* M), 223. 32 *circumsederei* (ad p. 2. 25), 264. 29 *positeis*, 369. 5 *Volaterraneis*, 482. 17 *dei bonei*, 22. 29 et 436. 12 *iei* (ad p. 2. 18), 22. 33 *eidem*. — Ib. *in maiore* Bait.; ad p. 104. 4, Becher progr. Nordh. 1888 p. 11. — 22 *quoivis* Mend., *quouis* codd., *cuivis* vulg.; ad p. 42. 34. — 25 *videbatur* vulg. vett. edd., Or., Klotz, Bait. — 29 *petunt* Wesenb.; v. Becher l. l. p. 22.*) ‖ **P. 204.** 6 *me negaras* Lamb., Bait., Wesenb.; ad p. 9. 30, 49. 28, Becher l. l. p. 10. — 7 *tibi* om. R, Wesenb., secl. Bait., Streicher Comm. Ien. III p. 157. — 8 *eo* vett. edd., Bait., *ego* codd., Mend., *ego eo* Busch Philol. XXVI p. 359, Wesenb.; v. Becher p. 18 n. 1 et p. 39; ad p. 12. 35. *Ego* pro *eo* M p. 222. 4, 237. 21. — Ib. *facio* GR, *facito* M, *factito* vulg. edd., Becher l. l. p. 18 n. 1. Litterae *i*, *u*, *n*, *e*, *t* innumeris locis inculcata inveniuntur; ad p. 75. 10. — 13 *ego* post *modo* add. Wesenb., Bait.; v. Becher p. 20. — 22 *nam, si fio, forsitan* Wesenb., Bait. — 23 *fiam* potius quam *referam* Pluyg., Wesenb. — 25—27 '*sed tanti?*' Mend. sine cruce, *Est tanti? est meh.: n. m. M. Octavium — sublevant* Wesenb., Bait., *est tanti; et meh. non multum M. Octavius — sublevat* Lehm. Quaestt. p. 36sq., Becher progr. Nordh. 1888 p. 4n. — 26 *eorum* multis offensioni fuit.; v. Becher p. 3, cf. ad p. 205. 34. ‖ **P. 205.** 1 *Qui tibi istuc* vett. edd., Bait., Wesenb., *quid tibi istuc* MG, *quid tibi istic* R, Mend. *Quid* script. pro *qui* in omnibus codd. p. 462. 22, in MR 170. 5, in M 171. 16 (GR *quod*), 223. 20, 309. 7, in Ber. et Harl. 569. 12. — 2 † add., om. Mend., *Volo aliquod* Wesenb. probab., *opto aliq.* Klotz, Bait. — 6 *conveniat* Lamb., Bait., Wesenb. haud scio an recte; cf. p. 102. 22 et de inconst. modorum 152. 3. — 12 *istuc* GR, Wesenb.; ad p. 214. 12, 215. 25, 282. 19. — 20 *nostri equites* vett. edd., Bait., Wesenb., † *nostrisque* Mend. — 23 *in* om. codd.,

*) Quid is in iis, quae ad Seyfferti Lael.[2] p. 78 de hac re dixi, mutatum velit, nescio. An credidit Anzio progr. Quedlinb. 1884 p. 1 n. 2 me non de industria varia exemplorum genera collegisse?

† Mend.; ad p. 25. 22. — 23 *petit* Wesenb., Bait. — 31 *[usque eo]* Bait., om. Wesenb.; v. Becher progr. Nordh. 1888 p. 3. — 33 sq. *in †eritandis iis consiliis* Wesenb., *in evit. iis consiliis, ** qui* Bait., *in evit. consiliis, qui* G, Mend. Becher p. 2 sq. simile esse *id genus, qui* non recte, credo, negans (Petron. 83 p. 99. 6 *ex hac nota litteratorum, quos odisse divites solent*). Sed latius patet hoc genus confusionis relationum. Enn. apud Gell. VI 17. 10 *ea libertas est, qui pectus purum gestitat*, ad Verr. p. 469. 27, infr. 505. 23 sqq. *non est tibi his solis utendum iudiciis, qui nunc sunt, hominum, sed iis etiam, qui futuri sunt.* Unius codicis G aut R admodum exigua est auctoritas. Cf. ad p. 204. 26. ‖ **P. 206.** 9 *aedilium* vulg. edd., Bait., Wesenb.; ad p. 60. 29. — 21 sq. *quoad pateretur eam* C. F. Hermann, Mend., Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 289, *quo appeteretur eam* (*cum* M) codd., *quo appeteretur. † Cum* Wesenb., *quoad peteretur. † cum* Bait. Nihil egit Madv. Adv. III p. 159 sq. — 24 *convitium* Bait. constanter (276. 14, 359. 20, 488. 16) et sic in ep. ad Q. fr. esse plane testatur p. 519. 21, tac. 522. 31, *convictio* 533. 2, ad Sest. p. 51. 25. — Ib. sq. *interrogatus est* Lamb., Bait.; ad p. 67. 10. — 25 sq. *[hoc est de prov.]* Ernestio auctore Bait. — 31 *coiecit* codd., Bait., Mend., *conicecit* vulg.; ad p. 20. 30. — 34 *Paullum* Wesenb.; ad p. 7. 32.

P. 207. 1 *Cibyr.* vulg. vett., Bait., Wesenb., 215. 13 *cybiratas* M, *cibiratas* G. — Ib. *accersas* ad p. 179. 20. — 2 *mi* ad p. 5. 31. — Ib. sq. (*nuntiatur enim — mortuum*), *quid* scr. (ad p. 2. 13), *praeterea nuntiatum nobis est* add. Wesenb., Bait.: — *mortuum: quid* codd. et edd. prave vel propter coniunctivum *perscribas*. — 11 *modo rem* Bengel, Bait., et laudat Mend., *more* codd., Lehm. Quaestt. p. 37, cum cruce Wesenb. et Mend., *more rem* Becher progr. Nordh. 1888 p. 19. — 13 *loreae* pro *gloriae* coni. Mend. probab. — 15 *iam* pro *tam* Starker Symb. crit. ad Cic. ep. p. 21 sq. prob. Schmalz 'Jahresber. über d. Fortschr. d. klass. Alt.-Wissensch. XXXIX 1884 p. 46. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 283; ad p. 20. 7. — 19—21 *tamque — paratiss. esset* in parenth. Bait., Mend.; ad p. 2. 13. — 31 *moretur* GR, Mend., *moreretur* M, *moremur* Ernesti, Klotz, Bait., Wesenb.; v. Becher progr. Nordhaus. 1888 p. 16. | **P. 208.** 3 *frequentiam senatus* Busch Philol. XXVI 359 sq. (cf. 214. 32), *frequentem senatis* M, *frequentem* (*frequenter* R) *senatus* GR, *frequentiam senati* (aut *-tuis*) Bernays, Ritschl Op. IV 172, Mend., *frequentem senatum* vett., Bait., *frequentem senatum is* Or., Wesenb.; ad p. 27. 37. — 4 *hoc si praeterito anno C. tr. erit, eadem* Mend., *Hoc si pr. a. c. tr. et eodem* codd., Lehm. Quaestt. p. 38 sq., *Hoc sic* (Crat.) *pr. a. C. tr. erit et eadem* Wesenb., Bait. Quod dubitatum est de loco particulae *si*, v. p. 46. 19, Att. VIII 12 C 1 ex., rep. III 29. 41

Verr. V 49. 130 p. m., Sest. 40. 87 p. m., Mil. 36. 99 ex., Flacc. 22. 52 etc. — 5 *tunc* pro *nunc* Lamb., Bait., Wesenb. — 6 *Caesar iique, qui* Kahnt progr. Zeitz 1844 p. 9, Bait. — 7 *sperent* Or., Bait., Wesenb., *suppeditent* coni. Mend. — 12 *[quam]* Crat., Wesenb., Streicher Comm. Ien. III p. 157, om. R. — 22 *depos.* Cob. Mnem. II 1853 p. 421 et N. S. VIII 1880 p. 189, Bait. imperite. — 33 *denique* sine cruce Bait., *causa denique. Invidiosum* Lehm. Quaestt. p. 40. — Ib. sq. *porro, si sign. ulla intercesserit* Or., Bait., Wesenb. ‖ **P. 209.** 11 sq. *conglaciat se: dici* M, Lehm. Quaestt. p. 39, improbant Bitschofsky 'Zeitschr. f. d. oest. G.' 1886 p. 423, Becher progr. Nordh. 1888 p. 30 n., *Scilicet dici* Stangl 'Deutsche Litt.-Zeit.' 1886 p. 368 ex. — 14 *calficiunt* M, Bait., Mend., *calfac.* GR, Wesenb., 246. 8 omnes; v. Becher l. l. p. 17. — 15 † *nihil* Mend., *non nihil* Bait., del. Becher p. 37 e v. 14 translatum ratus (ad p. 32. 26), *hic* vett. edd., Wesenb. — Ib. *rigescimus* Gulielm., Bait., Wesenb. — 22 *alument.* M, Mend., *alim.* GR, Bait., Wesenb.; ad p. 55. 1. — 23 *qua iubet* coni. Manut., Le Clerc, Bait. — 25 *fuerit, Appio fac.* interpunx. Bait., Mend. — Ib. *me ei* Or., Baiter. — 34 *gessisti. Dum* Wesenberg. ‖ **P. 210.** 7 *Paulla* Wesenb.; ad p 7. 32. — 9 *rettuleram* C. Fr. Hermann, Bait. — 22 † *quaeris, an causa?* Mend. — 34 *si quid iniuria ipsius esset* Wesenb., Lehm. ep. sel. II 14. ‖ **P. 211.** 3 *neque* Bech. progr. Nordh. 1888 p. 11 n. 1, *ne* M. — Ib. *quicquam* vulg., Bait., *quoiquam* M (*quoquam* R, *quo inquam* G), *venderet quoiquam* (*cuiquam*), *reliquerat* Mend., Lehm. ep. sel. II 14, quod recte Madv. Fin. p. 807 n. 1 nullo modo ferri posse statuit (p. 42. 34), fort. potest *quoiquam reliquerat*, *quoipiam* Wesenb. — 4 *maximaque n. tr. e invidia* Man., Bait., Wesenb., Lehm. fortasse vere, *nobis* delend. censet Mend. *Nobis traditus erat* non, ut Becher vult p. 40 aliique, defendendus, sed ita ut v. 26 *Servilius saucius Pilio.* — 5 *expost.* ex ed. Rom. Bait., quod in codicibus est *praetorae* (*-re*). — 8 *illico* G, Wesenb.; ad p. 224. 20. — 10 *indicaret pecuniam* Wesenb., Bait., Lehm., *indicet † depecuniam* Mend. coni. *indicet* (?) $\overline{DC}$ *[pecuniam].* — 19 *coeptus est* Lamb., Bait., Wesenb.; ad p. 67. 10. — 23 *rusus* codd. (*postulanter usus* M, *usus* om. G), Mend., *rursus* vulg.; v. Neue II³ p. 749; p. 236. 10, 263. 31, 275. 29 (superscr. m. 1 *r*), 311. 10 *rusus* M, 379. 29 *prosus.* ‖ **P. 212.** 1 uncinos add. Mend., *AUCTORITATES* vulg., *QUE* add. Wesenb. — 6 et 26 *Atteius* Or., Bait. — 8 *Paullus* G, ut videtur, Wesenb., Mend., Lehm.; ad p. 7. 32. — 12 sq. *[de ea re ref. a consiliis]* sumptum ex v. 15 Hofm., Mend. (ad p. 32. 26), om. Lehm., *de ea re ref. a consulibus* vulg., Bait., Wesenb. — 14 *senatique* Mend., *sane tumque* M, *nesene natusque* G, *senatus* R; ad p. 27. 37. — 15 *referrent, ut a cons.* Hofm., Lehm., *referrentur a cons.* M. — Ib. sq. *ref. a con-*

sulibus vett. edd., Bait., Wesenb. — 16 *s. f. s.*, i. e. sine fraude sua, Hirschfeld Herm. V p. 297, Lehm., Mend., *ses* codd., cum cruce Wesenb., *eos* vulg., *in senatum* coni. Nipperd. Op. p. 429. — 19 sq. *quod si ii* Or., Bait., *quod ii* M, desunt GR, Wesenb., Lehm., *quod si* Klotz, Mend. — 21 *C.*, i. e. *Censuere*, Momms., Mend., Lehm. (*Cen.*), *·i u·* MG, *·l·u* G, *I. n.* Wesenb., Bait. — 30 sq. *de re publica q. p.*, i. e. quam primum, codd., Lehm., *p. R.* add. Momms., Mend., *de re p. p. R. Q.* Bait., Wesenb. — 31 et 35 et 213. 4 (non 7) *referrei* Mend., *referre* codd.; ad p. 2. 25 et 203. 14. — 35 *p. q. t.*, i. e. primo quoque tempore, Willems, Lehm., Mend., *populumque* codd., vulg.; ad p. 5. 30.

P. 213. 6 *re p. q. t.* Mend., Lehm., *republica* codd., *re* vulg.; ad p. 5. 30. — 11 *obtin[er]ent* Wesenb.; ad p. 77. 22. — 11 sq. *provincia* sumpsi e cod. G, *provinciam* M, vulg. (ad p. 74. 32), *in provincias cum imp. irerunt* Wesenb. — 18 *sorte in provinciam* MG tam credibiliter quam v. c. 214. 28 *agit causam liberalis*, Mend. — 19 *tum* coni. Wesenb., *tunc* codd., edd.; ad p. 58. 5. — 31 *C.* om. Crat., Wesenb. || **P. 214.** 8 sq. † *potuit supersedere* Wesenb., *supersederei* Mend.; ad p. 2. 25, 203. 14. — 9 *dari* coni. Wesenb., Bait. (aut *dare me*), Becher progr. Nordh. 1888 p. 17 fortasse vere; v. ad p. 2. 25. — 12 *istoc* M (om. G, R deest), Bait., Lehm., Mend., *istuc* vulg., Wesenb.; ad p. 205. 12. — 15 *in is* M, Mend.; ad p. 2. 18, 43. 28. — 16 *perscripsi* Wesenb., Lehm., Mend., *descr.* MG, Bait.; cf. p. 425. 25 *perit* FHD, leg. agr. p. 217. 31. — 25 sq. *Cur. pr. [curion.] n. m. obiurgat, totus hac repulsa* Riemann, † *Curionem prorsus Curionem non mediocr. obiurgatus ac repulsa* Wesenb., Mend., *Curionem prorsus curionem n. m* † *obiurgatus ac rep.* Bait., *exspectatione corr. Cur.; prorsus Curionem n. m. obiurgat: sic rep.* Madv. Adv. III 160, laudat Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G.W.' 1888 p. 284, non laudat Becher progr. Nordh. 1888 p. 16 sq., *non. med. obiurgat Curionem: prorsus hac repulsa se mut.* Hand Turs. IV 618 sq., laudat Becher. l. l. p. 17 in., *corripit, Curionem pr. [curionem] n. m. obiurgatus: sic rep.* coni. Mend. — 29 † *de provinciis* Mend., *de prov., quod* Bait.; ad p. 23. 22. — 30 *interpellarit* Wesenb., Bait. — 31 *Marcelli. consultatio senati in K. reiecta est* coni. Mend., scr. *consulis designati in Kal. reiecta est.* — Ib. *res reiecta* Or., Bait., *reiecta res* Wesenb. — 32 *potuerunt* Vict., Bait.; ad p. 3. 33. || **P. 215.** 5 *in quam* Bentivol., Bait. inscienter. — 7 *praepares* G, Purser Hermath. 1885 p. 304. — 25 *istuc* Wesenb.; ad p. 205. 12. — 29 *facta sit* C. Fr. Hermann, Kleyn Obs. p. 49, Bait., Wesenb.; ad p. 77. 22. — 32 sqq. *Pompeius t. a. C. et pr. t. e. e. et consulem esse non volt. ipse* Bait., *P. t. a. non vult Caes. et pr. t. e. e. et consulem esse; ipse* Wesenb., alii alia. || **P. 216.** 9 *Commagenem* Mend. fortasse Martiano Capellae condonandum (VI 690, ubi

codd. item ut hic habent *commaginem*), apud Ciceronem, ut opinor, non magis ferendum quam infra p. 295. 26 *Calpem*, 474. 29 *Cassiopem* (*cassodem* M, *cassiodem* FHD), Acad. II ex. *epochem*, N. D. III 19. 48 *Circem*, Verr. IV 27. 61 *Selenem*, quae omnia tam sunt, ut hodie dicere solent, 'handschriftlich gesichert', quam quae maxime. — 11 *imparatus* Lamb., Cobet. Bait. — 24 *aut* pro *et* Ern., Becher progr. Nordh. 1888 p. 13, *aut cont. se praeteritis* Madv. Adv. III 160 sq., Mend. laudat Lange 'röm. Alterth.' III² p. 389. — 32 *veniebat* vett. edd., vulg., *veniat* M (defic. GR), cum cruce Wesenb.; ad p. 56. 9. || **P. 217.** 3 *aliquoi* Mend., *aliqui* M, *alicui* vulg. fort. vere; ad p. 42. 34. 218. 6. — 4 *scire* vulg., *sciret* (et *reticuisset*; ad p. 32. 26) M, *scirei* Mend.; ad p. 203. 14. — 13 *aut sit* del. Bait., *sin autem aut* all. — 18 *Paulus* Bait.; ad p. 7. 32. — 25 *velle* Lamb., Wesenb., del. Becher progr. Nordh. 1888 p. 21. — 32 *deced.* ex M (*decendens*) Mend. ut p. 201. 8 || **P. 218.** 6 *quoi* Mend., *qui* M, *cui* vulg. fort. vere; ad p. 42. 34. 217. 3. — 7 *dies* add. Wesenb., Bait. 'fort. recte', inquit Mend. — 8 *Paulli*, 13 *Paullo* Wesenb., v. 15 *Paulus* Bait., ad p. 7. 32. — 14 *se spem* Lamb., Bait., Wesenb.; v. Becher l. l. p. 19, ad p. 49. 28. — 32 *quidem neque* Lehm. Quaestt. p. 93, *quidam neque* Madv. Adv. III 161, *quidem quiniq.* M (ad p. 32. 26), *quidem, qui inique* Bait., *quidam, qui *** neque* Wesenb. || **P. 219.** 4 *conlecta* M, ut coni. Madv. Adv. III 161, Mend., *coniecta* vulg. — Ib. *quam* M, Mend., *qua adhuc est. incubuisse* Bait., *in qua adhuc incubuisse* Wesenb., *in qua adhuc eo inc.* Madv. l. l., prob. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1882 p. 284. — 9 *audeant* M, Bait., Mend. P. 57. 1 *videatur*, 431. 6 *cupiamus* omnes codd., 153. 10 *videas* GR. — 13 *Caesarem consulem designari* vulg., Bait., Wesenb., *consulatum inire* aut *consulem fieri* coni. Mend., prob. Lehm. l. l. p. 290. — Ib. sq. *provincias* Wesenb. — 17 *quod videntur* in parenth. Bait., Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — Ib. *reformidarint* Crat., Wesenb., *-runt* M, *-bunt* Bait., Mend.; v. Seyff. Lael.² p. 221. — 24 *opus sit* Wesenb., Bait.; ad p. 152. 3. — 26 *fide esse, quos tibi misi* Baiter, *fide eos esse, q. t. m.* Wesenb., *fide, quos tibi misi* Becher progr. Nordh. 1888 p. 39 sq., *fide eos ibi visos* (*usos*) coni. Mend. || **P. 220.** 3 *collegam* Graev., prob. Mend.; v. Becher p. 2. — 4 *tentasse* Wesenb., item 463. 2, 517. 35; Sest. p. 5. 15. — 7 *ipsum ut* Lamb., Bait., Wesenb.; v. Becher p. 1 sq., C. I. L. VI 1492. 19, Lactant. Plac. fab. V 8, ad p. 281. 37. — 9 *ergo est? tamen cum eius aliq.* Wesenb., Bait. — Ib. *aliquod* M, Mend.; cf. ad p. 322. 32, Verr. p. 245. 22, saepe al. — 11 *quoi* Mend. tac.; ad p. 42. 34. — 13 *et mihi* Wesenb.; v. Becher p. 30 sq. — 15 *rescit* M, Mend.; cf. ad p. 43. 28. — 18 *accers.* M, Mend., *arcess.* vulg.; ad p. 179. 20. — 22 *ipsi* add. post *qua* Ern., Schuetz, Wesenb.

— 23 *Circensibus, ludis meis, postuland.* Mend.; v. 'Festschr. f. L. Friedlaender' 1895 p. 553 sq. — 24 *curarunt* Wesenb. — 31 *dies* post *quadrag.* Bait. — 32 sq. † *scis Domitio diem timorae est exspecto* Mend., *timori esse?* Man., Wesenb. ‖ **P. 221.** 4 *adfinitatem* Lamb., Bait., Wesenb., dubito an vere, pro certo sciri non potest; p. 74. 32. — 10 *melius est* Wesenb.; ad p. 7. 16. — Ib. sq. *quod maximum est* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 12 † *Voles* scr., sine cruce edd. — 17—19 *stomachosi — reperiat* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. — Ib. *[scilicet Pompeius]* Manutio auct. Bait. — 19 *esse eius* Wesenb. — 22 *cognoro, scribam* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 6 ex., Becher progr. Nordh. 1888 p. 22. — Ib. sq. *si aut armis resistat aut non curet* Wesenb., Bait., *si senatum non curet* coni. Mend. ‖ **P. 222.** 4 † *quod per iniuriam* Mend. coni. *per Curionem* non bene, ut opinor, v. 5 *auguratum* Gron., Bait., Wesenb., *per iniuriam auguratum* Becher p. 33. — 5 *cuias* Bait., Wesenb. (p. 201. 20), *quoi* coni. Mend. — 6 *suo in dolore venenumque evomuit in me stud.* 'timide suspicatur scribendum esse' Madv. Adv. III 161 sq., *dolorem inque ius vocat unum quemque stud.* coni. Mend. — 7 *adolescens* post *adolesc.* ins. Wes. — 12 *in annum* scr. (ad p. 25. 22), † *annum* Mend., *annuum* Bait., *ad annum* Wesenb. — 23 *erumpit* all., Wesenb. 'bene', inquit Mend. — 24 sq. *quod — perturb.* in parenth. Wesenb., ad p. 2. 13. — 26 sq. *necessitudo est: causam illam, non homines odi* Bait., *gratiae et necessitudines sunt; causam illam amo, unde hom.* 'scribendum est' Madv. Adv. III p. 162, melius Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 118 *causam illam amo, homines odi.* ‖ **P. 223.** 4 *dum sordes* Lamb., Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 26 p. m. — 13 *diiudicabit* coni. Wesenb., scr. Bait.; v. Phil. p. 519. 7, Lehm. Quaestt. p. 76, Becher progr. Nordh. 1888 p. 22 n. 2, add. Att. XV 25, Vahlen legg. I 20. 52. — 14 *tuo* vett. edd., Bait. — 20 *cum tam* Ern., Bait. — 23 '*Quid est?*' *nunc* (sic M) Mend. — 24 et 534. 18 *teterr.* Wesenb.; at is quoque 274. 22, ubi Mend. *teterr.*, et 279. 24 *tæter.* — 26 sq. '*Quid? tam*', *inquis*, '*glor. omnia?*' *Immo, si scias* Wesenb. — 27 *sum* M, Boeckel ep. sel. 72; ad p. 7. 16. — 28 *non derid.* Wesenb.; ad p. 3. 32. — 32 *circumsederei* Mend., *-re* M; ad p. 2. 25, 203. 14. ‖ **P. 224.** 2 *tamen quod ob* Wesenb., Mend., *tam quam ob* M, *tamen quodnam ob* all. Bait., Boeckel. — 4 *Ideo* Lamb., Bait., Wesenb. — 6 *illic* vulg., Bait., Wesenb. — 9 *nunc cum* * Wesenb., Baiter. — 12 *psacade* Mend., *ipsa cadenatas* M, *Psecade* Pantag., Bait., Wesenb. — 18 *perscripsti* Mend. eo minus credibil., quod M omittit non solum syllabam *sti* (*perscripsi* habet), sed etiam proximum vocabulum *neque*. integra verba *perscripsisti neque* servavit cod. A (Att. X 9), aliquanto melius exemplum huius epistulae quam Med. (V ad p. 169. 26; Att. V 9. 2 *rescripsti* Lehm. corr. *recepisti*. — 20 *illico* A, We-

senb.; ad p. 211. 8. — 21 *te oro et obsecro* A, Bait., Wesenb., Lehm. ep. sel. III 17, *oro obsecro* M, Mend.; ad p. 87. 6. 64. 3. — 23 sq. *praedixisse* A, vulg., *praedixe* Mend., *praedixi* M; ad p. 169. 26. — 26 *cognorim* A, Mend., Lehm., *cognoverim* M, vulg.; ad p. 24. 19. — 35 et 226. 2 *cuius* Bait., Wesenb.; ad p. 201. 20.

P. 225. 2 interpunxi cum Wesenb., Mend. Caelium aut quemquam hominem Latinum sic scribere potuisse non credo, sed p. 224. 35 aliquid intercidisse ut *noli committere*; Bait. scr. *habeamus. denique*, Lehm. ep. sel. III 17 *hab.; denique*. — 4 *Caesarem* om. M, Bait., v. Becher progr. Nordh. 1888 p. 22. — 17 *petivi* A, Lehm.; ad p. 24. 19. — 21 *percucurrissem* A², Wesenb., Lehm., *peruicurrissem* A¹, *percurrissem* M, Bait., Mend. — 35 *quom* ad p. 4. 19. ‖ **P. 226.** 1 *aut A. Cl. in hac parte fuisset aut in ista parte C. Curio* Klotz, Bait. — 4 *Tu* semel Man., Bait., Wes. — 5 *Ariminum* all., Sternkopf progr. Dortm. 1891 p. 18, O. E. Schmidt 'Der Briefwechsel' p. 104, † *Arimini* Mend., *Arimino* Benedict., Bait., Wesenb. — 7 *mi* Man., Mend., *me* M, *mihi* vulg., *mei* Becher progr. Nordh. 1888 p. 11; ad p. 203. 14. 5. 31. — 11 *fenerat.* Wesenb., *fenus* 539. 4. — 16 *geram alterum me Catonem* Or. et I. Fr. Gron. auct. Bait., *polliceor urbanum* 'vel simile quid' coni. Mend. Miror neminem verba *Arrunt. — simus imbecilli* parenthesi includere; ad p. 2. 13. — Ib. † *haec* Wesenb. coni. *hoc* (ad p. 109. 9), *neque adhuc* scr. Bait. — 17 *quam nos* Crat., Bait. — 18 *quam simus* Crat., Bait., Wesenb.; v. Becher l. l. p. 24 sq. — 21 *habet?* Or., Bait., *hac* Becher p. 20. ‖ **P. 227.** 5 *[M.]* ad p. 179. 13. — 11 quod *ut* om. M, *nullam ut all.* Crat., Wesenb., *nullam ut levat.* Or., Bait., *nullam ut iam allevationem* Lehmann Quaestt. p. 52, quasi vero librarii numquam nisi tamquam via ac ratione erraverint. Ad p. 6. 22; 281. 37, 328. 8, 463. 29, 482. 33, 571. 16, 574. 37. — 17—19 † *videbam — demissum* Mend., *videbam* M, *videbant* HD, *demissum*, ut videtur, omnes prope eodem mendo (*demissem*) quo *misse, dixe*, de quo ad p. 169. 26, 60. 23, *videbam nimirum me — demissum* coni. Mend. — 21 *in ea* Lamb., Bait., Wesenb., Boeckel ep. 86. Quae dicta sunt Seyff. Lael.² p. 194 sq., permultis exemplis confirmari possunt. — 25 *laturum* D, *transiturum* M², Bait., Wesenb., † *turum* Mend. 'Ceterum tria illa *sive*' mihi non videntur 'eadem prorsus ratione posita esse atque ap. Ov. Trist. I 9. 43, quo de loco' dixi 'über d. Gebrauch von sive' p. 25. ‖ **P. 228.** 2 *videatur* Crat., Wesenb., Boeckel ep. 86, *iudicetur* Benedict., Bait., *diiudicetur* H, Mend., *dividetur* M, *diuidiatur* D. — 6 *tuus idem et idem* Ern., Bait., Boeckel ep. 88, Andres. ep. IV 2. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 255, *tuus et idem* all., Wesenb., † *idem eidem* Mend. — 8 *litterarum* om. M, Bait., Wesenb., Boeckel, Andres.; ad p. 6. 22. — 10 *attamen* MD, Bait. —

18 *tui amantissimo* Bait., Wes., Boeckel, Andr., quasi absit ab M *tui*, in quo est *amantissimo tu*, 'sed *tu* eras.', *amantissimo tum* HD. — 21 sq. *possumus* ed. Neap., Wes.; ad p. 77. 22. — 22 *ecferunt* Bait., '*efferunt* ex *etferunt*' M; ad Sest. p. 36. 18

P. 229. 6 *diurna* codd., Andres., Mend., *diuturna* vulg. prob (p. 12. 24). — 8 *deferrescat* Lamb., Bait., Wesenb. — 16 *non natatum?* — 17 *hoc* Wesenb.; v. ad p. 109. 9, Lehm. Quaestt. p. 77. — 25 *gubernare* Victor., Bait., Wesenb., Andres., *tractare* Busch Philol. XXV p. 352. Boeckel. '*gnavare* latere videtur' Mend., *operam navare rei p.?* || **P. 230.** 8 *persequar te* Bened., Bait., Boeckel, *persequare* M; ad p. 87. 6, 204. 8. — 12 *medicina* Lamb., Bait. — 23 τῶν ἀδυνάτων vett. edd., Bait., αδυνατων codd. — 29 *nos, nos* Victor., Bait., Wesenb.; v. Seyff. Lael.[2] p. 37 sq., prov. cons. p. 115. 21, hic 115. 6, 225. 29 sq., 248. 31, 281. 18, 293. 2, 543. 28. — Ib. *biblioth.* Bait., Wesenb.; ad p. 190. 15.

P. 231. 25 *Caesaris scil.* del. all., Andresen ep. sel IV 4, Lehmann Quaestt. p. 12. || **P. 232.** 13 *quom* ad p. 4. 19. — 17 sq. *crudeliter — oratio* in parenth. Wesenb., Mend., Boeckel ep. 89. — Ib. *otiosissimi* HD, Bait., *otiosis si* M. — 29 † *duxerim, quod* Wesenb. e codd., Bait. sine cruce, sed v. 33 *anteponenda, equidem.* || **P. 233.** 8 sine cruce Bait., *is enim* vett. edd., Wesenb., Boeckel, *ille enim* Klotz, Andres. ep. IV 4, *pure enim* Madv. Adv. III 162, *scriberem* aut *mitterem enim* alii. — 12 *quaecumque audiero* Madv. l. l., *quae tum aud.* Andres., alii alia multa. — 19 *antea te* M, Wesenb., *ante ate* HD, *antea [te]* Man., Bait. — 20 *esse te* Man., Bait., Wesenb., *esset* M; ad p. 87. 6. — 25 *aput* ad p. 110. 30. — 31 sq. *scimus* vulg.; †*sosmus* Mend. — 32 *Bais* e codd. Mend.; ad p. 43. 28 || **P. 234.** 3 ** *sciemus* Mend., *sed iam* add. Wesenb., *iam* Bait. — 16 *illius* HD, Mend., *huius* Lamb., Wesenb., *[eius]* Bait. ex M, del. Ern., all. || **P. 235.** 21 *in* del. Wesenb. 'recte puto' Mend.; ad p. 25. 22. — Ib. *scilicet † te tibi* Wesenb. ex M; ad p. 87. 6. — 22 *si* Wesenb. sine dubio invitus. — 29 *contingit* Wesenb. || **P. 236.** 1 *a* non add. Mend., Boeckel ep. 83, Lehm. ep. III 22, Schmalz 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1881 p. 133; ad p. 9. 30, cf. 419. 26, ubi omnes, 422. 8, ubi H om. *a*. — 6 *relicum* ad p. 21. 27. — 7 *reliq. est, ut* vulg., Bait., Wesenb.; v. p. 468. 21, Quintil. decl. 278 p. 134. 11 Ritter *Reliquum est intueamur* cod. A, Ioh. Cass. I p. 344. 16, Hilar. p. 805. 16. — 10 *rusus* ad p. 211. 23. || **P. 237.** 1 *iocatiuncularum cum Sopha Septimiae* Heusinger Off. I 13. 3. — 6 *ut habeat* Wesenb. — 22 *nam me et* Kays., Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 17, ad p. 9. 30. || **P. 238.** 4 sq. *sum satis* Bait., Wesenb., Boeckel ep. 111, v. 18 *volui mittere* Wesenb., quod M *sum* et *volui* om.: ad p. 6. 22. — 30 *putaret* HD, Mend., *putarat* vulg., Bait., Wesenb., *putare* M; ad p. 40. 32. || **P. 239.** 17 *tum municipio*

vett. edd., Bait.; ad p. 454. 18; 577. 2. — 23 *his* codd., Bait.; ad p. 2. 18. ‖ **P. 240.** 5 sq. *veniant; conveniunt praeterea* Lehm. Quaestt. p. 58 sq., Andres. ep. sel. V 4, *in his locis conveniunt praeterea* cod. A Att. XV 17. — 6 *qui* ex MA, v. 8 *agunt* ex A Wesenb. — 16 *sum — gloriae* in parenth. Bait. — 30 *tum* MAH, Bait., *cum* D, del. Andres., *tua* Wesenb., Mend.

P. 241. 5 *pulcrius* hoc uno loco Mend.; ad p. Cael. p. 99. 4. — 25 *magnitudine quadam cum* Andres. errans de codd. — 27 *pedetentim* D, Wesenb. ‖ **P. 242.** 4 sq. *quatrid.* e D (*triduo* H), 350. 13, 446. 16, 449, 2 ex omnibus praeter M Wesenb. — 7 *tibi — quam* ante *tibi* om. M, Bait. (*tibi* * * *), Wesenb. (* * * *tibi*); ad p. 6. 22. — Ib. *esse* om. H, Mend. fort. recte, habet D; ad p. 290. 4. — 19 *quod libet* H, *quod lubet* Bait., *quidlibet* D, Wesenb.; ad p. 14. 9. — 21 *Lati*, 22 *in bracatis* Madv. Adv. III 162 sq. — 25 *vere ut dicam* in parenth. Bait., Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 33 corr. et interp. Madv. Fin. p. 806, Wesenb., Mend., *commorationis* (sic Lamb.) *urbanae, ne ego quidem* (sic Wesenb. olim) Bait. — 34 *et intellexi* Nipperd. Opusc. p. 136. ‖ **P. 243.** 3 *mi* Mend. tac., *mihi* vulg.; ad p. 5. 31. — 18 *quom* ad p. 4. 19. — 30 *PAPIRIO*, 247. 3 et 248. 8 et 249. 12 *L. PAPIRIO* om. ind. MH, Bait., Wesenb. — 32 *animadverti* pro *amavi* Kleynio auct. Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 85 sq. — 35 sq. *bis — commotum* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 244.** 2 *quoquo modo* vett. edd., Bait., Wesenb. male; v. Andres. ep. IV 7, Att. VIII 15 A 3. — 12 *Tametsi* cum Crat., Madvig Em. Cic. phil. p. 194, Wesenb. scribere malui quam retento eo, quod codd. habent, *nam etsi*, tam contortam verborum complexionem quam Bait., Boeckel ep. 90, Andres. ep. IV 7, Mend. accipere, qui omnes a verbis *sed ego* v. 16 apodosin incipere statuunt, partim (Mend., Boeck., Andres.) *cetera s. s. comm.* in parenth. includunt (ad p. 2. 13). — 13 *incidat* in M esse rati (in quo sic corr. M²) omnes praeter Mend. — 30 *opinionem* HD, Mend., om. M (ad p. 6. 22), *famam* suppl. Victor., cett. edd. — 31 *sit* Bakio et me auct. Bait., *est* codd., sed prorsus incerta sede, nam M habet *est abic.*, H *abic. est*, D *est mihi abic.*, sed *id* (i. e. *sit*?) omnes eodem loco. Mediceum secuntur rell. edd., Mend. afferens 'H. Blase 'Gesch. d. Irrealis im Lat.' p. 75 sq.', quem librum non vidi, sed ad hanc quaestionem inutilem esse existimo, quod idem vir doctus 'Archiv' IX p. 19 ne ea quidem intellexisse se profitetur, quae de hac re dixi Seyff. Lael.² p. 206 sq., cum idem esse opinatur non quaerere omnino de veritate rei et deliberare nec decernere, verane sit an falsa, et negat posse eundem hominem et studiosum se profiteri rei et iudicio abstinere.

P. 245. 6 sq. *ita enim ipse mandarit* in parenth. Wesenb., Mend., Boeckel; ad p. 2. 13. — 9 et 25 et 37 *Attianos* et *Attii*

Wesenb.; ad p. 199 23. — 11 † *esse* Wesenb. coni *posse*. — 15 *quia* potius quam *quod* all., Andres., quod in codd. est *qui* (ad p. 1. 12), fort. vere, nam frequentissimum est *et quod — et quia*. ‖ **P. 246.** 2 *pompilum, quem thynnum* Andres. — 9 *rem augebas* Lamb., Wesenb. — Ib. *quaesticulus* Or., Bait., Wesenb. — 10 *non* sine cruce Bait., Boeckel, Andres., non multo melius, ut mihi videtur, Wesenb. *non est, quod eo sis consilio* aut Madv. Adv. III 163 *non eo possis consilio uti*, nam quid consilium ad opinionem (*putes* v. 12)?, *non est, quod non eo sis animo* Lehm. Quaestt. p. 91. — 12 *et tamen haec* Wesenb. — 20 *Miniani* e codd. Mend. — 22 *tu* HD, om. M (p. 6. 22), edd. — 31 *sanorum* Hofm., Andres., *sannonum* M, *sanniorum* H ‖ **P. 247.** 4 *Ne mae tu* I. Fr. Gronov., Wesenb. — 14 *ego quoque* Bait., Wesenb., Boeckel ep. 93. — 33 *perscripsi* scribendum videtur. P. 3 12 *removere* omn. codd., 544. 28 *perscripsit* M. ‖ **P. 248.** 15 *[sublatis iudiciis]* Bakio et Kleynio auctt. Bait. — 34 *disce a me προλεγομένας* et **P. 249.** 1 *sed, quomodo, videro. Si* Bengel, Bait., Wesenb., Boeckel ep. 91. — 5 *item istic* Or., Wesenb. fals. — 13 *discedis?* Bait.

P. 250. 8 *nam* D, Bait., Mend., *non* M, om. H, *nunc* Crat., Wesenb., Boeckel ep. 92. — 15 sq. *ὀψιμ. — sint* seclusi; ad p. 2. 13. — 17 *exquisitae artis* coni. Wes., scr. Boeckel ed. 9. ὀψαρτυτικῆς coni. Mend., *Nos iam exercitationis* Busch Philol. XXV p. 352 sq. — 21 *coquus* Boeckel, 254. 34 et 481. 4 omnes *cocum*; ad Vatin. p. 77. 14. — 27 *audiant* Ern., Wesenb.; ad p. 102 22. ‖ **P. 251.** 22 *sederunt in sella* Wesenb. male; ad p. 104. 4. — 23 *primus* Crat., Wesenb.; v. Halm Cat. III 6. 15, Eberh. Verr. V 23. 60, Off. p. 143. 11 ed. 1882. — 28 *Maso* et *Masones* Schuetz, Bait., Wesenb. — 30 *insequuntur* Bait., Wesenb.; ad p. 44. 24. — Ib. et 252. 8 *plebei* Mend. tac.; ad p. 43. 28. — 34 *his* codd., Bait.; ad p. 2. 18. ‖ **P. 252.** 1 sq. *condemnatus est* Wesenb., Bait.; ad p. 67. 10. — 13 sine cruce Bait., *loquendi odi* Lehm. Quaestt. p. 59 sq. probab. — 14 *atque* HD, Mend.; p. 121. 37. — Ib. sq. *homini — est* in parenth. Lehm. 'de Cic. ad Att. ep. recens. et em.' p. 206, Bait. et Wes. nihil, Mend. *etsi — rixa est*; ad p. 2. 13. — 17 *obscoen.* hic et in sqq. quater deciens et 523. 4 Wesenb., *obscen.* Bait., Mend. nullam varietatem notantes; ad Cael. p. 109. 35. ‖ **P. 253.** 1 *huius, Phere*, Ribbeckio auct. Bait. — 11 sq. *cur? [suo potius]* Bait.; nam M om. *non* (ad p. 3. 32, 6. 22). *cur?* Wesenb. — 23 „*Non obscoene*“ Wesenb. ‖ **P. 254.** 13 *et* Wesenb., Mend., *at* codd. (*ad* MH), Bait. — Ib. *colii Lanuini* codd., Mend. — 14 *Quin* scr., *Quid?* codd. et edd. ut p. 208. 11 M, 420. 1 omnes codd. *quid* pro *quin*; ad Off. p. 184. 6 ed. 1882. — 15 *suppedit* vulg., Wesenb., *suppedet* Bait., Mend., *suppendet* MD, *suspendet* H. — 16 *reprend.* scribere debebam; ad p. 16. 2. — 22 * * *

Kalendis Martiis Wesenb. — 27 *Heri* HD, Bait., Wesenb.; v. Neue II^3 p. 644. || **P. 255.** 24 *meum animum grat.* Klotz, †*meum gratiss.* Wes., Mend., *me unum grat.* Bait. || **P. 256.** 10 *id est comp. aut conc.* del. all., Boot Obs. crit. p. 20. — 12 *cenas?* Bait. — 32 *contriveram* vulg. vett., Bait.; ad p. 24. 19.

P. 257. 1 *vel ad parendum potius* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. — 26 post *harum* add. *litterarum* Klotz, Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 10 ex., infr. 557. 16, Att. V 11. 4, 14. 1, IX 10. 1, XV 8 in., 17. 1 in. et ex. — 30 sq. *te cons., qui phil. audis* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. — 31 *excruciemne me?* M^c, Bait. — 33 *posse* Starker Symb. crit., diss. Vrat. 1882 p. 23 sq., Mend., *possem* codd., vulg.; ad p. 74. 32. || **P. 258.** 6 *Grai* Mend. non ex codd.; nam ii habent *grai lora*, i. e. *Graii ora*; cf. ad p. 43. 28. — 11 *[a Laide]* Lamb. auct. Bait., Wesenb. — Ib. *Graece — interpret.* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. — 13 *ne* pro *nedum*, praesertim ante *nunc*, mihi admodum suspect. — 16 *et cum* Ern. auct. Schuetz, *qui quum* aut *quum, quum* coni. Wesenb., *cumque* Lehm. Quaestt. p 107. — 19 *Quid id* Bait., Wesenb.; ad Verr. p. 183. 17, Lehm. Quaestt. p. 66 sq. — Ib. sq. *cena numquid ad te, ibi praes.?* vett. edd., Bait., *coena non**, tibi praes.?* Wesenb. — 25 *sed multi* Lamb., Bait. || **P. 259.** 7 *medio* Manut., Bait., Wes., Boeck. ep. 132, *meo* codd., Mend.; ad p. 12. 24. — 12 aut del. *de* aut scribend. *maxima cura* censet Boot Observ. p. 21 falso; ad 485. 29. || **P. 260.** 4 *etiam* pro *tamen* Wes.; ad p. 12. 28. — 13 *iudicii* Pluygersium mutare velle in *studii* non miror, Lehm. Quaestt. p. 28 sq. miror. *Iudicium confertur in aliquem* non minus recte quam v. c. *benevolentia* p. 263 29, *voluntas* 383. 18. De *iudicio* cf. p. 261. 15, 274. 3, 285. 10 et 27 etc., Halm. Sest. 40. 86, Pis. 14. 31 etc., Gierig Plin. ep. IV 1 4. || **P. 261.** 8 *[praeterea]* Ern. auct. Bait.; idem v. sq. *tuam adiunxit, praeterea.* — Ib. *ignaram* HD, Mend., *ignatam* M. — 17 *debere esse* Vict., Bait., Wesenb., Boeckel ep. 134, alii del. *esse*; scribend. videtur *statutum habeo esse*; v. p. 82. 29 sq., 142. 8, 360. 5; 207. 24. — 28 *prudenter* om. M, Bait., Wes., Boeckel; ad p. 6. 22. || **P. 262.** 2 *divex.* Lamb., Wesenb., *dev.* codd., vulg. || **P. 263.** 5 sq. *optab. mihi quid.* in parenth. Mend. (ad p. 2. 13), commatis distinxit Wesenb. — 10 *[ut sciam]* Ern. auct. Bait., *fac igitur, ut sciam* Lehmann Quaestt. p. 7. — 31 *attulerunt* codd., Mend., bene defensum iam a Manutio, *attulerat* Lamb., Wesenb., *attulit* Bait. — Ib. *rursus* HD, Bait., Wesenb.; ad p. 211. 23. || **P. 264.** 10 *fieri* om. M^1 (ad p. 6. 22), *virtute non potuisses* M^c, Bait., Wesenb. — 13 *proprie* Lamb., Bait. — 18 *sic suadeo* Luc. Mueller, Wesenb. — 24 *populoque* vulg. vett., Bait.; ad p. 91. 5. — 25 *tuae* om. M, Bait., Wesenb., Boeckel ep. 142; ad p. 6. 22. — Ib. *sunt litterae* HD, Mend. — 29 *positeis* Mend., *possit eis*

M; ad p. 203. 14 ‖ **P. 265.** 10 sq. *consulares* Kleyn., Bait., Wesenb., Boeckel. — 11 *habitus est* Bait., Wesenb., Boeckel; ad p. 67. 10. — 12 *consularis* codd., Ern., Schuetz, Boeckel, Lehm. Quaestt. p. 83, quod omnino ferri non posse non credo Mendelssohnio et tenuissem, si plus fidei haberem codicibus; cf. p. 89. 37, 432. 18, 435. 14. — 14 *et senatui* codd., Mend. *Et* pro *te* habent omnes codd. p. 27. 19, 171. 15, 343. 34, 389. 28, 409. 31, 428. 20, M 136. 16, G 190. 3, MFH 461. 25, MH 291. 19, D 482. 5; p. 105. 18 M *etam*, G *et tam*; *te* pro *et* ad p. 369. 32. — 16 *[ut]* Bait. ‖ **P. 266.** 33 *ipse* Mend., *in spe* codd., *mihi ipse* vulg. ‖ **P. 267.** 17 *alliciendae* vett. edd., Wesenb. — 18 *praesunt* Wes. — 35 *summe* all., Bait. ‖ **P. 268.** 9 *ut vel* — 11 *vel omnem* HD, Graev., Bait., *vel* — *vel omnem* M, *vel* — *ut vel omn.* vulg., Wes., Mend., *vel* — *ut omnem* H. J. Mueller 'Festschrift' 1881 p. 37. Mihi non videtur posse aliquis paratus esse ab armis discedere (i. e. enim *tradere exercitum*) ita, ut armis utatur (i. e. *impetum belli in se convertat*). *Ita paratus sum, ut non recusem* dictum est ut infr. 308. 29, Verr. V 71. 183 m.; Att. II 18 ex. *ita te para, ut advoles*, VIII 1. 2 ex. *sic parari video, ut copiae contrahantur*, Cluent. 32. 88 m. *me sic parari, ut docerem*, Tac. Hist. I 5. 13 *ita adsuefactus, ut*, ann. IV 39. 6 *ita insuerisse, ut*, Cato r. r. 1 *sic in animo habeto, uti ne cupide emas*, Vopisc. Prob. 6. 7 *in animo sic hic* codd., *hoc* vulg. *habuisse, ut Probum principem faceret*. ‖ **P. 269.** 1 *his* codd., Bait.; ad p. 2. 18. — 12 *opposuerit* HD, vulg., Bait., Wesenb. — 23 *disceptatur* Wesenb. — 33 *[et datur]* Kleynio auct. Bait. ‖ **P. 270.** 17 *mi* M, Mend., om. HD, *mihi* vulg.; ad p. 5. 31. — 27 *tui* Kleynio auct. Bait. — 31 *omnis* om. M, Bait., Wesenb., Andres ep. V 20, Boeckel ep. 147; ad p. 6. 22. ‖ **P. 271.** 2 *in has partes* Wesenb. *Receptus* idem fere esse videtur quod receptaculum. — 8 *hoc* M, Mend., *hac* HD, Bait., Wesenb., Andres, Boeckel; v. p. 281. 30, 282. 3, 7, 285. 3, 311. 2, 345. 13. — 16 *conferet* vett. edd., Wes.; ad p. 122. 21. — 16 *mi* M, Mend., om. HD, *mihi* vulg.; ad p. 5. 31. — 28 *cum animo* nescio quo auctore Boeckel ep. 147, *sum* vulg. ‖ **P. 272.** 3 *adferat* MH (ad 567. 1), Bait. — 13 *quo* HD, vett. edd., *quoad* rec. edd. omnes, *quod* M. *Quod* pro *quo* invenitur in omnibus codd. p. 193. 11, 277. 18, 420. 29, in MG 116. 27, in M 73. 36, 85. 33, 222. 13, 402. 4, 432. 18, in GR 166. 2, 201. 20 *quod eus*, in R 24. 28, 87. 27, 131. 26, in HD 347. 30, 380. 9, in H 335. 26, paulo rarius *quo* pro *quod* ut 405. 10 M *quoque* pro *quodque*. — 18 *[de]* scr., om. HD additum, ut opinor, praecepta prima syllaba verbi *deduc*; ad p. 32. 26. — 25 *M. Cornut.* Wesenb. ‖ **P. 273.** 14 *collectam* Lamb., Wesenb., Andres ep. V 17 fort. vere; ad p. 74. 32. — 15 *fugacia* vulg., *fugatia* M corr., *fucata* HD, Mend. — 31 *mihi* post *primam* ind. M, Wesenb. ‖ **P. 274.** 7 *M* del. Kleyn. Obs.

crit. p. 17, Wesenb. — 14 *Atqui* Manut. auct. Wesenb.; ad p. 121. 37. — 20 *e re p.* Buechel. mus. Rhen. XI p. 529, *et reip.* MD, cum cruce Wesenb., Mend., *et re p.* H; ad p. 128. 6. — 22 *teterr.* ad p. 223. 24. ‖ **P. 275.** 15 post *persequi* add. *Antonium* Orellio auct. Bait., Wesenb., Andres. ep. V 21, *perditum hominem* aut *latronem* Lehm. Quaestt. p. 52 ex. probab. — 19 *posset* Bait. — 25 † *V Idus* Wesenb. coni. aut *III* aut *II Idus.* — 33 *Italiamque* HD, *que* om. M (ad p. 6. 22, 91. 5), Bait., Mend., Boeckel, Andres., Lehm. Quaestt. p. 27, *ut It.* Wesenb. ‖ **P. 276.** 17 *omnes ad unum* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 82. — 23 *aliquod* codd., Bait., Mend.; ad p. 75. 18. — 31 † *Idus Maias* Mend. ‖ **P. 277.** 1 *millia* M, Mend., item p. 283. 30, 284. 4, 292. 1, 343. 27, *milia* vulg. ut 170. 10, 300. 2, 313. 29, 343. 27, 348. 9. — Ib. *passus* codd., Mend., *passuum* vulg.; infr. 292. 1, Neue II³ p. 306; ad p. 135. 1. — 17 *tandem* pro *tamen* Man., Wes.; ad p. 12. 28. — 18 *fide* M et corr. D, Bait., Mend. admirabili credulitate, praesertim post *obside* (ad p. 32. 26) et ante *illius*, et alibi saepe *e* pro *ei* scriptum esse statuit Mendelss.; ad p. 203. 14. — 19 *In ea re* HD, Mend., om. M, Bait., Wesenb.; ad p. 6. 22. ‖ **P. 278.** 9 *etsi* Lamb., Bait., Wesenb., *et cautius* — *obviam ire* v. 13 in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. — 11 sq. *exercitu* — *sentiente* om. post *consentiente* M (ad p. 6. 22), Bait., Wesenb. — 18 *posset* M, Bait. — 22 *habeat* Ern., Bait. — 23 *abesset* Schuetz, Wesenb. Si scripsit *habebat, si absit, ea nunc*, perverse scripsit. — 29 *ulceris* Putean., Boot Observ. p. 21, laud. Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 281. — 30 *si uno* Manut., Madv. Adv. III 163; v. Andres. ep. V 25. 1 ex. (infr. 283. 26). — 36 *me* om. M, propterea *experientiam me* Or., Bait., Wesenb.; ad p. 6. 22. 9. 30. — 37 *XII* vulg. vett., Bait., Wesenb. ‖ **P. 279.** 15 *gratae fuerunt* Ern., Wesenb. — Ib. quid sibi velit, quod scribunt Wesenb. et Mend. *senatui* — *cum*, nescio. — 23 *dederunt* Wes. ‖ **P. 280.** 10 *iam* om. Bait., Wes. ‖ **P. 281.** 15 *nimis quam* coni. Mend., *nimisque* HD, *miisque* M, cum cruce Mend., *in iisque* del. aut secl. v. 17 *in quibus* Bait., Wesenb., Andres. ep. V 22. — 20 *et ea, quibus cred.* Lamb., Kleyn Obs. crit. p. 12, Bait. — 25 sq. *conclamarent* Wesenb., Andres., *conclamarunt* codd., *conclamarint* vett. edd., Bait., Mend. — 27 sq. *singularibus amissis, t. e. p. p. occisis* Ern., Bait., Wesenb., Andres. — 30 *Hoc* MH, Mend., *huc* (corr. ex *hec*) D, Bait., Wes., Andr.; ad p. 271. 8. — 36 *defuturum* M, Bait., Mend., *-ram* HD, Wesenb., Andr.; ad p. 137. 37. — 37 *Ut* HD, om. M (ad p. 6. 22), Wesenb., Mend., post *exercitum* add. vett. edd., Bait., Andres. (qui errat; vid. e. c. p. 219. 27, 220. 7, 280. 35, 282. 21, 287. 20, 304. 13, 310. 10, maxime vero Varr. r. r. I 13. 7); ad p. 227. 11. ‖ **P. 282.** 3 ex MHD, 7 ex

MH *hoc* Mend., *huc* rell.; ad p. 271. 8. — v. 13—15 add. Mend. — 19 *istuc* HD, Wesenb., Andres.; ad p. 205. 12. — 33sqq. † *quod* — — *secutus essem* (283. 2) Mend. verba *qui certe ego fuissem* 'offensionem habere' existimans. ‖ **P. 283.** 6 *eo senatus consulto* Man., Wesenb., *sen. cons.* Or., Bait., *eo* Mend. — 17 *poenit.* Wesenb., item 484. 2. — 26 *si* codd., Mend.; ad p. 278. 30. — 30 *millium* et 284. 4 *millia* MD, Mend., *milium, milia* H, vulg.; ad p. 277. 1. ‖ **P. 284.** 11 *ad colligendum* H, Bait., Mend., Boeckel ep. 150, *et colligendum* MD, *et spatium colligendi se* Wesenb., Andres. ep. V 25; v. Philol. XVII p. 104. — 16 *re p.* codd., *rem p.* edd. facillima sane emendatione et fortasse vera (ad p. 74. 32), sed haud scio an non necessaria. Nam, ut recte dicitur 344. 28 *malus animus eorum in nostra salute*, 496. 3 *quo animo in servis* (cf. 224. 11, 263. 32 *animus de rep.*, 13. 31 *sensus in rep. rectus et confirmatus*, 347. 26 *sensibus in re p. coniunctissimus*, 11. 29 *constantia in re p.*, sic dubito, an hic quoque *animus singularis in re p.* tolerari possit, praesertim cum *in re p.*, i. e. in iis rebus, quae ad rem p. pertinent, non solum cum verbis et adiectivis, sed etiam cum substantivis ut virtus, diligentia, consilia, spes saepissime coniungatur; ad p. 319. 7. — 22 *Ego magno* Lamb., Bait., quod M ante correct. habuisse videtur *emagno* propter sequens *cum*, ut opinor (ad p. 32. 26). — 29 † *quod* Mend. — 30 *ad eum* Man., Bait., Wesenb., Boeckel, Andres., quod cur 'nihil habere probabilitatis perspicuum esse' dicat Mend., prorsus non intellego, *ad me* (sic codd., Mend.) *c. l. exegeram* coni. Mend. — Ib. sq. *numeroque hostis habueram* om. M (ad p. 6. 22) et edd. praeter Mend. ‖ **P. 285.** 3 *hoc* codd., Wesenb., Andres. (tamquam pronomen?), Mend., Boeckel, *huc* Or., Bait.; ad p. 271. 8. — 10 *etiam* pro *iam* Starker Symb. crit. p. 24sq., prob. Becher, Schmalz 'Jahresber. über d. Fortschr. d. klass. Altert.-Wissensch.' 1884 p. 46. — 12 *Cularone, ex finibus* edd. omnes; v. 'Festschr. f. L. Friedlaender' p. 545m., hic p. 343. 37, cf. ad 116. 34. — 25sq. † *in tua obs., ind., adsid.* Bait., secl. Wesenb., Andres. ep. V 27. — 32 *scis* Nodell, Wesenb., Andres. ‖ **P. 286.** 4 *capitalis* coni. H. A. Koch et Mend., *consularis* Lehm. Quaestt. p. 60, Boeckel ep. 152, *fatalis* idem Koch, *ut ais* coni. Andres. — 17sq. *ad Caes. attinet* codd., Mend., *ad* et *attinet* del. Stroth, Bait., Wesenb., Boeckel, Andres. — 31 *mehercule* M corr., edd. praeter Mend. et Boeck. — 33sq. *exerc. [habent] non cont. habent* e codd. Mend.; ad p. 32. 26. ‖ **P. 287.** 1 *advers.* Crat., Wesenb. — 5 *quinquemestr.* praeter Manut. et Schmidtium (etiam Nipperd. 'Die leges annal.' p. 71sq. n. — 30sq. *anteponenda* Bait., Wesenb.; ad p. 137. 37. — 33 *sententiaque* Manut., Wesenb. ‖ **P. 288.** 5 *[quid]* Mend., om. HD, *aliquid* potius secl. Bait., om. Wesenb. — 9 *hic sic tibi* Bait. — 12 *Videbam* Wesenb. — 31 *timui,*

hoc vitatum Rostio et me auct. Bait. — 33 *De Gall. studio, nos* Mend.; ad p. 23. 22. ‖ **P. 289.** 1 *in iucund.*? v. 'Festschr. f. L. Friedlaend.' p. 550; ad p. 25. 22. — 21 *sequuntur* M, Bait., Wesenb.; ad p. 44. 24. — 26 *te* post *vince* add. Bait., post *igitur* coni. Or.; ad p. 87. 6. — 30 *mea* post *summa* add. Or., Bait., Wesenb. ‖ **P. 290.** 1 *seiunges* Ern., Wesenb.; ad p. 122. 21. — 4 *esse sanos* Or., Wesenb.; ad p. 242. 7, 530. 30. ‖ **P. 291.** 27 *in nulla* Bait. ut alii 345. 7 *ceteris in rebus*; ad p. 25 22; v. Andres. ep. sel. V 25 p. 192, hic p. 129. 23, 227. 13, 355. 10, 17. 361. 18. 360. 21. 363. 9. 392. 9. 396. 19, 398. 11, 413. 28, 415. 17, 28, 416. 3, 418. 6, 419. 11; cf. ad 118. 21. ‖

P. 292. 1 *millia passus* ad p. 277. 1. — 3 *tricens.* M, Bait., Mend., *trices.* HD, Wes., item 294. 35, 332. 31, *vicens.* 358. 33, *quadragensim.* 299. 19. 449. 17, 483. 26. *vicesim.* 40. 14, 430. 33, 546. 34; ad Vatin. p. 77. 28. — 4 *et evocat.* Man., Bait., Wesenb., Andres. ep. V 18; ad p. 64. 3. — 7 *possemus* vulg., Bait., Wesenb., Andr., *possuissemus* M, cum cruce Mend. coni. *potis essemus, potuissemus* HD; ad p. 24. 29. — 17 *transimus* M, Mend. (ad p. 43. 28), *transivimus* HD (ad p. 24. 19). — 24 *D* om. M, * Bait., Wes.; ad p. 6. 22. — 25 *[quo loco steterat]* Kleynio auct. Bait. — 26 *cornum* M, quod non miror post *nostrum* (ad p. 32. 26), Mend., quod miror inter *cornu* v. 22 et *cornu* v. 35. — 32 *coicere* ad p. 20. 30. ‖ **P. 293.** 8 *delerit fugarit eodemque loco* codd., Mend. mihi admodum suspect., *del. fug. eodem die eodemque loco* Wesenb., Andr., *del. fugaritque eod. loco* vett. edd., Bait.; aut sic aut *del., fugarit eodem loco* scripsisse Galbam arbitror; ad p. 91. 5, Madv. Em. phil. I 136 sq. — 11 *redit* codd., Mend.; ad p. 43. 28 — 13 *oppugnata* Nipperd. Opusc. p. 465 sq. — 21 *M. TULLIO CIC.* coni. Bait. (aut del. *C. ASIN.*), scr. Wesenb., Boeckel ep. 141; ad p. 30. 5.

P. 294. 8 *[plane]* Wesenb., *essem plane, peric.* Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 256 ex; v. Schmalz 'Festschrift' 1882 p. 100 et 96, Seyff. Lael.[2] p. 49, 167, 447. — 23 *senatu* M, Mend. incertiss., *senatui* McHD, vulg. P. 286. 6 *impetu*, 418. 23 *usu*, 471. 22 *sumptu* omnes, 55. 17 *senatu* R, praeterea nihil. ‖ **P. 295.** 6 *in numero* Lamb., Bait., qui constantiae causa corrigere debebant etiam p. 294. 10, quod prorsus idem est, *familiarium loco habent.* Schmalz 'Festschr.' 1882 p. 86 unum locum Ciceronis affert. Att. XI 6. 6 *omnes hostium numero habebantur*; adde rep. II 21. 37 m., quem locum ipse quoque corruptum scripsi addita praepositione *in*, III 9. 14 m. Tusc. I 41. 98, div. Caec. 19. 62 *parentis numero* = 61 *loco*, red. sen. 12. 30 p. m., Phil. XIII 5. 11 ex., supr. p. 284. 30, C. I. II 1964. 2. 34 c. LVI *maritum, quive maritorum numero erit*, 36 *qui maritorum numero non erit* (Verr. II. 54. 134, Phil. II 29. 71 p. m., III 6. 16 m., supra p. 28. 35, 206. 21, infra 412. 12, 494. 20); ad p. 566. 21,

Haase 'Vorles.' II p. 198, supr. 25. 22. — 8 *id aestimem* Or., Bait., Wesenb. — 16 *recip.* Bait. et Wesenb. sine dubio sic esse in Med. opinati, nam ceteris omnibus locis eum cod. secuntur deciens *recup.*, septiens *recip.* scribentes, quibus omnibus locis GR aut HD habent *recup.* praeter 22. 11, ubi G habet *recipere licuisset*, R *recipere curasset*; ad Balb. p. 145. 21. — Ib. *possint* Wesenb., Bait.; v. Schmalz 'Festschr.' 1882 p. 87; ad p. 102. 22. — 26 *Calpem* codd., Mend., Schmalz l. l. p. 81 Iuvenale et Ausonio auctoribus usus; ad p. 216. 9. — 31 sq. *ut c. gl. s., eadem, quae C. Caesar* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13.

P. 296. 11 *auctorare* Madvig Adv. II p. 233 sq., Mend., *auctore* codd. (ad p. 12. 24), *auctorari* ed. Rom., Bait., Wesenb. — 17 sq. *['c. r. natus sum']* Kleynio auct. Bait. — 23 *restat* scribendum censueram, cum vidi idem Italis diorthotis in mentem venisse et placuisse Lambino. codd. et editt. plerique, recc. omnes *praestat*. Hoc nihil esse mihi videtur, *quod restat* est hic et Verr. III 89. 208 i. q. saepius *quod reliquum est* (p. 158. 1, 270. 28, 392. 8, 407. 8 sq., 416. 14, 419. 10, 430. 9) et *quod superest* p. 316. 13, 400. 29, Att. V 10. 2 ex., 11. 4 ex. et 5, VIII 7. 2 p. m., IX 19. 4 m., frequens apud poetas. — 27 *se* post *denarios* Lamb., ante *denar.* Bait.. **P. 297.** 3 *me* post *facturum* addendum coni. Or., scr. Bait., ante *quodcumque* Wesenb.; v. Schmalz l. l. p. 91 sq.; ad p. 49. 28. — 8 *deced.* codd., Bait., Mend., *disc.* coni. Or., scr. Wesenb.; ad p. 201. 8, 343. 14. — 23 *[, sed]* H. A. Kochio auct. Mend. non necess., ut opinor; v. Friedlaend. Mart. I 117. 7, Schulze progr. Berol. 1893 p. 21; ad p. 414. 2, 546. 36; 404. 4, 505. 33, 524. 8, 567. 27, 575. 17. Si quid corrigendum sit, malim *scilicet*. **P. 298.** 1 *[et]* Wesenb., del. Ern., Bait.; ad p. 64. 3. — 16 *et ego me herc.* HD, *et herc.* M, edd.; ad p. 6. 22. — 20 sq. *bello* Wesenb. errore sine dubio. — 27 *Hirtino* sine cruce Bait., Wes. — Ib. *secundam leg.* Man., Bait. — 34 *V M.* Man., Bait., Wesenb. — 35 *P. Bag.* vett. edd., Bait., Wesenb., *† pupilli Bag.* Mend. e codd. (p. 380. 7 codd. *pupillus cornelius*; ad p. 60. 29). *Popilii* Gardthausen Philol. LI p. 518. **P. 299.** 11 *dilect.* MH, Bait., Mend., *del.* D, Wesenb. et constanter. Illud habent omnes codd. p. 304. 31, 309. 14, 15, 343. 10, 346. 12, MHD 442. 1 (*delictum* F), MD 336. 10, 478. 15, 31, solus M 441. 33; cf. ad p. 496. 25; Sest. p. 15. 27. — 19 *quadragens.* M, Bait., Mend., *quadrages.* HD, Wes.; ad p. 292. 3. — 24 *M. LEP.* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. — 26 *M* om. M, Bait., Wesenb. — 29 *[ab Rhodano]* Bait., *ab confluente Arari et Rhodano, ab confluente Arare Rhodano, ab confluente ad Rhodanum, ab confl. Durentiae ac Rhodani* all. Ego, si mihi compertum esset fuisse locum, vel qui posset appellari, vel cui esset nomen '*confluens ad Rhodanum*', pro certo haberem nihil mutandum esse, sed *ab confluente ab Rhod.* eodem modo dictum

esse quo Liv. XXXVII 44. 4 *a Magnesia ab Sipylo*, de quo 'Festschr. f. L. Friedlaender' 1895 p. 546, aut Caes. civ. III 30. 2 *ex castris a flumine Apso* (ib. p. 548); ad p. 116. 34. — 32 *Antonios* (qui nominati sunt v. 26 et 27) codd., Mend., *Antonianos* vulg. ‖ **P. 300.** 13 et 15 add. Mend. — 16 †*officii mutuo* Wes., *mutui* Starker Symb. crit., dissert. Vrat. 1882 p. 25 sq. et Madv. Adv. III 163 sq., quod cur nullo modo ferri posse dicat Schmalz 'Jahresber. über d. Fortschr. d. klass. Alterth.-Wiss.' 1884 p. 46, non perspicio. — 28 *in animo* Wesenb.; ad p. 25. 22. — 29 †addidi, *vitam., stud., diligentiam* Lamb., Bait. — 31 *sint* Wesenb.; ad p. 102. 22. — Ib. *[quae L. d. sunt]* Kleynio auct. Bait. — 35 *castris, ex* edd.; ad p. 116. 34. ‖ **P. 301.** 3 *PR. TR. PL.* om. M (p. 6. 22), Bait., Wes., Andres. ep. V 24. ‖ **P. 302.** 15 *iis* vulg., *his* M, Bait., Mend., Boeckel ep. 122, cum cruce Wesenb., *illis* de Wesenb. coni. Andr. ep. V. 1, *sibi, suis, ipsis* all.; ad p. 2. 18. — 18 *Hoc* Lamb., Wesenb., Andres., *hanc* Bait.; ad p. 109. 9. ‖ **P. 303.** 23 *non scrips.* HD, Mend., *conscr.* M, *non conscr.* Bait., Wesenb. P. 181. 23 *conplac.* GR; cf. ad p. 136. 11. ‖ **P. 304.** 24 *b. e.* Wesenb.; ad p. 195. 28.

P. 305. 13 *fortasse* Wesenb. sua sponte, p. 521. 21 ex ed. Iens.; ad Cluent. p. 176. 37. — 27 *M.* add. ante *CIC.* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. ‖ **P. 306.** 16 *optarum* Wesenb.; ad p. 105. 19. ‖ **P. 307.** 7 *me* om. Bait., Mend.; ad p. 9. 30. — 16 *[dignitatem]* Ern. auct. Bait., Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 42. ‖ **P. 308.** 13 *volam* tamquam integrum scrib. Bait., Mend.; *velim* scribend. videtur. — 22 *veteranos, commilit.* edd.; ad Sest. p. 12. 30. ‖ **P. 310.** 7 *quo* pro *quod* Bait., idem in adn. crit.: '*quod te non* M recte'; ad ND. 114. 12. — 14 *Regio* 'post Orellium denuo commendavit O. Riemann 'rev. de philol.' XII 1888 p. 137', Wes., Andres. ep. V 19, *Regii* ex M (*regiis* HD) Bait., Mend., Boeckel ep. 146, quod falso defendunt talibus exemplis, qualia sunt p. 102. 10, 425. 32. Ferri posset, si abesset *ex castris*; ad p. 116. 34. P. 370. 23 sq. M habet *impedi*, HD *impediri*. — 20 sq. *si tamen hoc* (*haec* Bait.) *temp. videatur* (*videantur* M, Bait.) Vict., Bait., Wesenb., *Explor. habes vita (ne haec temp. videantur dici causa), malle*, v. 19 *Grat. me esse i. t. nosces q. i. p. s. i. me* Madvig Adv. III p. 164.

P. 311. 1 et 313. 26 *abrip.* codd., Mend., *adrip.* (*arrip.*) vulg., Bait., Wesenb. — 2 *Hoc* codd., Mend., *huc* vulg., Bait., Wesenb.; ad p. 271. 8. — 10 *rusus* p. 211. 23. — 21 *CCCC* Mend., ·*CCCC*· vulg. — 24 *nimirum nunc legiones* Boot Observ. p. 22, prob. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 281 ex. haud scio an recte. — 25 *thensaur.* M, Bait., Mend., *thes.* HD, Wesenb.; ad divin. p. 244. 32 (Phil. XIII 5. 12). — 29 *ex castris, Dertona* edd.; ad p. 116. 34. — 34 *mi* codd., Mend., *mihi* vulg.; ad p. 5. 31 ‖ **P. 312.** 12 *te consolabere* Man., Bait., *consolabor*

me H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161; v. Lehm. Quaestt. p. 17; cf. p. 156. 30; ad p. 87. 6. — 14 *ex castris, ex fin.* Wesenb. 'recte, ut videtur', inquit Mend., 'nisi forte *castris* delendum est', *ex castris, finibus* reliqui; v. 'Festschrift für L. Friedlaender' p. 551, supr. p. 116. 34. ‖ **P. 313.** 16 *Aquilam perisse nesciebam* om. M, Bait., Wes.; ad p. 6. 22. — 19 *accers.* ad p. 179. 20. — 24 *fecit* om. M, Bait., Wes., hic † *itinera*; ad p. 6. 22. — 26 *abrip.* ad p. 311. 1. — 30 *se ei iam* Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 18. — 33 *ei* H. A. Koch mus. Rhen. XII p. 274, Bait., Wesenb. 'male', inquit Mend., qui e codd. scripsit *suculam. est (et freq. a. m. V., n. s. v. q. p. h.)* non melius, ut mihi videtur, quam si quis p. 118. 25 *ut et meis verbis diceret*, 291. 32 *nam et obviam processeram*, 417. 19 *tantum et honoris m. c. commodes*, 447. 23 *egi et gratias* tueatur. ‖ **P. 314.** 9sqq. Eandem epistulam contexunt codd. et edd. ante L. Gurlitt in Fleckeis. ann. 1880 p. 618; v. 11sqq. nomina adieci. — 16 *adrog.* (*arrog.*) vulg. vett., Bait., Wesenb. Mihi subesse videtur *audacter, constanter, acriter* aut sim., *abroganter* autem ex proximo vocabulo — *obrog* — natum esse; ad p. 32. 26. — 20 *summe?* — 26 *[et]* Crat., Wes.; v. Madv. Fin. p. 719. ‖ **P. 315.** 14 † add., Mend. v. 12 ante *tantam.* — 27 *hi* HD, Mend., om. M, Bait. (ad p. 6. 22), *nunc* Wes. — 28 *litteris* om. M, Bait., Wes., Mend., Lehmann Quaestt. p. 10sq.; ad p. 6. 22. — Ib. *Mais* M, Mend., *maiis* D, *mai* H; ad p. 43. 28. — 31 *ne extimescam* Crat., Wesenb. ‖ **P. 316.** 17 *Vale* om. M, Bait., Wes.; ad p. 6. 22. ‖ **P. 317.** 5 *acerrume* ad p. 55. 1. — 8 *turp. esset* Kleyn, Bait. fals. — 14 *quibus* vett. edd., Wes. — 22 *L.* om. hic codd. (habet M in indice), Bait., Wes. — 23 *sunt* HD, om. M, edd.; ad p. 6. 22; ad Vatin. p. 77. 30, hic p. 12. 34sq., 75. 6sq., 130. 12sq., 345. 8, 388. 4sq., 427. 21, 431. 2, 576. 2sq. ‖ **P. 319.** 7 *re p.* codd., quod non magis quam p. 284. 16 necesse videtur esse mutare in *rem p.* '*Officium in re p.*' idem est quod *off., quod ad rem p. pertinet* aut *spectat* (ut p. 115. 13 *off., quod ad honestatem spectat*); cf. p. 168. 21, S. Rosc. 17. 49 *studium in rusticis rebus*, Sest. 62. 130 *in mea salute*, Lig. 9. 28 *in causa* etc. — 15 *sui* edd. vett., Bait., Wesenb., *siui* M, *sibi* HD, Mend. Vix credibile est, quam saepe addita sit *i* littera, praesertim ante *i, u, m, n* etc. et post; ad p. 75. 10. — 20 *posset* Wesenb., Bait.; ad p. 486. 30. — 27 *nondum* post *committendum* M, Bait., cum cruce Mend.; ad p. 32. 26. ‖ **P. 320.** 6 *his* codd., Bait. non improb.; ad p. 2. 18. — 7 *de nummis, lente* Wesenb., Mend., *pecuniae: senatum* Bait.; ad p. 23. 22. — 10 *Sullanis* vett. edd., Bait., Wesenb. — 14 Brutus fortasse scripsit *non consistere potest.* — 25 *Di* Wes.; ad p. 31. 19. ‖ **P. 321.** 1 *sen. cons. fieri* coni. Orelli fort. vere, praesertim cum D habeat *sententiam fieri*, H *scientiam fieri*; ad p. 27. 37. — 7 *pro me facere* Crat., Bait., Wesenb.

dubito an recte, non melius, credo, *facias, facere* Klotz, Lehm. Quaestt. p. 105. — 8 *[Brute]* Kleynio auct. Bait. — 19 *metuam* vulg., Bait., Wesenb., *metum* M ante *quicquam*; ad p. 32. 26. — 26 *utroq.* Lamb., Wesenb., *utrisque* post *agris adsignandis* (ad p. 32. 26) monstruose codd., Bait., Mend. — 29 *vobis* vett. edd., Bait., Wesenb. — 30 *magis recond.* Wesenb.

P. 322. 32 *quot* HD, Bait., *quotquot* all., Wesenb., *quod* M, Mend.; ad p. 220. 9. ‖ **P. 323.** 1 *poterint* codd., Mend., *poterunt* vulg., Bait., Wesenb. — 12 *mi* codd., Mend., *mihi* Bait., Wesenb.; ad p. 5. 31. — 18sq. *multa en. R.* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. — 20 *nihil tibi* et 21 *amantiss. tui* Wesenb. ‖ **P. 324.** 10 *In maximo* vett. edd., Bait., Wesenb. (ad p. 25. 22), *dolori*?; sed cf. vel 343. 11. — 13 *accers.* codd., Mend., *arcess.* Bait., Wesenb.; ad p. 179. 20. — 14 *denegent* coni. Mend. (ad p. 12. 24), *dent* codd., Bait., Mend., *non decernant* vett. edd., Wesenb. — 15 *fiant* HD, *fiunt* M, Bait., Wesenb., Mend.; ad p. 77. 22. — 22 *[M.]* Bait., Boeckel ep. 130, om. Wes., Andres. ep. V 8; ad p. 179. 13. ‖ **P. 325.** 12 *sint* MD, Mend., *sunt* H, Bait., Wesenb., Andres., quem v. ad ep. V 9. 2 p. 138 = p. 327. 18 *contulerint*, Boeckel 'fort. recte', inquit Mend.; ad p. 7. 16, 132. 16. — 13 *Etenim initio* Or. auct. Bait., Andres. supervac.; sequitur *secutum illud tempus est* v. 20, quod idem est atque *et postea — quod officium defuit?* — 34 *consumeres? tum, cum* edd. ‖ **P. 326.** 7 *[maxima]* Ern. auct. Bait. — 10 *redeo n. a. quer.* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. — 22sq. *quod m. q. videtur* extra parenth. Andres. ep. V 8 recte, nam nihil interest; ad p. 2. 13. — 37 *a te* D, Wesenb.; ad p. 9. 30. ‖ **P. 328.** 8 *ut* add. Bait., Wesenb., Boeckel p. 131, Andres. ep. V 9, om. codd., Mend., *ut sperarent* (*cuperent*) Lehm. Quaestt. p. 60; ad p. 227. 11. — 9sq. *dictitant, 'lib. auct.' metu* distinxi *ut quidem isti dict.* ad verba *libertatis auctores* pertinere existimans. *ut q. i. d. lib. auct., metu* aut *dictitant, 'lib. auct.', metu* edd. — 17 *'At d. p. c. p. r. p. v. salvam'*, v. 31 sq. *'At ludos — curavi'*, 332. 10 *'At enim ita decrevimus'* et sic saepius edd. praeter Andres., proinde quasi haec sint ipsa alterius verba. ‖ **P. 329.** 3—5 *quod — uterer* Andr. ep. V 9, v. 23 *quod scit Att. noster* vulg. edd. in parenth.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 331.** 12 *compressum est* Man., Wesenb., *conpressa res est* Ern., Bait., *† sed ita conpressa est* Mend., *concitatio compressa est* Lehmann Quaestt. p. 96. — 16 *quicque* Mend. tac., *quidque* Bait. tac., Wesenb., nusquam praeterea in hoc vol. — 22 *discrib.* M, Bait., Mend., *descr.* Wesenb.; ad p. 477. 25, 501. 36, 567. 23, Sest. p. 60. 11. — 23 *exules* Mend. tac., *exsules* Bait. tac., Wesenb.; ad p. 94. 21. — Ib. sq. *deferuntur* Or., Wesenb., Mend., *ref.* codd., Bait.; ad p. 133. 28. ‖ **P. 332.** 5sq. *desiderat adhuc. ulta* Bait. — 7 *nihil amplius* in parenth. Mend. testans

Lehmannum Quaestt. p. 29 sqq. ad p. 2. 13; cf. 510. 23), *nihil amplius:* Bait., Wesenb., quod non intellego. — 8 *ad quod* Wesenb. sine dubio invitus. — 17 *[Vale]* Kleynio auct. Bait. — 31 *tricens.* M, Bait., Mend., *trices.* HD, Wes.; ad p. 292. 3.

P. 333. 9 *quia, quae de re p.* Crat., Bait., Wesenb. haud improb. (spinas vellere videtur Lehm.), *quaeque senserint* post *senserint* inser. Lehm. Quaestt. p. 54, Andres. ep. V 10; *libereque?* ‖ **P. 335.** 12 *isse in Syriam* HD, Bait., *isse in Syria* M; ad p. 6. 25. ‖ **P. 336.** 6 *reliquum* Lamb., Bait., Boeck. ep. 140. — 10 *delectu* H, Wesenb.; ad p. 299. 11. — Ib. sq. *compararat* D, Mend., *comparat* MH, Bait., Boeckel ep. 140 scripsit, sed explic. *comparabat*, cum cruce Wes., *comparabat* Ern., Andres. ep. V 16. — 11 *Hiemps* codd., Bait., Mend., item 525. 10, *hiems* vulg. ‖ **P. 337.** 5 *quod d. o. avertant* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 16 *ab* Wes., *ad* MH. *Ad te* pro *a te* ser. p. 30. 15 S, 159. 21 GR, 227. 6 MD, *ad me* 70. 29 M, 91. 25 R, *ad se* corr. in *a se* 509. 30 M (ib. 27 *a te* M¹), 41. 16 *ad Patisco* m, 158. 5 *admisisti* G, 205. 31 *ad reliquis* M, 208. 11 sq. *addolabellam* MG, 441. 31 *admitt.* F; ad Sest. p. 3. 31. — 24 *valebant* Krauss, Wesenb., *malebam* codd., Bait., cum cruce Mend. — 34 *ipse* Ern., Bait., Wesenb., *ipsuincas* M fere ad exemplum *iuandi* p. 53. 9; 74. 32. ‖ **P. 338.** 9 *M.* J. Fr. Gron., Wesenb., *meo* codd., Bait., Mend.; ad p. 60. 29. — 28 *quom* ad p. 4. 19. ‖

P. 339. 7 *Quintil.* ad p. 51. 32. — 16 *Maiis* M, vulg., *Mais* H, Mend., *mai* D; ad p. 43. 28. — 28 *et magnit.* Bait., Wesenb., Andres. ep. V 26; v. Lehm. Quaestt. p. 26. ‖ **P. 340.** 24 *non* om. MH (ad p. 3. 32), *adesse* Bait. — 27 *castris, Taricheis* Mend.; ad p. 116. 34. — 30 *C. CASS.* Bait., Wes.; ad p. 30. 5. ‖ **P. 341.** 1 sq. *id quod — fecisti* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 11 *voluerunt* Lamb., Bait., Wes. — 14 *deprend.* scribend; v. ad p. 16. 21. ‖ **P. 342.** 5 *audiri* D, Bait., Wes. (ad p. 24. 19), *audi* MH; ad p. 43. 28. — 9 *Mais* M, Mend.; ad p. 43. 28. — 12 *L. CASS.* Schuetz, Krauss, Wesenb. — 13 *b. e. e. v.* Wesenb.; ad p. 195. 28. — 17 sq. *id — sumus* Mend., 22 *id — comperisti* Bait., Wes., Mend. in parenth.; ad p. 2. 13. — 31 *inconven.* Crat., Bait., Wes. — 33 *minimam* Boot Observ. p. 23 sq. 'fort. recte', inquit Mend., certe non necessar. ‖ **P. 343.** 2 *proxume* HD, Mend., *proxime* M, Bait., Wesenb.; ad p. 55. 1. — 10 *dil.* p. 299. 11. — 14 *reced.* J. Fr. Gron., Wesenb. (ad p. 133. 28), *decedere* de praesidio, statione, opinor, ut 297. 8. — 17 sq. *quam — praeerat* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. — 18 *cui* add. ante *Turull.* vett. edd., Bait., Wesenb., 17 sq. *cui (anno priore — compararat) Turull.* Lehm. Quaestt. p. 120, quod M v. 17 *qui* habet, non *quam* ut vel p. 49. 37 sq. *qui human.* — 21 *Laudic.* Graev., Bait., Mend., *laudic.* codd. (319. 15), v. 30 codd. quoque, 61. 15 MR, 58. 10 M, 345. 18, 350. 6 et 13 HD, 446. 15 DF *Laudic.*,

Wesenb. constanter *Laod.* — 27 *millium* — *milibus* M, Mend.; ad p. 277. 1. — 28 †*Πιλτω* Wesenb. — 29 *tetradrachmis* vulg. vett., Bait. — 36 *a nobis* Lamb., Bait., Wesenb.; ad p. 9. 30. — 37 *Cypro, a* edd.; ad p. 285. 12. — Ib. *a Crommyoacride* Wes., *a Crommyuacr.* all., Bait.; †*acromamyacride* Mend.

P. 344. 20 *quod maxime timui* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 23 *desperaverint* nullo modo ferri posse nolim praestare, sed multo magis placet non, quod maluerunt Kleyn aliique, *spreverint*, sed *despexerint*, i. e. despectui habuerint, quod cum scriptum esset *despererint*, facillime nasci potuit *desperaverint* (ad p. 12. 24). — 25sq. *quam* — *scripsi* om. M, Bait., Wesenb.; ad p. 6. 22. — 27 *nec meae ullae* vett. edd., Bait., *nec in me ullae* all., *Nec moverunt me meae* Wesenb., Mendelssohno 'in ipso v. *umquam* latere videtur *movendi* verbum'. — 28 *in nostram salutem* edd. vett., Wesenb.; ad p. 284. 16. — 30 *optumi* ad p. 55. 1. ‖ **P. 345.** 13 *hoc* codd., Mend., *huc* vulg.; ad p. 271. 8. — 17 *Antiochea* Bait., Wesenb.; ad p. 5 29. — 19 *in Syria ad mare* (*a mare* Wesenb. errore), *se* edd.; non multum interest. — 23 *[Dolabellam]* Lambino et Cobeto auctt. Bait.; v. Koehler progr. Nuernb. 1890 p. 13. — 33 *nive* M, Mend., *neve* HD, vulg.; Neue-Wagener II³ p. 969. ‖ **P. 346.** 4 *nisi si* Ern., Bait.; v. Koehler l. l. p. 36. — 12 *dil.* p. 299. 11. — 26 *attamen* HD, Bait., *adtamen* M. — 35 *K.* codd., Mend., *Non.* Stroth. Bait., Wes. — Ib. *Pergae* M, Bait., Mend., Koehler progr. Nuernb. 1890 p. 26, *pergas* HD, *Perga* Or., Wes.; ad p. 102. 10, 350. 16.

P. 347. 5 post *l.* add. *q.* Lamb. auctore et post *e* e cod. D alterum *e* Wesenb.; v. Koehler l. l. p. 19; ad p. 195. 28. — 10 *vastataque* — (12) *celerius Asia* Madv. Em. philos. p. 137, Wesenb., Bait. — 17 *quidque* Wesenb., Bait. Cicero quidem emendate scripsit v. c. Att. XI 10. 2 p. m. *scribere, quicquid erit,* XII 33. 1 ex. *scribes, quicquid egeris*, XIV 5 ex. *quicquid est, scire cupio*, XV 6. 4 *Hoc qualecumque esset, te scire volui*, 13. 2 ex. *scribes, quicquid audieris*, posteriores et minus diligentes velut Petr. 113 p. 143. 16 *me nihil magis pungebat, quam ne Eumolpus sensisset, quicquid illud fuerat*, Fortun. art. rhet. II 3 p. 104. 11 *ex his quodcumque fuerit, quibus modis invenimus?*, Sen. Phaedr. 867 *quin, te quidquid e vita fugat, expromis?*, Priap. 68. 31 *ut scires, quicumque valentior esset, haec es locuta.* ‖

P. 348. 2sqq. *deminutionemque non s. i. n., s. e. maiestatis imperiique populi Rom.* Ern., Bait., Wesenb. probab. — 31 sine cruce Bait., sed v. 32 *impotentia* cum Ascens., 349. 2 cum Crat. *voluer.*, Wesenb. 32 *potentia*. 35 *parte* ∗ *neque*, 349. 2 *voluer.*, Madv. Adv. II 234 *Ac sive — sive impotentia paucorum — et nunc max. mag. gerunt, n. ex. neque nos accipere portu — vol.*, Mend. coni. *hic sive — sive potentia — — et nunc max. mag. gerunt, nullo exemplo [neque] nostra ex parte — vo-*

luerunt. ‖ **P. 349.** 25. *cum ration.* vett. edd., 'estque sane mirus nudus ablativus.' — 26sq. *praestiterint*, 29 *inierint* Wesenb., Bait.; ad p. 7. 16. ‖ **P. 350.** 5 †*itaque c. circiter* ex M Wes., *itaque centum circ.* Bait., *itaque d. c. circ.* HD. — 8 *iis* Wesenb.; ad p. 2. 18. — 13 *a Laod.* Crat., Wesenb.; ad p. 9. 30. — 16 *Perga* Or. coni., Wes.; ad p. 102. 10. — 20 *b. e.* Wesenb.; ad p. 195. 28. — 21 *optum.* p. 55. 1. — ‖ **P. 352.** 28 *intellego* cod. nescio quo auct. Wesenb.; ad p. 77. 22. — Ib. *tribuere* Lamb., Bait. ‖ **P. 353.** 6 *advorti* semel M, Bait., Mend., *adverti* HD, Wesenb.; cf. *divort.* p. 40. 4. — 24 *Caesarem* a nullo temptatum esse miror. — 30 *Publilii* Sillig et Woelfflin, Bait. vol. X p. VIII, Wesenb., Mend., *Publii* codd., Bait.; ad p. 12. 24. ‖ **P. 354.** 10 *Eam* Lamb., Bait., *eadem* M (ad p. 24. 29), *eandem* HD, Mend., *eam quidem* Ern., Wes. — Ib. 11sq. *Sed, de* Wes., Mend.; ad p. 23. 22. — 13 *Quid enim* HD, Mend., om. M, *quid* tamquam insiticium Bait., Wesenb.; ad p. 6. 22. — 27 *IV Non. Sept. a. 710* Ganter Philol. LII 1894 p. 141, *vere, ante 5. Jun. a. 708* Mend. p. 454, *anno incerto* Bait., Wesenb. ‖ **P. 355.** 2 † add. coni. *diutius* (*ut soles*, item H. A. Koch 'Philol. Anzeig.' 1873 p. 161, *ut es cessator*) Coni. Tull. Regim. 1860 p. 16. *Ut es* ita defendit Lehmann Quaestt. p. 84, ut nihil novi addat ad ea, quae abhinc quadraginta annos Phil. IX p. 622 collegi. Nec postea quicquam inveni, quod persuadeat credi posse Ciceronem scripsisse *ut es*; nam Att. XIII 10 ex. corruptum esse aut, ut ait Lehmann, 'dubium' nemo negat (*aut erat* Medic.), ib. XVI 7. 4 ex. *sicut esse soles, fuisses Cato* est *sicut Cato esse soles.* — 2 *mihi* Lamb., Wesenb., Bait., *mi* Gulielm.; om. codd., Mend.; ad p. 5. 30. — 21 *post XIII K. Oct.* Ganter Philol. LII 1894 p. 140sq., *paulo post 20. Dec.* Mend. p. 457, *exeunte mense Dec.* Bait., Wesenb. ‖ **P. 356.** 6—8 addidi eod. Gantero auct. Epistulam contexunt edd. — 9 *haud infrequens* Bait., *aut frequens* codd. — 30 *est* add. post *dignitas* Lamb., Bait.; ad p. 67. 10. ‖ **P. 358.** 16 *defendendi* Ern., Bait. — 23 *amicissimus* HD, Wesenb.; ad p. 55. 1. — 33 *vicensumo* Mend., *vicensimo* Bait. (ad p. 55. 1), *vicem sum hodie* M, *vice summo die* H, *vicesimo* D, Wes.; ad p. 292. 3.

P. 359. 5 † *magna* Mend., 6 *meo* add. Bait., Wes. — 24 *caecum* HD (*caecum tempus quoddam*), Mend., *graecum* M, cum cruce Bait., Wes. — 25 *dignitatisq.* D, Bait., Wes. haud scio an vere. — 30 *[omni festinatione]* Ruhnk., Bait. ‖ **P. 360.** 7 *adfert* Terent. (*aliám vitam adf.*), Bait., Wesenb. — V. 17 et 19 add. Mend., vulg. continuant epistulam. ‖ **P. 361.** 5 *Saturnium* HD, Bait. sine dubio invitus. — 6 *Anneium* all., Wesenb.

P. 362. 15 [XX] — $\overline{DCC}$ Mend., *XX. — DCC.* vulg. ‖ **P. 363.** 5 *commendem* mh. Mend., Lehm. Quaestt. p. 92, *commendarim* MD, vulg., *-averim* H. — 32 *mi* codd., Mend., *mihi* vulg.; ad

p. 5. 31. ‖ **P. 364.** 11 *viderentur* Man., Bait., Wesenb.; v. E. Hoffmann 'Zeitpartikeln' p. 73. — 13 *cogamur* Man., Wesenb. — 24 *a te litteras* Crat., Bait., *ad litt.* M propter *ad me*; ad p. 32. 26. — 28 *orbus est* Lamb., Bait., Wesenb. haud scio an vere; ad p. 67. 10. — 32 post *De A. Dionysio*, v. 33 post *De L. Lucc.* Wesenb. et Mend., 365. 15 post *de reliquo* etiam Bait. comma pon.; ad p. 23. 22. ‖ **P. 365.** 11 *honore enim digni* Man., Wesenb., *cum digni sint* Lehm. Quaestt. p. 107 ex. ‖ **P. 366.** 10 *vidissem* Bait.; ad p. 134. 31. — 14 *potuero* HD, *potero* M, edd. — 15 sq. *Nunc te* Klotz, *Nunc a te* HD, Mend., *nunc ac te* M, *agam nunc. Ac te* Bait., Lehm. Quaestt. p. 40, Boeckel ep. 46, *agam. Ac te* Schuetz, Wesenb. — 20 *omnia communia* Crat., Bait., H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161. — 24 sq. *meme* M, Mend., *me* rell.; ad p. 116. 18. ‖ **P. 367.** 8 *eidem* MD, Mend.; ad p. 22. 33. — 15 *tuam* add. edd. praeter Mend. — 24 *viam* Wes. prave; Off. p. 32. 21 ed. 1882, supra p. 153. 24. ‖ **P. 368.** 17 sq. *commodes* e cod. nescio quo Wesenb. — 19 *demigr.* Lamb., Wesenb., *emigr.* all.; ad p. 133. 28. — Ib. *Quinctil.* Wesenb., Mend.; ad p. 51. 32. — 27 *intimis, observ.* edd. ‖ **P. 369.** 5 *Volaterraneis* codd., Mend.; ad p. 203. 14. — 16 *Cum enim* Victor., Bait., Wesenb. — 31 *Set* Mend. hoc uno loco e codd. (*uelisset* H, *uoluisset* D); ad p. 465. 26. — 32 *et hort.* coni. Bait., scr. Wesenb. (Lehm. Quaestt. p. 17), *te hort.* codd., Mend. Non id interest, quem hortetur aut cui suadeat, sed id unum agitur, ut ex adverso ponantur ex altera parte *et hortari et suadere* (ut v. 11 *et monere et hortari*, 441. 20 *et hortor et moneo*, ad 12. 5; 506. 13 *et oro et hortor*, 511. 31 *et rogo et admoneo*, 557. 27 *et moneo et rogo*), ex altera *rogare*; cf. p. 27. 18 *admoneri — rogari.* Ad p. 265. 14. ‖ **P. 370.** 3 *dis* ad p. 31. 19. — 12 *bonos omnes* Or., Bait., Wesenb. — 20 *M. CIC.* Wesenb.; ad p. 30. 5. ‖ **P. 371.** 18 *b. e. e. v.* Wesenb.; ad p. 195. 28. — 29 *praeesset* ad p. 58. 32. — 30 *adhibet erga* Victor., Bait., *adhibeturga* M; ad p. 12. 24. ‖ **P. 372.** 12 '*incredibile* H sec. Tyrrellium, bene' Mend. p. XXXIV, *incredibili* cett. Codicis auctoritati ego nihil tribuo. — 13 *profectum*, 14 *a potest.* Wesenb., nescio cur (ad Sest. p. 6. 33); cf. p. 74. 16, 539. 29. — 17 *essem* Or., Bait.; ad p. 134. 31. — 20 *tametsi i. s. e. deb.* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 21 *dilig.* MH, Mend.; ad p. 88. 10. — 29 *has* add. Or., Bait., Wesenb., om. codd., Mend. ‖ **P. 373.** 5 *tuaque* HD, Mend., *necessitudineque tua* M, *proque tua* Or., Bait., Wesenb. — 16 *te et* H. A. Koch 'Philol. Anz.' 1873 p. 161 probab. — 21 *commune ei* Lamb., Bait., H. A. Koch l. l. ‖ **P. 375.** 34 *tribuerim plurimum* Kaysero auct. Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 15, infr. p. 417. 32. ‖ **P. 376.** 3 *et* HD, *ordine, ipso hom.* M, vulg. (ad p. 6. 22, 64. 3), *[ordine,]* Wesenb. Ernestio auct.

— 4 *constat e. e. c. soc.* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. ‖

P. 377. 5 *publicanorum* D, Bait., Wes. — 6 *mar. en. damnis adfectus est* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 22 *pudentem* Corrad., Wesenb. ‖ **P. 378.** 7 sq. *[Arpinatis]* Bakio et Cobeto (etiam Mnem. N. S. VIII 1880 p. 193) auctoribus Bait. — 15 sq. *Mamercum* vulg. vett., Bait., Wesenb. — 29 sq. *is enim — solet* in parenth. Wes., Mend.; ad p. 2. 13. ‖

P. 379. 8 *ad illam hanc* Bait. — 12 sq. *quod apud te valet plurimum* in parenth. Bait., Wes., Mend.; cur non v. c. 17 sq. *id quod — tributum est*?; ad p. 2. 13. — 29 *prosus* M, Mend. (v. Neue-Wagener II³ p. 747); cf. *rusus* p. 211. 23. ‖ **P. 380.** 7 sq. *Volcacio* Mend., *uulcacio* M, *Volcatio* Bait., Wesenb., *uulcatio* HD; ad p. 2. 23. — 28 *de illis* om. HD, secl. Bait., *de tuis* Wesenb. ‖ **P. 381.** 9 *me* om. all., Bait., Wesenb. (ad p. 9. 30), *miminus* M. — 28 *de eo* Lamb., Wesenb.; v. Boeckel ep. 112. — 29 *perbene* Schuetz, Bait., Wesenb., † *per me* Mend., *praeclare*, *optime*, *nuper optime* alii. — Ib. *eximiis* Klotz, Krauss, Wes., *ex his* codd. (p. 12. 24), Mend., *iis* Ern., Bait. — 30 *feceras* Madvig Em. philos. p. 171, Bait., Wes., *feceram* codd., Mend. ‖

P. 382. 8 *venit multisque* miro consensu sine interpunctione recentt. edd. — 26 *litteras* Wesenb. errore. — 33 *maiorem mihi* Bait., quod *mihi* deest in M; ad p. 6. 22. ‖ **P. 383.** 3 *M. CIC.* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. — 19 *post mea* Lamb., Graev. (*postea mea*? aut *postea hac*?), *postea* codd. (p. 74. 32), *potest mea* Man., Bait., Wes., Mend., *possit, mea* Schuetz. ‖ **P. 384.** 9 sine cruce Bait., † *nam* v. 6 Mend., *respondisses — quod tamen d. n., q. ita fat. f., non erat —, **, ultro* Wesenb., *admirabar magis te — qui si rog. a. c. a. l. A. respondisses: quod tamen d. n. q. i. f. non erat — ultro* Bitschofsky 'Zeitschr. f. d. öst. G.' 1886 p. 425. ‖ **P. 385.** 1 *causa est* Lamb., Bait.; ad p. 67. 10. — 7 *id, quod fecisti* vulg., quod non melius videtur sic distinguere: *facturum, id quod fecisti, ut* aut cum Mendelssohno in parenth. *id quod fecisti*; ad p. 2. 13. — 21 *studio summo curaque* ed. Neapol., Bait., alii alia. ‖ **P. 386.** 15 *Acianus* M. Bait., *auinianus* HD. — 17 *diligentissimus* Lamb., Wesenb. haud scio an vere, *diligens* Man., Bait. — 29 *tum quod* Ern. (*etiam quod* Lamb.), quod necessarium videtur Hoffmanno 'Die Construction der lat. Zeitpartikeln' p. 167, mihi non magis quam ceteris editoribus. Cf. Seyfferti Lael.² p. 223. ‖ **P. 387.** 1 *[Hammonium]* Manutio auct. Bait., om. Wesenb. — 2 *[quem tibi commendo]* Ernestio auct. Bait. — 14 *commendarat* Ern., Bait., Wesenb.; ad p. 105. 19. — 29 *tribuli meo* cod. Basil., Lamb., Wes. ‖ **P. 388.** 5 *[et] est* Mend. e codd.; ad p. 64. 3. — 7 *tum* errore Wes. — 26 *ago, quod* Wes.; ad p. 183. 30.

P. 389. 14 *hospitem et familiarem meum* Lamb., Bait., Wes., alterum *meum* om. HD, Mendelss.; ad p. 32. 26. — 30 *pon-*

dus habituras vulg. 'molestissima verborum collocatione', ut Mendelssohno videtur, *magni esse* v. 29 coni. idem, scr. †*magnum esse*. ‖ **P. 390.** *Elide* ante *neg.* Lamb., Wesenb. recte, ut opinor, nec paenitet 'eadem ignorantia', ut ait Victorius, nat. deor. III 32. 59 scripsisse *Elide delubrum*; nam hoc non ignoro, *Elim* et *Elin* saepius inveniri quam *Elidem*, *Eli* nusquam nisi hoc utroque loco Ciceronis repperi, *Elide* Caes. civ. III 105. 2, Plin. IV 22 m., XXI 42 a. ex., XXV 67, XXVIII 34 p. m., XXXV 54 p. m., XXXVI 177 m., Quint. XII 10. 9, Mel. p. 37. 28, Ov. Met. XIV 325, Plac. fab. V 8 in. — 17 *posses* Ern., Bait., Wesenb., *possis* codd., Mend., quod repudiavi non propter magnam necessitatem, sed quod mihi probabilius videtur librarios in tanta proclivitate suo more errasse quam Ciceronem contra suum morem minus emendate scripsisse. V. Philol. XIX p. 626. supra ad p. 6. 25. — 19 *arbitrabamur* Lamb., Ern., Wesenb.; ad p. 56. 9. ‖ **P. 391.** 21 *iucundissime et coniunctissime* HD, *et* om. M, Mend. (ad p. 6. 22, 64. 3), *iucundissimo coniunctissime* Victor., Bait., Wesenb. — 29 sq. *quod semper facis* in parenth. Mend.; ad p. 2. 13. — 32 *grata sunt, de* et ‖ **P. 392.** 10 *sunt duo* Wesenb., Bait. — 19 *tibi confirmo* om. M, *id ** in meque* Wesenb., *video in meque* Bait. del. *id* (409. 31); ad p. 6. 22. ‖ **P. 393.** 3 sq. *iudicasse* Wesenb. — 7 *quom* ad p. 4. 19. — 16 *M.* om. Bait., Wesenb. nescio cur; ad p. 179. 13. — 18 *sunt* H, Bait., Wesenb.; ad p. 77. 22. 132. 16. — 19 †*habeant* Wesenb., *habeant — teneantur*, *habent — tenentur* alii. *habent aliquam* H. A. Koch 'Philol. Anz.' 1873 p. 161; ad p. 152. 3. ‖ **P. 394.** 16 *aut* HD, Wesenb. recte, credo. — 28 *Paullo* Wesenb.; ad p. 7. 32. — 31 *ea est ad HS* [XXX] (sic Mend., vulg. *XXX*) in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 36 **possim* Wesenb. coni. *rem possim* aut *rem petere possim*, *nulla in re possim* Starker Diss. Vrat. 1882 p. 26 sqq. ‖ **P. 395.** 4 *petivissem* Victor., Wesenb., *potuissem* codd.; ad p. 24. 19. — 16 sq. *quod intell. scire ipsum Caes. me invit. facere* in parenth. all., Schuetz, Mend.; ad p. 2. 13. — Ib. *intellexi* Madv. Adv. II p. 234, Boot Obs. crit. p. 25, *intellexerim* codd. (propter *fecerim*; ad p. 32. 26) et edd. ‖ **P. 396.** 3 *tua* pro *sua* Schuetz, Bait., Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 85. — 31 *Halaesina* Klotz., Mend., *Hales.* e codd. vulg. ‖ **P. 397.** 13 *equite Romano* post *Nasone* add. Kleynio auct. Wes. — 28 *Lilybit.* codd. (*lilybitoni* propter *Lysone* et *Lysonis*; ad p. 32. 26), *Lilybaet.* edd.; v. Nohl ed. div. in Caec. p. VI sq., Zielinski Philol. LII 1893 p. 249 n. 2. — 29 *est enim nobiliss. familia* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 400.** 14 sq. *quod scio, m. plur. valuisse* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 401.** 12 *familiaris* om. M, Bait., Wesenb.; ad p. 6. 22. — 18 *Bulliones* codd., Bait., Mend., *Bullidenses* nescio qui codd. Regg., Wesenb. —

29 *QUINTIO GALLO* codd., Mend., *Q.* Wesenb. *R.* sine dubio errore) *GALLIO* Man., Bait., Wesenb.; cf. p. 402. 16. — 31 † addidi, *mea* M, *ea* HD, Bait., Mend., *nunc ea* 'cdd. vett.', Wesenb., *iam ea* H. A. Koch, *magna*? ‖ **P. 402.** 16 *GALLIO* MH, Bait., Wesenb.; ad p. 401. 29. — 17 *familiaris mei* Mend., *familiarissimi* codd., *familiarissimi mei* vulg. — 32 *[vel]* Cratand., Wesenb., nescio cur, nam non video, quid 'ab erudito atque docto sermone abhorreat.' Multa addi possunt ad ea, quae collegi Seyfferti Lael.² p. 9sq. ‖ **P. 403.** 1 *meam rem* Wesenb. ‖ **P. 404.** 3 *M. CICERO* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. — 5sq. *quibus* — *gratissima* extra parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 7 *et* del. Lamb., Bait. recte (ad p. 64. 3), *id*? — 9 *quod, at* Wesenb.; ad p. 109. 9. ‖ **P. 405.** 3 *AUCTO* codd., Bait.; v. O. E. Schmidt 'Der Briefwechsel' p. 363. — 9 *possit esse coniunctius quam nostra coniunctio* Lehm. Quaestt. p. 90 ex., quod M non habet *coniunctius*, sed *coniunctio*, improb. Bitschofsky 'Zeitschr. f. d. öst. G.' 1886 p. 423. — 24 *M. CICERO* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. ‖ **P. 408.** 2 post *De reliquo* comma pon. Mendelss.; ad p. 23. 22. — 13sq. *quod — est* in parenth. scr., editores tantum *saepe — est*; ad p. 2. 13. — 31 *Μυλασεῖς* et *Ἀλαβανδεῖς* coni. Orelli, scr. Wesenb., *Mylasis et Alabandis* Lachm. Lucr. II 85, Bait., Mend.; v. p. 409. 1. — 33 *Mylasii* M (*mylas. ii*), Bait., Wesenb., *a mylasinis* HD, *Mylasis* coni. Mendelss. probab. ‖ **P. 409.** 1 *Ἀλαβανδεῖς* ut 408. 31 Or., Wes., *Alabandis* codd., Bait., Mend. — 31 *te* Lambin., Bait. (hic del. *id* ut 392. 19; ego malim *idem te*), *et* codd., Wes., Mend.; ad p. 265. 14. ‖ **P. 410.** 3 *suum* pro *ipsum* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 35sq. — 26 *apud te, hoc* recentt. editt.

P. 411. 6sq. *nam benevolentior — possum* in parenth. Wes., Mend.; ad p. 2. 13. — 10 sine cruce Mend., *[bonam]* Bait., om. Wes. — 23 *mei mire* Orelli, Bait., Wes. — 24sq. *octogiens* v. ad p. 9. 7. — 30 *plurimum pecuniae* MH, Wes., Mend., *primum pecunia* D coniectura fortasse, sed bona. Bait. De inv. I 47. 88 p. m. *pecuniae plus*, Off. II 22. 76, Ver. III 74. 173, Liv. XLV 40. 2 *tantum*, Verr. I 36. 92 m. *quantum*, leg. agr. I 4. 13 *quod*, Liv. XXI 15. 2 *aliquantum*. ‖ **P. 412.** 9 *liberasti* Ern., Wesenb. — 10sq. *te enim — diligentissime* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 19 *desunt* codd., *derunt* Mendelss. (ad p. 40. 33), *deerunt* Kleyn, Bait., Wesenb. propter v. 28sq., quam non idoneam causam puto. Initio epistulae praesens commodius esse nemo, credo, negabit (cf. p. 40. 32sqq.), postea eadem res contra posita ei, quod evenit, *superesse mihi verba*, quasi futura videtur praedicta esse. — 20 † *sed tamen* Wesenb., *ita tamen*, *sic tamen* alii, del. H. A. Koch. — 30 *eum, de quo* Lamb., Wesenb., *de quo* vulg., Bait., † *quo* Mendelss. coni. *qui* aut *quom*. ‖ **P. 413.** 16 post *Alabandensi* comma pon. Wesenb., Mend.; ad p. 23. 22.

— 24 *ut tu* Bait., Wesenb. — Ib. *meu* Klotz, Bait. — 30 sq. *[non ut haec nostra]* Ern., Bait., in parenth. Mendelss.; ad p. 2. 13. — 31 *ad* Bengel, Bait., Wesenb., *non ut haec nostra admodum nullam* aut *parvam* aut *angustum ad adulescentis* Lehm. Quaestt. p. 68 sq. Mihi verba *non ut haec nostra* 'sententiae repugnare' non videntur. Liberrime atque etiam extra orationis constructionem per particulam *ut* singula vocabula inseri docuit Madv. Fin. p. 169 et 488; ad Off. p. 17. 1 ed. 1882, 'Kritische Bemerkungen zu Plin. nat. hist.' p. 22 sq. n. 3; add. Fortunat. p. 115. 3 *partitio μικτική potest dici, ut Cicero de rege Alexandrino.* ‖ **P. 414.** 2 *et* pro *sed* Or., Bait.; v. Boot ad Att. III 15. 5, cf. ad p. 297. 23, 505. 33. — 27 *ex* codd., Mend., del. Bait., *in* Kleyn, Wesenb. 'fort. ‚recte', inquit Mend.; non credo. ‖ **P. 415.** 5 *debebat: nunc a te* Wesenb.; v. Lehmann Quaestt. p. 65. — 8 *[calamitosum]* Kleyn, Bait., *tam tuum et tam* (aut *talem*) *calamit.*, *tantum et talem tamque calam.* alii; *tantum* corruptum puto, *talem calamitosum*, i. e. talem in tanta calamitate, non item; H. A. Kochio 'Philol. Anz.' 1873 p. 161 intolerabile videtur. ‖ **P. 416.** 19 *rei p. summa* Cratand., Bait. ‖ **P. 417.** 3 *M. CICERO* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5. — 14 *vulgariter, vulgari more, vulgarem in modum* alii, *vulgarie*? — 30 *sic* del. Wesenb. ‖ **P. 418.** 23 *usui* M^c, Wesenb.; ad p. 294. 23. — 32 *scio enim solere* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 419.** 18 sq. *fuissem* om. M (ad p. 6. 22), *Romae te vidissem, coram* del. *que* Lambino auct. Bait., *Romae* *. *te vidissem coramque* Wesenb. coni. *Romae esses, te vidissem.* ‖

P. 420. 29 *ut et de loco* Lamb., Wes.; ad p. 64. 3. ‖ **P. 421.** 11 *quom* ad p. 4. 19. — 15 *quam* om. M, Bait., Wesenb.; ad p. 6. 22. — 22 v. O. E. Schmidt 'Der Briefwechsel' p. 359.

P. 422. 11 *βιβλιοθήκην* Or., Wesenb. — 12 *surripuisset* H (*subr.*) D, Bait., Wesenb. Font. 2. 3 p. m pal. P habet *surrupiatur*; v. Buech. Fleckeis. annal. LXXXVII p. 779 sq. — 24 et 423. 8 *A.* inser. ante *ALLIENO* Bait., Wesenb.; ad p. 30. 5.

P. 425. 2 post *De loco* comma pon. edd.; ad p. 23. 22. — 6 *Piso* Manut., Wesenb., prob. Mend., *ipso* codd., cum cruce Mend., *Hispo* vett. edd., Bait. — 20 *me miserum!* in parenth. edd.; ad p. 2. 13. — 21 *perimet* Madv. Adv. III p. 164 nescire se simulans, quid sit premere; refell. Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 287 ex. comparans p. 426. 32 sq. — 22 sq. *tanta vis lacrimarum est* in parenth. Bait., Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 32 *Dyrrhachio* Or. coni., Wes.; ad p. 102. 10. — 35 *† ad* Wesenb., *ante ad* Starker dissert. Vratisl. 1882 p. 28—30, prob. Schmalz 'Jahresber. über d. Fortschr. d. klass. Alt.-Wissensch.' 1884 p. 46. ‖ **P. 426.** 3 *SUAE* om. ind. MH et D, Bait., Wes. — 6 *ad me scripsit, plura cui puto* coni. Tyrrell. — 7 *quod* Crat., Bait., Wesenb. haud scio an vere; ad p. 75.

18, 473. 6. ‖ **P. 427.** 7 *[ad eos]* Wesenb. — 20 *miserrima* FHD, Bait., Wesenb.; ad p. 55. 1. — 27 *mi* codd., Mend., *mihi* vulg.; ad p. 5. 31 — 34 † *tuto* Wesenb. coni. *tutus* aut *in tuto*, ut Att. XV 3 1 m. falso *tutine* scripsit; v. Philol IX p. 624, Andres. ep. sel.[2] V 1 p. 100, Att. XV 11. 1 p. m. et ex. — 35 *in his tantis* vulg. vett., Bait., Wes., *instantis* M. ‖ **P. 429.** 6 *sin* vulg. vett., Bait. — 9 *dii* Mend. tacit., *di* Bait., Wesenb., Lehm. ep. sel. I 15; ad p. 31. 19. — 10 *redtulerunt* M, Mend., *retul.* FHD ut plerumque deteriores. M et ex eo Bait. et Mend. paucis locis ut p. 2. 10, 3. 24. 135. 17, plerumque *rettul.*, Wesenb. etiam 135 17. — 17 *prid.* potius quam *a. d. II* (*V* codd. Schuetz. Bait.; v. Boot ad Att. III 8. 1. — 19 sq. *Quid enim?* (sic etiam Lehm. ep. sel. I 15) *Rogem te, ut venias? Mulierem aegram, et corpore et animo confectam. Non* — Wesenb. mirifice. — 34 *liberanda* Or., Wesenb. — Ib. post *liberata* comma pos. Mend.; ad p. 23 22. ‖ **P. 430.** 2 *pertineret* I. Fr. Gronov., Bait., Wesenb. — 10 *ut potes. Honestissime viximus* Bait., Wesenb. — 15 *Atqui* Wesenb.; ad p. 121. 37 — 16 *Philetaerum* Wesenb. (*phileterum* D. *philotherum* H, *philoterum* F). — 18 *Sallust.* (ut 434. 1 Mend. quoque ex M) vulg., Bait., Wesenb., Lehm. ep. I 15. — 21 *quoad* vett. edd., Wes. — 33 *vicensimo* Bait.; ad p. 292. 3 ‖ **P. 431.** 15 sq. *quae quidem mihi magno dolori est* extra parenth. Bait.; v. Lehm. de Cic. ad Att. epist. p. 206; ad p. 2. 13 — 19 *nos* — *agemus* in parenth. Lehmann 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 254 et in ed. ep. sel. III 1, Mend.; ad p. 2. 13. — 21 *di* Bait., Wes., Lehm.; ad p. 31 19. — 24 *[Vale]* Crat., Bait. — 24 *XVII* Gruber, Mendelss., O. E. Schmidt 'Der Briefwechsel' p. 92 ex., *XV* codd., vulg. — 27 *TULLIUS SUIS S. DICIT* Bait., Wesenb. ‖ **P. 432.** 7 *et* om. M (ad 6. 22), inser. ante *id* Vict., Wesenb.; ad p. 64 3 — 13 sq. *[id est Apollini et Aesculapio]* Manut., Bait. 'fort. recte', inquit Mend. — 18 *fortiore* vulg. vett., Bait., Wesenb.; cf. ad p. 265. 12. — 20 *stic* M. Mend.; ad p. 83. 30. — 22 † *defensuros* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 61 et ep. sel.[6] III 21 p. 222. — 24 *utare* Wes. ‖ **P. 433.** 4 *[vale]* Kleynio auct. Bait. — 9 *de* om. M (ad p. 6. 22). † *et Dolabellae* Wesenb. — 22 *Quinctiles* edd.; ad p. 51 32. — 26 *b. e. e. v.* Wesenb.; ad p. 195 28 ‖ **P. 435.** 14 *fortis sitis* M, 'in quo *fortes sitis* non videtur quaerendum' Mendelssohno, videtur Stanglio 'Deutsche Litteraturztg.' 1886 p. 368; ad p. 265 12. — 20 *Quinct.* del. Wesenb., Bait. — Ib. *Menturnis* codd., Mend. afferens Mommsen C. I. X p. 595, *Minturn.* vulg. Illud, praeterea semel, quantum scio, invenitur in Ciceronis codicibus, ad Att. XVI 10. 1. ‖ **P. 436.** 4 et 18 *b. e. e. v.* Wesenb.; ad p. 195. 28 — 5 *[litterarum]* Ern., Bait. — 12 *uti ei* codd., vulg. edd., *ut iei* Lachmann Lucret. II 322, Mend.; ad p. 2 17 — 29 *an* Wes.

'recte puto', inquit Mend.; 'neque enim rationes ab illo expositas refutavit Lehmann p. 3'. Lehmann id unum refutare voluit, quod Wes. '*in* ob eam causam reprehendit, quod *quid* pro *utrum* duabus nunc rebus propositis scribatur'. Qui *in* (sic codd.) retinuerunt editores, Bait., Mend., ignorasse videntur eadem verba inveniri Att. VII 12 ex. || **P. 437.** 8 *commode in nostris praediis* (hoc e cod. Basil.) Wes., vel *commode et tuto in nostris* vel *commode in nostris* H. A. Koch progr. Port. 1868 p. 33; ad p. 64. 3. — 25 *et iam* Scheller (Hand Turs. II p. 547 in.) et H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161, *etiam* edd. — 33 necessario scribendum *Ibi fac* (*ut* aut sim. — Ib. sqq. *plures — commorabimur* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. || **P. 438.** 8, 15, 23, 439. 4 *h. e. e. v.* Wesenb.; ad p. 195. 28. || **P. ,440.** 10 *his* codd., Bait., Lehm. ep. II 13, *iis* Wes., *eis* Mend.; ad p. 2. 18. || **P. 441.** 16 *recedere* Kleyn., Bait., Wes. — 32 *eae* Bait., Wesenb., Lehm., *heae* codd., *hae* Mend.; ad p. 2. 18. — 33 sq. et 442. 1 *delect.* Wes.; ad p. 299. 11. || **P. 442.** 33 *Artavasdes* Wesenb. ut in mon. Ancyr. et alibi; v. praeter Momms. ad mon. Ancyr. Thomas 'De Velleiani vol. condic.' p. 11. || **P. 443.** 12 *Philoromaeum* Manut., Wesenb. — 13 sq. *et incolumitatem regnumque* FHD, *incol. regnumque* M, Bait., cum cruce Mend. coni. *incolumitatem regni omni ope. incolumitatemque regni* Wesenb. Mihi facile ferri posse videtur, quod codd. habent (de omisso *et* v. p. 6. 22, 64. 3). *Salus regis* saepius infra commemoratur, *incolumitas regis regnumque* est fere *ut cum auctoritate regnaret* (p. 447. 29) regnumque retineret. Satis verbose regem regnumque commendatum esse facile ex toto loco cognoscitur. — 15 *regis senatui populoque Rom.* Wes.; v. praeter eos, quos Mend. commemorat, O. Hirschfeld Herm. V p. 298 sq. — 17 *decretum est* Bait.; ad p. 77. 22. — 32 sq. *et tamen adulescentem essem* om. M, Wesenb. (ad p. 6. 22), *dixissem, cohortatus sum, ut* scr. Bait. || **P. 444.** 5 *manifesta* Kleyn. Starker probab., etsi improbat etiam Schmalz 'Phil. Wochenschr.' 1883 p. 520 sq.; ad p. 32. 26. — 11 *dicere ea, quae — dicebat, se* Bait.; ad p. 2. 13. — Ib. *me quoque is* Wesenb., *me is quoque* M, *is quoque me* FHD. — 17 *in* om. Bait., † *in* Wesenb. (ad p. 25. 22), *iam* Lamb., Starker, Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 283, fortasse corruptum est ex *ut*, quod v. 18 addere libuit Wesenbergio. — Ib. *avi* om. M (ad p. 6. 22), Wesenb., *patris eius fide atque iudicio* Man., Schmalz 'Jahresber. üb. d. Fortschr. d. klass. Alt.-Wissensch.' 1884 p. 46 sq. — 26 *se* add. vulg., Bait., Wesenb., om. codd., Mend., Lehm. Quaestt. p. 17 tam improbab. quam altero loco, quem adfert hic. p. 198. 13. ||

P. 445. 5 *liberarit* Ern., Bait., Mend., *liberaret* codd., *liberasset* Wesenb. — 18 *III Kal. Sept.* Man., Bait., Wesenb. — 25 *haec* potius quam *hoc* Wesenb.; v. Lehmann Quaestt. p. 77, supra

p. 109. 9. — 29 sq. *qui circiter — profectus erat* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 446.** 1 *tueamur* fere Noni codd. 273 ex. (*teneamur, tuneamur*), Wesenb., *teneamur* D, *teneamu* FH, vulg., Bait., Mend., *tenemus* M. — 10 *His* FHD fortasse vere; ad p. 2. 18. — 15 *Laodiceae* vulg., Bait., Wesenb., Lehmann ep. II 15; ad p. 5. 25. — 25 *locum* om. Non. 264 ex., Bait.; v. Lehm. Quaestt. p. 92. — 27 *factum* FHD, *actum* M, edd., etiam Lehm. II 15 et Boeckel ep. 51. Non diligentia Annei laudatur, sed narratur, quid sit effectum. Ad p. 540. 8, 568. 35. — 33 *III K. Sept.* Man., Bait., Wes. ‖ **P. 447.** 10 *finitimos* FHD, edd. praeter Mend.; ad p. 55. 1. — 20 *praesentia* pro *praestanti* codd., Mend., *praesentia et magnitudine* Man., ut ait, auctore Schuetz. — 35 *ex toto* Or., Wesenb. falso, *et tot sociis* Bait., Lehm., Boeckel, *ex toto regno coacto iis* H. A. Koch 'Philol. Anz.' 1873 p. 16; idem olim *et toto animo deditus iis*.

P. 448. 4 *et* vulg. vett. et recentt. (ad p. 64. 3), *atque* alii, Wesenb. — 34 *repugnantes* Lamb., I. Fr. Gronov., Bait., Wesenb. — 35 *tenenti* I. Fr. Gronov., Boeckel, Mend. nescio cur.

P. 449. 3 *reliquis vicis* Hirschwaelder Fleckeis. annal. 1883 p. 468 (*reliquis* codd.), quod miror probari Lehmanno 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 291. — 15 *vineis* FHD, vulg. edd.; ad p. 40. 14. — 17 *septimo et quinquag.* D, Bait. vol. X p. VIII; ad p. 64. 3. — Ib. *quinquagensimo* M, Bait., Mend., *quinquages.* reliqui; ad p. 292. 3. ‖ **P. 450.** 8 *cum* om. M (ad p. 6. 22), *ut* M², Wesenb., Bait., Lehm., Boeckel. — 11 *in te profecta* Kleyn, Bait., Wesenb. — Ib. *non* ante *pono* M, Bait., Wes., Lehm., Boeck.; v. Philol. IX p. 607 sqq., hic p. 146. 31, 154. 17, 158. 32, 177. 27, 208. 7, 266. 28, 271. 25, 310. 31, 342. 26, 354. 17, 406. 28, 414. 11, 415. 30, 429. 25, 450. 11 etc. — 13 *te* defendunt Wesenb. et H. A. Koch 'Zeitschr. f. d. G. W.' XIV p. 883 (Madvigium Op. I² p. 299 falso citat Mend.), del. Victorio auct. Bait., Lehm., Boeckel, *in te* Lamb. ‖ **P. 451.** 13 *institutamque vitam* Lehm. Quaestt. p. 71 et ep. sel., Boeck., † *instituta atque vitam* Wesenb., sine cruce Bait., Mend., *mores* del. Madv. Fin. p. 563. — 30 *unus* Bait. — 35 *illustriores* Man., Bait. ‖ **P. 452.** 21 *administrari* codd. (ut 10. 32 *iudicari*, 126. 31 *delectari*, 212. 32 *existimari* MG, 80. 19 *essi*, 411. 12 *commendari* M, 105. 13 *sublevari*, 143. 19 *divinari* GR, 55. 2 *effici* G, 241. 16 *imitari* HDA, 282. 4 *depugnari* HD; cf. ad p. 2. 25), Wesenb., Mend. ‖ **P. 453.** 6 *sum* ed. Neap., Wesenb.; ad p. 77. 22. — 27 sq. *non enim dicam cupiditatis* in parenth. Wes., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 454.** 8 *cuius honor* Bait. — 15 *Maxime* Wesenb. errore ut multa velut v. 17 *tuo*, 456. 9 *eorum*, 434. 6 *TULLIAE*. — 18 *quum* pro *tum* cod. Basil., Wes.; cf. ad p. 239. 17, Verr. p. 156. 2, Mar. 316. 13. ‖ **P. 455.** 7 *id quod consueste* in parenth. Mend. (ad p. 2. 13), *id, quod*

Bait., Wes. — 17 *te tollimus* Kaysero auct. Bait.; ad p. 87. 6.

P. 456. 11 sq. *honorificentissimum* ut 458. 20 vett. edd., Bait., Wes. prob., sed v. 'Krit. Bem. zu Plin. h. n.' p. 3 in. ‖ **P. 457.** 2 † *cum studiose* Mend. e codd., *cum studio* Nipperd. Opusc. p. 466 non bene, *cum stud.* e v. 4 petitum (ad p. 32. 26; cf. p. 262. 10. — 30 *efficiasque* FHD haud scio an vere (ad p. 91. 5, 6. 22; cf. Lehm. Quaestt. p. 24), † *efficias* Wesenb., *et efficias* Bait. ‖ **P. 458.** 3 et 27 *Paullo* et *Paulle* Wes.; ad p. 7. 32. — 14 *te* ante *remun.* add. Lamb., Wesenb.; ad p. 87. 6. — 19 *pluribus* ed. Neapol., Wesenb. — 21 *faciendum* FHD, Bait., Wesenb. de M ignorantes; v. Neue II² p. 454. — 24 *putem* potius si scripsit Cicero quam *putare*, prave scripsit. ‖ **P. 459.** 13 *te* D, Mend., om. MFH (ad p. 6. 22), tamquam insiticium scripsit Wesenb., post *egregie* add. Crat., Bait.; ad p. 87. 6. — 14 *aliquid* add. ante *profecerunt* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 13 sq., Caes. civ. III 23. 2 ex., Curt. VII 7. 21, Tac. or. 22. 9, Plin. n. h. II 141 etc. — 29 *consequemur* vulg. vett., Bait.; dubito. ‖ **P. 460.** 6—8 *nam — intellego* et v. 10 *nihil tibi — gloriosius* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. — 11 *alienissimum* MF, Bait., Wes.; ad p. 55. 1. ‖ **P. 461.** 5 *necessaria* om. FHD, Bait., Lehm. ep. III 25, *non necessarii* Madv., Wesenb. — 14 *arbitrabantur* Crat., Wesenb.; ad p. 56. 9. — 22 † *consule* (sic enim M; ad p. 2. 25) Wesenb. — 23 *propositum* codd., Mend. — Ib. *arbitrabar* FHD, Wesenb., Mend., *arbitrari* M, *arbitrarer* F. Hofmann, Bait., Lehm. ‖ **P. 462.** 18 prius *iam* Ernestio auctore secl. Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 42. — Ib. *quem* I. Fr. Gronov., Wesenb., Mend., *cum* codd., Bait. add. *te* post *ante*. — 19 *oppresserit* D, Bait. ex ed. Mediol., *operis sit* M; ad p. 102. 22. — 26 sqq. *nam — nominat* in parenth. Wes., Mend.; ad p. 2. 13. — Ib. *Epicureus* Bait., Wes., *epicureius* codd., Ἐπικούρειος scribendum videtur Mendelssohno; ad p. 75. 10, 5. 25. — 29 *possunt* Wes., *possint* D, Ern., Schuetz. — 30 *quod, quum velis, ipsa incurrunt* (sic FHD) Manut., Wesenb. (hic *accurr.* cum Lamb.), alii aliter. ‖ **P. 463.** 12 *putaram* Wesenb., Bait. Cf. p. 276. 23 sq., ad p. 77. 22, 40. 32. — 16 *lubet* FHD, *libet* M, edd.; ad p. 14. 9. — 26 *iam* FHD, om. M, edd.; ad p. 6. 22. — 29 *ut* om. M (ad p. 6. 22, 227. 11), Bait., qui *tamen ad te scribam aliquid* in parenth. scr.; ad p. 2. 23. — Ib. *P.* Schuetz, Wesenb., Mend., *d.* codd., om. Bait. — 35 *macellarius* praeter Weiskium et Madvigium etiam Boot Observ. crit. p. 25, *Marcellus* codd., edd. ‖ **P. 464.** 4 *[Ian.]* Wes., Bait., *K. ita* aut *K. Ian. ita* coni. Mend.; v. O. E. Schmidt 'der Briefwechsel' p. 272 n. — 5 *id quod — coepisti* in parenth. Mend. (ad p. 2. 13), *posset id, quod* rell. — 12 *erit gratum et amabo* sine interp. Wesenb.; v. Lehmann Quaestt. p. 63 ex. — 20 sq. *si fuisset, nihil ni* add., *longior autem, si* φλύαρον *ali-*

quem habuissem Lamb., Bait., Wesenb., † *longior* Mend. coni. *longior autem* φλ. *al. habuisset.* — 23 interrog. signum posuit Boot Observ. p. 25, Mend., punctum vulg. — 26 † *molestast* Mend. coni. *in lutost*, *in palaestra est* Manut., Bait., Wesenb., *in molestia*, *in oleo*, *in orchestra est* alii. Dubito, an *molestast* ferri possit: Tua philosophia in culina est itaque te iuvat, mea nihil nisi molesta est et obstrepit servitutem cum pudore ferenti, itaque alias res agere me simulo. De faciendi verbo mira narrat Boot Obs. p. 25 sq. ‖ **P. 465.** 4 *h. e.* Wesenb.; ad p. 195. 28 — 26 *et* codd., *sed* Or., Bait., Mend. *set*; ad p. 369. 31), del. alii, Wesenb. 'fort. recte' inquit Mend. V. vel in hoc vol. p. 83. 6, 171. 6, 185. 28, 208. 32, 285. 22, 332. 4, 499. 4; ad p. 559. 8, Seyfferti Lael.² p. 192, Off. p. 17. 9 ed. 1882, Planc. p. 209. 27. — 35 *Gnaeus* Mend., *Cnaeus* vulg., *Cn.* codd., Bait., Wesenb. ‖

P. 466. 4 *sta* M, Mend.; ad p. 83. 30. — 6 *meque* ed. Neap., Wes.; ad p. 91. 5. — 18 *olei* H. A. Koch mus. Rhen. XII p. 270, I. Krauss 'Cic. ep. em.' p. 34 sq., *olim* codd., cum cruce Mend., secl. Bait., Wesenb. — 24 sq. *res enim publ. istic est* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 467.** 2 v. Sternkopf Fleckeis. annal. 1893 p. 424 sqq., Mend. tab. chronol. p. 454: 'non ante med. Oct.' a. 707 (47). — 4 *lubenter* et *lubentissime* FH, *lib.* rell.; ad p. 14. 9. — 22 *quom* scr., ut vol. Mend., *cum* M, edd., *quam* FHD; ad p. 4. 19. — 28 *aliis* Crat., Wes. — 29 *secus* pro *sic* Corrad., Wesenb. ‖ **P. 468.** 2 *ceteris* FHD, vulg., *certis* M, Lehm. Quaestt. p. 41. — 4 *facturum* Manut., 'alioqui *Quo tamen ipso* unde regatur, non erit; nam *futurum* nullo modo cum auferendi causa coniungi potest'. Atqui *futurum* est factum iri. — 10 sq. *maioribus* Ern., Wesenb., Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 119. — 12 *quod i. ind.* in parenth. Bait.; p. 2. 13. — 14 *probarat* Nipperd. Opusc. p. 466, Bait.; ad p. 102. 22. — 21 *ut tuam* Lamb., Bait., Wesenb.; ad p. 236. 7. ‖

P. 469. 18 *hoc tibi* FHD, Bait., Mend., *tibi hoc* alii, Wes., *hoc tibi hoc* M. — 20 † *intelliges* Wesenb. coni. *intelligas* aut *intelligis* sic FH. ‖ **P. 470.** 14 sq. *is* — *CXX* extra parenth. Bait.; ad p. 2. 13. — 25 *nonae novembris* codd., *Nonae Novembres* Bait. — 32 *cito te* Ern., Bait., Wesenb., † *cotidie* Mend., *propinquo te die* alii non satis gnari, opinor, codicum consuetudinis. ‖ **P. 471.** 14 *quom* scr., *qum* M, *quem* FHD, *cum* vulg.; ad p. 4. 19. — 17 *his* codd., Bait., *iis* Wesenb., *eis* Mend.; ad p. 133. 32. — 31 *[Et]* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 63, supra ad p. 64. 3. ‖ **P. 472.** 1 *et* del. Wesenb.; ad p. 64. 3. — 13 *Thurei* vulg. vett., Bait. — 17 *ut ibi* FHD, Bait., Mend., *ut ubi* M, *ubi* coni. Bait., scr. Wesenb. — 22 *igitur et facies* in parenth. Lehm. Quaestt. p. 34; ad p. 2. 13. — 24 *lubenter* ad p. 14. 9. — 28 *paulo* ad p. 7. 32. ‖ **P. 473.** 6 *quod* (75. 18) *scriberem* Lamb., Bait., Wes.; ad p. 426. 7. — 13 alterum *cura* del. Wes.

— 14 *quod quicquam* Lamb., Wesenb. — 30 *Dec.* Manut., Mend., *nou.* codd., del. Wes., Bait. ‖ **P. 474.** 7 † *si diutius a* (om. M; ad p. 6. 22) *nobis futurus* (sic omnes codd.) *es is, cuius* Mend., *afut. est is, cuius* vulg., Bait., Wesenb., Buecheler Q. Cic. rel. p. 65. — 8 *Attamen* codd., Bait., Buecheler. — 17 *eius* om. FHD, Bait., Wesenb., Buech. recte. In coniecturas multorum (*ἀληθείας*, *veritatis*, *dei alicuius*, *et iusta*) cadit quod p. 470. 32; ad p. 32. 26. — 28 *ad* ante *a. d.* tamquam insiticium scribunt Bait. et Wesenb. falso; *a. d.* om. FD. — 31 sq. *interea — fecerunt* in parenth. Wesenb., Mend.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 475.** 22 *ecum* M, Mend., *metum* FHD; ad p. 21. 27. — 31 *stiteris* Vict., Bait., Wesenb., *praestiteris* FHD. — 33 *et salve* Wesenb.; ad p. 64. 3. ‖ **P. 476.** 4 *etiam* pro *viam* Mend. sine dubio invitus. ‖ **P. 477.** 25 *discriptae* M¹, Bait., Mend., *descr.* Mᶜ FHD, Wesenb.; ad p. 331. 22. — 35 *quo* pro *eo* Mend. errore. ‖ **P. 478.** 3 *aliqui* Bait. — 15 et 31 *dilectus* ad p. 299. 11. — 22 *his* codd., Bait., Mend., *iis* Wesenb.; ad p. 2. 18. ‖ **P. 479.** 2 sq. *est* post *nobiscum* colloc. alii, Wesenb., Mend.; ad p. 67. 20. — 12 *quom* ad p. 4. 19. — 33 *Andrici* Engelbronnero auct. Wes. ‖ **P. 480.** 10 † *Ummium* Wes. — 24 *mi* codd., Mend., *mihi* vulg.; ad p. 5. 31. ‖ **P. 481.** 9 *tuam Tulliolam* Wes., laudat Boot Obs. 15. — 10 *cum* MD, vulg., *quod* FH; ad p. 4. 19, 183. 30. — 11 † *ac* Wes., om. Crat., Bait. — 14 *et frugalitas* post *fidelitas* add. Lamb., Wesenb., *et utilitas* Boot Observ. p. 26 sq. — 15 *et* del. Crat., Bait., Mend., Buech. Q. Cic. rel. p. 64, *et humanitate* v. 16 scr. Wesenb., aut sic aut *humanitateque* Lehmann Quaestt. p. 61; v. ad p. 64. 3. — 16 *iis* Wesenb.; ad p. 2. 18. — 27 non interrog. signum, sed punctum pon. alii, Bait., Mend. ‖ **P. 482.** 2 *satis scite tu eum* FHD et sic Bait. (*scite. tu eum*) Wesenbergio auctore, *a quo quidem comitatu ἀφαμ. satis scite. Tu eum* coni. Wesenb. — 17 *bonei* e codd. (*deilionei* FH, *dii boni* D) Mend.; v. ad p. 32. 26, 203. 14. — 19 *mirum in modum* Lamb., aut sic aut *incredibilem in modum* coni. Wesenb., scr. * *in m.*, *perbellum tamen in mod.* Schuetz; v. Catull. 61. 38, 119. — 19 *utut* Crat., Manut., Bait., Wesenb., *ut* codd. (ut Att. XV 26. 4 p. m.), Mend., quod prave defendit Gronov. Obs. III 6 a. ex. p. 364. — 24 *Paredrum*, 25 et p. 483. 19 *olitor* Wesenb. — 26 † *Helico* Wesenb., *Salaco* Vict., Schuetz. — 29 † *Mothonem* Wesenb. — 33 *Fac opus ut appareat* FH; si D quoque haberet, nescio an praetulissem; ad p. 227. 11. ‖ **P. 483.** 8 *potes* FD, Wesenb. nescio an recte; cf p. 487. 20, Madv. Fin. p. 755. — 26 *quadragens.* ad p. 292. 3. — Ib. *[et]* Baitero auct. Wesenb. ‖ **P. 484.** 17 sq. *[mihi successa]* Lambino auctore Bait. Ad ea, quae Neue 'Formenlehre' II² p. 338 collegit, add. *decessi*, i. e. ut innumerabilibus locis *obiti* mortui, C. I. VI 9659. 33, *in processa*

aetate Scrib. Larg. 100 m., *processioris aetatis* Lact. Plac. fab VIII 11 m., Roensch 'Itala u. Vulg.' p. 296, *dolor mitigatus vel abscessus* Cael Aur acut II 19 p. 140 m. Haller. *Successe* non magis probabile quam *decesse* aut *misse* aut *dixe*; ad p. 169 26. — 34 sq. *philologia* codd., Mend. ‖ **P. 485.** 3 *Mytilenis* Bait., Wesenb., *mutilenis* D, *mitilenes* FH; ad p 93. 9. — 7 *Georgia* Mend sine dubio invitus. — 20 † *Habes deponendae* Wesenb.; v. Lehm Quaestt. p 16; quamquam non probo eam explicationem, quam is a me accipere se ait. — 21 *rusticus germanus* Ribbeck 'Abhandl. der sächs. Gesellsch. der Wissensch' 1888 p. 43 n. 3. Cf. Att. IX 13. 4 p m., Sest 45 97. — Ib. sqq *es Quo modo — propono? videor* edd. intolerab. propter *enim* Propterea Wesenb. coni. *Videor mihi.* — 23 sq *villico* ex FHD Wesenb., 543. 8 sua sponte. — 29 post *de mandatis* comma ponit Mend.; cf. p. 219. 24, 259. 12, 285. 30, 345. 5, Att. IV 16 4, VII 5. 2, XI 6. 3, XV 3. 1 ex. corr.; ad p. 23. 22. — 34 *Anterum* H, Mend., *Antherum* MFD, Bait., Wes. ‖ **P. 486.** 11 *lubentissime* ad p. 14. 9. — 14 *quadricio Catonis* coni. O. E. Schmidt 'Der Briefwechsel' p. 366 sq. — 30 *possit* codd., Mend., *posset* Wesenb., Bait.; ad p. 319. 20. — 31 sq. *quod egerit* coni. Mend laudans Lehmannum 'de Cic. ad Att. ep.' p. 197 sq. (v. infra p. 487. 29, Att. XIII 24, XV 13. 3 p. m.), *quid egerit —*. Bait., Mend., *quid egerit ** liceat* Wesenb., *de lege en quid egerit!* Lehm Quaestt. p. 91 sq.; ad 75. 18. ‖ **P. 487.** 4 *ercle* M, Mend.; ad p. 86. 2. — 7 ἔγγιον Cobet Var. lect.[2] p. 477; v. Buech. Sen. m. Claud. 10 — 22 † *Ian.* Wes. — 24 *rebus* ed. Neap., Wesenb., *eius* M, cum cruce Mend., secl. Bait., om. FHD. — 25 *Octavius* MD, Bait., Wesenb. — 27 *st!* Manut., Bait., Mend., *si* M, cum cruce Wesenb., om FHD, *etsi* pro *sed si* Binsfeld 'Festschr.' Cobl. 1882 p. 4. — 29 *quod* codd., Mend., Lehm. 'de Cic. ep. ad Att. em.' p. 198 ex (p 486. 31), *quid* vulg., Bait., Wesenb.; ad p 75. 18. ‖ **P. 488.** 15 *Q. CICERO TIRONI SUO SAL. PLUR. DIC.* Wesenb. — 26 et 31 *mihi* vett., Bait., Wesenb., priore loco Buech. Q. Cic. rel. p. 66; ad p. 5. 31. ‖ **P. 489.** 4 *[animi]* Ernestio auct. Bait, Buech — 6 *sciam* Wesenb.; ad p 7. 16 — 12 *in* Ern., Buech., om. codd., vulg.; ad p 25. 22. — 14 *dissuaviabor* Wes. — Ib. *et vale* D, Wesenb.; ad p. 64. 3.

In epistulis ad Quintum fratrem recognoscendis usus sum editionibus Orell. II a. 1845, Baiteri a. 1866, qui in vol. X p CXXII sqq. addidit 'Supplementum adnotationis criticae ad epistolas ad Q. fratrem', Wesenbergi a. 1872, in epist. I 1 ea editione, quam fecit Ferd. Antoine Paris. 1888. Cod M est Med. 49. 18. Brevitatis causa utrumque Med in tota hac adn. una nota M complexus sum.

P. 491. 19 *ad excellentis* Ern., rec. edd., *et de excellentem* M[1], *ad excellentem* M[2], vulg. vett. — 23 *aut demittas* Cratand.,

Wesenb. — 25 *te erigas* Wesenb. — 34 *tenet* codd., *teneat* Lamb., Bait., Wesenb.; ad p. 152. 3. ‖ **P. 492.** 19 *negotium esse* in M esse testatur Orelli, scripsit Wesenb., *esse negotium* tamquam ex M Bait. — 27 *posset* 'necessario scribendum esse' ait Madv. Adv. III p. 193 n., quasi vero dici non possit '*doctrina vel vitiosissimam naturam excolere potest*'. — 27 *voluptatis* Wesenb. — 34 *te et facere* Kahnt progr. Zeitz 1844 p. 10, Bait., Wesenb. sine ulla necessitate (ad p. 64. 3); vehementer enim errant Goerenz. ad Acad. II 1. 2, Tischer sen. 1. 2 p. 13 (Hand Turs. II p. 531); v. p. 27. 4 sq., 74. 17 sq., 137. 37 sq., 254. 18, 281. 1, 304. 8, 364. 26 sq., 390. 33 sq., 416. 22; 157. 19, 327. 12 sq., 457. 7, 531. 12. ‖ **P. 493.** 7 *clarissimae* Wesenb., Antoine; ad p. 55. 1. — 20 *tuae* cod. Oxon., Or., at v. 27 *sua*. — 26 *certo* Cratand., Bait., H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 161 ut 514. 5 recte, credo, nec paenitet ita scripsisse Phil. XII 12. 29. *Certe scio* habent GR p. 101. 29, 140. 6, G 103. 4, 146. 30, R 174. 34, D 338. 5, 437. 23, H 338. 24, 367. 20, Crat. 508. 30, aliquotiens 'optimi', ut ait Neue-Wagner 'Formenlehre' II[3] p. 620, i. e. deterrimi, codd. epist. ad Att. (add. IX 7 B 2; in iis locis, quos affert p. 621 in., et Att. IX 7 B 3 *certe* est *saltem*). — 36 *levitatem* Crat., Bait. ‖ **P. 494.** 2 *atque interest hoc: eos* Madv. Adv. III p. 192 sq., *internosce: eos* Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 286. 'Quo refertur *inter hos*?' inquit Madvig. 'Nimirum ad' eosdem quos p. 493. 31 *Quorum* et 494. 1 *eorum*. — 16 *eae* addidi. — 24 *saevitiae* Ursin., Bait., *non * suae, sed* Wesenb. coni. *severitatis* aut *saevitiae suae*, *suae sedulitatis* Lehmann Quaestt. p. 107 sq., nihil mutat Antoine. ‖ **P. 495.** 23 *tuorum* 'cod. Longol.', Or., Wes. — 29 † *quaedam* Wes. 'excidisse adiectivum aliquod velut *intimae*' ratus imperite; v. Seyfferti Lael.[2] p. 211 et 467, supra p. 35. 14, 73. 12, 208. 1, 446. 20, 495. 12, 503. 24 etc. — 31 † *sic* Wes., del. *sic* Boot Obs. 28, neque recte videntur explicare alii, melius Antoine. Est enim *αὔτως*, ipsi, si non sunt vetere Graecia digni, ut in *non sic abibit*, *sic satis*, *sic de nihilo* Prop., *sic temere* Hor. et Sen., *sic nudus* interpr. Cic. S. Rosc. 26. 71, *sic obsolescent* Varr. l. L. IX 16 ex., *sic pascendo fiunt pingues* r. r. III 11. 4, *sine ulla vi sic mollescit* Cels. V 28 p. 217. 31 i. q. v. 23 *per se*, male Brix Plaut. Men. 657, Most. 346 *sic sine*, Men. 1028 corrupt. a Brixio, Merc. 737 *sic sequestro* a Ritschelio, Att. V 21. 12 p. m. *ut rem sic relinquam* i. q. ib. 13 ex. *integram*, Verg. Aen. II 644 *sic positum corpus*, Anthol. 700. 6 *sic, sic sine fine feriati iaceamus*, 435. 2 *ardet non sic, non leniter*. — 35 ** *neque* coni. *neque ita fideles* Wesenb.; v. Madv. Fin. p. 6 ed. III. ‖ **P. 496.** 25 *delectus* alii, Wesenb., *dilectus* M, Bait., Antoine, 509. 32 Bait. tac. *delect.*; ad p. 299. 11. ‖ **P. 497.** 4 *sustinuerimus* coni. Orelli, scr. Wes. falso. — 5 *dicundo* vulg. vett., Wes., Antoine;

v. Neue II² 455. — 17 *Iis* Bait., Wes., Antoine; ad p. 2. 18. — 18 *proximus lictor* coni. praeter Orellium etiam Linker Fleckeis. annal. 1864 p. 726, Boot Observ. p. 28, Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 120, ser. Wesenb. — 23 sq. *eidem — iuri* Boot Obs. p. 28 falso; v. ad Off. ed. 1882 p. 40. 22. — 29 *populi* add. post *vis* Ern., Bait., Antoine, *vis concionis* Wesenb., *vis tribunorum* Pluyg. Mnem. N. S. I 1873 p. 66. — 34 *quare permagni* Manut., Wes., *[cum]* Ant. Scribend. videtur *Quare temperati.* ‖

P. 498. 2 *scriptus est* Ursin., Wesenb. profecto falso. Aberrat oratio ab instituto ordine longiusque digreditur usque ad v. 7; nec bene pato quosdam editores v 4—7 *quos quidem — imperii* παρενθετικῶς scripsisse; ad p. 2. 13. — 15 *constante* codd., Bait., Antoine. — 31 *fanorum latrocinia* Victor., Bait., Wesenb., *furtorum latrocinia* M, *oppidorum et furta et latrocinia* vett. edd., *et fanorum furta et latrocinia* Lamb., Antoine. — 36 *aequabiliter* vulg., Bait., Antoine ut p. 497. 7, ubi codd. item habent *aequaliter*; cf. p. 501. 36. ‖ **P. 499.** 3 *in imperio* vett. edd., Wesenb., Antoine probab.; ad p. 25. 22; cf. p. 509. 20. — 37 *ipsa* codd., Antoine, *ipso* Ursin., Bait., Wesenb. ‖ **P. 500.** 3 *in his rebus* M, 'sed *in* ab eadem manu deletum videtur', *in iis r.* Antoine; ad p. 25. 22. — 20 *eam* Wes., *eā* M. — 24 *Et quoniam* H. A. Koch progr. Portens. 1868 p. 33, *Atque, quoniam* Pluyg. Mnem. N. S. I 1873 p. 67, *Quoniamque* Malasp. — 29 Wesenb., 35 Bait. et Wesenb. et Antoine *iis*, quod probarem, si abesset *honoribus*; ad p. 2. 18. ‖ **P. 501.** 8 *Atqui* Bait., Wesenb., *Atque* codd., vulg.; ad p. 121. 37. — 9 sq. *adversamur* codd., Antoine, *adversabimur* Or., Boot (Philol. XXXIV p. 762), Bait., Wesenb. (ad p. 56. 9, 122. 21). Illud si retinemus, Ciceronem quodam modo significantem facimus id ipsum fieri, ut frater adversetur. — 33 *item* Kaysero auct. Wesenb. male; v. Philol. IX p. 621 m. — 36 *discripserat* Buech., Bait., Antoine, *descr.* codd., Wesenb.; ad p. 331. 22. ‖ **P. 502.** 7 sq. et 505. 12 *Simul etiam* Bait., non p. 157. 1 sq., 553. 26, Att. I 1. 4, V 21. 4, VIII 14. 2 ex.; aliter corrup. L. Mueller Sisenn. apud Non. 484. 19. — 23 *sed* del. Kahnt progr. Zeitz 1844 p. 11 sq., Bait., Wesenb., Boot (Philol. XXXIV p. 762), Antoine. — 35 *Atque ea quidem* Siesbye Op. phil. ad Madv. p. 240 probab. ‖

P. 503. 19 sq. *dicere solent* post *iracundia* sumptum e v. 13 (ad p. 32. 26) del. vulg. edd. — 37 † *non interdum minor* Wesenb. ‖ **P. 504.** 11 *atque ab humanitate* Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 26. — 18 *avaritia* Manut., Wesenb., *avaritiae* codd., Bait., Antoine; ad p. 32. 26. Res dubia. — 20 *fuit lenior* Koch progr. Port. 1868 p. 33, *leviorem* (sermonem habuit) 'sine dubio Ciceronem scripsisse' censet Madv. Adv. III p 193. ‖ **P. 505.** 2 sq. *theatrum totius Asiae virtutibus tuis est datum celebr.* marg. Crat. Bait. vol X p. CXXIII, Wes., *theatrum sortitus es*

celebritate Orellio auct. Bait. et Antoine, ille vol. X l.l.: 'Scribendum erat: *theatrum [totius Asiae] virtutibus tuis est datum, celebr.*', *theatrum totius celebr.* M (ad p. 6. 22). — 12 *et* v. ad p. 502. 7. — 27 *illud etiam* 'ab alia manu correctum ex *etiam illud*' M, Bait., Antoine. — 32 *in qua* codd., Bait., Antoine, *in quo* Facciol., Wesenb. — 33 *non solum* ante *tibi* inser. edd.; v. ad p. 414. 2, 297. 23. ‖ **P. 506.** 3 *in te* del. Boot Observ. p. 29, ante *amorem* pon. H. A. Koch 'Philol. Anz.' 1873 p. 161 sine ulla necessitate. — 9 sq. *quia — quia* Wesenb., Antoine, *qui — quia* M, *qui — qui* vulg., Bait.; ad p. 1. 12. — 23 *Vale* add. M[2], Wesenb. — 30 *sui* Schuetz, Bait., Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 36. — **P. 507.** 15 *imperii prudentia* Or., Bait. — 18 *posuisse* Wesenb., Nipperd. Opusc. p. 466, *potuisse* codd., *protulisse* ed. Jens., Bait. — 29 sq. *cui — deero* in parenth. Or., Wes.; ad p. 2. 13. — 30 *Blaundeno* Tyrrell Hermath. IV 1883 p. 13 sq., *blainde* M, *Planindeno* marg. Crat. ‖ **P. 508.** 3 *Hephaestium* Or. coni., Wes., *ephesium* M, *Hephaestum* Man., Bait. — 8 sq. *pertaesum — servientium* in parenth. Bait.; v. Lehmann Quaestt. p. 80, ad p. 2. 13 — 15 *culeum* Or., Bait.; ad S. Rosc. p. 42. 15. — 17 *ultro, quem* ed. Roman., *ultra* 'linea subducta' del. M, om. vulg., Bait., cum cruce Wesenb. — 22 *mobiliorem* aut *molliorem* Tyrrell non probab. — 33 *in furno* (Ursin.) Wesenb. — 34 *Quid vero? ad C. Fabium* Wesenb. ‖ **P. 509.** 5 *† mecum* Wesenb. pro *mearum*. — 16 *magni facis* ed. Roman., Wesenb., *magnificis* M, superscr. 'al. *magnum facis*', quod recep. Or., Bait.; *magni fis* aut *magnificus es*? — 20 *in imperio* Lamb., Wesenb.; cf. p. 499. 3; *quorum — audivit* del. Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 120. — 30 *a* potius scribendum videtur quam *ab*. M habet *ad se* 'corr. in *a se*'; ad p. 337. 16. — 31 *essent* pro *sint* Wesenb. ‖ **P. 510.** 7 *Sullae nomenclatori dictus es* Pluyg. Mnem. 1881 p. 120. — 10 *texerem* Boot Obs. p. 30 cf. p. 251. 15, *tenerem* codd. et edd. — 27 *incommoda laturum* M, Boot Obs. p. 30 cf. p. 515. 3, *inc. adlaturum* Bait., *incommodaturum* marg. Crat., Or., Wesenb. fort. vere. — 28 *id* pro *et* codd., Or., cum cruce Wes. ‖ **P. 511.** 14 *statim quod* displicet. — 17 *Scaevola, te* edd.; ad p. 23. 22. — 20 *erunt* del. Wesenb., *erant* Boot Obs. p. 30. — 21 *questus sum* Wes., *quaerunt* Tyrrell. — 25 *cum admonitione* Wesenb., *cum monitione* Or. coni., Bait. — 30 *Publicii* Schuetz, Bait. — 34 *trogedi* del. Wesenb. — Ib. et 512. 1 *Licinius* codd. et edd.; v. Boot Obs. p. 31. ‖ **P. 512.** 4 *an* vett. edd., Or., Bait., *vel* codd., cum cruce Wesenb. — 7 * * * *vel* 'Excidit *vel Romam mittas* simileve aliquid' Wesenb. prob. — 8 *tam* coni. Or., *iam* codd. et edd. — Ib. *nihili* Lamb., Wesenb. (ad Tusc. III 8. 18), Bait., *nihil* codd. — 9 *est* pro *sit* Wesenb., Bait.; ad p. 102. 22. — 13 *C. Cato* Or. coni., Wesenb. — 15 *effugerit* Lamb., Wesenb.,

effugeret codd., Bait. — 24 *spe — animo* Madv., Wes., Bait., *sperent — confidant animo* M, alii aliter. — 26 *Clodius* inser. ante *dixerit* Crat., Wesenb.; v. Lehmann Quaestt. p. 11 a. ex. — 37 *optimos* Wesenb. Cf. Plaut. Asin. 862 *hoc facto sese ostendit*, i. e. qualis sit poterat addi *optime*, Ter. Hec. 544 *ut olim te ostendisti, eadem esse nil cessavisti usque adhuc.* ‖ **P. 513.** 3 . *hos* inser. post *alios* Or., Bait., *sed hos* ed. Jens., Wesenb. — 17 *acciderunt* Madv. Adv. III p. 193. Non minus recte *iucunda* possunt *omnia cadere* quam *secunda* Caes. civ. III 73. 4; neque magis offendere debebat *a te*; v. vel p. 78. 21, 531. 2. — 30 *in re* marg. Crat., Wesenb. fortasse vere; ad p. 25. 22. ‖ **P. 514.** 5 *certo* vulg. vett., Or., Bait.; ad p. 493 26. — 8 *fratrem prope aequalem* Ern., Bait., *prope fratrem prope aequalem* M, *prope aequalem* Petrarca, Or., Wes. — 12 et 16 † *Quid* Wesenb. — 26 *in praesidio* Madv. Adv. III p. 194 probab. (ad p. 25. 22), *praesentem nobis* add. Lehm. 'Jahresber.' in 'Ztschr. f. d. G. W.' 1888 p. 286 sua arte usus. — 33 * *miserius* Wesenb., *miseriusve* Buechel., Bait. melius, opinor, quam Lehmann Quaestt. p. 25 ‖ **P. 515.** 33 † *et inde Antonio* ex M ('superscr. M.') Wesenb.; ad p. 60. 29. — 36 *desperamus* Bait. et Wesenb dubito an errore. ‖ **P. 516.** 18 *[non modo]* Ernestio auctore Bait. — 28 *patietur* ed. Jens., Wesenb.; ad p. 77. 22. — 29 *Thessalonica* Or. coni., Wes.; ad p. 102. 10. — 33 *facto* M, Wes., *fato* ed. Rom., Or., Bait. ‖ **P. 517.** 16 *et, ut spero*, scribend. videtur. — 29 *laboremque* ed. Rom., Wesenb., *et laborem* all., Or., Bait.; ad p. 64. 3, 91. 5. — 30 *potes* ed. Jens., Wes. ‖ **P. 519.** 9 sq. *putaramus* Wesenb., Bait. fortasse vere, necess. non magis quam p. 528. 22 *iudicaramus*; ad p. 105. 19. — 11 *[duo consules designati]* Boot Observ. p. 32. — 12 *Volcatius* edd. ex M (*ualcat.*); ad p. 2. 21. — 13 *praetorii sane frequentes; fuimus omnino* Holzapfel Philol. XLVI p. 648. ‖ **P. 520.** 11 *C.* ante *Cassius* om. M, vulg. edd., add. Bait. vol. X p. VIII, Wes. — 22 *urbanaque* codd. ut p. 547. 34 *humaniter*, 560. 8 *considerantiam* vulg. edd., frustra defend. Schuetz., alii; ad p. 25. 22.

P. 521. 4 *quamquam* (sic marg. Crat.) *eram sane impeditus* in parenth. Wes.; ad p. 2. 13. — 10 *de* post *me* add. Manut., Wes. — 21 *fortasse* ed. Jens., Wes.; ad p. 305. 13. — Ib. *omittam* edd. falso; v. ad Verr. p. 381. 33, Off. p. 177. 14 ed. 1882, hic p. 358 18. 430 13, 441. 31, 570. 11. — 32 sqq. *videbatur. In ea — satis fecimus, sed per obtrectatores L. c. extracta res est* Wesenb., Bait., corr. Lehm. Quaestt. p. 121 sq.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 522.** 9 *ista expedisti* nescio qui codd., Wesenb. — 22 et 28 et 523. 26 *VIII* Manut., Wesenb., p. 522 *VII*, 523 *VI* codd., Bait.; ad p. 523 22. — 34 *perfregerat* Gulielm., Madv. Adv. III p. 19., plusquamperfectum improb. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 286 ‖ **P. 523.** 12 *urgaere* hic semel e M Bait., no-

viens *urgere*; ad Sull. p. 372. 24, Phil. p. 484. 12. — 20 *diem* add. post *posterum* Wesenb.; v. ad Vat. p. 66. 11, Lehmann Quaestt. p. 86 ex. — 22 *VII*, v. 24 *VI* Manut., Wesenb., Tyrrell Hermath. V 1885 p. 21, *VI* et *VI* M, *VI* et *V* Bait. — 31 *ei fidenter* Kays., Boot Obs. 32 sq., *evidenter* M. ‖ **P. 524.** 6 *accersit* M, *arcessit* edd.; ad p. 179, 20. — 7 *In ea* M, defend. Tyrrell Hermath. V 1885 p. 22, Boeckel ep. 23: 'i. e. Quirinalia'. — 8 *et* pro *sed* Malasp., Bait.; ad p. 297. 23. — 12 *de ambitu* vulg., Wes., *ambitus* Bait., Boeck. — 18 † *ad allegatos* Wes., *ad alligatos* Turneb., Bait., *ad allegatos Cn. L. V. et C. Corn. instare* Madv. Adv. III p. 194, *faciemus satis. Idem N. ind. edidit allegatos* Boot Obs. p. 33, *adalligatos* Ellis Hermath. VI 1887 p. 131. ‖ **P. 525.** 3 *lacum* Boot Obs. p. 33 prob. — Ib. *Liciniana* Manut., all., Wes., *Lucin.* codd., Bait., Boeck. 'Aequo iure emendari poterat: *Lucceiana*' Or. et *Luciliana*. — 10 *hiemps* p. 336. 11. — 32 *Vatinius* om. Wes., 33 *filius* Bait. et Wesenb. ‖ **P. 526.** 5 sq. *ceterum* (Crat.) *confectum Latiar erat* Momms., Bait., † *cetero confectum erat Latiar erat exiturus* Wesenb.; v. p. 528. 9. — 11 † *erat si* Wesenb. — 12 *et* extra uncos Bait.; ad p. 64. 3. — 18 *Ita legibus* Wesenb., *id legibus* M. — 26 *optimus* add. post *unus est* Buech., Bait., post *unus* Wes.; v. Seyfferti Lael.[2] p. 10, Tusc. p. 289. 15, Lehm. Quaestt. p. 87 sq., Off. II 11. 38, Parad. 2. 16 a. ex., Phil. XII 8. 19, *solus* Verg. Aen. IV 322, Val. Fl. VIII 143, Lachm. Prop. II 1. 48, Tac. or. 23. 5; Suet. Galba 15 p. m. *solos ex omnibus vel maleficentissimos.* — 29 *In* del. Boot Obs. p. 34 prob.; ad p. 25. 22. ‖ **P. 527.** 18 † *Sevius* Wes. — 19 *se comitia* Lamb., Bait.; ad p. 49. 28. — 20 † *a populo* Wes. ex M coni. *ad populum*. — 22 *atqui* Bait.; v. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 259. — 23 *Olbia* Manut., Wesenb., *Ostia* codd., Bait. ‖ **P. 528.** 9 sq. *Exiturus a. d. VIII* Momms., Bait., *exiturus* p. 526. 6 Wesenb. — 31 *simul et* M^1, Wesenb.; v. Madv. Fin. p. 201 sq.. — 35 *concripsi. eramque* Bait., *conscripseram que* M, *conscripsi. Eram[que]* Wesenb. Emendatum esse locum non credo. ‖ **P. 529.** 15 *praesentis* Wesenb. — 20 *est enim* M, Wesenb., *etenim* Momms., Bait. — 21 *nostra: eram Antii* vulg., Wesenb. (P. Hildebrandt de scholiis Cic. Bobiens. Berol. 1894 p. 28), *erat. Ante quod Idibus* Momms., Bait., *est enim εἰλ. iudicium; sine opp., sine gr. nostra damnant. Quod* Madv. Adv. III p. 194 sq. — 26 *coenabis* ∗, *quum* Wesenb. 'Excidit *apud me* (vel *apud nos*) aut *mecum*', *nobiscum* add. Boot Observ. p. 34 et Lehmann Quaestt. p. 106, idem 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 282 *cum tuis apud me*; improb. Bitschofsky 'Zeitschr. f. d. oest. G.' 1886 p. 423 ex. — 33 *de nostra Urania* Malasp., Wesenb.

P. 530. 3 *ceteris: sed tamen —. postridie* Or., Bait. — 10 *et* post *cuperet* inser. Kahnt progr. Zeitz 1844 p. 10, Bait.; ad p. 64.

3 — 24 *contra* coni. Schuetz., scr. Wes., *in* Kaysero auctore Bait., fort. *quam ego dissuaseram.* — 30 'Haec intellegi nequeunt', inquit H. A. Koch progr. Port. 1868 p. 33, 'nisi post *ita* addimus *esse*' non magis necessar. quam p. 290. 4. — 35 *Antiates* Madv. Adv. III p. 195. *an te † a te is?* Wesenb. ex M. *an te Ateius?* vulg., Bait. ‖ **P. 531.** 18—23 *non illam — corrui* in parenth. Wesenb.; ad p. 2. 13. — 19 *ptolomei* M. *Ptolemaei* edd.; ad p. 10. 19. — Ib. et 20 *Asician.* M., Buech mus. Rhen. XXV p. 170, *Anic.* edd. — 20 *portaret* Buechel., *portarem* codd. et edd. — Ib. *octaphoro* Buechel., *ottaforo* M. *octophoro* edd. — 32 sq. *habemus — ararira* sic Crat., M et Bait. *araysira* in parenth. Wesenb.; ad p. 2. 13. — 34 post *De interpellatione* comma pon. Wesenb.; ad p. 23. 22. ‖ **P. 532.** 4 sq. *consolabor — dolorem* extra parenth. vulg., Bait.; ad p. 2. 13. — 6 *† Hortus* Wesenb.; v. Boot Obs. p. 34 sq., hic p. 230. 29, 545. 37; Att. X 14. 2, Sen. contr. 11. 21 m., Lorenz Plaut. Mil. 191, Friedlaend. cen. Trim. p. 221, Ov. a. a. I 427, Iuv. 6. 152. — 15 *allue.* M, *aluc.* Wes. — 23 *non multis* multi. — 24 *etiam* pro *tamen* Or., Wesenb., Bait. Infinitus est numerus coniecturarum; v. Lehm. de Cic. ad Att. ep. p. 195. — Ib. *Sed, cum veneris. Virum* F. Marx 'Berl. phil. Wochenschr.' 1891. 834 sq., quod vellem recepissem. ‖ **P. 533.** 2 *communi* pro *populi* Boot Obs. p. 35, *pipulo (ac) convicio* Tyrrell Hermath. V 1885 p. 24 et 354 sq. non bene. — 20 sq. Versus agnoverunt Buech. Ind. Gryph. hib. 1868 p. 17 sq., Haupt Opusc. III p. 436 sq., Ribbeck Trag. frg.[2] p. 240. tamquam Ciceronis verba edd. — 26 *et* ante *mea* add. vulg. edd.; ad p. 64. 3. — 34 *[ad Caesarem]* Lambino auct. Bait. ‖ **P. 534.** 7 *Appii consulis aedes* Koch progr. Portens. 1868 p. 34. — 16 *Decumus* scribendum erat e Med.; ad. p. 193. 4. — 23 *etiam* pro *tamen* Madv. Adv. III p. 195; ad p. 12. 28. — 25 *L.* Manut., Wesenb., *C.* codd., Bait. ‖ **P. 535.** 8 '*de Dionysio*' Wesenb. — 10 *Dionysius* om. Crat., Bait. — Ib. *quod adscribis; adgrediarisne* ed. Rom., Bait., Wesenb., *quod ea scribis, adgrederisne* Buechel. Q. Cic. rel. p. 16 in., *quid scribis? adgrederisne* Boot Obs. p. 35. — 18 *[quarum]* Ern., Bait. — 27 *atque aggredimur* Wesenb. — 29 sq. *et in adiungendis hominibus et in quibusdam* Wesenb., alterum *in* habet M, sed deletum; ad p. 25. 22. ‖ **P. 536.** 8 *per se necessarium* Bait., *† pernecessarium* Wesenb. — 12 sq. *est — vestro* in par. Wesenb. — 20 *Placentia* Crat., Wes., *Placentiae* Bait., *placentie* M; ad p. 87. 6. — 34 *me delectarunt* Or. coni., Bait., Wesenb.; ad p. 102. 10.

P. 537. 2 *[quidem] studio hoc fortasse* Wes. — 8 *cursus* Pluyg. Mnem. N. S. 1873 p. 68 et v. Veen Herm. XXIII 1888 p. 317. — 9 *tu* Or. coni., Bait., *† ut* Wes. — 25 *id ipse Curtius* Boot Obs. p. 36 recte *et* non ferens; nam cuius alterius praeter Curtium vo-

luntas respicitur? an *Id enim* aut *Etenim*? — 28 *oricula* M, Becher 'Archiv' VI p. 84, *auricula* vulg. ut p. 552. 35. ‖ **P. 538.** 4 *bono* post *Calamo* add. Wesenb. — 15 *ingenue* pro *genuine* Boot Obs. 36. — 21 *aut plane tranq.* Wesenb. — 24 *confidentia* Wesenb., *laboramus conscientia* del. *quod mea* Schuetz, *labat antiqua mea conscientia* Madv. Adv. III p. 195 sq., 'sinnreich, doch nicht als nothwendig zu erweisen' Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 287 in. — 32 *e re tua. Nam* Madv. 'Revue de phil.' II p. 182 n., Adv. III p. 196, *magis † etiam illa etiam magni aestumo me* (ad p. 9. 30) ἀμφ. Bait., *magis * * * illa etiam magni aestimo*, ἀμφ. Wesenb. — 33 *aestumo* M, Bait., *aestimo* vulg.; ad p. 27. 17. ‖ **P. 539.** 5 *Memmii ex aequo cum Domitio; hanc Scaurus unus studet vincere* Madvig Adv. III p. 196. — 6 ὑπερβολικῶς ed. Jens., Wesenb. — 7 *constituerunt* Wesenb. — 29 *a* del. Wesenb.; ad p. 372. 14. ‖ **P. 540.** 8 *factam* Buech. Q. Cic. rel. p. 19 et ad p. 43. 8, *actam* codd. et edd.; ad p. 446. 27. — 20 *hoc est Athenas noctuam* M, marg. Crat., γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας Crat., edd. — 25 *hoc enim utitur verbo* in parenth. Wesenb.; ad p. 2. 13. — 28 *te* pro *me* Ald., Or., Wesenb. — 29 *scribe fraterne* vulg. edd., Bait. ‖ **P. 541.** 7 *quum amoenitate, tum salubritate fluminis* Ernesto auct. Wesenb.; ad Verr. p. 365. 3, Off. ed. 1882 p. 19. 20. — 20 *quod mihi erit curae* in parenth. Bait., Wesenb.; ad p. 2. 13. — 27 sq. *honestae testudinis vel valde boni aestivi locum* H. A. Koch progr. Port. 1868 p. 34. ‖ **P. 542.** 5 *ex quo ignis erumpit* om. Wesenb. — 7 *alterum* K. Lehmann 'Berl. philol. Wochenschr.' 1890 p. 619, *altum* codd. et edd.; ad p. 12. 24. — 16 *CIↃ* om. Manut., Baiter. — 21 *suavitate te* vett. edd., Bait.; ad p. 49. 28. — 22 *viridi iuncta* Georges Philolog. XXXIII p. 226, *viridi auctam* Boot Obs. p. 36. — 24 *Caesius* Manut., *Calvus* Crat., Bait. — 35 *passuum* M, Bait., *passus* vett. edd., Wesenb. — Ib. sq. *sum enim ipse mensus* parenthesi inclusi, Wesenb. *sum enim* — (37) *versus*, Bait. nihil; ad p. 2. 13. — 37 sq. *id mutabitur* in parenth. Wesenb. probab., *et mutabitur* extra parenth. vulg.; ad p. 2. 13. ‖ **P. 543.** 3 et 4 *lucust.* M, *Locust.* edd. — Ib. *Bellienus* Madvig Adv. III p. 196. — 4 *probe* Ern., Wes., Madv. — 8 *villic.* ad 485. 23. — 30 sq. *Quod ad Pomponiam* quidam editores videntur ita intellegere ut p. 202. 16 *Quod ad Caesarem*; est potius: in eam sententiam ad Pomponiam scribe; v. Seyfferti Lael.[2] p. 360, hic p. 400. 14, 500. 18, 511. 31; 544. 5 *id.* ‖ **P 544.** 9 *curamus* Lehm. Quaestt. p. 90. Debuisse Ciceronem sic scribere apparet, dubito, an non scripserit. — 15 *Hippodamo* Schuetz, Wes., *Hippodamis* ante *nullis aliis* codd., Bait.; v. infra p. 547. 32 et 548. 5; ad p. 32. 26. — 17 *qui non abs te* Wes., *qui nos te* M. ‖ **P. 545.** 4 *ad minusculam* Lamb., Wesenb. — 8 sq. *Alterum est de Calventii*

M. oratione: quod scribis, miror edd. ante Wesenb. — 13 *[omnes]* Wesenb., extra cancellos rell.; ad p. 32. 26. — 15 sq. *quod institueram* M² in marg., Crat., Bait. — 26 sqq. *quam si — placitura sit* in parenth. Wesenb., *Erigonam, quam — plac. sit. Et — Caesarem, ego vero* vulg.; ad p. 2. 13. — 28 *paene* add. Wesenb. ‖ **P. 546.** 34 *septembr* om. Bait. — 36 *Sed* codd., Bait., *Scilicet* Lamb., Wesenb.; v. Lehm. Quaestt. p. 76, ad p. 297. 23.

P. 547. 4 *inferiore* Pluyg. Mnem. N. S. I 1873 p. 69 et N. S. IX 1881 p. 120. — 8 *consilio, nescio* Boot Obs. p. 36 sq. — 14 *iam enim debeo* in parenth. Wes.; ad p. 2. 13. — 24 *Haec* ed. Rom., Bait., Wesenb.; ad p. 109. 9. — 27 sq. *consilio severissimo obiurgares* H. A. Koch mus. Rhen. XII p. 271. ‖ **P. 548.** 4 *Labieno* Lehm. 'Wochenschr. für kl. Philol.' 1886. 970 n., *Labeoni* vulg. — 13 sq. *conlecta* Madv. Adv. III p. 196, *coniecta* vulg.; ad 219. 4. — 19 sq. *de suburbano* om. edd. recte (e v. 17; ad p. 32. 6). — 21 *[de se]* Bait., del. Wesenb., *de sedeculis illis, quas* Madvig Adv. III p. 196 sq., *de se de epulis* M. — 28 *[et]* Wesenb. — 32 sq. *librum meorum temporum* scr., *librum meorum librorum* M ('*librum librorum meorum* M¹ teste Furia' Wes.), *meorum librorum* Man., Bait., *librorum meorum* Gruter, Wes.; ad p. 32. 26. | **P. 549.** 24 sq. *hostium plenam* H. A. Koch mus. Rhen. XII p. 271, Boot Obs. p. 37, *hostium plane* codd., Bait., cum cruce Wes. — 29 *actus, cum* Manut., Bait., *tractus, ictus, saeptus, agitatus* alii; possis etiam *carptus, laesus, verberatus, laceratus, vexatus, vellicatus, adflictus, adlisus.* — 31 *di* Bait., Wesenb.; ad p. 31. 19. ‖ **P. 550.** 7 *accedat* coni. Schuetz, Boot Obs. p. 37. ‖ **551.** 2 *in quadam ep.* Bait.; ad p. 25. 22. — 16 *in tanta invidia* Nielaender progr. Krotoschin 1874 p. 15 sq. n. 3; ad p. 104. 4; Att. II 9. 1 p. m. dub. — 24 *: „quid fiet de Gabinio?“* Manut., Wesenb.; cf. p. 41. 2 *decernatur*, 233. 33 *veniat*. — 27 *laeditur* Madvig Adv. III p. 197, idem, sed male *a testibus*, Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 120, *caeditur* codd. et edd. — 32 *ad alterum* (aut *laetum*) *eventum* Madvig l. l., improb. Lehm. 'Jahresber.' in 'Zeitschr. f. d. G. W.' 1888 p. 287. ‖ **P. 552.** 4 sq. *patimur illum ire nostris itineribus — eodem enim perr. esse confidimus —, sed* Wes.; ad p. 2. 13. — 18 *et preces* Or., *precesque* ed. Rom., Wes.; ad p. 35. 30, Lehm. Quaestt. p. 26. — 19 *tamen* ed. Iens., *tum* codd., Bait., cum cruce Wes. coni. *tamen* aut *nunc*. — 27 *is — viderent* in parenth. Lehm. de Cic. ad Att. ep. p. 206, extra edd.; ad p. 2. 13. — 29 *ut* 'corr. ead. m. ex *autem*' M, Bait., *etiam* Wesenb. *ut* m. 2 scriptum testatus. ‖ **P. 553.** 11 *contenderem — sic enim fac. fuisset —?* Wesenb.; ad p. 2. 13. — 30 post *De — comparandis*, v. 37 post *De Ascanione* edd., 554. 1 sq. post *De suburbano* Wesenb. commata pos.; ad p. 23. 22. — 33 sqq. *neque enim — possunt* in parenth. Wesenb.; ad p. 2. 13 ‖ **P. 554.** 6 Mira de his verbis edd. commenti

sunt. Ern. *longius* de tempore accepit, Wesenb. corr. *non longius quum vellem*, Baiter Wesenbergi 'coniectura parum intellecta' scr. *non longius, cum vellem.* Si scripsit Cic. *non longius, quam vellem*, parum accurate scripsit *non longius*, cum vellet *non tam longe* aut *minus longe*, similiter atque *non magis* identidem fere idem est atque *minus*. — 33 *[in re publica]* Bait. || **P. 555.** 2 *qui essent de ratione* Wesenb.; v. Lehmann Quaestt. p. 35. — 5 *cive* potius quam *viro* Bernays 'Die Dialoge des Arist.' p. 154. — 15 *perscripsti* Buechel. mus. Rhen. XI p. 531, Bait. minus etiam probab. quam v. 16 *ostendisti*; ad p. 169. 26. — 19 *tamquam* Bait., *quasi*, *quamquam* alii. — 23 *Διατυπώσεις* Buecheler Q. Cic. rel. p. 16, † *ΑΜΠΩΕΙΣ* ex M Bait., † *ἀμπώτεις* marg. Crat., Wesenb. — 37 *ὑπείροχος* M, Bait. || **P. 556.** 6 *velit* Wes. — 15 *viderunt* Wes.; ad p. 77. 22. — 17 post *De libris* comma edd.; ad p. 23. 22. — 20 *mendose exscribuntur* Boot Obs. p. 37 sq. cf. p. 485. 32, Verr. II 77. 189 m.; ad p. 128. 6. — 22 † addidi. — 23 *adiurat* M, cum cruce Bait., † *adnuat* marg. Crat., Wes. — Ib. *De aerario* Boot Obs. p. 38 cf. p. 526. 3, Att. I 5. 4, XII 19. 1 ex., add. p. 553. 29. — 25 *te* post *absolvisse* add. Lamb., Bait.; ad p. 49. 28. — 26 *πάθος* Usener mus. Rhen. XXII p. 459 sq. (idem falso *set* pro *et*), *ΠΑΕΟΣ* M, *χρέος* marg. Crat., Bait., Wes., *κλέος*, *ἔλεον*, *πλείους* alii. — 27 *Aëropam* Buechel. Q. Cic. rel. p. 18, *trodam* M, *Troadas* Wesenb., Bait., *Troadem*, *Troades*, *Troilum* alii. || **P. 557.** 4 *maxime Appia* Bait. coni. *ex Appia*, *in Appia* coni. Wesenb., Boot Obs. p. 38 sq. — Ib. *proluvies* M corr., Bait., *alluvies* all., *eluvio est* Boot l. l. || **P. 558.** 4 *petimus — reserventur* marg. Crat., Wes,. *in pecuniis — struentur* M, vulg. — 20 *accepi* codd., Wes., *cepi* Bait. || **P. 559.** 8 *et* del. Wes., Boot Obs. p. 39; ad p. 64. 3, 465. 26. — 9 *Hypsaeo* pro *Guttae* (*gutae* M¹) Boot l. l. — Ib. *in illum* Lamb., Wes., *in illo* codd., *[in] illo* Ern., Bait. — 16 *postulatos* marg. Crat., Wes., *postulatus* M, Bait. — 17 *vel q. magis* om. Wes. — 28 *lenissime* M, Bait.; ad p. 60. 4. — 29 *his* vulg., Bait., *iis* M, Wes.; ad p. 2. 18. || **P. 560.** 2 *consulatus eius, in quo* Wes., *consulatus et quo* M¹ superscr. *in* M². — 7 † *CCC* Bait. — 8 '*considerant. iam* MRI, *considerantiam* Crat., *incons.* Manutio auct. E. Cfr. Suet. Claud. 39, ex quo probabile fit glossemate Latino expulsum esse voc. Graecum, v. c. *μετεωρίαν*' Or. II; p. 25. 22, 520. 22. — 10 post *De motu temp. ven. anni*, v. 31 post *De epistola Vatinii* plerique edd., Wes., v. 26 post *De mancipiis* Bait. comma habet; ad p. 23. 22. — 36 * *accidat* Wes. coni. addend. *ei* aut *ei idem* aut *idem ei.* || **P. 561.** 1 *quoi* scr., *quod* codd., *cui* edd.; ad p. 42. 34. — 2 sq. *habeam* Lamb., Bait. — 5 post *De Arcano* comma vulg.; ad p. 23. 22. — 10 † *querere* M¹, Wes. — 17 *[Pomponia] discedit* Victorio et Manutio auctt. Bait., *porta* Lehm. 'Berl. philol. Wchschr.' 1890. 620; v. Ellis Hermath. VI 1887 p. 140.

Q. Ciceronis epistulam de petitione (vulg. addunt 'consulatus', de quo v. Buecheleri edit. p. 2) cum ceteris Q. Ciceronis reliquiis praeclare edidit Fr. Buechelerus a. 1869, quam editionem non novisse videtur Wesenb. Ille uno codice usus est duce, Berolinensi illo olim Erfurtensi; alterius boni codicis, Harleiani 2682, H in ep. IX—XVI (is est Coloniensis ille Hittorpianus, quem ad quasdam orationes Modius, Gulielmus, Gruterus adhibuerunt, de quo nuper A. C. Clark in Anecd. Oxon. diligentissime scripsit), varietatem omnem exscripsit Aem. Baehrens in Miscell. crit. a. 1879 editis p. 23—32.

Infra notamus differentias editionum Baiteri, Wesenbergi, Buecheleri.

P. 562. 5 *ea* om. vett., Bait. — 6 *aut diligentia* dett. codd., Bait., cum cruce Wesenb. — 10 *iis* vett., Bait., Wesenb.; ad p. 2. 18. — 12 verba *Quamquam plurimum — naturam vincere* p. 573. 5—7 hic habent codd., uncinis inclus. Bait., Wesenb. — 13 sq. *Proinde* Baehrens Fleckeis. ann. 1872 p. 45 et Misc. crit. p. 27 n., *prope* codd. et edd., *nempe* coni. Buechel. — 22 *tuo* add. post *ingenio* Wesenb. — 24 sq. *et saepe — recordare* in parenth. Wesenb.; ad p. 2. 13. — 25 sq. *Deinde * ut* Buechel. coni. *fac ut*, Baehr. *vide ut.* || **P. 563.** 1 *non multi homines* e p 131. 3 sq. Bait., Wes., *quae * novi* Buechel. — 7 *commonendo* coll. p. 567. 15 H. A. Koch progr. Port. 1868 p. 34, Buechel., Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 121, *commendando* codd., vulg. edd. — 13 sq. *ac numero dignum* dett. codd., Bait., Wesenb. — 14 *Hi* vulg., *hic* codd., *i* Buechel.; ad p. 2. 18. — 22 *studiosos [tui]* Wesenb. e cod. nescio quo ut 570. 19, *studiosos. quos habes* vulg., *studiosos . quos habes, multum* Buechel. ordine verborum nimis sollicite, ut opinor, ad normam exacto. — 24 *Quod si* in Erf. esse opinatus Wesenb. — 25 *volunt* Buechel., *nolunt* codd., *non nolunt* vulg. — 29 *Nam* Lamb., Wesenb., H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 162, *iam* codd., Bait., Buecheler. — 30 *putet oportere* Kayser, Wesenb., H. A. Koch l. l. — 32 *sint* Harl., Wesenb.; ad p. 132. 16, 77. 22. || **P. 564.** 2 *[vero]* Buecheler, *scimus. optima vero † censorum existimatione in praetura* Bait., *[, optima vero cens. exist.]; in praetura* Wesenb., *optimorum censorum* Eussner. — 4 *quom* Buechel., *quam* Ber., Harl., *cum* Lamb., Wesenb. (*quum* add. *alios*, quod laudat H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 162), *quod — non habebat* dett. codd., Bait.; ad p. 4. 19. — 7 *Cappadoces* Buechel., *caupadoces* Ber. et superscr. *caupones* Harl., *caupones* dett. codd., vulg. — Ib. *homines* scr., *omnes* codd. et edd. — 8 *adlegationem* Or coni., Bait. — 10 sq. *qua Catilina* del. Lamb., tac. om. Bait., Wesenb., 'malueram *nobilitate non maiore*' Buechel., ego malim *nobilitate num maiore?* — 12 *Antonius* Corrad., vulg., *† inanius* Wes., *manius* Ber. — 15 *in equitibus Rom.* vulg. vett., Bait.,

Wesenb. tac., ne *equitibus* quidem habet Ber., *equitibus R.* Harl.; ad p. 25. 22. — 16—18 *nam praefecerat* in parenth. Wes., ceteri extra; ad p. 2. 13. — 17 *Nanniorum* praeter duo Lagom. etiam Harl. superscr. *i*, vulg., *mannorum* Ber., *Manliorum* Buech. — Ib. sq. *demetebant* coni. Gesner., scr. Wes. — 27 *† vivo stanti* Wesenb., *vix obstanti* coni. Baehrens; v. H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 162 cf. Cypr. p. 226. 15; Plaut. Merc. 308. — 31 *vixit*, 33 *accessit*, 37 *compararit*, 565. 1 *habet — ?* edd. vulg. et codd., nisi quod *compararit* habere videntur omnes, *vixerit — accesserit — compararit — habeat — ?* Buechel. — 33 *in* add. (ad p. 25. 22), *aliis* codd., Buech., *† aliis* Bait., Wesenb., *ab aliis* Baehrens p. 28, *alia* Tyrrell, *sceleris culpa* H. A. Koch. — 37 *Vettios* Lamb., vulg., *uittias* Harl., *Vitias* ex Ber. Buechel.

P. 565. 8 *ante illud iudicium fuerunt* dett. codd., vulg., Bait., Wesenb. — 10 sq. *timeant — contemnant* Tydemann, Buechel., *timeat — contemnat* codd., vulg. — 13 et 17 *Coel.* Buechel., *celio* et *celius* Ber., *celio* et *coelius* Harl., *Cael.* vulg.; cf. ad p. 45. 6. — 18 *re paene nulla* Buech.; v. Seyff. Lael. p. 97, Anton 'Studien' II p. 126 sqq., Phil. VI 7. 18. — 22 *erit* hic pos. Buech., v. 21 post *non* e dett. codd. vulg. — 23 *[insignes]* Buech. debuisse Ciceronem scribere ratus: *non tam genere nobiles quam vitiis insignes.* Mihi voluisse videtur Cicero insolenter loqui.

P. 566. 4 *quam multi consuetudine* dett. codd., vulg., Bait., Wes. — 9 *dedidisti* 'cdd. Palermi', Wes., *edidisti* Ber.; cf. ad Verr. p. 101. 19. — 12 *tibi adversantur* dett. codd., Wes. — 14 *Petitio autem* Buechel., *et peticionem* Ber. — 21 sq. *amicorum in numero* Buechel. Kaysero auct., quod Ber. *in* om., quos sequerer, nisi Harl. idem haberet quod dett. et vulg., *in am. numero*; ad p. 25. 22, cf. ad p. 295. 6. — 26 *ita maxime quam* scr., *is amet quod* BH, *is etiam quam* Buechel., *is amet et quam* vulg., Bait., Wesenb. — 27 *[tum]* Wesenb. ‖ **P. 567.** 1 *habent aut sperant* Buechel., *ut habeant* (iterum superscr. H) *sperent* mell. codd., *habeant aut sperent* Wes., *habeant aut [ut habeant] sperent* Bait. Coniunctivi scripti sunt propter *ut* velut p. 486. 15 *ut facias* FH, 559. 25 *ut sentiant* M, ad p. 272. 3, Sest. p. 8. 14, ipsum *ut* autem est alterum *aut*. — Ib. sq. *rursus* Ber., Buechel., *prorsus* H et dett., vulg. — 3 *elaborarunt, ut possent*, v. 4 *peterent* vulg. vett., Bait., Wesenb., *elaborant — possint — peterent* mell. codd., *petierint* scr. Buechel. — 6 *† illa* scr., 'probabiliter illa vocabula' *illa summa*, inquit Buechel., 'in superlativum unum mutantur'. Non obloquar, si quis probabilem aliquem invenerit; interim nihil magis placet quam *atque sua summa voluntate.* — 11 *M. Fund.* dett. codd., vulg. vett., Bait., Wesenb. — Ib. *Orchirii* vulg. vett., Bait., Wesenb., *choreiuii* B, *chociuii* H. — 14 *est* om. in B habet H; ad p. 67. 10. — Ib. *iis* Bait., Wesenb.; ad p. 2. 18. — 16 sq. *tempus aliud se umquam* 'cdd.

Turn. et Memmii? edd. vett.', Wesenb. — 18 *homines* hic 'demonstrativi pronominis loco positum cur adfirmativae isti particulae' (*profecto* dicit, quae non est adfirmativa particula) 'adiungi' posse neget Buecheler, non intellego; scripsit *hi omnes*. — 18 *iam* del. vulg., Bait., Buechel.; *et iam acceptis recent.*? an ipsum *iam* ita accipi potest? — 23 *descript.* codd., Wesenb., item p. 569. 36 et 577. 14 hic Harl. *discr.*; ad p. 331. 22. — 28 *homines* om. Ber., Buech. ut p. 576. 32, habet Harl.

P. 568. 5 *suorum* add. ante *officiorum* dett. codd., Wesenb., secl. Bait. — 7 *proficiscatur* H, dett. codd., Bait., Wesenb., *proficiatur* Ber. (ad p. 12. 24), *perficiatur* Buechel.; cf. p. 74. 16. — 8 *[illud]* Baehr. p. 28 (*id* H), 9 *[studiorum]* Buecheler, Baehr., *studiosorum* H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 162. — 13 *iis* Bait., Wesenb.; ad p. 2. 18. — 15 *et* om. Ber., Buechel., habet Harl.; ad p. 64. 3. — 26 sq. *elaborato* Buechel., *inter nos calumniatores spe* BH, *internoscas et videto* (cf. p. 576. 7), *ne* dett. plerique, del. *et* vulg. — 32 *ut possis honeste* dett. codd., vulg. edd., Wes. — 34 *ut te utantur* add. post *agas* dett. codd., Wes., secl. Bait. — 35 *facias* potius quam *agas* scr. Buechel.; nam *id agas* 'quo spectare putabimus', inquit, 'sublata ista interpolatione?' (*ut te utantur*). Mihi per se audiri videtur *ut ad amicitiam adiungas*. Cf. ad p. 446. 27. ‖ **P. 569.** 26 *omnium* post *ordinum* add. Buechel., *hominum* codd., in quo *omnium* latere, *ordinum* autem omissum esse censet Buechel. — 29 sq. *amicos, quod poteris* Tyrrell. — 33 *iis* Bait., Wesenb.; ad p. 2. 18. — 36 *discriptam* ad p. 567. 23. — Ib. *comprehensam* dett. codd., ut videtur, Bait., Wesenb.; ad p. 16. 21. ‖ **P. 570.** 3 *etiam* ante *et* dett. codd., vulg. vett., Bait. — Ib. *eosque* dett. codd., vulg., Bait., Wesenb. (ad p. 91. 5), *idoneos* coni. A. Eussner 'Blätt. f. d. Bay. G. W.' 1870 p. 110. — 9 *nomine nobis* H (*vobis*) et dett., Wesenb. — 15 *si non consequatur spes* cod. Turn., vulg. vett., Bait., Wesenb. — 19 *[tui] studiosos* Wesenb. e cod. nescio quo; cf. 563. 22. — 20 *tribulum* codd., Buech. tam vere quam p. 571. 3 idem codd. *salutatorium*; ad p. 75. 10. — 23 *Nam* Wes. — 24 *cognoscito*, 25 *appetito* Or. auct. Bait., Wesenb., *cognosci — appeti* mell. codd., *facile possunt cognosci* Pluyg. Mnem. N. S. IX 1881 p. 121, *cognosci — appeti**** Baehrens p. 30. Tanta molimina ob permutatas *e* et *i* litteras! — Ib. sq. *pauci enim sunt*, v. 25 sq. *multo — adiungitur* in parenth. ser.; ad p. 2. 13. — 28 *tum autem emi quod* e mell. codd. Buechel. 'scribendum esse *denique*' coni., *tum autem, quom. eq. ordo* Baehrens p. 30. — 29 *sequentur* (corr. ex *sequuntur*) *illi* Harl., Bait., *sequuntur illi* Wesenb., H. A. Koch 'Phil. Anz.' 1873 p. 162, *secuntur autem illi* e Ber. Buechel. — 30 *adhibebitur* H, Bait., *adhibetur* B, Wesenb., Buechel.; ad p. 56. 9. — 31 *cunctas centurias* coni. Baehrens p. 30. — 37 *utare frequentia*

H. A. Koch progr. Port. 1868 p. 34 cf. p. 571. 27, 563. 6, 575. 26, Wesenb. e '2 cdd. Palermi'. ‖ **P. 571.** 3 *cum domum veniunt* om. Wesenb. — 6 *pluris* Buechel. tacit. — 8 *veniant* Rob. Steph., Buechel. nescio an non necess.: Iis, qui venient, significato te animadvertere eos venire ita, ut vel amicis ostendas vel ipsis dicas; ad p. 7. 16. Post *venient* add. *iis* dett. codd., Bait., Wesenb. — 16 *velle* post *facere* add. dett. codd., vett. edd., Wesenb. — Ib. *ut* om. dett. codd., edd., *tu* Baehr. An. crit. p. 30; ad p. 227. 11. — Ib. *id* pro *vel* dett. codd., Bait., Wesenb. — 21 *amicus esse nullo modo potest* Harl. — 25 *quoad* dett. codd., vett. edd., Bait., Wesenb.; v. Bait. adn. crit. ad ep. III 2. 2, infra p. 573. 21, Jordan 'Krit. Beiträge' p. 338 sqq. — 33 *necessarios suos* 'vulgo', Wes. ‖ **P. 572.** 1 *Hoc* 'Ox. T', Wes.; ad p. 109. 9. — 3 *honestatem* pro *honorem* H, dett., Bait., Wesenb. — 4 *obtinuerint* me auct. Bait., Wesenb., *obtinuerunt* codd., Buechel., idem *futurumst* (ad p. 8. 20); ad p. 77. 22. — 5 *ubi* pro *ut* H, dett., Bait., Wesenb. — 7 sq. *oratio* H, dett., quod Buechelero quoque videtur non dubium esse quin scripserit Cicero, *ratio* Ber., edd. — 8 sq. *cavendus est, praetermittendus* Buechel., *cav. est praetermittendum* Ber., *cav. sit, praetermittendum* rell. codd., vulg. edd. (ad p. 8. 20). — 12 *possint* Wesenb. nescio unde; cf. ad p. 98. 10. — 37 *id* ante *quod* add. dett. codd., vulg., Bait., Wesenb. ‖ **P. 573.** 5—7 *Quamquam — vincere* huc e p. 562. 12 transtul. Put., Buech., rell. om. — 10 *necessaria. Te enim* mell. codd., *necessaria. tibi enim* dett., *est necessaria; etenim* vulg. edd., *necessariast* (ad p. 8. 20). *ea enim* Buechel.; nam *etenim* 'scriptorem parum largum in hoc genere sermonis non adhibuisse', quae non tam exquisita est particula, ut fugisse eius usum vel ieiunum scriptorem credibile videatur. Poetas quosdam abstinuisse scio. V. Seyfferti Lael.[2] p. 285 sq. — 11 *tum* om. dett. codd., Wesenb. — 13 *et* add. ante *frons* dett. codd., Bait., Wesenb.; ad p. 64. 3. — 16 *verbumque* dett. codd., Wesenb.; ad p. 91. 5. — 21 †*quoad eius* Bait., Wesenb. (ad p. 571. 25), Buech. coni. *te, quod velis, consequi posse, si abs te sit rogatum* aut *te, quod velis, consequi non posse, si abs te non sit rogatum*, Eussner 'Blätt. f. d. Bay. G. W.' 1870 p. 107 *quoad eius consequi possis, ut quisque possit dicere se abs te non esse rogatum*, Baehrens p. 31 *quom eius consequi posses suffragium, se abs te.* — 23 *[et] est* Buechel., *et* del. Bait., Wesenb. (ad p. 64. 3), *Ea est* Palerm., H. A. Koch progr. Portens. 1868 p. 34. — 25 *si* add. Koch l. l. p. 34 sq., Eussner l. l. p. 108, *tamen si ab* coni. Buechel., *laudata* Baehrens p. 31. — 26 *fac ut et* Or., Wesenb., Buechel., *facete* codd., *fac et* Bait. — 33 *quae a candidato* plerique dett. codd., vulg. vett., Wesenb.; ad p. 109. 9. ‖ **P. 574.** 2 *ut id *** aut iucunde* Bait., Wes. e dett. codd. — 3 *[tamen]* Buechel., om. Bait. —

4 *non* et *est* om. H, dett. codd., Bait., Wesenb. — 8 *sarturum* coni. Buechel., improb. censor in 'Philol. Anz.' II p. 152 sq. coni. *ei adfuturum*, *ei satisfacturum* Georges Philol. XXXI p. 510, *exacturum* codd.; *te id rebus* H et dett. — 11 *fuisse eius* Man., Bait., Wes. — 15 *tempori tuo* vulg., Bait., Wes. — 35 *id* om. Bait., Wes. — 37 *ut* om. H, dett., Bait., Wes.; ad p. 227. 21. — Ib. *iis* Bait., Wesenb.; ad p. 2. 18. ‖ **P. 575.** 3 *†his, qui negent, quam hi, qui videant* Wesenb. e codd., sed *hi quem* habet Harl. — Ib *ex* om. Bait. 'libros' testans. — 8 *pertinere. Etsi* Bait., Wesenb. — 24 *ac diligenter* dett. codd., Baiter., Wesenb., Eussner l. l. p. 110, *diligenterque* Baehr. p. 32. — 27 *fronte et* inser. ante *oratione* Eussner p. 110 cf. p. 574. 12. — 29 et 30 *iis* Bait., Wesenb.; ad p. 2. 18. ‖ **P. 576.** 4 *possit nova* coni. Buechel., *possit. in competitoribus* scr. Palerm., Bait., Wesenb. Ceterum '*poscis* Wunderus e codice enotavit', *poscit* ex Harl. Baehrens. — 12 *equites Romani* codd. (sed Ber. '*r* obelo confossa et superne adpuncta', Harl. *.r.*), Bait., Wesenb. — 18 *commentationibus* Palerm., Bait., Wes., *commotionibus* codd., *cogitationibus* Buechel. — 31 *institisti* Grut., Bait., Buech., *instituisti* codd., Wes. — 32 *homines* post *Romae* add. dett. codd., vulg., Bait., Wesenb. haud scio an recte; cf. p. 567. 28. ‖ **P. 577.** 1 *se ut* Or. tamquam ex B, Bait., Wes. — 4 sq. *volo — non* vulg. edd., *nolo* Buechel.; ad p. 3. 32. — 12 *[benivolos]*, 13 *[gratiosisque]* Buech., *benivolos — gratiosis studiosisque* vulg. — 14 *discr.* ad p. 567. 23. — 16 *nulla sit* Buechel., *aut nulla fiat* vulg. edd. e dett. codd., *aut* om. BH, *fit* BH, hic superscr. *at*.

Versus de XII signis extant etiam in Anthol Ries. n. 642 et in Ausoni editt., Peiperi p. 107.

V. 2 *diiq.* Peip. — 5 *munit* Peip. — Ib. *lumine* all., Wes. — 7 *modicum* cod. Voss.[2], Klotz, Wesenb. — 10 *Ecfetos* Riese, Peip., *et fetos* cod. Voss., *effetos* Klotz, Wesenb., Buechel. — 12 *exspirat* Ianus Helvetius, Peiper, *est spirans* cod., Buechel., cum cruce Riese. — 13 *nebulis* Wakef., Buechel. — 14 *super* all., Klotz. — Ib. *vigent vi* Riese, Peip., *vigentumi* cod., *vigent ubi* Klotz, *urgentur* Buechel. — Ib. *flamina* habere codicem testatur Peip. et scrib., *flumina* cett. (*flumina. Mundi* Klotz), *lumina* Buechel., Riese. — 17 *aeterno* Riese (cum cruce), Peip. coni. *extremo*, *aetherio* Heins., Buechel., *Arctoo* Scalig., Klotz. — 18 *Hanc* Klotz. — Ib. *inter* cod., Klotz, *infra* Buechel., Riese coni. *propter*, Peip. coni. *subter*.

Corrigenda.

P. 120. 19 scr. *prohoemio.* — P. 134. 17, non 20, incip. § 5. — P. 184. 10 scr. *iniectus.* — P. 282. 33 in marg. exter. add. 2. — P. 460. 10 scr. *gloriosius.*

M. TULLI CICERONIS
EPISTULARUM
LIBRI SEDECIM.

LIBER PRIMUS
AD P. LENTULUM.

I.

Scr. Romae Id. Ian. a. u. c. 698 (a. Chr. 56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Ego omni officio ac potius pietate erga te ceteris 1
satis facio omnibus, mihi ipse numquam satis facio;
tanta enim magnitudo est tuorum erga me meritorum,
ut, quia tu nisi perfecta re de me non conquiesti,
ego quia non idem in tua causa efficio, vitam mihi
esse acerbam putem. In causa haec sunt: Hammonius,
regis legatus, aperte pecunia nos oppugnat; res agitur
per eosdem creditores, per quos, cum tu aderas, age-
batur; regis causa si qui sunt qui velint, qui pauci
sunt, omnes rem ad Pompeium deferri volunt, senatus
religionis calumniam non religione, sed malevolentia
et illius regiae largitionis invidia conprobat. Pompeium 2
et hortari et orare et iam liberius accusare et monere,
ut magnam infamiam fugiat, non desistimus; sed plane

nec precibus nostris nec admonitionibus relinquit locum, nam cum in sermone cotidiano tum in senatu palam sic egit causam tuam, ut neque eloquentia maiore quisquam nec gravitate nec studio nec contentione agere potuerit, cum summa testificatione tuorum in se officiorum et amoris erga te sui. Marcellinum tibi esse iratum scis; is hac regia causa excepta ceteris in rebus se acerrimum tui defensorem fore ostendit. Quod dat, accipimus; quod instituit referre de religione et
3 saepe iam retulit, ab eo deduci non potest. Res ante Idus acta sic est (nam haec Idibus mane scripsi): Hortensi et mea et Luculli sententia cedit religioni de exercitu; teneri enim res aliter non potest; sed ex illo senatus consulto, quod te referente factum est, tibi decernit, ut regem reducas, quod commodo rei p. facere possis, ut exercitum religio tollat, te auctorem senatus retineat. Crassus tris legatos decernit nec excludit Pompeium, censet enim etiam ex iis, qui cum imperio sint; Bibulus tris legatos ex iis, qui privati sunt. Huic adsentiuntur reliqui consulares praeter Servilium, qui omnino reduci negat oportere, et Volcacium, qui Lupo referente Pompeio decernit, et Afranium, qui adsentitur Volcacio. Quae res auget suspicionem Pompei voluntatis, nam advertebatur Pompei familiaris adsentiri Volcacio. Laboratur vehementer; inclinata res est. Libonis et Hypsaei non obscura concursatio et contentio omniumque Pompei familiarium studium in eam opinionem rem adduxerunt, ut Pompeius cupere videatur; cui qui nolunt, idem tibi,
4 quod eum ornasti, non sunt amici; nos in causa auctoritatem eo minorem habemus, quod tibi debemus, gratiam autem nostram exstinguit hominum suspicio, quod Pompeio se gratificari putant. Ut in rebus multo ante, quam profectus es, ab ipso rege et ab intimis ac domesticis Pompei clam exulceratis, deinde palam a consularibus exagitatis et in summam invidiam adductis ita versamur. Nostram fidem omnes,

amorem tui absentis praesentes tui cognoscent. Si esset in iis fides, in quibus summa esse debebat, non laboraremus.

II.

Scr. Romae a. d. XVI Kal. Februarias a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Idibus Ianuariis in senatu nihil est confectum, 1
propterea quod dies magna ex parte consumptus est
altercatione Lentuli consulis et Canini tr. pl. Eo die
nos quoque multa verba fecimus maximeque visi sumus senatum commemoratione tuae voluntatis erga illum ordinem permovere. Itaque postridie placuit ut breviter sententias diceremus; videbatur enim reconciliata nobis voluntas esse senatus, quod cum dicendo tum singulis appellandis rogandisque perspexeram. Itaque, cum sententia prima Bibuli pronuntiata esset, ut tres legati regem reducerent, secunda Hortensi, ut tu sine exercitu reduceres, tertia Volcaci, ut Pompeius reduceret, postulatum est, ut Bibuli sententia divideretur. Quatenus de religione dicebat, cui quidem rei iam obsisti non poterat, Bibulo adsensum
est; de tribus legatis frequentes ierunt in alia omnia.
Proxima erat Hortensi sententia, cum Lupus tr. pl., 2
quod ipse de Pompeio retulisset, intendere coepit ante se oportere discessionem facere quam consules. Eius orationi vehementer ab omnibus reclamatum est, erat enim et iniqua et nova. Consules neque concedebant neque valde repugnabant, diem consumi volebant, id quod est factum; perspiciebant enim in Hortensi sententiam multis partibus plures ituros, quamquam aperte Volcacio adsentirentur. Multi rogabantur, atque id ipsum consulibus invitis, nam ei Bibuli sententiam va-
lere cupierant. Hac controversia usque ad noctem 3
ducta senatus dimissus est. Ego eo die casu apud Pompeium cenavi nactusque tempus hoc magis idoneum

quam umquam antea, quod post tuum discessum is dies honestissimus nobis fuerat in senatu, ita sum cum illo locutus, ut mihi viderer animum hominis ab omni alia cogitatione ad tuam dignitatem tuendam traducere. Quem ego ipsum cum audio, prorsus eum libero omni suspicione cupiditatis; cum autem eius familiares omnium ordinum video, perspicio, id quod iam omnibus est apertum, totam rem istam iam pridem a certis hominibus non invito rege ipso consiliariisque eius esse corruptam.

4 Haec scripsi a. d. XVI K. Februarias ante lucem; eo die senatus erat futurus. Nos in senatu, quem ad modum spero, dignitatem nostram, ut potest in tanta hominum perfidia et iniquitate, retinebimus; quod ad popularem rationem attinet, hoc videmur esse consecuti, ut ne quid agi cum populo aut salvis auspiciis aut salvis legibus aut denique sine vi posset. De his rebus pridie, quam haec scripsi, senatus auctoritas gravissima intercessit, cui quom Cato et Caninius intercessissent, tamen est perscripta; eam ad te missam esse arbitror. De ceteris rebus quicquid erit actum, scribam ad te et, ut quam rectissime agatur, omni mea cura, opera, diligentia, gratia providebo.

III.

Scr. Romae medio mense Ianuario a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 A. Trebonio, qui in tua provincia magna negotia et ampla et expedita habet, multos annos utor valde familiariter. Is cum antea semper et suo splendore et nostra ceterorumque amicorum commendatione gratiosissimus in provincia fuit tum hoc tempore propter tuum in me amorem nostramque necessitudinem vehementer confidit his meis litteris se apud te gratiosum
2 fore; quae ne spes eum fallat, vehementer rogo te

commendoque tibi eius omnia negotia, libertos, procuratores, familiam, in primisque ut, quae T. Ampius de eius re decrevit, ea comprobes omnibusque rebus eum ita tractes, ut intellegat meam commendationem non vulgarem fuisse.

IV.

Scr. Romae circiter XV Kal. Febr. a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 A. d. XVI K. Feb. cum in senatu pulcherrime staremus, quod iam illam sententiam Bibuli de tribus legatis pridie eius diei fregeramus, unumque certamen esset relictum sententia Volcaci, res ab adversariis nostris extracta est variis calumniis; causam enim frequenti senatu non magna varietate magnaque invidia eorum, qui a te causam regiam alio traferebant, optinebamus. Eo die acerbum habuimus Curionem, Bibulum multo iustiorem, paene etiam amicum; Caninius et Cato negarunt se legem ullam ante comitia esse laturos. Senatus haberi ante K. Februarias per legem Pupiam, id quod scis, non potest neque mense Febr. toto nisi perfectis aut reiectis legationibus. 2 Haec tamen opinio est populi Romani, a tuis invidis atque obtrectatoribus nomen inductum fictae religionis, non tam ut te impediret, quam ut ne quis propter exercitus cupiditatem Alexandriam vellet ire. Dignitatis autem tuae nemo est quin existimet habitam esse rationem ab senatu; nemo est enim, qui nesciat, quo minus discessio fieret, per adversarios tuos esse factum; qui nunc populi nomine, re autem vera sceleratissimo tribunorum latrocinio si quae conabuntur agere, satis mi provisum est, ut ne quid salvis auspiciis aut legibus aut etiam sine vi agere possent. 3 Ego neque de meo studio neque de non nullorum iniuria scribendum mihi esse arbitror; quid enim aut me ostentem, qui, si vitam pro tua dignitate profundam, nullam partem videar

meritorum tuorum adsecutus, aut de aliorum iniuriis querar, quod sine summo dolore facere non possum? Ego tibi a vi, hac praesertim imbecillitate magistratuum, praestare nihil possum; vi excepta possum confirmare te et senatus et populi Romani summo studio amplitudinem tuam retenturum.

V a.

Scr. Romae circiter Non. Februar. a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 Tametsi mihi nihil fuit optatius, quam ut primum abs te ipso, deinde a ceteris omnibus quam gratissimus erga te esse cognoscerer, tamen adficior summo dolore eius modi tempora post tuam profectionem consecuta esse, ut et meam et ceterorum erga te fidem et benevolentiam absens experirere; te videre et sentire eandem fidem esse hominum in tua dignitate, quam ego in mea salute sum expertus, ex tuis litteris
2 intellexi. Nos cum maxime consilio, studio, labore, gratia de causa regia niteremur, subito exorta est nefaria Catonis promulgatio, quae nostra studia impediret et animos a minore cura ad summum timorem traduceret; sed tamen, in eius *modi* perturbatione rerum quamquam omnia sunt metuenda, nihil magis quam perfidiam timemus et Catoni quidem, quoquo
3 modo se res habet, profecto resistemus. De Alexandrina re causaque regia tantum habeo polliceri, me tibi absenti tuisque praesentibus cumulate satis facturum, sed vereor, ne aut eripiatur causa regia nobis aut deseratur; quorum utrum minus velim, non facile possum existimare. Sed, si res coget, est quiddam tertium, quod neque Selicio nec mihi displicebat, ut neque iacere †regem pateremur nec nobis repugnantibus ad eum deferri, ad quem prope iam delatum existimatur. A nobis agentur omnia diligenter, ut neque,

si quid optineri poterit, non contendamus nec, si quid
non optinuerimus, repulsi esse videamur; tuae sapien- 4
tiae magnitudinisque animi est omnem amplitudinem
et dignitatem tuam in virtute atque in rebus gestis
tuis atque in tua gravitate positam existimare; si quid
ex iis rebus, quas tibi fortuna largita est, non nullo-
rum hominum perfidia detraxerit, id maiori illis fraudi
quam tibi futurum. A me nullum tempus praeter-
mittitur de tuis rebus et agendi et cogitandi; utor ad
omnia Q. Selicio, neque enim prudentiorem quemquam
ex tuis neque fide maiore esse iudico neque aman-
tiorem tui.

V b.

Scr. Romae paulo post VI Id. Febr. a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

Hic quae agantur, quaeque acta sint, ea te et lit- 1
teris multorum et nuntiis cognosse arbitror; quae au-
tem posita sunt in coniectura, quaeque videntur fore,
ea puto tibi a me scribi oportere. Postea quam Pom-
peius et apud populum a. d. VIII Idus Februarias,
quom pro Milone diceret, clamore convicioque iactatus
est in senatuque a Catone aspere et acerbe nimium
magno silentio est accusatus, visus est mihi vehementer
esse perturbatus. Itaque Alexandrina causa, quae no-
bis adhuc integra est (nihil enim tibi detraxit senatus
nisi id, quod per eandem religionem dari alteri non
potest), videtur ab illo plane esse deposita. Nunc id 2
speramus idque molimur, ut rex, cum intellegat sese,
quod cogitabat, ut a Pompeio reducatur, adsequi non
posse et, nisi per te sit restitutus, desertum se atque
abiectum fore, proficiscatur ad te; quod sine ulla du-
bitatione, si Pompeius paulum modo ostenderit sibi
placere, faciet; sed nosti hominis tarditatem et taci-
turnitatem. Nos tamen nihil, quod ad eam rem perti-
neat, praetermittimus. Ceteris iniuriis, quae propositae

sunt a Catone, facile, ut spero, resistemus. Amicum ex consularibus neminem tibi esse video praeter Hortensium et Lucullum; ceteri sunt partim obscurius iniqui, partim non dissimulanter irati. Tu fac animo forti magnoque sis speresque fore ut fracto impetu levissimi hominis tuam pristinam dignitatem et gloriam consequare.

VI.

Scr. Romae post XV Kal. Mart. a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 Quae gerantur, accipies ex Pollione, qui omnibus
negotiis non interfuit solum, sed praefuit. Me in
summo dolore, quem in tuis rebus capio, maxime sci-
licet consolatur spes, quod valde suspicor fore ut in-
fringatur hominum improbitas et consiliis tuorum ami-
corum et ipsa die, quae debilitat cogitationes et ini-
2 micorum et proditorum tuorum. Facile secundo loco
me consolatur recordatio meorum temporum, quorum imaginem video in rebus tuis; nam, etsi minore in re violatur tua dignitas, quam mea adflictast, tamen est tanta similitudo, ut sperem te mihi ignoscere, si ea non timuerim, quae ne tu quidem umquam timenda duxisti. Sed praesta te eum, qui mihi 'a teneris', ut Graeci dicunt, 'unguiculis' es cognitus; inlustrabit, mihi crede, tuam amplitudinem hominum iniuria. A me omnia summa in te studia officiaque expecta; non fallam opinionem tuam.

VII.

Scr. Romae exeunte mense Quintili a. 698 (56).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

1 Legi tuas litteras, quibus ad me scribis gratum tibi esse, quod crebro certior per me fias de omnibus rebus et meam erga te benevolentiam facile perspicias;

quorum alterum mihi, ut te plurimum diligam, facere necesse est, si volo is esse, quem tu me esse voluisti; alterum facio libenter, ut, quoniam intervallo locorum et temporum diiuncti sumus, per litteras tecum quam saepissime conloquar. Quod si rarius fiet, quam tu exspectabis, id erit causae, quod non eius generis meae litterae sunt, ut eas audeam temere committere; quotiens mihi certorum hominum potestas erit, quibus recte dem, non praetermittam.

Quod scire vis, qua quisque in te fide sit et vo- 2
luntate, difficile dictu est de singulis; unum illud audeo, quod antea tibi saepe significavi, nunc quoque re perspecta et cognita scribere, vehementer quosdam homines et eos maxime, qui te et maxime debuerunt et plurimum iuvare potuerunt, invidisse dignitati tuae, simillimamque in re dissimili tui temporis nunc et nostri quondam fuisse rationem, ut, quos tu rei publicae causa laeseras, palam te oppugnarent, quorum auctoritatem, dignitatem voluntatemque defenderas, non tam memores essent virtutis tuae quam laudis inimici. Quo quidem tempore, ut perscripsi ad te antea, cognovi Hortensium percupidum tui, studiosum Lucullum, ex magistratibus autem L. Racilium et fide et animo singulari; nam nostra propugnatio ac defensio dignitatis tuae propter magnitudinem beneficii tui fortasse plerisque officii maiorem auctoritatem habere videatur quam sententiae. Praeterea quidem de consularibus 3
nemini possum aut studii erga te aut officii aut amici animi esse testis; etenim Pompeium, qui mecum saepissime non solum *a* me provocatus, sed etiam sua sponte de te communicare solet, scis temporibus illis non saepe in senatu fuisse; cui quidem litterae tuae, quas proxime miseras, quod facile intellexerim, periucundae fuerunt. Mihi quidem humanitas tua vel summa potius sapientia non iucunda solum, sed etiam admirabilis visa est; virum enim excellentem et tibi tua praestanti in eum liberalitate devinctum non nihil sus-

picantem propter aliquorum opinionem suae cupiditatis te ab se abalienatum illa epistola retinuisti; qui mihi cum semper tuae laudi favere visus est, etiam ipso suspiciosissimo tempore Caniniano, tum vero lectis tuis litteris perspectus est a me toto animo de te ac de
4 tuis ornamentis et commodis cogitare. Quare ea, quae scribam, sic habeto, me cum illo re saepe communicata de illius ad te sententia atque auctoritate scribere: quoniam senatus consultum nullum exstat, quo reductio regis Alexandrini tibi adempta sit, eaque, quae de ea perscripta est auctoritas, cui scis intercessum esse, ut ne quis omnino regem reduceret, tantam vim habet, ut magis iratorum hominum studium quam constantis senatus consilium esse videatur, te perspicere posse, qui Ciliciam Cyprumque teneas, quid efficere et quid consequi possis, et, si res facultatem habitura videatur, ut Alexandream atque Aegyptum tenere possis, esse et tuae et nostri imperii dignitatis Ptolomaide aut aliquo propinquo loco rege conlocato te cum classe atque exercitu proficisci Alexandriam, ut, eam cum pace praesidiisque firmaris, Ptolomaeus redeat in regnum; ita fore ut et per te restituatur, quem ad modum senatus initio censuit, et sine multitudine reducatur, quem ad modum homines religiosi
5 Sibyllae placere dixerunt. Sed haec sententia sic et illi et nobis probabatur, ut ex eventu homines de tuo consilio existimaturos videremus; si cecidisset, ut volumus et optamus, omnes te et sapienter et fortiter, si aliquid esset offensum, eosdem illos et cupide et temere fecisse dicturos. Quare, quid adsequi possis, non tam facile est nobis quam tibi, cuius prope in conspectu Aegyptus est, iudicare; nos quidem hoc sentimus, si exploratum tibi sit posse te illius regni potiri, non esse cunctandum, si dubium sit, non esse conandum. Illud tibi adfirmo, si rem istam ex sententia gesseris, fore ut absens a multis, cum redieris, ab omnibus conlaudere; offensionem esse periculosam propter inter-

positam auctoritatem religionemque video. Sed ego te, ut ad certam laudem adhortor, sic a dimicatione deterreo redeoque ad illud, quod initio scripsi, totius facti tui iudicium non tam ex consilio tuo quam ex eventu homines esse facturos. Quodsi haec ratio rei 6
gerendae periculosa tibi esse videbitur, placebat illud, ut, si rex amicis tuis, qui per provinciam atque imperium tuum pecunias ei credidissent, fidem suam praestitisset, et auxiliis eum tuis et copiis adiuvares; eam esse naturam et regionem provinciae tuae, ut illius reditum vel adiuvando confirmares vel neglegendo impedires. In hac ratione quid res, quid causa, quid tempus ferat, tu facillime optimeque perspicies; quid nobis placuisset, ex me potissimum putavi te scire oportere.

Quod mihi de nostro statu, de Milonis familiaritate, 7
de levitate et inbecillitate Clodi gratularis, minime miramur te tuis ut egregium artificem praeclaris operibus laetari; quamquam est incredibilis hominum perversitas (graviore enim verbo uti non libet), qui nos, quos favendo in communi causa retinere potuerunt, invidendo abalienarunt; quorum malevolentissimis obtrectationibus nos scito de vetere illa nostra diuturnaque sententia prope iam esse depulsos, non nos quidem ut nostrae dignitatis simus obliti, sed ut habeamus rationem aliquando etiam salutis. Poterat utrumque praeclare, si esset fides, si gravitas in hominibus consularibus; sed tanta est in plerisque levitas, ut eos non tam constantia in re publica nostra delectet, quam splendor offendat. Quod eo liberius ad te scribo, quia 8
non solum temporibus his, quae per te sum adeptus, sed iam olim nascenti prope nostrae laudi dignitatique favisti, simulque quod video non, ut antehac putabam, novitati esse invisum meae; in te enim, homine omnium nobilissimo, similia invidorum vitia perspexi, quem tamen illi esse in principibus facile sunt passi, evolare altius certe noluerunt. Gaudeo tuam dissimilem

fuisse fortunam; multum enim interest, utrum laus imminuatur, an salus deseratur; me meae tamen ne nimis paeniteret, tua virtute perfectum est; curasti enim, ut plus additum ad memoriam nominis nostri
9 quam demptum de fortuna videretur. Te vero et *oro et* moneo cum beneficiis tuis tum amore incitatus meo, ut omnem gloriam, ad quam a pueritia inflammatus fuisti, omni cura atque industria consequare magnitudinemque animi tui, quam ego semper sum admiratus semperque amavi, ne umquam inflectas cuiusquam iniuria. Magna est hominum opinio de te, magna commendatio liberalitatis, magna memoria consulatus tui. Haec profecto vides quanto expressiora quantoque inlustriora futura sint, cum aliquantum ex provincia atque ex imperio laudis accesserit; quamquam te ita gerere volo, quae per exercitum atque imperium gerenda sunt, ut haec multo ante meditere, huc te pares, haec cogites, ad haec te exerceas sentiasque (id quod quia semper sperasti, non dubito quin adeptus intellegas), te facillime posse optinere summum atque altissimum gradum civitatis. Quae quidem mea cohortatio ne tibi inanis aut sine causa suscepta videatur, illa me ratio movit, ut te ex nostris eventis communibus admonendum putarem, ut considerares, in omni reliqua vita quibus crederes, quos caveres.

10 Quod scribis te velle scire, qui sit rei publicae status, summa dissensio est, sed contentio dispar; nam, qui plus opibus, armis, potentia valent, perfecisse tamen mihi videntur stultitia et inconstantia adversariorum, ut etiam auctoritate iam plus valerent. Itaque perpaucis adversantibus omnia, quae ne per populum quidem sine seditione se adsequi arbitrabantur, per senatum consecuti sunt; nam et stipendium Caesari decretum est et decem legati, et, ne lege Sempronia succederetur, facile perfectum est. Quod ego ad te brevius scribo, quia me status hic rei publicae non delectat; scribo tamen, ut te admoneam, quod ipse

litteris omnibus a pueritia deditus experiendo tamen magis quam discendo cognovi, tu tuis rebus integris discas, neque salutis nostrae rationem habendam nobis esse sine dignitate neque dignitatis sine salute.

Quod mihi de filia et de Crassipede gratularis, agno- 11
sco humanitatem tuam speroque et opto nobis hanc coniunctionem voluptati fore. Lentulum nostrum, eximia spe summae virtutis adulescentem, cum ceteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias; nulla enim erit hac praestantior disciplina. Quem nos, et quia tuus et quia te dignus est filius et quia nos diligit semperque dilexit, in primis amamus carumque habemus.

VIII.

Scr. Romae mense Ianuario a. 699 (55).

M. CICERO S. D. P. LENTULO PROCOS.

De omnibus rebus, quae ad te pertinent, quid ac- 1
tum, quid constitutum sit, quid Pompeius susceperit, optime ex M. Plaetorio cognosces, qui non solum interfuit iis rebus, sed etiam praefuit neque ullum officium erga te hominis amantissimi, prudentissimi, diligentissimi praetermisit. Ex eodem de toto statu rerum communium cognosces. Quae quales sint, non facile est scribere. Sunt quidem certe in amicorum nostrorum potestate, atque ita, ut nullam mutationem umquam hac hominum aetate habitura res esse videatur.
Ego quidem, ut debeo, et ut tute mihi praecepisti, et 2
ut me pietas utilitasque cogit, me ad eius rationes adiungo, quem tu in meis rationibus tibi esse adiungendum putasti; sed te non praeterit, quam sit difficile sensum in re publica, praesertim rectum et confirmatum, deponere. Verum tamen ipse me conformo ad eius voluntatem, a quo honeste dissentire non possum, neque id facio, ut forsitan quibusdam videar, simula-

tione; tantum enim animi inductio et mehercule amor
erga Pompeium apud me valet, ut, quae illi utilia
sunt, et quae ille vult, ea mihi omnia iam et recta et
vera videantur; neque, ut ego arbitror, errarent ne ad-
versarii quidem eius, si, cum pares esse non possent,
3 pugnare desisterent. Me quidem etiam illa res conso-
latur, quod ego is sum, cui vel maxime concedant
omnes, ut vel ea defendam, quae Pompeius velit, vel
taceam vel etiam, id quod mihi maxime lubet, ad
nostra me studia referam litterarum; quod profecto
faciam, si mihi per eiusdem amicitiam licebit. Quae
enim proposita fuerat nobis, cum et honoribus amplis-
simis et laboribus maximis perfuncti essemus, dignitas
in sententiis dicendis, libertas in re publica capessenda,
ea sublata totast, nec mihi magis quam omnibus;
nam aut adsentiendum est nulla cum gravitate paucis
aut frustra dissentiendum.

4 Haec ego ad te ob eam causam maxime scribo, ut
iam de tua quoque ratione meditere. Commutata tota
ratio est senatus, iudiciorum, rei totius publicae; otium
nobis exoptandum est, quod ii, qui potiuntur rerum,
praestaturi videntur, si quidam homines patientius eo-
rum potentiam ferre potuerint; dignitatem quidem illam
consularem fortis et constantis senatoris nihil est quod
cogitemus; amissa culpa est eorum, qui a senatu et
ordinem coniunctissimum et hominem clarissimum aba-
5 lienarunt. Sed ut ad ea, quae coniunctiora rebus tuis
sunt, revertar, Pompeium tibi valde amicum esse co-
gnovi, et eo tu consule, quantum ego perspicio, omnia,
quae voles, optinebis, quibus in rebus me sibi ille
adfixum habebit, neque a me ulla res, quae ad te per-
tineat, neglegetur; neque enim verebor, ne sim ei mo-
lestus, cui iucundum erit etiam propter se ipsum,
6 quom me esse gratum videbit. Tu velim tibi ita per-
suadeas, nullam rem esse minimam, quae ad te perti-
neat, quae mihi non carior sit quam meae res omnes;
idque cum sentiam, sedulitate mihimet ipse satis facere

possum, re quidem ipsa ideo mihi non satis facio, quod nullam partem tuorum meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possum.

Rem te valde bene gessisse rumor erat; expecta- 7
bantur litterae tuae, de quibus eramus iam cum Pompeio locuti. Quae si erunt allatae, nostrum studium exstabit in conveniendis magistratibus et senatoribus, ceteraque, quae ad te pertinebunt, cum etiam plus contenderimus, quam possumus, minus tamen faciemus, quam debemus.

IX.

Scr. Romae mense Dec. a. 700 (54).

M. CICERO S. D. LENTULO IMP.

Periucundae mihi fuerunt litterae tuae, quibus in- 1
tellexi te perspicere meam in te pietatem; quid enim dicam benevolentiam, cum illud ipsum gravissimum et sanctissimum nomen pietatis levius mihi meritis erga me tuis esse videatur? Quod autem tibi grata mea erga te studia scribis esse, facis tu quidem abundantia quadam amoris, ut etiam grata sint ea, quae praetermitti sine nefario scelere non possunt. Tibi autem multo notior atque inlustrior meus in te animus esset, si hoc tempore omni, quo diiuncti fuimus, et una et
Romae fuissemus. Nam in eo ipso, quod te ostendis 2
esse facturum quodque et in primis potes et ego a te vehementer exspecto, in sententiis senatoriis et in omni actione atque administratione rei publicae floruissemus (de qua ostendam equidem paulo post qui sit meus sensus et status, et rescribam tibi ad ea, quae quaeris); sed certe et ego te auctore amicissimo ac sapientissimo et tu me consiliario fortasse non imperitissimo, fideli quidem et benivolo certe usus esses. Quamquam tua quidem causa te esse imperatorem provinciamque bene gestis rebus cum exercitu victore optinere, ut

debeo, laetor: sed certe, qui tibi ex me fructus debentur, eos uberiores et praesentiores praesens capere potuisses; in eis vero ulciscendis, quos tibi partim inimicos esse intellegis propter tuam propugnationem salutis meae, partim invidere propter illius actionis amplitudinem et gloriam, mirificum me tibi comitem praebuissem; quamquam ille perennis inimicus amicorum suorum, qui tuis maximis beneficiis ornatus in te potissimum fractam illam et debilitatam vim suam contulit, nostram vicem ultus est ipse sese. Ea est enim conatus, quibus patefactis nullam sibi in posterum non modo dignitatis, sed ne libertatis quidem
3 partem reliquit. Te autem etsi mallem in meis rebus expertum quam etiam in tuis, tamen in molestia gaudeo eam fidem cognosse hominum non ita magna mercede, quam ego maximo dolore cognoram. De qua ratione tota iam videtur mihi exponendi tempus dari, ut tibi rescribam ad ea, quae quaeris.

4 Certiorem te per litteras scribis esse factum me cum Caesare et cum Appio esse in gratia teque id non reprehendere adscribis; Vatinium autem scire te velle ostendis quibus rebus adductus defenderim et laudarim. Quod tibi ut planius exponam, altius paulo rationem consiliorum meorum repetam necesse est.

Ego me, Lentule, initio rerum atque actionum tuarum non solum meis, sed etiam rei publicae restitutum putabam et, quoniam tibi incredibilem quendam amorem et omnia in te ipsum summa ac singularia studia deberem, rei publicae, quae te in me restituendo multum adiuvisset, eum certe me animum merito ipsius debere arbitrabar, quem antea tantum modo communi officio civium, non aliquo erga me singulari beneficio debitum praestitissem. Hac me mente fuisse et senatus ex me te consule audivit et tu in nostris
5 sermonibus conlocutionibusque [ipse] vidisti. Etsi iam primis temporibus illis multis rebus meus offendebatur animus, cum te agente de reliqua nostra dignitate aut

occulta non nullorum odia aut obscura in me studia cernebam; nam neque de monimentis meis ab iis adiutus es, a quibus debuisti, neque de vi nefaria, qua cum fratre eram domo expulsus, neque hercule in iis ipsis rebus, quae quamquam erant mihi propter rei familiaris naufragia necessariae, tamen a me minimi putabantur, in meis damnis ex auctoritate senatus sarciendis eam voluntatem, quam expectaram, praestiterunt. Quae cum viderem (neque erant obscura), non tamen tam acerba mihi haec accidebant, quam erant illa grata, quae fecerant. Itaque, quamquam et Pom- 6
peio plurimum te quidem ipso praedicatore ac teste debebam et eum non solum beneficio, sed amore etiam et perpetuo quodam iudicio meo diligebam, tamen non reputans, quid ille vellet, in omnibus meis sententiis de re publica pristinis permanebam. Ego sedente Cn. 7
Pompeio, cum, ut laudaret P. Sestium, introisset in urbem, dixissetque testis Vatinius me fortuna et felicitate C. Caesaris commotum illi amicum esse coepisse, dixi me M. Bibuli fortunam, quam ille adflictam putaret, omnium triumphis victoriisque anteferre dixique eodem teste alio loco eosdem esse, qui Bibulum exire domo prohibuissent, et qui me coëgissent; tota vero interrogatio mea nihil habuit nisi reprehensionem illius tribunatus. In quo omnia dicta sunt libertate animoque maximo de vi, de auspiciis, de donatione regnorum, neque vero hac in causa modo, sed constanter saepe in senatu. Quin etiam Marcellino et Philippo 8
consulibus Nonis Aprilibus mihi est senatus adsensus, ut de agro Campano frequenti senatu Idibus Maiis referretur. Num potui magis in arcem illius causae invadere aut magis oblivisci temporum meorum, meminisse actionum? Hac a me sententia dicta magnus animorum motus est factus cum eorum, quorum oportuit, tum illorum etiam, quorum numquam putaram. Nam hoc senatus consulto in meam sententiam facto 9
Pompeius cum mihi nihil ostendisset se esse offensum,

in Sardiniam et in Africam profectus est eoque itinere Lucam ad Caesarem venit. Ibi multa de mea sententia questus est Caesar, quippe qui etiam Ravennae Crassum ante vidisset ab eoque in me esset incensus. Sane moleste Pompeium id ferre constabat; quod ego cum audissem ex aliis, maxime ex meo fratre cognovi. Quem cum in Sardinia Pompeius paucis post diebus, quam Luca discesserat, convenisset, 'te', inquit, 'ipsum cupio; nihil oportunius potuit accidere. Nisi cum Marco fratre diligenter egeris, dependendum tibi est, quod mihi pro illo spopondisti'. Quid multa? questus est graviter; sua merita commemoravit; quid egisset saepissime de actis Caesaris cum ipso meo fratre, quidque sibi is de me recepisset, in memoriam redegit seque, quae de mea salute egisset, voluntate Caesaris egisse ipsum meum fratrem testatus est. Cuius causam dignitatemque mihi ut commendaret, rogavit, ut eam ne oppugnarem, si
10 nollem aut non possem tueri. Haec cum ad me frater pertulisset, et cum tamen Pompeius ad me cum mandatis Vibullium misisset, ut integrum mihi de causa Campana ad suum reditum reservarem, conlegi ipse me et cum ipsa quasi re publica conlocutus sum, ut mihi tam multa pro se perpesso atque perfuncto concederet, ut officium meum memoremque in bene meritos animum fidemque fratris mei praestarem, eumque, quem bonum civem semper habuisset, bonum virum esse pateretur. In illis autem meis actionibus sententiisque omnibus, quae Pompeium videbantur offendere, certorum hominum, quos iam debes suspicari, sermones referebantur ad me, qui cum illa sentirent in re publica, quae ego agebam, semperque sensissent, me tamen non satis facere Pompeio Caesaremque inimicissimum mihi futurum gaudere se aiebant. Erat hoc mihi dolendum, sed multo illud magis, quod inimicum meum (meum autem? immo vero legum, iudiciorum, otii, patriae, bonorum omnium) sic amplexa-

bantur, sic in manibus habebant, sic fovebant, sic me praesente osculabantur, non illi quidem ut mihi stomachum facerent, quem ego funditus perdidi, sed certe ut facere se arbitrarentur. Hic ego, quantum humano consilio efficere potui, circumspectis rebus meis omnibus rationibusque subductis summam feci cogitationum mearum omnium; quam tibi, si potero, breviter exponam.

11 Ego si ab improbis et perditis civibus rem publicam teneri viderem, sicut et Cinneis temporibus scimus et non nullis aliis accidisse, non modo praemiis, quae apud me minimum valent, sed ne periculis quidem compulsus ullis, quibus tamen moventur etiam fortissimi viri, ad eorum causam me adiungerem, ne si summa quidem eorum in me merita constarent. Cum autem in re publica Cn. Pompeius princeps esset vir, is qui hanc potentiam et gloriam maximis in rem publicam meritis praestantissimisque rebus gestis esset consecutus, cuiusque ego dignitatis ab adulescentia fautor, in praetura autem et in consulatu adiutor etiam extitissem, cumque idem auctoritate et sententia per se, consiliis et studiis tecum me adiuvisset meumque inimicum unum in civitate haberet inimicum, non putavi famam inconstantiae mihi pertimescendam, si quibusdam in sententiis paullum me inmutassem meamque voluntatem ad summi viri de meque optime meriti dignitatem adgregassem.

12 In hac sententia complectendus erat mihi Caesar, ut vides, in coniuncta et causa et dignitate. Hic multum valuit cum vetus amicitia, quam tu non ignoras mihi et Quinto fratri cum Caesare fuisse, tum humanitas eius ac liberalitas brevi tempore et litteris et officiis perspecta nobis et cognita. Vehementer etiam res ipsa publica me movit, quae mihi videbatur contentionem, praesertim maximis rebus a Caesare gestis, cum illis viris nolle fieri et, ne fieret, vehementer recusare. Gravissime autem me in hac mente impulit et

Pompei fides, quam de me Caesari dederat, et fratris mei, quam Pompeio. Erant praeterea haec animadvertenda in civitate, quae sunt apud Platonem nostrum scripta divinitus, quales in re publica principes essent, talis reliquos solere esse cives. Tenebam memoria nobis consulibus ea fundamenta iacta iam ex K. Ianuariis confirmandi senatus, ut neminem mirari oporteret Nonis Decembr. tantum vel animi fuisse in illo ordine vel auctoritatis, idemque memineram nobis privatis usque ad Caesarem et Bibulum consules, cum sententiae nostrae magnum in senatu pondus haberent, unum fere sensum fuisse
13 bonorum omnium. Postea, cum tu Hispaniam citeriorem cum imperio optineres, neque res publica consules haberet, sed mercatores provinciarum et seditionum servos ac ministros, iecit quidam casus caput meum quasi certaminis causa in mediam contentionem dissensionemque civilem. Quo in discrimine cum mirificus senatus, incredibilis Italiae totius, singularis omnium bonorum consensus in me tuendo extitisset, non dicam, quid acciderit (multorum est enim et varia culpa), tantum dicam brevi, non mihi exercitum, sed duces defuisse. In quo ut iam sit in iis culpa, qui me non defenderunt, non minor est in iis, qui reliquerunt, et, si accusandi sunt, si qui pertimuerunt, magis etiam reprehendendi, si qui se timere simularunt. Illud quidem certe nostrum consilium iure laudandum est, qui meos cives et a me conservatos et me servare cupientis spoliatos ducibus servis armatis obici noluerim declararique maluerim, quanta vis esse potuisset in consensu bonorum, si iis pro me stante pugnare licuisset, cum adflictum excitare potuissent; quorum quidem animum tu non perspexisti solum, cum de me ageres, sed etiam confirmasti atque te-
14 nuisti. Qua in causa (non modo non negabo, sed etiam semper et meminero et praedicabo libenter) usus es quibusdam nobilissimis hominibus fortioribus in me

restituendo, quam fuerant idem in tenendo. Qua in sententia si constare voluissent, suam auctoritatem simul cum salute mea recuperassent. Recreatis enim bonis viris consulatu tuo et constantissimis atque optimis actionibus tuis excitatis, Cn. Pompeio praesertim ad causam adiuncto, cum etiam Caesar rebus maximis gestis singularibus ornatus et novis honoribus ac iudiciis senatus ad auctoritatem eius ordinis adiungeretur, nulli improbo civi locus ad rem publicam violandam esse potuisset. Sed adtende, quaeso, quae sint conse- 15
cuta. Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam quam tris sorores, impunitatemst illorum sententiis adsecutus, qui, cum tr. pl. poenas a seditioso civi per bonos viros iudicio persequi vellet, exemplum praeclarissimum in posterum vindicandae seditionis de re publica sustulerunt, idemque postea non meum monumentum (non enim illae manubiae meae, sed operis locatio mea fuerat), monumentum vero senatus hostili nomine et cruentis inustum litteris esse passi sunt. Qui me homines quod salvum esse voluerunt, est mihi gratissimum; sed vellem non solum salutis meae quem ad modum medici, sed ut aliptae etiam virium et coloris rationem habere voluissent. Nunc, ut Apelles Veneris caput et summa pectoris politissima arte perfecit, reliquam partem corporis incohatam reliquit, sic quidam homines in capite meo solum elaborarunt, reliquum corpus inperfectum ac rude reliquerunt. In quo ego spem fefelli non 16
modo invidorum, sed etiam inimicorum meorum, qui de uno acerrimo et fortissimo viro meoque iudicio omnium magnitudine animi et constantia praestantissimo, Q. Metello L. f., quondam falsam opinionem acceperunt, quem post reditum dictitant fracto animo et demisso fuisse (est vero probandum, qui et summa voluntate cesserit et egregia animi alacritate afuerit neque sane redire curarit, eum ob id ipsum fractum fuisse, in quo cum omnes homines tum M. illum

Scaurum, singularem virum, constantia et gravitate superasset!) — sed, quod de illo acceperant aut etiam suspicabantur, de me idem cogitabant, abiectiore animo me futurum, cum res publica maiorem etiam mihi animum, quam umquam habuissem, daret, quom declarasset se non potuisse me uno civi carere, cumque Metellum unius tr. pl. rogatio, me universa res publica duce senatu, comitante Italia, promulgantibus omnibus *magistratibus*, te ferente consule, comitiis centuriatis, cunctis ordinibus, hominibus incumbentibus,

17 omnibus denique suis viribus reciperavisset. Neque vero ego mihi postea quicquam adsumpsi neque hodie adsumo, quod quemquam malevolentissimum iure possit offendere; tantum enitor, ut neque amicis neque etiam alienioribus opera, consilio, labore desim. Hic meae vitae cursus offendit eos fortasse, qui splendorem et speciem huius vitae intuentur, sollicitudinem autem et laborem perspicere non possunt; illud vero non obscure queruntur, in meis sententiis, quibus ornem Caesarem, quasi desciscere me *a* pristina causa. Ego autem cum illa sequor, quae paulo ante proposui, tum hoc non in postremis, de quo coeperam exponere. Non offendes eundem bonorum sensum, Lentule, quem reliquisti, qui confirmatus consulatu nostro, *non* numquam postea interruptus, adflictus ante te consulem, recreatus aps te totus est nunc ab iis, a quibus tuendus fuerat, derelictus; idque non solum fronte atque vultu, quibus simulatio facillime sustinetur, declarant ii, qui tum nostro illo statu optimates nominabantur,

18 sed etiam sensu saepe iam tabellaque docuerunt. Itaque tota iam sapientium civium, qualem me et esse et numerari volo, et sententia et voluntas mutata esse debet. Id enim iubet idem ille Plato, quem ego vehementer auctorem sequor, tantum contendere in re publica, quantum probare tuis civibus possis; vim neque parenti nec patriae adferre oportere. Atque hanc quidem ille causam sibi ait non

adtingendae rei publicae fuisse, quod, cum offendisset populum Atheniensem prope iam desipientem senectute, cumque eum nec persuadendo nec cogendo regi posse vidisset, cum persuaderi posse diffideret, cogi fas esse non arbitraretur. Mea ratio fuit alia, quod neque desipiente populo nec integra re mihi ad consulendum, capesseremne rem publicam, implicatus tenebar, sed laetatus tamen sum, quod mihi liceret in eadem causa et mihi utilia et cuivis bono recta defendere. Huc accessit commemoranda quaedam et divina Caesaris in me fratremque meum liberalitas; qui mihi, quascumcumque res gereret, tuendus esset, nunc in tanta felicitate tantisque victoriis, etiamsi in nos non is esset, qui est, tamen ornandus videretur. Sic enim te existimare velim, cum a vobis meae salutis auctoribus discesserim, neminem esse, cuius officiis me tam esse devinctum non solum confitear, sed etiam gaudeam.

Quod quoniam tibi exposui, facilia sunt ea, quae 19
a me de Vatinio et de Crasso requiris. Nam de Appio quod scribis sicuti de Caesare te non reprehendere, gaudeo tibi consilium probari meum. De Vatinio autem primum reditus intercesserat in gratiam per Pompeium, statim ut ille praetor est factus, cum quidem ego eius petitionem gravissimis in senatu sententiis oppugnassem, neque tam illius laedendi causa quam defendendi atque ornandi Catonis; post autem Caesaris, ut illum defenderem, mira contentio est consecuta. Cur autem laudarim, peto a te, ut id a me neve in hoc reo neve in aliis requiras, ne tibi ego idem reponam, cum veneris. Tametsi posssum vel apsenti; recordare enim, quibus laudationem ex ultimis terris miseris; nec hoc pertimueris, nam a me ipso laudantur et laudabuntur idem. Sed tamen defendendi Vatini fuit etiam ille stimulus, de quo in iudicio, quom illum defenderem, dixi me facere quiddam, quod in Eunucho parasitus suaderet militi:

'Ubi nóminabit Phaédriam, tu Pámphilam
contínuo; si quando ílla dicet: 'Phaédriam
intrómittamus cómissatum', Pámphilam
cantátum provocémus: si laudábit haec
illíus formam, tu húius contra; dénique
par pró pari reférto, quod eam mórdeat.'

Sic petivi a iudicibus, ut, quoniam quidam nobiles homines et de me optime meriti nimis amarent inimicum meum meque inspectante saepe eum in senatu modo severe seducerent, modo familiariter atque hilare amplexarentur, quoniamque illi haberent suum Publium, darent mihi ipsi alium Publium, in quo possem illorum animos mediocriter lacessitus leviter repungere; neque solum dixi, sed etiam saepe facio deis hominibusque adprobantibus.

20 Habes de Vatinio; cognosce de Crasso. Ego, cum mihi cum illo magna iam gratia esset, quod eius omnes gravissimas iniurias communis concordiae causa voluntaria quadam oblivione contrieram, repentinam eius defensionem Gabini, quem proximis superioribus diebus acerrime oppugnasset, tamen, si sine ulla mea contumelia suscepisset, tulissem; sed, cum me disputantem, non lacessentem laesisset, exarsi non solum praesenti, credo, iracundia (nam ea tam vehemens fortasse non fuisset), sed, cum inclusum illud odium multarum eius in me iniuriarum, quod ego effudisse me omne arbitrabar, residuum tamen insciente me fuisset, omne repente apparuit. Quo quidem tempore ipso quidam homines et eidem illi, quos saepe significo neque appello, cum se maximum fructum cepisse dicerent ex libertate mea meque tum denique sibi esse visum rei publicae, qualis fuissem, restitutum, cumque ea contentio mihi magnum etiam foris fructum tulisset, gaudere se dicebant mihi et illum inimicum et eos, qui in eadem causa essent, numquam amicos futuros. Quorum iniqui sermones cum ad me per homines

honestissimos perferrentur, cumque Pompeius ita contendisset ut nihil umquam magis, ut cum Crasso redirem in gratiam, Caesarque per litteras maxima se molestia ex illa contentione adfectum ostenderet, habui non temporum solum rationem meorum, sed etiam naturae, Crassusque, ut quasi testata populo Romano esset nostra gratia, paene a meis laribus in provinciam est profectus; nam, cum mihi condixisset, cenavit apud *me* in mei generi Crassipedis hortis. Quam ob rem eius causam, quod te scribis audisse, magna illius commendatione susceptam defendi in senatu, sicut mea fides postulabat.

Accepisti, quibus rebus adductus quamque rem cau- 21
samque defenderim, quique meus in re publica sit pro mea parte capessenda status. De quo sic velim statuas, me haec eadem sensurum fuisse, si mihi integra omnia ac libera fuissent; nam neque pugnandum arbitrarer contra tantas opes neque delendum, etiamsi id fieri posset, summorum civium principatum *neque* permanendum in una sententia conversis rebus ac bonorum voluntatibus mutatis, sed temporibus adsentiendum. Numquam enim *in* praestantibus in re publica gubernanda viris laudata est in una sententia perpetua permansio, sed, ut in navigando tempestati obsequi artis est, etiamsi portum tenere non queas, cum vero id possis mutata velificatione adsequi, stultum est eum tenere cum periculo cursum, quem coeperis, potius quam eo commutato, quo velis, tamen pervenire, sic, cum omnibus nobis in administranda re publica propositum esse debeat, id quod a me saepissime dictum est, cum dignitate otium, non idem semper dicere, sed idem semper spectare debemus. Quam ob rem, ut paulo ante posui, si essent omnia mihi solutissima, tamen in re publica non alius essem, atque nunc sum; cum vero in hunc sensum et alliciar beneficiis hominum et compellar iniuriis, facile patior ea me de re publica sentire ac dicere, quae maxime cum mihi tum

etiam rei publicae rationibus putem conducere; apertius autem haec ago ac saepius, quod et Quintus, frater meus, legatus est Caesaris, et nullum meum minimum dictum, non modo factum pro Caesare intercessit, quod ille non ita inlustri gratia exceperit, ut ego eum mihi devinctum putarem. Itaque eius omni et gratia, quae summa est, et opibus, quas intellegis esse maximas, sic fruor ut meis nec mihi aliter potuisse videor hominum perditorum de me consilia frangere, nisi cum praesidiis iis, quae semper habui, nunc etiam potentium benivolentiam coniunxissem.

22 His ego consiliis, si te praesentem habuissem, ut opinio mea fert, essem usus eisdem; novi enim temperantiam et moderationem naturae tuae, novi animum cum mihi amicissimum tum nulla in ceteros malevolentia suffusum contraque cum magnum et excelsum tum etiam apertum et simplicem. Vidi ego quosdam in te talis, qualis tu eosdem in me videre potuisti; quae me moverunt, movissent eadem te profecto. Sed, quocumque tempore mihi potestas praesentis tui fuerit, tu eris omnium moderator consiliorum meorum, tibi erit eidem, cui salus mea fuit, etiam dignitas curae; me quidem certe tuarum actionum, sententiarum, voluntatum, rerum denique omnium socium comitemque habebis, neque mihi in omni vita res tam erit ulla proposita, quam ut cotidie vehementius te de me optime meritum esse laetere.

23 Quod rogas, ut mea tibi scripta mittam, quae post discessum tuum scripserim, sunt orationes quaedam, quas Menocrito dabo, neque ita multae, ne pertimescas. Scripsi etiam (nam animum ab orationibus diiungo fere referoque ad mansuetiores Musas, quae me maxime sicut iam a prima adulescentia delectarunt) — scripsi igitur Aristotelio more, quem ad modum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo 'de oratore', quos arbitror Lentulo tuo fore non inutilis; abhorrent enim a communibus praeceptis atque omnem

antiquorum et Aristoteliam et Isocrateam rationem oratoriam conplectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros ‘de temporibus meis’; quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem; sunt enim testes et erunt sempiterni meritorum erga me tuorum meaeque pietatis †sed, quia verebar non eos, qui se laesos arbitrarentur (etenim id feci parce et molliter), sed eos, quos erat infinitum bene de *me* meritos omnis nominare. Quos tamen ipsos libros, si quem, cui recte committam, invenero, curabo ad te perferendos. Atque istam quidem partem vitae consuetudinisque nostrae totam ad te defero; quantum litteris, quantum studiis, veteribus nostris delectationibus, consequi poterimus, id omne ad arbitrium tuum, qui haec semper amasti, libentissime conferemus.

24 Quae ad me de tuis rebus domesticis scribis, quaeque mihi commendas, ea tantae mihi curae sunt, ut me nolim admoneri, rogari vero sine magno dolore vix possim. Quod de Quinti fratris negotio scribis, te priore aestate, quod morbo impeditus in Ciliciam non transieris, conficere non potuisse, nunc autem omnia facturum, ut conficias, id scito esse eius modi, ut frater meus vere existimet adiuncto isto fundo patrimonium fore suum per te constitutum. Tu me de tuis rebus omnibus et de Lentuli tui nostrique studiis et exercitationibus velim quam familiarissime certiorem et quam saepissime facias existumesque neminem cuiquam neque cariorem neque iucundiorem umquam fuisse quam te mihi, idque me non modo ut tu sentias, sed ut omnes gentes, etiam ut posteritas omnis intellegat esse facturum.

25 Appius in sermonibus antea dictitabat, postea dixit etiam in senatu palam sese, si licitum esset legem curiatam ferre, sortiturum esse cum collega provinciam; si curiata lex non esset, se paraturum cum collega tibique successurum; legemque curiatam consuli ferri opus esse, necesse non esse; se, quoniam ex se-

natus consulto provinciam haberet, lege Cornelia imperium habiturum, quoad in urbem introisset. Ego, quid ad te tuorum quisque necessariorum scribat, nescio; varias esse opiniones intellego. Sunt, qui putant posse te non decedere, quod sine lege curiata tibi succedatur; sunt etiam, qui, si decedas, a te relinqui posse, qui provinciae praesit. Mihi non tam de iure certum est (quamquam ne id quidem valde dubium est) quam illud, ad tuam summam amplitudinem, dignitatem, libertatem, qua te scio libentissime frui solere, pertinere te sine ulla mora provinciam successori concedere, praesertim cum sine suspicione tuae cupiditatis non possis illius cupiditatem refutare. Ego utrumque meum puto esse, et, quid sentiam, ostendere et, quod feceris, defendere.

26 Scripta iam epistula superiore accepi tuas litteras de publicanis, *in* quibus aequitatem tuam non potui non probare; †felicitate a quid vellem consequi potuisses, ne eius ordinis, quem semper ornasti, rem aut voluntatem offenderes. Equidem non desinam tua decreta defendere, sed nosti consuetudinem hominum; scis, quam graviter inimici ipsi illi Q. Scaevolae fuerint. Tibi tamen sum auctor, ut, si quibus rebus possis, eum tibi ordinem aut reconcilies aut mitiges. Id etsi difficile est, tamen mihi videtur esse prudentiae tuae.

X.

Scr. Romae exeunte a. 700 (54).

M. CICERO S. D. L. VALERIO IURISCONSULTO:

cur enim tibi hoc non gratificer, nescio, praesertim cum his temporibus audacia pro sapientia liceat uti. Lentulo nostro egi per litteras tuo nomine gratias diligenter. Sed tu velim desinas iam nostris litteris uti et nos aliquando revisas et ibi malis esse, ubi aliquo numero sis, quam istic, ubi solus sapere

videare. Quamquam, qui istinc veniunt, partim te superbum esse dicunt, quod nihil respondeas, partim contumeliosum, quod male respondeas. Sed iam cupio tecum coram iocari; quare fac, ut quam primum venias neque in Apuliam tuam accedas, ut possimus salvum venisse gaudere; nam, illo si veneris, tamquam Ulixes cognosces tuorum neminem.

LIBER SECUNDUS

AD C. CURIONEM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae a. 701 (53).

M. CICERO S. D. CURIONI.

1 Quamquam me nomine neglegentiae suspectum tibi esse doleo, tamen non tam mihi molestum fuit accusari abs te officium meum quam iucundum requiri, praesertim quom, in quo accusabar, culpa vacarem, in quo autem desiderare te significabas meas litteras, prae te ferres perspectum mihi quidem, sed tamen dulcem et optatum amorem tuum. Equidem neminem praetermisi, quem quidem ad te perventurum putarem, cui litteras non dederim; etenim quis est tam in scribendo impiger quam ego? a te vero bis terve summum et eas perbrevis accepi. Quare, si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine; sin me id facere noles, te mihi aequum praebere debebis.

Sed de litteris hactenus; non enim vereor, ne non scribendo te expleam, praesertim si in eo genere stu-
2 dium meum non aspernabere. Ego te afuisse tam diu a nobis et dolui, quod carui fructu iucundissimae consuetudinis, et laetor, quod absens omnia cum maxima dignitate es consecutus, quodque in omnibus tuis rebus meis optatis fortuna respondit. Breve est, quod me tibi praecipere meus incredibilis in te amor cogit. Tanta est expectatio vel animi vel ingenii tui, ut ego

te opsecrare optestarique non dubitem, sic ad nos conformatus revertare, ut, quam expectationem tui concitasti, hanc sustinere ac tueri possis; et, quoniam meam tuorum erga me meritorum memoriam nulla umquam delebit oblivio, te rogo, ut memineris, quantaecumque tibi accessiones fient et fortunae et dignitatis, eas te non potuisse consequi, nisi meis puer olim fidelissimis atque amantissimis consiliis paruisses. Quare hoc animo in nos esse debebis, ut aetas nostra iam ingravescens in amore atque in adulescentia tua conquiescat.

II.

Scr. Romae a. 701 (53).

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Gravi teste privatus sum amoris summi erga te mei patre tuo, clarissimo viro. Qui cum suis laudibus tum vero te filio superasset omnium fortunam, si ei contigisset, ut te ante videret, quam a vita discederet. Sed spero nostram amicitiam non egere testibus. Tibi patrimonium dei fortunent; me certe habebis, cui et carus aeque sis et iucundus, ac fuisti patri.

III.

Scr. Romae a. 701 (53).

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

Rupae studium non defuit declarandorum munerum 1
tuo nomine, sed nec mihi placuit nec cuiquam tuorum quicquam te absente fieri, quod tibi, cum venisses, non esset integrum. Equidem quid sentiam, aut scribam ad te postea pluribus aut, ne ad ea meditere, inparatum te offendam coramque contra istam rationem meam dicam, ut aut te ad meam sententiam adducam aut certe testatum apud animum tuum relinquam, quid senserim, ut, si quando, quod nolim, dis-

plicere tibi tuum consilium coeperit, possis meum recordari. Brevi tamen sic habeto, in eum statum temporum tuum reditum incidere, ut iis bonis, quae tibi natura, studio, fortuna data sunt, facilius omnia, quae sunt amplissima in re publica, consequi possis quam muneribus. Quorum neque facultatem quisquam admiratur (est enim copiarum, non virtutis), neque quis-
2 quam est, quin satietate iam defessus sit. Sed aliter, atque ostenderam, facio, qui ingrediar ad explicandam rationem sententiae meae; quare omnem hanc disputationem in adventum tuum differo. Summa scito *te* in exspectatione esse eaque a te exspectari, quae a summa virtute summoque ingenio exspectanda sunt. Ad quae si es, ut debes, paratus, quod ita esse confido, plurimis maximisque muneribus et nos amicos et civis tuos universos et rem publicam adficies. Illud cognosces profecto, mihi te neque cariorem neque iucundiorem esse quemquam.

IV.

Scr. Romae a. 701 (53).

CICERO S. D. C. CURIONI.

1 Epistolarum genera multa esse non ignoras, sed unum illud certissimum, cuius causa inventa res ipsa est, ut certiores faceremus absentis, si quid esset, quod eos scire aut nostra aut ipsorum interesset. Huius generis litteras a me profecto non expectas; tuarum enim rerum domesticarum habes et scriptores et nuntios, in meis autem rebus nihil est sane novi. Reliqua sunt epistolarum genera duo, quae me magnopere delectant, unum familiare et iocosum, alterum severum et grave. Utro me minus deceat uti, non intellego. Iocerne tecum per litteras? Civem mehercule non puto esse, qui temporibus his ridere possit. An gravius aliquid scribam? Quid est, quod possit graviter a Cicerone

scribi ad Curionem nisi de re publica? Atqui in hoc
genere haec mea causa est, ut *neque ea, quae sentio,
audeam* neque ea, quae non sentio, velim scribere.
Quam ob rem, quoniam mihi nullum scribendi argu- 2
mentum relictum est, utar ea clausula, qua soleo, te-
que ad studium summae laudis cohortabor. Est enim
tibi gravis adversaria constituta et parata incredibilis
quaedam expectatio; quam tu una re facillime vinces,
si hoc statueris, quarum laudum gloriam adamaris,
quibus artibus eae laudes comparantur, in iis esse la-
borandum. In hanc sententiam scriberem plura, nisi
te tua sponte satis incitatum esse confiderem; et hoc,
quicquid attigi, non feci inflammandi tui causa, sed
testificandi amoris mei.

V.

Scr. Romae a. 701 (53).

CICERO S. D. C. CURIONI.

Haec negotia quo modo se habeant, ne epistola 1
quidem narrare audeo. Tibi, etsi, ubicumque es, ut
scripsi ad te ante, in eadem es navi, tamen, quod
abes, gratulor, vel quia non vides ea quae nos, vel
quod excelso et inlustri loco sita est laus tua in plu-
rimorum et sociorum et civium conspectu, quae ad
nos nec obscuro nec vario sermone, sed et clarissima
et una omnium voce perfertur. Unum illud nescio, 2
gratulerne tibi an timeam, quod mirabilis est expec-
tatio reditus tui, non quo verear, ne tua virtus opi-
nioni hominum non respondeat, sed mehercule ne,
cum veneris, non habeas iam, quod cures; ita .sunt
omnia debilitata et iam prope extincta. Sed haec ipsa
nescio rectene sint litteris commissa; quare cetera co-
gnosces ex aliis. Tu tamen, sive habes aliquam spem
de re publica sive desperas, ea para, meditare, cogita,
quae esse in eo civi ac viro debent, qui sit rem pu-
blicam adflictam et oppressam miseris temporibus ac

perditis moribus in veterem dignitatem et libertatem vindicaturus.

VI.

Scr. Romae a. 701 (53).

M. CICERO S. D. C. CURIONI.

1 Nondum erat auditum te ad Italiam adventare,
cum Sex. Villium, Milonis mei familiarem, cum his
ad te litteris misi. Sed tamen, cum adpropinquare
tuus adventus putaretur, et te iam ex Asia Romam
versus profectum esse constaret, magnitudo rei fecit,
ut non vereremur, ne nimis cito mitteremus, cum has
quam primum ad te perferri litteras magnopere velle-
mus. Ego, si mea in te essent officia solum, Curio,
tanta, quanta magis a te ipso praedicari quam a me
ponderari solent, verecundius a te, si quae magna res
mihi petenda esset, contenderem; grave est enim ho-
mini pudenti petere aliquid magnum ab eo, de quo
se bene meritum putet, ne id, quod petat, exigere
magis quam rogare et in mercedis potius quam bene-
2 ficii loco numerare videatur. Sed, quia tua in me vel
nota omnibus vel ipsa novitate meorum temporum cla-
rissima et maxima beneficia extiterunt, estque animi
ingenui, cui multum debeas, eidem plurimum velle de-
bere, non dubitavi id a te per litteras petere, quod
mihi omnium esset maximum maximeque necessarium.
Neque enim sum veritus, ne sustinere tua in me vel
innumerabilia non possem, cum praesertim confiderem
nullam esse gratiam tantam, quam non vel capere ani-
mus meus in accipiendo vel in remunerando cumulare
atque inlustrare posset.

3 Ego omnia mea studia, omnem operam, curam, industriam, cogitationem, mentem denique omnem in Milonis consulatu fixi et locavi statuique in eo me non officii solum fructum, sed etiam pietatis laudem debere quaerere; neque vero cuiquam salutem ac for-

tunas suas tantae curae fuisse umquam puto, quantae
mihi sit honos eius, in quo omnia mea posita esse
decrevi. Huic te unum tanto adiumento esse, si vo-
lueris, posse intellego, ut nihil sit praeterea nobis re-
quirendum. Habemus haec omnia, bonorum studium
conciliatum ex tribunatu propter nostram, ut spero te
intellegere, causam, vulgi ac multitudinis propter magni-
ficentiam munerum liberalitatemque naturae, iuventutis
et gratiosorum in suffragiis studia propter ipsius ex-
cellentem in eo genere vel gratiam vel diligentiam,
nostram suffragationem, si minus potentem, at proba-
tam tamen et iustam et debitam et propter fortasse
etiam gratiosam. Dux nobis et auctor opus est et eo- 4
rum ventorum, quos proposui, moderator quidam et
quasi gubernator. Qui si ex omnibus unus optandus
esset, quem tecum conferre possemus, non haberemus.
Quam ob rem, si me memorem, si gratum, si bonum
virum vel ex hoc ipso, quod tam vehementer de Mi-
lone laborem, existimare potes, si dignum denique
tuis beneficiis iudicas, hoc a te peto, ut subvenias
huic meae sollicitudini et huic meae laudi vel, ut ve-
rius dicam, prope saluti tuum studium dices. De
ipso T. Annio tantum tibi polliceor, te maioris animi,
gravitatis, constantiae benivolentiaeque erga te, si com-
plecti hominem volueris, habiturum esse neminem;
mihi vero tantum decoris, tantum dignitatis adiunxe-
ris, ut eundem te facile adgnoscam fuisse in laude
mea, qui fueris in salute. Ego ni te videre scirem, 5
qua mente haec scriberem, quantum officii sustine-
rem, quanto opere mihi esset in hac petitione Milo-
nis omni non modo contentione, sed etiam dimicatione
elaborandum, plura scriberem; nunc tibi omnem rem
atque causam meque totum commendo atque trado.
Unum hoc sic habeto, si a te hanc rem impetraro,
me paene plus tibi quam ipsi Miloni debiturum; non
enim mihi tam mea salus cara fuit, in qua praeci-
pue sum ab illo adiutus, quam pietas erit in referenda

gratia iucunda; eam autem unius tuo studio me adsequi posse confido.

VII.

Scr. in castris ad Pindenissum a. d. XIV K. Ianuar. a. 703 (51).

M. CICERO IMP. S. D. C. CURIONI TR. PL.

1 Sera gratulatio reprehendi non solet, praesertim si nulla neglegentia praetermissa est; longe enim absum, audio sero; sed tibi et gratulor et, ut sempiternae laudi tibi sit iste tribunatus, exopto teque hortor, ut omnia gubernes et moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia. Nemo est, qui tibi sapientius suadere possit te ipso; numquam labere, si te audies. Non scribo hoc temere; cui scribam, video; novi animum, novi consilium tuum; non vereor, ne quid timide, ne quid stulte facias, si ea defendes, quae ipse
2 recta esse senties. Quod *in* rei publicae tempus non incideris, sed veneris (iudicio enim tuo, non casu in ipsum discrimen rerum contulisti tribunatum tuum), profecto vides; quanta vis in re publica temporum sit, quanta varietas rerum, quam incerti exitus, quam flexibiles hominum voluntates, quid insidiarum, quid vanitatis in vita, non dubito quin cogites. Sed, amabo te, cura et cogita — nihil novi, sed illud idem, quod initio scripsi: tecum loquere, te adhibe in consilium, te audi, tibi optempera. Alteri qui melius consilium dare possit quam tu, non facile inveniri potest; tibi vero ipsi certe nemo melius dabit. Dii immortales! cur ego apsum vel spectator laudum tuarum vel particeps vel socius vel minister consiliorum? tametsi hoc minime tibi deest; sed tamen efficeret magnitudo et vis amoris mei, consilio te ut possem iuvare.

3 Scribam ad te plura alias; paucis enim diebus eram missurus domesticos tabellarios, ut, quoniam sane feliciter et ex mea sententia rem publicam gessimus, unis litteris totius aestatis res gestas ad senatum perscri-

berem. De sacerdotio tuo quantam curam adhibuerim quamque difficili in re atque causa, cognosces ex iis litteris, quas Thrasoni, liberto tuo, dedi. Te, mi Cu- 4
rio, pro tua incredibili in me benivolentia meaque item in te singulari rogo atque oro, ne patiare quicquam mihi ad hanc provincialem molestiam temporis prorogari. Praesens tecum egi, cum te tr. pl. isto anno fore non putarem, itemque petivi saepe per litteras, sed tum quasi a †senatuore, nobilissimo tamen adulescente et gratiosissimo, nunc a tr. pl. et a Curione tribuno, non ut decernatur aliquid novi, quod solet esse difficilius, sed ut ne quid novi decernatur, ut et senati consultum et leges defendas, eaque mihi condicio maneat, qua profectus sum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VIII.

Scr. Athenis prid. Non. Quint. a. 703 (51).

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO.

Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut mihi 1
gladiatorum conpositiones, ut vadimonia dilata et Chresti compilationem mitteres et ea, quae nobis, cum Romae sumus, narrare nemo audeat? (vide, quantum tibi meo iudicio tribuam, nec mehercule iniuria; πολιτκώτερον enim te adhuc neminem cognovi). Ne illa quidem curo mihi scribas, quae maximis in rebus rei publicae geruntur cotidie, nisi quid ad me ipsum pertinebit; scribent alii, multi nuntiabunt, perferet multa etiam ipse rumor. Quare ego nec praeterita nec praesentia abs te, sed ut ab homine longe in posterum prospiciente futura expecto, ut, ex tuis litteris cum formam rei publicae viderim, quale aedificium futurum sit, scire possim. Neque tamen adhuc habeo, 2
quod te accusem; neque enim fuit, quod tu plus providere posses quam quivis nostrum in primisque ego, qui cum Pompeio complures dies nullis in aliis nisi

de re publica sermonibus versatus sum; quae nec possunt scribi nec scribenda sunt; tantum habeto, civem egregium esse Pompeium et ad omnia, quae providenda sunt in re publica, et animo et consilio paratum. Quare da te homini; complectetur, mihi crede. Iam idem illi et boni et mali cives videntur, qui nobis videri solent.

3 Ego cum Athenis decem ipsos dies fuissem multumque mecum Gallus noster Caninius, proficiscebar inde pridie Nonas Quinctiles, cum hoc ad te litterarum dedi. Tibi cum omnia mea commendatissima esse cupio tum nihil magis, quam ne tempus nobis provinciae prorogetur; in eo mihi sunt omnia. Quod quando et quo modo et per quos agendum sit, tu optime constitues.

IX.

Scr. in Cilicia vel ex. m. Oct. vel in. Nov. a. 703 (51).

M. CICERO PROCOS. S. D. M. CAELIO AEDILI CUR. DESIGNATO.

1 Primum tibi, ut debeo, gratulor laetorque cum praesenti tum etiam sperata tua dignitate, serius non neglegentia mea, sed ignoratione rerum omnium; in iis enim sum locis, quo et propter longinquitatem et propter latrocinia tardissime omnia perferuntur. Et cum gratulor tum vero, quibus verbis tibi gratias agam, non reperio, quod ita factus sis, ut dederis nobis, quem ad modum scripseras ad me, quem semper ridere possemus. Itaque, cum primum audivi, ego ille ipse factus sum (scis, quem dicam) egique omnis illos adulescentes,
2 quos ille actitat. Difficile est loqui; te autem contemplans apsentem, et quasi tecum coram loquerer:

'Non édepol, quantam rem égeris neque
quántum facinus féceris;

quod quia praeter opinionem mihi acciderat, referebam me ad illud:

'Íncredibile hoc fáctu obicitur';
repente vero 'incessi omnibus laetitiis laetus'.

In quo cum obiurgarer, quod nimio gaudio paene desiperem, ita me defendebam:

'Égo voluptatem ánimi nimiam —'.

Quid quaeris? dum illum rideo, paene sum factus ille. Sed haec pluribus multaque alia et de te et ad te, 3 quom primum ero aliquid nactus otii. Te vero, mi Rufe, diligo, quem mihi fortuna dedit amplificatorem dignitatis meae, ultorem non modo inimicorum, sed etiam invidorum meorum, ut eos partim scelerum suorum, partim etiam ineptiarum paeniteret.

X.

Scr. in castris ad Pindenissum a. d. XVIII K. Decembr. a. 703 (51).

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CURULI DESIGNATO.

Tu vide, quam ad me litterae non perferantur; non 1 enim possum adduci, ut abs te, posteaquam aedilis es factus, nullas putem datas, praesertim cum esset tanta res tantae gratulationis, de te, quia, quod sperabam, de Hillo (balbus enim sum), quod non putaram. Atqui sic habeto, nullam me epistolam accepisse tuam post comitia ista praeclara, quae me laetitia extulerunt; ex quo vereor, ne idem eveniat in meas litteras. Equidem numquam domum misi unam epistolam, quin esset ad te altera, nec mihi est te iucundius quicquam nec carius. Sed (balbi non sumus) ad rem redeamus.

Ut optasti, ita est; velles enim, ais, tantum modo 2 ut haberem negotii, quod esset ad laureolam satis, Parthos times, quia diffidis copiis nostris. Ergo ita accidit; nam Parthico bello nuntiato locorum quibusdam angustiis et natura montium fretus ad Amanum exercitum adduxi satis probe ornatum auxiliis et quadam auctoritate apud eos, qui me non norant, nominis

nostri; multum est enim in his locis: 'Hicine est
ille, qui urbem? quem senatus?' nosti cetera.
Cum venissem ad Amanum, qui mons mihi cum Bi-
bulo communis est divisus aquarum divertiis, Cassius
noster, quod mihi magnae voluptati fuit, feliciter ab
Antiochea hostem reiecerat, Bibulus provinciam acce-
3 perat. Intera cum meis copiis omnibus vexavi Ama-
niensis, hostis sempiternos; multi occisi, capti, reliqui
dissipati; castella munita inproviso adventu capta et
incensa. Ita victoria iusta imperator appellatus apud
Issum, quo in loco, saepe ut ex te audivi, Clitarchus
tibi narravit Dareum ab Alexandro esse superatum,
abduxi exercitum ad infestissimam Ciliciae partem.
Ibi quintum et vicesimum iam diem aggeribus, viniis,
turribus oppugnabam oppidum munitissimum, Pinde-
nissum, tantis opibus tantoque negotio, ut mihi ad
summam gloriam nihil desit nisi nomen oppidi. Quod
si, ut spero, cepero, tum vero litteras publice mittam;
4 haec ad te in praesenti scripsi, ut sperares te adsequi
id, quod optasses. Sed ut redeam ad Parthos, haec
aestas habuit hunc exitum satis felicem; ea, quae se-
quitur, magno est in timore. Quare, mi Rufe, vigila,
primum ut mihi succedatur; sin id erit, ut scribis, et
ut ego arbitror, spissius, illud, quod facile est, ne quid
mihi temporis prorogetur. De re publica ex tuis lit-
teris, ut antea tibi scripsi, cum praesentia tum etiam
futura magis expecto. Quare, ut ad me omnia quam
diligentissime perscribas, te vehementer rogo.

XI.

Scr. Laodiceae prid. Non. Apr. a. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CURULI.

1 Putaresne umquam accidere posse, ut mihi verba
dessent, neque solum ista vestra oratoria, sed haec
etiam levia nostratia? Desunt autem propter hanc

causam, quod mirifice sum sollicitus, quidnam de provinciis decernatur. Mirum me desiderium tenet urbis, incredibile meorum atque in primis tui, satietas autem provinciae, vel quia videmur eam famam consecuti, ut non tam accessio quaerenda quam fortuna metuenda sit, vel quia totum negotium non est dignum viribus nostris, qui maiora onera in re publica sustinere et possim et soleam, vel quia belli magni timor impendet, quod videmur effugere, si ad constitutam diem decedemus.

De pantheris per eos, qui venari solent, agitur 2
mandatu meo diligenter; sed mira paucitas est, et eas, quae sunt, valde aiunt queri, quod nihil cuiquam insidiarum in mea provincia nisi sibi fiat. Itaque constituisse dicuntur in Cariam ex nostra provincia decedere. Sed tamen sedulo fit et in primis a Patisco. Quicquid erit, tibi erit, sed, quid esset, plane nesciebamus. Mihi mehercule magnae curae est aedilitas tua; ipse dies me admonebat; scripsi enim haec ipsis Megalensibus. Tu velim ad me de omni rei publicae statu quam diligentissime perscribas; ea enim certissima putabo, quae ex te cognoro.

XII.

Scr. in castris in Cilicia paulo ante VI K. Quint. a 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CURULI.

Sollicitus equidem eram de rebus urbanis; ita tu- 1
multuosae contiones, ita molestae Quinquatrus adferebantur (nam citeriora nondum audiebamus); sed tamen nihil me magis sollicitabat quam in iis molestiis non me, si quae ridenda essent, ridere tecum; sunt enim multa, sed ea non audeo scribere. Illud moleste fero, nihil me adhuc his de rebus habere tuarum litterarum. Quare, etsi, cum tu haec leges, ego iam annuum munus confecero, tamen obviae mihi velim sint tuae

litterae, quae me erudiant de omni re publica, ne hospes plane veniam. Hoc melius quam tu facere nemo potest.

2 Diogenes tuus, homo modestus, a me cum Philone Pessinunte discessit. Iter habebant *ad* Adiatorigem, quamquam omnia nec benigna nec copiosa cognorant. Urbem, urbem, mi Rufe, cole et in ista luce vive; omnis peregrinatio, quod ego ab adulescentia iudicavi, obscura et sordidast iis, quorum industria Romae potest inlustris esse. Quod cum probe scirem, utinam in sententia permansissem! cum una mehercule ambulatiuncula atque uno sermone nostro omnis fructus pro-
3 vinciae non confero. Spero me integritatis laudem consecutum; non erat minor ex contemnenda quam est ex conservata provincia. 'Spem triumphi?' inquis. Satis gloriose triumpharem; non essem quidem tam diu in desiderio rerum mihi carissimarum. Sed, ut spero, propediem te videbo; tu mihi obviam mitte epistulas te dignas.

XIII.

Scr. Laodiceae inter K. et Non. Maias a. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CURULI.

1 Raras tuas quidem (fortasse enim non perferuntur), sed suavis accipio litteras; vel quas proxime acceperam, quam prudentis, quam multi et officii et consilii! Etsi omnia sic constitueram mihi agenda, ut tu admonebas, tamen confirmantur nostra consilia, cum sentimus prudentibus fideliterque suadentibus idem videri.
2 Ego Appium, ut saepe tecum locutus sum, valde diligo meque ab eo diligi statim coeptum esse, ut simultatem deposuimus, sensi; nam et honorificus in me cos. fuit et suavis amicus et studiosus studiorum etiam meorum; mea vero officia ei non defuisse tu es testis, quoi iam κωμικὸς μάρτυς, ut opinor, accedit Phania, et mehercule etiam pluris eum feci, quod te amari ab

eo sensi. Iam me Pompei totum esse scis; Brutum a me amari intellegis. Quid est causae, cur mihi non in optatis sit complecti hominem florentem aetate, opibus, honoribus, ingenio, liberis, propinquis, adfinibus, amicis, collegam meum praesertim et in ipsa collegii laude et scientia studiosum mei? Haec eo pluribus scripsi, quod † nihil significabant tuae litterae subdubitare, qua essem erga illum voluntate. Credo te audisse aliquid. Falsum est, mihi crede, si quid audisti. Genus institutorum et rationum mearum dissimilitudinem non nullam habet cum illius administratione provinciae; ex eo quidam suspicati fortasse sunt animorum contentione, non opinionum dissensione me ab eo discrepare; nihil autem feci umquam neque dixi, quod contra illius existimationem esse vellem, post hoc negotium autem et temeritatem nostri Dolabellae deprecatorem me pro illius periculo praebeo.

Erat in eadem epistola 'veternus civitatis'. 3
Gaudebam sane et congelasse nostrum amicum laetabar otio. Extrema pagella pupugit me tuo chirographo. Quid ais? Caesarem nunc defendit Curio? quis hoc putaret praeter me? nam, ita vivam, putavi. Di immortales, quam ego risum nostrum desidero! Mihi 4
erat in animo, quoniam iuris dictionem confeceram, civitates locupletaram, publicanis etiam superioris lustri reliqua sine sociorum ulla querela conservaram, privatis summis, infimis fueram iucundus, proficisci in Ciliciam Nonis Maiis et, cum prima aestiva attigissem militemque conlocassem, decedere ex senatus consulto. Cupio te aedilem videre, miroque desiderio me urbs adficit et omnes mei tuque in primis.

XIV.

Scr. Laodiceae m. Febr. a. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CURULI.

1 M. Fadio, viro optimo et homine doctissimo, familiarissime utor mirificeque eum diligo cum propter summum ingenium eius summamque doctrinam tum propter singularem modestiam. Eius negotium sic velim suscipias, ut si esset res mea. Novi ego vos magnos patronos; hominem occidat oportet, qui vestra opera uti velit. Sed in hoc homine nullam accipio excusationem. Omnia relinques, si me amabis, cum tua opera Fadius uti volet.

Ego res Romanas vehementer expecto et desidero in primisque, quid agas, scire cupio; nam iam diu propter hiemis magnitudinem nihil ad nos novi afferebatur.

XV.

Scr. Sidae III aut prid. Non. Sext. a. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO AEDILI CURULI.

1 Non potuit accuratius agi nec prudentius, quam est actum a te cum Curione de supplicatione, et hercule confecta res ex sententia mea est cum celeritate, tum quod is, qui erat iratus, competitor tuus et idem meus, adsensus est ei, qui ornavit res nostras divinis laudibus. Quare scito me sperare ea, quae secuntur;
2 ad quae tu te para. Dolabellam a te gaudeo primum laudari, deinde etiam amari; nam ea, quae speras Tulliae meae prudentia temperari posse, scio cui tuae epistolae respondeant. Quid, si meam legas, quam ego tum ex tuis litteris misi ad Appium? Sed quid agas? sic vivitur. Quod actum est, di adprobent. Spero fore iucundum generum nobis, multumque in eo tua nos humanitas adiuvabit.

Res publica me valde sollicitat. Faveo Curioni, 3
Caesarem honestum esse cupio, pro Pompeio emori possum; sed tamen ipsa re publica nihil mihi est carius, in qua tu non valde te iactas; districtus enim mihi videris esse, quod et bonus civis et bonus amicus es.

Ego de provincia decedens quaestorem Coelium 4
praeposui provinciae. 'Puerum?' inquis. At quaestorem, at nobilem adulescentem, at omnium fere exemplo. Neque erat superiore honore usus, quem praeficerem. Pomptinus multo ante discesserat; a Quinto fratre impetrari non poterat; quem tamen si reliquissem, dicerent iniqui non me plane post annum, ut senatus voluisset, de provincia decessisse, quoniam alterum me reliquissem. Fortasse etiam illud adderent, senatum eos voluisse provinciis praeesse, qui antea non praefuissent, fratrem meum triennium Asiae praefuisse. Denique nunc sollicitus non sum; si fratrem reliquissem, omnia timerem. Postremo non tam mea sponte quam potentissimorum duorum exemplo, qui omnis Cassios Antoniosque complexi sunt, hominem adulescentem non tam allicere volui quam alienare nolui. Hoc tu meum consilium laudes necessest, mutari enim non potest.

De Ocella parum ad me plane scripseras, et in 5
actis non erat. Tuae res gestae ita notae sunt, ut trans montem Taurum etiam de Matrinio sit auditum. Ego, nisi quid me etesiae morabuntur, celeriter, ut spero, vos videbo.

XVI.

Scr. in Cumano IV Non. Mai. a. 705 (49).

M. CICERO IMP. S. D. M. CAELIO.

Magno dolore me adfecissent tuae litterae, nisi iam 1
et ratio ipsa depulisset omnes molestias, et diuturna desperatione rerum obduruisset animus ad dolorem

novum. Sed tamen, quare acciderit, ut ex meis superioribus litteris id suspicarere, quod scribis, nescio; quid enim in illis fuit praeter querelam temporum? quae non meum animum magis sollicitum habent quam tuum. Nam non eam cognovi aciem ingenii tui, quod ipse videam, te id ut non putem videre; illud miror, adduci potuisse te, qui me penitus nosse deberes, ut existimares aut me tam inprovidum, qui ab excitata fortuna ad inclinatam et prope iacentem desciscerem, aut tam inconstantem, ut collectam gratiam florentissimi hominis effunderem a meque ipse deficerem et, quod initio semperque fugi, civili bello interessem.
2 Quod est igitur meum 'triste consilium'? Ut discederem fortasse in aliquas solitudines. Nosti enim non modo stomachi mei, cuius tu similem quondam habebas, sed etiam oculorum in hominum insolentium indignitate fastidium. Accedit etiam molesta haec pompa lictorum meorum nomenque imperii, quo appellor. Eo si onere carerem, quamvis parvis Italiae latebris contentus essem; sed incurrit haec nostra laurus non solum in oculos, sed iam etiam in voculas malevolorum. Quod cum ita esset, nil tamen umquam de profectione nisi vobis adprobantibus cogitavi. Sed mea praediola tibi nota sunt; in his mihi necesse est esse, ne amicis molestus sim. Quod autem in maritimis facillime sum, moveo non nullis suspicionem velle me navigare; quod tamen fortasse non nollem, si possem ad otium; nam ad bellum quidem qui convenit? praesertim contra eum, cui spero me satis fecisse, ab eo,
3 cui iam satis fieri nullo modo potest. Deinde sententiam meam tu facillime perspicere potuisti iam ab illo tempore, cum in Cumanum mihi obviam venisti. Non enim te celavi sermonem T. Ampi; vidisti, quam abhorrerem ab urbe relinquenda, cum audissem; nonne tibi adfirmavi quidvis me potius perpessurum quam ex Italia ad bellum civile exiturum? Quid ergo accidit, cur consilium mutarem? nonne omnia potius, ut

in sententia permanerem? Credas hoc mihi velim, quod puto te existimare, me ex his miseriis nihil aliud quaerere, nisi ut homines aliquando intellegant me nihil maluisse quam pacem, ea desperata nihil tam fugisse quam arma civilia. Huius me constantiae puto fore ut numquam paeniteat. Etenim memini in hoc genere gloriari solitum esse familiarem nostrum, Q. Hortensium, quod numquam bello civili interfuisset; hoc nostra laus erit inlustrior, quod illi tribuebatur ignaviae, de nobis id existimari posse non arbitror. Nec me ista 4
terrent, quae mihi a te ad timorem fidissime atque amantissime proponuntur. Nulla est enim acerbitas, quae non omnibus hac orbis terrarum perturbatione inpendere videatur; quam quidem ego a re publica meis privatis et domesticis incommodis libentissime vel istis ipsis, quae tu me mones ut caveam, redemissem. Filio meo, quem tibi carum esse gaudeo, si 5
erit ulla res publica, satis amplum patrimonium relinquam in memoria nominis mei; sin autem nulla erit, nihil accidet ei separatim a reliquis civibus. Nam quod rogas, ut respiciam generum meum, adulescentem optimum mihique carissimum, an dubitas, qui scias, quanti cum illum tum vero Tulliam meam faciam, quin ea me cura vehementissime sollicitet, et eo magis, quod in communibus miseriis hac tamen oblectabar specula, Dolabellam meum vel potius nostrum fore ab iis molestiis, quas liberalitate sua contraxerat, liberum? Velim quaeras, quos ille dies sustinuerit, in urbe dum fuit, quam acerbos sibi, quam mihimet ipsi socero non honestos. Itaque neque ego hunc Hispaniensem casum 6
expecto, de quo mihi exploratum est ita esse, ut tu scribis, neque quicquam astute cogito. Si quando erit civitas, erit profecto nobis locus; sin autem non erit, in easdem solitudines tu ipse, ut arbitror, venies, in quibus nos consedisse audies. Sed ego fortasse vaticinor, et haec omnia meliores habebunt exitus. Recordor enim desperationes eorum, qui senes erant adu-

lescente me. Eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis vitio. Velim ita sit; sed tamen —.

7 Togam praetextam texi Oppio puto te audisse; nam Curtius noster dibaphum cogitat, sed eum infector moratur. Hoc aspersi, ut scires me tamen in stomacho solere ridere. *De* Dolabella quod scripsi, suadeo videas, tamquam si tua res agatur. Extremum illud erit: Nos nihil turbulenter, nihil temere faciemus; te tamen oramus, quibuscumque erimus in terris, ut nos liberosque nostros ita tueare, ut amicitia nostra et tua fides postulabit.

XVII.

Scr. Tarsi a. d. XVI K. Sext. a. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. †CANINI SALUSTIO PROQ.

1 Litteras a te mihi stator tuus reddidit Tarsi a. d.
XVI K. Sextiles. His ego ordine, ut videris velle,
respondebo. De successore meo nihil audivi ne*que*
quemquam fore arbitror. Quin ad diem decedam, nulla
causa est, praesertim sublato metu Parthico. Commo-
raturum me nusquam sane arbitror; Rhodum Cicero-
num causa puerorum accessurum puto, neque id tamen
certum. Ad urbem volo quam primum venire; sed
tamen iter meum rei publicae et rerum urbanarum
ratio gubernabit. Successor tuus non potest ita ma-
turare, ullo modo ut tu me in Asia possis convenire.
2 De rationibus referendis non erat incommodum te nullas
referre, quam tibi scribis a Bibulo fieri potestatem; sed
id vix mihi videris per legem Iuliam facere posse,
quam Bibulus certa quadam ratione non servat, tibi
3 magnopere servandam censeo. Quod scribis Apamea
praesidium deduci non oportuisse, videbam item cete-
ros existimare molesteque ferebam de ea re minus
commodos sermones malevolorum fuisse. Parthi trans-
ierint necne, praeter te video dubitare neminem. Itaque

omnia praesidia, quae magna et firma paraveram, com-
motus hominum non dubio sermone dimisi. Rationes 4
mei quaestoris nec verum fuit me tibi mittere, nec ta-
men erant confectae; eas nos Apameae deponere cogita-
bamus. De praeda mea praeter quaestores urbanos, id
est populum Romanum, terruncium nec attigit nec tac-
turus est quisquam. Laodiceae me praedes accepturum
arbitror omnis pecuniae publicae, ut et mihi et populo
cautum sit sine vecturae periculo. Quod scribis ad me
de drachmum CCCIↃↃↃ, nihil est, quod in isto genere
cuiquam possim commodare; omnis enim pecunia ita
tractatur, ut praeda a praefectis, quae autem mihi ad-
tributa est, a quaestore curetur. Quod quaeris, quid 5
existimem de legionibus, quae decretae sunt in Syriam,
antea dubitabam, venturaene essent; nunc mihi non
est dubium, quin, si antea auditum erit otium esse in
Syria, venturae non sint; Marium quidem successorem
tarde video esse venturum, propterea quod senatus ita
decrevit, ut cum legionibus iret. Uni epistolae re- 6
spondi; venio ad alteram.

Petis a me, ut Bibulo te quam diligentissime com-
mendem. In quo mihi voluntas non dest, sed locus
esse videtur tecum expostulandi. Solus enim tu ex
omnibus, qui cum Bibulo sunt, certiorem me num-
quam fecisti, quam valde Bibuli voluntas a me sine
causa abhorreret. Permulti enim ad me detulerunt,
quom magnus Antiochiae metus esset et magna spes
in me atque in exercitu meo, solitum dicere quid-
vis se perpeti malle quam videri eguisse auxilio meo;
quod ego officio quaestorio te adductum reticere de
praetore tuo non moleste ferebam, quamquam, quem
ad modum tractarere, audiebam. Ille autem, cum ad
Thermum de Parthico bello scriberet, ad me litteram
numquam misit, ad quem intellegebat eius belli peri-
culum pertinere; tantum de auguratu filii sui scripsit
ad me; in quo ego misericordia commotus, et quod
semper amicissimus Bibulo fui, dedi operam, ut ei quam

7 humanissime scriberem. Ille si *in* omnis est malevolus, quod numquam existimavi, minus offendor in me; sin autem a me est alienior, nihil tibi meae litterae proderunt: nam, ad senatum quas Bibulus litteras misit, in iis, quod mihi cum illo erat commune, sibi soli adtribuit: se ait curasse, ut cum quaestu populi pecunia permutaretur; quod autem meum erat proprium, ut alariis Transpadanis uti negarem, id etiam populo se remisisse scribit: quod vero illius erat solius, id mecum communicat. 'Equitibus auxiliariis', inquit, 'cum amplius frumenti postularemus'. Illud vero pusilli animi et ipsa malevolentia ieiuni atque inanis, quod Ariobarzanem, quia senatus per me regem appellavit mihique commendavit, iste in litteris non regem, sed regis Ariobarzanis filium appellat. Hoc animo qui sunt, deteriores fiunt rogati. Sed tibi morem gessi; litteras ad eum scripsi. Quas cum acceperis, facies, quod voles.

XVIII.

Scr. Laodiceae in. m. Maio a. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. Q. THERMO PROPR.

1 Officium meum erga Rhodonem ceteraque mea studia, quae tibi ac tuis praestiti, tibi, homini gratissimo, grata esse vehementer gaudeo, mihique scito in dies maiori curae esse dignitatem tuam; quae quidem a te ipso integritate et clementia tua sic amplificata est, ut
2 nihil addi posse videatur. Sed mihi magis magisque cotidie de rationibus tuis cogitanti placet illud meum consilium, quod initio Aristoni nostro, ut ad me venit, ostendi, gravis te suscepturum inimicitias, si adulescens potens et nobilis a te ignominia adfectus esset. Et hercule sine dubio erit ignominia; habes enim neminem honoris gradu superiorem; ille autem, ut omittam nobilitatem, hoc ipso vincit viros optimos hominesque innocentissimos, legatos tuos, quod et quaestor est et

quaestor tuus. Nocere tibi iratum neminem posse perspicio, sed tamen tres fratres summo loco natos, promptos, non indisertos te nolo habere iratos, iure praesertim; quos video deinceps tribunos pl. per triennium fore. Tempora autem rei publicae qualia futura sint, quis 3 scit? mihi quidem turbulenta videntur fore. Cur ego te velim incidere in terrores tribunicios, praesertim cum sine cuiusquam reprehensione quaestoriis legatis quaestorem possis anteferre? Qui si *se* dignum maioribus suis praebuerit, ut spero et opto, tua laus ex aliqua parte fuerit; sin quid offenderit, sibi totum, nihil tibi offenderit.

Quae mihi veniebant in mentem, quae ad te pertinere arbitrabar, quom in Ciliciam proficiscebar, existimavi me ad te oportere scribere; tu quod egeris, id velim di adprobent; sed, si me audies, vitabis inimicitias et posteritatis otio consules.

XIX.

Scr. in castris in Cilicia a. d. XI K. Quint. a. 704 (50).

M. TULLIUS M. F. *M. N.* CICERO IMP. S. D. C. COELIO L. F. C. N. CALDO Q.

Cum optatissimum nuntium accepissem te mihi 1 quaestorem optigisse, eo iucundiorem mihi eam sortem sperabam fore, quo diutius in provincia mecum fuisses; magni enim videbatur interesse ad eam necessitudinem, quam nobis sors tribuisset, consuetudinem quoque accedere. Postea, quom mihi nihil neque a te ipso neque ab ullo alio de adventu tuo scriberetur, verebar, ne ita caderet, quod etiam nunc vereor, ne, ante quam tu in provinciam venisses, ego de provincia decederem. Accepi autem a te missas litteras in Cilicia, cum essem in castris, a. d. x K. Quintiles scriptas humanissime, quibus facile et officium et ingenium tuum perspici posset, sed, neque unde nec quo die datae essent,

aut quo tempore te expectarem, significabant, nec is,
qui adtulerat, a te acceperat, ut ex eo scirem, quo ex
2 loco aut quo tempore essent datae. Quae cum essent
incerta, existimavi tamen faciundum esse, ut ad te sta-
tores meos et lictores cum litteris mitterem. Quas si
satis opportuno tempore accepisti, gratissimum mihi
feceris, si ad me in Ciliciam quam primum veneris.
Nam, quod ad me Curius, consobrinus tuus, mihi, ut
scis, maxime necessarius, quod item C. Vergilius, pro
pinquus tuus, familiarissimus noster, de te accuratissime
scripsit, valet id quidem apud me multum, sicuti de-
bet hominum amicissimorum diligens commendatio, sed
tuae litterae de tua praesertim dignitate et de nostra
coniunctione maximi sunt apud me ponderis. Mihi
quaestor optatior optingere nemo potuit. Quam ob rem,
quaecumque a me ornamenta †ad te proficiscentur, ut
omnes intellegant a me habitam esse rationem tuae
maiorumque tuorum dignitatis. Sed id facilius conse-
quar, si ad me in Ciliciam veneris; quod ego et mea
et rei publicae et maxime tua interesse arbitror.

LIBER TERTIUS.

AD AP. CLAUDIUM PULCHRUM.

I.

Scr. Romae vel ex. a. 701 (53) vel in. 702 (52).

CICERO APPIO IMP. S. D.

Si ipsa res p. tibi narrare posset, quo modo sese 1
haberet, non facilius ex ea cognoscere posses quam ex
liberto tuo Phania; ita est homo non modo prudens,
verum etiam, quod iuvet, curiosus. Quapropter ille
tibi omnia explanabit; id enim mihi et ad brevitatem
est aptius et ad reliquas res providentius. De mea
autem benevolentia erga te etsi potes ex eodem Phania
cognoscere, tamen videntur etiam aliquae meae partes;
sic enim tibi persuade, carissimum te mihi esse cum
propter multas suavitates ingenii, officii, humanitatis
tuae, tum quod ex tuis litteris et ex multorum ser-
monibus intellego omnia, quae a me profecta sunt in
te, tibi accidisse gratissima. Quod cum ita sit, perfi-
ciam profecto, ut longi temporis usuram, qua caruimus
intermissa nostra consuetudine, et gratia et crebritate
et magnitudine officiorum meorum sarciam, idque me,
quoniam tu ita vis, puto non invita Minerva esse fac-
turum; quam quidem ego, si forte de tuis sumpsero,
non solum *Παλλάδα*, sed etiam *Ἀππιάδα* nominabo.

Cilix, libertus tuus, antea mihi minus fuit notus; 2
sed, ut mihi reddidit a te litteras plenas et amoris et

officii, mirifice ipse suo sermone subsecutus est humanitatem litterarum tuarum. Iucunda mihi eius oratio fuit, cum de animo tuo, de sermonibus, quos de me haberes cotidie, mihi narraret; quid quaeris? biduo factus est mihi familiaris, ita tamen, ut Phaniam valde sim desideraturus. Quem cum Romam remittes, quod, ut putabamus, celeriter eras facturus, omnibus ei de rebus, quas agi, quas curari a me voles, mandata des velim.

3 L. Valerium iureconsultum valde tibi commendo, sed ita etiam, si non est iure consultus; melius enim ei cavere volo, quam ipse aliis solet. Valde hominem diligo; est ex meis domesticis atque intimis familiaribus. Omnino tibi agit gratias, sed idem scribit meas litteras maximum apud te pondus habituras. Id eum ne fallat, etiam atque etiam rogo. Vale.

II.

Scr. Romae tertio quartove m. a. 703 (51).

M. CICERO PROCOS. S. D. APPIO PULCHRO IMP.

1 Cum et contra voluntatem meam et praeter opinionem accidisset, ut mihi cum imperio in provinciam proficisci necesse esset, in multis et variis molestiis cogitationibusque meis haec una consolatio occurrebat, quod neque tibi amicior, quam ego sum, quisquam posset succedere neque ego ab ullo provinciam accipere, qui mallet eam quam maxime mihi aptam explicatamque tradere. Quodsi tu quoque eandem de mea voluntate erga te spem habes, ea te profecto numquam fallet. A te maximo opere pro nostra summa coniunctione tuaque singulari humanitate etiam atque etiam quaeso et peto, ut, quibuscumque rebus poteris (poteris autem plurimis), prospicias et consulas rationi-
2 bus meis. Vides ex senatus consulto provinciam esse habendam. Si eam, quod eius facere potueris, quam

expeditissumam mihi tradideris, facilior erit mihi quasi decursus mei temporis. Quid in eo genere efficere possis, tui consilii est; ego te, quod tibi veniet in mentem mea interesse, valde rogo. Pluribus verbis ad te scriberem, si aut tua humanitas longiorem orationem expectaret, aut id fieri nostra amicitia pateretur, aut res verba desideraret ac non pro se ipsa loqueretur. Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis provisum a te esse intellexero, magnam te ex eo et perpetuam voluptatem esse capturum. Vale.

III.

Scr. Brundisi exeunte mense Maio a. 703 (51).

CICERO S. D. APPIO PULCHRO.

A. d. XI K. Iun. Brundisium cum venissem, Q. Fabius Vergilianus, legatus tuus, mihi praesto fuit eaque me ex tuis mandatis monuit, quae non mihi, ad quem pertinebant, sed universo senatui venerant in mentem, praesidio firmiore opus esse ad istam provinciam; censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur. Id cum Sulpicius consul passurum se negaret, multa nos quidem questi sumus, sed tantus consensus senatus fuit, ut mature proficisceremur, parendum ut fuerit, itaque fecimus. Nunc, quod a te petii litteris iis, quas Romae tabellariis tuis dedi, velim tibi curae sit, ut, quae successori coniunctissimo et amicissimo commodare potest is, qui provinciam tradit, ut ea pro nostra consociatissima voluntate cura ac diligentia tua complectare, ut omnes intellegant nec me benivolentiori cuiquam succedere nec te amiciori potuisse provinciam tradere. 1

Ex iis litteris, quarum ad me exemplum misisti, quas in senatu recitari voluisti, sic intellexeram, permultos a te milites esse dimissos; sed mihi Fabius idem demonstravit te id cogitasse facere, sed, cum ipse 2

a te discederet, integrum militum numerum fuisse. Id si ita est, pergratum mihi feceris, si istas exiguas copias, quas habuisti, quam minime inminueris. Qua de re senatus consulta quae facta sunt, ad te missa esse arbitror. Equidem pro eo, quanti te facio, quicquid feceris, adprobabo, sed te quoque confido ea facturum, quae mihi intelleges maxime esse accommodata. Ego C. Pomptinum, legatum meum, Brundisi expectabam eumque ante K. Iun. Brundisium venturum arbitrabar. Qui cum venerit, quae primum navigandi nobis facultas data erit, utemur.

IV.

Scr. Brundisi prid. Non. aut ipsis Non. Iun. a. 703 (51).

CICERO S. D. AP. PULCHRO.

1 Pridie Nonas Iunias, cum essem Brundisi, litteras
tuas accepi, quibus erat scriptum te L. Clodio man-
dasse, quae illum mecum loqui velles. Eum sane ex-
pectabam, ut ea, quae a te adferret, quam primum
cognoscerem. Meum studium erga te et officium ta-
metsi multis iam rebus spero tibi esse cognitum, ta-
men in iis maxime declarabo, quibus plurimum signi-
ficare potuero tuam mihi existimationem et dignitatem
carissimam esse. Mihi et Q. Fabius Vergilianus et
C. Flaccus L. f. et diligentissime M. Octavius Cn. f.
demonstravit me a te plurimi fieri; quod egomet multis
argumentis iam antea iudicaram maximeque illo libro
augurali, quem ad me amantissime scriptum suavissi-
2 mum misisti. Mea in te omnia summa necessitudinis
officia constabunt. Nam cum te ipsum, ex quo tem-
pore tu me diligere coepisti, cotidie pluris feci, tum
accesserunt etiam coniunctiones necessariorum tuorum
(duo enim duarum aetatum plurimi facio, Cn. Pom-
peium, filiae tuae socerum, et M. Brutum, generum
tuum), conlegiique coniunctio praesertim tam honori-
fice a te adprobata non mediocre vinculum mihi qui-

dem attulisse videtur ad voluntates nostras copulandas. Sed et, si Clodium convenero, ex illius sermone ad te scribam plura et ipse operam dabo te ut quam primum videam. Quod scribis tibi manendi causam eam fuisse, ut me convenires, id mihi, ne mentiar, est gratum.

V.

Scr. Trallibus a. d. VI K. Sext. a. 703 (51).

CICERO S. D. APPIO PULCHRO.

Trallis veni a. d. VI K. Sex. Ibi mihi praesto fuit 1
L. Lucilius cum litteris mandatisque tuis; quo quidem
hominem neminem potuisti nec mihi amiciorem nec,
ut arbitror, ad ea cognoscenda, quae scire volebam,
aptiorem prudentioremve mittere. Ego autem et tuas
litteras legi libenter et audivi Lucilium diligenter.
Nunc, quoniam et tu ita sentis (scribis enim, quae *de*
nostris officiis ego ad te scripserim, etsi tibi iucunda
fuerint, tamen, quoniam ex alto repetita sint, non ne-
cessaria te putasse), et re vera confirmata amicitia et
perspecta fide commemoratio officiorum supervacanea
est, eam partem orationis praetermittam, tibi tamen
agam, ut debeo, gratias; animadverti enim et didici
ex tuis litteris te omnibus in rebus habuisse rationem,
ut mihi consuleres restitueresque et parares quodam
modo omnia, quo mea ratio facilior et solutior esse
posset. Hoc tuum officium cum mihi gratissimum esse 2
dicam, sequitur illud, ut te existimare velim mihi ma-
gnae curae fore atque esse iam, primum ut ipse tu
tuique omnes, deinde ut etiam reliqui scire possint me
tibi esse amicissimum. Quod quibus adhuc non satis
est perspectum, ii mihi nolle magis nos hoc animo esse
quam non intellegere videntur; sed profecto intellegent,
neque enim obscuris personis nec parvis in causis res
agetur. Sed haec fieri melius quam dici aut scribi volo.
Quod itinerum meorum ratio te non nullam in 3

dubitationem videtur adducere, visurusne me sis in provincia, ea res sic se habet: Brundisi cum loquerer cum Phania, liberto tuo, veni in eum sermonem, ut dicerem me libenter ad eam partem provinciae primum esse venturum, quo te maxime velle arbitrarer. Tunc mihi ille dixit, quod classe tu velles decedere, per fore accommodatum tibi, si ad illam maritimam partem provinciae navibus accessissem. Dixi me esse facturum itaque fecissem, nisi mi L. Clodius noster Corcyrae dixisset minime id esse faciendum; te Laudiceae fore ad meum adventum. Erat id mihi multo brevius multoque commodius, cum praesertim te ita malle arbitrarer.

4 Tua ratio postea est commutata. Nunc quid fieri possit, tu facillime statues; ego tibi meum consilium exponam: Pr. K. Sextiles puto me Laodiceae fore. Perpaucos dies, dum pecunia accipitur, quae mihi ex publica permutatione debetur, commorabor. Deinde iter faciam ad exercitum, ut circiter Id. Sex. putem me ad Iconium fore. Sed, si quid nunc me fallit in scribendo (procul enim aberam ab re ipsa et a locis), simul ac progredi coepero, quam celerrime potero, et quam creberrimis litteris faciam, ut tibi nota sit omnis ratio dierum atque itinerum meorum. Oneris tibi imponere nec audeo quicquam nec debeo; sed, quod commodo tuo fieri possit, utriusque nostrum magni *interest, ut te videam ante*, quam decedas. Quam facultatem si quis casus eripuerit, mea tamen in te omnia officia constabunt non secus, ac si te vidissem; tibi de nostris rebus nihil sum ante mandaturus per litteras, quam desperaro coram me tecum agere posse.

5 Quod te a Scaevola petisse dicis, ut, dum tu abesses, ante adventum meum provinciae praeesset, eum ego Ephesi vidi, fuitque mecum familiariter triduum illud, quod ego Ephesi commoratus sum, nec ex eo quicquam audivi, quod sibi a te mandatum diceret. Ac sane vellem potuisset obsequi voluntati tuae; non enim arbitror noluisse.

VI.

Scr. in castris circ. K. Sept. a. 703 (51).

M. CICERO S. D. APPIO PULCHRO.

Cum meum factum cum tuo comparo, etsi non 1 magis mihi faveo in nostra amicitia tuenda quam tibi, tamen multo magis meo facto delector quam tuo. Ego enim Brundisi quaesivi ex Phania, cuius mihi videbar et fidelitatem erga te perspexisse et nosse locum, quem apud te is teneret, quam in partem provinciae maxime putaret te velle ut in succedendo primum venirem. Cum ille mihi respondisset nihil me tibi gratius facere posse, quam si ad Sidam navigassem, etsi minus dignitatis habebat ille adventus et ad multas res mihi minus erat aptus, tamen ita me dixi esse facturum. Idem 2 ego cum L. Clodium Corcyrae convenissem, hominem ita tibi coniunctum, ut mihi, cum illo cum loquerer, tecum loqui viderer, dixi ei me ita facturum esse, ut in eam partem, quam Phania rogasset, primum venirem. Tunc ille, mihi cum gratias egisset, magnopere a me petivit, ut Laodiceam protinus irem; te in prima provincia velle esse, ut quam primum decederes; quin, nisi ego successor essem, quem tu cuperes videre, te antea, quam tibi successum esset, decessurum fuisse; quod quidem erat consentaneum cum iis litteris, quas ego Romae acceperam, ex quibus perspexisse mihi videbar, quam festinares decedere. Respondi Clodio me ita esse facturum, ac multo quidem libentius, quam si illud esset faciendum, quod promiseram Phaniae. Itaque et consilium mutavi et ad te statim mea manu scriptas litteras misi; quas quidem ex tuis litteris intellexi satis mature ad te esse perlatas.

Hoc ego meo facto valde delector; nihil enim po- 3 tuit fieri amantius. Considera nunc vicissim tuum. Non modo ibi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi qui-

dem possem triginta diebus, qui tibi ad *decedendum*
lege, ut opinor, Cornelia constituti essent, ut tuum
factum, qui, quo animo inter nos simus, ignorent, alieni
hominis, ut levissime dicam, et fugientis congressum,
meum vero coniunctissimi et amicissimi esse videatur.
4 Ac mihi tamen, ante quam in provinciam veni, red-
ditae sunt a te litterae, quibus etsi te Tarsum profi-
cisci demonstrabas, tamen mihi non dubiam spem mei
conveniendi adferebas, cum interea, credo equidem,
malevoli homines (late enim patet hoc vitium et est
in multis), sed tamen probabilem materiem nacti ser-
monis ignari meae constantiae conabantur alienare a
te voluntatem meam; qui te forum Tarsi agere, sta-
tuere multa, decernere, iudicare dicerent, cum posses
iam suspicari tibi esse successum, quae ne ab iis qui-
dem fieri solerent, qui brevi tempore sibi succedi pu-
5 tarent. Horum ego sermone non movebar, quin etiam,
credas mi velim, si quid tu ageres, levari me puta-
bam molestia et ex annua provincia, quae mihi longa
videretur, prope iam undecim mensuum provinciam
factam esse gaudebam, si apsenti mihi unius mensis
labor detractus esset; illud, vere dicam, me movet, in
tanta militum paucitate abesse tris cohortis, quae sint
plenissimae, nec me scire, ubi sint; molestissime autem
fero, quod, te ubi visurus sim, nescio; eoque ad te
tardius scripsi, quod cotidie te ipsum expectabam, cum
interea ne litteras quidem ullas accepi, quae me doce-
rent, quid ageres, aut ubi te visurus essem. Itaque
virum fortem mihique in primis probatum, D. Anto-
nium, praefectum evocatorum, misi ad te, cui, si tibi
videretur, cohortis traderes, ut, dum tempus anni esset
idoneum, aliquid negotii gerere possem; in quo, tuo
consilio ut me sperarem esse usurum, et amicitia nostra
et litterae tuae fecerant, quod ne nunc quidem de-
spero. Sed plane, quando aut ubi te visurus sim, nisi
ad me scripseris, ne suspicari quidem possum.

6 Ego, ut me tibi amicissimum esse et aequi et iniqui

intellegant, curabo; de tuo in me animo iniquis secus existimandi videris non nihil loci dedisse. Id si correxeris, mihi valde gratum erit. Et ut habere rationem possis, quo loco me salva lege Cornelia convenias, ego in provinciam veni pridie K. Sextiles, iter in Ciliciam facio per Cappadociam, castra movi ab Iconio pridie K. Septembres. Nunc tu et ex diebus et ex ratione itineris, si putabis me esse conveniendum, constitues, quo loco id commodissime fieri possit et quo die.

VII.

Scr. Laodiceae circiter Id. Febr. a. 704 (50).

CICERO S. D. APPIO PULCHRO.

1 Pluribus verbis ad te scribam, cum plus otii nactus ero; haec scripsi subito, cum Bruti pueri Laudiceae me convenissent et se Romam properare dixissent. Itaque nullas iis praeterquam ad te et ad Brutum dedi litteras.

2 Legati Appiani mihi volumen a te plenum querelae iniquissimae reddiderunt, quod eorum aedificationem litteris meis impedissem. Eadem autem epistola petebas, ut eos quam primum, ne in hiemem inciderent, ad facultatem aedificandi liberarem, et simul peracute querebare, quod eos tributa exigere vetarem, prius quam ego re cognita permisissem; genus enim quoddam fuisse impediendi, cum ego cognoscere non *possem,* nisi cum ad hiemem me ex Cilicia recepissem. 3 Ad omnia accipe et cognosce aequitatem expostulationis tuae. Primum, cum ad me aditum esset ab iis, qui dicerent a se intolerabilia tributa exigi, quid habuit iniquitatis me scribere, ne facerent, ante quam ego rem causamque cognossem? Non poteram, credo, ante hiemem; sic enim scribis. Quasi vero ad cognoscendum ego ad illos, non illi ad me venire debuerint. 'Tam longe?' inquis. Quid? cum dabas iis litteras,

per quas mecum agebas, ne eos impedirem, quo minus ante hiemem aedificarent, non eos ad me venturos arbitrabare? Tametsi id quidem fecerunt ridicule; quas enim litteras adferebant, ut opus aestate facere possent, eas mihi post brumam reddiderunt. Sed scito et multo pluris esse, qui de tributis recusent, quam qui exigi velint, et me tamen, quod te velle existimem, esse facturum. De Appianis hactenus.

4 A Pausania, Lentuli liberto, accenso meo, audivi, cum diceret te secum esse questum, quod tibi obviam non prodissem. Scilicet contempsi te, nec potest fieri me quicquam superbius! Cum puer tuus ad me secunda fere vigilia venisset, isque te ante lucem Iconium mihi venturum nuntiasset, incertumque, utra via, cum essent duae, altera Varronem, tuum familiarissimum, altera Q. Leptam, praefectum fabrum meum, tibi obviam misi. Mandavi utrique eorum, ut †ante ad me excurrerent, ut tibi obviam prodire possem. Currens Lepta venit mihique nuntiavit te iam castra praetergressum esse. Confestim Iconium veni. Cetera iam tibi nota sunt. An ego tibi obviam non prodirem, primum Ap. Claudio, deinde imperatori, deinde more maiorum, deinde, quod caput est, amico, cum in isto genere multo etiam ambitiosius facere soleam,
5 quam honos meus et dignitas postulat? Sed haec hactenus. Illud idem Pausania dicebat te dixisse: 'Quidni? Appius Lentulo, Lentulus Ampio processit obviam, Cicero Appio noluit?' Quaeso, etiamne tu has ineptias, homo mea sententia summa prudentia, multa etiam doctrina, plurimo rerum usu, addo urbanitatem, quae est virtus, ut Stoici rectissime putant? ullam Appietatem aut Lentulitatem valere apud me plus quam ornamenta virtutis existimas? Cum ea consecutus nondum eram, quae sunt hominum opinionibus amplissima, tamen ista vestra nomina numquam sum admiratus; viros eos, qui ea vobis reliquissent, magnos arbitrabar. Postea vero quam ita et cepi et gessi

maxima imperia, ut mihi nihil neque ad honorem neque ad gloriam adquirendum putarem, superiorem quidem numquam, sed parem vobis me speravi esse factum. Nec mehercule aliter vidi existimare vel Cn. Pompeium, quem omnibus, qui umquam fuerunt, vel P. Lentulum, quem mihi ipsi antepono; tu si aliter existimas, nihil errabis, si paulo diligentius, ut, quid sit *εὐγένεια*, quid sit nobilitas, intellegas, Athenodorus, Sandonis filius, quid de his rebus dicat, adtenderis.

Sed ut ad rem redeam, me tibi non amicum modo, 6
verum etiam amicissimum existimes velim. Profecto omnibus officiis meis efficiam, ut ita esse vere possis iudicare. Tu autem si id agis, ut minus mea causa, dum ego apsim, debere videaris, quam ego tua laborarim, libero te ista cura;

πάρ' ἔμοιγε καὶ ἄλλοι,
οἵ κέ με τιμήσουσι, μάλιστα δὲ μητίετα Ζεύς.

Si autem natura es *φιλαίτιος*, illud non perficies, quo minus tua causa velim; hoc adsequere, ut, quam in partem tu accipias, minus laborem. Haec ad te scripsi liberius fretus conscientia officii mei benivolentiaeque, quam a me certo iudicio susceptam, quoad tu voles, conservabo.

VIII.

Scr. in castris in agro Mopsuhestiae a. d. VIII Id. Oct. a. 703 (51).

CICERO S. D. APPIO PULCHRO.

Etsi, quantum ex tuis litteris intellegere potui, vi- 1
debam te hanc epistolam, cum ad urbem esses, esse lecturum refrigerato iam levissimo sermone hominum provincialium, tamen, cum tu tam multis verbis ad me de improborum oratione scripsisses, faciendum mihi
putavi, ut tuis litteris brevi responderem. Sed prima 2

duo capita epistolae tuae tacita mihi quodam modo relinquenda sunt; nihil enim habent, quod definitum sit aut certum, nisi me vultu, taciturnitate significasse tibi non esse amicum, idque, pro tribunali cum aliquid ageretur, et non nullis in conviviis intellegi potuisse. Hoc totum nihil esse possum intellegere; sed, cum sit nihil, ne quid dicatur quidem, intellego; illud quidem scio, meos multos et inlustris et ex superiore et ex aequo loco sermones habitos cum tua summa laude et cum magna [sollicitudine] significatione nostrae familiaritatis ad te vere potuisse deferri. Nam quod ad legatos attinet, quid a me fieri potuit aut elegantius aut iustius, quam ut sumptus egentissimarum civitatum minuerem sine ulla imminutione dignitatis tuae, praesertim ipsis civitatibus postulantibus? nam mihi totum genus legationum tuo nomine proficiscentium notum non erat. Apameae cum essem, multarum civitatum principes ad me detulerunt sumptus decerni legatis nimis magnos, cum solvendo civi-
3 tates non essent. Hic ego multa simul cogitavi. Primum te, hominem non solum sapientem, verum etiam, ut nunc loquimur, urbanum, non arbitrabar genere isto legationum delectari, idque me arbitror Synnadis pro tribunali multis verbis disputavisse, primum Ap. Claudium senatui populoque Romano non Midaeensium testimonio (in ea enim civitate mentio facta est), sed sua sponte esse laudatum; deinde me ista vidisse accidere multis, ut eorum causa legationes Romam venirent, sed iis legationibus non meminisse ullum tempus laudandi aut locum dari; studia mihi eorum placere, quod in te bene merito grati essent, consilium totum videri minime necessarium; si autem vellent declarare in eo officium suum, laudaturum me, si qui suo sumptu functus esset officio, concessurum, si legitimo, non permissurum, si infinito. Quid enim reprehendi potest? nisi quod addis visum esse quibusdam edictum meum quasi consulto ad istas legationes impediendas

esse accommodatum. Iam non tantum mihi videntur iniuriam facere ii, qui haec disputant, quam si cuius aures ad hanc disputationem patent. Romae composui 4
edictum; nihil addidi, nisi quod publicani me rogarunt, cum Samum ad me venissent, ut de tuo edicto totidem verbis transferrem in meum. Diligentissime scriptum caput est, quod pertinet ad minuendos sumptus civitatum. Quo in capite sunt quaedam nova salutaria civitatibus, quibus ego magnopere delector; hoc vero, ex quo suspicio nata est me exquisisse aliquid, in quo te offenderem, tralaticium est. Neque enim eram tam desipiens, ut privatae rei causa legari putarem, qui, et tibi non privato et pro re non privata sua, sed publica, non in privato, sed in publico orbis terrae consilio, id est in senatu, ut gratias agerent, mittebantur; neque, cum edixi, ne quis iniussu meo proficisceretur, exclusi eos, qui me in castra et qui trans Taurum persequi non possent. Nam id est maxime in tuis litteris inridendum. Quid enim erat, quod me persequerentur in castra Taurumve transirent, cum ego Laodicea usque ad Iconium iter ita fecerim, ut me omnium illarum dioecesium, quae cis Taurum sunt, omniumque earum civitatum magistratus legationesque convenirent? nisi forte postea coeperunt 5
legare, quam ego Taurum transgressus sum; quod certe non ita est. Cum enim Laodiceae, cum Apameae, cum Synnadis, cum Philomeli, cum Iconi essem, quibus in oppidis omnibus commoratus sum, omnes iam istius generis legationes erant constitutae. Atque hoc tamen te scire volo, me de isto sumptu legationum aut minuendo aut remittendo decrevisse nil, nisi quod principes civitatum a me postulassent, ne in venditionem tributorum et illam acerbissumam exactionem, quam tu non ignoras, capitum atque ostiorum inducerentur sumptus minime necessarii. Ego autem, cum hoc suscepissem non solum iustitia, sed etiam misericordia adductus, ut levarem miseriis perditas civitates et perditas maxime per magistratus suos, non potui

in illo sumptu non necessario neglegens esse. Tu, *si*
istius modi sermones ad te delati de me sunt, non de-
buisti credere; si autem hoc genere delectaris, ut, quae
tibi in mentem veniant, aliis adtribuas, genus sermo-
nis inducis in amicitiam minime liberale. Ego, si in
provincia de tua fama detrahere umquam cogitassem,
non †generum tuum libertum Brundisi neque ad prae-
fectum fabrum Corcyrae, quem in locum me venire
velles, retulissem. Quare potes doctissimis hominibus
auctoribus, quorum sunt de amicitia gerenda praecla-
rissime scripti libri, genus hoc totum orationis tollere:
'Disputabant, ego contra disserebam; dice-
6 bant, ego negabam'. An mihi de te nihil esse dic-
tum umquam putas? ne hoc quidem, quod, cum me
Laodiceam venire voluisses, Taurum ipse transisti?
quod isdem diebus meus conventus erat Apameae,
Synnade, Philomeli, tuus Tarsi? Non dicam plura, ne,
in quo te obiurgem, id ipsum videar imitari; illud
dicam, ut sentio: Si ista, quae alios loqui dicis, ipse
sentis, tua summa culpa est: sin autem alii tecum haec
locuntur, tua tamen, quod audis, culpa non nulla est.
Mea ratio in tota amicitia nostra constans et gravis
reperietur. Quodsi qui me astutiorem fingit, quid pot-
est esse callidius quam, cum te absentem semper de-
fenderem, cum praesertim mihi usu venturum non ar-
bitrarer, ut ego quoque a te absens defendendus essem,
nunc committere, ut tu iure optimo me apsentem de-
7 serere posses? Unum genus excipio sermonis, in quo
persaepe aliquid dicitur, quod te putem nolle dici, si
aut legatorum tuorum quoipiam aut praefectorum aut
tribunorum militum male dicitur; quod tamen ipsum
non mehercule adhuc accidit, me audiente ut aut gra-
vius diceretur aut in pluris, quam mecum Corcyrae
Clodius est locutus, cum in eo genere maxime quere-
retur te aliorum improbitate minus felicem fuisse. Hos
ego sermones, quod et multi sunt et tuam existima-
tionem, ut ego sentio, non offendunt, lacessivi num-

quam, sed non valde repressi. Si quis est, qui neminem bona fide in gratiam putet redire posse, non nostram is perfidiam coarguit, sed indicat suam, simulque non de me is peius quam de te existimat; sin autem quem mea instituta in provincia non delectant et quadam dissimilitudine institutorum meorum ac tuorum laedi se putat, cum uterque nostrum recte fecerit, sed non idem uterque secutus sit, hunc ego amicum habere non curo. Liberalitas tua ut hominis nobilissimi 8
latius in provincia patuit; nostra si angustior *est* (etsi de tua prolixa beneficaque natura limavit aliquid posterior annus propter quandam tristitiam temporum), non debent mirari homines, cum et natura semper ad largiendum ex alieno fuerim restrictior et temporibus, quibus alii moventur, isdem ego movear, 'm e esse a c e r b u m s i b i, u t s i m d u l c i s m i h i'.

De rebus urbanis quod me certiorem fecisti, cum 9
per se mihi gratum fuit, tum quod significasti tibi omnia mea mandata curae fore. In quibus unum illud te praecipue rogo ut cures, ne quid mihi ad hoc negotii aut oneris accedat aut temporis, Hortensiumque, nostrum conlegam et familiarem, roges, ut, si umquam mea causa quicquam aut sensit aut fecit, de hac quoque sententia bima decedat, qua mihi nihil potest esse inimicius.

De nostris rebus quod scire vis, Tarso Nonis Octo- 10
bribus Amanum versus profecti sumus; haec scripsi postridie eius diei, cum castra haberem in agro Mopsuhestiae. Si quid egero, scribam ad te neque domum umquam ad me litteras mittam, quin adiungam eas, quas tibi reddi velim. De Parthis quod quaeris, fuisse nullos puto; Arabes qui fuerunt admixto Parthico ornatu, dicuntur omnes revertisse; hostem esse in Syria negant ullum. Tu velim ad me quam saepissime et de tuis rebus scribas et de meis et de omni rei publicae statu; de quo sum sollicitus eo magis, quod ex tuis litteris cognovi Pompeium nostrum in Hispaniam iturum.

IX.

Scr. Laodiceae X K. Mart. aut paulo post a. 704 (50).

CICERO APPIO PULCHRO S.

1 Vix tandem legi litteras dignas Ap. Claudio, plenas humanitatis, officii, diligentiae. Aspectus videlicet urbis tibi tuam pristinam urbanitatem reddidit; nam, quas ex itinere, ante quam ex Asia egressus es, ad me litteras misisti, unas de legatis a me prohibitis proficisci, alteras de Appianorum aedificatione impedita, legi perinvitus; itaque conscientia meae constantis erga te voluntatis rescripsi tibi subiratus. Iis vero litteris lectis, quas Philotimo, liberto meo, dedisti, cognovi intellexique in provincia multos fuisse, qui nos, quo animo inter nos sumus, esse nollent, ad urbem vero ut accesseris vel potius ut primum tuos videris, cognosse te ex iis, qua in te absentem fide, qua in omnibus officiis tuendis erga te observantia et constantia fuissem. Itaque quanti illud me aestimare putas, quod est in tuis litteris scriptum, si quid inciderit, quod ad meam dignitatem pertineat, etsi vix fieri possit, tamen te parem mihi gratiam relaturum? Tu vero facile facies; nihil est enim, quod studio et benevolentia vel amore potius effici non possit.

2 Ego, etsi et ipse ita iudicabam et fiebam crebro a meis per litteras certior, tamen maximam laetitiam cepi ex tuis litteris de spe minime dubia et plane explorata triumphi tui, neque vero ob eam causam, quo ipse facilius consequerer (nam id quidem Ἐπικούρειον est), sed mehercule quod tua dignitas atque amplitudo mihi est ipsa cara per se. Quare, quoniam pluris tu habes quam ceteri, quos scias in hanc provinciam proficisci, quod te adeunt fere omnes, si quid velis, gratissimum mihi feceris, si ad me, simulatque adeptus eris, quod et tu confidis et ego opto, litteras miseris. 'Longi subsellii', ut noster Pompeius appellat,

iudicatio et mora si quem tibi item unum alterumve diem abstulerit (quid enim potest amplius?), tua tamen dignitas suum locum obtinebit; sed, si me diligis, si a me diligi vis, ad me litteras, ut quam primum laetitia adficiar, mittito.

Et velim, reliquum quod est promissi ac muneris 3
tui, mihi persolvas. Cum ipsam cognitionem iuris augurii consequi cupio tum mehercule tuis incredibiliter studiis erga me muneribusque delector. Quod autem a me tale quiddam desideras, sane mihi considerandum est, quonam te remunerer potissimum genere. Nam profecto non est meum, qui in scribendo, ut soles admirari, tantum industriae ponam, committere, ut neglegens *in* scribendo fuisse videar, praesertim cum id non modo neglegentis, sed etiam ingrati animi crimen futurum sit.

Verum haec videbimus. Illud, quod polliceris, ve- 4
lim pro tua fide diligentiaque et pro nostra non instituta, sed iam inveterata amicitia cures, enitare, ut supplicatio nobis quam honorificentissime quam primumque decernatur. Omnino serius misi litteras, quam vellem (in quo cum difficultas navigandi fuit odiosa, tum *in* ipsum discessum senatus incidisse credo meas litteras), sed id feci adductus auctoritate et consilio tuo idque a me recte factum puto, quod non statim, ut appellatus imperator sim, sed aliis rebus additis aestivisque confectis litteras miserim. Haec igitur tibi erunt curae, quem ad modum ostendis, meque totum et mea et meos commendatos habebis.

X.

Scr. Laodiceae m. April. a. 704 (50).

CICERO APPIO PULCHRO S.

Cum est ad nos adlatum de temeritate eorum, qui 1
tibi negotium facesserent, etsi graviter primo nuntio

commotus sum, quod nihil tam praeter opinionem meam accidere potuit, tamen, ut me collegi, cetera mi facillima videbantur, quod et in te ipso maximam spem et in tuis magnam habebam, multaque mihi veniebant in mentem, quam ob rem istum laborem tibi etiam honori putarem fore; illud plane moleste tuli, quod certissimum et iustissimum triumphum hoc invidorum consilio esse tibi ereptum videbam. Quod tu si tanti facies, quanti ego semper iudicavi faciendum esse, facies sapienter et ages victor ex inimicorum dolore triumphum iustissimum. Ego enim plane video fore nervis, opibus, sapienta tua, vehementer ut inimicos tuos paeniteat intemperantiae suae. De me tibi sic contestans omnis deos promitto atque confirmo, me pro tua dignitate (malo enim dicere quam 'pro salute') in hac provincia, cui tu praefuisti, rogando deprecatoris, laborando propinqui, auctoritate cari hominis, ut spero, apud civitates, gravitate imperatoris suscepturum officia atque partis. Omnia volo a me et postules et expectes; vincam meis officiis cogitationes tuas.

2 Q. Servilius perbrevis mihi a te litteras reddidit, quae mihi tamen nimis longae visae sunt; iniuriam enim mihi fieri putabam, cum rogabar. Nollem accidisset tempus, in quo perspicere posses, quanti te, quanti Pompeium, quem unum ex omnibus facio, ut debeo, plurimi, quanti Brutum facerem (quamquam in consuetudine cotidiana perspexisses, sicuti perspicies); sed, quoniam accidit, si quid a me praetermissum erit, commissum facinus et admissum dedecus confitebor.
3 Pomptinus, qui a te tractatus est praestanti ac singulari fide, cuius tui beneficii sum ego testis, praestat tibi memoriam benevolentiamque, quam debet. Qui cum maximis suis rebus coactus a me invitissumo decessisset, tamen, ut vidit interesse tua, conscendens iam navem Epheso Laodiceam revertit. Talia te cum studia videam habiturum esse innumerabilia, plane

dubitare non possum, quin tibi amplitudo ista sollicitudo futura sit; si vero efficis, ut censores creentur, et si ita gesseris censuram, ut et debes et potes, non tibi solum, sed tuis omnibus video in perpetuum summo te praesidio futurum. Illud pugna et enitere, ne quid nobis temporis prorogetur, ut, cum hic tibi satis fecerimus, istic quoque nostram in te benevolentiam navare possimus.

Quae de hominum atque ordinum omnium erga te 4
studiis scribis ad me, minime mihi miranda et maxime iucunda acciderunt, eademque ad me perscripta sunt a familiaribus meis. Itaque capio magnam voluptatem, cum tibi, cuius mihi amicitia non solum ampla, sed etiam iucunda est, ea tribui, quae debeantur, tum vero remanere etiam nunc in civitate nostra studia prope omnium consensu erga fortis et industrios viros, quae mihi ipsi una semper tributa merces est laborum et vigiliarum mearum.

Illud vero mihi permirum accidit, tantam temeri- 5
tatem fuisse in eo adulescente, cuius ego salutem duobus capitis iudiciis summa contentione defendi, ut tuis inimicitiis suscipiendis oblivisceretur prope omnium fortunarum ac rationum suarum, praesertim cum tu omnibus vel ornamentis vel praesidiis redundares, *ipsi*, ut levissime dicam, multa dessent. Cuius sermo stultus et puerilis erat iam ante ad me a M. Caelio, familiari nostro, perscriptus; de quo item sermone multa scripta sunt abs te. Ego autem citius cum eo, qui tuas inimicitias suscepisset, veterem coniunctionem diremissem quam novam conciliassem; neque enim de meo erga te studio dubitare debes, neque id est obscurum cuiquam in provincia nec Romae fuit.

Sed tamen significatur in tuis litteris suspicio quae- 6
dam et dubitatio tua, de qua alienum tempus est mihi tecum expostulandi, purgandi autem mei necessarium. Ubi enim ego cuiquam legationi fui impedimento, quo minus Romam ad laudem tuam mitteretur? aut in quo

potui, si te palam odissem, minus, quod tibi obesset,
facere, si clam, magis aperte inimicus esse? Quodsi
essem ea perfidia, qua sunt ii, qui in nos haec con
ferunt, tamen ea stultitia certe non fuissem, ut aut in
obscuro odio apertas inimicitias aut, in quo tibi nihil
nocerem, summam ostenderem voluntatem nocendi. Ad
me adire quosdam memini, nimirum ex Epicteto, qui
dicerent nimis magnos sumptus legatis decerni. Qui-
bus ego non tam imperavi quam censui sumptus le-
gatis quam maxime ad legem Corneliam decernendos;
atque in eo ipso me non perseverasse testes sunt ra-
tiones civitatum, in quibus, quantum quaeque voluit,
7 legatis tuis datum induxit. Te autem quibus menda-
ciis homines levissimi onerarunt! non modo sublatos
sumptus, sed etiam a procuratoribus eorum, qui iam
profecti essent, repetitos et ablatos, eamque causam
multis omnino non eundi fuisse. Quererer tecum at-
que expostularem, ni, ut supra scripsi, purgare me tibi
hoc tuo tempore quam accusare te mallem idque pu-
tarem esse rectius. Itaque nihil de te, quod credideris,
de me, quam ob rem non debueris credere, pauca di-
cam. Nam, si me virum bonum, si dignum iis studiis
eaque doctrina, cui me a pueritia dedi, si satis magni
animi, non minimi consilii in maximis rebus perspec-
tum habes, nihil in me non modo perfidiosum et insi-
diosum et fallax in amicitia, sed ne humile quidem
8 aut ieiunum debes agnoscere. Sin autem me astutum
et occultum lubet fingere, quid est, quod minus cadere
in eius modi naturam possit quam aut florentissimi
hominis aspernari benevolentiam aut eius existima-
tionem oppugnare in provincia, cuius laudem domi
defenderis, aut in ea re animum ostendere inimicum,
in qua nihil obsis, aut id eligere ad perfidiam, quod
ad indicandum odium apertissimum sit, ad nocendum
levissimum? Quid erat autem, cur ego in te tam in-
placabilis essem, cum te ex fratre meo ne tunc qui-
dem, cum tibi prope necesse esset eas agere partis,

inimicum mihi fuisse cognossem? Cum vero reditum nostrum in gratiam uterque expetisset, quid in consulatu tuo frustra mecum egisti, quod me aut facere aut sentire voluisses? quid mihi mandasti, cum te Puteolos prosequerer, in quo non expectationem tuam diligentia mea vicerim? Quodsi id est maxime astuti, omnia 9
ad suam utilitatem referre, quid mihi tandem erat utilius, quid commodis meis aptius quam hominis nobilissimi atque honoratissimi coniunctio, cuius opes, ingenium, liberi, adfines, propinqui mihi magno vel ornamento vel praesidio esse possent? quae tamen ego omnia in expetenda amicitia tua non astutia quadam, sed aliqua potius sapientia secutus sum. Quid? illa vincula, quibus quidem libentissime astringor, quanta sunt, studiorum similitudo, suavitas consuetudinis, delectatio vitae atque victus, sermonis societas, litterae interiores! Atque haec domestica; quid illa tandem popularia, reditus inlustris in gratiam, in quo ne per inprudentiam quidem errari potest sine suspicione perfidiae, amplissimi sacerdotii collegium, in quo non modo amicitiam violari apud maiores nostros fas non erat, sed ne cooptari quidem sacerdotem licebat, qui cuiquam ex collegio esset inimicus? Quae ut omittam tam multa atque 10
tanta, quis umquam tanti quemquam fecit aut facere potuit aut debuit quanti ego Cn. Pompeium, socerum tuae filiae? Etenim, si merita valent, patriam, liberos, salutem, dignitatem, memet ipsum mihi per illum restitutum puto, si consuetudinis iucunditas, quae fuit umquam amicitia consularium in nostra civitate coniunctior? si illa amoris atque officii signa, quid mihi ille non commisit, quid non mecum communicavit, quid de se in senatu, cum ipse abesset, per quemquam agi maluit, quibus ille me rebus non ornatissimum voluit amplissime, qua denique ille facilitate, qua humanitate tulit contentionem meam pro Milone adversantem interdum actionibus suis, quo studio providit, ne quae me illius temporis invidia attingeret, cum me consilio,

cum auctoritate, cum armis denique texit suis? Quibus quidem temporibus haec in eo gravitas, haec animi altitudo fuit, non modo ut Phrygi alicui aut Lycaoni, quod tu in legatis fecisti, sed ne summorum quidem hominum malevolis de me sermonibus crederet. Huius igitur filius cum sit gener tuus, cumque, praeter hanc coniunctionem adfinitatis quam sis Cn. Pompeio carus quamque iucundus, intellegam, quo tandem animo in te esse debeo? cum praesertim eas ad me litteras is miserit, quibus, etiamsi tibi, cui sum amicissimus, hostis essem, placarer tamen totumque me ad eius viri ita de me meriti voluntatem nutumque converterem.

11 Sed haec hactenus; pluribus enim etiam fortasse verbis, quam necesse fuit, scripta sunt. Nunc ea, quae a me profecta quaeque instituta sint, cognosce. - Atque haec agimus et agemus magis pro dignitate quam pro periculo tuo. Te enim, ut spero, propediem censorem audiemus, cuius magistratus officia, quae sunt maximi animi summique consilii, tibi diligentius et accuratius quam haec, quae nos de te agimus, cogitanda esse censeo.

XI.

Scr. in castris ad Pyramum post Id. Iun. 704 (50).

CICERO APPIO PULCHRO, UT SPERO, CENSORI S. D.

1 Cum essem in castris ad fluvium Pyramum, redditae mihi sunt uno tempore a te epistolae duae, quas ad me Q. Servilius Tarso miserat. Earum in altera dies erat ascripta Nonarum Aprilium, in altera, quae mihi recentior videbatur, dies non erat. Respondebo igitur superiori prius, in qua scribis ad me de apsolutione maiestatis. De qua etsi permulto ante certior factus eram litteris, nuntiis, fama denique ipsa (nihil enim fuit clarius; non quo quisquam aliter putasset,

sed nihil de insignibus ad laudem viris obscure nuntiari solet), tamen eadem illa laetiora fecerunt mihi tuae litterae, non solum quia planius loquebantur et uberius quam vulgi sermo, sed etiam quia magis videbar tibi gratulari, cum de te ex te ipso audiebam. Conplexus igitur sum cogitatione te absentem, episto- 2
lam vero osculatus etiam ipse mihi gratulatus sum; quae enim *a* cuncto populo, a senatu, a iudicibus ingenio, industriae, virtuti tribuuntur, quia mihi ipse adsentor fortasse, cum ea esse in me fingo, mihi quoque ipsi tribui puto. Nec tam gloriosum exitum tui iudicii extitisse, sed tam pravam inimicorum tuorum mentem fuisse mirabar. 'De ambitu vero quid interest', inquies, 'an de maiestate?' Ad rem nihil; alterum enim non attigisti, alteram auxisti. †Verum tamen est maiestas, etsi Sulla voluit, ne in quemvis inpune declamari liceret; ambitus vero ita apertam vim habet, ut aut accusetur inprobe aut defendatur. Quid enim? facta necne facta largitio, ignorari potest? tuorum autem honorum cursus cui suspectus umquam fuit? Me miserum, qui non adfuerim! quos ego risus excitassem! Sed de maiestatis iudicio duo mihi illa ex tuis litteris 3
iucundissima fuerunt, unum, quod te ab ipsa re publica defensum scribis, quae quidem etiam in summa bonorum et fortium civium copia tueri tales viros deberet, nunc vero eo magis, quod tanta penuria est in omni vel honoris vel aetatis gradu, ut tam orba civitas talis tutores complecti debeat; alterum, quod Pompei et Bruti fidem benevolentiamque mirifice laudas. Laetor virtute et officio quom tuorum necessariorum, meorum amicissimorum tum alterius omnium saeclorum et gentium principis, alterius iam pridem iuventutis, celeriter, ut spero, civitatis. De mercennariis testibus a suis civitatibus notandis nisi iam factum aliquid est per Flaccum, fiet a me, cum per Asiam decedam.

Nunc ad alteram epistolam venio. Quod ad me quasi 4

formam communium temporum et totius rei publicae misisti expressam, prudentia litterarum tuarum valde mihi est grata; video enim et pericula leviora, quam timebam, et maiora praesidia, siquidem, ut scribis, omnes vires civitatis se ad Pompei ductum adplicaverunt; tuumque simul promptum animum et alacrem perspexi ad defendendam rem publicam mirificamque cepi voluptatem ex hac tua diligentia, quod in summis tuis occupationibus mihi tamen rei publicae statum per te notum esse voluisti. Nam auguralis libros ad commune utriusque nostrum otium serva. Ego enim, a te cum tua promissa per litteras flagitabam, ad urbem te otiosissimum esse arbitrabar; nunc tamen, ut ipse polliceris, pro auguralibus libris orationes tuas confectas omnis exspectabo.

5 D. Tullius, cui mandata ad me dedisti, non convenerat me; nec erat iam quisquam mecum tuorum praeter omnes meos, qui sunt omnes tui. 'Stomachosiores' meas litteras quas dicas esse, non intellego. Bis ad te scripsi me purgans diligenter, te leviter accusans in eo, quod de me cito credidisses. Quod genus querelae mihi quidem videbatur esse amici; sin tibi displicet, non utar eo posthac. Sed, si, ut scribis, eae litterae non fuerunt 'disertae', scito meas non fuisse. Ut enim Aristarchus Homeri versum negat, quem non probat, sic tu (libet enim mihi iocari), quod disertum non erit, ne putaris meum. Vale et in censura, si iam es censor, ut spero, de proavo multum cogitato tuo.

XII.

Scr. Sidae a. d. III aut prid. Non. Sext. a. 704 (50).

CICERO APPIO PULCHRO S:

1 Gratulabor tibi prius; ita enim rerum ordo postulat: deinde ad me convertar. Ego vero vehementer gratulor de iudicio ambitus, neque id, quod nemini

dubium fuit, absolutum esse te, sed illud, quod, quo melior civis, quo vir clarior, quo fortior amicus es, quoque plura virtutis, industriae ornamenta in te sunt, eo mirandum est magis nullam ne in tabellae quidem latebra fuisse absconditam malevolentiam, quae te inpugnare auderet. Non horum temporum, non horum hominum atque morum negotium! nihil iam sum pridem admiratus magis. De me autem suscipe paullisper 2
meas partis et eum te esse finge, qui sum ego. Si facile inveneris, quid dicas, noli ignoscere haesitationi meae. Ego vero velim mihi Tulliaeque meae, sicut tu amicissime et suavissime optas, prospere evenire ea, quae me insciente facta sunt a meis; sed ita cecidisse, ut agerentur eo tempore! Spero omnino cum aliqua felicitate et opto, verum tamen plus me in hac spe tua sapientia et humanitas consolatur quam oportunitas temporis. Itaque, quem ad modum expediam exitum huius institutae orationis, non reperio; neque enim tristius dicere quicquam debeo ea de re, quam tu ipse ominibus optimis prosequeris, neque non me tamen mordet aliquid. In quo unum non vereor, ne tu parum perspicias ea, quae gesta sint, ab aliis esse gesta; quibus ego ita mandaram, ut, cum tam longe afuturus essem, ad me ne referrent; agerent, quod probassent. In hoc autem mihi illud occurrit: 'Quid 3
tu igitur, si adfuisses?' Rem probassem, de tempore nihil te invito, nihil sine consilio egissem tuo. Vides sudare me iam dudum laborantem, quo modo ea tuear, quae mihi tuenda sunt, et te non offendam. Leva me igitur hoc onere; numquam enim mihi videor tractasse causam difficiliorem. Sic habeto tamen: Nisi iam tunc omnia negotia cum summa tua dignitate diligentissime confecissem, tametsi nihil videbatur ad meum erga te pristinum studium addi posse, tamen hac mihi adfinitate nuntiata non maiore equidem studio, sed acrius, apertius, significantius dignitatem tuam defendissem.

Decedenti mihi et iam imperio annuo terminato ante d. III Nonas Sext., cum ad Sidam navi accederem, et mecum Q. Servilius esset, litterae a meis sunt redditae. Dixi statim Servilio (etenim videbatur esse commotus), ut omnia a me maiora expectaret. Quid multa? benevolentior tibi, quam fui, nilo sum factus, diligentior ad declarandam benevolentiam multo. Nam, ut vetus nostra simultas antea stimulabat me, ut caverem, ne cui suspicionem ficte reconciliatae gratiae darem, sic adfinitas nova curam mihi adfert cavendi, ne quid de summo meo erga te amore detractum esse videatur.

XIII.

Scr. Rhodi circ. IV Id. Sext. a. 704 (50).

CICERO APPIO PULCHRO S.

1 Quasi divinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum, sic, cum de tuis rebus gestis agebatur, inserviebam honori tuo; dicam tamen vere: Plus, quam acceperas, reddidisti. Quis enim ad me non perscripsit te non solum auctoritate orationis, sententia tua, quibus ego a tali viro contentus eram, sed etiam opera, consilio, domum veniendo, conveniendis meis nullum onus officii cuiquam reliquum fecisse? Haec mihi ampliora multo sunt quam illa ipsa, propter quae haec laborantur. Insignia enim virtutis multi etiam sine virtute adsecuti sunt, talium virorum tanta
2 studia adsequi sola virtus potest. Itaque mihi propono fructum amicitiae nostrae ipsam amicitiam, qua nihil est uberius, praesertim in iis studiis, quibus uterque nostrum devinctus est. Nam tibi me profiteor et in re publica socium, de qua idem sentimus, et in cotidiana vita coniunctum, quam his artibus studiisque colimus. Vellem ita fortuna tulisset, ut, quanti ego omnis tuos facio, tanti tu meos facere posses, quod

tamen ipsum nescio qua permotus animi divinatione non despero. Sed hoc nihil ad te; nostrum est onus. Illud velim sic habeas, quod intelleges, hac re novata additum potius aliquid ad meum erga te studium, quo nihil videbatur addi posse, quam quicquam esse detractum. Cum haec scribebam, censorem iam te esse sperabam. Eo brevior est epistola et ut adversus magistrum morum modestior.

LIBER QUARTUS

AD. SER. SULPICIUM ET CETEROS.

I.

Scr. in Laterio aut Arcano Q. Ciceronis circ. Non. Apr. a. 705 (49).

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 C. Trebatius, familiaris meus, ad me scripsit te ex se quaesisse, quibus in locis essem, molesteque te ferre, quod me propter valetudinem tuam, cum ad urbem accessissem, non vidisses, et hoc tempore velle te mecum, si propius accessissem, de officio utriusque nostrum communicare. Utinam, Servi, salvis rebus (sic enim est dicendum) conloqui potuissemus inter nos! profecto aliquid opis occidenti rei publicae tulissemus. Cognoram enim iam absens te haec mala multo ante providentem defensorem pacis et in consulatu tuo et post consulatum fuisse; ego autem, cum consilium tuum probarem et idem ipse sentirem, nihil proficiebam; sero enim veneram, solus eram, rudis esse videbar in causa, incideram in hominum pugnandi cupidorum insanias. Nunc, quoniam nihil iam videmur opitulari posse rei publicae, si quid est, in quo nobismet ipsis consulere possimus, non ut aliquid ex pristino statu nostro retineamus, sed ut quam honestissime lugeamus, nemo est omnium, quicum potius mihi quam tecum communicandum putem; nec enim clarissimorum virorum, quorum similes esse debemus, exempla neque

doctissimorum, quos semper coluisti, praecepta te fugiunt. Atque ipse antea ad te scripsissem te frustra in senatum sive potius in conventum senatorum esse venturum, ni veritus essem, ne eius animum offenderem, qui a me, ut te imitarer, petebat. Cui quidem ego, cum me rogaret, ut adessem in senatu, eadem omnia, quae a te de pace et de Hispaniis dicta sunt, ostendi me esse dicturum. Res vides quo modo se 2
habeat, orbem terrarum imperiis distributis ardere bello, urbem sine legibus, sine iudiciis, sine iure, sine fide relictam direptioni et incendiis. Itaque mihi venire in mentem nihil potest, non modo quod sperem, sed vix iam quod audeam optare. Sin autem tibi, homini prudentissimo, videtur utile esse nos conloqui, quamquam longius etiam cogitabam ab urbe discedere, cuius iam etiam nomen invitus audio, tamen propius accedam, Trebatioque mandavi, ut, si quid tu eum velles ad me mittere, ne recusaret, idque ut facias velim aut, si quem tuorum fidelium voles, ad me mittas, ne aut tibi exire ex urbe necesse sit aut mihi accedere. Ego tantum tibi tribuo, quantum mihi fortasse adrogo, ut exploratum habeam, quicquid nos communi sententia statuerimus, id omnes homines probaturos. Vale.

II.

Scr. in Cumano a. d. IV K. Mai. a. 705 (49).

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

A. d. III K. Maias cum essem in Cumano, accepi 1
tuas litteras; quibus lectis cognovi non satis prudenter fecisse Philotimum, qui, cum abs te mandata haberet, ut scribis, de omnibus rebus, ipse ad me non venisset, litteras tuas misisset, quas intellexi breviores fuisse, quod eum perlaturum putasses. Sed tamen, postquam tuas litteras legi, Postumia tua me convenit et Servius noster. His placuit, ut tu in Cu-

manum venires, quod etiam mecum ut ad te scriberem egerunt.

2 Quod meum consilium exquiris, id est tale, ut capere facilius ipse possim quam alteri dare. Quid enim est, quod audeam suadere tibi, homini summa auctoritate summaque prudentia? Si, quid rectissimum sit, quaerimus, perspicuum est, si, quid maxime expediat, obscurum: sin ii sumus, qui profecto esse debemus, ut nihil arbitremur expedire, nisi quod rectum honestumque sit, non potest esse dubium, quid faciendum nobis sit.

3 Quod existimas meam causam coniunctam esse cum tua, certe similis in utroque nostrum, cum optime sentiremus, error fuit. Nam omnia utriusque consilia ad concordiam spectaverunt; qua quom ipsi Caesari nihil esset utilius, gratiam quoque nos inire ab eo defendenda pace arbitrabamur. Quantum nos fefellerit, et quem in locum res deducta sit, vides. Neque solum ea perspicis, quae geruntur, quaeque iam gesta sunt, sed etiam qui cursus rerum, qui exitus futurus sit. Ergo aut probare oportet ea, quae fiunt, aut interesse, etiamsi non probes: quorum altera mihi tur-
4 pis, altera etiam periculosa ratio videtur. Restat, ut discedendum putem: in quo reliqua videtur esse deliberatio, quod consilium in discessu, quae loca sequamur. Omnino cum miserior res numquam accidit tum ne deliberatio quidem difficilior: nihil enim constitui potest, quod non incurrat in magnam aliquam difficultatem. Tu, si videbitur, ita censeo facias, ut, si habes iam statutum, quid tibi agendum putes, in quo non sit coniunctum consilium tuum cum meo, supersedeas hoc labore itineris. Sin autem est, quod mecum communicare velis, ego te expectabo; tu, quod tuo commodo fiat, quam primum velim venias, sicut intellexi et Servio et Postumiae placere. Vale.

III.

Scr. Romae ante VI K. Dec. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

Vehementer te esse sollicitum et in communibus 1 miseriis praecipuo quodam dolore angi multi ad nos cotidie deferunt. Quod quamquam minime miror et meum quodam modo agnosco, doleo tamen te sapientia praeditum prope singulari non tuis bonis delectari potius quam alienis malis laborare. Me quidem, etsi nemini concedo, qui maiorem ex pernicie et peste rei publicae molestiam traxerit, tamen multa iam consolantur maximeque conscientia consiliorum meorum. Multo enim ante tamquam ex aliqua specula prospexi tempestatem futuram, neque id solum mea sponte, sed multo etiam magis monente et denuntiante te. Etsi enim afui magnam partem consulatus tui, tamen et absens cognoscebam, quae esset tua in hoc pestifero bello cavendo et praedicendo sententia, et ipse adfui primis temporibus tui consulatus, cum accuratissime monuisti senatum conlectis omnibus bellis civilibus, ut et illa timerent, quae meminissent, et scirent, cum superiores nullo tali exemplo antea in re publica cognito tam crudeles fuissent, quicumque postea rem publicam oppressisset armis, multo intolerabiliorem futurum. Nam, quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant, sed aliquid atque adeo multa addunt et adferunt de suo. Quare meminisse debes eos, qui auctori- 2 tatem et consilium tuum non sint secuti, sua stultitia occidisse, cum tua prudentia salvi esse potuissent. Dices: 'Quid me ista res consolatur in tantis tenebris et quasi parietinis rei publicae?' Est omnino vix consolabilis dolor; tanta est omnium rerum amissio et desperatio recuperandi; sed tamen et Caesar ipse ita de te iudicat, et omnes cives sic existimant, quasi lumen aliquod extinctis ceteris elucere sanctitatem et

prudentiam et dignitatem tuam. Haec tibi ad levandas molestias magna esse debent. Quod autem a tuis abes, id eo levius ferendum est, quod eodem tempore a multis et magnis molestiis abes; quas ad te omnis perscriberem, nisi vererer, ne ea cognosceres apsens, quae quia non vides, mihi videris meliore esse condicione quam nos, qui videmus.

3 Hactenus existimo nostram consolationem recte adhibitam esse, quoad certior ab homine amicissimo fieres iis de rebus, quibus levari possent molestiae tuae. Reliqua sunt in te ipso neque mihi ignota nec minima solacia, ut quidem ego sentio, multo maxima: quae ego experiens cotidie sic probo, ut ea mihi salutem adferre videantur. Te autem ab initio aetatis memoria teneo summe omnium doctrinarum studiosum fuisse omniaque, quae a sapientissimis ad bene vivendum tradita essent, summo studio curaque didicisse; quae quidem vel optimis rebus et usui et delectationi esse possent, his vero temporibus habemus aliud nihil, in quo adquiescamus. Nihil faciam insolenter neque te tali vel scientia vel natura praeditum hortabor, ut ad eas te referas artis, quibus a primis temporibus aeta-
4 tis studium tuum dedisti: tantum dicam, quod te spero adprobaturum, me, posteaquam illi arti, cui studueram, nihil esse loci neque in curia neque in foro viderem, omnem meam curam atque operam ad philosophiam contulisse. Tuae scientiae excellenti ac singulari non multo plus quam nostrae relictum est loci. Quare non equidem te moneo, sed mihi ita persuasi, te quoque in isdem versari rebus, quae etiamsi minus prodessent, animum tamen a sollicitudine abducerent.

Servius quidem tuus in omnibus ingenuis artibus in primisque in hac, in qua ego me scripsi adquiescere, ita versatur, ut excellat; a me vero sic diligitur, ut tibi uni concedam, praeterea nemini: mihique ab eo gratia refertur; in quo ille existimat, quod facile

appareat, cum me colat et observet, tibi quoque in eo se facere gratissimum.

IV.

Scr. Romae ex. m. Sept. aut in. Oct. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

Accipio excusationem tuam, qua usus es, cur sae- 1
pius ad me litteras uno exemplo dedisses, sed accipio ex ea parte, quatenus aut neglegentia aut inprobitate eorum, qui epistolas accipiant, fieri scribis, ne ad nos perferantur; illam partem excusationis, qua te scribis ʻorationis paupertate' (sic enim appellas) isdem verbis epistolas saepius mittere, nec nosco nec probo, et ego ipse, quem tu per iocum (sic enim accipio) ʻdivitias orationis' habere dicis, me non esse verborum admodum inopem agnosco (*εἰρωνεύεσθαι* enim non necesse est), sed tamen idem (nec hoc *εἰρωνευόμενος*) facile cedo tuorum scriptorum subtilitati et elegantiae.

Consilium tuum, quo te usum scribis hoc Achai- 2
cum negotium non recusavisse, cum semper probavissem, tum multo magis probavi lectis tuis proximis litteris; omnes enim causae, quas commemoras, iustissimae sunt tuaque et auctoritate et prudentia dignissimae. Quod aliter cecidisse rem existimas, atque opinatus sis, id tibi nullo modo adsentior; sed, quia tanta perturbatio et confusio est rerum, ita perculsa et prostrata foedissimo bello iacent omnia, ut is cuique locus, ubi ipse sit, et sibi quisque miserrimus esse videatur, propterea et tui consilii paenitet te, et nos, qui domi sumus, tibi beati videmur, at contra nobis non tu quidem vacuus molestiis, sed prae nobis beatus. Atque hoc ipso melior est tua quam nostra condicio, quod tu, quid doleat, scribere audes, nos ne id quidem tuto possumus, nec id victoris vitio, quo nihil moderatius, sed ipsius victoriae, quae civilibus bellis semper est insolens.

3 Uno te vicimus, quod de Marcelli, collegae tui, salute paulo ante quam tu cognovimus, etiam mehercule quod, quem ad modum ea res ageretur, vidimus. Nam sic fac existimes, post has miserias, id est postquam armis disceptari coeptum sit de iure publico, nihil esse actum aliud cum dignitate. Nam et ipse Caesar accusata 'acerbitate' Marcelli (sic enim appellabat) laudataque honorificentissime et aequitate tua et prudentia repente praeter spem dixit se senatui roganti de Marcello ne ominis quidem causa negaturum. Fecerat autem hoc senatus, ut, cum a L. Pisone mentio esset facta de M. Marcello, et C. Marcellus se ad Caesaris pedes abiecisset, cunctus consurgeret et ad Caesarem supplex accederet. Noli quaerere; ita mihi pulcher hic dies visus est, ut speciem aliquam viderer 4 videre quasi reviviscentis rei publicae. Itaque, cum omnes ante me rogati gratias Caesari egissent praeter Volcacium (is enim, si eo loco esset, negavit se facturum fuisse), ego rogatus mutavi meum consilium. Nam statueram non mehercule inertia, sed desiderio pristinae dignitatis in perpetuum tacere. Fregit hoc meum consilium et Caesaris magnitudo animi et senatus officium; itaque pluribus verbis egi Caesari gratias, meque metuo ne etiam in ceteris rebus honesto otio privarim, quod erat unum solacium in malis. Sed tamen, quoniam effugi eius offensionem, qui fortasse arbitraretur me hanc rem publicam non putare, si perpetuo tacerem, modice hoc faciam aut etiam intra modum, ut et illius voluntati et meis studiis serviam. Nam, etsi a prima aetate me omnis ars et doctrina liberalis et maxime philosophia delectavit, tamen hoc studium cotidie ingravescit, credo, et aetatis maturitate ad prudentiam et iis temporum vitiis, ut nulla res alia 5 levare animum molestiis possit. A quo studio te abduci negotiis intellego ex tuis litteris, sed tamen aliquid iam noctes te adiuvabunt.

Servius tuus vel potius noster summa me obser-

vantia colit; cuius ego cum omni probitate summaque virtute tum studiis doctrinaque delector. Is mecum saepe de tua mansione aut decessione communicat. Adhuc in hac sum sententia, nihil ut faciamus, nisi quod maxime Caesar velle videatur. Res sunt eius modi, ut, si Romae sis, nihil praeter tuos delectare possit. De reliquis nihil melius ipso est Caesare, cetera sunt eius modi, ut, si alterum utrum necesse sit, audire ea malis quam videre. Hoc nostrum consilium nobis minime iucundum est, qui te videre cupimus, sed consulimus tibi. Vale.

V.

Scr. Athenis circ. medio mense Martio a. 709 (45).

SERVIUS CICERONI S.

Posteaquam mihi renuntiatum est de obitu Tulliae, 1 filiae tuae, sane quam pro eo, ac debui, graviter molesteque tuli communemque eam calamitatem existimavi; qui, si istic adfuissem, neque tibi defuissem coramque meum dolorem tibi declarassem. Etsi genus hoc consolationis miserum atque acerbum est, propterea quia, per quos ea confieri debet, propinquos ac familiaris, ii ipsi pari molestia adficiuntur neque sine lacrimis multis id conari possunt, uti magis ipsi videantur aliorum consolatione indigere quam aliis posse suum officium praestare, tamen, quae in praesentia in mentem mihi venerunt, decrevi brevi ad te perscribere, non quo ea te fugere existimem, sed quod forsitan dolore impeditus minus ea perspicias.

Quid est, quod tanto opere te commoveat tuus do- 2
lor intestinus? Cogita, quem ad modum adhuc fortuna nobiscum egerit; ea nobis erepta esse, quae hominibus non minus quam liberi cara esse debent, patriam, honestatem, dignitatem, honores omnis. Hoc uno incommodo addito quid ad dolorem adiungi potuit? aut qui non in illis rebus exercitatus animus callere iam

3 debet atque omnia minoris existimare? At illius vicem, credo, doles. Quotiens in eam cogitationem necesse est et tu veneris et nos saepe incidimus, hisce temporibus non pessime cum iis esse actum, quibus sine dolore licitum est mortem cum vita commutare! Quid autem fuit, quod illam hoc tempore ad vivendum magno opere invitare posset? quae res, quae spes, quod animi solacium? ut cum aliquo adulescente primario coniuncta aetatem gereret? Licitum est tibi, credo, pro tua dignitate ex hac iuventute generum deligere, cuius fidei liberos tuos te tuto committere putares. An ut ea liberos ex sese pareret, quos cum florentis videret, laetaretur, qui rem a parente traditam per se tenere possent, honores ordinatim petituri essent in re publica in amicorum negotiis libertate sua usi? Quid horum fuit, quod non, priusquam datum est, ademptum sit? At vero malum est liberos amittere. Malum; nisi
4 hoc peius est, haec sufferre et perpeti. Quae res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare, si forte eadem res tibi dolorem minuere possit.

Ex Asia rediens cum ab Aegina Megaram versus navigarem, coepi regiones circumcirca prospicere. Post me erat Aegina, ante me Megara, dextra Piraeus, sinistra Corinthus, quae oppida quodam tempore florentissima fuerunt, nunc prostrata et diruta ante oculos iacent. Coepi egomet mecum sic cogitare: 'Hem! nos homunculi indignamur, si quis nostrum interiit aut occisus est, quorum vita brevior esse debet, cum uno loco tot oppidum cadavera proiecta iacent? Visne tu te, Servi, cohibere et meminisse hominem te esse natum?' Crede mihi, cogitatione ea non mediocriter sum confirmatus. Hoc idem, si tibi videtur, fac ante oculos tibi proponas. Modo uno tempore tot viri clarissimi interierunt, de imperio populi Romani tanta deminutio facta est, omnes provinciae conquassatae sunt; in unius mulierculae animula si iactura facta est, tanto opere commoveris? Quae si hoc tempore non diem suum

obisset, paucis post annis tamen ei moriendum fuit, quoniam homo nata fuerat. Etiam tu ab hisce rebus 5 animum ac cogitationem tuam avoca atque ea potius reminiscere, quae digna tua persona sunt, illam, quam diu ei opus fuerit, vixisse, una cum re publica fuisse, te, patrem suum, praetorem, consulem, augurem vidisse, adulescentibus primariis nuptam fuisse, omnibus bonis prope perfunctam esse, cum res publica occideret, vita excessisse. Quid est, quod tu aut illa cum fortuna hoc nomine queri possitis? Denique noli te oblivisci Ciceronem esse et eum, qui aliis consueris praecipere et dare consilium, neque imitari malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinae scientiam, ipsi se curare non possunt, sed potius, quae aliis tute praecipere soles, ea tute tibi subiace atque apud animum propone. Nullus dolor 6 est, quem non longinquitas temporis minuat ac molliat. Hoc te expectare tempus tibi turpe est ac non ei rei sapientia tua te occurrere. Quodsi qui etiam inferis sensus est, qui illius in te amor fuit pietasque in omnis suos, hoc certe illa te facere non vult. Da hoc illi mortuae, da ceteris amicis ac familiaribus, qui tuo dolore maerent, da patriae, ut, si qua in re opus sit, opera et consilio tuo uti possit. Denique, quoniam in eam fortunam devenimus, ut etiam huic rei nobis serviendum sit, noli committere, ut quisquam te putet non tam filiam quam rei publicae tempora et aliorum victoriam lugere.

Plura me ad te de hac re scribere pudet, ne videar prudentiae tuae diffidere. Quare, si hoc unum proposuero, finem faciam scribendi: Vidimus aliquotiens secundam pulcherrime te ferre fortunam magnamque ex ea re te laudem apisci; fac aliquando intellegamus adversam quoque te aeque ferre posse, neque id maius, quam debeat, tibi onus videri, ne ex omnibus virtutibus haec una tibi videatur deesse.

Quod ad me attinet, cum te tranquilliorem animo

esse cognoro, de iis rebus, quae hic geruntur, quem ad modumque se provincia habeat, certiorem faciam. Vale.

VI.

Scr. in Attici Ficulcano medio m. Apr. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. SER. SULPICIO.

1 Ego vero, Servi, vellem, ut scribis, in meo gravissimo casu adfuisses; quantum enim praesens me adiuvare potueris et consolando et prope aeque dolendo, facile ex eo intellego, quod litteris lectis aliquantum adquievi. Nam et ea scripsisti, quae levare luctum possent, et in me consolando non mediocrem ipse animi dolorem adhibuisti. Servius tamen tuus omnibus officiis, quae illi tempori tribui potuerunt, declaravit, et quanti ipse me faceret et quam suum talem erga me animum tibi gratum putaret fore. Cuius officia iucundiora scilicet saepe mihi fuerunt, numquam tamen gratiora. Me autem non oratio tua solum et societas paene aegritudinis, sed etiam auctoritas consolatur; turpe enim esse existimo me non ita ferre casum meum, ut tu tali sapientia praeditus ferendum putas. Sed opprimor interdum et vix resisto dolori, quod ea me solacia deficiunt, quae ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nam et Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum et magnis rebus gestis, amisit, et L. Paullus, qui duo septem diebus, et vester Galus et M. Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eorum luctum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex re publica
2 consequebantur; mihi autem amissis ornamentis iis, quae ipse commemoras, quaeque eram maximis laboribus adeptus, unum manebat illud solacium, quod ereptum est. Non amicorum negotiis, non rei publicae procuratione impediebantur cogitationes meae, nihil in

foro agere libebat, aspicere curiam non poteram, existimabam, id quod erat, omnis me et industriae meae fructus et fortunae perdidisse. Sed, cum cogitarem haec mihi tecum et cum quibusdam esse communia, et cum frangerem iam ipse me cogeremque illa ferre toleranter, habebam, quo confugerem, ubi conquiescerem, cuius in sermone et suavitate omnis curas doloresque deponerem. Nunc autem hoc tam gravi vulnere etiam illa, quae consanuisse videbantur, recrudescunt; non enim, ut tum me a re publica maestum domus excipiebat, quae levaret, sic nunc domo maerens ad rem publicam confugere possum, ut in eius bonis adquiescam. Itaque et domo absum et foro, quod nec eum dolorem, quem de re publica capio, domus iam consolari potest nec domesticum res publica.

Quo magis te expecto teque videre quam primum 3
cupio; maius mihi solacium adferre ratio nulla potest quam coniunctio consuetudinis sermonumque nostrorum; quamquam sperabam tuum adventum (sic enim audiebam) adpropinquare. Ego autem cum multis de causis te exopto quam primum videre, tum etiam ut ante commentemur inter nos, qua ratione nobis traducendum sit hoc tempus, quod est totum ad unius voluntatem accommodandum et prudentis et liberalis et, ut perspexisse videor, nec a me alieni et tibi amicissimi. Quod cum ita sit, magnae tamen est deliberationis, quae ratio sit ineunda nobis non agendi aliquid, sed illius concessu et beneficio quiescendi. Vale.

VII.

Scr. Romae post Id. Sext. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Etsi eo te adhuc consilio usum intellego, ut id 1
reprehendere non audeam, non quin ab eo ipse dissentiam, sed quod ea te sapienta esse iudicem, ut meum

consilium non anteponam tuo, tamen et amicitiae nostrae vetustas et tua summa erga me benevolentia, quae mihi iam a pueritia tua cognita est, me hortata est, ut ea scriberem ad te, quae et saluti tuae conducere arbitrarer et non aliena esse ducerem a dignitate.

2 Ego eum te esse, qui horum malorum initia multo ante videris, consulatum magnificentissime atque optime gesseris, praeclare memini; sed idem etiam illa vidi, neque te consilium civilis belli ita gerendi nec copias Cn. Pompei nec genus exercitus probare semperque summe diffidere; qua in sententia me quoque fuisse memoria tenere te arbitror. Itaque neque tu multum interfuisti rebus gerendis, et ego id semper egi, ne interessem; non enim iis rebus pugnabamus, quibus valere poteramus, consilio, auctoritate, causa, quae erant in nobis superiora, sed lacertis et viribus, quibus pares non eramus. Victi sumus igitur aut, si vinci dignitas non potest, fracti certe et abiecti. In quo tuum consilium nemo potest non maxime laudare, quod cum spe vincendi simul abiecisti certandi etiam cupiditatem ostendistique sapientem et bonum civem initia belli civilis invitum suscipere, extrema libenter non perse-
3 qui. Qui non idem consilium quod tu secuti sunt, eos video in duo genera esse distractos; aut enim renovare bellum conati sunt, ii qui se in Africam contulerunt, aut quem ad modum nos victori sese crediderunt. Medium quoddam tuum consilium fuit, qui hoc fortasse humilis animi duceres, illud pertinacis. Fateor a plerisque vel dicam ab omnibus sapiens tuum consilium, a multis etiam magni ac fortis animi iudicatum; sed habet ista ratio, ut mihi quidem videtur, quendam modum, praesertim cum nihil tibi deesse arbitrer ad tuas fortunas omnis optinendas praeter voluntatem. Sic enim intellexi, nihil aliud esse, quod dubitationem adferret ei, penes quem est potestas, nisi quod vereretur, ne tu illud beneficium omnino non putares. De

quo quid sentiam, nihil attinet dicere, cum appareat, ipse quid fecerim. Sed tamen, si iam ita constituisses, 4 ut abesse perpetuo malles quam ea, quae nolles, videre, tamen id cogitare deberes, ubicumque esses, te fore in eius ipsius, quem fugeres, potestate. Qui si facile passurus esset te carentem patria et fortunis tuis quiete et libere vivere, cogitandum tibi tamen esset, Romaene et domi tuae, cuicuimodi res esset, an Mitylenis aut Rhodi malles vivere. Sed, cum ita late pateat eius potestas, quem veremur, ut terrarum orbem conplexa sit, nonne mavis sine periculo tuae domi esse quam cum periculo alienae? Equidem, etiamsi oppetenda mors esset, domi atque in patria mallem quam in externis atque alienis locis. Hoc idem omnes, qui te diligunt, sentiunt; quorum est magna pro tuis maximis clarissimisque virtutibus multitudo. Ha- 5 bemus etiam rationem rei familiaris tuae, quam dissupari nolumus. Nam, etsi nullam potest accipere iniuriam, quae futura perpetua sit, propterea quod neque is, qui tenet rem publicam, patietur neque ipsa res publica, tamen impetum praedonum in tuas fortunas fieri nolo; ii autem qui essent, auderem scribere, nisi te intellegere confiderem.

Hic te unius sollicitudines, unius etiam multae et 6 assiduae lacrimae, C. Marcelli, fratris optimi, deprecantur. Nos cura et dolore proximi sumus, precibus tardiores, quod ius adeundi, cum ipsi deprecatione eguerimus, non habemus; gratia tantum possumus quantum victi; sed tamen consilio, studio Marcello non desumus. A tuis reliquis non adhibemur; ad omnia parati sumus.

VIII.

Scr. Romae in. m. Sext. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

1 Neque monere te audeo, praestanti prudentia virum, nec confirmare, maximi animi hominem unumque fortissimum, consolari vero nullo modo. Nam, si ea, quae acciderunt, ita fers, ut audio, gratulari magis virtuti debeo quam consolari dolorem tuum; sin te tanta mala rei publicae frangunt, non ita abundo ingenio, ut te consoler, cum ipse me non possim. Reliquum est igitur, ut tibi me in omni re eum praebeam praestemque et ad omnia, quae tui velint, ita sim praesto, ut me non solum omnia debere tua causa, sed *posse* quoque, etiam quae non possim, putem.
2 Illud tamen vel tu me monuisse vel censuisse puta vel propter benevolentiam tacere non potuisse, ut, quod ego facio, tu quoque animum inducas, si sit aliqua res publica, in ea te esse oportere iudicio hominum reque principem, necessitate cedentem tempori; sin autem nulla sit, hunc tamen aptissimum esse etiam ad exulandum locum. Si enim libertatem sequimur, qui locus hoc dominatu vacat? sin qualemcumque locum, quae est domestica sede iucundior? Sed, mihi crede, etiam is, qui omnia tenet, favet ingeniis, nobilitatem vero et dignitates hominum, quantum ei res et ipsius causa concedit, amplectitur. Sed plura, quam statueram. Redeo ergo ad unum illud, me tuum esse; fore cum tuis, si modo erunt tui, si minus, me certe in omnibus rebus satis nostrae coniunctioni amorique facturum. Vale.

IX.

Scr. Romae post Id. Sext. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. M. MARCELLO.

Etsi perpaucis ante diebus dederam Q. Mucio litte- 1
ras ad te pluribus verbis scriptas, quibus declaraveram, quo te animo censerem esse oportere et quid tibi faciendum arbitrarer, tamen, cum Theophilus, libertus tuus, proficisceretur, cuius ego fidem erga te benivolentiamque perspexeram, sine meis litteris eum ad te venire nolui. Isdem igitur te rebus etiam atque etiam hortor, quibus superioribus litteris hortatus sum, ut in ea re publica, quaecumque est, quam primum velis esse. Multa videbis fortasse, quae nolis, non plura tamen, quam audis cotidie. Non est porro tuum uno sensu solum oculorum moveri, cum idem illud auribus percipias, quod
etiam maius videri solet, minus laborare. At tibi ipsi 2
dicendum erit aliquid, quod non sentias, aut faciendum, quod non probes. Primum tempori cedere, id est necessitati parere, semper sapientis est habitum; deinde non habet, ut nunc quidem est, id vitii res. Dicere fortasse, quae sentias, non licet, tacere plane licet. Omnia enim delata ad unum sunt; is utitur consilio ne suorum quidem, sed suo. Quod non multo secus fieret, si is rem publicam teneret, quem secuti sumus. An, qui in bello, cum omnium nostrum coniunctum esset periculum, suo et certorum hominum minime prudentium consilio uteretur, eum magis communem censemus in victoria futurum fuisse, quam incertis in rebus fuisset? et, qui nec te consule tuum sapientissimum consilium secutus esset nec fratre tuo consulatum ex auctoritate tua gerente vobis auctoribus uti voluerit, nunc omnia tenentem nostras sententias desideraturum censes fuisse?
Omnia sunt misera in bellis civilibus, quae maiores 3
nostri ne semel quidem, nostra aetas saepe iam sensit, sed miserius nihil quam ipsa victoria; quae, etiamsi

ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores inpotentioresque reddit, ut, etiamsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur; multa enim victori eorum arbitrio, per quos vicit, etiam invito facienda sunt. An tu non videbas mecum simul, quam illa crudelis esset futura victoria? Igitur tunc quoque careres patria, ne, quae nolles, videres? 'Non', inquies; 'ego enim ipse tenerem opes et dignitatem meam.' At erat tuae virtutis in minimis tuas res ponere, de re publica vehementius laborare. Deinde qui finis istius consilii est? nam adhuc et factum tuum probatur, et ut in tali re etiam fortuna laudatur, factum, quod et initium belli necessario secutus sis et extrema sapienter persequi nolueris, fortuna, quod honesto otio tenueris et statum et famam dignitatis tuae. Nunc vero nec locus tibi ullus dulcior esse debet patria, nec eam diligere minus debes, quod deformior est, sed misereri potius nec eam multis claris viris orbatam privare etiam aspectu tuo.
4 Denique, si fuit magni animi non esse supplicem victori, vide, ne superbi sit aspernari eiusdem liberalitatem et, *si* sapientis est carere patria, duri non desiderare; et, si re publica non possis frui, stultum est nolle privata. Caput illud est, ut, si ista vita tibi commodior esse videatur, cogitandum tamen sit, ne tutior non sit. Magna gladiorum est licentia, sed in externis locis minor etiam ad facinus verecundia. Mihi salus tua tantae curae est, ut Marcello, fratri tuo, aut par aut certe proximus sim; tuum est consulere temporibus et incolumitati et vitae et fortunis tuis.

X. 39

Scr. Romae in. m. Nov. a. 708 (46).

CICERO MARCELLO S.

1 Etsi nihil erat novi, quod ad te scriberem, magisque litteras tuas iam expectare incipiebam vel te potius

ipsum, tamen, cum Theophilus proficisceretur, non potui nihil ei litterarum dare. Cura igitur, ut quam primum venias; venies enim, mihi crede, expectatus, neque solum nobis, id est tuis, sed prorsus omnibus. Venit enim mihi in mentem subvereri interdum, ne te delectet tarda decessio. Quodsi nullum haberes sensum nisi oculorum, prorsus tibi ignoscerem, si quosdam nolles videre; sed, cum leviora non multo essent, quae audirentur, quam quae viderentur, suspicarer autem multum interesse rei familiaris tuae te quam primum venire, idque in omnis partis valeret, putavi ea de re te esse admonendum. Sed, quoniam, quid mihi placeret, ostendi, reliqua tu pro tua prudentia considerabis; me tamen velim, quod ad tempus te expectemus, certiorem facias.

XI.

Scr. Mytilenis m. Oct. a. 708 (46).

MARCELLUS CICERONI S.

Plurimum valuisse apud me tuam semper auctori- 1
tatem cum in omni re tum in hoc maxime negotio potes existimare. Cum mihi C. Marcellus, frater amantissimus mei, non solum consilium daret, sed precibus quoque me obsecraret, non prius mihi persuadere potuit, quam tuis est effectum litteris, ut uterer vestro potissimum consilio. Res quem ad modum sit acta, vestrae litterae mihi declarant. Gratulatio tua etsi est mihi probatissima, quod ab optimo fit animo, tamen hoc mihi multo iucundius est et gratius, quod in summa paucitate amicorum, propinquorum ac necessariorum, qui vere meae saluti faverent, te cupidissimum mei singularemque mihi benevolentiam praestitisse co-
gnovi. Reliqua sunt eius modi, quibus ego, quoniam 2
haec erant tempora, facile et aequo animo carebam; hoc vero eius modi esse statuo, ut sine talium virorum

et amicorum benevolentia neque in adversa neque in secunda fortuna quisquam vivere possit. Itaque in hoc ego mihi gratulor; tu vero ut intellegas homini amicissimo te tribuisse officium, re tibi praestabo. Vale.

XII.

Scr. Athenis pr. K. Iunias a. 709 (45).

SERVIUS CICERONI SAL. PLUR.

1 Etsi scio non iucundissimum me nuntium vobis allaturum, tamen, quoniam casus et natura in nobis dominatur, visum est faciendum, quoquo modo res se haberet, vos certiores facere. A. d. x K. Iun. cum ab Epidauro Piraeum navi advectus essem, ibi *M.* Marcellum, conlegam nostrum, conveni eumque diem ibi consumpsi, ut cum eo essem. Postero die ab eo digressus sum eo consilio, ut ab Athenis in Boeotiam irem reliquamque iuris dictionem absolverem; ille, ut aiebat, supra Maleas in Italiam versus navigaturus
2 erat. Post diem tertium eius diei cum ab Athenis proficisci in animo haberem, circiter hora decima noctis P. Postumius, familiaris eius, ad me venit et mihi nuntiavit M. Marcellum, collegam nostrum, post cenae tempus a P. Magio Cilone, familiare eius, pugione percussum esse et duo vulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem; sperari tamen eum vivere posse; Magium se ipsum interfecisse postea; se a Marcello ad me missum esse, qui haec nuntiaret et rogaret, uti medicos ei mitterem. Itaque medicos coëgi et e vestigio eo sum profectus prima luce. Cum non longe a Piraeo abessem, puer Acidini obviam mihi venit cum codicillis, in quibus erat scriptum paulo ante lucem Marcellum diem suum obisse. Ita vir clarissimus ab homine deterrumo acerbissuma morte est adfectus, et, cui inimici propter dignitatem

pepercerant, inventus est amicus, qui ei mortem offerret.
Ego tamen ad tabernaculum eius perrexi. Inveni duos 3
libertos et pauculos servos; reliquos aiebant profugisse metu perterritos, quod dominus eorum ante tabernaculum interfectus esset. Coactus sum in eadem illa lectica, qua ipse delatus eram, meisque lecticariis in urbem eum referre ibique pro ea copia, quae Athenis erat, funus ei satis amplum faciendum curavi. Ab Atheniensibus, locum sepulturae intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione se impediri dicerent, neque tamen id antea cuiquam concesserant. Quod proximum fuit, uti, in quo vellemus gymnasio, eum sepeliremus, nobis permiserunt. Nos in nobilissimo orbi terrarum gymnasio Academiae locum delegimus ibique eum conbussimus posteaque curavimus, ut eidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent. Ita, quae nostra officia fuerunt pro collegio et pro propinquitate, et vivo et mortuo omnia ei praestitimus. Vale. D. pr. K. Iun. Athenis.

XIII.

Scr. Romae in. m. Sext. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. P. FIGULO.

Quaerenti mihi iam diu, quid ad te potissimum scri- 1
berem, non modo certa res nulla, sed ne genus quidem litterarum usitatum veniebat in mentem. Unam enim partem et consuetudinem earum epistolarum, quibus secundis rebus uti solebamus, tempus eripuerat, perfeceratque fortuna, ne quid tale scribere possem aut omnino cogitare. Relinquebatur triste quoddam et miserum et his temporibus consentaneum genus litterarum. Id quoque deficiebat me, in quo debebat esse aut promissio auxilii alicuius aut consolatio doloris tui. Quod pollicerer, non erat; ipse enim pari

fortuna adflictus aliorum opibus casus meos sustentabam, saepiusque mihi veniebat in mentem queri, quod
2 ita viverem, quam gaudere, quod viverem. Quamquam enim nulla me ipsum privatim pepulit insignis iniuria, nec mihi quicquam tali tempore in mentem venit optare, quod non ultro mihi Caesar detulerit, tamen nihil † eis conficior curis, ut ipsum, quod maneam in vita, peccare me existimem. Careo enim cum familiarissimis multis, quos aut mors eripuit nobis aut distraxit fuga, tum omnibus amicis, quorum benevolentiam nobis conciliarat per me quondam te socio defensa res publica, versorque in eorum naufragiis et bonorum direptionibus nec audio solum, quod ipsum esset miserum, sed etiam id ipsum video, quo nihil est acerbius, eorum fortunas dissipari, quibus nos olim adiutoribus illud incendium exstinximus, et, in qua urbe modo gratia, auctoritate, gloria floruimus, in ea nunc his quidem omnibus caremus; optinemus ipsius Caesaris summam erga nos humanitatem, sed ea plus non potest quam vis et mutatio omnium rerum atque
3 temporum. Itaque orbus iis rebus omnibus, quibus et natura me et voluntas et consuetudo adsuefecerat, cum ceteris, ut quidem videor, tum mihi ipse displiceo. Natus enim ad agendum semper aliquid dignum viro nunc non modo agendi rationem nullam habeo, sed ne cogitandi quidem et, qui antea aut obscuris hominibus aut etiam sontibus opitulari poteram, nunc P. Nigidio, uni omnium doctissimo et sanctissimo et maxima quondam gratia et mihi certe amicissimo, ne benigne quidem polliceri possum. Ergo hoc ereptum
4 est litterarum genus; reliquum est, ut consoler et adferam rationes, quibus te a molestiis coner abducere. At ea quidem facultas vel tui vel alterius consolandi in te summa est, si umquam in ullo fuit. Itaque eam partem, quae ab exquisita quadam ratione et doctrina proficiscitur, non attingam, tibi totam relinquam. Quid sit forti et sapienti homine dignum, quid gravitas,

quid altitudo animi, quid acta tua vita, quid studia, quid artes, quibus a pueritia floruisti, a te flagitent, tu videbis; ego, quod intellegere et sentire, quia sum Romae, et quia curo adtendoque, possum, id tibi adfirmo, te in istis molestiis, in quibus es hoc tempore, non diutius futurum, in iis autem, in quibus etiam nos sumus, fortasse semper fore.

Videor mihi perspicere primum ipsius animum, qui 5
plurimum potest, propensum ad salutem tuam. Non scribo hoc temere; quo minus familiaris sum, hoc sum ad investigandum curiosior. Quo facilius, quibus est iratior, respondere tristius possit, hoc est adhuc tardior ad te molestia liberandum; familiares vero eius, et ii quidem, qui illi iucundissimi sunt, mirabiliter de te et locuntur et sentiunt. Accedit eodem vulgi voluntas vel potius consensus omnium. Etiam illa, quae minimum nunc quidem potest, sed possit necessest, res publica, quascumque viris habebit, ab iis ipsis, *a* quibus tenetur, de te propediem, mihi crede, impetrabit.

Redeo igitur ad id, ut iam tibi etiam pollicear 6
aliquid, quod primo omiseram. Nam et conplectar eius familiarissimos, qui me admodum diligunt multumque mecum sunt, et in ipsius consuetudinem, quam adhuc meus pudor mihi clausit, insinuabo et certe omnis vias persequar, quibus putabo ad id, quod volumus, perveniri posse. In hoc toto genere plura faciam quam scribere audeo. Cetera, quae tibi a multis prompta esse certo scio, a me sunt paratissuma. Nihil in re familiari mea est, quod ego meum malim esse quam tuum. Hac de re et de hoc genere toto hoc scribo parcius, quod te id, quod ipse confido, sperare malo, te esse usurum tuis.

Extremum illud est, ut te orem et obsecrem, animo 7
ut maximo sis nec ea solum memineris, quae ab aliis magnis viris accepisti, sed illa etiam, quae ipse ingenio studioque peperisti. Quae si colliges, et sperabis om-

nia optime et, quae accident, qualiacumque erunt, sapienter feres. Sed haec tu melius vel optime omnium; ego, quae pertinere ad te intellegam, studiosissime omnia diligentissimeque curabo tuorumque tristissimo meo tempore meritorum erga me memoriam conservabo.

XIV.

Scr. Romae in. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

1 Binas a te accepi litteras Corcyrae datas; quarum alteris mihi gratulabare, quod audisses me meam pristinam dignitatem optinere, alteris dicebas te velle, quae egissem, bene et feliciter evenire. Ego autem, si dignitas est bene de re publica sentire et bonis viris probare, quod sentias, optineo dignitatem meam; sin autem in eo dignitas est, si, quod sentias, aut re efficere possis aut denique libera oratione defendere, ne vestigium quidem ullum est reliquum nobis dignitatis, agiturque praeclare, si nosmet ipsos regere possumus, ut ea, quae partim iam adsunt, partim inpendent, moderate feramus; quod est difficile in eius modi bello, cuius exitus ex altera parte caedem ostentet, ex
2 altera servitutem. Quo in periculo non nihil me consolatur, cum recordor haec me tum vidisse, cum secundas etiam res nostras, non modo adversas pertimescebam videbamque, quanto periculo de iure publico disceptaretur armis; quibus si ii vicissent, ad quos ego pacis spe, non belli cupiditate adductus accesseram, tamen intellegebam, et iratorum hominum et cupidorum et insolentium quam crudelis esset futura victoria, sin autem victi essent, quantus interitus esset futurus civium partim amplissimorum, partim etiam optimorum, qui me haec praedicentem atque optime

consulentem saluti suae malebant nimium timidum quam satis prudentem existimari.

Quod autem mihi de eo, quod egerim, gratularis, 3
te ita velle certo scio; sed ego tam misero tempore nihil novi consilii cepissem, nisi in reditu meo nihilo meliores res domesticas quam rem publicam offendissem. Quibus enim pro meis immortalibus beneficiis carissima mea salus et meae fortunae esse debebant, cum propter eorum scelus nihil mihi intra meos parietes tutum, nihil insidiis vacuum viderem, novarum me necessitudinum fidelitate contra veterum perfidiam muniendum putavi. Sed de nostris rebus satis vel etiam nimium multa.

De tuis velim ut eo sis animo, quo debes esse, id 4
est ut ne quid tibi praecipue timendum putes. Si enim status erit aliquis civitatis, quicumque erit, te omnium periculorum video expertem fore; nam alteros tibi iam placatos esse intellego, alteros numquam iratos fuisse. De mea autem in te voluntate sic velim iudices, me, quibuscumque rebus opus esse intellegam, quamquam videam, qui sim hoc tempore et quid possim, opera tamen et consilio, studio quidem certe rei, famae, saluti tuae praesto futurum. Tu velim, et quid agas et quid acturum te putes, facias me quam diligentissime certiorem. Vale.

XV.

Scr. Romae paulo post ep. XIV a. 708 (46).

M. CICERO S. D. CN. PLANCIO.

Accepi perbrevis tuas litteras; quibus id, quod 1
scire cupiebam, cognoscere non potui, cognovi autem id, quod mihi dubium non fuit; nam, quam fortiter ferres communis miserias, non intellexi, quam me amares, facile perspexi. Sed hoc scieram, illud si

2 scissem, ad id meas litteras accommodavissem. Sed, tamen etsi antea scripsi, quae existimavi scribi oportere, tamen hoc *te* tempore breviter commonendum putavi, ne quo periculo te proprio existimares esse. In magno omnes, sed tamen in communi sumus. Quare non debes aut propriam fortunam et praecipuam postulare aut communem recusare. Quapropter eo animo simus inter nos, quo semper fuimus; quod de te sperare, de me praestare possum.

LIBER QUINTUS

AD Q. METELLUM ET CETEROS.

I.

Scr. in Gallia m. Ian. a. 692 (62).

Q. METELLUS Q. F. CELER PROCOS. S. D. M. TULLIO CICERONI.

Si vales, benest. Existimaram pro mutuo inter 1
nos animo et pro reconciliata gratia nec absentem *me
a te* ludibrio laesum iri nec Metellum fratrem ob dic-
tum capite ac fortunis per te oppugnatum iri. Quem
si parum pudor ipsius defendebat, debebat vel familiae
nostrae dignitas vel meum studium erga vos remque
publicam satis sublevare. Nunc video illum circum-
ventum, me desertum, a quibus minime conveniebat.
Itaque in luctu et squalore sum, qui provinciae, qui 2
exercitui praesum, qui bellum gero. Quae quoniam
nec ratione nec maiorum nostrorum clementia admini-
strastis, non erit mirandum, si vos paenitebit. Te tam
mobili in me meosque esse animo non sperabam. Me
interea nec domesticus dolor nec cuiusquam iniuria ab
re p. abducet.

II.

Scr. Romae vel ex. m. Ian. vel in. Febr. a. 692 (62).

M. TULLIUS M. F. CICERO Q. METELLO Q. F. CELERI PROCOS. S. D.

Si tu exercitusque valetis, benest. Scribis ad me 1
‘te existimasse pro mutuo inter nos animo et pro re-

conciliata gratia numquam te a me ludibrio laesum iri'. Quod cuius modi sit, satis intellegere non possum, sed tamen suspicor ad te esse allatum me in senatu, cum disputarem permultos esse, qui rem p. a me conservatam dolerent, dixisse a te propinquos tuos, quibus negare non potuisses, impetrasse, ut ea, quae statuisses tibi in senatu de mea laude esse dicenda, reticeres. Quod cum dicerem, illud adiunxi, mihi tecum ita dispertitum officium fuisse in rei p. salute retinenda, ut ego urbem a domesticis insidiis et ab intestino scelere, tu Italiam et ab armatis hostibus et ab occulta coniuratione defenderes, atque hanc nostram tanti et tam praeclari muneris societatem a tuis propinquis labefactatam, qui, cum tu a me rebus amplissimis atque honorificentissimis ornatus esses, timuissent, ne quae mihi pars aps te voluntatis mutuae tribuere-
2 tur. Hoc in sermone cum a me exponeretur, quae mea expectatio fuisset orationis tuae, quantoque in errore versatus essem, visa est oratio non iniucunda, et mediocris quidam est risus consecutus non in te, sed magis in errorem meum, et quod me abs te cupisse laudari aperte atque ingenue confitebar. Iam hoc non potest in te non honorifice esse dictum, me in clarissimis meis atque amplissimis rebus tamen aliquod testimonium tuae vocis habere voluisse.

3 Quod autem ita scribis: 'pro mutuo inter nos animo', quid tu existimes esse in amicitia mutuum, nescio, equidem hoc arbitror, cum par voluntas accipitur et redditur. Ego si hoc dicam, me tua causa praetermisisse provinciam, tibi ipsi levior videar esse; meae enim rationes ita tulerunt, atque eius mei consilii maiorem in dies singulos fructum voluptatemque capio; illud dico, me, ut primum in contione provinciam deposuerim, statim, quem ad modum eam tibi traderem, cogitare coepisse. Nihil dico de sortitione vestra; tantum te suspicari volo, nihil in ea re per collegam meum me insciente esse factum. Recordare cetera,

quam cito senatum illo die facta sortitione coëgerim, quam multa de te verba fecerim, cum tu ipse mihi dixisti orationem meam non solum in te honorificam, sed etiam in collegas tuos contumeliosam fuisse. Iam 4 illud senatus consultum, quod eo die factum est, ea praescriptione est, ut, dum id exstabit, officium meum in te obscurum esse non possit. Postea vero quam profectus es, velim recordere, quae ego de te in senatu egerim, quae in contionibus dixerim, quas ad te litteras miserim. Quae cum omnia collegeris, tu ipse velim iudices, satisne videatur his omnibus rebus tuus adventus, cum proxime Romam venisti, mutue respondisse.

Quod scribis de 'reconciliata *gratia*' nostra, non 5 intellego, cur reconciliatam esse dicas, quae numquam imminutast. Quod scribis non oportuisse 'Metellum, 6 fratrem tuum, ob dictum a me oppugnari', primum hoc velim existimes, animum mihi istum tuum vehementer probari et fraternam plenam humanitatis ac pietatis voluntatem; deinde, si qua ego in re fratri tuo rei publicae causa restiterim, ut mihi ignoscas (tam enim sum amicus rei p. quam qui maxime); si vero meam salutem contra illius impetum in me crudelissimum defenderim, satis habeas nihil me etiam tecum de tui fratris iniuria conqueri. Quem ego cum conperissem omnem sui tribunatus conatum in meam perniciem parare atque meditari, egi cum Claudia, uxore tua, et cum vestra sorore Mucia, cuius erga me studium pro Cn. Pompei necessitudine multis in rebus perspexeram, ut eum ab illa iniuria deterrerent. Atqui 7 ille, quod te audisse certo scio, pr. K. Ian., qua iniuria nemo umquam in infimo magistratu improbissimus civis adfectus est, ea me consulem adfecit, cum rem p. conservassem, atque abeuntem magistratu contionis habendae potestate privavit. Cuius iniuria mihi tamen honori summo fuit; nam, cum ille mihi nihil, nisi ut iurarem, permitteret, magna voce iuravi verissimum

pulcherrimumque ius iurandum, quod populus idem
8 magna voce me vere iurasse iuravit. Hac accepta tam
insigni iniuria tamen illo ipso die misi ad Metellum
communis amicos, qui agerent cum eo, ut de illa mente
desisteret. Quibus ille respondit sibi non esse inte-
grum; etenim paulo ante in contione dixerat ei, qui
in alios animum advertisset indicta causa, dicendi ipsi
potestatem fieri non oportere. Hominem gravem et
civem egregium! qui, qua poena senatus consensu bo-
norum omnium eos adfecerat, qui urbem incendere et
magistratus ac senatum trucidare, bellum maximum
conflare voluissent, eadem dignum iudicaret eum, qui
curiam caede, urbem incendiis, Italiam bello liberasset.
Itaque ego Metello, fratri tuo, praesenti restiti. Nam
in senatu K. Ianuariis sic cum eo de re p. disputavi,
ut sentiret sibi cum viro forti et constanti esse pu-
gnandum. A. d. tertium Non. Ian. cum agere coe-
pisset, tertio quoque verbo orationis suae me appella-
bat, mihi minabatur, neque illi quicquam deliberatius
fuit quam me, quacumque ratione posset, non iudicio
neque disceptatione, sed vi atque inpressione evertere.
Huius ego temeritati si virtute atque animo non resti-
tissem, quis esset, qui me in consulatu non casu potius
existimaret quam consilio fortem fuisse?

9 Haec si tu Metellum cogitare de me nescisti, debes existimare te maximis de rebus a fratre esse celatum; sin autem aliquid impertivit tibi sui consilii, lenis a te et facilis existimari debeo, qui nihil tecum de his ipsis rebus expostulem. Et, si intellegis non me 'dicto' Metelli, ut scribis, sed consilio eius animoque in me inimicissimo esse commotum, cognosce nunc humanitatem meam, si humanitas appellandast in acerbissima iniuria remissio animi ac dissolutio. Nullast a me umquam sententia dicta in fratrem tuum; quotienscumque aliquid est actum, sedens iis adsensi, qui mihi lenissime sentire visi sunt. Addam illud etiam, quod iam ego curare non debui, sed tamen fieri non

moleste tuli atque etiam, ut ita fieret, pro mea parte adiuvi, ut senati consulto meus inimicus, quia tuus frater erat, sublevaretur.

Quare non ego 'oppugnavi' fratrem tuum, sed fra- 10
tri tuo repugnavi nec in te, ut scribis, 'animo fui mobili', sed ita stabili, ut in mea erga te voluntate etiam desertus ab officiis tuis permanerem. Atque hoc ipso tempore tibi paene minitanti nobis per litteras hoc rescribo atque respondeo: Ego dolori tuo non solum ignosco, sed summam etiam laudem tribuo (meus enim me sensus, quanta vis fraterni sit amoris, admonet); a te peto, ut tu quoque aequum te iudicem dolori meo praebeas; si acerbe, si crudeliter, si sine causa sum a tuis oppugnatus, ut statuas mihi non modo non cedendum, sed etiam tuo atque exercitus tui auxilio in eius modi causa utendum fuisse. Ego te mihi semper amicum esse volui, me ut tibi amicissimum esse intellegeres, laboravi. Maneo in voluntate et, quoad voles tu, permanebo citiusque amore tui fratrem tuum odisse desinam quam illius odio quicquam de nostra benivolentia detraham.

III.

Scr. in Hispania cit. a. 698 (56).

Q. METELLUS NEPOS S. D. M. CICERONI.

Hominis importunissimi contumeliae, quibus crebris 1
contionibus me onerat, tuis erga me officiis leniuntur et, ut sunt leves ab eius modi homine, a me despiciuntur, libenterque commutata persona te mihi fratris
loco esse duco. De illo ne meminisse quidem volo, 2
tametsi bis eum invitum servavi. De meis rebus, ne vobis multitudine litterarum molestior essem, ad Lollium perscripsi, de rationibus provinciae quid vellem fieri, ut is vos doceret et commonefaceret. Si poteris, velim pristinam tuam erga me voluntatem conserves.

IV.

Scr. Dyrrhachi medio fere mense Ian. a. 697 (55).

M. CICERO S. D. Q. METELLO COS.

1 Litterae Quinti fratris et T. Pomponi, necessarii mei, tantum spei dederant, ut in te non minus auxilii quam in tuo collega mihi constitutum fuerit. Itaque ad te litteras statim misi, per quas, ut fortuna postulabat, et gratias tibi egi et de reliquo tempore auxilium petii. Postea mihi non tam meorum litterae quam sermones eorum, qui hac iter faciebant, animum tuum inmutatum significabant; quae res fecit, ut tibi
2 litteris obstrepere non auderem. Nunc mihi Quintus frater meus mitissimam tuam orationem, quam in senatu habuisses, perscripsit; qua inductus ad te scribere sum conatus et abs te, quantum tua fert voluntas, peto quaesoque, ut tuos mecum serves potius quam propter adrogantem crudelitatem tuorum me obpugnes. Tu, tuas inimicitias ut rei p. donares, te vicisti, alienas ut contra rem p. confirmes, adduceris? Quodsi mihi tua clementia opem tuleris, omnibus in rebus me fore in tua potestate tibi confirmo. Si mihi neque magistratum neque senatum neque populum auxiliari propter eam vim, quae me cum re p. vicit, licuerit, vide, ne, cum velis revocare tempus omnium servandorum, cum, qui servetur, non erit, non possis.

V.

Scr. Romae ex m. Nov. aut in. Dec. a. 692 (62).

M. CICERO S. D. C. ANTONIO M. F. IMP.

1 Etsi statueram nullas ad te litteras mittere nisi commendaticias (non quo eas intellegerem satis aput te valere, sed ne iis, qui me rogarent, aliquid de nostra coniunctione imminutum esse ostenderem), tamen, cum

T. Pomponius, homo omnium meorum in te studiorum et officiorum maxime conscius, tui cupidus, nostri amantissimus, ad te proficisceretur, aliquid mihi scribendum putavi, praesertim cum aliter ipsi Pomponio satis facere non possem.

2 Ego si abs te summa officia desiderem, mirum nemini videri debeat. Omnia enim a me in te profecta sunt, quae ad tuum commodum, quae ad honorem, quae ad dignitatem pertinerent. Pro his rebus nullam mihi abs te relatam esse gratiam tu es optimus testis, contra etiam esse aliquid abs te profectum ex multis audivi; nam 'comperisse' me non audeo dicere, ne forte id ipsum verbum ponam, quod abs te aiunt falso in me solere conferri. Sed ea, quae ad me delata sunt, malo te ex Pomponio, cui non minus molesta fuerunt, quam ex meis litteris cognoscere. Meus in te animus quam singulari officio fuerit, et senatus et p. R. testis est; tu quam gratus erga me fueris, ipse existimare potes; quantum mihi debeas, ceteri existimant. 3 Ego quae tua causa antea feci, voluntate sum adductus posteaque constantia; sed reliqua, mihi crede, multo maius meum studium maioremque gravitatem et laborem desiderant. Quae ego si non profundere ac perdere videbor, omnibus meis viribus sustinebo; sin autem ingrata esse sentiam, non committam, ut tibi ipsi insanire videar. Ea quae sint et cuius modi, poteris ex Pomponio cognoscere. Atque ipsum tibi Pomponium ita commendo, ut, quamquam ipsius causa confido te facturum esse omnia, tamen abs te hoc petam, ut, si quid in te residet amoris erga me, id omne in Pomponi negotio ostendas. Hoc mihi nihil gratius facere potes.

VI.

Scr. Romae circ. Id. Dec. a. 692 (62).

M. CICERO S. D. P. SESTIO L. F. PROQ.

1 Cum ad me Decius librarius venisset egissetque mecum, ut operam darem, ne tibi hoc tempore succederetur, quamquam illum hominem frugi et tibi amicum existimabam, tamen, quod memoria tenebam, cuius modi ad me litteras antea misisses, non satis credidi homini prudenti tam valde esse mutatam voluntatem tuam. Sed, posteaquam et Cornelia tua Terentiam convenit, et ego cum Q. Cornelio locutus sum, adhibui diligentiam, quotienscumque senatus fuit, ut adessem, plurimumque in eo negotii habui, ut Q. Fufium, tr. pl., et ceteros, ad quos tu scripseras, cogerem mihi potius credere quam tuis litteris. Omnino res tota in mensem Ianuarium reiecta erat, sed facile obtinebatur.

2 Ego tua gratulatione commotus, quod ad me pridem scripseras velle te bene evenire, quod de Crasso domum emissem, emi eam ipsam domum XXXV aliquanto post tuam gratulationem. Itaque nunc me scito tantum habere aeris alieni, ut cupiam coniurare, si quisquam recipiat; sed partim odio inducti me excludunt et aperte vindicem coniurationis oderunt, partim non credunt et a me insidias metuunt nec putant ei nummos desse posse, qui ex obsidione feneratores exemerit. † Omni semissibus magna copia est; ego autem meis rebus gestis hoc sum adsecutus, ut bonum nomen existimer.

3 Domum tuam atque aedificationem omnem perspexi et vementer probavi. Antonium, etsi eius in me officia omnes desiderant, tamen in senatu gravissime ac diligentissime defendi senatumque vementer oratione mea atque auctoritate commovi. Tu ad me velim litteras crebrius mittas.

VII.

Scr. Romae m. April. a. 692 (62).

M. TULLIUS M. F. CICERO S. D. CN. POMPEIO CN. F.
MAGNO IMPERATORI.

S. T. E. Q. V. B. E. Ex litteris tuis, quas publice 1
misisti, cepi una cum omnibus incredibilem volup-
tatem: tantam enim spem otii ostendisti, quantam ego
semper omnibus te uno fretus pollicebar. Sed hoc
scito, tuos veteres hostis, novós amicos vehementer
litteris perculsos atque ex magna spe deturbatos iacere.
Ad me autem litteras quas misisti, quamquam exiguam 2
significationem tuae erga me voluntatis habebant, ta-
men mihi scito iucundas fuisse; nulla enim re tam
laetari soleo quam meorum officiorum conscientia;
quibus si quando non mutue respondetur, apud me
plus officii residere facillime patior. Illud non dubito,
quin, si te mea summa erga te studia parum mihi
adiunxerint, res publica nos inter nos conciliatura con-
iuncturaque sit. Ac ne ignores, quid ego in tuis litte- 3
ris desiderarim, scribam aperte, sicut et mea natura et
nostra amicitia postulat. Res eas gessi, quarum ali-
quam in tuis litteris et nostrae necessitudinis et rei p.
causa gratulationem exspectavi; quam ego abs te prae
termissam esse arbitror, quod vererere, ne cuius ani-
mum offenderes. Sed scito ea, quae nos pro salute
patriae gessimus, orbis terrae iudicio ac testimonio
comprobari; quae, cum veneris, tanto consilio tantaque
animi magnitudine a me gesta esse cognosces, ut tibi
multo maiori, quam Africanus fuit, me non multo mi-
norem quam Laelium facile et in re p. et in amicitia
adiunctum esse patiare.

VIII.

Scr. Romae ex. m. Sext. a. 700 (54).

M. CICERO M. LICINIO P. F. CRASSO.

1 Quantum †ad meum studium exstiterit dignitatis
tuae vel tuendae vel etiam augendae, non dubito, quin
ad te omnes tui scripserint; non enim fuit aut me-
diocre aut obscurum aut eius modi, quod silentio pos-
set praeteriri. Nam et cum consulibus et cum multis
consularibus tanta contentione decertavi quanta num-
quam antea ulla in causa suscepique mihi perpetuam
propugnationem pro omnibus ornamentis tuis veterique
nostrae necessitudini iam diu debitum, sed multa va-
rietate temporum interruptum officium cumulate red-
2 didi. Neque mehercule umquam mihi tui aut colendi
aut ornandi voluntas defuit; sed quaedam pestes ho-
minum laude aliena dolentium et te non numquam a
me alienarunt et me aliquando inmutarunt tibi. Sed
extitit tempus optatum mihi magis quam speratum, ut
florentissumis tuis rebus mea perspici posset et me-
moria nostrae voluntatis et amicitiae fides; sum enim
consecutus, non modo ut domus tua tota, sed ut cuncta
civitas me tibi amicissimum esse cognosceret. Itaque
et praestantissima omnium feminarum, uxor tua, et
eximia pietate, virtute, gratia tui Crassi meis consiliis,
monitis, studiis actionibusque nituntur, et senatus po-
pulusque R. intellegit tibi absenti nihil esse tam
promptum aut tam paratum quam in omnibus rebus,
quae ad te pertineant, operam, curam, diligentiam,
auctoritatem meam.

3 Quae sint acta, quaeque agantur, domesticorum tibi
litteris declarari puto. De me sic existimes ac tibi
persuadeas vementer velim, non me repentina aliqua
voluntate aut fortuito ad tuam amplitudinem meis offi-
ciis amplectendam incidisse, sed, ut primum forum atti-
gerim, spectasse semper, ut tibi possem quam maxime

esse coniunctus. Quo quidem ex tempore memoria teneo neque meam tibi observantiam neque mihi tuam summam benivolentiam ac liberalitatem defuisse. Si quae inciderunt non tam re quam suspicione violata, ea, cum fuerint et falsa et inania, sint evulsa ex omni memoria vitaque nostra. Is enim tu vir es, et eum me esse cupio, ut, quoniam in eadem rei p. tempora incidimus, coniunctionem amicitiamque nostram utrique nostrum laudi sperem fore. Quam ob rem tu, quan- 4 tum tuo iudicio tribuendum esse nobis putes, statues ipse et, ut spero, statues ex nostra dignitate; ego vero tibi profiteor atque polliceor eximium et singulare meum studium in omni genere officii, quod ad honestatem et gloriam tuam spectet. In quo etiamsi multi mecum contendent, tamen cum reliquis omnibus tum Crassis tuis iudicibus omnes facile superabo; quos quidem ego ambo unice diligo, sed in Marcum benevolentia pari hoc magis sum Publio deditus, quod me, quamquam a pueritia sua semper, tamen hoc tempore maxime sicut alterum parentem et observat et diligit.

Has litteras velim existimes foederis habituras esse 5 vim, non epistulae, meque ea, quae tibi promitto ac recipio, sanctissume esse observaturum diligentissumeque esse facturum. Quae a me suscepta defensio est te absente dignitatis tuae, in ea iam ego non solum amicitiae nostrae, sed etiam constantiae meae causa permanebo. Quam ob rem satis esse hoc tempore arbitratus sum hoc ad te scribere, me, si quid ipse intellegerem aut ad voluntatem aut ad commodum aut ad amplitudinem tuam pertinere, mea sponte id esse facturum; sin autem quippiam aut a te essem admonitus aut a tuis, effecturum, ut intellegeres nihil neque te scripsisse neque quemquam tuorum frustra ad me detulisse. Quam ob rem velim ita et ipse ad me scribas de omnibus minimis, maximis, mediocribus rebus ut ad hominem amicissimum et tuis praecipias, ut

opera, consilio, auctoritate, gratia mea sic utantur in omnibus publicis, privatis, forensibus, domesticis tuis, amicorum, hospitum, clientium tuorum negotiis, ut, quod eius fieri possit, praesentiae tuae desiderium meo labore minuatur.

IX.

Scr. in castris Naronae a. d. V Id. Quint. a. 709 (45).

VATINIUS IMP. CICERONI SUO S.

1 S. V. B. E. E. V. Si tuam consuetudinem in patrociniis tuendis servas, P. Vatinius cliens advenit, qui pro se causam dicier vult. Non, puto, repudiabis in honore, quem in periculo recepisti. Ego autem quem potius adoptem aut invocem quam illum, quo defendente vincere didici? An verear, ne, qui potentissimorum hominum conspirationem neglexerit pro mea salute, is pro honore meo pusillorum ac malevolorum optrectationes et invidias non prosternat atque opterat? Quare, si me, sicut soles, amas, suscipe meme totum atque hoc, quicquid est oneris ac muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta. Scis meam fortunam nescio quo modo facile obtrectatores invenire non meo quidem mehercules merito, sed quanti id refert, si tamen fato nescio quo accidit? Si qui forte fuerit, qui nostrae dignitati obesse velit, peto a te, ut tuam consuetudinem et liberalitatem in me absente defendendo mihi praestes.

Litteras ad senatum de rebus nostris gestis, quo
2 exemplo miseram, infra tibi perscripsi. Dicitur mihi tuus servus anagnostes fugitivus cum Vardaeis esse. De quo tu mihi nihil mandasti, ego tamen, terra marique ut conquireretur, praemandavi et profecto tibi illum reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam. Tu nos fac ames. Vale. A. d. V Id. Quinctiles ex castris Narona.

X a.

Scr. Naronae m. Ian. a. 710 (44).

VATINIUS CICERONI SUO S.

S. V. B. E. E. Q. V. De Dionysio tuo adhuc nihil 1
extrico, et eo minus, quod me frigus Dalmaticum,
quod illinc eiecit, etiam hic refrigeravit; sed tamen
non desistam, quin illum aliquando eruam. Sed tamen
omnia mi dura imperas. De Catilio nescio quid ad
me scripsisti deprecationis diligentissumae. Apage te
cum nostro Sex. Servilio; nam mehercule ego quoque
illum amo; sed huiusce modi vos clientes, huius modi
causas recipitis? hominem unum omnium crudelissi-
mum, qui tot ingenuos, matresfamilias, civis Romanos
occidit, abripuit, disperdidit, regiones vastavit? Simius,
non semissis homo, contra me arma tulit, et eum bello
cepi. Sed tamen, mi Cicero, quid facere possum? Omnia 2
mehercule cupio, quae tu mi imperas. Meam animad-
versionem et supplicium, quo usurus eram in eum, quem
cepissem, remitto tibi et condono; quid illis respon-
dere possum, qui † sua bona direpta, navis expugna-
tas, fratres, liberos, parentes occisos actiones expostu-
lant? Si mehercules Appi os haberem, in cuius locum
suffectus sum, tamen hoc sustinere non possem. Quid
ergo est? Faciam omnia sedulo, quae te sciam velle.
Defenditur a Q. Volusio, tuo discipulo, si forte ea res
poterit adversarios fugare; in eo maxima spes est. Nos, 3
si quid erit istic opus, defendes. Caesar adhuc mi in-
iuriam facit; de meis supplicationibus et rebus gestis
Dalmaticis adhuc non refert, quasi vero non iustissimi
triumphi in Dalmatia res gesserim! Nam, si hoc expec-
tandumst, dum totum bellum conficiam, viginti op-
pida sunt Dalmatiae antiqua, quae ipsi sibi adscive-
runt, amplius sexaginta. Haec nisi omnia expugno,
si mihi supplicationes non decernuntur, longe alia con-
dicione ego sum ac ceteri imperatores — — — —.

X b.

Scr. Naronae Non. Dec. a. 709 (45).

— — — — Ego post supplicationes mihi decretas in Dalmatiam profectus sum; sex oppida vi oppugnando cepi; unum hoc, quod erat maximum, quater a me iam captum; quattuor enim turris et quattuor muros cepi et arcem eorum totam; ex qua me nives, frigora, imbres detruserunt, indigneque, mi Cicero, oppidum captum et bellum confectum relinquere sum coactus. Quare te rogo, si opus erit, ad Caesarem meam causam agas meque tibi in omnis partis defendendum putes hoc existimans, neminem te tui amantiorem habere. Vale. D. N. Decembr. Narona.

XI.

Scr. Romae ex. m. Oct. a. 709 (45).

M. CICERO VATINIO IMP. S.

1 Grata tibi mea esse officia non miror; cognovi enim te gratissimum omnium, idque numquam destiti praedicare. Nec enim tu mihi habuisti modo gratiam, verum etiam cumulatissime rettulisti. Quam ob rem *in* reliquis tuis rebus omnibus pari me studio erga te et eadem voluntate cognosces.

2 Quod mihi feminam primariam, Pompeiam, uxorem tuam, commendas, cum Sura nostro statim tuis litteris lectis locutus sum, ut ei meis verbis diceret, ut, quicquid opus esset, mihi denuntiaret; me omnia, quae ea vellet, summo studio curaque facturum. Itaque faciam eamque, si opus esse videbitur, ipse conveniam. Tu tamen ei velim scribas, ut nullam rem neque tam magnam neque tam parvam putet, quae mihi aut difficilis aut parum me digna videatur. Omnia, quae in tuis rebus agam, et non laboriosa mihi et honesta videbuntur.

De Dionysio, si me amas, confice. Quamcumque 3
ei fidem dederis, praestabo; si vero improbus fuerit, ut est, duces eum captivum in triumpho. Dalmatis di male faciant, qui tibi molesti sunt! Sed, ut scribis, brevi capientur et inlustrabunt res tuas gestas; semper enim habiti sunt bellicosi.

XII.

Scr. Anti, ut videtur, m. Iunio a. 698 (56).

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

Coram me tecum eadem haec agere saepe conan- 1
tem deterruit pudor quidam paene subrusticus, quae nunc expromam absens audacius; epistola enim non erubescit. Ardeo cupiditate incredibili neque, ut ego arbitror, reprehendenda, nomen ut nostrum scriptis inlustretur et celebretur tuis. Quod etsi mihi saepe ostendisti te esse facturum, tamen ignoscas velim huic festinationi meae. Genus enim scriptorum tuorum etsi erat semper a me vehementer exspectatum, tamen vicit opinionem meam meque ita vel cepit vel incendit, ut cuperem quam celerrume res nostras monimentis commendari tuis. Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas, ut vel auctoritate testimonii tui vel indicio benevolentiae vel suavitate ingenii vivi perfruamur.

Neque tamen, haec cum scribebam, eram nescius, 2
quantis oneribus premerere susceptarum rerum et iam institutarum; sed, quia videbam Italici belli et civilis historiam iam a te paene esse perfectam, dixeras autem mihi te reliquas res ordiri, desse mihi nolui, quin te admonerem, ut cogitares, coniunctene malles cum reliquis rebus nostra contexere an, ut multi Graeci fecerunt, Callisthenes Phocicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius Numantinum, qui omnes a perpetuis suis

historiis ea, quae dixi, bella separaverunt, tu quoque item civilem coniurationem ab hostilibus externisque bellis seiungeres. Equidem ad nostram laudem non multum video interesse, sed ad properationem meam quiddam interest non te expectare, dum ad locum venias, ac statim causam illam totam et tempus arripere: et simul, si uno in argumento unaque in persona mens tua tota versabitur, cerno iam animo, quanto omnia uberiora atque ornatiora futura sint. Neque tamen ignoro, quam inpudenter faciam, qui primum tibi tantum oneris imponam (potest enim mihi denegare occupatio tua), deinde etiam, ut ornes me, postulem. Quid, si illa tibi non tanto opere videntur or-
3 nanda? Sed tamen, qui semel verecundiae finis transierit, eum bene et naviter oportet esse impudentem. Itaque te plane etiam atque etiam rogo, ut et ornes ea vementius etiam, quam fortasse sentis, et in eo leges historiae neglegas gratiamque illam, de qua suavissume quodam in prooemio scripsisti, a qua te flecti non magis potuisse demonstras quam Herculem Xenophontium illum a Voluptate, eam, si me tibi vementius commendabit, ne aspernere amorique nostro plusculum etiam, quam concedet veritas, largiare.

Quodsi te adducemus, ut hoc suscipias, erit, ut mihi
4 persuadeo, materies digna facultate et copia tua. A principio enim coniurationis usque ad reditum nostrum videtur mihi modicum quoddam corpus confici posse, in quo et illa poteris uti civilium commutationum scientia vel in explicandis causis rerum novarum vel in remediis incommodorum, cum et reprehendes ea, quae vituperanda duces, et, quae placebunt, exponendis rationibus comprobabis et, si liberius, ut consuesti, agendum putabis, multorum in nos perfidiam, insidias, proditionem notabis. Multam etiam casus nostri varietatem tibi in scribendo suppeditabunt plenam cuiusdam voluptatis, quae vementer animos hominum in legendo te scriptore tenere possit. Nihil est enim

aptius ad delectationem lectoris quam temporum varietates fortunaeque vicissitudines. Quae etsi nobis optabiles in experiendo non fuerunt, in legendo tamen erunt iucundae; habet enim praeteriti doloris secura recordatio delectationem; ceteris vero nulla perfunctis 5 propria molestia, casus autem alienos sine ullo dolore intuentibus etiam ipsa misericordia est iucunda. Quem enim nostrum ille moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? qui tum denique sibi evelli iubet spiculum, posteaquam ei percontanti dictum est clipeum esse salvum, ut etiam in vulneris dolore aequo animo cum laude moreretur. Cuius studium in legendo non erectum Themistocli fuga redituque retinetur? Etenim ordo ipse annalium mediocriter nos retinet quasi enumeratione fastorum; at viri saepe excellentis ancipites variique casus habent admirationem, exspectationem, laetitiam, molestiam, spem, timorem; si vero exitu notabili concluduntur, expletur animus iucundissima lectionis voluptate.

Quo mihi acciderit optatius, si in hac sententia 6 fueris, ut a continentibus tuis scriptis, in quibus perpetuam rerum gestarum historiam conplecteris, secernas hanc quasi fabulam rerum eventorumque nostrorum. Habet enim varios actus mutationesque et consiliorum et temporum. Ac non vereor, ne adsentatiuncula quadam aucupari tuam gratiam videar, quom hoc demonstrem, me a te potissimum ornari celebrarique velle. Neque enim tu is es, qui, quid sis, nescias, et qui non eos magis, qui te non admirentur, invidos quam eos, qui laudent, adsentatores arbitrere; neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternae gloriae per eum commendari velim, qui non ipse quoque in me commendando propriam ingenii gloriam consequatur. Neque 7 enim Alexander ille gratiae causa ab Apelle potissimum pingi et a Lysippo fingi volebat, sed quod illorum artem cum ipsis tum etiam sibi gloriae fore putabat. Atque illi artifices corporis simulacra ignotis

nota faciebant; quae vel si nulla sint, nihilo sint tamen obscuriores clari viri. Nec minus est Spartiates Agesilaus ille perhibendus, qui neque pictam neque fictam imaginem suam passus est esse, quam qui in eo genere laborarunt: unus enim Xenophontis libellus in eo rege laudando facile omnes imagines omnium statuasque superavit. Atque hoc praestantius mihi fuerit et ad laetitiam animi et ad memoriae dignitatem, si in tua scripta pervenero quam si in ceterorum, quod non ingenium mihi solum suppeditatum fuerit tuum sicut Timoleonti a Timaeo aut ab Herodoto Themistocli, sed etiam auctoritas clarissimi et spectatissimi viri et in rei p. maximis gravissimisque causis cogniti atque in primis probati, ut mihi non solum praeconium, quod, cum in Sigeum venisset, Alexander ab Homero Achilli tributum esse dixit, sed etiam grave testimonium impertitum clari hominis magnique videatur. Placet enim Hector ille mihi Naevianus, qui non tantum 'laudari' se laetatur, sed addit etiam 'a laudato viro'.

8 Quod si a te non impetro, hoc est, si quae te res impedierit (neque enim fas esse arbitror quicquam me rogantem abs te non impetrare), cogar fortasse facere, quod non nulli saepe reprehendunt, scribam ipse de me, multorum tamen exemplo et clarorum virorum. Sed, quod te non fugit, haec sunt in hoc genere vitia: et verecundius ipsi de sese scribant necesse est, si quid est laudandum, et praetereant, si quid reprehendendum est. Accedit etiam, ut minor sit fides, minor auctoritas, multi denique reprehendant et dicant verecundiores esse praecones ludorum gymnicorum, qui cum ceteris coronas imposuerint victoribus eorumque nomina magna voce pronuntiarint, cum ipsi ante ludorum missionem corona donentur, alium praeconem adhibeant, ne sua voce se ipsi victores esse praedicent.
9 Haec nos vitare cupimus et, si recipis causam nostram, vitabimus, idque ut facias, rogamus.

Ac ne forte mirere, cur, cum mihi saepe ostenderis te accuratissime nostrorum temporum consilia atque eventus litteris mandaturum, a te id nunc tanto opere et tam multis verbis petamus, illa nos cupiditas incendit, de qua initio scripsi, festinationis, quod alacres animo sumus, ut et ceteri viventibus nobis ex libris tuis nos cognoscant et nosmet ipsi vivi gloriola nostra
perfruamur. His de rebus quid acturus sis, si tibi 10
non est molestum, rescribas mihi velim. Si enim suscipis causam, conficiam commentarios rerum omnium, sin autem differs me in tempus aliud, coram tecum loquar. Tu interea non cessabis et ea, quae habes instituta, perpolies nosque diliges.

XIII.

Scr. Asturae aut in Attici Ficuleano m. Mart. aut Apr. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

Quamquam ipsa consolatio litterarum tuarum mihi 1
gratissima est (declarat enim summam benevolentiam coniunctam pari prudentia), tamen illum fructum ex iis litteris vel maximum cepi, quod te praeclare res humanas contemnentem et optume contra fortunam paratum armatumque cognovi; quam quidem laudem sapientiae statuo esse maximam, non aliunde pendere nec extrinsecus aut bene aut male vivendi suspensas
habere rationes. Quae cogitatio cum mihi non om- 2
nino excidisset (etenim penitus insederat), vi tamen tempestatum et concursu calamitatum erat aliquantum labefactata atque convulsa; cui te opitulari et video et id fecisse etiam proximis litteris multumque profecisse sentio. Itaque hoc saepius dicendum tibique non significandum solum, sed etiam declarandum arbitror,
nihil mihi esse potuisse tuis litteris gratius. Ad con- 3
solandum autem cum illa valent, quae eleganter copio-

seque collegisti, tum nihil plus, quam quod firmitudinem gravitatemque animi tui perspexi; quam non imitari turpissimum existimo. Itaque hoc etiam fortiorem me puto quam te ipsum, praeceptorem fortitudinis, quod tu mihi videre spem non nullam habere haec aliquando futura meliora; casus enim gladiatorii similitudinesque eae, tum rationes in ea disputatione a te collectae vetabant me rei p. penitus diffidere. Itaque alterum minus mirum, fortiorem te esse, cum aliquid speres, alterum mirum, spe ulla teneri. Quid est enim non ita adfectum, ut id non deletum extinctumque esse fateare? Circumspice omnia membra rei p., quae notissima sunt tibi; nullum reperies profecto, quod non fractum debilitatumve sit. Quae persequerer, si aut melius ea viderem, quam tu vides, aut commemorare possem sine dolore; quamquam tuis monitis prae-
4 ceptisque omnis est abiciendus dolor. Ergo et do-
mestica feremus, ut censes, et publica paullo etiam fortius fortasse quam tu ipse, qui praecipis. Te enim aliqua spes consolatur, ut scribis, nos erimus etiam in omnium desperatione fortes, ut tu tamen idem et hortaris et praecipis. Das enim mihi iucundas recordationes conscientiae nostrae rerumque earum, quas te in primis auctore gessimus; praestitimus enim patriae non minus certe, quam debuimus, plus profecto, quam est ab animo cuiusquam aut consilio hominis postulatum.

5 Ignosces mihi de me ipso aliquid praedicanti; quarum enim tu rerum cogitatione nos levare aegritudine voluisti, earum etiam commemoratione lenimur. Itaque, ut mones, quantum potero, me ab omnibus molestiis et angoribus abducam transferamque animum ad ea, quibus secundae res ornantur, adversae adiuvantur, tecumque et ero tantum, quantum patietur utriusque aetas et valetudo, et, si esse una minus poterimus, quam volemus, animorum tamen coniunctione iisdemque studiis ita fruemur, ut numquam non una esse videamur.

XIV.

Scr. Romae VII Id. Mai. a. 709 (45).

L. LUCCEIUS Q. F. S. D. M. TULLIO M. F.

S. V. B. E. V., sicut soleo, paululo tamen etiam 1 deterius, quam soleo. Te requisivi saepius, ut viderem; Romae quia postea non fuisti, quam discesseras, miratus sum; quod item nunc miror. Non habeo certum, quae te res hinc maxime retrahat. Si solitudine delectare, cum scribas et aliquid agas eorum, quorum consuesti, gaudeo neque reprehendo tuum consilium. Nam nihil isto potest esse iucundius non modo miseris his temporibus et luctuosis, sed etiam tranquillis et optatis, praesertim vel animo defetigato tuo, qui nunc requiem quaerat ex magnis occupationibus, vel erudito, qui semper aliquid ex se promat, quod alios delectet, ipsum laudibus inlustret. Sin autem, 2 sicut hinc discesseras, lacrimis ac tristitiae te tradidisti, doleo, quia doles et angere, non possum te non, si concedis, quod sentimus, ut liberius dicamus, accusare Quid enim? tu solus aperta non videbis, qui propter acumen occultissima perspicis? tu non intelleges te querelis cotidianis nihil proficere? non intelleges duplicari sollicitudines, quas elevare tua te prudentia postulat? Quodsi non possimus aliquid proficere sua- 3 dendo, gratia contendimus et rogando, si quid nostra causa vis, ut istis te molestiis laxes et ad convictum nostrum redeas † ad consuetudinem vel nostram communem vel tuam solius ac propriam. Cupio non obtundere te, si non delectare nostro studio, cupio deterrere, ne permaneas in incepto. Nunc duae res istae contrariae me conturbant, ex quibus aut in altera mihi velim, si potes, obtemperes aut in altera non offendas. Vale.

XV.

Scr. Asturae paucis diebus post ep. XIV a 709 (45).

M. CICERO S. D. L. LUCCEIO Q. F.

1 Omnis amor tuus ex omnibus partibus se ostendit
in iis litteris, quas a te proxime accepi, non ille qui-
dem mihi ignotus, sed tamen gratus et optatus (dice-
rem 'iucundus', nisi id verbum in omne tempus per-
didissem), neque ob eam unam causam, quam tu su-
spicaris et in qua me lenissimis et amantissimis verbis
utens re graviter accusas, sed quod, illius tanti vul-
2 neris quae remedia esse debebant, ea nulla sunt. Quid
enim? ad amicosne confugiam? Quam multi sunt?
habuimus enim fere communis; quorum alii occide-
runt, alii nescio quo pacto obduruerunt. Tecum vivere
possem equidem et maxime vellem; vetustas, amor,
consuetudo, studia paria: quod vinclum, quaeso, dest
nostrae coniunctionis? Possumusne igitur esse una?
nec mehercule intellego, quid impediat; sed certe ad-
huc non fuimus, cum essemus vicini in Tusculano, in
Puteolano: nam quid dicam in urbe? in qua cum fo-
3 rum commune sit, vicinitas non requiritur. Sed casu
nescio quo in ea tempora nostra aetas incidit, ut, cum
maxime florere nos oporteret, tum vivere etiam pu-
deret. Quod enim esse poterat mihi perfugium spo-
liato et domesticis et forensibus ornamentis atque so-
laciis? Litterae, credo, quibus utor assidue: quid enim
aliud facere possum? Sed nescio quo modo ipsae illae
excludere me a portu et perfugio videntur et quasi
exprobrare, quod in ea vita maneam, in qua nihil insit
4 nisi propagatio miserrimi temporis. Hic tu me abesse
urbe miraris, in qua domus nihil delectare possit,
summum sit odium temporum, hominum, fori, curiae?
Itaque sic litteris utor, in quibus consumo omne tem-
pus, non ut ab iis medicinam perpetuam, sed ut exi-
5 guam oblivionem doloris petam. Quodsi id egissemus

ego atque tu, quod ne in mentem quidem nobis veniebat propter cotidianos metus, omne tempus una fuissemus, neque me valetudo tua offenderet neque te maeror meus. Quod, quantum fieri poterit, consequamur; quid enim est utrique nostrum aptius? Propediem te igitur videbo.

XVI.

Scr. Romae, ut videtur, circ. m. Mart. a. 702 (52).

M. CICERO S. D. TITIO.

Etsi unus ex omnibus minime sum ad te conso- 1
landum accommodatus, quod tantum ex tuis molestiis cepi doloris, ut consolatione ipse egerem, tamen, cum longius a summi luctus acerbitate meus abesset dolor quam tuus, statui nostrae necessitudinis esse meaeque in te benivolentiae non tacere tanto in tuo maerore tam diu, sed adhibere aliquam modicam consolationem, quae levare dolorem tuum posset, si minus sanare potuisset.

Est autem consolatio pervulgata quidem illa maxi- 2
me, quam semper in ore atque in animo habere debemus, homines nos ut esse meminerimus ea lege natos, ut omnibus telis fortunae proposita sit vita nostra, neque esse recusandum, quo minus ea, qua nati sumus, condicione vivamus, neve tam graviter eos casus feramus, quos nullo consilio vitare possimus, eventisque aliorum memoria repetendis nihil accidisse novi nobis cogitemus.

Neque hae neque ceterae consolationes, quae sunt 3
a sapientissimis viris usurpatae memoriaeque litteris proditae, tantum videntur proficere debere, quantum status ipse nostrae civitatis et haec perturbatio temporum perditorum, cum beatissimi sint, qui liberos non susceperunt, minus autem miseri, qui his temporibus amiserunt, quam si eosdem bona aut denique
aliqua re p. perdidissent. Quodsi tuum te desiderium 4

movet, aut si tuarum rerum cogitatione maeres, non facile exhauriri tibi istum dolorem posse universum puto; sin illa te res cruciat, quae magis amoris est, ut eorum, qui occiderunt, miserias lugeas, ut ea non dicam, quae saepissime et legi et audivi, nihil mali esse in morte, ex qua si resideat sensus, immortalitas illa potius quam mors ducenda sit, sin sit amissus, nulla videri miseria debeat, quae non sentiatur, hoc tamen non dubitans confirmare possum, ea misceri, parari, impendere rei p., quae qui reliquerit, nullo modo mihi quidem deceptus esse videatur. Quid est enim iam non modo pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati ac saluti loci? Non mehercule quemquam audivi hoc gravissimo et pestilentissimo anno adulescentulum aut puerum mortuum, qui mihi non a dis immortalibus ereptus ex his miseriis atque ex iniquissima condicione vitae videretur.
5 Quare, si tibi unum hoc detrahi potest, ne quid iis, quos amasti, mali putes contigisse, permultum erit ex maerore tuo deminutum. Relinquetur enim simplex illa iam cura doloris tui, quae non cum illis communicabitur, sed ad te ipsum proprie referetur; in qua non est iam gravitatis et sapientiae tuae, quam tu a puero praestitisti, ferre immoderatius casum incommodorum tuorum, qui sit ab eorum, quos dilexeris, miseria maloque seiunctus. Etenim cum semper te et privatis in rebus et publicis praestitisti, tuenda tibi ut sit gravitas et constantiae serviendum. Nam, quod allatura est ipsa diuturnitas, quae maximos luctus vetustate tollit, id nos praecipere consilio prudentiaque
6 debemus. Etenim, si nulla fuit umquam liberis amissis tam imbecillo mulier animo, quae non aliquando lugendi modum fecerit, certe nos, quod est dies allatura, id consilio anteferre debemus neque exspectare temporis medicinam, quam repraesentare ratione possimus.

His ego litteris si quid profecissem, existimabam

optandum quiddam me esse adsecutum; sin minus forte valuissent, officio tamen esse functum viri benevolentissimi atque amicissimi. Quem me tibi et fuisse semper existimes velim et futurum esse confidas.

XVII.

Scr. Romae a. 697 (57).

M. CICERO S. D. P. SITTIO P. F.

Non oblivione amicitiae nostrae neque intermissione 1
consuetudinis meae superioribus temporibus ad te nullas
litteras misi, sed quod priora tempora in ruinis rei p.
nostrisque iacuerunt, posteriora autem me a scribendo
tuis iniustissimis atque acerbissimis incommodis retar-
darunt. Cum vero et intervallum iam satis longum
fuisset, et tuam virtutem animique magnitudinem dili-
gentius essem mecum recordatus, non putavi esse alie-
num institutis meis haec ad te scribere. Ego te, 2
P. Sitti, et primis temporibus illis, quibus in invidiam
absens et in crimen vocabare, defendi et, cum in tui
familiarissimi iudicio ac periculo tuum crimen con-
iungeretur, ut potui accuratissime, te tuamque causam
tutatus sum et proxime recenti adventu meo, cum rem
aliter institutam offendissem, ac mihi placuisset, si ad-
fuissem, tamen nulla re saluti tuae defui; cumque eo
tempore invidia annonae, inimici non solum tui, verum
etiam amicorum tuorum, iniquitas totius iudicii mul-
taque alia rei p. vitia plus quam causa ipsa veritasque
valuissent, Publio tuo neque opera neque consilio ne-
que labore neque gratia neque testimonio defui. Quam 3
ob rem omnibus officiis amicitiae diligenter a me
sancteque servatis ne hoc quidem praetermittendum
esse duxi, te ut hortarer rogaremque, ut et hominem
te et virum esse meminisses, id est ut et communem
incertumque casum, quem neque vitare quisquam no-
strum nec praestare ullo pacto potest, sapienter ferres

et dolori fortiter ac fortunae resisteres cogitaresque et in nostra civitate et in ceteris, quae rerum potitae sunt, multis fortissimis atque optimis viris iniustis iudiciis tales casus incidisse. Illud utinam ne vere scriberem, ea te re p. carere, in qua neminem prudentem hominem res ulla delectet!

4 De tuo autem filio, vereor, ne, si nihil ad te scripserim, debitum eius virtuti videar testimonium non dedisse, sin autem omnia, quae sentio, perscripserim, ne refricem meis litteris desiderium ac dolorem tuum. Sed tamen prudentissime facies, si illius pietatem, virtutem, industriam, ubicumque eris, tuam esse, tecum esse duces; nec enim minus nostra sunt, quae animo
5 complectimur, quam quae oculis intuemur. Quam ob rem et illius eximia virtus summusque in te amor magnae tibi consolationi debet esse et nos ceterique, qui te non ex fortuna, sed ex virtute tua pendimus semperque pendemus, et maxime animi tui conscientia, cum tibi nihil merito accidisse reputabis et illud adiunges, homines sapientis turpitudine, non casu et delicto suo, non aliorum iniuria commoveri. Ego et memoria nostrae veteris amicitiae et virtute atque observantia filii tui monitus nullo loco dero neque ad consolandam neque ad levandam fortunam tuam. Tu si quid ad me forte scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere.

XVIII.

Scr. Romae, ut videtur, post med. m. Mart. a. 702 (52).

M. CICERO S. D. T. FADIO.

1 Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum, propterea quod nullam rem gravius iam diu tuli quam incommodum tuum, tamen te magno opere non hortor solum, sed etiam pro amore nostro rogo atque oro, te colligas virumque praebeas et, qua con-

dicione omnes homines et quibus temporibus nos nati simus, cogites. Plus tibi virtus tua dedit, quam fortuna abstulit, propterea quod adeptus es quod non multi homines novi, amisisti quae plurimi homines nobilissimi. Ea denique videtur condicio impendere legum, iudiciorum, temporum, ut optime actum cum eo videatur esse, qui quam levissima poena ab hac re p. discesserit. Tu vero, qui et fortunas et liberos ha- 2
beas et nos ceterosque necessitudine et benevolentia tecum coniunctissimos, quomque magnam facultatem sis habiturus nobiscum et cum omnibus tuis vivendi, et cum unum sit iudicium ex tam multis, quod reprehendatur, ut quod una sententia eaque dubia potentiae alicuius condonatum existimetur, omnibus his de causis debes istam molestiam quam lenissime ferre. Meus animus erit in te liberosque tuos semper, quem tu esse vis, et qui esse debet.

XIX.

Scr. in Cumano circ. IV K. Mai. a. 705 (49).

CICERO RUFO.

Etsi mihi numquam dubium fuit, quin tibi essem 1
carissimus, tamen cotidie magis id perspicio, extatque id, quod mihi ostenderas quibusdam litteris, hoc te studiosiorem in me colendo fore, quam in provincia fuisses (etsi meo iudicio nihil ad tuum provinciale officium addi potest), quo liberius iudicium esse posset tuum. Itaque me et superiores litterae tuae admodum delectaverunt, quibus et exspectatum meum adventum abs te amanter videbam et, cum aliter res cecidisset, ac putasses, te meo consilio magnopere esse laetatum, et ex his proximis litteris magnum cepi fructum et iudicii et officii tui, iudicii, quod intellego te, id quod omnes fortes ac boni viri facere debent, nihil putare utile esse, nisi quod rectum honestumque sit, officii,

quod te mecum, quodcumque cepissem consilii, polliceris fore; quo neque mihi gratius neque, ut ego arbitror, tibi honestius esse quicquam potest.

2 Mihi consilium captum iam diu est; de quo ad te, non quo celandus esses, nihil scripsi antea, sed quia communicatio consilii tali tempore quasi quaedam admonitio videtur esse officii vel potius efflagitatio ad coëundam societatem vel periculi vel laboris. Cum vero ea tua sit voluntas, humanitas, benivolentia erga me, libenter amplector talem animum, sed ita (non enim dimittam pudorem in rogando meum): si feceris id, quod ostendis, magnam habebo gratiam, si non feceris, ignoscam et alterum timori, alterum mihi te negare non potuisse arbitrabor. Est enim res profecto maxima. Quid rectum sit, apparet, quid expediat, obscurum est, ita tamen, ut, si nos ii sumus, qui esse debemus, id est studio digni ac litteris nostris, dubitare non possimus, quin ea maxime conducant, quae sunt rectissima. Quare tu, si simul placebit, statim ad me venies; sin idem placebit atque eodem, nec continuo poterit, omnia tibi ut nota sint, faciam. Quicquid statueris, te mihi amicum, sin id, quod opto, etiam amicissimum iudicabo.

XX.

Scr. ad urbem paulo post prid. Non. Ian. a. 705 (49).

CICERO RUFO.

1 Quo*quo* modo potuissem, te convenissem, si eo, quo constitueras, venire voluisses. Quare, etsi mei commodi causa commovere me noluisti, tamen ita existimes velim, me antelaturum fuisse, si ad me misisses, voluntatem tuam commodo meo.

Ad ea, quae scripsisti, commodius equidem possem de singulis ad te rebus scribere, si M. Tullius, scriba meus, adesset. A quo mihi exploratum est in ratio-

nibus dumtaxat referendis (de ceteris rebus adfirmare non possum) nihil eum fecisse scientem, quod esset contra aut rem aut existimationem tuam; dein, si rationum referendarum ius vetus et mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro coniunctione nostrae necessitudinis contulissem confecissemque, non fuisse. Quod igitur fecissem ad urbem, 2
si consuetudo pristina maneret, id, quoniam lege Iulia relinquere rationes in provincia necesse erat easdemque totidem verbis referre ad aerarium, feci in provincia, neque ita feci, ut te ad meum arbitrium adducerem, sed tribui tibi tantum, quantum me tribuisse numquam me paenitebit. Totum enim scribam meum, quem tibi video nunc esse suspectum, tibi tradidi. Tu ei M. Mindium, fratrem tuum, adiunxisti. Rationes confectae me absente sunt tecum; ad quas ego nihil adhibui praeter lectionem. Ita accepi librum a meo servo scriba, ut eundem acceperim a fratre tuo. Si honos is fuit, maiorem tibi habere non potui, si fides, maiorem tibi habui quam paene ipsi mihi; si providendum fuit, ne quid aliter, ac tibi et honestum et utile esset, referretur, non habui, cui potius id negotii darem, quam *cui* dedi. Illud quidem certe factum est, quod lex iubebat, ut apud duas civitates, Laodicensem et Apamensem, quae nobis maxime videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas conlatas deponeremus. Itaque huic loco primum respondeo me, quamquam iustis de causis rationes deferre properarim, tamen te expectaturum fuisse, nisi in provincia relictas rationes pro *re*latis haberem, quam ob rem — — —.

3 De Volusio quod scribis, non est id rationum; docuerunt enim me periti homines, in his cum omnium peritissimus tum mihi amicissimus, C. Camillus, ad Volusium traferri nomen a Valerio non potuisse, praedes Valerianos teneri. Neque id erat HS |XXX|, ut scribis, sed HS |XIX|; erat enim curata nobis pecunia Valeri mancipis nomine; ex qua reliquum quod erat,

4 in rationibus rettuli. Sed sic me et liberalitatis fructu privas et diligentiae et, quod minime tamen laboro, mediocris etiam prudentiae, liberalitatis, quod mavis scribae mei beneficio quam meo legatum meum praefectumque Q. Leptam maxima calamitate levatos, cum praesertim non deberent esse obligati, diligentiae, quod existimas de tanto officio meo, tanto etiam periculo nec scisse me quicquam nec cogitavisse, scribam, quicquid voluisset, cum id mihi ne recitavisset quidem, rettulisse, prudentiae, † cum rem a me non insipienter excogitatam quidem putas. Nam et Volusi liberandi meum fuit consilium, et, ut multa tam gravis Valerianis praedibus ipsique T. Mario depelleretur, a me inita ratio est; quam quidem omnes non solum probant, sed etiam laudant, et, si verum scire vis, hoc uni scribae meo intellexi non nimium placere. Sed ego putavi esse viri boni, cum populus suum servaret, consulere fortunis tot vel amicorum vel civium.

5 Nam de † Lucceio est ita actum, ut auctore Cn. Pompeio ista pecunia in fano poneretur. Id ego adgnovi meo iussu esse factum. Qua pecunia Pompeius est usus ut ea, quam tu deposueras, Sestius. Sed haec ad te nihil intellego pertinere; illud me non animadvertisse moleste ferrem, ut adscriberem te in fano pecuniam iussu meo deposuisse, nisi ista pecunia gravissimis esset certissimisque monimentis testata, cui data, quo senatus consulto, quibus tuis, quibus meis litteris P. Sestio tradita esset. Quae cum viderem tot vestigiis inpressa, ut in iis errari non posset, non adscripsi id, quod tua nihil referebat; ego tamen adscrip-
6 sisse mallem, quoniam id te video desiderare. Sicut scribis tibi id esse referendum, idem ipse sentio, neque in eo quicquam a meis rationibus discrepabunt tuae; addes enim tu: meo iussu, quod ego, qui non addidi, nec causa est cur negem nec, si causa esset, et tu nolles, negarem.

Nam de sestertiis nongentis milibus certe ita relatum est, ut tu sive frater tuus referri voluit. Sed, si quid est, quoniam de † logaeo parum gravisum est, quod ego in rationibus referendis etiam nunc corrigere possim, de eo mihi, quoniam senatus consulto non sum usus, quid per leges liceat, considerandum est. Te certe in † pecuniae exactae ita efferre ex meis rationibus relatis non oportuit, nisi quid me fallit; sunt enim alii peritiores. Illud cave dubites, quin ego omnia faciam, quae interesse tua aut etiam velle te existimem, si ullo modo facere possim.

Quod scribis de beneficiis, scito a me et tribunos 7 militares et praefectos et contubernales dumtaxat meos delatos esse. In quo quidem me ratio fefellit; liberum enim mihi tempus ad eos deferendos existimabam dari, postea certior sum factus triginta diebus deferri necesse esse, quibus rationes retulissem. Sane moleste tuli non illa beneficia tuae potius ambitioni reservata esse quam meae, qui ambitione nihil uterer. De centurionibus tamen et de tribunorum militarium contubernalibus res est in integro; genus enim horum beneficiorum definitum lege non erat.

Reliquum est de sestertiis centum milibus, de qui- 8 bus memini mihi a te Myrina litteras esse allatas, non mei errati, sed tui; in quo peccatum videbatur esse, si modo erat, fratris tui et Tulli. Sed, cum id corrigi non posset, quod iam depositis rationibus ex provincia decessimus, credo me quidem tibi pro animi mei voluntate proque ea spe facultatum, quam tum habebamus, quam humanissime potuerim, rescripsisse; sed neque tum me humanitate litterarum mearum obligatum puto neque me tuam hodie epistolam de HS $\overline{\text{C}}$ sic accepisse, ut ii accipiunt, quibus epistolae per haec tempora molestae sunt. Simul illud cogitare debes, 9 me omnem pecuniam, quae ad me salvis legibus pervenisset, Ephesi apud publicanos deposuisse; id fuisse HS $\overline{\text{XXII}}$; eam omnem pecuniam Pompeium abstulisse.

Quod ego sive aequo animo sive iniquo fero, tu de HS C aequo animo ferre debes et existimare eo minus ad te vel de tuis cibariis vel de mea liberalitate pervenisse. Quodsi mihi expensa ista HS C tulisses, tamen, quae tua est suavitas quique in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere; nam, numeratum si cuperem, non erat.

Sed haec iocatum me putato, ut ego te existimo. Ego tamen, cum Tullius rure redierit, mittam eum ad te, si quid ad rem putabis pertinere. Hanc epistolam cur conscindi velim, causa nulla est.

XXI.

Scr. Romae in. aut med. m. April. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. L. MESCINIO.

1 Gratae mihi tuae litterae fuerunt; ex quibus intellexi, quod etiam sine litteris arbitrabar, te summa cupiditate adfectum esse videndi mei. Quod ego ita lubenter accipio, ut tamen tibi non concedam; nam tecum esse, ita mihi commoda omnia, quae opto, contingant, ut vementer velim! Etenim, cum esset maior et virorum et civium bonorum et iucundorum hominum et amantium mei copia, tamen erat nemo, quicum essem libentius quam tecum, et pauci, quibuscum essem aeque libenter; hoc vero tempore cum alii interierint, alii absint, alii mutati voluntate sint, unum medius fidius tecum diem libentius posuerim quam hoc omne tempus cum plerisque eorum, quibuscum vivo necessario. Noli enim existimare mihi non solitudinem iucundiorem esse, qua tamen ipsa uti non licet, quam sermones eorum, qui frequentant domum
2 meam, excepto uno aut summum altero. Itaque utor eodem perfugio, quo tibi utendum censeo, litterulis nostris, praeterea conscientia etiam consiliorum meorum. Ego enim is sum, quem ad modum tu facillime

potes existimare, qui nihil umquam mea potius quam meorum civium causa fecerim. Cui nisi invidisset is, quem tu numquam amasti (me enim amabas), et ipse beatus esset et omnes boni. Ego sum, qui nullius vim plus valere volui quam honestum otium, idemque, cum illa ipsa arma, quae semper timueram, plus posse sensi quam illum consensum bonorum, quem ego idem effeceram, quavis tolerabili condicione pacem accipere malui quam viribus cum valentiore pugnare. Sed et haec et multa alia coram brevi tempore licebit.

Neque me tamen ulla res alia Romae tenet nisi 3
expectatio rerum Africanarum; videtur enim mihi res in propinquum adducta discrimen. Puto autem mea non nihil interesse, quamquam id ipsum, quid intersit, non sane intellego, verum tamen, quicquid illinc nuntiatum sit, non longe abesse a consiliis amicorum. Est enim res iam in eum locum adducta, ut, quamquam multum intersit inter eorum causas, qui dimicant, tamen inter victorias non multum interfuturum putem.

Sed plane animus, qui dubiis rebus forsitan fuerit infirmior, desperatis confirmatus est multum; quem etiam tuae superiores litterae confirmarunt, quibus intellexi, quam fortiter iniuriam ferres; iuvitque me tibi cum summam humanitatem tum etiam tuas litteras profuisse. Verum enim scribam: Teneriore mihi animo videbare sicut omnes fere, qui vita ingenua in beata
civitate et in libera *re p.* viximus. Sed, ut illa se- 4
cunda moderate tulimus, sic hanc non solum adversam, sed funditus eversam fortunam fortiter ferre debemus, ut hoc saltem in maximis malis boni consequamur, ut mortem, quam etiam beati contemnere debebamus, propterea quod nullum sensum esset habitura, nunc sic adfecti non modo contemnere debeamus, sed etiam optare.

Tu, si me diligis, fruere isto otio tibique persuade 5
praeter culpam ac peccatum, qua semper caruisti et

carebis, homini accidere nihil posse, quod sit horribile aut pertimescendum. Ego, si videbitur recte fieri posse, ad te veniam brevi; si quid acciderit, ut mutandum consilium sit, te certiorem faciam statim. Tu ita fac cupidus mei videndi sis, ut istinc te ne moveas tam infirma valetudine, nisi ex me prius quaesieris per litteras, quid te velim facere. Me velim, ut facis, diligas valetudinique tuae et tranquillitati animi servias.

LIBER SEXTUS

AD A. TORQUATUM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae ex. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

Etsi ea perturbatio est omnium rerum, ut suae 1
quemque fortunae maxime paeniteat, nemoque sit, quin ubivis quam ibi, ubi est, esse malit, tamen mihi dubium non est, quin hoc tempore bono viro Romae esse miserrimum sit. Nam, etsi, quocumque in loco quisque est, idem est ei sensus et eadem acerbitas ex interitu rerum et publicarum et suarum, tamen oculi augent dolorem, qui ea, quae ceteri audiunt, intueri cogunt nec avertere a miseriis cogitationem sinunt. Quare, etsi multarum rerum desiderio te angi necesse est, tamen illo dolore, quo maxime te confici audio, quod Romae non sis, animum tuum libera. Etsi enim cum magna molestia tuos tuaque desideras, tamen illa quidem, quae requiris, suum statum tenent nec melius, si tu adesses, tenerent nec sunt ullo in proprio periculo; nec debes tu, cum de tuis cogitas, aut praecipuam aliquam fortunam postulare aut communem recusare. De te autem ipso, Torquate, est tuum sic 2
agitare animo, ut non adhibeas in consilium cogitationum tuarum desperationem aut timorem. Nec enim is, qui in te adhuc iniustior, quam tua dignitas postulabat, fuit, non magna signa dedit animi erga te miti-

gati, nec tamen is ipse, a quo salus petitur, habet explicatam aut exploratam rationem salutis suae: cumque omnium bellorum exitus incerti sint, ab altera victoria tibi periculum nullum esse perspicio, quod quidem *seiunctum* sit ab omnium interitu, ab altera te ipsum numquam timuisse certo scio.

3 Reliquum est, ut te id ipsum, quod ego quasi consolationis loco pono, maxime excruciet, commune periculum rei publicae. Cuius tanti mali, quamvis docti viri multa dicant, tamen vereor ne consolatio nulla possit vera reperiri praeter illam, quae tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est atque nervorum. Si enim bene sentire recteque facere satis est ad bene beateque vivendum, vereor, ne eum, qui se optimorum consiliorum conscientia sustentare possit, miserum esse nefas sit dicere. Nec enim nos arbitror victoriae praemiis ductos patriam olim et liberos et fortunas reliquisse: sed quoddam nobis officium iustum et pium et debitum rei p. nostraeque dignitati videbamur sequi nec, cum id faciebamus, tam eramus amentes, ut
4 explorata nobis esset victoria. Quare, si id evenit, quod ingredientibus nobis in causam propositum fuit accidere posse, non debemus ita cadere animis, quasi aliquid evenerit, quod fieri posse numquam putarimus. Simus igitur ea mente, quam ratio et veritas praescribit, ut nihil in vita nobis praestandum praeter culpam putemus, eaque cum careamus, omnia humana placate et moderate feramus. Atque haec eo pertinet oratio, ut perditis rebus omnibus tamen ipsa virtus se sustentare posse videatur. Sed, si est spes aliqua rebus communibus, ea tu, quicumque status est futurus, carere non debes.

5 Atque haec mihi scribenti veniebat in mentem me esse eum, cuius tu desperationem accusare solitus esses quemque auctoritate tua cunctantem et diffidentem excitare. Quo quidem tempore non ego causam nostram, sed consilium improbabam. Sero enim nos iis armis

adversari videbam, quae multo ante confirmata per nosmet ipsos erant, dolebamque pilis et gladiis, non consiliis neque auctoritatibus nostris de iure publico disceptari. Neque ego, ea, quae facta sunt, fore cum dicebam, divinabam futura, sed, quod et fieri posse et exitiosum fore, si evenisset, videbam, id ne accideret, timebam, praesertim cum, si mihi alterum utrum de eventu atque exitu rerum promittendum esset, id futurum, quod evenit, exploratius possem promittere. Iis enim rebus praestabamus, quae non prodeunt in aciem, usu autem armorum et militum robore inferiores eramus. Sed tu illum animum nunc adhibe, quaeso, quo me tum esse oportere censebas.

Haec eo scripsi, quod mihi Philargyrus tuus omnia 6
de te requirenti fidelissimo animo, ut mihi quidem visus est, narravit te interdum sollicitum solere esse vementius. Quod facere non debes nec dubitare, quin aut aliqua re p. sis is futurus, qui esse debes, aut perdita non adflictiore condicione quam ceteri. Hoc vero tempus, quo exanimati omnes et suspensi sumus, hoc moderatiore animo ferre debes, quod et in urbe ea es, ubi nata et alta est ratio ac moderatio vitae, et habes Ser. Sulpicium, quem semper unice dilexisti; qui te profecto et benevolentia et sapientia consolatur. Cuius si essemus et auctoritatem et consilium secuti, togati potius potentiam quam armati victoriam subissemus.

Sed haec longiora fortasse fuerunt, quam necesse 7
fuit; illa, quae maiora sunt, brevius exponam. Ego habeo, cui plus quam tibi debeam, neminem; quibus tantum debebam, quantum tu intellegis, eos huius mihi belli casus eripuit; qui sim autem hoc tempore, intellego; sed, quia nemo est tam adflictus, quin, si nihil aliud studeat nisi id, quod agit, possit navare aliquid et efficere, omne meum consilium, operam, studium certe velim existimes tibi tuisque liberis esse debitum.

II.

Ser. in Attici Ficulcano ante XII Kal. Mai. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1 Peto a te, ne me putes oblivione tui rarius ad te scribere, quam solebam, sed aut gravitate valetudinis, qua tamen iam paulum videor levari, aut quod absim ab urbe, ut, qui ad te proficiscantur, scire non possim. Quare velim ita statutum habeas, me tui memoriam cum summa benevolentia tenere, tuasque omnis res non minori mihi curae quam meas esse.

2 Quod maiore in varietate versata est adhuc tua causa, quam homines aut volebant aut opinabantur, mihi crede, non est pro malis temporum, quod moleste feras; necesse est enim aut armis urgeri rem p. sempiternis aut iis positis recreari aliquando aut funditus interire. Si arma valebunt, nec eos, a quibus reciperis, vereri debes nec eos, quos adiuvisti; si armis aut condicione positis aut defetigatione abiectis aut victoria detractis civitas respiraverit, et dignitate tua frui tibi et fortunis licebit; sin omnino interierint omnia, fueritque is exitus, quem vir prudentissimus, M. Antonius, iam tum timebat, cum tantum instare malorum suspicabatur, misera est illa quidem consolatio, tali praesertim civi et viro, sed tamen necessaria, nihil esse praecipue cuiquam dolendum in eo, quod accidat universis.

3 Quae vis insit in his paucis verbis (plura enim committenda epistolae non erant), si adtendes, quod facis, profecto etiam sine meis litteris intelleges te aliquid habere, quod speres, nihil, quod aut hoc aut aliquo rei p. statu timeas; omnia si interierint, cum superstitem te esse rei publicae, ne si liceat quidem, velis, ferendam esse fortunam, praesertim quae absit a culpa. Sed haec hactenus. Tu velim scribas ad me,

quid agas et ubi futurus sis, ut, aut quo scribam aut quo veniam, scire possim.

III.

Scr. Romae in. m. Ian. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

Superioribus litteris benevolentia magis adductus, 1
quam quo res ita postularet, fui longior. Neque enim
confirmatione nostra egebat virtus tua, neque erat ea
mea causa atque fortuna, ut, cui ipsi omnia deessent,
alterum confirmarem. Hoc item tempore brevior esse 2
debeo. Sive enim nihil tum opus fuit tam multis verbis, nihilo magis nunc opus est, sive tum opus fuit, illud satis est, praesertim cum accesserit nihil novi. Nam, etsi cotidie aliquid audimus earum rerum, quas ad te perferri existimo, summa tamen eadem est et idem exitus; quem ego tam video animo quam ea, quae oculis cernimus, nec vero quicquam video, quod non idem te videre certo sciam. Nam, etsi, quem exitum acies habitura sit, divinare nemo potest, tamen et belli exitum video et, si id minus, hoc quidem certe, cum sit necesse alterum utrum vincere, qualis futura
sit vel haec vel illa victoria. Idque cum optime per- 3
spexi, *tum* tale video, nihil ut mali videatur futurum, si id [vel] ante acciderit, quod vel maximum ad timorem proponitur. Ita enim vivere, ut tum sit vivendum, miserrimum est; mori autem nemo sapiens miserum duxit ne beato quidem. Sed in ea es urbe, in qua haec vel plura et ornatiora parietes ipsi loqui
posse videantur. Ego tibi hoc confirmo, etsi levis est 4
consolatio ex miseriis aliorum, nihilo te nunc maiore in discrimine esse quam quemvis † aut eorum, qui discesserint; alteri dimicant, alteri victorem timent. Sed haec consolatio levis est; illa gravior, qua te uti spero, ego certe utor; nec enim, dum ero, angar ulla re, cum

omni vacem culpa, et, si non ero, sensu omnino carebo. Sed rursus γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας, qui ad te haec. Mihi tu, tui, tua omnia maximae curae sunt et, dum vivam, erunt. Vale.

IV.

Scr. Romae ante med. m. Ian. 709 (45).

M. CICERO S. D. A. TORQUATO.

1 Novi quod ad te scriberem, nihil erat, et tamen, si quid esset, sciebam te a tuis certiorem fieri solere; de futuris autem rebus etsi semper difficilest dicere, tamen interdum coniectura possis propius accedere, cum est res eius modi, cuius exitus provideri possit. Nunc tantum videmur intellegere, non diuturnum bellum; etsi id ipsum non nullis videmur secus. Equidem, cum haec scribebam, aliquid iam actum putabam, † non quo, sed quod difficilis erat coniectura. Nam cum omnis belli Mars communis et cum semper incerti exitus proeliorum sunt, tum hoc tempore ita magnae utrimque copiae, ita paratae ad depugnandum esse dicuntur, ut, utercumque vicerit, non sit mirum futurum. Illa in dies singulos magis magisque opinio hominum confirmatur, etiamsi inter causas armorum aliquantum intersit, tamen inter victorias non multum interfuturum. Alteros prope modum iam sumus experti, de altero nemo est quin cogitet, quam sit metuendus iratus victor armatus.

2 Hoc loco si videor augere dolorem tuum, quem consolando levare debeam, fateor me communium malorum consolationem nullam invenire praeter illam, quae tamen, si possis eam suscipere, maxima est, quaque ego cotidie magis utor, conscientiam rectae voluntatis maximam consolationem esse rerum incommodarum, nec esse ullum magnum malum praeter culpam. A qua quoniam tantum absumus, ut etiam optime

senserimus, eventusque magis nostri consilii quam consilium reprehendatur, et quoniam praestitimus, quod debuimus, moderate, quod evenit, feramus. Sed hoc mihi tamen non sumo, ut te consoler de communibus miseriis, quae ad consolandum maioris ingenii et ad ferundum singularis virtutis indigent; illud cuivis facile est docere, cur praecipue tu dolere nihil debeas. Eius enim, qui tardior in te levando fuit, quam fore putaremus, non est mihi dubia de tua salute sententia, de illis autem non arbitror te exspectare quid sentiam.

3 Reliquum est, ut te angat, quod absis a tuis tam diu. Res molesta, praesertim ab iis pueris, quibus nihil potest esse festivius; sed, ut ad te scripsi antea, tempus est huius modi, ut suam quisque condicionem miserrimam putet et, ubi quisque sit, ibi esse minime velit. Equidem nos, qui Romae sumus, miserrimos esse duco, non solum quod in malis omnibus acerbius est videre quam audire, sed etiam quod ad omnis casus subitorum periculorum magis obiecti sumus, quam si abessemus. Etsi me ipsum consolatorem tuum non tantum litterae, quibus semper studui, quantum longinquitas temporis mitigavit. 4 Quanto fuerim dolore, meministi. In quo prima illa consolatio est, vidisse me plus quam ceteros, cum cupiebam quamvis iniqua condicione pacem; quod etsi casu, non divinatione mea factum est, tamen in hac inani prudentiae laude delector. Deinde, quod mihi ad consolationem commune tecum est, si iam vocer ad exitum vitae, non ab ea re p. avellar, qua carendum esse doleam, praesertim cum id sine ullo sensu futurum sit. Adiuvat etiam aetas et acta iam vita, quae cum cursu suo bene confecto delectat tum vetat in eo vim timere, quo nos iam natura ipsa paene perduxerit. Postremo is vir vel etiam ii viri hoc bello occiderunt, ut impudentia videatur eandem fortunam, si res cogat, recusare. Equidem mihi omnia propono, nec ullum est tantum malum, quod non putem inpendere. Sed, cum plus in

metuendo mali sit quam in ipso illo, quod timetur, desino, praesertim cum id impendeat, in quo non modo dolor nullus, verum finis etiam doloris futurus sit. Sed haec satis multa vel plura potius, quam necesse fuit: facit autem non loquacitas mea, sed benivolentia longiores epistolas.

5 Servium discessisse Athenis moleste tuli: non enim dubito, quin magnae tibi levationi solitus sit esse cotidianus congressus et sermo cum familiarissimi hominis tum optimi et prudentissimi viri. Tu velim te, ut debes et soles, tua virtute sustentes. Ego, quae te velle quaeque ad te et ad tuos pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Quae cum faciam, benivolentiam tuam erga me imitabor, merita non adsequar. Vale.

V.

Scr. Romae ex. m. Dec. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

1 Quotienscumque filium tuum video (video autem fere cotidie), polliceor ei studium quidem meum et operam sine ulla exceptione aut laboris aut occupationis aut temporis, gratiam autem atque auctoritatem cum hac exceptione, quantum valeam quantumque possim.

Liber tuus et lectus est et legitur a me diligenter et custoditur diligentissime. Res et fortunae tuae mihi maximae curae sunt: quae quidem cotidie faciliores mihi et meliores videntur, multisque video magnae esse curae; quorum de studio et de sua spe filium ad
2 te perscripsisse certo scio. Iis autem de rebus, quas coniectura consequi possumus, non mihi sumo, ut plus ipse prospiciam, quam te videre atque intellegere mihi persuaserim; sed tamen, quia fieri potest, ut tu ea perturbatiore animo cogites, puto esse meum, quid sentiam,

exponere. Ea natura rerum est et is temporum cur-
sus, ut non possit ista aut tibi aut ceteris fortuna
esse diuturna neque haerere in tam bona causa et in
tam bonis civibus tam acerba iniuria. † Quare ad eam 3
spem, quam extra ordinem de te ipso habemus non
solum propter dignitatem et virtutem tuam (haec enim
ornamenta sunt tibi etiam cum aliis communia), acce-
dunt tua praecipua propter eximium ingenium sum-
mamque virtutem, cui mehercules hic, cuius in po-
testate sumus, multum tribuit. Itaque ne punctum
quidem temporis in ista fortuna fuisses, nisi eo ipso
bono tuo, quo delectatur, se violatum putasset; quod
ipsum lenitur cotidie, significaturque nobis ab iis, qui
simul cum eo vivunt, tibi hanc ipsam opinionem in-
genii apud illum plurimum profuturam. Quapropter 4
primum fac animo forti atque magno sis (ita enim
natus, ita educatus, ita doctus es, ita etiam cognitus,
ut tibi id faciendum sit), deinde spem quoque habeas
firmissimam propter eas causas, quas scripsi. A me
vero tibi omnia liberisque tuis paratissima esse con-
fidas velim; id enim et vetustas nostri amoris et mea
consuetudo in meos et tua multa erga me officia po-
stulant.

VI.

Scr. Romae circ. K. Oct. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. A. CAECINAE.

Vereor, ne desideres officium meum, quod tibi pro 1
nostra et meritorum multorum et studiorum parium
coniunctione deesse non debet; sed tamen vereor, ne
litterarum a me officium requiras. Quas tibi et iam
pridem et saepe misissem, nisi cotidie melius exspectans
gratulationem quam confirmationem animi tui com-
plecti litteris maluissem. Nunc, ut spero, brevi gra-
tulabimur; itaque in aliud tempus id argumentum

10*

2 epistolae differo. His autem litteris animum tuum, quem minime imbecillum esse et audio et spero, etsi non sapientissimi, at amicissimi hominis auctoritate confirmandum etiam atque etiam puto, nec iis quidem verbis, quibus te consoler ut adflictum et iam omni spe salutis orbatum, sed ut eum, de cuius incolumitate non plus dubitem, quam te memini dubitare de mea. Nam, cum me ex re p. expulissent ii, qui illam cadere posse stante me non putarunt, memini me ex multis hospitibus, qui ad me ex Asia, in qua tu eras, venerant, audire te de glorioso et celeri reditu meo
3 confirmare. Si te ratio quaedam Etruscae disciplinae, quam a patre, nobilissimo atque optimo viro, acceperas, non fefellit, ne nos quidem nostra divinatio fallet, quam cum sapientissimorum virorum monitis atque praeceptis plurimoque, ut tu scis, doctrinae studio tum magno etiam usu tractandae rei p. magnaque nostro-
4 rum temporum varietate consecuti sumus: cui quidem divinationi hoc plus confidimus, quod ea nos nihil in his tam obscuris rebus tamque perturbatis umquam omnino fefellit. Dicerem, quae ante futura dixissem, ni vererer, ne ex eventis fingere viderer. Sed tamen plurimi sunt testes me et initio, ne coniungeret se cum Caesare, monuisse Pompeium et postea, ne seiungeret. Coniunctione frangi senatus opes, diiunctione civile bellum excitari videbam. Atque utebar familiarissime Caesare, Pompeium faciebam plurimi, sed erat meum consilium cum fidele Pompeio tum salutare
5 utrique. Quae praeterea providerim, praetereo; nolo enim hunc de me optime meritum existimare ea me suasisse Pompeio, quibus ille si paruisset, esset hic quidem clarus in toga et princeps, sed tantas opes, quantas nunc habet, non haberet. Eundum in Hispaniam censui. Quod si fecisset, civile bellum nullum omnino fuisset. Rationem haberi absentis non tam pugnavi ut liceret, quam ut, quoniam ipso consule pugnante populus iusserat, haberetur. Causa orta belli

est. Quid ego praetermisi aut monitorum aut quere-
larum, cum vel iniquissimam pacem iustissimo bello
anteferrem? Victa est auctoritas mea non tam a Pom- 6
peio (nam is movebatur) quam ab iis, qui duce Pom-
peio freti peropportunam et rebus domesticis et cupi-
ditatibus suis illius belli victoriam fore putabant. Sus-
ceptum bellum est quiescente me, depulsum ex Italia
manente me, quoad potui; sed valuit apud me plus
pudor meus quam timor; veritus sum deesse Pompei
saluti, cum ille aliquando non defuisset meae. Itaque
vel officio vel fama bonorum, vel pudore victus ut in
fabulis Amphiaraus sic ego 'prudens et sciens ad
pestem ante oculos positam' sum profectus. Quo
in bello nihil adversi accidit non praedicente me.
Quare, quoniam, ut augures et astrologi solent, ego 7
quoque augur publicus ex meis superioribus prae-
dictis constitui apud te auctoritatem augurii et divi-
nationis meae, debebit habere fidem nostra praedictio.
Non igitur ex alitis involatu nec e cantu sinistro osci-
nis, ut in nostra disciplina est, nec ex tripudiis soli-
stimis aut soniviis tibi auguror, sed habeo alia signa,
quae observem; quae etsi non sunt certiora illis, mi-
nus tamen habent vel obscuritatis vel erroris. Notantur 8
autem mihi ad divinandum signa duplici quadam via;
quarum alteram duco e Caesare ipso, alteram e tem-
porum civilium natura atque ratione. In Caesare haec
sunt: mitis clemensque natura, qualis exprimitur prae-
claro illo libro 'Querelarum' tuarum. Accedit, quod
mirifice ingeniis excellentibus, quale est tuum, delec-
tatur. Praeterea cedit multorum iustis et officio in-
censis, non inanibus aut ambitiosis voluntatibus; in
quo vehementer eum consentiens Etruria movebit.
'Cur haec igitur adhuc parum profecerunt?' Quia 9
non putat se sustinere causas posse multorum, si tibi,
cui iustius videtur irasci posse, concesserit. 'Quae est
igitur', inquies, 'spes ab irato?' Eodem fonte se hau-
sturum intelleget laudes suas, e quo sit leviter asper-

sus. Postremo homo valde est acutus et multum providens; intellegit te, hominem in parte Italiae minime contemnenda facile omnium nobilissimum et in communi re p. cuivis summorum tuae aetatis vel ingenio vel gratia vel fama populi R. parem, non posse prohiberi re publica diutius. Nolet hoc temporis potius esse aliquando beneficium quam iam suum.

10 Dixi de Caesare; nunc dicam de temporum rerumque natura. Nemo est tam inimicus ei causae, quam Pompeius animatus melius quam paratus susceperat, qui nos malos civis dicere aut homines improbos audeat. In quo admirari soleo gravitatem et iustitiam et sapientiam Caesaris. Numquam nisi honorificentissime Pompeium appellat. At in eius persona multa fecit asperius. Armorum ista et victoriae sunt facta, non Caesaris; at nos quem ad modum est complexus! Cassium sibi legavit, Brutum Galliae praefecit, Sulpicium Graeciae, Marcellum, cui maxime suscensebat,
11 cum summa illius dignitate restituit. Quo igitur haec spectant? Rerum hoc natura et civilium temporum non patietur, nec manens nec mutata ratio feret, primum ut non in causa pari eadem sit et condicio et fortuna omnium, deinde ut in eam civitatem boni viri et boni cives nulla ignominia notati non revertantur, in quam tot nefariorum scelerum condemnati reverterunt.

12 Habes augurium meum; quo, si quid addubitarem, non potius uterer quam illa consolatione, qua facile fortem virum sustentarem, te, si explorata victoria arma sumpsisses pro re p. (ita enim tum putabas), non nimis esse laudandum, sin propter incertos exitus eventusque bellorum posse accidere, ut vinceremur, putasses, non debere te ad secundam fortunam bene paratum fuisse, adversam ferre nullo modo posse. Disputarem etiam, quanto solacio tibi conscientia tui facti, quantae delectationi in rebus adversis litterae esse deberent; commemorarem non solum veterum, sed horum etiam recentium vel ducum vel comitum tuorum gra-

vissimos casus; etiam externos multos claros viros nominarem; levat enim dolorem communis quasi legis et humanae condicionis recordatio; exponerem etiam, 13
quem ad modum hic et quanta in turba quantaque in confusione rerum omnium viveremus; necesse est enim minore desiderio perdita re p. carere quam bona. Sed hoc genere nihil opus est. Incolumem te cito, ut spero, vel potius ut perspicio, videbimus.

Interea tibi absenti et huic, qui adest, imagini animi et corporis tui, constantissimo atque optimo filio tuo, studium, officium, operam, laborem meum iam pridem et pollicitus sum et detuli, nunc hoc amplius, quod me amicissime cotidie magis Caesar amplectitur, familiares quidem eius sicuti neminem. Apud quem quicquid valebo vel auctoritate vel gratia, valebo tibi. Tu cura, ut cum firmitudine te animi tum etiam spe optima sustentes.

VII.

Scr. in Sicilia med. m. Dec. 708 (46).

CAECINA CICERONI P. S.

Quod tibi non tam celeriter liber est redditus, 1
ignosce timori nostro et miserere temporis. Filius, ut audio, pertimuit, neque iniuria, si liber exisset (quoniam non tam interest, quo animo scribatur, quam quo accipiatur), ne ea res inepte mihi noceret, cum praesertim adhuc stili poenas dem. Qua quidem in re singulari sum fato. Nam, cum mendum scripturae litura tollatur, stultitia fama multetur, meus error exilio corrigitur, cuius summa criminis est, quod armatus adversario male dixi. Nemo nostrum est, ut opinor, 2
quin vota Victoriae suae fecerit, nemo, quin, etiam cum de alia re immolaret, tamen eo quidem ipso tempore, ut quam primum Caesar superaretur, optarit. Hoc si non cogitat, omnibus rebus felix est; si scit et

persuasus est, quid irascitur ei, qui aliquid scripsit contra suam voluntatem, cum ignorit omnibus, qui
3 multa deos venerati sint contra eius salutem? Sed ut eodem revertar, causa haec fuit timoris: Scripsi de te parce medius fidius et timide non revocans me ipse, sed paene refugiens. Genus autem hoc scripturae non modo liberum, sed incitatum atque elatum esse debere quis ignorat? Solutum existimatur esse alteri male dicere (tamen cavendum est, ne in petulantiam incidas), impeditum se ipsum laudare, ne vitium adrogantiae subsequatur, solum vero liberum alterum laudare, de quo quicquid detrahas, necesse est aut infirmitati aut invidiae adsignetur. Ac nescio, an tibi gratius opportuniusque acciderit; nam, quod praeclare facere non poteram, primum erat non attingere, secundum beneficium quam parcissime facere. Sed tamen ego quidem me sustinui; multa minui, multa sustuli, complura ne posui quidem. Quem ad modum igitur, scalarum gradus si alios tollas, alios incidas, non nullos male haerentis relinquas, ruinae periculum struas, non ascensum pares, sic tot malis tum vinctum, tum fractum studium scribendi quid dignum auribus aut probabile potest adferre?

4 Cum vero ad ipsius Caesaris nomen veni, toto corpore contremesco non poenae metu, sed illius iudicii. Totum enim Caesarem non novi. Quem putas animum esse, ubi secum loquitur? 'Hoc probabit, hoc verbum suspiciosum est. Quid, si hoc muto? At vereor, ne peius sit. Age vero, laudo aliquem; num offendo? Cum porro offendam, quid, si non vult? Armati stilum persequitur: victi et nondum restituti quid faciet?'

Auges etiam tu mihi timorem, qui in 'Oratore' tuo caves tibi per Brutum et ad excusationem socium quaeris. Ubi hoc omnium patronus facit, quid me, veterem tuum, nunc omnium clientem, sentire oportet? In hac igitur calumnia timoris et caecae suspicionis

tormento, cum plurima ad alieni sensus coniecturam, non ad suum iudicium scribantur, quam difficile sit evadere, si minus expertus es, quod te ad omnia summum atque excellens ingenium armavit, nos sentimus. Sed tamen ego filio dixeram, librum tibi legeret et auferret aut ea condicione daret, si reciperes te correcturum, hoc est si totum alium faceres.

De Asiatico itinere, quamquam summa necessitas 5
premebat, ut imperasti, feci.

Te pro me quid horter? Vides tempus venisse, quo necesse sit de nobis constitui. Nihil est, mi Cicero, quod filium meum exspectes. Adulescens est; omnia excogitare vel studio vel aetate vel metu non potest. Totum negotium tu sustineas oportet; in te mihi omnis spes est. Tu pro tua prudentia, quibus rebus gaudeat, quibus capiatur Caesar, tenes; a te omnia proficiscantur et per te ad exitum perducantur necesse est; apud ipsum multum, ad eius omnis plurimum potes. Unum tibi si persuaseris, non hoc 6
esse tui muneris, si quid rogatus fueris, ut facias (quamquam id magnum et amplum est), sed totum tuum esse onus, perficies; nisi forte aut in miseria nimis stulte aut in amicitia nimis impudenter tibi onus impono. Sed utrique rei excusationem tuae vitae consuetudo dat. Nam, quod ita consuesti pro amicis laborare, non iam sic sperant abs te, sed etiam sic imperant tibi familiares.

Quod ad librum attinet, quem tibi filius dabit, peto a te, ne exeat, aut ita corrigas, ne mihi noceat.

VIII.

Scr. Romae in. m. Dec. a. 708 (46).

CICERO CAECINAE.

Cum esset mecum Largus, homo tui studiosus, lo- 1
cutus K. Ianuarias tibi praefinitas esse, quod omnibus

rebus perspexeram, quae Balbus et Oppius absente Caesare egissent, ea solere illi rata esse, egi vehementer cum iis, ut hoc mihi darent, tibi in Sicilia, quoad vellemus, esse uti liceret. Qui mihi consuessent aut libenter polliceri, si quid esset eius modi, quod eorum animos non offenderet, aut etiam negare et adferre rationem, cur negarent, huic meae rogationi potius non continuo responderunt: eodem die tamen ad me reverterunt: mihi hoc dederunt, ut esses in Sicilia, quoad velles; se praestaturos nihil ex eo te offensionis habiturum.

Quoniam, quid tibi permittatur, cognosti, quid mihi
2 placeat, puto te scire oportere. Actis his rebus litterae a te mihi redditae sunt, quibus a me consilium petis, quid sim tibi auctor, in Siciliane subsidas an ut ad reliquias Asiaticae negotiationis proficiscare. Haec tua deliberatio non mihi convenire visa est cum oratione Largi. Ille enim mecum, quasi tibi non liceret in Sicilia diutius commorari, ita locutus erat, tu autem, quasi concessum sit, ita deliberas. Sed ego, sive hoc sive illud est, in Sicilia censeo commorandum. Propinquitas locorum vel ad impetrandum adiuvat crebris litteris et nuntiis vel ad reditus celeritatem re aut impetrata, quod spero, aut aliqua ratione confecta. Quam ob rem censeo magno opere commorandum.

3 T. Furfanio Postumo, familiari meo, legatisque eius, item meis familiaribus, diligentissime te commendabo, cum venerint. Erant enim omnes Mutinae. Viri sunt optimi et tui similium studiosi et mei necessarii. Quae mihi venient in mentem, quae ad te pertinere arbitrabor, ea mea sponte faciam: si quid ignorabo, de eo admonitus omnium studia vincam. Ego etsi coram de te cum Furfanio ita loquar, ut tibi litteris meis ad eum nihil opus sit, tamen, quoniam tuis placuit te habere meas litteras, quas ei redderes, morem iis gessi. Earum litterarum exemplum infra scriptum est.

IX.

Scr. Romae in. m. Dec. a. 708 (46).

M. CICERO FURFANIO PROCOS. S.

Cum A. Caecina tanta mihi familiaritas consuetudoque semper fuit, ut nulla maior esse possit; nam et patre eius, claro homine et forti viro, plurimum sum usus et hunc a puero, quod et spem magnam mihi adferebat summae probitatis summaeque eloquentiae et vivebat mecum coniunctissime non solum officiis amicitiae, sed etiam studiis communibus, sic semper dilexi, ut non ullo cum homine coniunctius viverem. 1
Nihil attinet me plura scribere; quam mihi necesse sit eius salutem et fortunas, quibuscumque rebus possim, tueri, vides. Reliquum est, ut, cum cognorim pluribus rebus, quid tu et de bonorum fortuna et de rei p. calamitatibus sentires, nihil a te petam, nisi ut ad eam voluntatem, quam tua sponte erga Caecinam habiturus esses, tantus cumulus accedat commendatione mea, quanti me a te fieri intellego. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Vale. 2

X.

Scr. Romae med. a. 708 (46).

M. CICERO TREBIANO S.

Ego quanti te faciam semperque fecerim quantique me a te fieri intellexerim, sum mihi ipse testis. Nam et consilium tuum vel casus potius diutius in armis civilibus commorandi semper mihi magno dolori fuit, et hic eventus, quod tardius, quam est aequum, et quam ego vellem, reciperas fortunam et dignitatem tuam, mihi non minori curae est, quam tibi semper fuerunt casus mei. Itaque et Postumuleno et Sestio et saepissime Attico nostro proximeque Theudae, liberto 1

tuo, totum me patefeci et haec iis singulis saepe dixi, quacumque re possem, me tibi et liberis tuis satis facere cupere, idque tu ad tuos velim scribas, haec quidem certe, quae in potestate mea sunt, ut operam, consilium, rem, fidem meam sibi ad omnes res para-
2 tam putent. Si auctoritate et gratia tantum possem, quantum in ea re p., de qua ita meritus sum, posse deberem, tu quoque is esses, qui fuisti, cum omni gradu amplissimo dignissimus tum certe ordinis tui facile princeps. Sed, quoniam eodem tempore eademque de causa nostrum uterque cecidit, tibi et illa polliceor, quae supra scripsi, quae sunt adhuc mea, et ea, quae praeterea videor mihi ex aliqua parte retinere tamquam ex reliquiis pristinae dignitatis. Neque enim ipse Caesar, ut multis rebus intellegere potui, est alienus a nobis, et omnes fere familiarissimi eius casu devincti magnis meis veteribus officiis me diligenter observant et colunt. Itaque, si qui mihi erit aditus de tuis fortunis, id est de tua incolumitate, in qua sunt omnia, agendi, quod quidem cotidie magis ex eorum sermonibus adducor ut sperem, agam per me
3 ipse et moliar. Singula persequi non est necesse; universum studium meum et benevolentiam ad te defero. Sed magni mea interest hoc tuos omnis scire, quod tuis litteris fieri potest ut intellegant, omnia Ciceronis patere Trebiano. Hoc eo pertinet, ut nihil existiment esse tam difficile, quod non pro te mihi susceptum iucundum sit futurum.

---

4 Antea misissem ad te litteras, si genus scribendi invenirem: tali enim tempore aut consolari amicorum est aut polliceri. Consolatione non utebar, quod ex multis audiebam, quam fortiter sapienterque ferres iniuriam temporum, quamque te vehementer consolaretur conscientia factorum et consiliorum tuorum. Quod quidem si facis, magnum fructum studiorum optimorum capis, in quibus te semper scio esse versatum,

idque ut facias, etiam atque etiam te hortor. Simul 5
et illud tibi, homini peritissimo rerum et exemplorum et omnis vetustatis, ne ipse quidem rudis, sed in studio minus fortasse, quam vellem, [et] in rebus atque usu plus etiam, quam vellem, versatus spondeo, tibi istam acerbitatem et iniuriam non diuturnam fore. Nam et ipse, qui plurimum potest, cotidie mihi delabi ad aequitatem et ad rerum naturam videtur, et ipsa causa ea est, ut iam simul cum re p., quae in perpetuum iacere non potest, necessario revivescat atque recreetur, cotidieque aliquid fit, lenius et liberalius, quam timebamus. Quae quoniam in temporum inclinationibus saepe parvis posita sunt, omnia momenta observabimus neque ullum praetermittemus tui iuvandi et levandi locum. Itaque illud alterum, quod dixi, 6
litterarum genus cotidie mihi, ut spero, fiet proclivius, ut etiam polliceri possim. Id re quam verbis faciam libentius. Tu velim existimes et pluris te amicos habere, quam qui in isto casu sint ac fuerint, quantum quidem ego intellegere potuerim, et me concedere eorum nemini. Fortem fac animum habeas et magnum, quod est in uno te; quae sunt in fortuna, temporibus regentur et consiliis nostris providebuntur.

XI.

Scr. in Tusculano in. m. Iun. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. TREBIANO.

Dolabellam antea tantum modo diligebam, obli- 1
gatus ei nihil eram (nec enim acciderat mihi † opus esse, et ille mihi debebat, quod non defueram eius periculis); nunc tanto sum devinctus eius beneficio, quod et antea in re et hoc tempore in salute tua cumulatissime mihi satis fecit, ut nemini plus debeam. Qua in re tibi gratulor ita vehementer, ut te quoque mihi gratulari quam gratias agere malim: alterum omnino non desidero, alterum vere facere poteris.

2 Quod reliquum est, quoniam tibi virtus et dignitas tua reditum ad tuos aperuit, est tuae sapientiae magnitudinisque animi, quid amiseris, oblivisci, quid reciperaris, cogitare. Vives cum tuis, vives nobiscum; plus adquisisti dignitatis quam amisisti rei familiaris; quae ipsa tum esset iucundior, si ulla res esset publica.

Vestorius, noster familiaris, ad me scripsit te mihi maximas gratias agere. Haec praedicatio tua mihi valde grata est, eaque te uti facile patior cum apud alios tum mehercule apud Sironem, nostrum amicum. Quae enim facimus, ea prudentissimo cuique maxime probata esse volumus. Te cupio videre quam primum.

XII.

Scr. Romae ex. m. Nov. a. 708 (46).

CICERO AMPIO S. P.

1 Gratulor tibi, mi Balbe, vereque gratulor nec sum
tam stultus, ut te usura falsi gaudii frui velim, deinde
frangi repente atque ita cadere, ut nulla res te ad
aequitatem animi possit postea extollere. Egi tuam
causam apertius, quam mea tempora ferebant. Vincebatur
enim fortuna ipsa debilitatae gratiae nostrae tui
caritate et meo perpetuo erga te amore culto a te
diligentissime. Omnia promissa confirmata, certa et
rata sunt, quae ad reditum et ad salutem tuam perti-
2 nent: vidi, cognovi, interfui. Etenim omnis Caesaris
familiaris satis opportune habeo implicatos consuetudine
et benevolentia sic, ut, cum ab illo discesserint,
me habeant proximum. Hoc Pansa, Hirtius, Balbus,
Oppius, Matius, Postumius plane ita faciunt, ut me
unice diligant. Quod si mihi per me efficiundum fuisset,
non me paeniteret pro ratione temporum ita esse
molitum: sed nihil est a me inservitum temporis
causa. Veteres mihi necessitudines cum his omnibus

intercedunt, quibuscum ego agere de te non destiti; principem tamen habuimus Pansam, tui studiosissimum, mei cupidum, qui valeret apud illum non minus auctoritate quam gratia. Cimber autem Tillius mihi plane satis fecit. Valent tamen apud Caesarem non tam ambitiosae rogationes quam necessariae; quam quia Cimber habebat, plus valuit, quam pro ullo alio valere potuisset. Diploma statim non est datum, quod mirifica 3
est improbitas in quibusdam, qui tulissent acerbius veniam tibi dari, quam illi appellant 'tubam belli civilis', multaque ita dicunt, quasi non gaudeant id bellum incidisse. Quare visum est occultius agendum neque ullo modo divulgandum de te iam esse perfectum; sed id erit perbrevi, nec dubito, quin legente te has litteras confecta iam res futura sit. Pansa quidem mihi, gravis homo et certus, non solum confirmavit, verum etiam recepit perceleriter se ablaturum diploma. Mihi tamen placuit haec ad te perscribi; minus enim te firmum sermo Eppuleiae tuae lacrimaeque Ampiae declarabant, quam significant tuae litterae, atque illae arbitrabantur, cum a te abessent ipsae, multo in graviore te cura futurum. Quare magno opere *referre* putavi angoris et doloris tui levandi causa pro certis ad te ea, quae essent certa, perscribi.

Scis me antea sic solitum esse scribere ad te, magis 4
ut consolarer fortem virum atque sapientem, quam ut exploratam spem salutis ostenderem nisi eam, quam ab ipsa re p., cum hic ardor restinctus esset, sperari oportere censerem. Recordare tuas litteras, quibus et magnum animum mihi semper ostendisti et ad omnis casus ferendos constantem ac paratum. Quod ego non mirabar, cum recordarer te et a primis temporibus aetatis in re p. esse versatum et tuos magistratus in ipsa discrimina incidisse salutis fortunarumque communium et in hoc ipsum bellum esse ingressum, non solum ut victor beatus, sed etiam ut, si ita accidisset, victus sapiens esses. Deinde, cum studium tuum 5

consumas in virorum fortium factis memoriae prodendis, considerare debes nihil tibi esse committendum, quam ob rem eorum, quos laudas, te non simillimum praebeas. Sed haec oratio magis esset apta ad illa tempora, quae iam effugisti; nunc vero tantum te para ad haec nobiscum ferenda, quibus ego si quam medicinam invenirem, tibi quoque eandem traderem. Sed est unum perfugium doctrina ac litterae, quibus semper usi sumus, quae secundis rebus delectationem modo habere videbantur, nunc vero etiam salutem. Sed ut ad initium revertar, cave dubites, quin omnia de salute ac reditu tuo perfecta sint.

XIII.

Scr. Romae in. m. Sext. a. 708 (46).

CICERO LIGARIO.

1 Etsi tali tuo tempore me aut consolandi aut iu-
vandi tui causa scribere ad te aliquid pro nostra ami-
citia oportebat, tamen adhuc id non feceram, quia
neque lenire videbar oratione neque levare posse do-
lorem tuum. Postea vero quam magnam spem habere
coepi fore, ut te brevi tempore incolumem haberemus,
facere non potui, quin tibi et sententiam et volunta-
2 tem declararem meam. Primum igitur scribam, quod
intellego et perspicio, non fore in te Caesarem durio-
rem; nam et res eum cotidie et dies et opinio homi-
num et, ut mihi videtur, etiam sua natura mitiorem
facit; idque cum de reliquis sentio tum de te etiam
audio ex familiarissimis eius. Quibus ego ex eo tem-
pore, quo primum ex Africa nuntius venit, supplicare
una cum fratribus tuis non destiti; quorum quidem et
virtute et pietate et amore in te singulari et assidua
et perpetua cura salutis tuae tantum proficitur, ut ni-
hil sit, quod non ipsum Caesarem tributurum existi-
3 mem. Sed, si tardius fit, quam volumus, magnis occu-

pationibus eius, a quo omnia petuntur, aditus ad eum difficiliores fuerunt, et simul Africanae causae iratior diutius velle videtur eos habere sollicitos, a quibus se putat diuturnioribus esse molestiis conflictatum. Sed hoc ipsum intellegimus eum cotidie remissius et placatius ferre. Quare mihi crede et memoriae manda me tibi id affirmasse, te in istis molestiis diutius non futurum.

Quoniam, quid sentirem, exposui, quid velim tua 4 causa, re potius declarabo quam oratione. Si tantum possem, quantum in ea re p., de qua ita sum meritus, ut tu existimas, posse debebam, ne tu quidem in istis incommodis esses; eadem enim causa opes meas fregit, quae tuam salutem in discrimen adduxit. Sed tamen, quicquid imago veteris meae dignitatis, quicquid reliquiae gratiae valebunt, studium, consilium, opera, gratia, fides mea nullo loco deerit tuis optimis fratribus. Tu fac habeas fortem animum, quem semper 5 habuisti, primum ob eas causas, quas scripsi, deinde quod ea *de* re p. semper voluisti atque sensisti, ut non modo nunc secunda sperare debeas, sed etiam, si omnia adversa essent, tamen conscientia et factorum et consiliorum tuorum, quaecumque acciderent, fortissimo et maximo animo ferre deberes.

XIV.

Scr. Romae a. d. V K. intercal. priores a. 708 (46).

CICERO LIGARIO.

Me scito omnem meum laborem, omnem operam, 1 curam, studium in tua salute consumere. Nam cum te semper maxime dilexi, tum fratrum tuorum, quos aeque atque te summa benivolentia sum complexus, singularis pietas amorque fraternus nullum me patitur officii erga te studiique munus aut tempus praetermittere. Sed, quae faciam fecerimque pro te, ex illorum

te litteris quam ex meis malo cognoscere: quid autem sperem aut confidam et exploratum habeam de salute tua, id tibi a me declarari volo. Nam, si quisquam est timidus in magnis periculosisque rebus semperque magis adversos rerum exitus metuens quam sperans secundos, is ego sum et, si hoc vitiumst, eo me non carere confiteor.

2 Ego idem tamen cum a. d. v K. intercalares priores rogatu fratrum tuorum venissem mane ad Caesarem atque omnem adeundi et conveniendi illius indignitatem et molestiam pertulissem, cum fratres et propinqui tui iacerent ad pedes, et ego essem locutus, quae causa, quae tuum tempus postulabat, non solum ex oratione Caesaris, quae sane mollis et liberalis fuit, sed etiam ex oculis et vultu, ex multis praeterea signis, quae facilius perspicere potui quam scribere, hac opinione discessi, ut mihi tua salus dubia non
3 esset. Quam ob rem fac animo magno fortique sis et, si turbidissima sapienter ferebas, tranquilliora laete feras. Ego tamen tuis rebus sic adero ut difficillimis neque Caesari solum, sed etiam amicis eius omnibus, quos mihi amicissimos esse cognovi, pro te, sicut adhuc feci, libentissime supplicabo. Vale.

XV.

Scr. Romae Id. Mart. a. 710 (44).

CICERO BASILO SAL.

Tibi gratulor, mihi gaudeo: te amo, tua tueor: a te amari et, quid agas, quidque agatur, certior fieri volo.

XVI.

Scr. in Sicilia ex. m. Mart. a. 710 (44).

BITHYNICUS CICERONI S.

Si mihi tecum non et multae et iustae causae amicitiae privatim essent, repeterem initia amicitiae ex parentibus nostris, quod faciendum iis existimo, qui paternam amicitiam nullis ipsi officiis prosecuti sunt. Itaque contentus ero nostra ipsorum amicitia; cuius fiducia peto a te, ut absentem me, quibuscumque in rebus opus fuerit, tueare, si nullum officium tuum apud me intermoriturum existimas. Vale.

XVII.

Scr. in Latio med. m. Apr. a. 710 (44).

CICERO BITHYNICO.

Cum ceterarum rerum causa cupio esse aliquando 1
rem p. constitutam tum velim mihi credas accedere,
id etiam quo magis expetam, promissum tuum, quo
in litteris uteris; scribis enim, si ita sit, te mecum
esse victurum. Gratissima mihi tua voluntas est, fa- 2
cisque nihil alienum necessitudine nostra iudiciisque
patris tui de me, summi viri. Nam sic habeto, beneficiorum magnitudine eos, qui temporibus † valuerunt ut valeant, coniunctiores tecum esse quam me, necessitudine neminem. Quam ob rem grata mihi est et memoria tua nostrae coniunctionis et eius etiam augendae voluntas.

XVIII.

Scr. Romae ex. m. Ian. a. 709 (45).

CICERO LEPTAE.

Simulatque accepi a Seleuco tuo litteras, statim 1
quaesivi e Balbo per codicillos, quid esset in lege.

Rescripsit eos, qui facerent praeconium, vetari esse in decurionibus; qui fecissent, non vetari. Quare bono animo sint et tui et mei familiares; neque enim erat ferendum, cum, qui hodie haruspicinam facerent, in senatum Romae legerentur, eos, qui aliquando praeconium fecissent, in municipiis decuriones esse non licere.

2 De Hispaniis novi nihil. Magnum tamen exercitum Pompeium habere constat; nam Caesar ipse ad suos misit exemplum Paciaeci litterarum, in quo erat illas XI esse legiones. Scripserat etiam Messalla Q. Salasso P. Curtium, fratrem eius, iussu Pompei inspectante exercitu interfectum, quod consensisset cum Hispanis quibusdam, si in oppidum nescio quod Pompeius rei frumentariae causa venisset, eum comprehendere ad Caesaremque deducere.

3 De tuo negotio, quod sponsor es pro Pompeio, si Galba, consponsor tuus, redierit, homo in re familiari non parum diligens, non desinam cum illo communicare, si quid expediri possit; quod videbatur mihi ille confidere.

4 'Oratorem' meum tanto opere a te probari vehementer gaudeo. Mihi quidem sic persuadeo, me, quicquid habuerim iudicii de dicendo, in illum librum contulisse. Qui si est talis, qualem tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum; sin aliter, non recuso, quin, quantum de illo libro, tantundem de mei iudicii fama detrahatur. Leptam nostrum cupio delectari iam talibus scriptis. Etsi abest maturitas aetatis, tamen personare auris eius huius modi vocibus non est inutile.

5 Me Romae tenuit omnino Tulliae meae partus. Sed, cum ea, quem ad modum spero, satis firma sit, teneor tamen, dum a Dolabellae procuratoribus exigam primam pensionem; et mehercule non tam sum peregrinator iam, quam solebam. Aedificia mea me delectant et otium; domus est, quae nulli mearum villarum cedat, otium omni desertissima regione maius. Itaque ne

litterae quidem meae impediuntur, in quibus sine ulla interpellatione versor. Quare, ut arbitror, prius hic te nos quam istic tu nos videbis. Lepta suavissimus ediscat Hesiodum et habeat in ore 'τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα' et cetera.

XIX.

Scr. Asturae ex. m. Sext. a. 709 (45).

CICERO LEPTAE.

Maculam officio functum esse gaudeo. Eius Fa- 1
lernum mihi semper idoneum visum est devorsorio, si
modo tecti satis est ad comitatum nostrum recipiendum.
Ceteroqui mihi locus non displicet. Nec ea re Petri-
num tuum deseram; nam et villa et amoenitas illa
commorationis est, non devorsorii.

De curatione aliqua munerum regiorum cum Oppio 2
locutus sum; nam Balbum, posteaquam tu es profectus,
non vidi. Tantis pedum doloribus adficitur, ut se con-
veniri nolit. Omnino de tota re, ut mihi videris, sa-
pientius faceres, si non curares. Quod enim eo labore
adsequi vis, nullo modo adsequere. Tanta est enim
intumorum multitudo, ut ex iis aliquis potius effluat,
quam novo sit aditus, praesertim qui nihil adferat
praeter operam, in qua ille se dedisse beneficium pu-
tabit (si modo ipsum sciet), non accepisse. Sed tamen
aliquid videbimus, in quo sit species; aliter quidem
non modo non adpetendum, sed etiam fugiendum puto.
Ego me Asturae diutius arbitror commoraturum, quoad
ille quandoque veniat. Vale.

XX.

Scr. Asturae ex. m. Quinct. a. 709 (45).

CICERO TORANIO S.

Dederam triduo ante pueris Cn. Planci litteras ad 1
te; eo nunc ero brevior teque, ut antea consolabar,

hoc tempore monebo. Nihil puto tibi esse utilius quam ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. Nam praeter navigationis longae et hiemalis et minime portuosae periculum, quod vitaveris, ne illud quidem non quantivis, subito, cum certi aliquid audieris, te istim posse proficisci. Nihil est praeterea, cur adventibus te offerre gestias. Multa praeterea
2 metuo, quae cum Cilone nostro communicavi. Quid multa? loco opportuniore in his malis nullo esse potuisti, ex quo te, quocumque opus erit, facillime et expeditissime conferas. Quodsi recipiet ille se ad tempus, aderis; sin (quoniam multa accidere possunt) aliqua res eum vel inpediet vel morabitur, tu ibi eris, ubi omnia scire possis. Hoc mihi prorsus valde pla-
3 cet. De reliquo, ut te saepe per litteras hortatus sum, ita velim tibi persuadeas, te in hac causa nihil habere quod tibi timendum sit praeter communem casum civitatis. Qui etsi est gravissimus, tamen ita viximus et id aetatis iam sumus, ut omnia, quae non nostra culpa nobis accidant, fortiter ferre debeamus. Hic tui omnes valent summaque pietate te desiderant et diligunt et colunt. Tu cura ut valeas et te istim ne temere commoveas.

XXI.

Scr. Romae in. m. Ian. a. 709 (45).

CICERO TORANIO.

1 Etsi, cum haec ad te scribebam, aut adpropinquare exitus huius calamitosissimi belli aut iam aliquid actum et confectum videbatur, tamen cotidie commemorabam te unum in tanto exercitu mihi fuisse adsensorem et me tibi, solosque nos vidisse, quantum esset in eo bello mali, in quo spe pacis exclusa ipsa victoria futura esset acerbissima, quae aut interitum allatura esset, si victus esses, aut, si vicisses, servitutem. Itaque ego, quem tum fortes illi viri et sapientes, Domitii et

Lentuli, timidum esse dicebant (eram plane; timebam enim, ne evenirent ea, quae acciderunt), idem nunc nihil timeo et ad omnem eventum paratus sum. Cum aliquid videbatur caveri posse, tum id neglegi dolebam; nunc vero eversis omnibus rebus, cum consilio profici nihil possit, una ratio videtur, quicquid evenerit, ferre moderate, praesertim cum omnium rerum mors sit extremum, et mihi sim conscius me, quoad licuerit, dignitati rei p. consuluisse et hac amissa salutem retinere voluisse.

2 Haec scripsi, non ut de me ipse dicerem, sed ut tu, qui coniunctissima fuisti mecum et sententia et voluntate, eadem cogitares. Magna enim consolatio est, cum recordare, etiamsi secus acciderit, te tamen recte vereque sensisse. Atque utinam liceat aliquando aliquo rei p. statu nos frui inter nosque conferre sollicitudines nostras, quas pertulimus tum, cum timidi putabamur, quia dicebamus ea futura, quae facta sunt.

3 De tuis rebus nihil esse quod timeas praeter universae rei p. interitum tibi confirmo; de me autem sic velim iudices, quantum ego possim, me tibi, saluti tuae liberisque tuis summo cum studio praesto semper futurum. Vale.

XXII.

Scr. Romae m. Maio a. 708 (46).

CICERO DOMITIO.

1 Non ea res me deterruit, quo minus, posteaquam in Italiam venisti, litteras ad te mitterem, quod tu ad me nullas miseras, sed quia, nec quid tibi pollicerer ipse egens rebus omnibus, nec quid suaderem, cum mihimet ipsi consilium desset, nec quid consolationis adferrem in tantis malis, reperiebam. Haec quamquam nihilo meliora sunt nunc etiam atque etiam multo desperatiora, tamen inanis esse meas litteras quam nullas malui.

2 Ego si te intellegerem plus conatum esse suscipere rei p. causa muneris, quam quantum praestare potuisses, tamen, quibuscumque rebus possem, ad eam condicionem te vivendi, quae daretur, qu*aecum*que esset, hortarer; sed, cum consilii tui bene fortiterque suscepti eum tibi finem statueris, quem ipsa fortuna terminum nostrarum contentionum esse voluisset, oro optestorque te pro vetere nostra coniunctione ac necessitudine proque summa mea in te benevolentia et tua in me pari, te ut nobis, parenti, coniugi tuisque omnibus, quibus es fuistique semper carissimus, salvum conserves, incolumitati tuae tuorumque, qui de te pendent, consulas, quae didicisti quaeque ab adulescentia pulcherrime a sapientissimis viris tradita memoria et scientia comprehendisti, iis hoc tempore utare, quos coniunctos summa benivolentia plurimisque officiis amisisti, eorum
3 desiderium, si non aequo animo, at forti feras. Ego quid possim, nescio vel potius me parum posse sentio; illud tamen tibi polliceor, me, quaecumque saluti dignitatique tuae conducere arbitrabor, tanto studio esse facturum, quanto semper tu et studio et officio in meis rebus fuisti. Hanc meam voluntatem ad matrem tuam, optimam feminam tuique amantissimam, detuli. Si quid ad me scripseris, ita faciam, ut te velle intellexero; sin autem tu minus scripseris, ego tamen omnia, quae tibi utilia esse arbitrabor, summo studio diligenterque curabo. Vale.

LIBER SEPTIMUS.

AD M. MARIUM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae m. Oct. a. 699 (55).

M. CICERO S. D. M. MARIO.

Si te dolor aliqui corporis aut infirmitas valetu- 1
dinis tuae tenuit, quo minus ad ludos venires, fortunae magis tribuo quam sapientiae tuae; sin haec, quae ceteri mirantur, contemnenda duxisti et, cum per valetudinem posses, venire tamen noluisti, utrumque laetor, et sine dolore corporis te fuisse et animo valuisse, cum ea, quae sine causa mirantur alii, neglexeris, modo ut tibi constiterit fructus otii tui; quo quidem tibi perfrui mirifice licuit, cum esses in ista amoenitate paene solus relictus. Neque tamen dubito, quin tu in illo cubiculo tuo, ex quo tibi Stabianum perforasti et patefecisti sinum, per eos dies matutina tempora lectiunculis consumpseris, cum illi interea, qui te istic reliquerunt, spectarent communis mimos semisomni. Reliquas vero partis diei tu consumebas iis delectationibus, quas tibi ipse ad arbitrium tuum compararas; nobis autem erant ea perpetienda, quae Sp. Maecius probavisset. Omnino, si quaeris, ludi apparatissimi, sed non 2
tui stomachi; coniecturam enim facio de meo. Nam primum honoris causa in scaenam redierant ii, quos ego honoris causa de scaena decessisse arbitrabar. De-

liciae vero tuae, noster Aesopus, eius modi fuit, ut ei desinere per omnis homines liceret. Is iurare cum coepisset, vox eum defecit in illo loco: 'Si sciens fallo'. Quid tibi ego alia narrem? nosti enim reliquos ludos: qui ne id quidem leporis habuerunt, quod solent mediocres ludi. Apparatus enim spectatio tollebat omnem hilaritatem, quo quidem apparatu non dubito quin animo aequissimo carueris. Quid enim delectationis habent sescenti muli in 'Clytaemestra' aut in 'Equo Troiano' creterrarum tria milia aut armatura varia peditatus et equitatus in aliqua pugna? quae popularem admirationem habuerunt, delectationem
3 tibi nullam attulissent. Quodsi tu per eos dies operam dedisti Protogeni tuo, dum modo is tibi quidvis potius quam orationes meas legerit, ne tu haud paulo plus quam quisquam nostrum delectationis habuisti. Non enim te puto Graecos aut Oscos ludos desiderasse, praesertim cum Oscos vel in senatu vestro spectare possis, Graecos ita non ames, ut ne ad villam quidem tuam via Graeca ire soleas. Nam quid ego te athletas putem desiderare, qui gladiatores contempseris? in quibus ipse Pompeius confitetur se et operam et oleum perdidisse. Reliquae sunt venationes binae per dies quinque, magnificae, nemo negat; sed quae potest homini esse polito delectatio, cum aut homo inbecillus a valentissima bestia laniatur, aut praeclara bestia venabulo transverberatur? Quae tamen, si videnda sunt, saepe vidisti; neque nos, qui haec spectamus, quicquam novi vidimus. Extremus elephantorum dies fuit. In quo admiratio magna vulgi atque turbae, delectatio nulla exstitit; quin etiam misericordia quaedam consecutast atque opinio eius modi, esse quandam illi beluae cum genere humano societatem.

4 His ego tamen diebus ludis scaenicis, ne forte videar tibi non modo beatus, sed liber omnino fuisse, dirupi me paene in iudicio Galli Canini, familiaris tui. Quodsi tam facilem populum haberem, quam Aesopus

habuit, libenter mehercule artem desinerem tecumque et cum similibus nostri viverem. Nam me cum antea taedebat, cum et aetas et ambitio me hortabatur, et licebat denique, quem nolebam, non defendere, tum vero hoc tempore vita nullast. Neque enim fructum ullum laboris exspecto et cogor non numquam homines non optime de me meritos rogatu eorum, qui bene meriti sunt, defendere. Itaque quaero causas 5
omnis aliquando vivendi arbitratu meo teque et istam rationem otii tui et laudo vehementer et probo, quodque nos minus intervisis, hoc fero animo aequiore, quod, si Romae esses, tamen neque nos lepore tuo neque te, si qui est in me, meo frui liceret propter molestissimas occupationes meas. Quibus si me relaxaro (nam, ut plane exsolvam, non postulo), te ipsum, qui multos annos nihil aliud commentaris, docebo profecto, quid sit humaniter vivere. Tu modo istam imbecillitatem valetudinis tuae sustenta et tuere, ut facis, ut nostras villas obire et mecum simul lecticula concursare possis.

Haec ad te pluribus verbis scripsi, quam soleo, 6
non otii abundantia, sed amoris erga te, quod me quadam epistula subinvitaras, si memoria tenes, ut ad te aliquid eius modi scriberem, quo minus te praetermisisse ludos paeniteret. Quod si adsecutus sum, gaudeo; sin minus, hoc me tamen consolor, quod posthac ad ludos venies nosque vises neque in epistulis relinques meis spem aliquam delectationis tuae.

II.

Scr. Romae in. anno 703 (51).

M. CICERO S. D. M. MARIO.

Mandatum tuum curabo diligenter. Sed homo acu- 1
tus ei mandasti potissimum, cui expediret illud venire quam plurimo. Sed eo vidisti multum, quod praefinisti,

quo ne pluris emerem. Quod si mihi permisisses, qui meus amor in te est, confecissem cum coheredibus; nunc, quoniam tuum pretium novi, inlicitatorem potius ponam, quam illud minoris veneat. Sed de ioco satis
2 est. Tuum negotium agam, sicuti debeo, diligenter.

De Bursa te gaudere certo scio; sed nimis verecunde mihi gratularis: putas enim, ut scribis, propter hominis sordes minus me magnam illam laetitiam putare. Credas mihi velim magis me iudicio hoc quam morte inimici laetatum. Primum enim iudicio malo quam gladio, deinde gloria potius amici quam calamitate; in primisque me delectavit tantum studium bonorum in me extitisse contra incredibilem contentionem cla-
3 rissimi et potentissimi viri; postremo (vix veri simile fortasse videatur) oderam multo peius hunc quam illum ipsum Clodium. Illum enim oppugnaram, hunc defenderam; et ille, cum omnis res p. in meo capite discrimen esset habitura, magnum quiddam spectavit, nec sua sponte, sed eorum auxilio, qui me stante stare non poterant, hic simiolus animi causa me, in quem inveheretur, delegerat persuaseratque non nullis invidis meis se in me emissarium semper fore. Quam ob rem valde iubeo gaudere te. Magna res gesta est. Numquam ulli fortiores cives fuerunt, quam qui ausi sunt eum contra tantas opes eius, a quo ipsi lecti iudices erant, condemnare; quod fecissent numquam, nisi iis
4 dolori meus fuisset dolor. Nos hic in multitudine et celebritate iudiciorum et novis legibus ita distinemur, ut cotidie vota faciamus, ne intercaletur, ut quam primum te videre possimus.

III.

Scr. Romae ante K. Sept. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. M. MARIO.

1 Persaepe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur et, ut video, versabimur,

solet in mentem venire illius temporis, quo proxime fuimus una; quin etiam ipsum diem memoria teneo; nam a. d. IIII Id. Mai. Lentulo et Marcello cos., cum in Pompeianum vesperi venissem, tu mihi sollicito animo praesto fuisti. Sollicitum autem te habebat cogitatio cum officii tum etiam periculi mei. Si manerem in Italia, verebare, ne officio dessem; si proficiscerer ad bellum, periculum te meum commovebat. Quo tempore vidisti profecto me quoque ita conturbatum, ut non explicarem, quid esset optimum factu. Pudori tamen malui famaeque cedere quam salutis meae rationem ducere. Cuius me mei facti paenituit 2
non tam propter periculum meum quam propter vitia multa, quae ibi offendi, quo veneram, primum neque magnas copias neque bellicosas; deinde extra ducem paucosque praeterea (de principibus loquor) reliqui primum in ipso bello rapaces, deinde in oratione ita crudeles, ut ipsam victoriam horrerem; maximum autem aes alienum amplissimorum virorum. Quid quaeris? nihil boni praeter causam. Quae cum vidissem, desperans victoriam primum coepi suadere pacem, cuius fueram semper auctor; deinde, cum ab ea sententia Pompeius valde abhorreret, suadere institui, ut bellum duceret. Hoc interdum probabat et in ea sententia videbatur fore et fuisset fortasse, nisi quadam ex pugna coepisset suis militibus confidere. Ex eo tempore vir ille summus nullus imperator fuit. Signa tirone et collecticio exercitu cum legionibus robustissimis contulit; victus turpissime amissis etiam castris solus fugit. Hunc ego mihi belli finem feci nec putavi, cum inte- 3
gri pares non fuissemus, fractos superiores fore; discessi ab eo bello, in quo aut in acie cadendum fuit aut in aliquas insidias incidendum aut deveniendum in victoris manus aut ad Iubam confugiendum aut capiendus tamquam exilio locus aut consciscenda mors voluntaria. Certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles aut non auderes committere. Ex omnibus autem iis,

quae dixi, incommodis nihil tolerabilius exilio, praesertim innocenti, ubi nulla adiunctast turpitudo, addo etiam: cum ea urbe careas, in qua nihil sit, quod videre possis sine dolore. Ego cum meis, si quicquam nunc cuiusquam est, etiam in meis esse malui. Quae
4 acciderunt, omnia dixi futura. Veni domum, non quo optima vivendi condicio esset, sed tamen, si esset aliqua forma rei p., tamquam in patria ut essem, si nulla, tamquam in exilio. Mortem mihi cur consciscerem, causa non visast, cur optarem, multae causae. Vetus est enim, ubi non sis, qui fueris, non esse, cur velis vivere. Sed tamen vacare culpa magnum est solacium, praesertim cum habeam duas res, quibus me sustentem, optimarum artium scientiam et maximarum rerum gloriam; quarum altera mihi vivo numquam eripietur, altera ne mortuo quidem.

5 Haec ad te scripsi verbosius et tibi molestus fui, quod te cum mei tum rei p. cognovi amantissimum. Notum tibi omne meum consilium esse volui, ut primum scires me numquam voluisse plus quemquam posse quam universam rem p., postea autem quam alicuius culpa tantum valeret unus, ut opsisti non posset, me voluisse pacem; amisso exercitu et eo duce, in quo spes fuerat uno, me voluisse etiam reliquis omnibus, postquam non potuerim, mihi ipsi finem fecisse belli; nunc autem, si haec civitas est, civem esse me, si non, exulem esse non incommodiore loco, quam si Rhodum aut Mytilenas me contulissem.

6 Haec tecum coram malueram; sed, quia longius fiebat, volui per litteras eadem, ut haberes, quid diceres, si quando in vituperatores meos incidisses. Sunt enim, qui, cum meus interitus nihil fuerit rei p. profuturus, criminis loco putent esse, quod vivam: quibus ego certo scio non videri satis multos perisse. Qui si me audissent, quamvis iniqua pace, honeste tamen viverent; armis enim inferiores, non causa fuissent.

Habes epistulam verbosiorem fortasse, quam velles; quod tibi ita videri putabo, nisi mihi longiorem remiseris. Ego si, quae volo, expediero, brevi tempore te, ut spero, videbo.

IV.

Scr. in Cumano m. interc. post. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. M. MARIO.

A. d. XIIII K. in Cumanum veni cum Libone tuo vel nostro potius; in Pompeianum statim cogito, sed faciam ante te certiorem. Te cum semper valere cupio tum certe, dum hic sumus; vides enim, quanto post una futuri simus. Quare, si quod constitutum cum podagra habes, fac, ut in alium diem differas. Cura igitur, ut valeas, et me hoc biduo aut triduo exspecta.

V.

Scr. Romae m. Apr. a. 700 (54).

CICERO CAESARI IMP. S. D.

Vide, quam mihi persuaserim te me esse alterum 1
non modo in iis rebus, quae ad me ipsum, sed etiam in iis, quae ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram, quocumque exirem, mecum ducere, ut eum meis omnibus studiis, beneficiis quam ornatissimum domum reducerem; sed, posteaquam et Pompei commoratio diuturnior erat, quam putaram, et mea quaedam tibi non ignota dubitatio aut impedire profectionem meam videbatur aut certe tardare (vide, quid mihi sumpserim), coepi velle ea Trebatium exspectare a te, quae sperasset a me, neque mehercule minus ei prolixe de tua voluntate promisi, quam eram solitus de mea polliceri. Casus vero mirificus quidam intervenit quasi vel 2
testis opinionis meae vel sponsor humanitatis tuae.

Nam, cum de hoc ipso Trebatio cum Balbo nostro loquerer accuratius domi meae, litterae mihi dantur a te, quibus in extremis scriptum erat: 'M. † itfiuium, quem mihi commendas, vel regem Galliae faciam, vel hunc Leptae delega, si vis. Tu ad me alium mitte, quem ornem'. Sustulimus manus et ego et Balbus. Tanta fuit opportunitas, ut illud nescio quid non fortuitum, sed divinum videretur. Mitto igitur ad te Trebatium atque ita mitto, ut initio mea sponte, post
3 autem invitatu tuo mittendum duxerim. Hunc, mi Caesar, sic velim omni tua comitate complectare, ut omnia, quae per me possis adduci ut in meos conferre velis, in unum hunc conferas. De quo tibi homine haec spondeo non illo vetere verbo meo, quod cum ad te de Milone scripsissem, iure lusisti, sed more Romano, quo modo homines non inepti locuntur, probiorem hominem, meliorem virum, pudentiorem esse neminem; accedit etiam, quod familiam ducit in iure civili singulari memoria, summa scientia. Huic ego neque tribunatum neque praefecturam neque ullius beneficii certum nomen peto, benevolentiam tuam et liberalitatem peto neque impedio, quo minus, si tibi ita placuerit, etiam hisce eum ornes gloriolae insignibus: totum denique hominem tibi ita trado, 'de manu', ut aiunt, 'in manum' tuam istam et victoria et fide praestantem. Simus enim putidiusculi, *quam*quam per te vix licet; verum, ut video, licebit. Cura, ut valeas, et me, ut amas, ama.

VI.

Scr. in Cumano aut Pompeiano m. Mai. a. 700 (54).

CICERO S. D. TREBATIO.

1 In omnibus meis epistolis, quas ad Caesarem aut ad Balbum mitto, legituma quaedam est accessio commendationis tuae, nec ea vulgaris, sed cum aliquo insigni indicio meae erga te benevolentiae. Tu modo

ineptias istas et desideria urbis et urbanitatis depone et, quo consilio profectus es, id assiduitate et virtute consequere. Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quam ignoverunt Medeae,

'Quaé Corinthum arcem áltam habebant má-
tronae opulentae, óptimates',

quibus illa manibus gypsatissimis persuasit, ne sibi vitio illae verterent, quod abesset a patria; nam

'Múlti suam rem béne gessere et públicam
patriá procul;
Múlti, qui domi aétatem agerent, própterea
sunt ímprobati'.

Quo in numero tu certe fuisses, nisi te extrusissemus. 2
Sed plura scribemus alias. Tu, qui ceteris cavere didicisti, in Britannia ne ab essedariis decipiaris, caveto et (quoniam Medeam coepi agere) illud semper memento:

'Qui ípse sibi sapiéns prodesse nón quit,
nequiquám sapit'.

Cura, ut valeas.

VII.

Scr. Romae ex. m. Iun. a. 700 (54).

CICERO TREBATIO.

Ego te commendare non desisto, sed, quid profi- 1
ciam, ex te scire cupio. Spem maximam habeo in Balbo, ad quem de te diligentissime et saepissime scribo. Illud soleo mirari, non me totiens accipere tuas litteras, quotiens a Quinto mihi fratre adferantur. In Britannia nihil esse audio neque auri neque argenti. Id si itast, essedum aliquod capias suadeo et ad nos quam primum recurras. Sin autem sine Bri- 2
tannia tamen adsequi, quod volumus, possumus, perfice,

ut sis in familiaribus Caesaris. Multum te in eo frater adiuvabit meus, multum Balbus, sed, mihi crede, tuus pudor et labor plurimum. † Imperatorem liberalissimum, aetatem opportunissimam, commendationem certe singularem, ut tibi unum timendum sit, ne ipse tibi defuisse videare.

VIII.

Scr. Romae ex. m. Quinct. a. 700 (54).

CICERO TREBATIO.

1 Scripsit ad me Caesar perhumaniter nondum te sibi satis esse familiarem propter occupationes suas, sed certe fore. Cui quidem ego rescripsi, quam mihi gratum esset futurum, si quam plurimum in te studii, officii, liberalitatis suae contulisset. Sed ex tuis litteris cognovi praeproperam quandam festinationem tuam et simul sum admiratus, cur tribunatus commoda, dempto
2 praesertim labore militiae, contempseris. Querar cum Vacerra et Manilio; nam Cornelio nihil audeo dicere, cuius tu periculo stultus es, quoniam te ab eo sapere didicisse profiteris. Quin tu urges istam occasionem et facultatem, qua melior numquam reperietur? Quod scribis de illo Preciano iureconsulto, ego te ei non desino commendare; scribit enim ipse mihi te sibi gratias agere debere. De eo quid sit, cura, ut sciam. Ego vestras Britannicas litteras exspecto.

IX.

Scr. Romae ex. m. Sept. a. 700 (54).

CICERO TREBATIO.

1 Iam diu ignoro, quid agas; nihil enim scribis; neque ego ad te his duobus mensibus scripseram. Quod cum Quinto fratre meo non eras, quo mitterem aut cui darem, nesciebam. Cupio scire, quid agas et ubi

sis hiematurus; equidem velim cum Caesare, sed ad
eum propter eius *luctum* nihil sum ausus scribere; ad
Balbum tamen scripsi. Tu tibi desse noli; serius po- 2
tius ad nos, dum plenior. Quod huc properes, nihil
est, praesertim Battara mortuo. Sed tibi consilium
non dest. Quid constitueris, cupio scire. Cn. Octavius 3
est an Cn. Cornelius quidam, tuus familiaris, summo
genere natus, terrae filius. Is me quia scit tuum familiarem esse, crebro ad cenam invitat. Adhuc non
potuit perducere, sed mihi tamen gratum est.

X.

Scr. Romae ex. m. Dec. a. 700 (54).

M. CICERO S. D. TREBATIO.

Legi tuas litteras, ex quibus intellexi te Caesari 1
nostro valde iureconsultum videri. Est, quod gaudeas te in ista loca venisse, ubi aliquid sapere viderere. Quodsi in Britanniam quoque profectus esses, profecto nemo in illa tanta insula peritior te fuisset. Verum tamen (rideamus licet; sum enim a te invitatus) subinvideo tibi ultro etiam accersitum ab eo, ad quem ceteri non propter superbiam eius, sed propter occupationem adspirare non possunt. Sed tu in ista epistula 2
nihil mihi scripsisti de tuis rebus, quae mehercule mihi non minori curae sunt quam meae. Valde metuo, ne frigeas in hibernis. Quam ob rem camino luculento utendum censeo (idem Mucio et Manilio placebat), praesertim qui sagis non abundares. Quamquam vos nunc istic satis calere audio; quo quidem nuntio valde mehercule de te timueram. Sed tu in re militari multo es cautior quam in advocationibus, qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi neque spectare essedarios, quem antea ne andabata quidem defraudare poteramus. Sed iam satis iocati sumus.

3 Ego de te ad Caesarem quam diligenter scripserim, tute scis, quam saepe, ego; sed mehercule iam intermiseram, ne viderer liberalissimi hominis meique amantissimi voluntati erga me diffidere. Sed tamen iis litteris, quas proxime dedi, putavi esse hominem commonendum. Id feci; quid profecerim, facias me velim certiorem et simul de toto statu tuo consiliisque omnibus; scire enim cupio, quid agas, quid exspectes, quam longum istum tuum discessum a nobis futurum
4 putes. Sic enim tibi persuadeas velim, unum mihi esse solacium, quare facilius possim pati te esse sine nobis, si tibi esse id emolumento sciam; sin autem id non est, nihil duobus nobis est stultius, me, qui te non Romam attraham, te, qui non huc advoles. Una mehercule nostra vel severa vel iocosa congressio pluris erit quam non modo hostes, sed etiam fratres nostri Haedui. Quare omnibus de rebus fac ut quam primum sciam.

'Aut cónsolando aut cónsilio aut re iúvero'.

XI.

Ser. fort. in Tusculano m. Ian. a. 701 (53).

CICERO TREBATIO.

1 Nisi ante Roma profectus esses, nunc eam certe relinqueres; quis enim tot interregnis iureconsultum desiderat? Ego omnibus, unde petitur, hoc consilii dederim, ut a singulis interregibus binas advocationes postulent. Satisne tibi videor abs te ius civile didi-
2 cisse? Sed heus tu! quid agis? ecquid fit? video enim te iam iocari per litteras. Haec signa meliora sunt quam in meo Tusculano. Sed, quid sit, scire cupio. Consuli quidem te a Caesare scribis; sed ego tibi ab illo consuli mallem. Quod si aut fit aut futurum putas, perfer istam militiam et permane; ego enim desiderium tui spe tuorum commodorum consolabor; sin

autem ista sunt inaniora, recipe te ad nos. Nam aut
erit hic aliquid aliquando, aut, si minus, una meher-
cule conlocutio nostra pluris erit quam omnes Samaro-
brivae. Denique, si cito te rettuleris, sermo nullus
erit; si diutius frustra afueris, non modo Laberium,
sed etiam sodalem nostrum Valerium pertimesco; mira
enim persona induci potest Britannici iureconsulti.
Haec ego non rideo, quamvis tu rideas, sed de re se- 3
verissima tecum, ut soleo, iocor. Remoto ioco tibi
hoc amicissimo animo praecipio, ut, si istic mea com-
mendatione tuam dignitatem optinebis, perferas nostri
desiderium, honestatem et facultates tuas augeas, sin
autem ista frigebunt, recipias te ad nos. Omnia tamen,
quae vis, et tua virtute profecto et nostro summo
erga te studio consequere.

XII.

Scr. Romae m. Febr. a. 701 (53).

CICERO TREBATIO.

Mirabar, quid esset, quod tu mihi litteras mittere 1
intermisisses: indicavit mihi Pansa meus Epicureum te
esse factum. O castra praeclara! Quid tu fecisses, si
te Tarentum et non Samarobrivam misissem? Iam tum
mihi non placebas, cum idem tuebare quod † Zeius,
familiaris meus. Sed quonam modo ius civile defen- 2
des, cum omnia tua causa facias, non civium? Ubi
porro illa erit formula fiduciae: 'VT INTER BONOS
BENE AGIER OPORTET'? † quis enim est, qui facit
nihil nisi sua causa? Quod ius statues 'COMMVNI DIVI-
DVNDO', quom commune nihil possit esse apud eos,
qui omnia voluptate sua metiuntur? Quo modo autem
tibi placebit 'IOVEM LAPIDEM IVRARE', cum scias Io-
vem iratum esse nemini posse? Quid fiet porro populo
Ulubrano, si tu statueris *πολιτεύεσθαι* non oportere?
Quare, si plane a nobis deficis, moleste fero, sin

Pansae adsentari commodumst, ignosco: modo scribe aliquando ad nos, quid agas et a nobis quid fieri aut curari velis.

XIII.

Scr. Romae IV Non. Mart. a. 701 (53).

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1 Adeone me iniustum esse existimasti, ut tibi irascerer, quod parum mihi constans et nimium cupidus decedendi viderere, ob eamque causam me arbitrarere litteras ad te iam diu non misisse? Mihi perturbatio animi tui, quam primis litteris perspiciebam, molestiam attulit; neque alia ulla fuit causa intermissionis epistularum, nisi quod, ubi esses, plane nesciebam. Hic tu me etiam insimulas nec satisfactionem meam accipis? Audi, Testa mi: utrum superbiorem te pecunia facit, an quod te imperator consulit? Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari. Si vero utrumque est, quis te feret praeter
2 me, qui omnia ferre possum? Sed ut ad rem redeam, te istic invitum non esse vehementer gaudeo, et, ut illud erat molestum, sic hoc est iucundum. Tantum metuo, ne artificium tuum tibi parum prosit: nam, ut audio, istic

'Non ex iure manum consertum, sed magis ferro
Rem repetunt',

et tu soles ad vim faciundam adhiberi, neque est, quod illam exceptionem in interdicto pertimescas: 'QVOD TV PRIOR VI HOMINIBVS ARMATIS NON VENERIS'; scio enim te non esse procacem in lacessendo. Sed, ut ego quoque te aliquid admoneam de vestris cautionibus, Treviros vites censeo. Audio capitalis esse; mallem 'AERE, ARGENTO, AVRO' essent. Sed alias iocabimur. Tu ad me de istis rebus omnibus scribas velim quam diligentissime. D. IIII Non. Mart.

XIV.

Scr. Romae circ. m. Quinct. a. 701 (53).

CICERO TREBATIO.

Chrysippus Vettius, Cyri architecti libertus, fecit, 1
ut te non inmemorem putarem mei; salutem enim verbis tuis mihi nuntiarat. Valde iam lautus es, qui gravere litteras ad me dare homini praesertim prope domestico. Quodsi scribere oblitus es, minus multi iam te advocato causa cadent; si nostri oblitus es, dabo operam, ut istuc veniam, antequam plane ex animo tuo effluo; sin aestivorum timor te debilitat, aliquid excogita, ut fecisti de Britannia. Illud quidem 2
perlibenter audivi ex eodem Chrysippo, te esse Caesari familiarem; sed mehercule mallem, id quod erat aequius, de tuis rebus ex tuis litteris quam saepissime cognoscerem. Quod certe ita fieret, si tu maluisses benivolentiae quam litium iura perdiscere. Sed haec iocati sumus et tuo more et non nihil etiam nostro. Te valde amamus nosque a te amari cum volumus tum etiam confidimus.

XV.

Scr. Romae m. Iun. a. 701 (53).

CICERO TREBATIO.

Quam sint morosi, qui amant, vel ex hoc intellegi 1
potest: Moleste ferebam antea te invitum istic esse; pungit me rursus, quod scribis esse te istic libenter. Neque enim mea commendatione te non delectari facile patiebar et nunc angor quicquam tibi sine me esse iucundum. Sed hoc tamen malo ferre nos desiderium, quam te non ea, quae spero, consequi. Quom vero 2
in C. Mati, suavissimi doctissimique hominis, familiaritatem venisti, non dici potest, quam valde gaudeam. Qui fac ut te quam maxime diligat. Mihi crede, nihil

ex ista provincia potes, quod iucundius sit, deportare. Cura, ut valeas.

XVI.

Scr. Romae ex. m. Nov. a. 700 (54).

M. CICERO S. D. TREBATIO.

1 In 'Equo Troiano' scis esse in extremo: 'sero sapiunt'. Tu tamen, mi vetule, non sero. Primas illas rabiosulas sat fatuas dedisti; deinde quod in Britannia non nimis *φιλοθέωρον* te praebuisti, plane non reprehendo. Nunc vero in hibernis intectus mihi videris, itaque te commovere non curas.

'Úsquequaque sápere oportet; íd erit telum acérrimum'.

2 Ego si foris cenitarem, Cn. Octavio, familiari tuo, non defuissem; cui tamen dixi, cum me aliquotiens invitaret: 'Oro te, quis tu es?' Sed mehercules extra iocum homo bellus est; vellem eum tecum abduxisses.

3 Quid agatis et ecquid in Italiam venturi sitis hac hieme, fac plane sciam. Balbus mihi confirmavit te divitem futurum. Id utrum Romano more locutus sit, bene nummatum te futurum, an quo modo Stoici dicunt, omnes esse divites, qui caelo et terra frui possint, postea videro. Qui istinc veniunt, superbiam tuam accusant, quod negent te percontantibus respondere. Sed tamen est, quod gaudeas; constat enim inter omnis neminem te uno Samarobrivae iuris peritiorem esse.

XVII.

Scr. Romae ex. m. Oct. a. 700 (54).

CICERO TREBATIO S.

1 Ex tuis litteris et Quinto fratri gratias egi et te aliquando conlaudare possum, quod iam videris certa

aliqua in sententia constitisse. Nam primorum mensum litteris tuis vehementer commovebar, quod mihi interdum (pace tua dixerim) levis in urbis urbanitatisque desiderio, interdum piger, interdum timidus in labore militari, saepe autem etiam, quod a te alienissimumst, subimpudens videbare. Tamquam enim syngrapham ad imperatorem, non epistulam attulisses, sic pecunia ablata domum redire properabas, nec tibi in mentem veniebat eos ipsos, qui cum syngraphis venissent Alexandream, nummum adhuc nullum auferre potuisse. Ego si mei commodi rationem ducerem, te 2
mecum esse maxime vellem; non enim mediocri adficiebar vel voluptate ex consuetudine nostra vel utilitate ex consilio atque opera tua; sed, cum te ex adulescentia tua in amicitiam et fidem meam contulisses, semper te non modo tuendum mihi, sed etiam augendum atque ornandum putavi. Itaque, quoad opinatus sum me in provinciam exiturum, quae ad te ultro detulerim, meminisse te credo. Posteaquam ea mutata ratiost, cum viderem me a Caesare honorificentissime tractari et unice diligi hominisque liberalitatem incredibilem et singularem fidem nossem, sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui. Quod ille ita et accepit et mihi saepe litteris significavit et tibi et verbis et re ostendit mea commendatione sese valde esse commotum. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid aut velle tua causa putas, ne dimiseris et, *si* quae te forte res aliquando offenderit, cum ille aut occupatione aut difficultate tardior tibi erit visus, perferto et ultima expectato; quae ego tibi iucunda et honesta praestabo. Pluribus te 3
hortari non debeo; tantum moneo, neque amicitiae confirmandae clarissimi ac liberalissimi viri neque uberioris provinciae neque aetatis magis idoneum tempus, si hoc amiseris, te esse ullum umquam reperturum. 'Hoc', quem ad modum vos scribere soletis in vestris libris, 'idem Q. Cornelio videbatur'. In Britanniam

te profectum non esse gaudeo, quod et labore caruisti, et ego te de rebus illis non audiam. Ubi sis hibernaturus et qua spe aut condicione, perscribas ad me velim.

XVIII.

Scr. in Pomptino VI Id. Apr. a. 701 (53).

CICERO TREBATIO S.

1 Accepi a te aliquot epistulas uno tempore, quas tu diversis temporibus dederas. In quibus me cetera delectarunt; significabant enim te istam militiam iam firmo animo ferre et esse fortem virum et constantem; quae ego paulisper in te ita desideravi non inbecillitate animi tui, sed magis ut desiderio nostri te aestuare putarem. Quare perge, ut coepisti; forti animo istam tolera militiam. Multa, mihi crede, adsequere; ego enim renovabo commendationem, sed tempore. Sic habeto, non tibi maiori esse curae, ut iste tuus a me discessus quam fructuosissimus tibi sit, quam mihi. Itaque, quoniam vestrae cautiones infirmae sunt, Graeculam tibi misi cautionem chirographi mei. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias; ego enim ignavissimo cuique maximam fidem habeo.

2 Sed ut ad epistulas tuas redeam, cetera belle; illud miror: quis solet eodem exemplo pluris dare, qui sua manu scribit? nam quod in palimpsesto, laudo equidem parsimoniam; sed miror, quid in illa chartula fuerit, quod delere malueris quam *non* haec scribere nisi forte tuas formulas; non enim puto te meas epistulas delere, ut reponas tuas. An hoc significas, nihil fieri, frigere te, ne chartam quidem tibi suppeditare? Iam ista tua culpa est, qui verecundiam tecum extuleris et non hic nobiscum reliqueris.

3 Ego te Balbo, cum ad vos proficiscetur, more Romano commendabo. Tu, si intervallum longius erit mearum litterarum, ne sis admiratus; eram enim afu-

turus mense Aprili. Has litteras scripsi in Pomptino, cum ad villam M. Aemili Philemonis devertissem, ex qua iam audieram fremitum clientium meorum, quos quidem tu mihi conciliasti; nam Ulubris honoris mei causa vim maximam ranunculorum se commosse constabat. Cura, ut valeas. VI Id. April. de Pomptino.

Epistulam tuam, quam accepi ab L. Arruntio, con- 4
scidi innocentem; nihil enim habebat, quod non vel in contione recte legi posset. Sed et Arruntius ita te mandasse aiebat, et tu adscripseras. Verum illud esto; nihil te ad me postea scripsisse demiror, praesertim tam novis rebus.

XIX.

Scr. Regi V K. Sextil. u. 710 (44).

CICERO TREBATIO S.

Vide, quanti apud me sis; etsi iure id quidem: non enim te amore vinco. Verum tamen, quod praesenti tibi prope subnegaram, non tribueram certe, id absenti debere non potui. Itaque, ut primum Velia navigare coepi, institui Topica Aristotelea conscribere ab ipsa urbe commonitus amantissima tui. Eum librum tibi misi Regio scriptum, quam planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quaedam videbuntur opscuriora, cogitare debebis nullam artem litteris sine interprete et sine aliqua exercitatione percipi posse. Non longe abieris; num ius civile vestrum ex libris cognosci potest? qui quamquam plurimi sunt, doctorem tamen usumque desiderant. Quamquam tu, si attente leges, si saepius, per te omnia consequere ut certe intellegas; ut vero etiam ipsi tibi loci proposita quaestione occurrant, exercitatione consequere; in qua quidem nos te continebimus, si et salvi redierimus et salva ista offenderimus. V K. Sextil. Regio.

XX.

Scr. Veliae XIII K. Sext. a. 710 (44).

CICERO TREBATIO S.

1 Amabilior mihi Velia fuit, quod te ab ea sensi amari. Sed quid ego dicam 'te', quem quis non amat? Rufio medius fidius tuus ita desiderabatur, ut si esset unus e nobis. Sed te ego non reprehendo, qui illum ad aedificationem tuam traduxeris. Quamquam enim Velia non est vilior quam Lupercal, tamen istuc malo quam haec omnia. Tu, si me audies, quem soles, has paternas possessiones tenebis (nescio quid enim Velienses verebantur) neque Haletem, nobilem amnem, relinques nec Papirianam domum deseres; quamquam illa quidem habet lotum, a quo etiam advenae teneri solent; quem tamen si excideris, multum prospexeris.
2 Sed in primis opportunum videtur, his praesertim temporibus, habere perfugium primum eorum urbem, quibus carus sis, deinde tuam domum tuosque agros, eaque remoto, salubri, amoeno loco; idque etiam mea interesse, mi Trebati, arbitror. Sed valebis meaque negotia videbis meque dis iuvantibus ante brumam
3 exspectabis. Ego a Sex. Fadio, Niconis discipulo, librum abstuli '*Νίκωνος περὶ πολυφαγίας*'. O medicum suavem meque docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit, te quidem non videtur. Ventus increbrescit. Cura, ut valeas. XIII K. Sext. Velia.

XXI.

Scr. in Tusculano ex. m. Iun. a. 710 (44).

CICERO TREBATIO S.

Sili causam te docui. Is postea fuit apud me. Cum ei dicerem tibi videri sponsionem illam nos sine periculo facere posse, 'SI BONORUM TVRPILIAE POS-

SESSIONEM Q. CAEPIO PRAETOR EX EDICTO SVO MIHI DEDIT', negare aiebat Servium tabulas testamenti esse eas, quas instituisset is, qui factionem testamenti non habuerit; hoc idem Ofillium dicere; tecum se locutum negabat meque rogavit, ut se et causam suam tibi commendarem. Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio quisquam est, te tamen excepto. Gratissimum mihi igitur feceris, si ad eum ultro veneris eique pollicitus eris, sed, si me amas, quam primum. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

XXII.

Scr. in Tusculano m. Iun., ut videtur, a. 710 (44).

CICERO TREBATIO S.

Inluseras heri inter scyphos, quod dixeram controversiam esse, possetne heres, quod furtum antea factum esset, furti recte agere. Itaque, etsi domum bene potus seroque redieram, tamen id caput, ubi haec controversia est, notavi et descriptum tibi misi, ut scires id, quod tu neminem sensisse dicebas, Sex. Aelium, M'. Manilium, M. Brutum sensisse. Ego tamen Scaevolae et Testae adsentior.

XXIII.

Scr. Romae ex. a. 692 (62) aut paulo post, ut videtur.

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

Tantum quod ex Arpinati veneram, cum mihi a te 1
litterae redditae sunt, ab eodemque accepi Aviani litteras, in quibus hoc inerat liberalissimum, nomina se facturum, cum venisset, qua ego vellem die. Fac, quaeso, qui ego sum, esse te; estne aut tui pudoris aut nostri primum rogare de die, deinde plus annua postulare? Sed essent, mi Galle, omnia facilia, si et

ea mercatus esses, quae ego desiderabam, et ad eam summam, quam volueram. Ac tamen ista ipsa, quae te emisse scribis, non solum rata mihi erunt, sed etiam grata; plane enim intellego te non modo studio, sed etiam amore usum, quae te delectarint, hominem, ut ego semper iudicavi, in omni iudicio elegantissimum,

2 quae me digna putaris, coëmisse. Sed velim maneat Damasippus in sententia; prorsus enim ex istis emptionibus nullam desidero. Tu autem ignarus instituti mei, quanti ego genus omnino signorum omnium non aestimo, tanti ista quattuor aut quinque sumpsisti. Bacchas istas cum Musis Metelli comparas. Quid simile? Primum ipsas ego Musas numquam tanti putassem atque id fecissem Musis omnibus adprobantibus, sed tamen erat aptum bybliothecae studiisque nostris congruens; Bacchis vero ubi est apud me locus? At pulchellae sunt. Novi optime et saepe vidi. Nominatim tibi signa mihi nota mandassem, si probassem. Ea enim signa ego emere soleo, quae ad similitudinem gymnasiorum exornent mihi in palaestra locum. Martis vero signum quo mihi pacis auctori? Gaudeo nullum Saturni signum fuisse; haec enim duo signa putarem mihi aes alienum attulisse. Mercuri mallem aliquod fuisset; felicius, puto, cum Avianio transigere posse-

3 mus. Quod tibi destinaras trapezophorum, si te delectat, habebis; sin autem sententiam mutasti, ego habebo scilicet. Ista quidem summa ne ego multo libentius emerim deversorium Tarracinae, ne semper hospiti molestus sim. Omnino liberti mei video esse culpam, cui plane res certas mandaram, itemque Iuni, quem puto tibi notum esse, Aviani familiarem. Exhedria quaedam mihi nova sunt instituta in porticula Tusculani. Ea volebam tabellis ornare; etenim, si quid generis istius modi me delectat, pictura delectat. Sed tamen, si ista mihi sunt habenda, certiorem velim me facias, ubi sint, quando arcessantur, quo genere vecturae. Si enim Damasippus in sententia

non manebit, aliquem Pseudodamasippum vel cum iactura reperiemus.

Quod ad me de domo scribis iterum, iam id ego 4 proficiscens mandaram meae Tulliae; ea enim ipsa hora acceperam tuas litteras. Egeram etiam cum tuo Nicia, quod is utitur, ut scis, familiariter Cassio. Ut redii autem, priusquam tuas legi has proximas litteras, quaesivi de mea Tullia, quid egisset. Per Liciniam se egisse dicebat (sed opinor Cassium uti non ita multum sorore); eam porro negare se audere, cum vir abesset (est enim profectus in Hispaniam Dexius), illo et absente et insciente migrare. Est mihi gratissimum tanti a te aestimatam consuetudinem vitae victusque nostri, primum ut eam domum sumeres, ut non modo prope me, sed plane mecum habitare posses, deinde ut migrare tanto opere festines. Sed ne vivam, si tibi concedo, ut eius rei tu cupidior sis, quam ego sum. Itaque omnia experiar; video enim, quid mea intersit, quid utriusque nostrum. Si quid egero, faciam, ut scias. Tu et ad omnia rescribes et, quando te exspectem, facies me, si tibi videtur, certiorem.

XXIV.

Scr. in Tusculano circ. XIII K. Sept. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

Amoris quidem tui, quoquo me verti, vestigia, vel 1 proxime de Tigellio; sensi enim ex litteris tuis valde te laborasse. Amo igitur voluntatem. Sed pauca de re. Cipius, opinor, olim: 'Non omnibus dormio'. Sic ego non omnibus, mi Galle, servio. Etsi quae est haec servitus? Olim, cum regnare existimabamur, non tam ab ullis quam hoc tempore observor a familiarissimis Caesaris omnibus praeter istum. Id ego in lucris pono, non ferre hominem pestilentiorem patria sua; eumque addictum iam † tum puto esse Calvi

2 Licini Hipponacteo praeconio. At vide, quid suscenseat. Phameae causam receperam ipsius quidem causa; erat enim mihi sane familiaris. Is ad me venit dixitque iudicem sibi operam dare constituisse eo ipso die, quo de P. Sestio in consilium iri necesse erat. Respondi nullo modo me facere posse; quem vellet, alium diem si sumpsisset, me ei non defuturum. Ille autem, qui sciret se nepotem bellum tibicinem habere et sat bonum unctorem, discessit a me, ut mi videbatur, iratior. Habes 'Sardos venalis alium alio nequiorem'. Cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem. 'Catonem' tuum mihi mitte; cupio enim legere. Me adhuc non legisse turpe utrique nostrum est.

XXV.

Scr. in Tusculano circ. IX K. Sept. a. 709 (45).

CICERO S. D. M. FADIO GALLO.

1 Quod epistulam conscissam doles, noli laborare, salva est; domo petes, cum libebit. Quod autem me mones, valde gratum est, idque ut semper facias, rogo; videris enim mihi vereri, † nisi istum habuerimus, rideamus *γέλωτα σαρδάνιον*. Sed heus tu, manum de tabula! magister adest citius, quam putaramus; vereor,
2 ne in catomum Catoninos. Mi Galle, cave putes quicquam melius quam epistulae tuae partem ab eo loco: 'Cetera labuntur'. Secreto hoc audi, tecum habeto, ne Apellae quidem, liberto tuo, dixeris. Praeter duo nos loquitur isto modo nemo; bene malene, videro, sed, quicquid est, nostrum est. Urge igitur nec 'transversum unguem', quod aiunt, a stilo; is enim est dicendi opifex. Atque equidem aliquantum iam etiam noctis adsumo.

XXVI.

Scr. in Tusculano m. interc. post. a. 708 (46).

CICERO S. D. GALLO.

1 Cum decumum iam diem graviter ex intestinis laborarem neque iis, qui mea opera uti volebant, me probarem non valere, quia febrim non haberem, fugi in Tusculanum, cum quidem biduum ita ieiunus fuissem, ut ne aquam quidem gustarem. Itaque confectus languore et fame magis tuum officium desideravi quam a te requiri putavi meum. Ego autem quom omnis morbos reformido, tum *in* quo Epicurum tuum Stoici male accipiunt, quia dicat ‘στραγγουρικὰ καὶ δυσεντερικὰ πάθη’ sibi molesta esse; quorum alterum morbum edacitatis esse putant, alterum etiam turpioris intemperantiae. Sane δυσεντερίαν pertimueram; sed visa est mihi vel loci mutatio vel animi etiam relaxatio vel ipsa fortasse iam senescentis morbi remissio profuisse. 2 Ac tamen ne mirere, unde hoc acciderit, quo modove commiserim, lex sumptuaria, quae videtur λιτότητα attulisse, ea mihi fraudi fuit. Nam, dum volunt isti lauti terra nata, quae lege excepta sunt, in honorem adducere, fungos, helvellas, herbas omnis ita condiunt, ut nihil possit esse suavius. In eas cum incidissem in cena augurali apud Lentulum, tanta me διάρροια arripuit, ut hodie primum videatur coepisse consistere. Ita ego, qui me ostreis et murenis facile abstinebam, a beta et a malva deceptus sum. Posthac igitur erimus cautiores.

Tu tamen, cum audisses ab Anicio (vidit enim me nauseantem), non modo mittendi causam iustam habuisti, sed etiam visendi. Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam, nam et viris et corpus amisi; sed, si morbum depulero, facile, ut spero, illa revocabo.

XXVII.

Scr. Romae, ut videtur, post m. Mart. a. 702 (52).

M. CICERO S. D. GALLO.

1 Miror, cur me accuses, cum tibi id facere non liceat. Quodsi liceret, tamen non debebas. 'Ego enim te in consulatu observaram', et ais fore ut te Caesar restituat. Multa tu quidem dicis, sed tibi nemo credit. Tribunatum plebei dicis te mea causa petisse. Utinam semper esses tribunus! intercessorem non quaereres. Negas me audere, quod sentiam, dicere. Quasi tibi, cum impudenter me rogares, parum fortiter responderim.

2 Haec tibi scripsi, ut isto ipso in genere, in quo aliquid posse vis, te nihil esse cognosceres. Quodsi humaniter mecum questus esses, libenter tibi me et facile purgassem; non enim ingrata mihi sunt, quae fecisti, sed, quae scripsisti, molesta. Me autem, propter quem ceteri liberi sunt, tibi liberum non visum demiror. Nam, si falsa fuerunt, quae tu ad me, ut ais, 'detulisti', quid tibi ego debeo? si vera, tu es optimus testis, quid mihi p. R. debeat.

XXVIII.

Scr. Romae in. m. Sext. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. CURIO.

1 Memini, cum mihi desipere videbare, quod cum istis potius viveres quam nobiscum. Erat enim multo domicilium huius urbis, cum quidem haec urbs, aptius humanitati et suavitati tuae quam tota Peloponnesus, nedum Patrae. Nunc contra et vidisse mihi multum videris, cum prope desperatis his rebus te in Graeciam contulisti, et hoc tempore non solum sapiens, qui hinc apsis, sed etiam beatus. Quamquam quis, qui aliquid

sapiat, nunc esse beatus potest? Sed, quod tu, cui lice- 2
bat, pedibus es consecutus, ut ibi esses, 'ubi nec Pelopidarum' (nosti cetera), nos idem prope modum consequimur alia ratione. Cum enim salutationi nos dedimus amicorum, quae fit hoc etiam frequentius, quam solebat, quod quasi avem albam videntur bene sentientem civem videre, abdo me in bibliothecam. Itaque opera efficio tanta, quanta fortasse tu senties; intellexi enim ex tuo sermone quodam, cum meam maestitiam et desperationem accusares domi tuae, discere te ex meis libris animum meum desiderare. Sed 3
mehercule et tum rem publicam lugebam, quae non solum suis *erga* me, sed etiam meis erga se beneficiis erat mihi *vita mea* carior, et hoc tempore, quamquam me non ratio solum consolatur, quae plurimum debet valere, sed etiam dies, quae stultis quoque mederi solet, tamen doleo ita rem communem esse dilapsam, ut ne spes quidem melius aliquando fore relinquatur. Nec vero nunc quidem culpa in eo est, in cuius potestate omnia sunt (nisi forte id ipsum esse non debuit), sed alia casu, alia etiam nostra culpa sic acciderunt, ut de praeteritis non sit querendum. Reliquam spem nullam video. Quare ad prima redeo: Sapienter haec reliquisti, si consilio, feliciter, si casu.

XXIX.

Scr. Patris a. d. IIII K. Nov. a. 709 (45).

CURIUS M. CICERONI SUO S.

S. v. b.; sum enim χρήσει μὲν tuus, κτήσει δὲ 1
Attici nostri. Ergo fructus est tuus, mancipium illius; quod quidem si inter senes coëmptionalis venale proscripserit, egerit non multum. At illa nostra praedicatio quantist, nos, quod simus, quod habeamus, quod homines existimemur, id omne aps te habere! Quare, Cicero mi, persevera constanter nos conservare

et Sulpici successori nos de meliore nota commenda, quo facilius tuis praeceptis obtemperare possimus teque ad ver lubentes videre et nostra refigere deportareque tuto
2 possimus. Sed, amice magne, noli hanc epistulam Attico ostendere. Sine eum errare et putare me virum bonum esse nec solere duo parietes de eadem fidelia dealbare. Ergo, patrone mi, bene vale Tironemque meum saluta nostris verbis. Data a. d. IIII K. Nov.

XXX.

Scr. Romae in. m. Ian. a. 710 (44).

CICERO CURIO S. D.

1 Ego vero iam te nec hortor nec rogo, ut domum redeas; quin hinc ipse evolare cupio et aliquo pervenire,

'ubi nec Pelopidarum nomen nec facta audiam'.

Incredibilest, quam turpiter mihi facere videar, qui his rebus intersim. Ne tu videris multo ante providisse, quid impenderet, tum cum hinc profugisti. Quamquam haec etiam auditu acerba sunt, tamen audire tolerabilius est quam videre. In campo certe non fuisti, cum hora secunda comitiis quaestoriis institutis sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset; quo mortuo nuntiato sella sublatast. Ille autem, qui comitiis tributis esset auspicatus, centuriata habuit, consulem hora septima renuntiavit, qui usque ad K. Ian. esset, quae erant futurae mane postridie. Ita Caninio consule scito neminem prandisse. Nihil tamen eo consule mali factum est: fuit enim mirifica vigilan-
2 tia, qui suo toto consulatu somnum non viderit. Haec tibi ridicula videntur; non enim ades. Quae si videres, lacrimas non teneres. Quid, si cetera scribam? sunt enim innumerabilia generis eiusdem: quae quidem ego non ferrem, nisi me in philosophiae portum

contulissem et nisi haberem socium studiorum meorum Atticum nostrum. Cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur. Sed haec alias pluribus.

Acilius, qui in Graeciam cum legionibus missus est, 3
maximo meo beneficiost (bis enim est a me iudicio capitis rebus salvis defensus) et est homo non ingratus meque vehementer opservat. Ad eum de te diligentissime scripsi eamque epistulam cum hac epistula coniunxi. Quam ille quo modo acceperit et quid tibi pollicitus sit, velim ad me scribas.

XXXI.

Scr. Romae m. Febr. a. 710 (44).

CICERO CURIO S. D.

Facile perspexi ex tuis litteris, quod semper stu- 1
dui, et me a te plurimi fieri et te intellegere, quam mihi carus esses. Quod quoniam uterque nostrum consecutus est, reliquum est, ut officiis certemus inter nos; quibus aequo animo vel vincam te vel vincar aps te. Acilio non fuisse necesse meas dari litteras facile patior; Sulpici tibi operam intellego ex tuis litteris non 2
multum opus fuisse propter tuas res ita contractas, ut, quem ad modum scribis, 'nec caput nec pedes'. Equidem vellem, uti pedes haberent, ut aliquando redires. Vides enim exaruisse iam veterem urbanitatem, ut Pomponius noster suo iure possit dicere:

'Nísi nos pauci rétineamus glóriam antiquam
Átticam'.

Ergo is tibi, nos ei succedimus. Veni igitur, quaeso, ne tamen semen urbanitatis una cum re p. intereat.

XXXII.

Scr. Laodiceae post III Id. Febr. a. 704 (50).

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

1 Quod sine praenomine familiariter, ut debebas, ad me epistulam misisti, primum addubitavi, *an* a Volumnio senatore esset, quocum mihi est magnus usus; deinde εὐτραπελία litterarum fecit, ut intellegerem tuas esse. Quibus in litteris omnia mihi periucunda fuerunt praeter illud, quod parum diligenter possessio salinarum mearum a te procuratore defenditur. Ais enim, ut ego discesserim, omnia omnium dicta, in his etiam Sestiana, in me conferri. Quid? tu id pateris? non me defendis, non resistis? Equidem sperabam ita notata me reliquisse genera dictorum meorum, ut
2 cognosci sua sponte possent; sed, quoniam tanta faex est in urbe, ut nihil tam sit ἀκύθηρον, quod non alicui venustum esse videatur, pugna, si me amas, nisi acuta ἀμφιβολία, nisi elegans ὑπερβολή, nisi παράγραμμα bellum, nisi ridiculum παρὰ προσδοκίαν, nisi cetera, quae sunt a me in secundo libro 'de oratore' per Antoni personam disputata de ridiculis, ἔντεχνα et arguta apparebunt, ut sacramento contendas mea non esse. Nam de iudiciis quod quereris, multo laboro minus. Trahantur per me pedibus omnes rei, sit vel Selius tam eloquens, ut possit probare se liberum; non laboro: urbanitatis possessionem, amabo, quibusvis interdictis defendamus; in qua te unum metuo, contemno ceteros. Derideri te putas; nunc de-
3 mum intellego te sapere. Sed mehercules extra iocum: valde mihi tuae litterae facetae elegantesque visae sunt. Illa, quamvis ridicula essent, sicut erant, mihi tamen risum non moverunt; cupio enim nostrum illum amicum in tribunatu quam plurimum habere gravitatis, id cum ipsius causa (est mihi, ut scis, in amoribus)

tum mehercule etiam rei p.; quam quidem, quamvis in me ingrata sit, amare non desinam. Tu, mi Volumni, quoniam et instituisti et mihi vides esse gratum, scribe ad me quam saepissime de rebus urbanis, de re p. Iucundus est mihi sermo litterarum tuarum. Praeterea Dolabellam, quem ego perspicio et iudico cupidissimum esse atque amantissimum mei, cohortare et confirma et redde plane meum, non mehercule quo quicquam desit; sed, quia valde *ei* cupio, non videor nimium laborare.

XXXIII.

Scr. in Tusculano circ. med. m. Quint. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. VOLUMNIO.

Quod declamationibus nostris cares, damni nihil 1
facis; quod Hirtio invideres, nisi eum amares, non erat
causa invidendi, nisi forte ipsius eloquentiae magis,
quam quod me audiret, invideres. Nos enim plane,
mi suavissume Volumni, aut nihil sumus aut nobis
quidem ipsis displicemus gregalibus illis, quibus te
plaudente vigebamus, amissis, ut etiam, si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus, ingemescamus,
quod haec 'pinnigero, non armigero in corpore
tela exerceantur', ut ait Philoctetes apud Accium,
'abiecta gloria'. Sed tamen omnia mihi erunt, si 2
tu veneris, hilariora; quamquam venis, ut ipse intellegis, in maximarum quasi concursum occupationum.
Quas si, ut volumus, exceperimus, ego vero multam
salutem et foro dicam et curiae vivamque tecum multum et cum communibus nostris amatoribus. Nam et
Cassius tuus et Dolabella noster vel potius uterque
noster studiis iisdem tenentur et meis aequissimis utuntur auribus. Opus est huc limatulo et polito tuo iudicio et illis interioribus litteris [meis], quibus saepe
verecundiorem me in loquendo facis. Mihi enim iudi-

catum est, si modo hoc Caesar aut patietur aut volet, deponere illam iam personam, in qua me saepe illi ipsi probavi, ac me totum in litteras abdere tecumque et cum ceteris earum studiosis honestissimo otio perfrui.

Tu vellem ne veritus esses, ne † pluribus legerem tuas litteras, si mihi, quem ad modum scribis, longiores forte misisses, ac velim posthac sic statuas, tuas mihi litteras longissimas quasque gratissimas fore.

LIBER OCTAVUS.

M. CAELI EPISTULAE AD M. TULLIUM CICERONEM.

I.

Scr. Romae IX K. Iun. aut paulo post a. 703 (51)

CAELIUS CICERONI S.

Quod tibi discedens pollicitus sum me omnes res 1
urbanas diligentissime tibi perscripturum, data opera
paravi, qui sic omnia persequeretur, ut verear, ne tibi
nimium arguta haec sedulitas videatur; tametsi tu scio
quam sis curiosus, et quam omnibus peregrinantibus
gratum sit minimarum quoque rerum, quae domi ge-
rantur, fieri certiores. Tamen in hoc te deprecor, ne
meum hoc officium adrogantiae condemnes, quod hunc
laborem alteri delegavi, non quin mihi suavissimum
sit et occupato et ad litteras scribendas, ut tu nosti,
pigerrimo tuae memoriae dare operam, sed ipsum vo-
lumen, quod tibi misi, facile, ut ego arbitror, me ex-
cusat. Nescio quoius otii esset non modo perscribere
haec, sed omnino animadvertere; omnia enim sunt ibi
senatus consulta, edicta, fabulae, rumores. Quod exem-
plum si forte minus te delectarit, ne molestiam tibi cum
inpensa mea exhibeam, fac me certiorem. Si quid in 2
re p. maius actum erit, quod isti operarii minus com-

mode persequi possint, et quem ad modum actum sit, et quae existimatio secuta quaeque de eo spes sit, diligenter tibi perscribemus. Ut nunc est, nulla magnopere exspectatio est. Nam et illi rumores de comitiis Transpadanorum Cumarum tenus caluerunt, Romam cum venissem, ne tenuissimam quidem auditionem de ea re accepi; praeterea Marcellus, quod adhuc nihil rettulit de successione provinciarum Galliarum et in K. Iun., ut mihi ipse dixit, eam distulit relationem, sane quam eos sermones expressit, qui de eo tum fue-
3 rant, cum Romae nos essemus. Tu si Pompeium, ut volebas, offendisti, qui tibi visus sit et quam orationem habuerit tecum quamque ostenderit voluntatem (solet enim aliud sentire et loqui neque tantum valere ingenio, ut non appareat, quid cupiat), fac mihi per-
4 scribas. Quod ad Caesarem, crebri et non belli de eo rumores, sed susurratores dumtaxat veniunt. Alius equitem perdidisse, quod, opinor, certe factum est, alius septimam legionem vapulasse, ipsum apud Bellovacos circumsederi interclusum ab reliquo exercitu; neque adhuc certi quicquam est, neque haec incerta tamen vulgo iactantur, sed inter paucos, quos tu nosti, palam secreto narrantur; at Domitius, cum manus ad os apposuit. Te a. d. VIIII K. Iun. subrostrani (quod illorum capiti sit!) dissiparant perisse. Urbe ac foro toto maximus rumor fuit te a Q. Pompeio in itinere occisum. Ego, qui scirem Q. Pompeium Baulis † embaeneticam facere et usque eo, ut ego misererer eius, esurire, non sum commotus et, hoc mendacio, si qua pericula tibi inpenderent, ut defungeremur, optavi. Plancus quidem tuus Ravennaest et magno congiario donatus a Caesare nec beatus nec bene instructus est. Tui politici libri omnibus vigent.

II.

Scr. Romae m. Iun. a. 703 (51).

CAELIUS CICERONI S.

Certe, inquam, absolutus est (me † repraesentante 1
pronuntiatum est), et quidem omnibus ordinibus et singulis in uno quoque ordine sententiis. 'Ride modo', inquis. Non mehercules; nihil umquam enim tam praeter opinionem, tam quod videretur omnibus indignum, accidit. Quin ego, cum pro amicitia validissime faverem ei et me iam ad dolendum praeparassem, postquam factum est, opstipui et mihi visus sum captus esse. Quid alios putas? Clamoribus scilicet maximis iudices corripuerunt et ostenderunt plane esse, quod ferri non posset. Itaque relictus legi Liciniae maiore esse periculo videtur. Accessit huc, quod postridie eius absolutionem in theatrum Curionis Hortensius introiit, puto, ut suum gaudium gauderemus. Hic tibi

'Strépitus, fremitus, clámor tonitruum ét
rudentum síbilus'.

Hoc magis animadversum est, quod intactus ab sibilo pervenerat Hortensius ad senectutem; sed tum tam bene, ut in totam vitam quoivis satis esset et paeniteret eum iam vicisse.

De re p. quod tibi scribam, nihil habeo. Marcelli 2
impetus resederunt non inertia, sed, ut mihi videbantur, consilio. De comitiis consularibus incertissima est existimatio. Ego incidi in conpetitorem nobilem et nobilem agentem; nam M. Octavius Cn. f. et C. Hirrus mecum petit. Hoc ideo scripsi, quod scio te acriter propter Hirrum nuntium nostrorum comitiorum exspectaturum. Tu tamen simulac me designatum audieris, ut tibi curae sit, quod *ad* pantheras attinet, rogo. Syngrapham Sittianam tibi commendo. Commen-

tarium rerum urbanarum primum dedi L. Castrinio Paeto, secundum ei, qui has litteras tibi dedit.

III.

Scr. Romae circ. IV Id. Iun. a. 703 (51)

CAELIUS CICERONI S.

1 Estne? vici et tibi saepe, quod negaras discedens curaturum tibi, litteras mitto? Est, siquidem perferuntur, quas do. Atque hoc eo diligentius facio, quod, cum otiosus sum, plane, ubi delectem otiolum meum, non habeo. Tu cum Romae eras, hoc mihi certum ac iucundissimum vacanti negotium erat, tecum id otii tempus consumere; idque non mediocriter desidero, ut mihi non modo solus esse, sed Romae te profecto solitudo videatur facta, et, qui, quae mea neglegentiast, multos saepe dies ad te, cum hic eras, non accedebam, nunc cottidie non esse te, ad quem cursitem, discrucior. Maxime vero, ut te dies noctesque quaeram, conpetitor Hirrus curat. Quo modo illum putas auguratus tuum competitorem dolere et dissimulare me certiorem quam se candidatum? De quo ut, quem optas, quam primum nuntium accipias, tua medius fidius magis quam mea causa cupio; † nam mea, si fio, si forsitan cum locupletiore referam; sed hoc usque eo suave est, ut, si acciderit, tota vita risus nobis desse non possit. † Sed tanti sed mehercules non multum M. Octavius eorum odia, quae Hirrum premunt, quae permulta sunt, sublevat.

2 Quod ad Philotimi liberti officium et bona Milonis attinet, dedimus operam, ut et Philotimus quam honestissime Miloni apsenti eiusque necessariis satis faceret, et secundum eius fidem et sedulitatem existimatio tua conservaretur.

3 Illud nunc a te peto, si eris, ut spero, otiosus, aliquod ad nos, ut intellegamus nos tibi curae esse,

σύνταγμα conscribas. 'Qui tibi istuc', inquis, 'in mentem venit, homini non inepto?' †Aliquod ex tam multis tuis monimentis extare, quod nostrae amicitiae memoriam posteris quoque prodat. Cuius modi velim, puto, quaeris. Tu citius, qui omnem nosti disciplinam, quod maxime convenit, excogitabis, genere tamen, quod et ad nos pertineat et *διδασκαλίαν* quandam, ut versetur inter manus, habeat.

IV.

Scr. Romae K. Sext. a. 703 (51).

CAELIUS CICERONI S.

Invideo tibi; tam multa cotidie, quae mirere, istoc 1
perferuntur, primum illud, absolutum Messalam, deinde eundem condemnatum, C. Marcellum cos. factum, M. Calidium ab repulsa postulatum a Galliis duobus, P. Dolabellam XV virum factum. Hoc tibi non invideo, caruisse te pulcherrimo spectaculo et Lentuli Cruris repulsi vultum non vidisse. At qua spe, quam certa opinione descenderat, quam ipso diffidente Dolabella! Et hercules, nisi nostri *equites* acutius vidissent,
paene concedente adversario superasset. Illud te non 2
arbitror miratum, Servaeum, designatum tr. pl., condemnatum; *in* cuius locum C. Curio petiit. Sane quam incutit multis, qui eum facilitatemque eius non norunt, magnum metum; sed, ut spero et volo, et ut se fert ipse, bonos et senatum malet; totus, ut nunc est, hoc scaturit. Huius autem voluntatis initium et causa est, quod eum non mediocriter Caesar, qui solet infimorum hominum amicitiam sibi qualibet inpensa adiungere, valde contempsit. Qua in re mihi videtur illud perquam venuste cecidisse, quod a reliquis quoque usque eo est animadversum, ut Curio, qui nihil consilio facit, ratione et insidiis usus videretur in evitandis iis consiliis, qui se intenderant adversarios in eius

tribunatum, Laelios et Antonios et id genus valentis dico.

3 Has ego tibi litteras eo maiore misi intervallo, quod comitiorum dilationes occupatiorem me habebant et expectare in dies exitum cogebant, ut confectis omnibus te facerem certiorem. Ad K. Sext. usque exspectavi. Praetoriis morae quaedam inciderunt. Mea porro comitia quem eventum sint habitura, nescio; opinionem quidem, quod ad Hirrum attinet, incredibilem aed. pl. comitiis nacta sunt. Nam M. Coelium Vinicianum mentio illa fatua, quam deriseramus olim, et promulgatio de dictatore subito deiecit et deiectum magno clamore insecuta est. Inde Hirrum cuncti iam non faciendum flagitare. Spero te celeriter et de nobis, quod sperasti, et de illo, quod vix sperare ausus es, auditurum.

4 De re p. iam novi quicquam exspectare desieramus: sed, cum senatus habitus esset ad Apollinis a. d. XI K. Sex., et referretur de stipendio Cn. Pompei, mentio facta est de legione ea, quam expensam tulit C. Caesari Pompeius, quo numero esset, quoad pateretur eam Pompeius esse in Gallia. Coactus est dicere Pompeius se legionem abducturum, sed non statim sub mentionem et convicium obtrectatorum: inde interrogatus de successione C. Caesaris; de qua, hoc est de provinciis, placitum est, ut quam primum ad urbem reverteretur Cn. Pompeius, ut coram eo de successione provinciarum ageretur; nam Ariminum ad exercitum Pompeius erat iturus et statim iit. Puto Idibus Sex. de ea re actum iri. Profecto aut transigetur aliquid, aut turpiter intercedetur: nam in disputando coiecit illam vocem Cn. Pompeius, omnes oportere senatui dicto audientes esse. Ego tamen sic nihil exspecto quo modo Paulum, cos. designatum, primum sententiam dicentem.

5 Saepius te admoneo de syngrapha Sittiana (cupio enim te intellegere eam rem ad me valde pertinere);

item de pantheris, ut Ciburatas accersas curesque, ut mi vehantur; praeterea (nuntiatur *enim* nobis et pro certo iam habetur regem Alexandrinum mortuum), quid mihi suadeas, quo modo regnum illud se habeat, quis procuret, diligenter mihi perscribas. K. Sext.

V.

Scr. Romae ante Id. Sext. a. 703 (51).

CAELIUS CICERONI S.

Qua tu cura sis, quod ad pacem provinciae tuae 1
finitimarumque regionum attinet, nescio; ego quidem vehementer animi pendeo. Nam, si hoc modo rem moderari possemus, ut pro viribus copiarum tuarum belli quoque existeret magnitudo, et, quantum gloriae triumphoque opus esset, adsequeremur, periculosam et gravem illam dimicationem evitaremus, nihil tam esset optandum; nunc, si Parthus movet aliquid, scio non mediocrem fore contentionem; tuus porro exercitus vix unum saltum tueri potest. Hanc autem nemo ducit rationem, sed omnia desiderantur ab eo, tamquam nihil denegatum sit ei, quo minus quam paratissimus esset, qui publico negotio praepositus est. Accedit huc, 2
quod successionem futuram propter Galliarum controversiam non video. Tametsi hac de re puto te constitutum, quid facturus esses, habere, tamen, quo maturius constitueres, cum hunc eventum providebam, visum est, ut te facerem certiorem. Nosti enim haec tralaticia: de Galliis constituetur; erit, qui intercedat; deinde alius existet, qui, nisi libere liceat de omnibus provinciis decernere senatui, reliquas inpediat. Sic multum ac diu ludetur, atque ita diu, ut plus biennium in his tricis moretur.

Si quid novi de re p. quod tibi scriberem habe- 3
rem, usus essem mea consuetudine, ut diligenter, et quid actum esset, et quid ex eo futurum sperarem,

perscriberem. Sane tamquam in quodam incili iam omnia adhaeserunt. Marcellus idem illud de provinciis urget neque adhuc frequentiam senatus efficere potuit. Hoc si praeterito anno Curio tribunus erit, eadem actio de provinciis introibit. Quam facile nunc sit omnia inpedire, et quam hoc Caesari, qui sua causa rem p. non curent, † superet, non te fallit.

VI.

Scr. Romae ante ex. m. Febr. a. 704 (50).

CAELIUS CICERONI S.

1 Non dubito, quin perlatum ad te sit Appium a Dolabella reum factum sane quam non ea, qua existimaveram, invidia; neque enim stulte Appius, qui, simulatque Dolabella accessit ad tribunal, introierat in urbem triumphique postulationem abiecerat; quo facto rettudit sermones paratiorque visus est, quam speraverat accusator. Is nunc in te maximam spem habet. Scio tibi eum non esse odio; quam velis eum obligare, in tua manu est. Cum quo *si* simultas tibi non fuisset, liberius tibi de tota re esset; nunc, si ad illam summam veritatem legitimum ius exegeris, cavendum tibi erit, ne parum simpliciter et candide posuisse inimicitias videaris. In hanc partem porro tutum tibi erit si quid volueris gratificari; nemo enim necessitudine et amicitia te deterritum ab officio dicet.

Illud mihi occurrit, quod inter postulationem et no-
2 minis delationem uxor a Dolabella discessit. Quid mihi discedens mandaris, memini; quid ego tibi scripserim, te non arbitror oblitum. Non est iam tempus plura narrandi: unum illud monere te possum, si res tibi non displicebit, tamen hoc tempore nihil de tua voluntate ostendas et exspectes, quem ad modum exeat ex hac causa. † Denique invidiosum tibi sit, si emanarit porro significatio ulla intercessit, clarius, quam deceat aut

expediat, fiat. Neque ille tacere eam rem poterit, quae suae spei tam opportuna acciderit, quaeque in negotio conficiendo tanto inlustrior erit, cum praesertim is sit, qui, si perniciosum sciret esse loqui de hac re, vix tamen se contineret.

Pompeius dicitur valde pro Appio laborare, ut etiam 3 putent alterum utrum de filiis ad te missurum. Hic nos omnes absolvimus, et hercules consaepta omnia foeda et inhonesta sunt. Consules autem habemus summa diligentia; adhuc s. c. nisi de feriis Latinis nullum facere potuerunt. Curioni nostro tribunatus conglaciat. Sed dici non potest, quo modo hic omnia iaceant. 4 Nisi ego cum tabernariis et aquariis pugnarem, veternus civitatem occupasset. Si Parthi vos nihil calfiiunt, nos [nihil] frigore frigescimus. Tamen, quoquo modo potuit, sine Parthis Bibulus in Amano nescio quid cohorticularum amisit. Hoc sic nuntiatum est.

Quod tibi supra scripsi Curionem valde frigere, 5 iam calet; nam ferventissime concerpitur. Levissime enim, quia de intercalando non optinuerat, transfugit ad populum et pro Caesare loqui coepit legemque viariam non dissimilem agrariae Rulli et alumentariam, quae iubet aediles metiri, iactavit. Hoc nondum fecerat, cum priorem partem epistulae scripsi. Amabo te, si quid, quod opus fuerit Appio, facies, ponito me in gratia. De Dolabella integrum tibi reserves, suadeo. Et huic rei, de qua loquor, et dignitati tuae aequitatisque opinioni hoc ita facere expedit. Turpe tibi erit pantheras Graecas me non habere.

VII.

Scr. Romae ex. m. Apr. aut in. Mai. a. 704 (50).

CAELIUS CICERONI S.

Quam cito tu istinc decedere cupias, nescio; ego 1 quidem eo magis, quo adhuc felicius res gessisti, dum

istic eris, de belli Parthici periculo cruciabor, ne hunc risum meum metus aliqui perturbet. Breviores has litteras properanti publicanorum tabellario subito dedi; tuo liberto pluribus verbis scriptas pridie dederam.
2 Res autem novae nullae sane acciderunt, nisi haec vis tibi scribi, quae certe vis: Cornificius adulescens Orestillae filiam sibi despondit; Paula Valeria, soror Triari, divortium sine causa, quo die vir e provincia venturus erat, fecit; nuptura est D. Bruto. † Nondum rettuleras. Multa in hoc genere incredibilia te absente acciderunt. Servius Ocella nemini persuasisset se moechum esse, nisi triduo bis deprensus esset. Quaeres, ubi. *Ubi* hercules ego minime vellem. Relinquo tibi, quod ab aliis quaeras; neque enim displicet mihi imperatorem singulos percontari, cum qua sit aliqui deprensus.

VIII.

Scr. Romae in. m. Oct. a. 703 (51).

CAELIUS CICERONI S.

1 Etsi, de re p. quae tibi scribam, habeo, tamen nihil, quod magis gavisurum te putem, habeo quam hoc: Scito C. Sempronium Rufum, mel ac delicias tuas, calumniam maximo plausu tulisse. Quaeris, qua in causa. M. Tuccium, accusatorem suum, post ludos Romanos reum lege Plotia de vi fecit hoc consilio, quod videbat, si extraordinarius reus nemo accessisset, sibi hoc anno causam esse dicendam. Dubium porro illi non erat, quid futurum esset. Nemini hoc deferre munusculum maluit quam suo accusatori; itaque sine ullo subscriptore descendit et Tuccium reum fecit. At ego, simulatque audivi, invocatus ad subsellia rei occurro; surgo neque verbum de re facio; totum Sempronium usque eo perago, ut Vestorium quoque interponam et illam fabulam narrem, quem ad modum tibi pro beneficio dederit, † si quod iniuriis suis esset, ut Vestorius teneret.

2 Haec quoque magna nunc contentio forum tenet: M. Servilius postquam, ut coeperat, omnibus in rebus turbarat nec, quod non venderet, quicquam reliquerat maximaeque nobis traditus erat invidiae, neque Laterensis praetor postulante Pausania nobis patronis, QVO EA PECVNIA PERVENISSET, recipere voluit, Q. Pilius, necessarius Attici nostri, *de* repetundis eum postulavit. Magna ilico fama surrexit, et de damnatione ferventer loqui est coeptum. Quo vento proicitur Appius minor, ut † inpicet depecuniam ex bonis patris pervenisse ad Servilium praevaricationisque causa diceret depositum HS LXXXI.' Admiraris amentiam; immo, si actionem stultissimasque de se, nefarias de patre confessiones audisses. 3 Mittit in consilium eosdem illos, qui litis aestimarant, iudices. Cum aequo numero sententiae fuissent, Laterensis leges ignorans pronuntiavit, quid singuli ordines iudicassent, et ad extremum, ut solent, 'NON REDIGAM'. Postquam discessit, et pro absoluto Servilius haberi coeptus, legisque unum et centesimum caput legit, in quo ita erat: 'QVOD EORVM IVDICVM MAIOR PARS IVDICARIT, ID IVS RATVMQVE ESTO', in tabulas absolutum non rettulit, ordinum iudicia perscripsit; postulante rusus Appio cum L. Lollio transegit et se relaturum dixit. Sic nunc neque absolutus neque damnatus Servilius de repetundis saucius Pilio tradetur. Nam de divinatione Appius, cum calumniam iurasset, contendere ausus non est Pilioque cessit et ipse de pecuniis repetundis a Serviliis est postulatus et praeterea de vi reus a quodam suo emissario, S. Tettio, factus. Recte hoc par habet.

4 Quod ad rem publicam pertinet, omnino multis diebus exspectatione Galliarum actum nihil est; aliquando tamen saepe re dilata et graviter acta et plane perspecta Cn. Pompei voluntate in eam partem, ut eum decedere post K. Martias placeret, senatus consultum, quod tibi misi, factum est auctoritatesque perscriptae.

5 *[Senatus consultum, auctoritas.] Pr. K. Octobris in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. f. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Qui., C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. f. Pop. Curio. L. Ateius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Ter. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis consularibus, d. e. r. i. c., uti L. Paulus, C. Marcellus cos., cum magistratum inissent, ex K. Mart., quae in suo magistratu futurae essent, de consularibus provinciis ad senatum referrent, neve quid prius ex K. Mart. ad senatum referrent neve quid coniunctim [de ea re referretur a consiliis], utique eius rei causa per dies comitiales senatum haberent senatusque cons. facerent, et, cum de ea re ad senatum referretur, a consiliis, qui eorum in ccc iudicibus essent, s. f. s. adducere liceret; si quid de ea re ad populum pl. ve lato opus esset, uti Ser. Sulpicius, M. Marcellus cos., praetores tr. q. pl., quibus eorum videretur, ad populum pl. ve ferrent; quod si ii non tulissent, uti, quicumque deinceps essent, ad populum pl. ve ferrent. C.*

6 *Pr. K. Octobres in aede Apollinis scrib. adfuerunt L. Domitius Cn. f. Fab. Ahenobarbus, Q. Caecilius Q. f. Fab. Metellus Pius Scipio, L. Villius L. f. Pom. Annalis, C. Septimius T. f. Qui., C. Lucilius C. f. Pup. Hirrus, C. Scribonius C. f. Pop. Curio, L Ateius L. f. An. Capito, M. Eppius M. f. Ter. Quod M. Marcellus cos. v. f. de provinciis, d. e. r. i. c., senatum existimare neminem eorum, qui potestatem habent intercedendi, impediendi, moram adferre oportere, quo minus de r. p. p. R. q. p. ad senatum referri senatique consultum fieri possit; qui impedierit, prohibuerit, eum senatum existimare contra rem publicam fecisse. Si quis huic s. c. intercesserit, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re ad senatum p. q. t. referri. Huic s. c. intercessit C. Caelius, L. Vinicius, P. Cornelius, C. Vibius Pansa, tr. pl.*

7 *Item senatui placere de militibus, qui in exercitu C. Caesaris sunt, qui eorum stipendia emerita aut causas, quibus de causis missi fieri debeant, habeant, ad hunc ordinem referri, ut eorum ratio habeatur causaeque cognoscantur. Si quis huic s. c. intercessisset, senatui placere auctoritatem perscribi et de ea re p. q. t. ad hunc ordinem referri. Huic s. c. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tr. pl.*

8 *Itemque senatui placere in Ciliciam provinciam, in* VIII *reliquas provincias, quas praetorii pro praetore optinerent, eos, qui praetores fuerunt neque in provincia cum imperio fuerunt, quos eorum ex s. c. cum imperio in provincias pro praetore mitti oporteret, eos sortito in provincias mitti placere; si ex eo numero, quos ex s. c. in provincias ire oporteret, ad numerum non essent, qui in eas provincias proficiscerentur, tum, uti quodque conlegium primum praetorum fuisset neque in provincias profecti essent, ita sorte in provincias proficiscerentur; si ii ad numerum non essent, tum deinceps proximi cuiusque collegii qui praetores fuissent neque in provincias profecti essent, in sortem coicerentur, quoad is numerus effectus esset, quem ad numerum in provincias mitti oporteret. Si quis huic s. c. intercessisset, auctoritas perscriberetur. Huic s. c. intercessit C. Caelius, C. Pansa, tr. pl.*

9 Illa praeterea Cn. Pompei sunt animadversa, quae maxime confidentiam attulerunt hominibus, ut diceret se ante K. Martias non posse sine iniuria de provinciis Caesaris statuere, post K. Martias se non dubitaturum. Cum interrogaretur, si qui tum intercederent, dixit hoc nihil interesse, utrum C. Caesar senatui dicto audiens futurus non esset an pararet, qui senatum decernere non pateretur. 'Quid, si', inquit alius, 'et consul esse et exercitum habere volet?' At ille quam clementer: 'Quid, si filius meus fustem mihi inpingere volet?' His vocibus, ut existimarent homines Pompeio cum Caesare esse negotium, effecit. Itaque iam, ut

video, alteram utram ad condicionem descendere vult Caesar, ut aut maneat, neque hoc anno sua ratio ha-
10 beatur, aut, si designari poterit, decedat. Curio se contra eum totum parat. Quid adsequi possit, nescio; illud video, bene sentientem, etsi nihil effecerit, cadere non posse. Me tractat liberaliter Curio et mihi suo munere negotium inposuit; nam, si mihi non dedisset eas, quae ad ludos ei advectae erant Africanae, potuit supersederi; nunc, quoniam dare necesse est, velim tibi curae sit, quod a te semper petii, ut aliquid istinc bestiarum habeamus; Sittianamque syngrapham tibi commendo. Libertum Philonem istoc misi et Diogenem Graecum, quibus mandata et litteras ad te dedi. Eos tibi et rem, de qua misi, velim curae habeas; nam, quam vehementer ad me pertineat, in iis, quas tibi illi reddent, litteris perscripsi.

IX.

Scr. Romae IV Non. Sept. a. 703 (51).

CAELIUS CICERONI S.

1 'Sic tu', inquis, 'Hirrum tractasti?' Immo, si scias, quam facile, quam ne contentionis quidem minimae fuerit, pudeat te ausum illum umquam esse incedere tamquam tuum competitorem. Post repulsam vero risus facit; civem bonum ludit et contra Caesarem sententias dicit, exspectationem corripit, Curionem prorsus [Curionem] non mediocriter obiurgat, totus hac repulsa se mutavit. Praeterea, qui numquam in foro apparuerit, non multum in iudiciis versatus sit, agit causas
2 liberalis, sed raro post meridiem. De provinciis quod tibi scripseram Idibus Sext. actum iri, interpellat iudicium Marcelli, consulis designati. In Kal. *res* reiecta est; ne frequentiam quidem efficere potuerant. Has litteras a. d. IIII Non. Septembris dedi, cum ad eam diem ne profligatum quidem quicquam erat. Ut video,

causa haec integra in proximum annum transferetur, et, quantum divino, relinquendus tibi erit, qui provinciam optineat; nam non expeditur successio, quoniam Galliae, quae habent intercessorem, in eandem condicionem quam ceterae provinciae vocantur. Hoc mihi non est dubium; quo tibi magis scripsi, ut ad hunc eventum te parares.

3 Fere litteris omnibus tibi de pantheris scripsi. Turpe tibi erit Patiscum Curioni decem pantheras misisse, te non multis partibus pluris; quas ipsas Curio mihi et alias Africanas decem donavit, ne putes illum tantum praedia rustica dare scire. Tú, si modo memoria tenueris et Cibyratas arcessieris itemque in Pamphyliam litteras miseris (nam ibi plures capi aiunt), quod voles, efficies. Hoc vehementius laboro nunc, quod seorsus a collega puto mihi omnia paranda. Amabo te, impera tibi hoc. Curare soles libenter ut ego maiorem partem nihil curare. In hoc negotio nulla tua nisi loquendi cura est, hoc est imperandi et mandandi; nam, simulatque erunt captae, qui alant eas et deportent, habes eos, quos ad Sittianam syngrapham misi. Puto etiam, si ullam spem mihi litteris ostenderis, me isto missurum alios.

4 M. Feridium, eq. R., amici mei filium, bonum et strenuum adulescentem, qui ad suum negotium istoc venit, tibi commendo et te rogo, ut eum in tuorum numero habeas. Agros, quos fructuarios habent civitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile et honestum factu est, inmunes esse. Gratos et bonos viros tibi obligaris.

5 Nolo te putare Favonium a columnariis praeteritum; optimus quisque eum non fecit. † Pompeius tuus aperte Caesarem et provinciam tenere cum exercitu et consul; ipse tamen hanc sententiam dixit, nullum hoc tempore senatus consultum faciendum, Scipio hanc, ut K. Martiis de provinciis Galliis neu quid coniunctim referretur. Contristavit haec sententia Balbum

Cornelium, et scio eum questum esse cum Scipione. Calidius in defensione sua fuit disertissimus, in accusatione satis frigidus.

X.

Scr. Romae XIIII K. Decembres a. 703 (51).

CAELIUS CICERONI S.

1 Sane quam litteris C. Cassi et Deiotari sumus commoti; nam Cassius cis Euphraten copias Parthorum esse scripsit, Deiotarus profectas per Commagenen in provinciam nostram. Ego quidem praecipuum metum, quod ad te attinebat, habui, qui scirem, quam paratus ab exercitu esses, ne quod hic tumultus dignitati tuae periculum adferret; nam de vita, si paratior ab exercitu esses, timuissem; nunc haec exiguitas copiarum recessum, non dimicationem mihi tuam praesagiebat. Hoc quo modo acciperent homines, quam probabilis necessitas futura esset, vereor etiam nunc neque prius desinam formidare, quam tetigisse te Italiam audiero.

2 Sed de Parthorum transitu nuntii varios sermones excitarunt; alius enim Pompeium mittendum, alius ab urbe Pompeium non removendum, alius Caesarem cum suo exercitu, alius consules, nemo tamen ex senatus consulto privatos. Consules autem, quia verentur, ne illud senatus consultum fiat, ut paludati exeant, et contumeliose praeter eos ad alium res transferatur, omnino senatum haberi nolunt, usque eo ut parum diligentes in re publica videantur; sed honeste, sive neglegentia sive inertiast sive ille, quem proposui, metus, latet sub hac temperantiae existimatione nolle provinciam.

A te litterae non venerunt, et, nisi Deiotari subsecutae essent, in eam opinionem Cassius veniebat, quae diripuisset ipse, ut viderentur ab hoste vastata, finxisse bellum et Arabas in provinciam inmisisse eosque Parthos

esse senatui renuntiasse. Quare tibi suadeo, quicumque est istic status rerum, diligenter et caute perscribas, ne aut velificatus alicuoi dicaris aut aliquid, quod referret scire, reticuisse.

Nunc exitus est anni; nam ego has litteras a. d. 3
XIIII K. Decembris scripsi. Plane nihil video ante K. Ianuarias agi posse. Nosti Marcellum, quam tardus et parum efficax sit, itemque Servius quam cunctator. Cuius modi putas hos esse aut quam id, quod nolint, conficere posse, qui, quae cupiunt, tamen ita frigide agunt, ut nolle existimentur? Novis magistratibus autem, si Parthicum bellum erit, haec causa primos menses occupabit; sin † aut sit aut non erit istic bellum aut tantum erit, ut vos aut successores parvis additis copiis sustinere possint, Curionem video se dupliciter iactaturum, primum ut aliquid Caesari adimat, inde ut aliquid Pompeio tribuat, quodvis quamlibet tenue munusculum. Paullus porro non humane de provincia loquitur. Huius cupiditati occursurus est Furnius noster; pluris suspicari non possum. Haec 4
novi; alia quae possunt accidere, non cerno. Multa tempus adferre et praeparata mutare scio; sed intra finis hos, quaecumque acciderint, vertentur. Illud addo ad actiones C. Curionis, de agro Campano; de quo negant Caesarem laborare, sed Pompeium valde nolle, ne vacuus advenienti Caesari pateat.

Quod ad tuum decessum attinet, illud tibi non 5
possum polliceri, me curaturum, ut tibi succedatur; illud certe praestabo, ne amplius prorogetur. Tui consilii est, si tempus, si senatus coget, si honeste a nobis recusari non poterit, velisne perseverare; mei officii est meminisse, qua obtestatione discedens mihi, ne paterer fieri, mandaris.

XI.

Scr. Romae ex. m. Apr. aut in. Mai. a. 704 (50).

CAELIUS CICERONI S.

1 Non diu, sed acriter nos tuae supplicationes torserunt; incideramus enim in difficilem nodum. Nam Curio tui cupidissimus, quoi omnibus rationibus comitiales *dies* eripiebantur, negabat se ullo modo pati posse decerni supplicationes, ne, quod furore Pauli adeptus esset boni, sua culpa videretur amisisse et praevaricator causae publicae existimaretur. Itaque ad pactionem descendimus, et confirmarunt consules se his supplicationibus in hunc annum non usuros. Plane, quod utrisque consulibus gratias agas, est, Paulo magis certe: nam Marcellus sic respondit ei, spem in istis supplicationibus non habere, Paullus, se omnino in
2 hunc annum non edicturum. Renuntiatum nobis erat Hirrum diutius dicturum. Prendimus eum; non modo non fecit, sed, cum de hostiis ageretur, et posset rem impedire, si, ut numeraretur, postularet, tacuit; tantum Catoni adsensus est, qui *de* te locutus honorifice non decrerat supplicationes. Tertius ad hos Favonius accessit. Quare pro cuiusque natura et instituto gratiae sunt agendae, his, quod tantum voluntatem ostenderunt, pro sententia, cum impedire possent, non pugnarunt, Curioni vero, quod de suarum actionum cursu tua causa deflexit. Nam Furnius et Lentulus, ut debuerunt, quasi eorum res esset, una nobiscum circumierunt et laborarunt. Balbi quoque Corneli operam et sedulitatem laudare possum; nam cum Curione vehementer locutus est et eum, si aliter fecisset, iniuriam Caesari facturum dixit, tum eius fidem in suspicionem adduxit. Decrerant quidem neque transigi volebant Domitii, Scipiones. Quibus hac re ad intercessionem evocandam interpellantibus venustissime Curio respondit

se eo libentius non intercedere, quod quosdam, qui
decernerent, videret confici nolle.

Quod ad rem publicam attinet, in unam causam 3
omnis contentio conlecta est de provinciis; in quam
adhuc incubuisse cum senatu Pompeius videtur, ut
Caesar Id. Nov. decedat; Curio omnia potius subire
constituit quam id pati, ceteras suas abiecit actiones.
Nostri porro, quos tu bene nosti, ad extremum certa-
men rem deducere non audent. Scaena rei totius haec:
Pompeius, tamquam Caesarem non inpugnet, sed, quod
illi aequum putet, constituat, ait Curionem quaerere
discordias, valde autem non vult et plane timet Cae-
sarem † cos. desig. prius, quam exercitum et provin-
ciam tradiderit. Accipitur satis male a Curione, et
totus eius secundus consulatus exagitatur. Hoc tibi
dico: Si omnibus rebus prement Curionem, Caesar de-
fendet intercessorem; si, quod videntur, reformidarint,
Caesar, quoad volet, manebit. Quam quisque senten- 4
tiam dixerit, in commentariost rerum urbanarum; ex
quo tu, quae digna sunt, selige; multa transi, in pri-
mis ludorum explosiones et funerum et ineptiarum
ceterarum. Plura habet utilia; denique malo in hanc
partem errare, ut, quae non desideres, audias, quam
quicquam, quod opus est, praetermittatur. Tibi curae
fuisse de Sittiano negotio gaudeo; sed, quoniam suspi-
caris minus certa fide † eos tibi visos, tamquam pro-
curator sic agas, rogo.

XII.

Scr. Romae circ. XII K. Oct. a. 704 (50).

CAELIUS CICERONI S.

Pudet me tibi confiteri et queri de Appi, hominis 1
ingratissimi, iniuriis, qui me odisse, quia magna mihi
debebat beneficia, coepit et, cum homo avarus, ut ea
solveret, sibi imperare non posset, occultum bellum

mihi indixit, ita occultum tamen, ut multi mihi re-
nuntiarent, et ipse facile animadverterem male eum de
me cogitare. Posteaquam vero comperi eum conle-
gium temptasse, deinde aperte cum quibusdam locutum,
cum L. Domitio, ut nunc est, mihi inimicissimo ho-
mine, deliberare, velle hoc munusculum deferre Cn.
Pompeio, ipsum reprenderem et ab eo deprecarer iniu-
riam, quem vitam mihi debere putaram, impetrare a
2 me non potui. Quid ergo? † st tamen quasi aliquot
amicis, qui testes erant meorum in illum meritorum,
locutus sum. Posteaquam illum, ne quoi satis faceret
quidem, me dignum habere sensi, malui collegae eius,
homini alienissimo mihi et propter amicitiam tuam
non aequissimo, me obligare quam illius simiae vul-
tum subire. Id postquam resciit, excanduit et me cau-
sam inimicitiarum quaerere clamitavit, ut, si mihi in
pecunia minus satis fecisset, per hanc speciem simul-
tatis eum consectarer. Postea non destitit accersere
Polam Servium accusatorem, inire cum Domitio con-
3 silia. Quibus cum parum procederet, ut ulla lege mihi
ponerent accusatorem, conpellari ea lege me voluerunt,
qua dicere non poterant; insolentissimi homines sum-
mis Circensibus ludis meis postulandum me lege Scan-
tinia curant. Vix hoc erat Pola elocutus, cum ego
Appium censorem eadem lege postulavi. Quod melius
caderet, nihil vidi; nam sic est a populo et non infimo
quoque adprobatum, ut maiorem Appio dolorem fama
quam postulatio attulerit. Praeterea coepi sacellum,
in domo quod est, ab eo petere.

4 Conturbat me mora servi huius, qui tibi litteras
attulit; nam acceptis prioribus litteris amplius *dies*
quadraginta mansit. Quid tibi scribam, nescio. Scis
Domitio *comitiorum* diem timori esse. Te exspecto
valde et quam primum videre cupio. A te peto, ut
meas iniurias proinde doleas, ut me existimas et dolere
et ulcisci tuas solere.

XIII.

Scr. Romae ex. m. Mai. aut in. Iun. a. 704 (50).

CAELIUS CICERONI S.

Gratulor tibi adfinitate viri medius fidius optimi; 1 nam hoc ego de illo existimo. Cetera porro, quibus adhuc ille sibi parum utilis fuit, et aetate iam sunt decussa, et consuetudine atque auctoritate tua, pudore Tulliae, si qua restabunt, confido celeriter sublatum iri; non est enim pugnax in vitiis neque hebes ad id, quod melius sit, intellegendum. Deinde, quod maximum est, ego illum valde amo.

† Voles, Cicero, Curionem nostrum lautum inter- 2 cessionis de provinciis exitum habuisse; nam, cum *de* intercessione referretur, quae relatio fiebat ex senatus consulto, primaque M. Marcelli sententia pronuntiata esset, qui agendum cum tribunis pl. censebat, frequens senatus in alia omnia iit. Stomachost scilicet Pompeius Magnus nunc ita languenti, ut vix id, quod sibi placeat, reperiat. Transierant illuc, rationem eius habendam, qui *neque* exercitum neque provincias traderet. Quem ad modum hoc Pompeius laturus sit, cum cognoscam; quidnam rei publicae futurum sit, si † aut non curet, vos senes divites videritis. Q. Hortensius, cum has litteras scripsi, animam agebat.

XIV.

Scr. Romae circ. VIII K. Oct. a. 704 (50).

CAELIUS CICERONI S.

Tanti non fuit Arsacen capere et Seleuceam ex- 1 pugnare, ut earum rerum, quae hic gestae sunt, spectaculo careres; numquam tibi oculi doluissent, si in repulsa Domiti vultum vidisses. Magna illa comitia fuerunt, et plane studia ex partium sensu apparuerunt;

perpauci necessitudinem secuti officium praestiterunt. Itaque mihi est Domitius inimicissimus, ut ne familiarem quidem suum quemquam tam oderit quam me, atque eo magis, quod per iniuriam sibi putat ereptum *auguratum*, quoius ego auctor fuerim. Nunc furit tam gavisos homines suum dolorem † unumque move studiosiorem Antoni; nam Cn. Saturninum adulescentem ipse Cn. Domitius reum fecit sane quam superiore a vita invidiosum; quod iudicium nunc in exspectatione est, etiam in bona spe post Sex. Peducaei absolutionem.

2 De summa re publica saepe tibi scripsi me *in* annum pacem non videre, et, quo propius ea contentio, quam fieri necesse est, accedit, eo clarius id periculum apparet. Propositum hoc est, de quo, qui rerum potiuntur, sunt dimicaturi, quod Cn. Pompeius constituit non pati C. Caesarem consulem aliter fieri, nisi exercitum et provincias tradiderit, Caesari autem persuasum est se salvum esse non posse, *si* ab exercitu recesserit; fert illam tamen condicionem, ut ambo exercitus tradant. Sic illi amores et *in*vidiosa coniunctio non ad occultam recidit obtrectationem, sed ad bellum se erupit; neque, mearum rerum quid consilii capiam, reperio; quod non dubito, quin te quoque haec deliberatio sit perturbatura. Nam mihi cum hominibus his et gratia et † necessitudinem cum causam
3 illam unde homines odi. Illud te non arbitror fugere, quin homines in dissensione domestica debeant, quam diu civiliter sine armis certetur, honestiorem sequi partem, ubi ad bellum et castra ventum sit, firmiorem et id melius statuere, quod tutius sit. In hac discordia video Cn. Pompeium senatum, quique res iudicant, secum habiturum, ad Caesarem omnes, qui cum timore aut mala spe vivant, accessuros; exercitum conferendum non esse. Omnino satis spatiist ad considerandas utriusque copias et eligendam partem.

4 Prope oblitus sum, quod maxime fuit scribendum.

Scis Appium censorem hic ostenta facere, de signis et tabulis, de agri modo, de aere alieno acerrime agere? persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur; nam sordes eluere vult, venas sibi omnis et viscera aperit. Curre, per deos atque homines! et quam primum haec risum veni, legis Scantiniae iudicium apud Drusum fieri, Appium de tabulis et signis agere; crede mihi, est properandum. Curio noster sapienter id, quod remisit de stipendio Pompei, fecisse existimatur. Ad summam, quaeris, quid putem futurum. Si alter uter eorum ad Parthicum bellum non eat, video magnas inpendere discordias, quas ferrum et vis iudicabit; uterque et animo et copiis est paratus. Si sine † suo periculo fieri posset, magnum et iucundum tibi Fortuna spectaculum parabat.

XV.

Scr. c. VII Id. Mart. a. 705 (49).

CAELIUS CICERONI S.

Ecquando tu hominem ineptiorem quam tuum Cn. 1
Pompeium vidisti, qui tantas turbas, qui tam nugax esset, commorit? ecquem autem Caesare nostro acriorem in rebus gerendis, eodem in victoria temperatiorem aut legisti aut audisti? Quid est? num tibi nostri milites, qui durissimis et frigidissimis locis, taeterrima hieme bellum ambulando confecerunt, malis orbiculatis esse pasti videntur? 'Quid iam'? inquis. Gloriose omnia. Si scias, quam sollicitus sim, tum hanc meam gloriam, quae ad me nihil pertinet, derideas; quae tibi exponere nisi coram non possum, idque celeriter fore spero; nam me, cum expulisset ex Italia Pompeium, constituit ad urbem vocare, id quod iam existimo confectum, nisi si maluit Pompeius Brundisi circumsederi.
Peream, si minima causa est properandi isto mihi, 2
quod te videre et omnia intima conferre discupio, habeo

autem quam multa. Hui vereor, quod solet fieri, ne, cum te videro, omnia obliviscar. Sed tamen quod ob scelus iter mihi necessarium retro ad Alpis versus incidit? Adeo quod Intimelii in armis sunt, neque de magna causa. Bellienus, verna Demetri, qui ibi cum praesidio erat, Domitium quendam, nobilem illi, Caesaris hospitem, a contraria factione nummis acceptis conprendit et strangulavit; civitas ad arma iit; eo † num cohortibus mihi per nives eundum est. 'Usque quaque', inquis, 'se Domitii male dant'. Vellem quidem Venere prognatus tantum animi habuisset in vestro Domitio, quantum psacade natus in hoc habuit. Ciceroni f. s. d.

XVI.

Scr. Intimili XVI K. Mai. a. 705 (49).

CAELIUS CICERONI S.

1 Exanimatus tuis litteris, quibus te nihil nisi triste cogitare ostendisti neque, id quid esset, perscripsisti neque non tamen, quale esset, quod cogitares, aperuisti, has ad te ilico litteras scripsi. Per fortunas tuas, Cicero, per liberos te oro et obsecro, ne quid gravius de salute et incolumitate tua consulas; nam deos hominesque amicitiamque nostram testificor me tibi praedixisse neque temere monuisse, sed, postquam Caesarem convenerim sententiamque eius, qualis futura esset parta victoria, cognorim, te certiorem fecisse. Si existimas eandem rationem fore Caesaris in dimittendis adversariis et condicionibus ferendis, erras; nihil nisi atrox et saevum cogitat atque etiam loquitur; iratus senatui exiit, his intercessionibus plane incitatus est; non mehercules erit deprecationi locus.

2 Quare, si tibi tu, si filius unicus, si domus, si spes tuae reliquae tibi carae sunt, si aliquid apud te nos, si vir optimus, gener tuus, valemus, quorum fortunam non debes velle conturbare, ut eam causam, in quoius victoria salus nostra

est, odisse aut relinquere cogamur aut inpiam cupidi-
tatem contra salutem tuam habeamus — denique illud
cogita, quod offensae fuerit in ista cunctatione, te sub-
isse; nunc te contra victorem Caesarem facere, quem
dubiis rebus laedere noluisti, et ad eos fugatos acce-
dere, quos resistentis sequi nolueris, summae stultitiae
est. Vide, ne, dum pudet te parum optimatem esse,
parum diligenter, quid optimum sit, eligas. Quod si 3
totum tibi persuadere non possum, saltem, dum, quid
de Hispaniis agamus, scitur, exspecta; quas tibi nuntio
adventu Caesaris fore nostras. Quam isti spem habe-
ant amissis Hispaniis, nescio; quod porro tuum consi-
lium sit ad desperatos accedere, non medius fidius
reperio. Hoc, quod tu non dicendo mihi significasti, 4
Caesar audierat ac, simulatque 'have' mihi dixit, sta-
tim, quid de te audisset, exposuit. Negavi me scire,
sed tamen ab eo petii, ut ad te litteras mitteret, qui-
bus maxime ad remanendum commoveri posses. Me
secum in Hispaniam ducit; nam, nisi ita faceret, ego,
priusquam ad urbem accederem, ubicumque esses, ad
te percucurrissem et hoc a te praesens contendissem at-
que omni vi te retinuissem. Etiam atque etiam, Cicero, 5
cogita, ne te tuosque omnis funditus evertas, ne te
sciens prudensque eo demittas, unde exitum vides nul-
lum esse. Quodsi te aut voces optimatium commovent,
aut non nullorum hominum insolentiam et iactationem
ferre non potes, eligas censeo aliquod oppidum vacuum
a bello, dum haec decernuntur; quae iam erunt con-
fecta. Id si feceris, et ego te sapienter fecisse iudicabo,
et Caesarem non offendes.

XVII.

Scr. Romae vel ex. m. Ian. vel m. Febr. a. 706 (48).

CAELIUS CICERONI S.

Ergo me potius in Hispania fuisse tum quam 1
Formiis, quom tu profectus es ad Pompeium! quod-

utinam † aut Appius Claudius in ista parte C. Curio, quoius amicitia me paulatim in hanc perditam causam imposuit; nam mihi sentio bonam mentem iracundia et amore ablatam. Tu, tu porro, cum ad te proficiscens Ariminum noctu venissem, dum mihi pacis mandata das ad Caesarem et mirificum civem agis, amici officium neglexisti neque mi consuluisti. Neque haec dico, quod diffidam huic causae, sed, crede mihi,
2 perire satius est quam hos videre. Quodsi timor vestrae crudelitatis non esset, eiecti iam pridem hinc essemus; nam hic nunc praeter faeneratores paucos nec homo nec ordo quisquam est nisi Pompeianus. Equidem iam effeci, ut maxime plebs et, qui antea noster fuit, populus vester esset. 'Cur hoc?' inquis. Immo reliqua exspectate: vos invitos vincere coegero. † Arruntanum me Catonem: vos dormitis nec haec adhuc mihi videmini intellegere, qua nos pateamus et qua simus inbecilli. Atque hoc nullius praemii spe faciam, sed, quod apud me plurimum solet valere, doloris atque indignitatis causa. Quid istic facitis? proelium exspectatis, quod firmissimum † haec? vestras copias non novi; nostri valde depugnare et facile algere et esurire consuerunt.

LIBER NONUS

AD M. VARRONEM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae ex. a. 707 (47) aut in. a. 708 (46).

CICERO M. VARRONI S.

Ex iis litteris, quas Atticus a te missas mihi legit, 1
quid ageres et ubi esses, cognovi; quando autem te
visuri essemus, nihil sane ex isdem litteris potui sus-
picari; in spem tamen venio adpropinquare tuum ad-
ventum; qui mihi utinam solacio sit! etsi tot tantis-
que rebus urgemur, ut nullam adlevationem quisquam
non stultissimus sperare debeat; sed tamen aut tu potes
me aut ego te fortasse aliqua re iuvare. Scito enim 2
me, posteaquam in urbem venerim, redisse cum vete-
ribus amicis, id est cum libris nostris, in gratiam;
etsi non idcirco eorum usum dimiseram, quod iis sus-
censerem, sed quod eorum me subpudebat; videbar
enim mihi, cum me in res turbulentissimas infidelissi-
mis sociis demisissem, praeceptis illorum non satis pa-
ruisse. Ignoscunt mihi, revocant in consuetudinem
pristinam teque, quod in eo permanseris, sapientiorem
quam me dicunt fuisse. Quam ob rem, quoniam pla-
catis iis utor, videor sperare debere, si te viderim, et
ea, quae premant, et ea, quae inpendeant, me facile
laturum. Quam ob rem, sive in Tusculano sive in Cu-
mano ad te placebit sive, quod minime velim, Romae,

dum modo simul simus, perficiam profecto, ut id utrique nostrum commodissimum esse videatur.

II.

Scr. Romae paulo post XII K. Mai. a. 708 (46)

CICERO VARRONI.

1 Caninius *tuus* idem et idem noster cum ad me per-
vesperi venisset et se postridie mane ad te iturum esse
dixisset, dixi ei me daturum litterarum aliquid; mane
ut peteret, rogavi. Conscripsi epistulam noctu; nec ille
ad me rediit; oblitum credidi. Ac tamen eam ipsam
tibi epistulam misissem per meos, nisi audissem ex
eodem postridie te mane e Tusculano exiturum. At
tibi repente paucis post diebus, cum minime exspecta-
rem, venit ad me Caninius mane; proficisci ad te sta-
tim dixit. Etsi erat ἕωλος illa epistula, praesertim
tantis postea novis rebus adlatis, tamen perire lucu-
brationem meam nolui et eam ipsam Caninio dedi;
sed cum eo ut cum homine docto et amantissimo tui
locutus ea sum, quae pertulisse illum ad te existimo.
2 Tibi autem idem consilii do quod mihimet ipsi, ut
vitemus oculos hominum, si linguas minus facile pos-
simus; qui enim victoria se efferunt, quasi victos nos
intuentur, qui autem victos nostros moleste ferunt,
nos dolent vivere. Quaeres fortasse, cur, cum haec in
urbe sint, non apsim quem ad modum tu. Tu enim
ipse, qui et me et alios prudentia vincis, omnia, credo,
vidisti, nihil te omnino fefellit. Quis est tam Lyn-
ceus, qui in tantis tenebris nihil offendat, nusquam
3 incurrat? Ac mihi quidem iam pridem venit in mentem
bellum esse aliquo exire, ut ea, quae agebantur hic,
quaeque dicebantur, nec viderem nec audirem. Sed
calumniabar ipse; putabam, qui obviam mihi venisset,
ut cuique commodum esset, suspicaturum aut dictu-
rum, etiamsi non suspicaretur: 'Hic aut metuit et ea

re fugit aut aliquid cogitat et habet navem paratam'.
Denique, levissime qui suspicaretur, et qui fortasse me
optime novisset, putaret me idcirco discedere, quod
quosdam homines oculi mei ferre non possent. Haec
ego suspicans adhuc Romae maneo, et tamen λεληθό-
τως consuetudo diurna callum iam obduxit stomacho
meo. Habes rationem mei consilii. Tibi igitur hoc cen- 4
seo, latendum tantisper ibidem, dum effervescit haec
gratulatio, et simul dum audiamus, quem ad modum
negotium confectum sit; confectum enim esse existimo.
Magni autem intererit, qui fuerit victoris animus, qui
exitus rerum; quamquam, quo me coniectura ducat,
habeo, sed expecto tamen. Te vero nolo, nisi ipse 5
rumor iam raucus erit factus, ad Baias venire; erit
enim nobis honestius, etiam cum hinc discesserimus,
videri venisse in illa loca ploratum potius *quam* nata-
tum. Sed haec tu melius; modo nobis stet illud, una
vivere in studiis nostris, a quibus antea delectationem
modo petebamus, nunc vero etiam salutem; non deesse,
si quis adhibere volet, non modo ut architectos, verum
etiam ut fabros ad aedificandam rem publicam et po-
tius libenter accurrere; si nemo utetur opera, tamen
et scribere et legere πολιτείας et, si minus in curia
atque in foro, at in litteris et libris, ut doctissimi
veteres fecerunt, † gravare rem p. et de moribus ac
legibus quaerere. Mihi haec videntur; tu quid sis ac-
turus, et quid tibi placeat, pergratum erit, si ad me
scripseris.

III.

Scr. Romae paulo ante ep. 2.

CICERO VARRONI.

Etsi, quid scriberem, non habebam, tamen Caninio 1
ad te eunti non potui nihil dare. Quid ergo potissi-
mum scribam? Quod velle te puto, cito me ad te esse
venturum; etsi vide, quaeso, satisne rectum sit nos hoc

tanto incendio civitatis in istis locis esse; dabimus sermonem iis, qui nesciunt nobis, quocumque in loco simus, eundem cultum, eundem victum esse. 'Quid refert? tamen in sermonem incidemus'. Valde id, credo, laborandum est, ne, cum omnes in omni genere et scelerum et flagitiorum volutentur, nostra nobiscum
2 aut inter nos cessatio vituperetur. Ego vero neglecta barbarorum inscitia persequar; quamvis enim sint haec misera, quae sunt miserrima, tamen artes nostrae nescio quo modo nunc uberiores fructus ferre videntur, quam olim ferebant, sive quia nulla nunc in re alia adquiescimus, sive quod gravitas morbi facit, ut medicinae egeamus, eaque nunc appareat, cuius vim non sentiebamus, cum valebamus. Sed quid ego nunc haec ad te, cuius domi nascuntur, *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*? Nihil scilicet, nisi ut rescriberes aliquid, me expectares. Sic igitur facies.

IV.

Scr. in Tusculano inter VIII et IV Id. Iun. a. 708 (46).

CICERO VARRONI.

Περὶ δυνατῶν me scito *κατὰ Διόδωρον κρίνειν*. Quapropter, si venturus es, scito necesse esse te venire; sin autem non es, *ἀδύνατον* est te venire. Nunc vide, utra te *κρίσις* magis delectet, Chrysippi an haec, quam noster Diodotus non concoquebat. Sed de his etiam rebus, otiosi cum erimus, loquemur; hoc etiam *κατὰ Χρύσιππον δυνατὸν* est. De † Coctio mihi gratum est: nam id etiam Attico mandaram. Tu si minus ad nos, accurremus ad te; si hortum in bybliotheca habes, deerit nihil.

V

Scr. Romae in. m. Iun. a. 708 (46).

CICERO VARRONI.

Mihi vero ad Nonas bene maturum videtur fore, 1 neque solum propter rei p., sed etiam propter anni tempus; quare istum diem probo, itaque eundem ipse sequar. Consilii nostri, ne si eos quidem, qui id secuti non 2 sunt, non paeniteret, nobis paenitendum putarem; secuti enim sumus non spem, sed officium, reliquimus autem non officium, sed desperationem. Ita verecundiores fuimus, quam qui se domo non commoverunt, saniores, quam qui amissis opibus domum non reverterunt. Sed nihil minus fero quam severitatem otiosorum et, quoquo modo se res habet, magis illos vereor, qui in bello occiderunt, quam hos curo, quibus non satis facimus, quia vivimus. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo; si minus, persequar in Cumanum et ante te certiorem faciam, ut lavatio parata sit.

VI.

Scr. Romae inter XII et VII K. Quint. a. 708 (46).

CICERO VARRONI.

Caninius noster me tuis verbis admonuit, ut scri- 1 berem ad te, si quid esset, quod putarem te scire oportere. Est igitur adventus Caesaris scilicet in expectatione, neque tu id ignoras. Sed tamen, cum ille scripsisset, ut opinor, se in Alsiense venturum, scripserunt ad eum sui, ne id faceret; multos ei molestos fore ipsumque multis; Ostiae videri commodius eum exire posse. Id ego non intellegebam quid interesset; sed tamen Hirtius mihi dixit et se ad eum et Balbum et Oppium scripsisse, ut ita faceret, homines, ut cognovi, amantis tui. Hoc ego idciro nosse te volui, ut 2

scires, hospitium tibi ubi parares, vel potius *ut* utru-
bique (quid enim ille facturus sit, incertum est), et
simul ostentavi tibi me istis esse familiarem et con-
siliis eorum interesse. Quod ego cur nolim, nihil vi-
deo: non enim est idem ferre, si quid ferendum est,
et probare, si quid non probandum est. Etsi, quid
non probem, equidem iam nescio, praeter initia rerum;
nam haec in voluntate fuerunt. Vidi enim (nam tu
aberas) nostros amicos cupere bellum, hunc autem non
tam cupere quam non timere (ergo haec consilii fue-
runt, reliqua necessaria), vincere autem aut hos aut
3 illos necesse esse. Scio te semper mecum in luctu
fuisse, cum videremus quom illud ingens malum, alte-
rius utrius exercitus et ducum interitum, tum vero
extremum malorum omnium esse civilis belli victo-
riam; quam quidem ego etiam illorum timebam, ad
quos veneramus; crudeliter enim otiosis minabantur,
eratque iis et tua invisa voluntas et mea oratio: nunc
vero, si essent nostri potiti, valde intemperantes fuis-
sent, erant enim nobis perirati; quasi quicquam de
nostra salute decrevissemus, quod non idem illis cen-
suissemus, aut quasi utilius rei p. fuerit eos etiam ad
bestiarum auxilium confugere quam vel emori vel cum
4 spe, si non optima, at aliqua tamen vivere. At in
perturbata re p. vivimus. Quis negat? sed hoc vide-
rint ii, qui nulla sibi subsidia ad omnis vitae status
paraverunt; huc enim ut venirem, superior longius,
quam volui, fluxit oratio. Cum enim te semper ma-
gnum hominem duxi, tum quod his tempestatibus es
prope solus in portu fructusque doctrinae percipis eos,
qui maximi sunt, ut ea consideres eaque tractes, quo-
rum et usus et delectatio est omnibus istorum et actis
et voluptatibus anteponenda. Equidem hos tuos Tu-
sculanenses dies instar esse vitae puto libenterque om-
nibus omnes opes concesserim, ut mihi liceat vi nulla
5 interpellante isto modo vivere: quod nos quoque imi-
tamur, ut possumus, et in nostris studiis libentissime

conquiescimus. Quis enim hoc non dederit nobis, ut,
cum opera nostra patria sive non possit uti sive nolit,
ad eam vitam revertamur, quam multi docti homines
fortasse non recte, sed tamen multi etiam rei p. prae-
ponendam putaverunt? Quae igitur studia magnorum
hominum sententia vacationem habent quandam pu-
blici muneris, iis concedente re p. cur non abutamur?
Sed plus facio, quam Caninius mandavit, † iure enim, 6
si quid ego scirem, rogarat, quod tu nescires, ego tibi
ea narro, quae tu melius scis quam ipse, qui narro.
Faciam ergo illud, quod rogatus sum, ut eorum, quae
temporis huius sint, † quae tua audiero, ne quid
ignores.

VII.

Scr. Romae ex. m. Maio a. 708 (46).

CICERO VARRONI.

Cenabam apud Seium, cum utrique nostrum red- 1
ditae sunt a te litterae. Mihi vero iam maturum vi-
detur; nam, quod ante[a te] calumniatus sum, indicabo
malitiam meam; volebam prope alicubi esse, si quid
bonae salutis, *σύν τε δύ' ἐρχομένω*; nunc, quoniam
confecta sunt omnia, dubitandum non est, quin equis
viris. Nam, ut audivi de L. Caesare filio, mecum ipse:

'Quíd hic mihi faciét patri?'

itaque non desino aput istos, qui nunc dominantur,
cenitare. Quid faciam? tempori serviendum est. Sed 2
ridicula missa, praesertim cum sit nihil, quod rideamus:

'Africa terribili tremit horrida terra tumultu'.

Itaque nullum est *ἀποπροηγμένον*, quod non verear.
Sed, quod quaeris, quando, qua, quo, nihil adhuc sci-
mus. Istuc ipsum de Baiis, non nulli dubitant, an per
Sardiniam veniat; illud enim adhuc praedium suum

non inspexit nec ullum habet deterius, sed tamen non contemnit. Ego omnino magis arbitror per Siciliam Veliam, *sed iam* sciemus; adventat enim Dolabella. Eum puto magistrum fore.

Πολλοὶ μαθηταὶ κρείσσονες διδασκάλων.

Sed tamen, si sciam, quid tu constitueris, meum consilium accommodabo potissimum ad tuum; quare expecto tuas litteras.

VIII.

Scr. in Arpinati V aut IV Id. Quint. a. 709 (45).

CICERO VARRONI.

1 Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concitatus, tamen ego expectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem. Misi autem ad te quattuor admonitores non nimis verecundos: nosti enim profecto os illius adulescentioris Academiae. Ex ea igitur media excitatos misi; qui metuo ne te forte flagitent: ego autem mandavi, ut rogarent. Expectabam omnino iam diu meque sustinebam, ne ad te prius ipse quid scriberem, quam aliquid accepissem, ut possem te remunerari quam simillimo munere: sed, cum tu tardius faceres, id est, ut ego interpretor, diligentius, teneri non potui, quin coniunctionem studiorum amorisque nostri, quo possem litterarum genere, declararem. Feci igitur sermonem inter nos habitum in Cumano, cum esset una Pomponius: tibi dedi partes Antiochinas, quas a te probari intellexisse mihi videbar; mihi sumpsi Philonis. Puto fore ut, cum legeris, mirere nos id locutos esse inter nos, quod numquam locuti sumus; sed
2 nosti morem dialogorum. Posthac autem, mi Varro, quam plurima, si videtur, et de nobis inter nos, sero fortasse: sed superiorum temporum Fortuna rei p. causam sustineat, haec ipsi praestare debemus. Atque

utinam quietis temporibus atque aliquo, si non bono, at saltem certo statu civitatis haec inter nos studia exercere possemus! quamquam tum quidem vel aliae quaepiam rationes honestas nobis et curas et actiones darent; nunc autem quid est, sine his cur vivere velimus? mihi vero cum his ipsis vix, his autem detractis ne vix quidem. Sed haec coram et saepius. Migrationem et emptionem feliciter evenire volo tuumque in ea re consilium probo. Cura, ut valeas.

IX.

Scr. in castris Caesaris c. in. m. Iun. a. 706 (48).

DOLABELLA S. D. CICERONI.

S. v. g. v. et Tullia nostra recte v. Terentia minus 1
belle habuit, sed certum scio iam convaluisse eam; praeterea rectissime sunt apud te omnia. Etsi nullo tempore in suspicionem tibi debui venire partium causa potius quam tua tibi suadere, ut te aut cum Caesare nobiscumque coniungeres aut certe in otium referres, praecipue nunc iam inclinata victoria ne possum quidem in ullam aliam incidere opinionem nisi in eam, in qua scilicet tibi suadere videar, quod pie tacere non possim. Tu autem, mi Cicero, sic haec accipies, ut, sive probabuntur tibi sive non probabuntur, ab optimo certe animo ac deditissimo tibi et cogitata et scripta esse iudices. Animadvertis Cn. Pompeium nec 2
nominis sui nec rerum gestarum gloria neque etiam regum ac nationum clientelis, quas ostentare crebro solebat, esse tutum, et hoc etiam, quod infimo cuique contigit, illi non posse contingere, ut honeste effugere possit, pulso Italia, amissis Hispaniis, capto exercitu veterano, circumvallato nunc denique, quod nescio an nulli umquam nostro acciderit imperatori. Quam ob rem, quid aut ille sperare possit aut tu, animum adverte pro tua prudentia; sic enim facillime, quod tibi

utilissimum erit consilii, capies. Illud autem *a* te peto, ut, si iam ille evitaverit hoc periculum et se abdiderit in classem, tu tuis rebus consulas et aliquando tibi potius quam cuivis sis amicus. Satis factum est iam a te vel officio vel familiaritati, satis factum etiam
3 partibus et ei rei p., quam tu probabas; reliquum est, ubi nunc est res p., ibi simus potius quam, dum illam veterem sequamur, simus in nulla. Quare velim, mi iucundissime Cicero, si forte Pompeius pulsus his quoque locis rusus alias regiones petere cogatur, ut tu te vel Athenas vel in quamvis quietam recipias civitatem. Quod si eris facturus, velim mihi scribas, ut ego, si ullo modo potero, ad te advolem. Quaecumque de tua dignitate ab imperatore erunt impetranda, qua est humanitate Caesar, facillimum erit ab eo tibi ipsi impetrare, et meas tamen preces apud eum non minimum auctoritatis habituras puto. Erit tuae quoque fidei et humanitatis curare, ut is tabellarius, quem ad te misi, reverti possit ad me et a te mihi litteras referat.

X.

Scr. Romae ex. a. 708 (46) paulo ante III K. Ian.

M. CICERO S. D. P. DOLABELLAE.

1 Non sum ausus Salvio nostro nihil ad te litterarum dare; nec mehercule habebam, quid scriberem, nisi te a me mirabiliter amari, de quo etiam nihil scribente me te non dubitare certo scio. Omnino mihi magis litterae sunt exspectandae a te quam a me tibi; nihil enim Romae geritur, quod te putem scire curare, nisi forte scire vis me inter Niciam nostrum et Vidium iudicem esse. Profert alter, opinor, duobus versiculis expensum Niciae, alter Aristarchus hos ὀβελίζει; ego tamquam criticus antiquus iudicaturus sum, utrum sint
2 τοῦ ποιητοῦ an παρεμβεβλημένοι. Puto *te* nunc dicere: 'Oblitusne es igitur fungorum illorum, quos apud

Niciam, et ingentium † cularum cum sophia septi-
mae?' Quid ergo? tu adeo mihi excussam severitatem
veterem putas, ut ne in foro quidem reliquiae pristi-
nae frontis appareant? Sed tamen suavissimum συμ- 3
βιωτὴν nostrum praestabo integellum nec committam,
ut, si ego eum condemnaro, tu restituas, ne habeat
Bursa Plancus, apud quem litteras discat. Sed quid
ago? cum mihi sit incertum, tranquillone sis animo
an ut in bello in aliqua maiuscula cura negotiove ver-
sere, labor longius. Cum igitur mihi erit exploratum
te libenter esse risurum, scribam ad te pluribus. Te
tamen hoc scire volo, vementer populum sollicitum
fuisse, de P. Sullae morte ante quam certum scierit.
Nunc quaerere desierunt, quo modo perierit; satis pu-
tant se scire, quod sciunt. Ego ceteroqui animo aequo
fero; unum vereor, ne hasta Caesaris refrixerit.

XI.

Scr. in Attici Ficuleano paulo post XII K. Mai. a. 709 (45).

CICERO DOLABELLAE S.

Vel meo ipsius interitu mallem litteras meas desi- 1
derares quam eo casu, quo sum gravissime adflictus;
quem ferrem certe moderatius, si te haberem: nam et
oratio tua prudens et amor erga me singularis mul-
tum levaret. Sed, quoniam brevi tempore, ut opinio
nostra est, te sum visurus, ita me adfectum offendes,
ut multum a te possim iuvari; non quo ita sim frac-
tus, ut aut hominem me esse oblitus sim aut fortunae
succumbendum putem, sed tamen hilaritas illa nostra
et suavitas, quae te praeter ceteros delectabat, erepta
mihi omnis est; firmitatem tamen et constantiam, si
modo fuit aliquando in nobis, eandem cognosces, quam
reliquisti.

Quod scribis proelia te mea causa sustinere, non 2
tam id laboro, ut, si qui mihi obtrectent, a te refu-

tentur, quam intellegi cupio, quod certe intellegitur, me a te amari. Quod ut facias, te etiam atque etiam rogo, ignoscasque brevitati litterarum mearum: nam et celeriter una futuros nos arbitror et nondum satis sum confirmatus ad scribendum.

XII.

Scr. in Puteolano med. m. Dec. a. 709 (45).

CICERO DOLABELLAE.

1 Gratulor Baiis nostris, siquidem, ut scribis, salubres repente factae sunt: nisi forte te amant et tibi adsentantur et tam diu, dum tu ades, sunt oblitae sui. Quod quidem si ita est, minime miror caelum etiam et terras vim suam, si tibi ita conveniat, dimittere.
2 Oratiunculam pro Deiotaro, quam requirebas, habebam mecum, quod non putaram. Itaque eam tibi misi: quam velim sic legas ut causam tenuem et inopem nec scriptione magno opere dignam; sed ego hospiti veteri et amico munusculum mittere volui levidense crasso filo, cuius modi ipsius solent esse munera. Tu velim animo sapienti fortique sis, ut tua moderatio et gravitas aliorum infamet iniuriam.

XIII.

Scr. Romae ex. a. 708 (46) aut in. a. 709 (45).

CICERO DOLABELLAE S.

1 C. Subernius Calenus et meus est familiaris et Leptae, nostri familiarissimi, pernecessarius. Is cum vitandi belli causa profectus esset in Hispaniam cum M. Varrone ante bellum, ut in ea provincia esset, in qua nemo nostrum post Afranium superatum bellum ullum fore putaret, incidit in ea ipsa mala, quae summo studio vitaverat: oppressus est enim bello repentino,

quod bellum commotum a Scapula ita postea confir-
matum est a Pompeio, ut nulla ratione ab illa miseria
se eripere posset. Eadem causa fere est M. Plani He- 2
redis, qui est item Calenus, Leptae nostri familiarissi-
mus. Hosce igitur ambos tibi sic commendo, ut maiore
cura, studio, sollicitudine animi commendare non pos-
sim. Volo ipsorum causa, meque in eo vehementer et
amicitia movet et humanitas: Lepta vero cum ita la-
boret, ut eius fortunae videantur in discrimen venire,
non possum ego non aut proxime atque ille aut etiam
aeque laborare. Quapropter, etsi saepe expertus sum,
quantum me amares, tamen sic velim tibi persuadeas,
id me in hac re maxime iudicaturum. Peto igitur a 3
te vel, si pateris, oro, ut homines miseros et fortuna,
quam vitare nemo potest, magis quam culpa calami-
tosos conserves incolumis velisque per te me hoc mu-
neris cum ipsis amicis hominibus, cum municipio Ca-
leno, quocum mihi magna necessitudo est, tum Leptae,
quem omnibus antepono, dare. Quod dicturus sum, 4
puto equidem non valde ad rem pertinere, sed tamen
nihil obest dicere: Res familiaris alteri eorum valde
exigua est, alteri vix equestris. Quapropter, quoniam
iis Caesar vitam sua liberalite concessit, nec est, quod
iis praeterea magnopere possit adimi, reditum, si me
tantum amas, quantum certe amas, hominibus confice;
in quo nihil est praeter viam longam, quam idcirco
non fugiunt, ut et vivant cum suis et moriantur domi.
Quod ut enitare contendasque vel potius ut perficias
(posse enim te mihi persuasi), vehementer te etiam at-
que etiam rogo.

XIV.

Scr. in Pompeiano V Non. Mai. a. 710 (44).

CICERO DOLABELLAE CONSULI SUO S.

Etsi contentus eram, mi Dolabella, tua gloria sa- 1
tisque ex ea magnam laetitiam voluptatemque capie-

bam, tamen non possum non confiteri cumulari me
maximo gaudio, quod vulgo hominum opinio socium
me adscribat tuis laudibus. Neminem conveni (con-
venio autem cotidie plurimos: sunt enim permulti
optimi viri, qui valetudinis causa in haec loca veniant,
praeterea ex municipiis frequentes necessarii mei), quin
omnes, cum te summis laudibus ad caelum extulerunt,
mihi continuo maximas gratias agant; negant enim se
dubitare, quin tu meis praeceptis et consiliis obtem-
perans praestantissimum te civem et singularem con-
2 sulem praebeas. Quibus ego quamquam verissime pos-
sum respondere te, quae facias, tuo iudicio et tua
sponte facere nec cuiusquam egere consilio, tamen ne-
que plane adsentior, ne inminuam tuam laudem, si
omnis a meis consiliis profecta videatur, neque valde
nego; sum enim avidior etiam, quam satis est, gloriae;
et tamen non alienum est dignitate tua, quod ipsi
Agamemnoni, regum regi, fuit honestum, habere ali-
quem in consiliis capiendis Nestorem, mihi vero glo-
riosum te iuvenem consulem florere laudibus quasi
3 alumnum disciplinae meae. L. quidem Caesar, cum
ad eum aegrotum Neapolim venissem, quamquam erat
oppressus totius corporis doloribus, tamen, antequam
me plane salutavit, 'O mi Cicero', inquit, 'gratulor
tibi, cum tantum vales apud Dolabellam, quantum si
ego apud sororis filium valerem, iam salvi esse posse-
mus; Dolabellae vero tuo et gratulor et gratias ago,
quem quidem post te consulem solum possumus vere
consulem dicere'. Deinde multa de facto ac de re
gesta, [tum] nihil magnificentius, nihil praeclarius actum
umquam, nihil rei p. salutarius. Atque haec una vox
4 omnium est. A te autem peto, ut me hanc quasi fal-
sam hereditatem alienae gloriae sinas cernere meque
aliqua ex parte in societatem tuarum laudum venire
patiare. Quamquam, mi Dolabella (haec enim iocatus
sum) libentius omnes meas, si modo sunt aliquae meae
laudes, ad te transfuderim quam aliquam partem ex-

hauserim ex tuis. Nam, cum te semper tantum dilexe-
rim, quantum tu intellegere potuisti, tum his tuis factis
sic incensus sum, ut nihil umquam in amore fuerit
ardentius. Nihil est enim, mihi crede, virtute formo-
sius, nihil pulchrius, nihil amabilius. Semper amavi, 5
ut scis, M. Brutum propter eius summum ingenium,
suavissimos mores, singularem probitatem atque con-
stantiam; tamen Idibus Martiis tantum accessit ad amo-
rem, ut mirarer locum fuisse augendi in eo, quod mihi
iam pridem cumulatum etiam videbatur. Quis erat, qui
putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse
aliquid accedere? Tantum accessit, ut mihi nunc deni-
que amare videar, antea dilexisse. Quare quid est, quod 6
ego te horter, ut dignitati et gloriae servias? proponam
tibi claros viros, quod facere solent, qui hortantur?
Neminem habeo clariorem quam te ipsum; te imitere
oportet, tecum ipse certes; ne licet quidem tibi iam
tantis rebus gestis non tui similem esse. Quod cum 7
ita sit, hortatio non est necessaria, gratulatione magis
utendum est; contigit enim tibi, quod haud scio an
nemini, ut summa severitas animadversionis non modo
non invidiosa, sed etiam popularis esset et cum bonis
omnibus tum infimo cuique gratissima. Hoc si tibi
fortuna quadam contigisset, gratularer felicitati tuae;
sed contigit magnitudine cum animi tum etiam ingenii
atque consilii. Legi enim contionem tuam; nihil illa
sapientius; ita pedetemptim et gradatim tum accessus
a te ad causam facti, tum recessus, ut res ipsa maturi-
tatem tibi animadvertendi omnium concessu daret.
Liberasti igitur et urbem periculo et civitatem metu 8
neque solum ad tempus maximam utilitatem attulisti, sed
etiam ad exemplum. Quo facto intellegere debes in te
positam esse rem p. tibique non modo tuendos, sed etiam
ornandos esse illos viros, a quibus initium libertatis
profectum est. Sed his de rebus coram plura propediem,
ut spero. Tu quoniam rem p. nosque conservas, fac, ut
diligentissime te ipsum, mi Dolabella, custodias.

XV.

Scr. Romae m. interc. priore a. 708 (46).

CICERO PAETO S.

1 Duabus tuis epistulis respondebo, uni, quam quadriduo ante acceperam a Zetho, alteri, quam attulerat Phileros tabellarius. Ex prioribus tuis litteris intellexi pergratam tibi esse curam meam valetudinis tuae, quam tibi perspectam esse gaudeo; sed, mihi crede, non perinde, ut est reapse, ex litteris perspicere potuisti. Nam, cum a satis multis (non enim possum aliter dicere) et coli me videam et diligi, nemo est illorum omnium mihi te iucundior. Nam, quod me amas, quod id et iam pridem et constanter facis, est id quidem magnum atque haud scio an maximum, sed tibi commune cum multis; quod tu ipse tam amandus es tamque dulcis tamque in omni genere iucundus, id est
2 proprie tuum. Accedunt non Attici, sed salsiores quam illi Atticorum Romani veteres atque urbani sales. Ego autem (existimes licet quidlubet) mirifice capior facetiis maxime nostratibus, praesertim cum eas videam primum oblitas Latio tum, cum in urbem nostram est infusa peregrinitas, nunc vero etiam bracatis et Transalpinis nationibus, ut nullum veteris leporis vestigium appareat. Itaque, te cum video, omnis mihi Granios, omnis Lucilios, vere ut dicam, Crassos quoque et Laelios videre videor. Moriar, si praeter te quemquam reliquum habeo, in quo possim imaginem antiquae et vernaculae festivitatis adgnoscere. Ad hos lepores cum amor erga me tantus accedat, miraris me tanta perturbatione valetudinis tuae tam graviter exanimatum
3 fuisse? Quod autem altera epistula purgas te non dissuasorem mihi emptionis Neapolitanae fuisse, sed auctorem moderationis, urbane, neque ego aliter accepi; intellexi tamen idem, quod his intellego litteris, non existimasse te mihi licere, id quod ego arbitrabar, res

has non omnino quidem, sed magnam partem relin-
quere. Catulum mihi narras et illa tempora. Quid
simile? ne mi quidem ipsi tunc placebat diutius abesse
ab rei p. custodia; sedebamus enim in puppi et cla-
vum tenebamus; nunc autem vix est in sentina locus.
An minus multa s. c. futura putas, si ego sim Nea- 4
poli? Romae cum sum et urgeo forum, s. c. scribuntur
apud amatorem tuum, familiarem meum; et quidem,
cum in mentem venit, ponor ad scribendum et ante
audio s. c. in Armeniam et Syriam esse perlatum,
quod in meam sententiam factum esse dicatur, quam
omnino mentionem ullam de éa re esse factam. Atque
hoc nolim me iocari putes; nam mihi scito iam a re-
gibus ultimis allatas esse litteras, quibus mihi gratias
agant, quod se mea sententia reges appellaverim, quos
ego non modo reges appellatos, sed omnino natos nescie-
bam. Quid ergo est? tamen, quam diu hic erit noster 5
hic praefectus moribus, parebo auctoritati tuae: quom
vero aberit, ad fungos me tuos conferam. Domum si
habebo, in denos dies singulos sumptuariae legis dies
conferam; sin autem minus invenero, quod placeat,
decrevi habitare apud te; scio enim me nihil tibi gra-
tius facere posse. Domum Sullanam desperabam iam,
ut tibi proxime scripsi, sed tamen non abieci. Tu ve-
lim, ut scribis, cum fabris eam perspicias; si enim nihil
est in parietibus aut in tecto vitii, cetera mihi proba-
buntur.

XVI.

Scr. in Tusculano non post med. m. Quinct. a. 708 (46).

CICERO [PAPIRIO] PAETO S.

Delectarunt me tuae litterae, in quibus primum 1
amavi amorem tuum, qui te ad scribendum incitavit
verentem, ne Silius suo nuntio aliquid mihi sollicitu-
dinis attulisset: de quo et tu mihi antea scripseras
bis quidem eodem exemplo, facile ut intellegerem te

esse commotum, et ego tibi accurate rescripseram, ut quo modo in tali re atque tempore aut liberarem te
2 ista cura aut certe levarem. Sed, quoniam proximis quoque litteris ostendis, quantae tibi curae sit ea res, sic, mi Paete, habeto, quicquid arte fieri potuerit (non enim iam satis est consilio pugnare; artificium quoddam excogitandum est), sed tamen, quicquid elaborari aut effici potuerit ad istorum benevolentiam conciliandam et conligendam, summo studio me consecutum esse, nec frustra, ut arbitror; sic enim color, sic observor ab omnibus iis, qui a Caesare diliguntur, ut ab iis me amari putem. Tametsi non facile diiudicatur amor verus et fictus, nisi aliquod incidit eius modi tempus, ut quasi aurum igni sic benivolentia fidelis periculo aliquo perspici possit; cetera sunt signa communia, sed ego uno utor argumento, quam ob rem me ex animo vereque arbitrer diligi, quia et nostra fortuna ea est et illorum, ut simulandi causa non sit.
3 De illo autem, quem penes est omnis potestas, nihil video quod timeam, nisi quod omnia sunt incerta, cum a iure discessum est, nec praestari quicquam potest quale futurum sit, quod positum est in alterius voluntate, ne dicam libidine. Sed tamen eius ipsius nulla re a me offensus est animus; est enim adhibita in ea re ipsa summa a nobis moderatio. Ut enim olim arbitrabar esse meum libere loqui, cuius opera esset in civitate libertas, sic ea nunc amissa nihil loqui, quod offendat aut illius aut eorum, qui ab illo diliguntur, voluntatem. Effugere autem si velim non nullorum acute aut facete dictorum opinionem, fama ingenii mihi sit abicienda; quod si [id] possem, non
4 recusarem. Sed tamen ipse Caesar habet peracre iudicium, et, ut Servius, frater tuus, quem litteratissimum fuisse iudico, facile diceret: 'Hic versus Plauti non est, hic est', quod tritas auris haberet notandis generibus poëtarum et consuetudine legendi, sic audio Caesarem, cum volumina iam confecerit *ἀποφθεγμάτων*,

si quod adferatur ad eum pro meo, quod meum non sit, reicere solere; quod eo nunc magis facit, quia vivunt mecum fere cotidie illius familiares. Incidunt autem in sermone vario multa, quae fortasse illis, cum dixi, nec inlitterata nec insulsa esse videantur; haec ad illum cum reliquis actis perferuntur; ita enim ipse mandavit. Sic fit, ut, si quid praeterea de me audiat, non audiendum putet. Quam ob rem Oenomao tuo nihil utor; etsi posuisti loco versus Accianos. Sed 5
quae est 'invidia', aut quid mihi nunc inivideri potest? Verum fac esse omnia; sic video philosophis placuisse iis, qui mihi soli videntur vim virtutis tenere, nihil esse sapientis praestare nisi culpam. Qua mihi videor dupliciter carere, et quod ea senserim, quae rectissima fuerunt, et quod, cum viderem praesidii non satis esse ad ea optinenda, viribus certandum cum valentioribus non putarim. Ergo in officio boni civis certe non sum reprehendendus. Reliquum est, ne quid stulte, ne quid temere dicam aut faciam contra potentes. Id quoque puto esse sapientis. Cetera vero, quid quisque me dixisse dicat, aut quo modo ille accipiat, aut qua fide mecum vivant ii, qui me assidue colunt et observant, praestare non possum. Ita fit, ut 6
et consiliorum superiorum conscientia et praesentis temporis moderatione me consoler et illam Acci similitudinem non [modo] iam ad 'invidiam', sed ad fortunam transferam, quam existimo levem et inbecillam ab animo firmo et gravi 'tamquam fluctum a saxo frangi' oportere. Etenim, cum plena sint monumenta Graecorum, quem ad modum sapientissimi viri regna tulerint vel Athenis vel Syracusis, cum servientibus suis civitatibus fuerint ipsi quodam modo liberi, ego me non putem tueri meum statum sic posse, ut neque offendam animum cuiusquam nec frangam dignitatem meam?

Nunc venio ad iocationes tuas, quoniam tu secun- 7
dum Oenomaum Acci non, ut olim solebat, Atellanam,

sed, ut nunc fit, mimum introduxisti. Quem tu mihi † popillium, quem † denarium narras, quam tyrotarichi patinam? Facilitate mea ista ferebantur antea; nunc mutata res est. Hirtium ego et Dolabellam dicendi discipulos habeo, cenandi magistros; puto enim te audisse, si forte ad vos omnia perferuntur, illos apud me declamitare, me apud illos cenitare. Tu autem quod mihi bonam copiam eiures, nihil est; tum enim, cum rem habebas, quaesticulis te faciebat attentiorem, nunc, cum tam aequo animo bona perdas, † non eo sis consilio, ut, cum me hospitio recipias, aestimationem te aliquam putes accipere; etiam haec levior est
8 plaga ab amico quam a debitore. Nec tamen eas cenas quaero, ut magnae reliquiae fiant; quod erit, magnificum sit et lautum. Memini te mihi Phameae cenam narrare. Temperius fiat, cetera eodem modo. Quodsi perseveras me ad matris tuae cenam revocare, feram id quoque; volo enim videre animum, qui mihi audeat ista, quae scribis, apponere aut etiam polypum miniati Iovis similem. Mihi crede, non audebis; ante meum adventum fama ad te de mea nova lautitia veniet; eam tu extimesces. Neque est, quod in promulside spei ponas aliquid; quam totam sustuli; solebam
9 enim antea debilitari oleis et lucanicis tuis. Sed quid haec loquimur? liceat modo isto venire. Tu vero (volo enim abstergere animi tui metum) ad tyrotarichum antiquum redi. Ego tibi unum sumptum adferam, quod balneum calfacias oportebit; cetera more nostro.
10 Superiora illa lusimus. De villa Seliciana et curasti diligenter et scripsisti facetissime; itaque puto me praetermissurum; salis enim satis est, sannionum parum.

XVII.

Scr. Romae post Id. Sext. a. 708 (46).

CICERO [L. PAPIRIO] PAETO.

Non tu homo ridiculus es, qui, cum Balbus noster 1 apud te fuerit, ex me quaeras, quid de istis municipiis et agris futurum putem? quasi aut ego quicquam sciam, quod iste nesciat, aut, si quid aliquando scio, non ex isto soleam scire. Immo vero, si me amas, tu fac, ut sciam, quid de nobis futurum sit; habuisti enim in tua potestate, ex quo vel ex sobrio vel certe ex ebrio scire posses. Sed ego ista, mi Paete, non quaero, primum quia de lucro prope iam quadriennium vivimus, si aut hoc lucrum est aut haec vita, superstitem rei p. vivere; deinde quod scire quoque mihi videor, quid futurum sit. Fiet enim, quodcumque volent, qui valebunt; valebunt autem semper arma. Satis igitur nobis esse debet, quicquid conceditur. Hoc si qui pati non potuit, mori debuit.

Veientem quidem agrum et Capenatem metiuntur; 2 hoc non longe abest a Tusculano; nihil tamen timeo. Fruor, dum licet, opto, ut semper liceat; si id minus contigerit, tamen, quoniam ego vir fortis idemque philosophus vivere pulcherrimum duxi, non possum eum non diligere, cuius beneficio id consecutus sum. Qui si cupiat esse rem p., qualem fortasse et ille vult et omnes optare debemus, quid faciat, tamen non habet: ita se cum multis conligavit. Sed longius progredior; 3 scribo enim ad te. Hoc tamen scito, non modo me, qui consiliis non intersum, sed ne ipsum quidem principem scire, quid futurum sit; nos enim illi servimus, ipse temporibus. Ita nec ille, quid tempora postulatura sint, nec nos, quid ille cogitet, scire possumus.

Haec tibi antea non rescripsi, non quo cessator esse solerem, praesertim in litteris, sed, cum explorati nihil haberem, nec tibi sollicitudinem ex dubitatione

mea nec spem ex adfirmatione afferre volui. Illud tamen adscribam, quod est verissimum, me his temporibus adhuc de isto periculo nihil audisse. Tu tamen pro tua sapientia debebis optare optima, cogitare difficillima, ferre, quaecumque erunt.

XVIII.

Scr. in Tusculano circ. XIII K. Sext. a. 708 (46).

CICERO S. D. [L. PAPIRIO] PAETO.

1 Cum essem otiosus in Tusculano, propterea quod
discipulos obviam miseram, ut eadem me quam ma-
xime conciliarent familiari suo, accepi tuas litteras
plenissimas suavitatis; ex quibus intellexi probari tibi
meum consilium, quod, ut Dionysius tyrannus, cum
Syracusis pulsus esset, Corinthi dicitur ludum aperu-
isse, sic ego sublatis iudiciis amisso regno forensi lu-
2 dum quasi habere coeperim. Quid quaeris? me quoque
delectat consilium; multa enim consequor. Primum,
id quod maxime nunc opus est, munio me ad haec
tempora. Id cuius modi sit, nescio; tantum video,
nullius adhuc consilium me huic anteponere; nisi forte
mori melius fuit. In lectulo, fateor, sed non accidit;
in acie non fui; ceteri quidem, Pompeius, Lentulus
tuus, Scipio, Afranius foede perierunt. At Cato prae-
clare. Iam istuc quidem, cum volemus, licebit; demus
modo operam, ne tam necesse nobis sit, quam illi fuit,
3 id quod agimus. Ergo hoc primum. Sequitur illud:
Ipse melior fio primum valetudine, quam intermissis
exercitationibus amiseram; deinde ipsa illa, si qua fuit
in me, facultas orationis, nisi me ad has exercitationes
rettulissem, exaruisset. Extremum illud est, quod tu
nescio an primum putes: pluris iam pavones confeci
quam tu pullos columbinos. Tu istic te Hateriano
iure delectas, ego me hic Hirtiano. Veni igitur, si
vir es, et † disceam *προλεγομενας*, quas quaeris: etsi

sus Minervam, † sed quomodo video. Si aestimationes 4
tuas vendere non potes neque ollam denariorum im-
plere, Romam tibi remigrandum est; satius est hic
cruditate quam istic fame. Video te bona perdidisse;
spero idem istuc familiares tuos. Actum igitur de te
est, nisi provides. Potes mulo isto, quem tibi reli-
quum dicis esse, quoniam cantherium comedisti, Romam
pervehi. Sella tibi erit in ludo tamquam hypodida-
scalo proxima; eam pulvinus sequetur.

XIX.

Scr. Romae post Id. Sext. a. 708 (46).

CICERO S. D. [L. PAPIRIO] PAETO.

Tamen a malitia non discedis; tenuiculo apparatu 1
significas Balbum fuisse contentum. Hoc videris dicere,
cum reges tam sint continentes, multo magis consu-
laris esse oportere. Nescis me ab illo omnia expisca-
tum; recta enim a porta domum meam † venisse ne-
que hoc admiror, quod non suam potius, sed illud,
quod non ad suam. Ego autem tribus primis verbis:
'Quid noster Paetus?' At ille adiurans nusquam se um-
quam libentius. Hoc si verbis adsecutus es, auris ad 2
te adferam non minus elegantis; sin autem opsonio,
peto a te, ne pluris esse balbos quam disertos putes.
Me cotidie aliud ex alio impedit; sed, si me expediero,
ut in ista loca venire possim, non committam, ut te
sero a me certiorem factum putes.

XX.

Scr. Romae in. m. Sext. a 708 (46).

CICERO PAETO.

Dupliciter delectatus sum tuis litteris, et quod ipse 1
risi et quod te intellexi iam posse ridere; me autem
a te ut scurram velitem malis oneratum esse non mo-

leste tuli; illud doleo, in ista loca venire me, ut con-
stitueram, non potuisse; habuisses enim non hospitem,
sed contubernalem. At quem virum! non eum, quem
tu es solitus promulside conficere; integram famem ad
ovum adfero, itaque usque ad assum vitulinum opera
perducitur. Illa mea, quae solebas antea laudare, 'O
hominem facilem! o hospitem non gravem!' abierunt;
nam omnem nostram de re p. curam, cogitationem de
dicenda in senatu sententia, commentationem causarum
abiecimus, in Epicuri nos, adversarii nostri, castra
coiecimus, nec tamen ad hanc insolentiam, sed ad
illam tuam lautitiam, veterem dico, cum in sumptum
2 habebas; etsi numquam plura praedia habuisti. Proinde
te para; cum homine et edaci tibi res est, et qui iam
aliquid intellegat (ὀψιμαθεῖς autem homines scis quam
insolentes sint); dediscendae tibi sunt sportellae et ar-
tolagani tui. Nos iam † ex artis tantum habemus,
ut Verrium tuum et Camillum (qua munditia homi-
nes, qua elegantia!) vocare saepius audeamus. Sed vide
audaciam: etiam Hirtio cenam dedi, sine pavone tamen.
In ea cena cocus meus praeter ius fervens nihil *non*
3 potuit imitari. Haec igitur est nunc vita nostra: mane
salutamus domi et bonos viros multos, sed tristis, et
hos laetos victores, qui me quidem perofficiose et pera-
manter observant. Ubi salutatio defluxit, litteris me
involvo, aut scribo aut lego; veniunt etiam, qui me
audiunt quasi doctum hominem, quia paulo sum quam
ipsi doctior. Inde corpori omne tempus datur. Pa-
triam eluxi iam et gravius et diutius quam ulla mater
unicum filium. Sed cura, si me amas, ut valeas, ne
ego te iacente bona tua comedim; statui enim tibi ne
aegroto quidem parcere.

XXI.

Scr. ut videtur, auct. a. 708 (46).

CICERO PAETO S.

Ain tandem? insanire tibi videris, quod imitere verborum meorum, ut scribis, 'fulmina'? Tum insanires, si consequi non posses; cum vero etiam vincas, me prius inrideas quam te oportet. Quare nihil tibi opus est illud a Trabea, sed potius ἀπότευγμα meum. Verum tamen quid tibi ego videor in epistulis? nonne plebeio sermone agere tecum? nec enim semper eodem modo. Quid enim simile habet epistula aut iudicio aut contioni? quin ipsa iudicia non solemus omnia tractare uno modo. Privatas causas, et eas tenuis, agimus suptilius, capitis aut famae scilicet ornatius; epistulas vero cotidianis verbis texere solemus. 1

Sed tamen, mi Paete, qui tibi venit in mentem negare Papirium quemquam umquam nisi plebeium fuisse? fuerunt enim patricii minorum gentium, quorum princeps L. Papirius Mugillanus, qui censor cum L. Sempronio Atratino fuit, cum ante consul cum eodem fuisset, annis post R. c. CCCXII; sed tum Papisii dicebamini. Post hunc XIII fuerunt sella curuli ante L. Papirium Crassum, qui primum Papisius est vocari desitus. Is dictator cum L. Papirio Cursore magistro equitum factus est annis post Romam conditam CCCCXV et quadriennio post consul cum K. Duilio. Hunc secutus est Cursor, homo valde honoratus; deinde L. Masso aedilicius; inde multi Massones. Quorum quidem tu omnium patriciorum imagines habeas volo. Deinde Carbones et Turdi insecuntur. Hi plebeii fuerunt; quos contemnas censeo; nam praeter hunc C. Carbonem, quem Damasippus occidit, civis e re p. Carbonum nemo fuit. Cognovimus Cn. Carbonem et eius fratrem scurram; quid iis improbius? De hoc amico meo, Rubriae filio, nihil dico. Tres illi fratres fuerunt, 2

3

C., Cn., M. Carbones. Marcus P. Flacco accusante condemnatus, fur magnus, ex Sicilia; Gaius accusante L. Crasso cantharidas sumpsisse dicitur. Is et tr. pl. seditiosus et P. Africano vim attulisse existimatus est. Hoc vero, qui Lilybaei a Pompeio nostro est interfectus, inprobior nemo meo iudicio fuit. Iam pater eius accusatus a M. Antonio sutorio atramento apsolutus putatur. Quare ad patres censeo revertare; plebeii quam fuerint importuni, vides.

XXII.

Scr. fort. in Tusculano m. Ian. aut Quint. a. 709 (45).

CICERO PAETO.

1 Amo verecundiam † vel potius libertatem loquendi. Atqui hoc Zenoni placuit, homini mehercule acuto, etsi Academiae nostrae cum eo magna rixa est — sed, ut dico, placet Stoicis suo quamque rem nomine appellare. Sic enim disserunt, nihil esse opscenum, nihil turpe dictu; nam, si quod sit in opscenitate flagitium, id aut in re esse aut in verbo; nihil esse tertium. In re non est. Itaque non modo in comoediis res ipsa narratur (ut ille in Demiurgo:

'Modo forte —'

Nosti canticum; meministi Roscium:

'Ita mé destituit núdum —'

Totus est sermo verbis tectus, re impudentior), sed etiam in tragoediis. Quid est enim illud:

'Quae múlier una —'

quid, inquam, est:

'Úsurpat dupléx cubile'?

quid?

'Huius † ferei
Híc cubile iníre est ausus' —?

quid est:

'Vírginem me quóndam invitam pér vim violat Iúppiter.'?

Bene 'violat': atqui idem significat, sed alterum nemo tulisset. Vides igitur, cum eadem res sit, quia verba 2
non sint, nihil videri turpe. Ergo in re non est: multo minus in verbis. Si enim, quod verbo significatur, id turpe non est, verbum, quod significat, turpe esse non potest. 'Anum' appellas alieno nomine; cur non suo potius? Si turpe est, ne alieno quidem; si non est, suo potius. Caudam antiqui 'penem' vocabant, ex quo est propter similitudinem 'penicillus'; at hodie 'penis' est in obscenis. At vero Piso ille Frugi in Annalibus suis queritur adulescentis 'peni deditos' esse. Quod tu in epistula appellas suo nomine, ille tectius 'penem'; sed, quia multi, factum est tam opscenum quam id verbum, quo tu usus es. Quid, quod vulgo dicitur: 'cum nos te voluimus convenire', num opscenum est? Memini in senatu disertum consularem ita eloqui: 'Hanc culpam maiorem an illam dicam?' potuit opscenius? 'Non', inquis; 'non enim ita sensit'. Non ergo in verbo est; docui autem in re non esse; nusquam igitur est. 'Liberis dare operam' quam honeste 3
dicitur! etiam patres rogant filios; eius operae nomen non audent dicere. Socraten fidibus docuit nobilissimus fidicen; is 'Connus' vocitatus est; num id obscenum putas? Cum loquimur 'terni', nihil flagitii dicimus; at, cum 'bini', opscenum est. 'Graecis quidem', inquies. Nihil est ergo in verbo, quoniam et ego Graece scio et tamen tibi dico 'bini', idque tu facis, quasi ego Graece, non Latine dixerim. 'Ruta' et 'menta' recte utrumque; volo mentam pusillam ita appellare ut 'rutulam': non licet. Belle 'tectoriola'; dic ergo etiam 'pavimenta' isto modo; non potes. Viden igitur

nihil esse nisi ineptias, turpitudinem nec in verbo esse
4 nec in re, itaque nusquam esse? Igitur in verbis honestis opscena ponimus. Quid enim? non honestum verbum est 'divisio'? at inest opscenum, cui respondet 'intercapedo'. Num haec ergo opscena sunt? Nos autem ridicule, si dicimus: 'Ille patrem strangulavit', honorem non praefamur; sin de Aurelia aliquid aut Lollia, honos praefandus est. Et quidem iam etiam non obscena verba pro obscenis sunt. "Batuit", inquit, 'impudenter, 'depsit' multo impudentius'. Atqui neutrum est opscenum. Stultorum plena sunt omnia. 'Testes' verbum honestissimum in iudicio, alio loco non nimis, et honesti 'colei Lanuvini', 'Cliternini' non honesti. Quin ipsa res modo honesta, modo turpis; suppedit, flagitium est; iam erit nudus in balneo, non
5 reprehendes. Habes scholam Stoicam: ὁ σοφὸς εὐϑυρρημονήσει. Quam multa ex uno verbo tuo! Te adversus me omnia audere gratum est; ego servo et servabo (sic enim adsuevi) Platonis verecundiam. Itaque tectis verbis ea ad te scripsi, quae apertissimis agunt Stoici; sed illi etiam crepitus aiunt aeque liberos ac ructus esse oportere. Honorem igitur K. Martiis. Tu me diliges et valebis.

XXIII.

Scr. in Cumano m. interc. post. a. 708 (46).

CICERO PAETO.

Here veni in Cumanum, cras ad te fortasse; sed, cum certum sciam, faciam te paulo ante certiorem; etsi M. Caeparius, cum mihi in silva Gallinaria obviam venisset, quaesissemque, quid ageres, dixit te in lecto esse, quod ex pedibus laborares. Tuli scilicet moleste, ut debui, sed tamen constitui ad te venire, ut et viderem te et viserem et cenarem etiam; non enim arbitror cocum etiam te arthriticum habere.

Exspecta igitur hospitem cum minime edacem tum inimicum cenis sumptuosis.

XXIV.

Scr. Romae ante med. m. Febr. a. 711 (43).

CICERO PAETO S. D.

1 Rufum istum, amicum tuum, de quo iterum iam ad me scribis, adiuvarem, quantum possem, etiamsi ab eo laesus essem, cum te tantopere viderem eius causa laborare; cum vero et ex tuis litteris et ex illius ad me missis intellegam et iudicem magnae curae ei salutem meam fuisse, non possum ei non amicus esse, neque solum tua commendatione, quae apud me, ut debet, valet plurimum, sed etiam voluntate ac iudicio meo. Volo enim te scire, mi Paete, initium mihi suspicionis et cautionis et diligentiae fuisse litteras tuas, quibus litteris congruentes fuerunt aliae postea multorum. Nam et Aquini et Fabrateriae consilia sunt inita de me, quae te video inaudisse, et, quasi divinarent, quam iis molestus essem futurus, nihil aliud egerunt, nisi me ut opprimerent. Quod ego non suspicans incautior fuissem, nisi a te admonitus essem. Quam ob rem iste tuus amicus apud me commendatione non eget. Utinam ea fortuna rei p. sit, ut ille *animum* meum gratissimum possit cognoscere! Sed haec hactenus.

2 Te ad cenas itare desisse moleste fero; magna enim te delectatione et voluptate privasti; deinde etiam vereor (licet enim verum dicere), ne nescio quid illud, quod solebas, dediscas et obliviscare, cenulas facere. Nam, si tum, cum habebas, quos imitarere, non multum proficiebas, quid nunc te facturum putem? Spurinna quidem, cum ei rem demonstrassem et vitam tuam superiorem exposuissem, magnum periculum summae rei p. demonstrabat, nisi ad superiorem consuetudinem tum, cum Favonius flaret, revertisses; hoc

tempore ferri posse, si forte tu frigus ferre non posses.
3 Sed mehercule, mi Paete, extra iocum moneo te, quod pertinere ad beate vivendum arbitror, ut cum viris bonis, iucundis, amantibus tui vivas. Nihil est aptius vitae, nihil ad beate vivendum accommodatius. Nec id ad voluptatem refero, sed ad communitatem vitae atque victus remissionemque animorum, quae maxime sermone efficitur familiari, qui est in conviviis dulcissimus, ut sapientius nostri quam Graeci: illi *συμπόσια* aut *σύνδειπνα*, id est compotationes aut concenationes, nos 'convivia', quod tum maxime simul vivitur. Vides, ut te philosophando revocare coner ad cenas. Cura, ut valeas; id foris cenitando facillime consequere.

4 Sed cave, si me amas, existimes me, quod iocosius scribam, abiecisse curam rei p. Sic tibi, mi Paete, persuade, me dies et noctes nihil aliud agere, nihil curare, nisi ut mei cives salvi liberique sint. Nullum locum praetermitto monendi, agendi, providendi; hoc denique animo sum, ut, si in hac cura atque administratione vita mihi ponenda sit, praeclare actum mecum putem. Etiam atque etiam vale.

XXV.

Scr. Laodiceae post III Id. Febr. a. 704 (50).

CICERO IMP. PAETO.

1 Summum me ducem litterae tuae reddiderunt. Plane nesciebam te tam peritum esse rei militaris; Pyrrhi te libros et Cineae video lectitasse. Itaque optemperare cogito praeceptis tuis, hoc amplius: navicularum habere aliquid in ora maritima. Contra equitem Parthum negant ullam armaturam meliorem inveniri posse. Sed quid ludimus? nescis, quo cum imperatore tibi negotium sit. *Παιδείαν Κύρου*, quam contrieram le-
2 gendo, totam in hoc imperio explicavi. Sed iocabimur alias coram, ut spero, brevi tempore; nunc ades ad

imperandum vel ad parendum potius; sic enim antiqui loquebantur.

Cum M. Fadio, quod scire te arbitror, mihi summus usus est, valdeque eum diligo cum propter summam probitatem eius ac singularem modestiam, tum quod in iis controversiis, quas habeo cum tuis combibonibus Epicuriis, optima opera eius uti soleo. 3 Is cum ad me Laodiceam venisset, mecumque ego eum esse vellem, repente percussus est atrocissimis litteris, in quibus scriptum erat fundum Herculanensem a Q. Fadio fratre proscriptum esse, qui fundus cum eo communis esset. Id M. Fadius pergraviter tulit existimavitque fratrem suum, hominem non sapientem, inpulsu inimicorum suorum eo progressum esse. Nunc, si me amas, mi Paete, negotium totum suscipe; molestia Fadium libera. Auctoritate tua nobis opus est et consilio et etiam gratia. Noli pati litigare fratres et iudiciis turpibus conflictari. Matonem et Pollionem inimicos habet Fadius. Quid multa? non mehercule tam perscribere possum, quam mihi gratum feceris, si otiosum Fadium reddideris. Id ille in te positum esse putat mihique persuadet.

XXVI.

Scr. Romae ex. m. interc. pr. aut in. post. a. 708 (46).

CICERO PAETO S. D.

1 Accubueram hora nona, cum ad te harum exemplum in codicillis exaravi. Dices: 'ubi?' Apud Volumnium Eutrapelum, et quidem supra me Atticus, infra Verrius, familiares tui. Miraris tam exhilaratam esse servitutem nostram? Quid ergo faciam? (te consulo, qui philosophum audis) angar, excruciem me? Quid adsequar? deinde quem ad finem? 'Vivas', inquis 'in litteris'. An quicquam me aliud agere censes aut posse vivere, nisi in litteris viverem? Sed est earum etiam non satietas, sed quidam modus; a quibus cum dis-

cessi, etsi minimum mihi est in cena (quod tu unum ζήτημα Dioni philosopho posuisti), tamen, quid potius faciam, priusquam me dormitum conferam, non reperio.
2 rio. Audi reliqua: Infra Eutrapelum Cytheris accubuit. 'In eo igitur', inquis, 'convivio Cicero ille,

> 'Quem áspectabant, cuíus ob os Graii óra obvertebánt sua'?'

Non mehercule suspicatus sum illam adfore. Sed tamen ne Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cum esset obiectum habere eum Laida. 'Habeo', inquit, 'non habeor a Laide' (Graece hoc melius; tu, si voles, interpretabere); me vero nihil istorum ne iuvenem quidem movit umquam, ne nunc senem: convivio delector: ibi loquor, quod in solum, ut dicitur, et gemitum in risus
3 maximos transfero. An tu id melius, qui etiam philosophum inriseris, cum ille, si quis quid quaereret, dixisset, cenam te quaerere a mane dixeris? Ille baro te putabat quaesiturum, unum caelum esset an innumerabilia. Quid ad te? At hercule † cena non quid ad te tibi praesertim. Sic igitur vivitur: Cotidie aliquid legitur aut scribitur: dein, ne amicis nihil tribuamus, epulamur una non modo non contra legem, si ulla nunc lex est, sed etiam intra legem, et quidem aliquanto. Quare nihil est, quod adventum nostrum extimescas; non multi cibi hospitem accipies, multi ioci.

LIBER DECIMUS

AD L. PLANCUM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae paulo post XIII K. Oct. a. 710 (44).

CICERO PLANCO.

Et afui proficiscens in Graeciam et, postea quam 1
de medio cursu rei p. sum voce revocatus, numquam
per M. Antonium quietus fui; cuius tanta est non in-
solentia (nam id quidem vulgare vitium est), sed im-
manitas, non modo ut vocem, sed ne vultum quidem
liberum possit ferre cuiusquam. Itaque mihi maximae
curae est non de mea quidem vita, cui satis feci vel
aetate vel factis vel, si quid etiam hoc ad rem perti-
net, gloria, sed me patria sollicitat in primisque, mi
Plance, exspectatio consulatus tui, quae ita longa est,
ut optandum sit, ut possimus ad id tempus rei p. spi-
ritum ducere. Quae potest enim spes esse in ea re p.,
in qua hominis impotentissimi atque intemperantissimi
armis oppressa sunt omnia, et in qua nec senatus nec
populus vim habet ullam, nec leges ullae sunt nec
iudicia nec omnino simulacrum aliquod ac vestigium
civitatis? Sed, quoniam acta omnia mitti ad te arbi- 2
trabar, nihil erat, quod singulis de rebus scriberem:
illud autem erat amoris mei, quem a tua pueritia
susceptum non servavi solum, sed etiam auxi, monere
te atque hortari, ut in rem p. omni cogitatione cura-
que incumberes. Quae si ad tuum tempus perducitur,

facilis gubernatio est: ut perducatur autem, magnae cum diligentiae est tum etiam fortunae.

3 Sed et te aliquanto ante, ut spero, habebimus et, praeterquam quod rei p. consulere debemus, tamen tuae dignitati ita favemus, ut omne nostrum consilium, studium, officium, operam, laborem, diligentiam ad amplitudinem tuam conferamus. Ita facillime et rei p., quae mihi carissima est, et amicitiae nostrae, quam sanctissime nobis colendam puto, me intellego satis facturum.

4 Furnium nostrum tanti a te fieri, quantum ipsius humanitas et dignitas postulat, nec miror et gaudeo teque hoc existimare volo, quicquid in eum iudicii officiique contuleris, id ita me accipere, ut in me ipsum te putem contulisse.

II.

Scr. Romae inter XIII K. et III Non Oct a. 710 (44).

CICERO PLANCO S.

1 Meum studium honori tuo pro necessitudine nostra non defuisset, si aut tuto in senatum aut honeste venire potuissem: sed nec sine periculo quisquam libere de re p. sentiens versari potest in summa inpunitate gladiorum, nec nostrae dignitatis videtur esse ibi sententiam de re p. dicere, ubi me et melius et propius
2 audiant armati quam senatores. Quapropter in privatis rebus nullum neque officium neque studium meum desiderabis: ne in publicis quidem, si quid erit, in quo me interesse necesse sit, umquam dero ne cum periculo quidem meo dignitati tuae: in iis autem rebus, quae nihilo minus, ut ego apsim, confici poterunt, peto a te ut me rationem habere velis et salutis et dignitatis meae.

III.

Scr. Romae paulo post IV Id. Dec. a. 710 (44).

CICERO PLANCO S.

Cum ipsum Furnium per se vidi libentissime tum 1 hoc libentius, quod illum audiens te videbar audire. Nam et in re militari virtutem et in administranda provincia iustitiam et in omni genere prudentiam mihi tuam exposuit et praeterea mihi non ignotam in consuetudine et familiaritate suavitatem tuam; adiunxit praeterea summam erga se liberalitatem. Quae omnia mihi iucunda, hoc extremum etiam gratum fuit. Ego, 2 Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto, quam tu natus es, amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua, confirmata iam aetate familiaritatem cum studio meo tum iudicio tuo constitutam. His de causis mirabiliter faveo dignitati tuae, quam mihi tecum statuo † habere esse communem. Omnia summa consecutus es virtute duce, comite fortuna eaque es adeptus adulescens multis invidentibus, quos ingenio industriaque fregisti; nunc, me amantissimum tui, nemini concedentem, qui tibi vetustate necessitudinis potior possit esse, si audies, omnem tibi reliquae vitae dignitatem ex optimo rei p. statu adquires. Scis profecto (nihil enim te fugere 3 potuit) fuisse quoddam tempus, cum homines existimarent te nimis servire temporibus, quod ego quoque existimarem, te si ea, quae patiebare, probare etiam arbitrarer; sed, cum intellegerem, quid sentires, prudenter te arbitrabar videre, quid posses. Nunc alia ratiost. Omnium rerum tuum iudiciumst, idque liberum. Consul es designatus, optima aetate, summa eloquentia, maxima orbitate rei p. virorum talium. Incumbe, per deos immortalis! in eam curam et cogitationem, quae tibi summam dignitatem et gloriam adferat; unus

autem est, hoc praesertim tempore, per tot annos re p. divexata, rei p. bene gerendae cursus ad gloriam.

4 Haec amore magis impulsus scribenda ad te putavi, quam quo te arbitrarer monitis et praeceptis egere; sciebam enim ex iisdem te haec haurire fontibus, ex quibus ipse hauseram. Quare modum faciam. Nunc tantum significandum putavi, ut potius amorem tibi ostenderem meum quam ostentarem prudentiam. Interea, quae ad dignitatem tuam pertinere arbitrabor, studiose diligenterque curabo.

IV.

Scr. in Gallia Transalpina ex. m. Dec. a. 710 (44).

PLANCUS CICERONI.

1 Gratissimae mihi tuae litterae fuerunt, quas ex Furni sermone te scripsisse animadverti. Ego autem praeteriti temporis excusationem adfero, quod te profectum audieram nec multo ante redisse scii, quam ex epistula tua cognovi. Nullum enim in te officium ne minimum quidem sine maxima culpa videor posse praeterire, in quo tuendo habeo causas plurimas vel paternae necessitudinis vel meae a pueritia opservantiae
2 vel tui erga me mutui amoris. Quare, mi Cicero, quod mea tuaque patitur aetas, persuade tibi te unum esse, in quo ego colendo patriam mihi constituerim sanctitatem. Omnia igitur tua consilia mihi non magis prudentiae plena, quae summa est, videntur quam fidelitatis, quam ego ex mea conscientia metior. Quare, si aut aliter sentirem, certe admonitio tua me reprimere aut, si dubitarem, hortatio impellere posset, ut id sequerer, quod tu optimum putares; nunc vero quid est, quod me in aliam partem trahere possit? Quaecumque in me bona sunt aut fortunae beneficio tributa aut meo labore parta, etsi a te propter amorem carius sunt aestimata, tamen vel inimicissimi iudicio

tanta sunt, ut praeter bonam famam nihil desiderare videantur. Quare hoc unum tibi persuade, quantum 3
viribus eniti, consilio providere, auctoritate monere potuero, hoc omne rei p. semper futurum. Non est ignotus mihi sensus tuus. Neque, si facultas optabilis mihi quidem tui praesentis esset, umquam a tuis consiliis discreparem nec nunc committam, ut ullum meum factum reprehendere iure possis. Sum in exspectatione 4
omnium rerum, quid in Gallia citeriore, quid in urbe mense Ianuario geratur, ut sciam. Interim maximam hic sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. Quodsi proinde, ut ipse mereor, mihi successerit, certe et tibi, cui maxime cupio, et omnibus viris bonis satis faciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

V.

Scr. Romae med. m. Ian. a. 711 (43).

CICERO PLANCO S.

Binas a te accepi litteras eodem exemplo, quod 1
ipsum argumento mihi fuit diligentiae tuae; intellexi enim te laborare, ut ad me mihi exspectatissimae litterae perferrentur. Ex quibus cepi fructum duplicem mihique in comparatione difficilem ad iudicandum, amoremne erga me tuum an animum in rem p. pluris aestimandum putarem. Est omnino patriae caritas meo quidem iudicio maxima, sed amor voluntatisque coniunctio plus certe habet suavitatis. Itaque commemoratio tua paternae necessitudinis benevolentiaeque eius, quam erga me a pueritia contulisses, ceterarumque rerum, quae ad eam sententiam pertinebant, incredibilem mihi laetitiam attulerunt; rursus declaratio 2
animi tui, quem haberes de re p. quemque habiturus esses, mihi erat iucundissima; eoque maior erat haec laetitia, quod ad illa superiora accedebat. Itaque te

non hortor solum, mi Plance, sed plane etiam oro, quod feci iis litteris, quibus tu humanissime respondisti, ut tota mente omnique animi impetu in rem p. incumbas. Nihil est, quod tibi maiori fructui gloriaeque esse possit, nec quicquam ex omnibus rebus humanis est praeclarius aut praestantius quam de re p.
3 bene mereri. Adhuc enim (patitur tua summa humanitas et sapientia me, quod sentiam, libere dicere) fortuna suffragante videris res maximas consecutus; quod quamquam sine virtute fieri non potuisset, tamen ex maxima parte ea, quae es adeptus, fortunae temporibusque tribuuntur; his temporibus difficillimis rei p. quicquid subveneris, id erit totum et proprium tuum. Incredibilest omnium civium latronibus exceptis odium in Antonium, magna spes in te et in tuo exercitu, magna exspectatio; cuius, per deos! gratiae gloriaeque cave tempus amittas. Sic moneo ut filium, sic faueo ut mihi, sic hortor ut et pro patria et amicissimum.

VI.

Scr. Romae XIII K. Apr. a. 711 (43).

CICERO PLANCO.

1 Quae locutus est Furnius noster de animo tuo in rem p., ea gratissima fuerunt senatui, p. R. probatissima: quae autem tuae recitatae litterae sunt in senatu, nequaquam consentire cum Furni oratione visae sunt. Pacis enim auctor eras, cum collega tuus, vir clarissimus, a foedissimis latronibus opsideretur, qui aut positis armis pacem petere debent, aut, si pugnantes eam postulant, victoria pax, non pactione pariendast. Sed de pace litterae vel Lepidi vel tuae quam in partem acceptae sint, ex viro optimo, fratre tuo, et
2 ex C. Furnio poteris cognoscere. Me autem impulit tui caritas, ut, quamquam nec tibi ipsi consilium deesset, et fratris Furnique benivolentia fidelisque pru-

dentia tibi praesto esset futura, vellem tamen meae quoque auctoritatis pro plurimis nostris necessitudinibus praeceptum ad te aliquod pervenire. Crede igitur mihi, Plance, omnis, quos adhuc gradus dignitatis consecutus sis (es autem adeptus amplissimos), eos honorum vocabula habituros, non dignitatis insignia, nisi te cum libertate populi R. et cum senatus auctoritate coniunxeris. Seiunge te, quaeso, aliquando ab iis, cum quibus te non tuum iudicium, sed temporum vincla coniunxerunt. 3 Complures in perturbatione rei p. consules dicti, quorum nemo consularis habitus, nisi qui animo extitit in rem p. consulari. Talem igitur te esse oportet, qui primum te ab impiorum civium tui dissimillimorum societate seiungas, deinde te senatui bonisque omnibus auctorem, principem, ducem praebeas, postremo ut pacem esse iudices non in armis positis, sed in abiecto armorum et servitutis metu. Haec si et ages et senties, tum eris non modo consul et consularis, sed magnus etiam consul et consularis; sin aliter, tum in istis amplissimis nominibus honorum non modo dignitas nulla erit, sed erit summa deformitas. Haec impulsus benevolentia scripsi paulo severius; quae tu in experiendo ea ratione, quae te digna est, vera esse cognosces. D. XIII K. Apr.

VII.

Scr. in Gallia Transalpina paulo post med. m. Mart. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI.

1 Plura tibi de meis consiliis scriberem rationemque omnium rerum redderem verbosius, quo magis iudicares omnia me rei p. praestitisse, quae et tua exhortatione excepi et mea adfirmatione tibi recepi (non minus enim a te probari quam diligi semper volui nec te magis in culpa defensorem mihi paravi quam

praedicatorem meritorum meorum esse volui); sed breviorem me duae res faciunt, una, quod publicis litteris omnia sum persecutus, altera, quod M. Varisidium, equitem R., familiarem meum, ipsum ad te transire
2 iussi, ex quo omnia cognoscere posses. Non medius fidius mediocri dolore adficiebar, cum alii occupare possessionem laudis viderentur, sed usque mihi temperavi, dum perducerem eo rem, ut dignum aliquid et consulatu meo et vestra expectatione efficerem. Quod spero, si me fortuna non fefellerit, me consecuturum, ut maximo praesidio rei p. nos fuisse et nunc sentiant homines et in posterum memoria teneant. A te peto, ut dignitati meae suffrageris et, quarum rerum spe ad laudem me vocasti, harum fructu in reliquum facias alacriorem. Non minus posse te quam velle exploratum mihi est. Fac valeas meque mutuo diligas.

VIII.

Scr. in Gallia Transalpina paulo post med. Mart. a. 711 (43).

PLANCUS IMP. COS. DESIG. S. D. COS. PR. TR. PL. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

1 Si cui forte videor diutius et hominum exspectationem et spem rei p. de mea voluntate tenuisse suspensam, huic prius excusandum me esse arbitror quam de insequenti officio quicquam ulli pollicendum; non enim praeteritam culpam videri volo redemisse, sed optimae mentis cogitata iam pridem maturo tempore enuntiare.

2 Non me praeteribat in tanta sollicitudine hominum et tam perturbato statu civitatis fructuosissimam esse professionem bonae voluntatis, magnosque honores ex ea re complures consecutos videbam: sed, cum in eum casum me fortuna demisisset, ut aut celeriter pollicendo magna ipse ad proficiendum impedimenta opponerem aut, si in eo mihi temperavissem, maiores occa-

siones ad opitulandum haberem, expeditius iter communis salutis quam meae laudis esse volui. Nam quis in ea fortuna, quae mea est, et ab ea vita, quam in me cognitam hominibus arbitror, et cum ea spe, quam in manibus habeo, aut sordidum quicquam pati aut perniciosum concupiscere potest? Sed aliquantum nobis 3
temporis et magni labores et multae impensae opus fuerunt, ut, quae rei p. bonisque omnibus polliceremur, exitu praestaremus neque ad auxilium patriae nudi cum bona voluntate, sed cum facultatibus accederemus. Confirmandus erat exercitus nobis magnis saepe praemiis sollicitatus, ut ab re p. 'potius moderata quam ab uno infinita speraret; confirmandae complures civitates, quae superiore anno largitionibus concessionibusque praemiorum erant obligatae, ut et illa vana putarent et eadem a melioribus auctoribus petenda existimarent; eliciendae etiam voluntates reliquorum, qui finitimis provinciis exercitibusque praefuerunt, ut potius cum pluribus societatem defendendae libertatis iniremus quam cum paucioribus funestam orbi terrarum victoriam partiremur. Muniendi vero nosmet ipsi 4
fuimus aucto exercitu auxiliisque multiplicatis, ut, cum praeferremus sensus aperte, tum etiam invitis quibusdam sciri, quid defensuri essemus, non esset periculosum. Ita numquam diffitebor multa me, ut ad effectum horum consiliorum pervenirem, et simulasse invitum et dissimulasse cum dolore, quod, praematura denuntiatio boni civis imparati quam periculosa esset, ex casu conlegae videbam. Quo nomine etiam C. Furnio 5
legato, viro forti atque strenuo, plura etiam verbo quam scriptura mandata dedimus, ut et tectius ad vos perferrentur, et nos essemus tutiores, quibusque rebus et communem salutem muniri et nos armari conveniret, praecepimus. Ex quo intellegi potest curam rei p. summae defendundae iam pridem apud nos excubare.

Nunc, cum deum benignitate ab omni re sumus 6

paratiores, non solum bene sperare de nobis homines, sed explorate iudicare volumus. Legiones habeo quinque sub signis et sua fide virtuteque rei p. coniunctissimas et nostra liberalitate nobis obsequentes, provinciam omnium civitatium consensu paratissimam et summa contentione ad officia certantem, equitatus auxiliorumque tantas copias, quantas hae gentes ad defendendam suam salutem libertatemque conficere possunt; ipse ita sum animo paratus, ut vel provinciam tueri vel ire, quo res p. vocet, vel tradere exercitum, auxilia provinciamque vel omnem impetum belli in me convertere non recusem, si modo meo casu aut confirmare patriae salutem aut periculum possim morari.

7 Haec si iam expeditis omnibus rebus tranquilloque statu civitatis polliceor, in damno meae laudis rei p. commodo laetabor; sin ad societatem integerrimorum et maximorum periculorum accedam, consilia mea aequis iudicibus ab optrectatione invidorum defendenda commendo. Mihi quidem ipsi fructus meritorum meorum in rei p. incolumitate satis magnus est paratus: eos vero, qui meam auctoritatem et multo magis vestram fidem secuti nec ulla spe decipi nec ullo metu terreri potuerunt, ut commendatos vobis habeatis, petendum videtur.

IX.

Scr. in Gallia Narbonensi VI aut V K. Mai. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI S.

1 Nihil me tibi temere aut te ceteris de me frustra recepisse laetor; certe hoc maius habes testimonium amoris mei, quo maturius tibi quam ceteris consilia mea volui esse nota. In dies vero meritorum meorum fieri accessiones pervidere te spero, cogniturum magis recipio.

2 Quod ad me attinet, mi Cicero, (ita ab imminentibus malis res p. me adiuvante liberetur!) sic honores praemiaque vestra suspicio conferenda certe

cum immortalitate, ut sine iis nihil de meo studio
perseverantiaque sim remissurus. Nisi in multitudine
optimorum civium impetus animi mei fuerit singularis
et opera praecipua, nihil ad meam dignitatem accedere
volo suffragatione vestra. Concupisco autem nihil mihi 3
(contra quod ipse pugno): et temporis et rei te moderatorem facile patior esse. Nihil aut sero aut exigue a patria civi tributum potest videri.

Exercitum a. d. VI K. Maias Rhodanum traieci magnis itineribus, Vienna equites mille via breviore praemisi. Ipse, si ab Lepido non impediar, celeritate satis faciam: si autem itineri meo se opposierit, ad tempus consilium capiam. Copias adduco et numero et genere et fidelitate firmissimas. Te, ut diligas me, si mutuo te facturum scis, rogo. Vale.

X.

Scr. Romae III K. Apr. a. 711 (43).

CICERO PLANCO.

Etsi satis ex Furnio nostro cognoram, quae tua 1
voluntas, quod consilium de re p. esset, tamen tuis litteris lectis liquidius de toto sensu tuo iudicavi. Quam ob rem, quamquam in uno proelio omnis fortuna rei p. disceptat (quod quidem, cum haec legeres, iam decretum arbitrabar fore), tamen ipsa fama, quae de tua voluntate percrebruit, magnam es laudem consecutus. Itaque, si consulem Romae habuissemus, declaratum esset ab senatu cum tuis magnis honoribus, quam gratus esset conatus et apparatus tuus. Cuius rei non modo non praeteriit tempus, sed ne maturum quidem etiam nunc meo quidem iudicio fuit. Is enim denique honos mihi videri solet, qui non propter spem futuri beneficii, sed propter magna merita claris viris
defertur et datur. Quare, sit modo aliqua res p., in 2
qua honos elucere possit, omnibus, mihi crede, amplis-

simis honoribus abundabis. Is autem, qui vere appellari potest honos, non invitamentum ad tempus, sed perpetuae virtutis est praemium. Quam ob rem, mi Plance, incumbe toto pectore ad laudem, subveni patriae, opitulare collegae, omnium gentium consensum et incredibilem conspirationem adiuva. Me tuorum consiliorum adiutorem, dignitatis fautorem, omnibus in rebus tibi amicissimum fidelissimumque cognosces. Ad eas enim causas, quibus inter nos amore sumus, officiis, vetustate coniuncti, patriae caritas accessit, eaque effecit, ut tuam vitam anteferrem meae. III K. Apr.

XI.

Scr. in Allobrogibus ex. m. Apr. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI.

1 Inmortalis ago tibi gratias agamque, dum vivam: nam relaturum me adfirmare non possum. Tantis enim tuis officiis non videor mi respondere posse, nisi forte, ut tu gravissime disertissimeque scripsisti, ita sensurus es, ut me referre gratiam putes, cum memoria tenebo. Si de filii tui dignitate esset actum, amabilius certe nihil facere potuisses. Primae tuae sententiae infinitis cum muneribus, posteriores ad tempus arbitriumque amicorum meorum compositae, oratio assidua et perpetua de me, iurgia cum optrectatoribus propter me notissima mihi sunt. Non mediocris adhibenda mihi est cura, ut rei p. me civem dignum tuis laudibus praestem, in amicitia tua memorem atque gratum. Quod reliquum est, tuum munus tuere et me, si, quem esse voluisti, eum exitu rebusque cognoscis, defende ac suscipe.

2 Cum Rhodanum copias omnis traiecissem fratremque cum tribus milibus equitum praemisissem, ipse iter ad Mutinam dirigerem, in itinere de proelio facto Brutoque et Mutina opsidione liberatis audivi. Animad-

verti nullum alium receptum Antonium reliquiasque, quae cum eo essent, habere nisi in his partibus, duasque ei spes esse propositas, unam Lepidi ipsius, alteram exercitus. Quod quaedam pars exercitus non minus furiosa est, quam qui cum Antonio fuerunt, equitatum revocavi; ipse in Allobrogibus constiti, ut proinde ad omnia paratus essem, ac res me moneret. Si nudus hoc se Antonius confert, facile mi videor per me sustinere posse remque publicam ex vestra sententia administrare, quamvis ab exercitu Lepidi recipiatur; si vero copiarum aliquid secum adducet, et si decima legio veterana, quae nostra opera revocata cum reliquis est, ad eundem furorem redierit, tamen, ne quid detrimenti fiat, dabitur opera a me, idque me praestaturum spero, dum istinc copiae traiciantur coniunctaeque nobiscum facilius perditos opprimant.

Hoc tibi spondeo, mi Cicero, neque animum nec 3 diligentiam mihi defuturam. Cupio mehercules nullam residuam sollicitudinem esse; sed, si fuerit, nec animo nec benevolentiae nec patientiae cuiusquam pro vobis cedam. Do quidem ego operam, ut etiam Lepidum ad huius rei societatem incitem, omniaque ei opsequia polliceor, si modo rem p. respicere volet. Utor in hac re adiutoribus interpretibusque fratre meo et Laterense et Furnio nostro. Non me inpedient privatae offensiones, quo minus pro rei p. salute etiam cum inimicissimo consentiam. Quodsi nihil profecero, nihilo minus maximo cum animo et maiore fortasse cum mea gloria vobis satis faciam. Fac valeas meque mutuo diligas.

XII.

Scr. Romae III Id. Apr. a. 711 (43).

CICERO PLANCO.

Etsi rei p. causa maxime gaudere debeo tantum ei 1 te praesidii, tantum opis attulisse extremis paene tem-

poribus, tamen ita te victorem complectar re p. recuperata, ut magnam partem mihi laetitiae tua dignitas adfert, quam et esse iam et futuram amplissimam intellego. Cave enim putes ullas umquam litteras gratiores quam tuas in senatu esse recitatas; idque contigit cum meritorum tuorum in rem p. eximia quadam magnitudine tum verborum sententiarumque gravitate. Quod mihi quidem minime novum, qui et te nossem et tuarum litterarum ad me missarum promissa meminissem et haberem a Furnio nostro tua penitus consilia cognita, sed senatui maiora visa sunt, quam erant expectata, non quo umquam de tua voluntate dubitasset, sed, nec quantum facere posses nec quo progredi velles, exploratum satis habebat.

2 Itaque, cum a. d. VII Idus Aprilis mane mihi tuas litteras M. Varisidius reddidisset easque legissem, incredibili gaudio sum elatus; cumque magna multitudo optimorum virorum et civium me [de] domo deduceret, feci continuo omnis participes meae voluptatis. Interim ad me venit Munatius noster, ut consuerat. At ego ei litteras tuas, nihildum enim sciebat: nam ad me primum Varisidius, idque sibi a te mandatum esse dicebat. Paulo post idem mihi Munatius eas litteras legendas dedit, quas ipsi miseras, et eas, quas
3 publice. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum, pr. urb., litteras deferremus, qui, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum. Senatus est continuo convocatus frequensque convenit propter famam atque expectationem tuarum litterarum. Recitatis litteris oblata religio Cornuto est pullariorum admonitu non satis diligenter eum auspiciis operam dedisse, idque a nostro collegio comprobatum est. Itaque res dilata est in posterum. Eo autem die magna mihi pro tua dignitate contentio cum Servilio: qui cum gratia effecisset, ut sua sententia prima pronuntiaretur, frequens eum senatus reliquit et in alia omnia discessit, meaeque sententiae, quae secunda pronuntiata erat,

cum frequenter adsentiretur senatus, rogatu Servili P.
Titius intercessit. Res in posterum dilata. Venit pa- 4
ratus Servilius Iovi ipsi iniquus, cuius in templo res
agebatur. Hunc quem ad modum fregerim quantaque
contentione Titium intercessorem abiecerim, ex alio-
rum te litteris malo cognoscere: unum hoc ex meis:
Senatus gravior, constantior, amicior tuis laudibus esse
non potuit, quam tum fuit, nec vero tibi senatus ami-
cior quam cuncta civitas; mirabiliter enim populus R.
universus et omnium generum ordinumque consensus
ad liberandam rem p. conspiravit.

Perge igitur, ut agis, nomenque tuum commenda 5
immortalitati atque haec omnia, quae habent speciem
gloriae conlecta inanissimis splendoris insignibus, con-
temne, brevia, fugacia, caduca existima. Verum decus
in virtute positum est, quae maxime inlustratur magnis
in rem p. meritis. Eam facultatem habes maximam.
Quam quoniam complexus es, tene; perfice, ut ne mi-
nus res p. tibi quam tu rei p. debeas. Me tuae digni-
tatis non modo fautorem, sed etiam amplificatorem
cognosces. Id cum rei p., quae mihi vitast mea
carior, tum nostrae necessitudini debere me iudico.
Atque in his curis, quas contuli ad dignitatem tuam,
cepi magnam voluptatem, quod bene cognitam mihi
T. Munati prudentiam et fidem magis etiam perspexi
in eius incredibili erga te benivolentia et diligentia.
III Idus Apr.

XIII.

Scr. Romae circ. V Id. Mai. a. 711 (43).

CICERO PLANCO.

Ut primum potestas datast augendae dignitatis 1
tuae, nihil praetermisi in te ornando, quod posi-
tum esset aut in praemio virtutis aut in honore ver-
borum. Id ex ipso s. c. poteris cognoscere: ita enim
est perscriptum, ut a me de scripto dicta sententiast:

quam senatus frequens secutus est summo studio ma-
2 gnoque consensu. Ego quamquam ex tuis litteris, quas
mihi misisti, perspexeram te magis iudicio bonorum
quam insignibus gloriae delectari, tamen consideran-
dum nobis existimavi, etiamsi tu nihil postulares,
quantum tibi a re p. deberetur. Tu contexes extrema
cum primis. Qui enim M. Antonium oppresserit, is bel-
lum confecerit; itaque Homerus non Aiacem nec Achil-
lem, sed Ulixem appellavit *πτολιπόρθιον*.

XIV.

Scr. Romae III Non. Mai. a. 711 (43).

CICERO PLANCO S.

1 O gratam famam biduo ante victoriam de subsidio
tuo, de studio, de celeritate, de copiis! Atque etiam
hostibus fusis spes omnis est in te; fugisse enim ex
proelio Mutinensi dicuntur notissimi latronum duces;
est autem non minus gratum extrema delere quam
2 prima depellere. Equidem expectabam iam tuas litte-
ras, idque cum multis, sperabamque etiam Lepidum
rei p. temporibus admonitum tecum e re p. esse fac-
turum. In illam igitur curam incumbe, mi Plance,
ut ne quae scintilla teterrimi belli relinquatur. Quod
si erit factum, et rem publicam divino beneficio ad-
feceris et ipse aeternam gloriam consequere. D. III
Non. Mai.

XV.

Scr. in Gall. Narbon. cis Isaram circ. IV Id. Mai. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI.

1 His litteris scriptis, quae postea accidissent, scire
te ad rem p. putavi pertinere. Sedulitas mea, ut spero,
et mihi et rei p. tulit fructum. Namque assiduis in-
ternuntiis cum Lepido egi, ut omissa omni contentione

reconciliataque voluntate nostra communi consilio rei
p. succurreret, se, liberos urbemque pluris quam unum
perditum abiectumque latronem putaret obsequioque
meo, si ita faceret, ad omnis res abuteretur. Profeci. 2
Itaque per Laterensem internuntium fidem mihi dedit
se Antonium, si prohibere provincia sua non potuisset,
bello persecuturum, me, ut venirem copiasque coniun-
gerem, rogavit, eoque magis, quod et Antonius ab
equitatu firmus esse dicebatur, et Lepidus ne medio-
crem quidem equitatum habebat: nam etiam ex pau-
citate eius non multis ante diebus decem, qui optimi
fuerant, ad me transierunt. Quibus rebus ego cogni-
tis cunctatus non sum; in cursu bonorum consiliorum
Lepidum adiuvandum putavi. Adventus meus quid 3
profecturus esset, vidi, vel quod equitatu meo persequi
atque opprimere equitatum eius possem, vel quod exer-
citus Lepidi eam partem, quae corrupta est et ab re
p. alienata, et corrigere et coërcere praesentia mei
exercitus possem. Itaque in Isara, flumine maximo,
quod in finibus est Allobrogum, ponte uno die facto
exercitum a. d. IIII Idus Mai. traduxi. Cum vero mihi
nuntiatum esset L. Antonium praemissum cum equiti-
bus et cohortibus ad Forum Iuli venisse, fratrem cum
equitum quattuor milibus, ut occurreret ei, misi a. d.
V Idus Mai.; ipse maximis itineribus cum IIII legionibus
expeditis et reliquo equitatu subsequar. Si nos me- 4
diocris modo fortuna rei p. adiuverit, et audaciae per-
ditorum et nostrae sollicitudinis hic finem reperiemus.
Quodsi latro praecognito nostro adventu rursus in Ita-
liam se recipere coeperit, Bruti erit officium occurrere
ei; cui scio nec consilium nec animum defuturum. Ego
tamen, si id acciderit, fratrem cum equitatu mittam,
qui sequatur Italiamque a vastatione defendat. Fac
valeas meque mutuo diligas.

XVI.

Scr. Romae prid. Non. Iun. a. 711 (43).

CICERO PLANCO.

1 Nihil post hominum memoriam gloriosius, nihil gratius, ne tempore quidem ipso opportunius accidere vidi quam tuas, Plance, litteras. Redditae sunt enim frequenti senatu Cornuto, cum is frigidas sane et inconstantis recitasset litteras Lepidi. Sub eas statim recitatae sunt tuae non sine magnis quidem clamoribus. Cum rebus enim ipsis essent et studiis beneficiisque in rem p. gratissimae, tum erant gravissimis verbis ac sententiis. Flagitare senatus institit Cornutum, ut referret statim de tuis litteris. Ille se considerare velle. Cum ei magnum convicium fieret cuncto a senatu, quinque tribuni plebi rettulerunt. Servilius rogatus rem distulit; ego eam sententiam dixi, cui sunt adsensi ad unum. Ea quae fuerit, ex s. c. cognosces.
2 Tu quamquam consilio non eges vel abundas potius, tamen hoc animo esse debes, ut nihil huc reicias neve in rebus tam subitis tamque angustis a senatu consilium petendum putes, ipse tibi sis senatus, quocumque te ratio rei p. ducet, sequare, cures, ut ante factum aliquid a te egregium audiamus, quam futurum putarimus. Illud tibi promitto, quicquid erit a te factum, id senatum non modo ut fideliter, sed etiam ut sapienter factum comprobaturum.

XVII.

Scr. in itinere ad Lepidum XIV aut XIII K. Iun. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI.

1 Antonius Id. Mai. ad Forum Iuli cum primis copiis venit. Ventidius bidui spatio abest ab eo. Lepidus ad Forum Voconi castra habet, qui locus a Foro

Iuli quattuor et viginti millia passus abest, ibique me exspectare constituit, quem ad modum ipse mihi scripsit. Quodsi omnia mihi integra et ipse et fortuna servarit, recipio vobis celeriter me negotium ex sententia confecturum. 2 Fratrem meum assiduis laboribus concursationibusque confectum graviter se habuisse antea tibi scripsi. Sed tamen, cum primum posse ingredi coepit, non magis sibi quam rei p. se convaluisse existimans ad omnia pericula princeps esse non recusabat. Sed ego eum non solum hortatus sum, verum etiam coëgi isto proficisci, quod et illa valetudine magis conficere se quam me iuvare posset in castris, et quod acerbissimo interitu consulum rem p. nudatam tali cive praetore in urbanis officiis indigere existimabam. Quod si qui vestrum non probabit, mihi prudentiam in consilio defuisse sciat, non illi erga patriam fidelitatem. 3 Lepidus tamen, quod ego desiderabam, fecit, ut Apellam ad me mitteret, quo obside fidei illius et societatis in re p. administranda uterer. In ea re studium mihi suum L. Gellius † de tribus fratribus Segaviano probavit, quo ego interprete novissime ad Lepidum sum usus. Amicum eum rei p. cognosse videor libenterque ei sum testimonio et omnibus ero, qui bene merentur. Fac valeas meque mutuo diligas dignitatemque meam, si mereor, tuearis, sicut adhuc singulari cum benevolentia fecisti.

XVIII.

Scr. in castris XV K. Iun. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI.

1 Quid in animo habuerim, cum Laevus Nervaque discesserunt a me, et ex litteris, quas eis dedi, et ex ipsis cognoscere potuisti, qui omnibus rebus consiliisque meis interfuerunt. Accidit mihi, quod homini pudenti et cupido satis faciendi rei p. bonisque omnibus accidere solet, ut consilium sequerer periculosum magis,

dum me probarem, quam tutum, quod habere posset
2 obtrectationem. Itaque post discessum legatorum cum binis continuis litteris et Lepidus me, ut venirem, rogaret, et Laterensis multo etiam magis prope implorans obtestaretur non ullam rem aliam extimescens quam eandem, quae mihi quoque facit timorem, varietatem atque infidelitatem exercitus eius, non dubitandum putavi, quin succurrerem meque communi periculo offerrem. Sciebam enim, et*si* cautius illud erat consilium expectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, exercitu concordi ac bene de re p. sentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire, tamen, si quid Lepidus bene sentiens detrimenti cepisset, hoc omne adsignatum iri aut pertinaciae meae aut timori videbam, si aut hominem offensum mihi, coniunctum cum re p. non sublevassem aut ipse a certamine belli tam necessarii me remo-
3 vissem. Itaque potius periclitari volui, si possem mea praesentia et Lepidum tueri et exercitum facere meliorem quam nimis cautus videri. Sollicitiorem certe hominem non suis contractis neminem puto fuisse. Nam, quae res nullam habebat dubitationem, si exercitus Lepidi absit, ea nunc magnam adfert sollicitudinem magnumque habet casum. Mihi enim si contigisset, ut prior occurrerem Antonio, non mehercules horam constitisset; tantum ego et mihi confido et sic perculsas illius copias Ventidique mulionis castra despicio; sed non possum non exhorrescere, si quid intra cutem subest vulneris, quod prius nocere potest, quam sciri curarique possit. Sed certe, nisi uno loco me tenerem, magnum periculum ipse Lepidus, magnum ea pars exercitus adiret, quae bene de re p. sentit. Magnam etiam perditi hostes accessionem sibi fecissent, si quas copias a Lepido abstraxissent. Quae si adventus meus represserit, agam gratias fortunae constantiaeque meae, quae me ad hanc experientiam excitavit.
4 Itaque a. d. XV K. Iun. ab Isara castra movi; pontem

tamen, quem in Isara feceram, castellis duobus ad capita positis reliqui praesidiaque ibi firma posui, ut venienti Bruto exercituique eius sine mora transitus esset paratus. Ipse, ut spero, diebus VIII, quibus has litteras dabam, cum Lepidi copiis me coniungam.

XIX.

Scr. Romae circ. VII K. Iun. a. 711 (43).

CICERO PLANCO.

Quamquam gratiarum actionem a te non desidera- 1
bam, cum te re ipsa atque animo scirem esse gratissimum, tamen (fatendum est enim) fuit ea mihi periucunda; sic enim vidi, quasi ea, quae oculis cernuntur, me a te amari. Dices: 'quid antea?' Semper equidem, sed numquam inlustrius. Litterae tuae mirabiliter gratae sunt senatui cum rebus ipsis, quae erant gravissimae et maximae, fortissimi animi summique consilii, tum etiam gravitate sententiarum atque verborum.
Sed, mi Plance, incumbe, ut belli extrema perficias. 2
In hoc erit summa et gratia et gloria. Cupio omnia rei p. causa; sed mehercules in ea conservanda iam defetigatus non multo plus patriae faveo quam tuae gloriae, cuius maximam facultatem tibi dii immortales, ut spero, dedere; quam complectere, opsecro. Qui enim Antonium oppresserit, is hoc bellum taeterrimum periculosissimumque confecerit.

XX.

Scr. Romae IV K. Iun. a. 711 (43).

CICERO PLANCO.

Ita erant omnia, quae istim adferebantur, incerta, 1
ut, quid ad te scriberem, non occurreret. Modo enim, quae vellemus, de Lepido, modo contra nuntiabantur;

de te tamen fama constans nec decipi posse nec vinci;
quorum alterius fortuna partem habet quandam, alte-
2 rum proprium est prudentiae tuae. Sed accepi litteras
a collega tuo datas Idibus Maiis, in quibus erat te ad
se scripsisse a Lepido non recipi Antonium: quod erit
certius, si tu ad nos idem scripseris. Sed minus au-
des fortasse propter inanem laetitiam litterarum supe-
riorum. Verum, ut errare, mi Plance, potuisti (quis
enim id effugerit?), sic decipi te non potuisse quis
non videt? nunc vero etiam [iam] erroris causa subla-
tast: culpa enim illa 'bis ad eundem' vulgari repre-
hensa proverbio est. Sin, ut scripsisti ad collegam,
ita se res habet, omni cura liberati sumus nec tamen
erimus prius, quam ita esse tu nos feceris certiores.
3 Mea quidem, ut ad te saepius scripsi, haec sententia
est, qui reliquias huius belli oppresserit, eum totius
belli confectorem fore; quem te et opto esse et con-
fido futurum. Studia mea erga te, quibus certe nulla
esse maiora potuerunt, tibi tam grata esse, quam ego
putavi fore, minime miror vehementerque laetor. Quae
quidem tu, si recte istic erit, maiora et graviora co-
gnosces. IIII K. Iun.

XXI.

Scr. in castris prid. Id. Mai. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI.

1 Puderet me inconstantiae mearum litterarum, si non haec ex aliena levitate penderent. Omnia feci, qua re Lepido coniuncto ad rem p. defendundam minore sollicitudine vestra perditis resisterem; omnia ei et petenti recepi et ultro pollicitus sum scripsique tibi biduo ante confidere me bono Lepido esse usurum communique consilio bellum administraturum. Credidi chirographis eius, adfirmationi praesentis Laterensis, qui tum apud me erat reconciliaremque me Lepido fidemque haberem orabat. Non licuit diutius bene de eo

sperare; illud certe cavi et cavebo, ne mea credulitate
rei p. summa fallatur.

Cum Isaram flumen uno die ponte effecto exerci- 2
tum traduxissem pro magnitudine rei celeritatem ad-
hibens, quod petierat per litteras ipse, ut maturarem
venire, praesto mihi fuit stator eius cum litteris, qui-
bus, ne venirem, denuntiabat; se posse per se conficere
negotium; interea ad Isaram expectarem. Indicabo te-
merarium meum consilium tibi: Nihilo minus ire de-
creram existimans eum socium gloriae vitare. Putabam
posse me nec de laude ieiuni hominis delibare quic-
quam et subesse tamen propinquis locis, ut, si durius
aliquid esset, succurrere celeriter possem. Ego non 3
malus homo hoc suspicabar. At Laterensis, vir sanctis-
simus, suo chirographo mittit mihi litteras nimis quam
desperans de se, de exercitu, de Lepidi fide querens-
que se destitutum, in quibus aperte denuntiat, videam,
ne fallar; suam fidem solutam esse; rei p. ne desim.
Exemplar eius chirographi Titio misi; ipsa chirogra-
pha omnia, et quibus credidi, et ea, quibus fidem non
habendam putavi, Laevo Cispio dabo perferenda, qui
omnibus iis interfuit rebus. Accessit eo, ut milites 4
eius, cum Lepidus contionaretur, improbi per se, cor-
rupti etiam per eos, qui praesunt, Canidios Rufrenos-
que et ceteros, quos, cum opus erit, scietis, concla-
marent viri boni pacem se velle neque esse cum ullis
pugnaturos duobus iam consulibus singularibus occisis,
tot civibus pro patria amissis, hostibus denique omni-
bus iudicatis bonisque publicatis; neque hoc aut vin-
dicarat Lepidus aut sanarat. Hoc me venire et duobus 5
exercitibus coniunctis obicere exercitum fidelissimum,
auxilia maxima, principes Galliae, provinciam cunctam
summae dementiae et temeritatis esse vidi, mihique, si
ita oppressus essem remque publicam mecum prodi-
dissem, mortuo non modo honorem, sed misericordiam
quoque defuturum. Itaque rediturus sum nec tanta
munera perditis hominibus dari posse sinam. Ut exer- 6

citum locis habeam opportunis, provinciam tuear, etiamsi ille exercitus descierit, omniaque integra servem, dabo operam, quoad exercitus hoc summittatis parique felicitate rem p. hic vindicetis. Nec depugnare, si occasio tulerit, nec obsideri, si necesse fuerit, nec mori, si casus inciderit, pro vobis paratior fuit quisquam. Quare hortor te, mi Cicero, exercitum hoc traiciendum quam primum cures et matures, priusquam hostes magis conroborentur, et nostri perturbentur. In quo si celeritas erit adhibita, res p. in possessione victoriae deletis sceleratis permanebit. Fac valeas meque diligas.

XXI a.

Scr. paulo post ep. XXI.

PLANCUS CICERONI.

7 Fratrem meum tibi, fortissimum civem et ad omnia paratissimum, excusem litteris? qui ex labore in febriculam incidit assiduam et satis molestam. Cum primum poterit, istoc recurrere non dubitabit, ne quo loco rei p. desit. Meam dignitatem commendatam habeas, rogo. Concupiscere me nihil oportet; habeo te et amantissimum mei et, quod optavi, summae auctoritatis; tu videris, quantum et quando tuum munus apud me velis esse. Tantum te rogo, in Hirti locum me subdas et ad tuum amorem et ad meam observantiam.

XXII.

Scr. Romae inter VIII et III K. Quint. a. 711 (43)

CICERO PLANCO.

1 In te et in collega omnis spes est dis adprobantibus. Concordia vestra, quae senatui declarata litteris vestris est, mirifice et senatus et cuncta civitas delectata est. Quod ad me scripseras de re agraria, si

consultus senatus esset, ut quisque honorificentissimam
de te sententiam dixisset, eam secutus esset; qui certe
ego fuissem. Sed, propter tarditatem sententiarum
moramque rerum cum ea, quae consulebantur, ad exi-
tum non pervenirent, commodissimum mihi Plancoque
fratri visumst uti eo *s. c.*, quod ne nostro arbitratu
conponeretur, quis fuerit impedimento, arbitror te ex
Planci litteris cognovisse. Sed, sive in s. c. sive in 3
ceteris rebus desideras aliquid, sic tibi persuade, tan-
tam esse apud omnis bonos tui caritatem, ut nullum
genus amplissimae dignitatis excogitari possit, quod
tibi non paratum sit. Litteras tuas vementer expecto,
et quidem talis, qualis maxime opto. Vale.

XXIII.

Ser. Cularone in finibus Allobrogum VIII Id. Iun. a. 711 (43).

PLANCUS CICERONI.

Numquam mehercules, mi Cicero, me paenitebit ma- 1
xima pericula pro patria subire, dum, si quid acciderit
mihi, a reprehensione temeritatis apsim. Confiterer
imprudentia me lapsum, si umquam Lepido ex animo
credidissem; credulitas enim error est magis quam
culpa, et quidem in optimi cuiusque mentem facillime
inrepit; sed ego non hoc vitio paene sum deceptus.
Lepidum enim pulchre noram. Quid ergo est? Pudor
me, qui in bello maximest periculosus, hunc casum
coëgit subire; nam, *ni*si uno loco essem, verebar, ne
cui optrectatorum viderer et nimium pertinaciter Lepido
offensus et mea patientia etiam alere bellum. Itaque 2
copias prope in conspectum Lepidi Antonique adduxi
quadragintaque millium passuum spatio relicto consedi
eo consilio, ut vel celeriter accedere vel salutariter re-
cipere me possem. Adiunxi haec in loco eligendo,
flumen oppositum ut haberem, in quo mora transitus
esset, Vocontii sub manu ut essent, per quorum loca

fideliter mihi pateret iter. Lepidus desperato adventu meo, quem non mediocriter captabat, se cum Antonio coniunxit a. d. IIII K. Iun., eodemque die ad me castra moverunt. Viginti millia passuum cum abessent, res
3 mihi nuntiata est. Dedi operam, deum benignitate ut et celeriter me reciperem, et hic discessus nihil fugae simile haberet, non miles ullus, non eques, non quicquam impedimentorum amitteretur aut ab illis ferventibus latronibus interciperetur. Itaque pridie Nonas Iunias omnis copias Isaram traieci pontisque, quos feceram, interrupi, ut spatium ad colligendum se homines haberent, et ego me interea cum collega coniungerem; quem triduo, cum has dabam litteras, expectabam.

4 Laterensis nostri et fidem et animum singularem in re p. semper fatebor; sed certe nimia eius indulgentia in Lepidum ad haec pericula perspicienda fecit eum minus sagacem. Qui quidem cum in fraudem se deductum videret, manus, quas iustius in Lepidi perniciem armasset, sibi adferre conatus est; in quo casu tamen interpellatus et adhuc vivit et dicitur victurus;
5 sed tamen de hoc parum mihi certum est. Magno cum dolore parricidarum elapsus sum iis; veniebant enim eodem furore in me quo in patriam incitati, iracundias autem harum rerum recentis habebant, quod Lepidum castigare non destiteram, ut extingueret bellum, quod conloquia facta improbabam, quod legatos fide Lepidi missos ad me in conspectum venire vetueram, quod C. Catium Vestinum, tr. mil., missum ab Antonio ad eum cum litteris exceperam numeroque hostis habueram. In quo hanc capio voluptatem, quod certe, quo magis me petiverunt, tanto maiorem iis frustratio dolorem attulit.

6 Tu, mi Cicero, quod adhuc fecisti, idem praesta, ut vigilanter nervoseque nos, qui stamus in acie, subornes. Veniat Caesar cum copiis, quas habet firmissimas, aut, si ipsum aliqua res impedit, exercitus mit-

tatur; cuius ipsius magnum periculum agitur. Quicquid aliquando futurum fuit in castris perditorum contra patriam, hoc omne iam convenit; pro urbis vero salute cur non omnibus facultatibus, quas habemus, utamur? Quodsi vos istic non defueritis, profecto, quod ad me attinet, omnibus rebus abunde rei p. satis faciam. Te quidem, mi Cicero, in dies meher- 7 cules habeo cariorem, sollicitudinesque meas cotidie magis tua merita exacuunt, ne quid aut ex amore aut ex iudicio tuo perdam. Opto, ut mihi liceat iam praesenti pietate meorum officiorum tua beneficia tibi facere iucundiora. VIII Idus Iun. Cularone ex finibus Allobrogum.

XXIV.

Scr. in castris V K. Sext. a. 711 (43).

PLANCUS IMP. COS. DES. S. D. CICERONI.

Facere non possum, quin in singulas res meritaque 1 tua tibi gratias agam, sed mehercules facio cum pudore. Neque enim tanta necessitudo, quantam tu mihi tecum esse voluisti, desiderare videtur gratiarum actionem, neque ego lubenter pro maximis tuis beneficiis tam vili munere defungor orationis et malo praesens observantia, indulgentia, adsiduitate memorem me tibi probare. Quodsi mihi vita contigerit, omnis gratas amicitias atque etiam pias propinquitates in tua opservantia, indulgentia, adsiduitate vincam; amor enim tuus ac iudicium de me utrum mihi plus dignitatis in perpetuum an voluptatis cotidie sit allaturus, non facile dixerim.

De militum commodis fuit tibi curae; quos ego 2 non potentiae meae causa (nihil enim me non salutariter cogitare scio) ornari volui a senatu, sed primum quod ita meritos iudicabam, deinde quod ad omnis casus coniunctiores rei p. esse volebam, novissime ut ab omni omnium sollicitatione aversos eos talis vobis

3 praestare possem, quales adhuc fuerunt. Nos adhuc
hic omnia integra sustinuimus. Quod consilium no-
strum, etsi, quanta sit aviditas hominum non sine causa
† talis victoriae, scio, tamen vobis probari spero. Non
enim, si quid in his exercitibus sit offensum, magna
subsidia res p. habet expedita, quibus subito impetu
ac latrocinio parricidarum resistat. Copias vero nostras
notas tibi esse arbitror. In castris meis legiones sunt
veteranae tres, tironum vel luculentissima ex omnibus
una, in castris Bruti una veterana legio, altera bima,
octo tironum. Ita universus exercitus numero amplis-
simus est, firmitate exiguus. Quantum autem in acie
tironi sit committendum, nimium saepe expertum habe-
4 mus. Ad hoc robur nostrorum exercituum sive Afri-
canus exercitus, qui est veteranus, sive Caesaris acces-
sisset, aequo animo summam rem p. in discrimen
deduceremus; aliquanto autem propius esse, quod ad
Caesarem attinet, videbamus. Nihil destiti eum litte-
ris hortari, neque ille intermisit adfirmare se sine mora
venire, cum interim aversum illum ab hac cogitatione
ad alia consilia video se contulisse. Ego tamen ad
eum Furnium nostrum cum mandatis litterisque misi,
5 si quid forte proficere posset. Scis tu, mi Cicero,
quod ad Caesaris amorem attinet, societatem mihi esse
tecum, vel quod in familiaritate Caesaris vivo illo iam
tueri eum et diligere fuit mihi necesse, vel quod ipse,
quoad ego nosse potui, moderatissimi atque humanis-
simi fuit sensus, vel quod ex tam insigni amicitia mea
atque Caesaris hunc filii loco et illius et vestro iudi-
cio supstitutum non proinde habere turpe mihi videtur.
6 Sed (quicquid tibi scribo, dolenter mehercules magis
quam inimice facio) quod vivit Antonius hodie, quod
Lepidus una est, quod exercitus habent non contem-
nendos, quod sperant, quod audent, omne Caesari ac-
ceptum referre possunt. Neque ego superiora repetam:
sed ex eo tempore, quo ipse mihi professus est se ve-
nire, si venire voluisset, aut oppressum iam bellum

esset aut in aversissimam illis Hispaniam cum detri-
mento eorum maximo extrusum. Quae mens eum aut
quorum consilia a tanta gloria, sibi vero etiam neces-
saria ac salutari avocarit et ad cogitationem consula-
tus bimestris summo cum terrore hominum et insulsa
cum efflagitatione transtulerit, exputare non possum.
Multum in hac re mihi videntur necessarii eius et rei 7
p. et ipsius causa proficere posse, plurimum, ut puto,
tu quoque, cuius ille tanta merita habet, quanta nemo
praeter me. Numquam enim obliviscar maxima ac
plurima me tibi debere. De his rebus ut exigeret
cum eo, Furnio mandavi. Quodsi, quantam debeo, ha-
buero apud eum auctoritatem, plurimum ipsum iuvero.
Nos interea duriore condicione bellum sustinemus, quod 8
neque expeditissimam dimicationem putamus neque ta-
men refugiendo commissuri sumus, ut maius detrimen-
tum res p. accipere possit. Quodsi aut Caesar se re-
spexerit, aut Africanae legiones celeriter venerint, se-
curos vos ab hac parte reddemus. Tu, ut instituisti,
me diligas, rogo, proprieque tuum esse tibi persuadeas.
v. K. Sext. ex castris.

XXV.

Scr. Romae circ. VII K. Iun. a. 711 (43).

CICERO S. D. FURNIO.

Si interest, id quod homines arbitrantur, rei p. te, 1
ut instituisti atque fecisti, navare operam rebusque
maximis, quae ad extinguendas reliquias belli perti-
nent, interesse, nihil videris melius neque laudabilius
neque honestius facere posse, istamque operam tuam,
navitatem, animum in rem p. celeritati praeturae an-
teponendam censeo. Nolo enim te ignorare, quantam
laudem consecutus sis; mihi crede, proximam Planco, id-
que ipsius Planci testimonio, praeterea fama scientiaque
omnium. Quam ob rem, si quid operis tibi etiam 2

nunc restat, id maximo opere censeo persequendum: quid enim honestius, aut quid honesto anteponendum? Sin autem satis factum rei p. putas, celeriter ad comitia, quoniam mature futura sunt, veniendum censeo, dum modo ne [quid] haec ambitiosa festinatio aliquid imminuat eius gloriae, quam consecuti sumus. Multi clarissimi viri, cum rei p. darent operam, annum petitionis suae non obierunt. Quod eo facilius nobis est, quod non est annus hic tibi destinatus, ut, si aedilis fuisses, post biennium tuus annus esset. Nunc nihil praetermittere videbere usitati et quasi legitimi temporis ad petendum. Video autem Planco cos., etsi etiam sine eo rationes expeditas haberes, tamen splendidiorem petitionem tuam, si modo ista ex sententia
3 confecta essent. Omnino plura me scribere, cum tuum tantum consilium iudiciumque sit, non ita necesse arbitrabar; sed tamen sententiam meam tibi ignotam esse nolebam; cuius est haec summa, ut omnia te metiri dignitate malim quam ambitione maioremque fructum ponere in perpetuitate laudis quam in celeritate praeturae. Haec eadem locutus sum domi meae adhibito Quinto, fratre meo, et Caecina et Calvisio studiosissimis tui, cum Dardanus, libertus tuus, interesset. Omnibus probari videbatur oratio mea; sed tu optime iudicabis.

XXVI.

Scr. Romae inter VIII et III K. Quint. a. 711 (43).

M. CICERO S. D. C. FURNIO.

1 Lectis tuis litteris, quibus declarabas aut omittendos Narbonensis aut cum periculo dimicandum, illud magis timui; quod vitatum non moleste fero. Quod de Planci et Bruti concordia scribis, in eo vel maximam spem pono victoriae. De Gallorum studio nos aliquando cognoscemus, ut scribis, cuius id opera maxime excitatum sit; sed iam, mihi crede, cognovimus.

Itaque iucundissimis tuis litteris stomachatus sum in
extremo; scribis enim, si in Sextilem comitia, cito te,
sin iam confecta, citius, ne diutius cum periculo fa-
tuus sis. O mi Furni, quam tu tuam causam non 2
nosti, qui alienas tam facile discas! Tu nunc candida-
tum te putas et id cogitas, ut aut ad comitia curras
aut, si iam confecta, domi tuae sis, ne cum maximo
periculo, ut scribis, stultissimus sis? Non arbitror te
ita sentire; omnis enim tuos ad laudem impetus novi.
Quodsi, ut scribis, ita sentis, non magis te quam de
te iudicium reprehendo meum. Te adipiscendi magi-
stratus levissimi et divulgatissimi, si ita adipiscare ut
plerique, praepropera festinatio abducet a tantis lau-
dibus, quibus te omnes in caelum iure et vere ferunt?
Scilicet id agitur, utrum hac petitione an proxima
praetor fias, non ut ita de re p. mereare, omni honore
ut dignissimus iudicere. Utrum nescis, quam alte ascen- 3
deris, an pro nihilo id putas? Si nescis, tibi ignosco,
nos in culpa sumus; sin intellegis, ulla tibi est prae-
tura vel officio, quod pauci, vel gloria, quam omnes
secuntur, dulcior? Hac de re et ego et Calvisius, homo
magni iudicii tuique amantissimus, te accusamus coti-
die. Comitia tamen, quoniam ex iis pendes, quantum
facere possumus, quod multis de causis rei p. arbitra-
mur conducere, in Ianuarium mensem protrudimus.
Vince igitur et vale.

XXVII.

Scr. Romae XIII K. Apr. vesperi a. 711 (43).

CICERO LEPIDO S.

Quod mihi pro summa erga te benivolentia magnae 1
curae est, ut quam amplissima dignitate sis, moleste
tuli te senatui gratias non egisse, cum esses ab eo
ordine ornatus summis honoribus. Pacis inter civis
conciliandae te cupidum esse laetor. Eam si a servi-

tute seiungis, consules et rei p. et dignitati tuae; sin
ista pax perditum hominem in possessionem impoten-
tissimi dominatus restituturast, hoc animo scito om-
2 nes sanos, ut mortem servituti anteponant. Itaque
sapientius meo quidem iudicio facies, si te in istam
pacificationem non interpones, quae neque senatui ne-
que populo nec cuiquam bono probatur. Sed haec
audies ex aliis aut certior fies litteris; tu pro tua pru-
dentia, quid optimum factu sit, videbis.

XXVIII.

Scr. Romae IV Non. Febr. a. 711 (43).

CICERO TREBONIO S.

1 Quam vellem ad illas pulcherrimas epulas me Idi-
bus Martiis invitasses! reliquiarum nihil haberemus.
At nunc cum iis tantum negotii est, ut vestrum illud
divinum *in* rem p. beneficium non nullam habeat
querelam. Quod vero a te, viro optimo, seductus est
tuoque beneficio adhuc vivit haec pestis, interdum,
quod mihi vix fas est, tibi subirascor; mihi enim ne-
gotii plus reliquisti uni quam praeter me omnibus.
Ut enim primum post Antonī foedissimum discessum
senatus haberi libere potuit, ad illum animum meum
reverti pristinum, quem tu cum civi acerrimo, patre
2 tuo, in ore et amore semper habuisti. Nam, cum se-
natum a. d. XIII K. Ian. tr. pl. vocavissent deque alia
re referrent, totam rem p. sum complexus egique acer-
rime senatumque iam languentem et defessum ad pri-
stinam virtutem consuetudinemque revocavi magis ani-
mi quam ingenii viribus. Hic dies meaque contentio
atque actio spem primum populo R. attulit libertatis
recuperandae; nec vero ipse postea tempus ullum inter-
misi de re p. non cogitandi solum, sed etiam agendi.
3 Quodnisi res urbanas actaque omnia ad te per-
ferri arbitrarer, ipse perscriberem, quamquam eram

maximis occupationibus impeditus. Sed illa cognosces ex aliis; a me pauca, et ea summatim. Habemus fortem senatum, consularis partim timidos, partim male sentientis; magnum damnum factum est in Servio: L. Caesar optime sentit, sed, quod avunculus est, non acerrimas dicit sententias; consules egregii, praeclarus D. Brutus, egregius puer Caesar, de quo spero equidem reliqua; hoc vero certum habeto, nisi ille veteranos celeriter conscripsisset, legionesque duae de exercitu Antoni ad eius se auctoritatem contulissent, atque is oppositus esset terror Antonio, nihil Antonium sceleris, nihil crudelitatis praeteriturum fuisse. Haec tibi, etsi audita esse arbitrabar, volui tamen notiora esse. Plura scribam, si plus otii habuero.

XXIX.

Scr. Romae prid. Non. Quint. a. 711 (43).

CICERO APPIO S.

De meo studio erga salutem et incolumitatem tuam credo te cognosse ex litteris tuorum; quibus me cumulatissime satis fecisse certo scio, nec iis concedo, quamquam sunt singulari in te benivolentia, ut te salvum malint quam ego. Illi mihi necesse est concedant, ut tibi plus quam ipsi hoc tempore prodesse possim; quod quidem nec destiti facere nec desistam et iam in maxima re feci et fundamenta ieci salutis tuae. Tu fac bono animo magnoque sis meque tibi nulla re defuturum esse confidas. Pridie Non. Quinctiles.

XXX.

Scr. in castris ad Mutinam a. d. XVI K. Mai a. 711 (43).

GALBA CICERONI S.

A. d. XVII K. Mai., quo die Pansa in castris Hirti erat futurus, cum quo ego eram (nam ei obviam pro- 1

cesseram millia passus centum, quo maturius veniret),
Antonius legiones eduxit duas, secundam et quintam
tricensimam, et cohortes praetorias duas, unam suam,
alteram Silani, evocatorum partem. Ita obviam venit
nobis, quod nos quattuor legiones tironum habere so-
lum arbitrabatur. Sed noctu, quo tutius venire in
castra possemus, legionem Martiam, cui ego praeesse
solebam, et duas cohortes praetorias miserat Hirtius
2 nobis. Cum equites Antoni apparuissent, contineri ne-
que legio Martia neque cohortes praetoriae potuerunt:
quas sequi coepimus coacti, quoniam retinere eas non
potueramus. Antonius ad Forum Gallorum suas co-
pias continebat neque sciri volebat se legiones habere:
tantum equitatum et levem armaturam ostendebat.
Posteaquam vidit se invito legionem ire Pansa, se-
qui se duas legiones iussit tironum. Posteaquam an-
gustias paludis et silvarum transiimus, acies est in-
3 structa a nobis XII cohortium; nondum venerant legi-
ones duae: repente Antonius in aciem suas copias
de vico produxit et sine mora concurrit. Primo ita
pugnatumst, ut acrius non posset ex utraque parte
pugnari: etsi dexterius cornu, in quo ego eram cum
Martiae legionis cohortibus octo, impetu primo fuga-
verat legionem XXXV Antoni, ut amplius passus D
ultra aciem, quo loco steterat, processerit. Itaque,
cum equites nostrum cornu circumire vellent, recipere
me coepi et levem armaturam opponere Maurorum
equitibus, ne aversos nostros adgrederentur. Interim
video me esse inter Antonianos Antoniumque post me
esse aliquanto. Repente equum immisi ad eam legio-
nem tironum, quae veniebat ex castris, scuto reiecto.
Antoniani me insequi; nostri pila coicere velle. Ita
nescio quo fato sum servatus, quod sum cito a nostris
4 cognitus. In ipsa Aemilia, ubi cohors Caesaris prae-
toria erat, diu pugnatum est. Cornu sinisterius, quod
erat infirmius, ubi Martiae legionis duae cohortes erant
et cohors praetoria, pedem referre coeperunt, quod ab

equitatu circumibantur, quo vel plurimum valet Antonius. Cum omnes se recepissent nostri ordines, recipere me novissimus coepi ad castra. Antonius tamquam victor castra putavit se posse capere. Quo cum venit, complures ibi amisit nec egit quicquam.

Audita re Hirtius cum cohortibus XX veteranis redeunti Antonio in sua castra occurrit copiasque eius omnis delevit, fugavit eodemque loco, ubi erat pugnatum, ad Forum Gallorum; Antonius cum equitibus hora noctis quarta se in castra sua ad Mutinam recepit; Hirtius in ea castra rediit, unde Pansa exierat, 5 ubi duas legiones reliquerat, quae ab Antonio erant oppugnatae. Sic partem maiorem suarum copiarum Antonius amisit veteranarum; nec id tamen sine aliqua iactura cohortium praetoriarum nostrarum et legionis Martiae fieri potuit. Aquilae duae, signa LX sunt relata Antoni; res bene gesta est. A. d. XVI K. Mai. ex castris.

XXXI.

Scr. Cordubae XVII K. Apr. a. 711 (43).

C. ASINIUS POLLIO CICERONI S. D.

Minime mirum tibi debet videri nihil me scripsisse 1 de re p., posteaquam itum est ad arma. Nam saltus Castulonensis, qui semper tenuit nostros tabellarios, etsi nunc frequentioribus latrociniis infestior factus est, tamen nequaquam tanta in mora est, quanta qui locis omnibus dispositi ab utraque parte scrutantur tabellarios et retinent. Itaque, nisi nave perlatae litterae essent, omnino nescirem, quid istic fieret. Nunc vero nactus occasionem, posteaquam navigari coeptum est, cupidissime, et quam creberrime potero, scribam ad te. Ne movear eius sermonibus, quem tametsi ne- 2 mo est qui videre velit, tamen nequaquam proinde, ac dignus est, oderunt homines, periculum non est; adeost enim invisus mihi, ut nihil non acerbum putem,

quod commune cum illo sit. Natura autem mea et
studia trahunt me ad pacis et libertatis cupiditatem.
Itaque illud initium civilis belli saepe deflevi; cum
vero non liceret mihi nullius partis esse, quia utrubi-
que magnos inimicos habebam, ea castra fugi, in qui-
bus plane tutum me ab insidiis inimici sciebam non
futurum; compulsus eo, quo minime volebam, ne in
extremis essem, plane pericula non dubitanter adii.
3 Caesarem vero, quod me in tanta fortuna modo co-
gnitum vetustissimorum familiarium loco habuit, dilexi
summa cum pietate et fide. Quae mea sententia ge-
rere mihi licuit, ita feci, ut optimus quisque maxime
probarit; quod iussus sum, eo tempore atque ita feci,
ut appareret invito imperatum esse. Cuius facti iniustis-
sima invidia erudire me potuit, quam iucunda libertas
et quam misera sub dominatione vita esset. Ita, si id
agitur, ut rursus in potestate omnia unius sint, qui-
cumque is est, ei me profiteor inimicum, nec pericu-
lum est ullum, quod pro libertate aut refugiam aut
4 deprecer. Sed consules neque senatus consulto neque
litteris suis praeceperant mihi, quid facerem; unas
enim post Idus Mart. demum a Pansa litteras accepi,
in quibus hortatur me, ut senatu scribam me et exer-
citum in potestate eius futurum. Quod, cum Lepidus
contionaretur atque omnibus scriberet se consentire
cum Antonio, maxime contrarium fuit: nam quibus
commeatibus invito illo per illius provinciam legiones
ducerem? aut, si cetera transissem, num etiam Alpis
poteram transvolare, quae praesidio illius tenentur?
Adde huc, quod perferri litterae nulla condicione po-
tuerunt; sescentis enim locis excutiuntur, deinde etiam
5 retinentur ab Lepido tabellarii. Illud me Cordubae
pro contione dixisse nemo vocabit in dubium, provin-
ciam me nulli, nisi qui ab senatu missus venisset, tra-
diturum. Nam de legione tricensima tradenda quan-
tas contentiones habuerim, quid ego scribam? Qua
tradita quanto pro re p. infirmior futurus fuerim, quis

ignorat? Hac enim legione noli acrius aut pugnacius quicquam putare esse. Quare eum me existima esse, qui primum pacis cupidissimus sim (omnis enim civis plane studeo esse salvos), deinde qui et me et rem publicam vindicare in libertatem paratus sim. Quod 6
familiarem meum tuorum numero habes, opinione tua mihi gratius est; invideo illi tamen, quod ambulat et iocatur tecum. Quaeres, quanti aestimem. Si umquam licuerit vivere in otio, experieris; nullum enim vestigium aps te discessurus sum. Illud vehementer admiror, non scripsisse te mihi, manendo in provincia an ducendo exercitum in Italiam rei p. magis satis facere possim. Ego quidem, etsi mihi tutius ac minus laboriosum est manere, tamen, quia video tali tempore multo magis legionibus opus esse quam provinciis, quae praesertim recuperari nullo negotio possunt, constitui, ut nunc est, cum exercitu proficisci. Deinde ex litteris, quas Pansae misi, cognosces omnia; nam tibi earum exemplar misi. XVII K. Apr. Corduba.

XXXII.

Scr. Cordubae VI Id. Iun. a. 711 (43).

C. ASINIUS POLLIO CICERONI.

Balbus quaestor magna numerata pecunia, magno 1
pondere auri, maiore argenti coacto de publicis exactionibus, ne stipendio quidem militibus reddito duxit se a Gadibus et triduum tempestate retentus ad Calpen K. Iun. traiecit sese in regnum Bogudis plane bene peculiatus. His rumoribus utrum Gadis referatur an Romam (ad singulos enim nuntios turpissime consilia mutat), nondum scio. Sed praeter furta et rapinas et 2
virgis caesos socios haec quoque fecit, ut ipse gloriari solet, eadem quae C. Caesar: Ludis, quos Gadibus fecit, Herennium Gallum histrionem summo ludorum die anulo aureo donatum in XIIII sessum deduxit (tot enim

fecerat ordines equestris loci); quattuorviratum sibi prorogavit; comitia biennii biduo habuit, hoc est renuntiavit, quos ei visum est; exsules reduxit non horum temporum, sed illorum, quibus a seditiosis senatus
3 trucidatus aut expulsus est Sex. Varo procos. Illa vero iam ne Caesaris quidem exemplo, quod ludis praetextam de suo itinere ad L. Lentulum procos. sollicitandum posuit, et quidem, cum ageretur, flevit memoria rerum gestarum commotus; gladiatoribus autem Fadium quendam, militem Pompeianum, quia, cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorare sese nolebat et ad populum confugerat, primum Gallos equites immisit in populum (coniecti enim lapides sunt in eum, cum abriperetur Fadius), deinde abstractum defodit in ludo et vivum conbussit, cum quidem pransus nudis pedibus, tunica soluta, manibus ad tergum reiectis inambularet et illi misero quiritanti: 'C. R. natus sum' responderet: 'Abi nunc, populi fidem implora'; bestiis vero civis Romanos, in iis circulatorem quendam auctionum, notissimum hominem Hispali, quia deformis erat, obiecit. Cum huiusce modi portento res mihi fuit.

4 Sed de illo plura coram: nunc, quod restat, quid me velitis facere, constituite. Tris legiones firmas habeo, quarum unam, XXVIII, cum ad se initio belli arcessisset Antonius hac pollicitatione, quo die in castra venisset, denarios quingenos singulis militibus daturum, in victoria vero eadem praemia quae suis legionibus (quorum quis ullam finem aut modum futurum putabit?), incitatissimam retinui aegre mehercules nec retinuissem, si uno loco habuissem, utpote cum singulae quaedam cohortes seditionem fecerint. Reliquas quoque legiones non destitit litteris atque infinitis pollicitationibus incitare. Nec vero minus Lepidus ursit me et suis et Antoni litteris, ut legionem XXX
5 mitterem sibi. Itaque, quem exercitum neque vendere ullis praemiis volui nec eorum periculorum metu, quae

victoribus illis portendebantur, deminuere, debetis existumare retentum et conservatum rei p. esse atque ita credere, quodcumque imperassetis, facturum fuisse, si, quod iussistis, feci. Nam et provinciam in otio et exercitum in mea potestate tenui, finibus meae provinciae nusquam excessi, militem non modo legionarium, sed ne auxiliarium quidem ullum quoquam misi et, si quos equites decedentes nactus sum, supplicio adfeci. Quarum rerum fructum satis magnum re p. salva tulisse me putabo; sed, res p. si me satis novisset et maior pars senatus, maiores ex me fructus tulisset. Epistolam, quam Balbo, cum etiam nunc in provincia esset, scripsi, legendam tibi misi; etiam praetextam, si voles legere, Gallum Cornelium, familiarem meum, poscito. VI Idus Iun. Corduba.

XXXIII.

Scr. Cordubae vel ex. m. Maio vel in. Iun. a. 711 (43).

POLLIO CICERONI S. P.

S. v. b. e. e. q. v. Quo tardius certior fierem de 1
proeliis apud Mutinam factis, Lepidus effecit, qui meos tabellarios novem dies retinuit; tametsi tantam calamitatem rei p. quam tardissime audire optandum est, sed illis, qui prodesse nihil possunt neque mederi. Atque utinam eodem s. c., quo Plancum et Lepidum in Italiam arcessistis, me quoque iussissetis venire! profecto non accepisset res p. hoc vulnus. Quo si qui laetantur in praesentia, quia videntur et duces et veterani Caesaris partium interisse, tamen postmodo necessest doleant, cum vastitatem Italiae respexerint; nam et robur et suboles militum interiit, si quidem, quae nuntiantur, ulla ex parte vera sunt. Neque ego 2
non videbam, quanto usui rei p. essem futurus, si ad Lepidum venissem; omnem enim cunctationem eius discussissem, praesertim adiutore Planco; sed scribenti

ad me eius modi litteras, quas leges, et contionibus videlicet, quas Narbone habuisse dicitur, similis palparer necesse erat, si vellem commeatus per provinciam eius iter faciens habere. Praeterea verebar, ne, si, antequam ego incepta perficerem, proelium confectum esset, pium consilium meum raperent in contrariam partem optrectatores mei propter amicitiam, quae mihi cum Antonio, non maior tamen quam Planco, fuit.

3 Itaque a Gadibus mense Aprili binis tabellariis in duas navis impositis et tibi et consulibus et Octaviano scripsi, ut me faceretis certiorem, quonam modo plurimum possem prodesse rei p. Sed, ut rationem ineo, quo die proelium Pansa commisit, eodem a Gadibus naves profectae sunt; nulla enim post hiemem fuit ante eam diem navigatio. Et ego mehercules longe remotus ab omni suspicione futuri civilis tumultus penitus in Lusitania legiones in hibernis conlocaram. Ita porro festinavit uterque confligere, tamquam nihil peius timerent, quam ne sine maximo rei p. detrimento bellum conponeretur. Sed, si properandum fuit, nihil non summi ducis consilio gessisse Hirtium video.

4 Nunc haec mihi scribuntur ex Gallia Lepidi et nuntiantur, Pansae exercitum concisum esse, Pansam ex vulneribus mortuum, eodem proelio Martiam legionem interisse et L. Fabatum et C. Peducaeum et D. Carfulenum: † Hirtino autem proelio et quartam legionem et omnis peraeque Antoni caesas, item Hirti, quartam vero, cum castra quoque Antoni cepisset, a quinta legione concisam esse; ibi Hirtium quoque perisse et Pontium Aquilam; dici etiam Octavianum cecidisse (quae si, quod di prohibeant! vera sunt, non mediocriter doleo); Antonium turpiter Mutinae opsessionem reliquisse, sed habere equitum †, legiones sub signis armatas tris et P. Bagienni unam, inermes bene multos; Ventidium quoque se cum legione VII, VIII, VIIII coniunxisse; si nihil in Lepido spei sit,

descensurum ad extrema et non modo nationes, sed etiam servitia concitaturum; Parmam direptam; L. Antonium Alpes occupasse. Quae si vera sunt, nemini 5
nostrum cessandum est nec exspectandum, quid decernat senatus; res enim cogit huic tanto incendio succurrere omnis, qui aut imperium aut nomen denique populi R. salvum volunt esse. Brutum enim cohortis XVII et duas non frequentis tironum legiones, quas conscripserat Antonius, habere audio. Neque tamen dubito, quin omnes, qui supersint de Hirti exercitu, confluant ad eum. Nam in dilectu non multum spei puto esse, praesertim cum nihil sit periculosius quam spatium confirmandi sese Antonio dari. Anni autem tempus libertatem maiorem mihi dat, propterea quia frumenta aut in agris aut in villis sunt. Itaque proximis litteris consilium meum expedietur; nam neque desse neque superesse rei p. volo. Maxime tamen doleo adeo et longo et infesto itinere ad me veniri, ut die quadragensimo post aut ultra etiam, quam facta sunt, omnia nuntientur.

XXXIV.

Scr. in castris ad Pontem Argenteum paulo ante XI K. Iun. a. 711 (43).

LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. M. TULLIO CICERONI.

S. v. b. e. e. v. Cum audissem M. Antonium cum 1
suis copiis praemisso L. Antonio cum parte equitatus in provinciam meam venire, cum exercitu meo ab confluente † ab Rhodano castra movi ac contra eos venire institui. Itaque continuis itineribus ad Forum Voconi veni et ultra castra ad flumen Argenteum contra Antonios feci. P. Ventidius suas legiones tres coniunxit cum eo et ultra me castra posuit. Habebat antea legionem V et ex reliquis legionibus magnam multitudinem, sed inermorum. Equitatum habet magnum;

nam omnis ex proelio integer discessit ita, ut sint
amplius equitum milia quinque. Ad me complures
milites et equites ab eo transierunt, et in dies singu-
2 los eius copiae minuuntur. Silanus et Culleo ab eo
discesserunt. Nos, etsi graviter ab iis laesi eramus,
quod contra nostram voluntatem ad Antonium ierant,
tamen nostrae humanitatis et necessitudinis causa eo-
rum salutis rationem habuimus nec tamen eorum opera
utimur neque in castris habemus neque ulli negotio
praefecimus. Quod ad bellum hoc attinet, nec senatui
nec rei p. derimus. Quae postea egerimus, faciam te
certiorem.

XXXIV a.

Scr. ibidem XI K. Iun. a. 711 (43).

LEPIDUS CICERONI.

3 Etsi omni tempore summa studia officii mutuo
inter nos certatim constiterunt pro nostra inter nos
familiaritate et proinde diligenter ab utroque conser-
vata sunt, tamen non dubito, in tanto et tam repentino
motu rei p. quin non nulla de me falsis rumoribus a
meis optrectatoribus me indigna ad te delata sint, quae
tuum animum magnopere moverent pro tuo amore in
rem p. Ea te moderate accepisse neque temere cre-
dendum iudicasse a meis procuratoribus certior sum
factus. Quae mihi, ut debent, gratissima sunt: memini
enim et illa superiora, quae aps tua voluntate profecta
sunt ad meam dignitatem augendam et ornandam, quae
4 perpetuo animo meo fixa manebunt. Abs te, mi Ci-
cero, magno opere peto, si † meam vitam, studium di-
ligentissime superioribus temporibus in re p. admini-
stranda, quae Lepido digna sunt, perspecta habes, ut
paria aut eo ampliora reliquo tempore exspectes et
proinde tua auctoritate me tuendum existimes, quo
tibi plura tuo merito debeo. Vale. D. XI K. Iun.
ex castris ex Ponte Argenteo.

XXXV.

Scr. in Ponte Argenteo III K. Iun. a. 711 (43).

M. LEPIDUS IMP. ITER. PONT. MAX. S. D. PR. TR. PL. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

S. v. liberique vestri v. b. e. e. q. v. Deos homines que testor, p. c., qua mente et quo animo semper in rem p. fuerim et quam nihil antiquius communi salute ac libertate iudicarim; quod vobis brevi probassem, nisi mihi fortuna proprium consilium extorsisset. Nam exercitus cunctus consuetudinem suam in civibus conservandis communique pace seditione facta retinuit meque tantae multitudinis civium Romanorum salutis atque incolumitatis causam suscipere, ut vere dicam, coëgit. In qua re ego vos, p. c., oro atque opsecro ut privatis offensionibus omissis summae rei p. consulatis neve misericordiam nostram exercitusque nostri in civili dissensione sceleris loco ponatis. Quodsi salutis omnium ac dignitatis rationem habueritis, melius et vobis et rei p. consuletis. D. III Kal. *Iun.* a Ponte Argenteo.

LIBER UNDECIMUS

AD M. BRUTUM ET CETEROS.

I.

Scr. Romae XVI K. Apr. a. 710 (44).

D. BRUTUS BRUTO SUO ET CASSIO S.

1 Quo in statu simus, cognoscite. Heri vesperi apud
me Hirtius fuit; qua mente esset Antonius, demonstra-
vit, pessima scilicet et infidelissima. Nam se neque
mihi provinciam dare posse aiebat neque arbitrari tuto
in urbe esse quemquam nostrum; adeo esse militum
concitatos animos et plebis. Quod utrumque esse fal-
sum puto vos animadvertere atque illud esse verum,
quod Hirtius demonstrabat, timere eum, ne, si medio-
cre auxilium dignitatis nostrae habuissemus, nullae
2 partes iis in re p. relinquerentur. Cum in his angu-
stiis versarer, placitum est mihi, ut postularem lega-
tionem liberam mihi reliquisque nostris, ut aliqua
causa proficiscendi honesta quaereretur. Haec se im-
petraturum pollicitus est, nec tamen impetraturum con-
fido; tanta est hominum insolentia et nostri insectatio.
Ac, si dederint, quod petimus, tamen paulo post futu-
rum puto ut hostes iudicemur, aut aqua et igni nobis
3 interdicatur. 'Quid ergo est', inquis, 'tui consilii?'
Dandus est locus fortunae, cedendum ex Italia, mi-
grandum Rhodum aut aliquo terrarum arbitror. Si
melior casus fuerit, revertemur Romam; si mediocris,

in exilio vivemus; si pessimus, ad novissima auxilia
descendemus. Succurret fortasse hoc loco alicui ve- 4
strum, cur novissimum tempus expectemus potius quam
nunc aliquid moliamur. Quia, ubi consistamus, non
habemus praeter Sex. Pompeium et Bassum Caecilium;
qui mihi videntur hoc nuntio de Caesare allato firmi-
ores futuri. Satis tempore ad eos accedemus, ubi,
quid valeant, scierimus. Pro Cassio et te, si quid me
velitis recipere, recipiam; postulat enim hoc Hirtius
ut faciam. Rogo vos, quam primum mihi rescribatis 5
(nam non dubito, quin de his rebus ante horam quar-
tam Hirtius certiorem me sit facturus); quem in locum
convenire possimus, quo me velitis venire, rescribite.

Post novissimum Hirti sermonem placitum est mihi 6
postulare, ut liceret nobis Romae esse publico praesi-
dio. Quod illos nobis concessuros non puto: magnam
enim invidiam iis faciemus. Nihil tamen non postu-
landum putavi, quod aequum esse statuerem.

II.

Scr. Lanuvi ex. m. Mai. a. 710 (44).

BRUTUS ET CASSIUS PRAETORES M. ANTONIO COS.

De tua fide et benevolentia in nos nisi persuasum 1
esset nobis, non scripsissemus haec tibi; quae profecto,
quoniam istum animum habes, in optimam partem ac-
cipies. Scribitur nobis magnam veteranorum multitu-
dinem Romam convenisse iam et ad K. Iun. futuram
multo maiorem. De te si dubitemus aut vereamur,
simus nostri dissimiles; sed certe, cum ipsi in tua po-
testate fuerimus tuoque adducti consilio dimiserimus
ex municipiis nostros necessarios neque solum edicto,
sed etiam litteris id fecerimus, digni sumus, quos ha-
beas tui consilii participes, in ea praesertim re, quae
ad nos pertinet. Quare petimus a te, facias nos cer- 2
tiores tuae voluntatis in nos, putesne nos tutos fore

in tanta frequentia militum veteranorum, quos etiam de reponenda ara cogitare audimus; quod velle et probare vix quisquam posse videtur, qui nos salvos et honestos velit. Nos ab initio spectasse otium nec quicquam aliud libertate communi quaesisse exitus declarat. Fallere nemo nos potest nisi tu, quod certe abest ab tua virtute et fide; sed alius nemo facultatem habet decipiendi nos; tibi enim uni credidimus et cre-
3 dituri sumus. Maximo timore de nobis adficiuntur amici nostri: quibus etsi tua fides explorata est, tamen illud in mentem venit, multitudinem veteranorum facilius impelli ab aliis quolibet quam a te retineri posse. Rescribas nobis ad omnia, rogamus: nam illud valde leve est ac nugatorium, ea re denuntiatum esse veteranis, quod de commodis eorum mense Iunio laturus esses. Quem enim impedimento futurum putas, cum de nobis certum sit nos quieturos? Non debemus cuiquam videri nimium cupidi vitae, cum accidere nobis nihil possit sine pernicie et confusione omnium rerum.

III.

Scr. Neapoli prid. Non Sext. a. 710 (44).

BRUTUS ET CASSIUS PR. S. D. ANTONIO COS.

1 S. v. b. Litteras tuas legimus simillimas edicti tui, contumeliosas, minaces, minime dignas, quae a te nobis mitterentur. Nos, Antoni, te nulla lacessiimus iniuria neque miraturum credidimus, si praetores et ea dignitate homines aliquid edicto postulassemus a consule. Quodsi indignaris ausos esse id facere, concede nobis, ut doleamus ne hoc quidem abs te Bruto et Cassio
2 tribui. Nam de dilectibus habitis et pecuniis imperatis, exercitibus sollicitatis et nuntiis trans mare missis quod te questum esse negas, nos quidem tibi credimus optimo animo te fecisse, sed tamen neque adgnoscimus quicquam eorum et te miramur, cum haec re-

ticueris, non potuisse continere iracundiam tuam, quin
nobis de morte Caesaris obiceres. Illud vero quem 3
ad modum ferundum sit, tute cogita, non licere praetoribus concordiae ac libertatis causa per edictum de suo iure decedere, quin consul arma minetur. Quorum fiducia nihil est quod nos terreas: neque enim decet aut convenit nobis periculo ulli submittere animum nostrum, neque est Antonio postulandum, ut iis imperet, quorum opera liber est. Nos si alia hortarentur, ut bellum civile suscitare vellemus, litterae tuae nihil proficerent; nulla enim minantis auctoritas apud liberos est: sed pulchre intellegis non posse nos quoquam impelli, et fortassis ea re minaciter agis, ut iudicium
nostrum metus videatur. Nos in hac sententia sumus, 4
ut te cupiamus in libera re p. magnum atque honestum esse, vocemus te ad nullas inimicitias, sed tamen pluris nostram libertatem quam tuam amicitiam aestimemus. Tu etiam atque etiam vide, quid suscipias, quid sustinere possis, neque, quam diu vixerit Caesar, sed, quam non diu regnarit, fac cogites. Deos quaesumus, consilia tua rei p. salutaria sint ac tibi: si minus, ut salva atque honesta re p. tibi quam minimum noceant, optamus. Pr. Non. Sext.

IV.

Scr. in Gallia citeriore inter med. m. Oct. et ex. Nov. a. 710 (44).

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. CICERONI.

Si de tua in me voluntate dubitarem, multis a te 1
verbis peterem, ut dignitatem meam tuerere, sed profecto est ita, ut mihi persuasi, me tibi esse curae. Progressus sum ad Inalpinos cum exercitu non tam nomen imperatorium captans quam cupiens militibus satis facere firmosque eos ad tuendas nostras res efficere; quod mihi videor consecutus: nam et liberalitatem 2

nostram et animum sunt experti. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi; multa castella cepi, multa vastavi. Non sine causa ad senatum litteras misi. Adiuva nos tua sententia: quod cum facies, ex magna parte communi commodo inservieris.

V.

Scr. Romae paulo post V Id. Dec. a. 710 (44).

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Lupus, familiaris noster, cum a te venisset cumque Romae quosdam dies commoraretur, ego eram in iis locis, in quibus maxime tuto me esse arbitrabar. Eo factum est, ut ad te Lupus sine meis litteris rediret, cum tamen curasset tuas ad me perferendas. Romam autem veni a. d. V Idus Dec. nec habui quicquam antiquius, quam ut Pansam statim convenirem: ex quo ea de te cognovi, quae maxime optabam. Quare hortatione tu quidem non eges, si ne in illa quidem re, quae a te gesta est post hominum memoriam maxima, 2 hortatorem desiderasti: illud tamen breviter significandum videtur, populum Romanum omnia a te expectare atque in te aliquando recuperandae libertatis omnem spem ponere. Tu, si dies noctesque memineris, quod te facere certo scio, quantam rem gesseris, non obliviscere profecto, quantae tibi etiam nunc gerendae sint. Si enim iste provinciam nactus erit, cui quidem ego semper amicus fui, antequam illum intellexi non modo aperte, sed etiam libenter cum re p. bellum gerere, 3 spem reliquam nullam video salutis. Quam ob rem te obsecro iisdem precibus quibus senatus populusque Romanus, ut in perpetuum rem p. dominatu regio liberes, ut principiis consentiant exitus. Tuum est hoc munus, tuae partes, a te hoc civitas vel omnes potius gentes non exspectant solum, sed etiam postulant. Quamquam, cum hortatione non egeas, ut supra

scripsi, non utar ea pluribus verbis, faciam illud, quod meum est, ut tibi omnia mea officia, studia, curas, cogitationes pollicear, quae ad tuam laudem et gloriam pertinebunt. Quam ob rem velim tibi ita persuadeas, me cum rei p. causa, quae mihi vita mea est carior, tum quod tibi ipsi faveam tuamque dignitatem amplificari velim, [me] tuis optimis consiliis, amplitudini, gloriae nullo loco defuturum.

VI.

Scr. Romae a. 710 (44) 'XIII K. Ian.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Lupus noster cum Romam sexto die Mutina ve- 1
nisset, postridie me mane convenit; tua mihi mandata
diligentissime exposuit et litteras reddidit. Quod mihi
tuam dignitatem commendas, eodem tempore existimo
te mihi meam dignitatem commendare, quam mehercule non habeo tua cariorem. Quare mihi gratissimum facies, si exploratum habebis tuis laudibus nullo loco nec consilium nec studium meum defuturum.

Cum tribuni pl. edixissent, senatus adesset a. d. 2
XIII K. Ian., haberentque in animo de praesidio consulum designatorum referre, quamquam statueram in senatum ante K. Ian. non venire, tamen, cum eo die ipso edictum tuum propositum esset, nefas esse duxi aut ita haberi senatum, ut de tuis divinis in rem p. meritis sileretur (quod factum esset, nisi ego venissem), aut etiam, si quid de te honorifice diceretur,
me non adesse. Itaque in senatum veni mane. Quod 3
cum esset animadversum, frequentissimi senatores convenerunt. Quae de te in senatu egerim, quae in contione maxima dixerim, aliorum te litteris malo cognoscere; illud tibi persuadeas velim, me omnia, quae ad tuam dignitatem augendam pertinebunt, quae est per se amplissima, summo semper studio suscepturum

et defensurum. Quod quamquam intellego me cum multis esse facturum, tamen appetam huius rei principatum.

VII.

Scr. Romae a. 710 (44) XIII K. Ian.

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Cum adhibuisset domi meae Lupus me et Libonem et Servium, consobrinum tuum, quae mea fuerit sententia, cognosse te ex M. Seio arbitror, qui nostro sermoni interfuit; reliqua, quamquam statim Seium Graeceius est subsecutus, tamen ex Graeceio poteris
2 cognoscere. Caput autem est hoc, quod te diligentissime percipere et meminisse † volam, ut ne in libertate et salute p. R. conservanda auctoritatem senatus exspectes nondum liberi, ne et tuum factum condemnes (nullo enim publico consilio rem p. liberavisti, quo etiam est res illa maior et clarior) et adulescentem vel puerum potius Caesarem iudices temere fecisse, qui tantam causam publicam privato consilio susceperit, denique homines rusticos, sed fortissimos viros civisque optimos dementis fuisse iudices, primum milites veteranos commilitones tuos, deinde legionem Martiam, legionem quartam, quae suum consulem hostem iudicaverunt seque ad salutem rei p. defendendam contulerunt. Voluntas senatus pro auctoritate haberi
3 debet, cum auctoritas impeditur metu. Postremo suscepta tibi causa iam bis est, ut non sit integrum, primum Idibus Martiis, deinde proxime exercitu novo et copiis comparatis. Quam ob rem ad omnia ita paratus, ita animatus debes esse, non ut nihil facias nisi iussus, sed ut ea geras, quae ab omnibus summa cum admiratione laudentur.

VIII.

Scr. Romae circ. IX K. Febr. a. 711 (43).

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Eo tempore Polla tua misit, ut ad te, si quid vellem, 1
darem litterarum, cum, quid scriberem, non habebam;
omnia enim erant suspensa propter exspectationem
legatorum, qui quid egissent, nihildum nuntiabatur.
Haec tamen scribenda existimavi, primum senatum po-
pulumque R. de te laborare non solum salutis suae
causa, sed etiam dignitatis tuae. Admirabilis enim est
quaedam tui nominis caritas amorque in te singularis
omnium civium; ita enim sperant atque confidunt, ut
antea rege, sic hoc tempore regno te rem p. liberatu-
rum. Romae dilectus habetur totaque Italia, si hic 2
dilectus appellandus est, cum ultro se offerunt omnes;
tantus ardor animos hominum occupavit desiderio li-
bertatis odioque diutinae servitutis. De reliquis rebus
a te iam exspectare litteras debemus quid ipse agas,
quid noster Hirtius, quid Caesar meus; quos spero
brevi tempore societate victoriae tecum copulatos fore.
Reliquum est, ut de me id scribam, quod te ex tuorum
litteris et spero et malo cognoscere, me neque desse
ulla in re neque umquam defuturum dignitati tuae.

IX.

Scr. in castris Regi III K. Mai. a. 711 (43).

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Pansa amisso quantum detrimenti res p. acceperit, 1
non te praeterit. Nunc auctoritate et prudentia tua
prospicias oportet, ne inimici nostri consulibus subla-
tis sperent se convalescere posse. Ego, ne consistere
possit in Italia Antonius, dabo operam; sequar eum
confestim. Utrumque me praestaturum spero, ne aut

Ventidius elabatur aut Antonius in Italia moretur. In primis rogo te, ad hominem ventosissimum, Lepidum, mittas, ne bellum nobis redintegrare possit Antonio sibi coniuncto. Nam de Pollione Asinio puto te perspicere, quid facturus sit. Multae et bonae et firmae
2 sunt legiones Lepidi et Asini. Neque haec idcirco tibi scribo, quod te non eadem animadvertere sciam, sed quod mihi persuasissimumst Lepidum recte facturum numquam, si forte vobis id de hoc dubium est. Plancum quoque confirmetis, oro; quem spero pulso Antonio rei p. non defuturum. Si se Alpes Antonius traiecerit, constitui praesidium in Alpibus conlocare et te de omni re facere certiorem. III K. Mai. ex castris Regio.

X.

Scr. in castris Dertonae III Non. Mai. a. 711 (43).

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1 Non mihi rem p. plus debere arbitror quam me tibi. † Gratiorem me esse in te posse, quam isti perversi sint in me, exploratum habes sit an hoc temporis videatur dici causa, malle me tuum iudicium quam ex altera parte omnium istorum; tu enim a certo sensu et vero iudicas de nobis; quod isti ne faciant, summa malevolentia et livore impediuntur. Interpellent me, quo minus honoratus sim, dum ne interpellent, quo minus res p. a me commode administrari possit. Quae quanto sit in periculo, quam potero brevissime, exponam.

2 Primum omnium quantam perturbationem rerum urbanarum adferat obitus consulum, quantamque cupiditatem hominibus iniciat vacuitas, non te fugit. Satis me multa scripsisse, quae litteris commendari possint, arbitror; scio enim, cui scribam.

3 Revertor nunc ad Antonium. Qui ex fuga cum parvulam manum peditum haberet inermium, ergastula

solvendo omneque genus hominum abripiendo satis
magnum numerum videtur effecisse. Hoc accessit ma-
nus Ventidi, quae trans Appenninum itinere facto dif-
ficillimo ad Vada pervenit atque ibi se cum Antonio
coniunxit. Est numerus veteranorum et armatorum
satis frequens cum Ventidio. Consilia Antoni haec 4
sint necesse est, aut ad Lepidum ut se conferat, si
recipitur, aut Appennino Alpibusque se teneat et de-
cursionibus per equites, quos habet multos, vastet ea
loca, in quae incurrerit, aut rusus se in Etruriam
referat, quod ea pars Italiae sine exercitu est. Quodsi
me Caesar audisset atque Appenninum transisset, in
tantas angustias Antonium compulissem, ut inopia po-
tius quam ferro conficeretur. Sed neque Caesari im-
perari potest nec Caesar exercitui suo, quod utrumque
pessimum est. Cum haec talia sint, quo minus, quod
ad me pertinebit, homines interpellent, ut supra scripsi,
non impedio. Haec quem ad modum explicari pos-
sint aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, ti-
meo. Alere iam milites non possum. Cum ad rem 5
p. liberandam accessi, HS mihi fuit pecuniae CCCC
amplius. Tantum abest, ut meae rei familiaris libe-
rum sit quicquam, ut omnis iam meos amicos aere
alieno obstrinxerim. Septem numerum nunc legionum
alo, qua difficultate, tu arbitrare; non, si Varronis then-
sauros haberem, subsistere sumptui possem. Cum pri-
mum de Antonio exploratum habuero, faciam te cer-
tiorem. Tu me amabis ita, si hoc idem me in te facere
senseris. III Non. Mai. ex castris Dertona.

XI.

Scr. in castris in finibus Statiellensium prid. Non. Mai. a. 711 (43).

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

Eodem exemplo a te mi litterae redditae sunt, quo 1
pueri mei attulerunt. Tantum me tibi debere existimo,

quantum persolvere difficile est. Scripsi tibi, quae hic gererentur. In itinere est Antonius, ad Lepidum proficiscitur; ne de Planco quidem spem adhuc abiecit, ut ex libellis eius animadverti, qui in me inciderunt; in quibus, quos ad Asinium, quos ad Lepidum, quos ad Plancum mitteret, scribebat. Ego tamen non habui ambiguum et statim ad Plancum misi et biduo ab Allobrogibus et totius Galliae legatos expecto; quos
2 confirmatos domum remittam. Tu, quae istic opus erunt administrari, prospicies, ut ex tua voluntate reique publicae commodo fiant. Malevolentiae hominum in me, si poteris, occurres; si non potueris, hoc consolabere, quod me de statu meo nullis contumeliis deterrere possunt. Pr. Non. Mai. ex castris finibus Statiellensium.

XII.

Scr. Romae circ. III Id. Mai a. 711 (43).

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DES.

1 Tres uno die a te accepi epistulas, unam brevem, quam Flacco Volumnio dederas, duas pleniores, quarum alteram tabellarius T. Vibi attulit, alteram ad me misit Lupus. Ex tuis litteris et ex Graecei oratione non modo non restinctum bellum, sed etiam inflammatum videtur. Non dubito autem, pro tua singulari prudentia quin perspicias, si aliquid firmitatis nactus sit Antonius, omnia tua illa praeclara in rem p. merita ad nihilum esse ventura. Ita enim Romam erat nuntiatum, ita persuasum omnibus, cum paucis inermis, perterritis metu, fracto animo fugisse Antonium.
2 Qui si ita se habet, ut, quem ad modum audiebam de Graeceio, confligi cum eo sine periculo non possit, non ille mihi fugisse a Mutina videtur, sed locum belli gerendi mutasse. Itaque homines alii facti sunt; non nulli etiam queruntur, quod persecuti non sitis; opprimi potuisse, si celeritas adhibita esset, existimant.

Omnino est hoc populi maximeque nostri, in eo potissimum abuti libertate, per quem eam consecutus sit; sed tamen providendumst, ne quae iusta querela esse possit. Res se sic habet: Is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Hoc quam vim habeat, te existimare malo quam me apertius scribere.

XIII.

Scr. in castris Pollentiae circ. VI Id. Mai. a. 711 (43).

D. BRUTUS IMP. COS. DES. S. D. M. CICERONI.

Iam non ago tibi gratias; cui enim re vix referre 1
possum, huic verbis non patitur res satis fieri. Attendere te volo, quae in manibus sunt; qua enim prudentia es, nihil te fugiet, si meas litteras diligenter legeris. Sequi confestim Antonium his de causis, Cicero, non potui: Eram sine equitibus, sine iumentis; Hirtium perisse nesciebam, Aquilam perisse nesciebam; Caesari non credebam, priusquam convenissem et conlocutus essem. Hic dies hoc modo abiit. Postero die 2
mane a Pansa sum accersitus Bononiam. Cum in itinere essem, nuntiatum mihi est eum mortuum esse. Recurri ad meas copiolas; sic enim vere eas appellare possum; sunt extenuatissimae et inopia omnium rerum pessime acceptae. Biduo me Antonius antecessit, itinera fecit multo maiora fugiens quam ego sequens; ille enim iit passim, ego ordinatim. Quacumque iit, ergastula solvit, homines abripuit, constitit nusquam, priusquam ad Vada venit; quem locum volo tibi esse notum. Iacet inter Appenninum et Alpes impeditissimus ad iter faciendum. Cum abessem ab eo milia 3
passuum XXX, et se iam Ventidius coniunxisset, contio eius ad me est allata, in qua petere coepit a militibus, ut se trans Alpes sequerentur; sibi cum M. Lepido convenire. Succlamatum est ei frequenter a militibus Ventidianis (nam suos valde quam paucos habet) sibi

aut in Italia pereundum esse aut vincendum, et orare coeperunt, ut Pollentiam iter facerent. Cum sustinere eos non posset, in posterum diem iter suum contulit. 4 Hac re mihi nuntiata statim quinque cohortes Pollentiam praemisi meumque iter eo contuli. Hora ante praesidium meum Pollentiam venit quam Trebellius cum equitibus. Sane quam sum gavisus; in hoc enim victoriam puto consistere — — —

XIII a.

Scr. Cularone in Allobrogibus circ. V Id. Iun. a. 711 (43).

PLANCUS ET D. BRUTUS SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

— — — in spem venerant, quod neque Planci quattuor legiones omnibus suis copiis pares arbitrabantur neque ex Italia tam celeriter exercitum traici posse credebant. Quos ipsi adhuc satis † abroganter Allobroges equitatusque omnis, qui eo praemissus erat a nobis, sustinebant, nostroque adventu sustineri facilius posse confidimus. Tamen, si quo etiam casu Isaram se traiecerint, ne quod detrimentum rei p. iniungant, summa 5 a nobis dabitur opera. Vos magnum animum optimamque spem de summa re p. habere volumus, cum et nos et exercitus nostros singulari concordia coniunctus ad omnia pro vobis videatis paratos. Sed tamen nihil de diligentia remittere debetis dareque operam, ut quam paratissimi et ab exercitu reliquisque rebus pro vestra salute contra sceleratissimam conspirationem hostium confligamus; qui quidem eas copias, quas diu simulatione rei publicae comparabant, subito ad patriae periculum converterunt.

XIII b.

Scr. in castris Parmae ex. m. Apr. a. 711 (43).

D. BRUTUS COS. DESIG. M. CICERONI S. D.

Parmenses miserrimos — — —

XIV.

Scr. Romae IV Kal. Iun. a. 711 (43).

M. CICERO D. BRUTO COS. DESIG. S. D.

Mirabiliter, mi Brute, laetor mea consilia measque 1
sententias a te probari de decem viris, de ornando adu-
lescente. Sed quid refert? Mihi crede, homini non
glorioso, plane iam, Brute, frigeo: *ὄργανον* enim erat
meum senatus: id iam est dissolutum. Tantam spem
attulerat exploratae victoriae tua praeclara Mutina
eruptio, fuga Antoni conciso exercitu, † ut omnium
animi relaxati sint, meaeque illae vementes conten-
tiones tamquam *σκιαμαχίαι* esse videantur. Sed ut ad 2
rem redeam, legionem Martiam et quartam negant, qui
illas norunt, ulla condicione ad te posse perduci; pe-
cuniae, quam desideras, ratio potest haberi, eaque ha-
bebitur. De Bruto arcessendo Caesareque ad Italiae
praesidium tenendo valde tibi adsentior; sed, ut scri-
bis, habes obtrectatores; quos equidem facillime susti-
neo, sed impediunt tamen. Ex Africa legiones exspec- 3
tantur: sed bellum istuc renatum mirantur homines.
Nihil tam praeter spem umquam: nam die tuo natali
victoria nuntiata in multa saecula videbamus rem p.
liberatam, hi novi timores retexunt superiora. Scri-
psisti autem ad me litteris iis, quas Idibus Maiis de-
disti, modo te accepisse a Planco litteras non recipi
Antonium a Lepido. Id si ita est, omnia faciliora: sin
aliter, magnum negotium, cuius exitum non extimesco.
Tuae partes sunt: ego plus, quam feci, facere non

possum. Te tamen, id quod spero, omnium maximum et clarissimum videre cupio.

XV.

Scr. Romae inter VIII et III K. Quint. a. 711 (43).

M. CICERO D. BRUTO COS. DES. S. D.

1 Etsi mihi tuae litterae iucundissimae sunt, tamen iucundius fuit, quod in summa occupatione tua Planco collegae mandasti, ut te mihi per litteras excusaret; quod fecit ille diligenter. Mihi autem nihil amabilius officio tuo et diligentia. Coniunctio tua cum collega concordiaque vestra, quae litteris communibus declarata est, senatui populoque Romano gratissima accidit.
2 Quod superest, perge, mi Brute, et iam non cum aliis, sed tecum ipse certa. Plura scribere non debeo, praesertim ad te, quo magistro brevitatis uti cogito. Litteras tuas vehementer exspecto, et quidem talis, qualis maxime opto. Vale.

XVI.

Scr. Romae inter ex. m. Apr. et in. Quint. a. 711 (43).

M. CICERO D. BRUTO COS. DES. S. D.

1 Permagni interest, quo tibi haec tempore epistola reddita sit, utrum cum sollicitudinis aliquid haberes, an cum ab omni molestia vacuus esses. Itaque ei praecepi, quem ad te misi, ut tempus observaret epistolae tibi reddendae. Nam, quem ad modum, coram qui ad nos intempestive adeunt, molesti saepe sunt, sic epistolae offendunt non loco redditae. Si autem, ut spero, nihil te perturbat, nihil impedit, et ille, cui mandavi, satis scite et commode tempus ad te cepit adeundi, confido me, quod velim, facile a te impetraturum.

2 L. Lamia praeturam petit. Hoc ego utor uno omnium plurimum; magna vetustas, magna consuetudo

intercedit, quodque plurimum valet, nihil mihi eius est
familiaritate iucundius. Magno praeterea beneficio eius
magnoque merito sum obligatus. Nam Clodianis tem-
poribus, cum equestris ordinis princeps esset proque
mea salute acerrume propugnaret, a Gabinio consule
relegatus est, quod ante id tempus civi Romano Ro-
mae contigit nemini. Hoc cum populus Romanus me-
minit, me ipsum non meminisse turpissimum est. Qua- 3
propter persuade tibi, mi Brute, me petere praeturam.
Quamquam enim Lamia summo splendore, summa
gratia est magnificentissimo munere aedilicio, tamen,
quasi ea ita non essent, ego suscepi totum negotium.
Nunc, si me tanti facis, quanti certe facis, quoniam
equitum centurias tenes, in quis regnas, mitte ad Lu-
pum nostrum, ut is nobis eas centurias conficiat. Non
tenebo te pluribus; ponam in extremo, quod sentio:
Nihil est, Brute, cum omnia a te exspectem, quod
mihi gratius facere possis.

XVII.

Scr. ibidem eodem tempore quo ep. 16.

M. CICERO D. BRUTO S. D.

L. Lamia uno omnium familiarissime utor. Magna 1
sunt eius in me, non dico officia, sed merita, eaque
sunt populo Romano notissima. Is magnificentissimo
munere aedilitatis perfunctus petit praeturam, omnesque
intellegunt nec dignitatem ei deesse nec gratiam; sed
is ambitus excitari videtur, ut ego omnia pertimescam
totamque petitionem Lamiae mihi sustinendam putem.
In ea re quantum me possis adiuvare, facile perspicio 2
nec vero, quantum mea causa velis, dubito. Velim igi-
tur, mi Brute, tibi persuadeas nihil me maiore studio
a te petere, nihil te mihi gratius facere posse, quam
si omnibus tuis opibus, omni studio Lamiam in peti-
tione iuveris. Quod ut facias, vehementer te rogo.

XVIII.

Scr. Romae XIIII K. Iun. a. 711 (43).

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Etsi ex mandatis, quae Galbae Volumnioque ad senatum dedisti, quid timendum putares, suspicabamur, tamen timidiora mandata videbantur, quam erat dignum tua populique Romani victoria. Senatus autem, mi Brute, fortis est et habet fortis duces. Itaque moleste ferebat se a te, quem omnium, quicumque fuissent, fortissimum iudicaret, timidum atque ignavum iudicari.
2 Etenim, cum te incluso spem maximam omnes habuissent in tua virtute florente Antonio, quis erat, qui quicquam timeret profligato illo te liberato? Nec vero Lepidum timebamus. Quis enim esset, qui illum tam furiosum arbitraretur, ut, qui in maximo bello pacem velle se dixisset, is in optatissima pace bellum rei p.
3 indiceret? Nec dubito, quin tu plus provideas; sed tamen tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus, renovatio timoris magnam molestiam adferebat. Quare velim equidem, id quod spero, ut plane abiectus et fractus sit Antonius; sin aliquid virium forte collegerit, sentiet nec senatui consilium nec populo Romano virtutem deesse nec rei p. te vivo imperatorem. XIIII K. Iun.

XIX.

Scr. Vercellis XII K. Iun. a. 711 (43).

D. BRUTUS IMP. COS. DESIG. S. D. M. CICERONI.

1 Ad senatum quas litteras misi, velim prius perlegas et, si qua tibi videbuntur, commutes. Necessario me scripsisse ipse animadvertes; nam, cum putarem quartam et Martiam legiones mecum futuras, ut Druso Paulloque placuerat vobis adsentientibus, minus de

reliquis rebus laborandum existimavi; nunc vero, cum
sim cum tironibus egentissimis, valde et meam et ve-
stram vicem timeam necesse est.

Vicetini me et M. Brutum praecipue observant. 2
His ne quam patiare iniuriam fieri in senatu vernarum
causa, a te peto. Causam habent optimam, officium
in re p. summum, genus hominum adversariorum se-
ditiosum et incertissimum. XII K. Iun. Vercellis.

XX.

Scr. Eporediae IX K. Iun. a. 711 (43).

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Quod pro me non facio, id pro te facere amor 1
meus in te tuaque officia cogunt, ut timeam. Saepe
enim mihi cum esset dictum neque a me contemptum,
novissime Labeo Segulius, homo sui simillimus, narrat
mihi aput Caesarem se fuisse multumque sermonem
de te habitum esse. Ipsum Caesarem nihil sane de te
questum, nisi dictum quod diceret te dixisse 'laudan-
dum adulescentem, ornandum, tollendum'; se non esse
commissurum, ut tolli possit. Hoc ego Labeonem
credo illi rettulisse aut finxisse dictum, non ab adu-
lescente prolatum. Veteranos vero pessime loqui vo-
lebat Labeo me credere et tibi ab iis instare pericu-
lum, maximeque indignari, quod in decem viris neque
Caesar neque ego habiti essemus, atque omnia ad ve-
strum arbitrium essent conlata. Haec cum audissem 2
et iam in itinere essem, committendum non putavi,
prius ut Alpes transgrederer, quam, quid istic agere-
tur, scirem; nam de tuo periculo crede mihi iactatione
verborum et denuntiatione periculi sperare eos te per-
timefacto, adulescente inpulso posse magna consequi
praemia, et totam istam cantilenam ex hoc pendere,
ut quam plurimum lucri faciant. Neque tamen non
te cautum esse volo et insidias vitantem; nihil enim

3 tua mihi vita potest esse iucundius neque carius. Illud vide, ne timendo magis timere cogare et, quibus rebus potest occurri veteranis, occurras, primum, quod desiderant de decem viris, facias, deinde de praemiis, si tibi videtur, agros eorum militum, qui cum Antonio veterani fuerunt, iis dandos censeas ab utrisque nobis; de nummis lente ac ratione habita pecuniae senatum de ea re constituturum. Quattuor legionibus iis, quibus agros dandos censuistis, video facultatem fore ex agris Silani et agro Campano; aequaliter aut sorte agros legionibus adsignari puto oportere.

4 Haec me tibi scribere non prudentia mea hortatur, sed amor in te et cupiditas otii, quod sine te consistere *non* potest. Ego, nisi valde necesse fuerit, ex Italia non excedam. Legiones armo, paro. Spero me non pessimum exercitum habiturum ad omnis casus et impetus hominum. De exercitu, quem Pansa habuit, legionem mihi Caesar non remittit. Ad has litteras statim mihi rescribe tuorumque aliquem mitte, si quid reconditum magis erit meque scire opus esse putaris. VIIII K. Iun. Eporedia.

XXI.

Scr. Romae prid. Non. Iun. a. 711 (43).

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

1 Dei isti Segulio male faciant, homini nequissimo omnium, qui sunt, qui fuerunt, qui futuri sunt! Quid? tu illum tecum solum aut cum Caesare? qui neminem praetermiserit, quicum loqui potuerit, cui non eadem ista dixerit. Te tamen, mi Brute, sic amo, ut debeo, quod istud, quicquid esset nugarum, me scire voluisti;
2 signum enim magnum amoris dedisti. Nam quod idem Segulius, veteranos queri, quod tu et Caesar in decem viris non essetis, utinam ne ego quidem essem! quid enim molestius? Sed tamen, cum ego sensissem de

iis, qui exercitus haberent, sententiam ferri oportere, idem illi, qui solent, reclamarunt; itaque excepti etiam estis me vehementer repugnante. Quocirca Segulium neglegamus, qui res novas quaerit, non quo veterem comederit (nullam enim habuit), sed hanc ipsam recentem novam devoravit. Quod autem scribis te, quod 3
pro te ipso non facias, id pro me, ut de me timeas aliquid, omni te, vir optime mihique carissime, Brute, de me metu libero; ego enim, quae provideri potuerunt, non fallar in iis, quae cautionem non habebunt, de iis non ita valde laboro. Sim enim impudens, si plus postulem, quam homini a rerum natura tribui potest.

Quod mihi praecipis, ut caveam, ne timendo magis 4
timere cogar, et sapienter et amicissime praecipis; sed velim tibi persuadeas, cum te constet excellere hoc genere virtutis, ut numquam extimescas, numquam perturbere, me huic tuae virtuti proxime accedere. Quam ob rem nec metuo quicquam et cavebo omnia. Sed vide, ne tua iam, mi Brute, culpa futura sit, si ego quicquam timeam. Tuis enim opibus et consulatu tuo, etiamsi timidi essemus, tamen omnem timorem abiceremus, praesertim cum persuasum omnibus esset mihique maxime a te nos unice diligi.

Consiliis tuis, quae scribis de quattuor legionibus 5
deque agris adsignandis ab utroque vestrum, vehementer adsentior. Itaque, cum quidam de collegis nostris agrariam curationem ligurrirent, disturbavi rem totamque nobis integram reservavi. Si quid erit occultius et, ut scribis, 'reconditum', meorum aliquem mittam, quo fidelius ad te litterae perferantur. Pr. Non. Iun.

XXII.

Scr. Romae c. prid. Id. Quint. a. 711 (43).

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

1 Cum Appio Claudio C. f. summa mihi necessitudo est multis eius officiis et meis mutuis constituta. Peto a te maiorem in modum vel humanitatis tuae vel mea causa, ut eum auctoritate tua, quae plurimum valet, conservatum velis. Volo te, cum fortissimus vir cognitus sis, etiam clementissimum existimari. Magno tibi erit ornamento nobilissimum adulescentem beneficio tuo esse salvum; cuius quidem causa hoc melior debet esse, quod pietate adductus propter patris re-
2 stitutionem se cum Antonio coniunxit. Quare, etsi minus veram causam habebis, tamen vel probabilem aliquam poteris inducere. Nutus tuus potest hominem summo loco natum, summo ingenio, summa virtute, officiosissimum praeterea et gratissimum incolumem in civitate retinere. Quod ut facias, ita a te peto, ut maiore studio magisve ex animo petere non possim.

XXIII.

Scr. Eporediae VIII K. Iun. a. 711 (43)

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

1 Nos hic valemus recte et, quo melius valeamus, operam dabimus. Lepidus commode nobis sentire videtur. Omni timore deposito debemus libere rei p. consulere. Quodsi omnia essent aliena, tamen tribus tantis exercitibus propriis rei p., valentibus magnum animum habere debebas; quem et semper habuisti et nunc fortuna adiuvante augere potes.

2 Quae tibi superioribus litteris mea manu scripsi, terrendi tui causa homines locuntur. Si frenum momorderis, peream, si te omnes, quot sunt, conantem

loqui ferre poterint. Ego, tibi ut antea scripsi, dum mihi a te litterae veniant, in Italia morabor. VIII K. Iunias Eporedia.

XXIV.

Scr. Romae VIII Id. Iun. a. 711 (43).

M. CICERO S. D. D. BRUTO IMP. COS. DESIG.

Narro tibi: antea subirascebar brevitati tuarum 1
litterarum, nunc mihi loquax esse videor; te igitur imitabor. Quam multa quam paucis! te recte valere operamque dare, ut cotidie melius, Lepidum commode sentire, tribus exercitibus quidvis nos oportere confidere. Si timidus essem, tamen ista epistula mi omnem metum abstersisses; sed, ut mones, 'frenum momordi'; etenim, qui te incluso omnem spem habuerim in te, quid nunc putas? Cupio iam vigiliam meam, Brute, tibi tradere, sed ita, ut ne desim constantiae meae. Quod scribis in Italia te moraturum, dum tibi litterae 2
meae veniant, si per hostem licet, non erraris (multa enim Romae), sin adventu tuo bellum confici potest, nihil sit antiquius. Pecunia expeditissima quae erat, tibi decreta est. Habes amantissimum Servium; nos non desumus. VIII Idus Iunias.

XXV.

Scr. Romae XIV K. Quinct. a. 711 (43).

M. CICERO S. D. D. BRUTO.

Exspectanti mihi tuas cotidie litteras Lupus noster 1
subito denuntiavit, ut ad te scriberem, si quid vellem. Ego autem, etsi, quid scriberem, non habebam (acta enim ad te mitti sciebam, inanem autem sermonem litterarum tibi iniucundum esse audiebam), brevitatem secutus sum te magistro. Scito igitur in te et in collega spem omnem esse. De Bruto autem nihil adhuc 2

certi; quem ego, quem ad modum praecipis, privatis litteris ad bellum commune vocare non desino. Qui utinam iam adesset! intestinum urbis malum, quod est non mediocre, minus timeremus. Sed quid ago? non imitor λακωνισμὸν tuum: altera iam pagella procedit. Vince et vale. XIIII K. Quinctil.

XXVI.

Scr. in castris III Non. Iun. a. 711 (43).

D. BRUTUS S. D. M. CICERONI.

Maximo meo dolore hoc solacio utor, quod intellegunt homines non sine causa me timuisse ista, quae acciderunt. Deliberent, utrum traiciant legiones ex Africa necne et ex Sardinia et Brutum accersant necne et mihi stipendium de*neg*ent an decernant. Ad senatum litteras misi. Crede mihi, nisi ista omnia ita fiant, quem ad modum scribo, magnum nos omnis adituros periculum. Rogo te, videte, quibus hominibus negotium detis, qui ad me legiones adducant. Et fide opus est et celeritate. III Non. Iun. ex castris.

XXVII.

Scr. in Tusculano inter X et III K. Sept a. 710 (44).

M. CICERO MATIO S.

1 Nondum satis constitui, molestiaene plus an voluptatis attulerit mihi Trebatius noster, homo cum plenus officii tum utriusque nostrum amantissimus. Nam, cum in Tusculanum vesperi venissem, postridie ille ad me, nondum satis firmo corpore cum esset, mane venit. Quem cum obiurgarem, quod parum valetudini parceret, tum ille nihil sibi longius fuisse, quam ut me videret. 'Numquidnam', inquam, 'novi?' Detulit ad me querelam tuam. De qua priusquam respondeo, pauca proponam.

2 Quantum memoria repetere praeterita possum, nemo

est mihi te amicus antiquior. Sed vetustas habet ali-
quid commune cum multis, amor non habet. Dilexi
te, quo die cognovi, meque a te diligi iudicavi. Tuus
deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra et
vitae dissimilitudo non est passa voluntates nostras
consuetudine conglutinari; tuum tamen erga me ani-
mum adgnovi multis annis ante bellum civile, cum
Caesar esset in Gallia. Quod enim vementer mihi
utile esse putabas nec inutile ipsi Caesari, perfecisti,
ut ille me diligeret, coleret, haberet in suis. Multa
praetereo, quae temporibus illis inter nos familiaris-
sime dicta, scripta, communicata sint; graviora enim
consecuta sunt. Et initio belli civilis cum Brundisium 3
versus ires ad Caesarem, venisti ad me in Formianum.
Primum hoc ipsum quanti, praesertim temporibus illis!
deinde oblitum me putas consilii, sermonis, humanita-
tis tuae? quibus rebus interesse memini Trebatium.
Nec vero sum oblitus litterarum tuarum, quas ad me
misisti, cum Caesari obviam venisses in agro, ut arbi-
tror, Trebulano. Secutum illud tempus est, cum me 4
ad Pompeium proficisci sive pudor meus coëgit sive
officium sive fortuna. Quod officium tuum, quod stu-
dium vel in absentem me vel in praesentis meos de-
fuit? quem porro omnes mei et mihi et sibi te ami-
ciorem iudicaverunt? Veni Brundisium. Oblitumne me
putas, qua celeritate, ut primum audieris, ad me Tarento
advolaris, quae tua fuerit adsessio, oratio, confirmatio
animi mei fracti communium miseriarum metu? Tan- 5
dem aliquando Romae esse coepimus. Quid defuit nostrae
familiaritati? In maximis rebus quonam modo gererem
me adversus Caesarem, usus tuo consilio sum, in reliquis
officio. Cui tu tribuisti excepto Caesare praeter me, ut
domum ventitares horasque multas saepe suavissimo ser-
mone consumeres, tum cum etiam, si meministi, ut haec
φιλοσοφούμενα scriberem, tu me impulisti? Post Caesa-
ris reditum quid tibi maiori curae fuit, quam ut essem
ego illi quam familiarissimus? quod effeceras.

6 Quorsum igitur haec oratio longior, quam putaram? Quia sum admiratus te, qui haec nosse deberes, quicquam a me commissum, quod esset alienum nostra amicitia, credidisse. Nam praeter haec, quae commemoravi, quae testata sunt et inlustria, habeo multa occultiora, quae vix verbis exsequi possum. Omnia me tua delectant, sed maxime maxima cum fides in amicitia, consilium, gravitas, constantia tum lepos, humanitas, litterae.

7 Quapropter (redeo nunc ad querelam) ego te suffragium tulisse in illa lege primum non credidi; deinde, si credidissem, numquam id sine aliqua iusta causa existimarem te fecisse. Dignitas tua facit, ut animadvertatur, quicquid facias, malevolentia autem hominum, ut non nulla durius, quam a te facta sint, proferantur. Ea tu si non audis, quid dicam, nescio; equidem, si quando audio, tam defendo, quam me scio a te contra iniquos meos solere defendi. Defensio autem est duplex: alia sunt, quae liquido negare soleam, ut de isto ipso suffragio, alia, quae defendam a te pie fieri et
8 humane, ut de curatione ludorum. Sed te, hominem doctissimum, non fugit, si Caesar rex fuerit (quod mihi quidem videtur), in utramque partem de tuo officio disputari posse, vel in eam, qua ego soleo uti, laudandam esse fidem et humanitatem tuam, qui amicum etiam mortuum diligas, vel in eam, qua non nulli utuntur, libertatem patriae vitae amici anteponendam. Ex his sermonibus utinam essent delatae ad te disputationes meae! Illa vero duo, quae maxima sunt laudum tuarum, quis aut libentius quam ego commemorat aut saepius, te et non suscipiendi belli civilis gravissimum auctorem fuisse et moderandae victoriae? in quo qui mihi non adsentiretur, inveni neminem. Quare habeo gratiam Trebatio, familiari nostro, qui mihi dedit causam harum litterarum; quibus nisi credideris, me omnis officii et humanitatis expertem iudicaris: quo nec mihi gravius quicquam potest esse nec te alienius.

XXVIII.

Scr. Romae paulo post ep. 27.

MATIUS CICERONI S.

Magnam voluptatem ex tuis litteris cepi, quod, 1 quam speraram atque optaram, habere te de me opinionem cognovi; de qua etsi non dubitabam, tamen, quia maximi aestimabam, ut incorrupta maneret, laborabam. Conscius autem mihi eram nihil a me commissum esse, quod boni cuiusquam offenderet animum. Eo minus credebam plurimis' atque optimis artibus ornato tibi temere quicquam persuaderi potuisse, praesertim in quem mea propensa et perpetua fuisset atque esset benevolentia. Quod quoniam, ut volui, scio esse, respondebo criminibus, quibus tu pro me, ut par erat tua singulari bonitate et amicitia nostra, saepe restitisti.

Nota enim mihi sunt, quae in me post Caesaris 2 mortem contulerint. Vitio mihi dant, quod mortem hominis necessarii graviter fero atque eum, quem dilexi, perisse indignor; aiunt enim patriam amicitiae praeponendam esse, proinde ac si iam vicerint obitum eius rei p. fuisse utilem. Sed non agam astute: fateor me ad istum gradum sapientiae non pervenisse; neque enim Caesarem in dissensione civili sum secutus, sed amicum: quamquam re offendebar, tamen non deserui, neque bellum umquam civile aut etiam causam dissensionis probavi, quam etiam nascentem extingui summe studui. Itaque in victoria hominis necessarii neque honoris neque pecuniae dulcedine sum captus, quibus praemiis reliqui, minus apud eum quam ego cum possent, immoderate sunt abusi. Atque etiam res familiaris mea lege Caesaris deminuta est, cuius beneficio plerique, qui Caesaris morte laetantur, remanserunt in civitate. Civibus victis ut parceretur, aeque ac pro mea salute laboravi.

3 Possum igitur, qui omnis voluerim incolumis, eum. a quo id impetratum est, perisse non indignari? cum praesertim idem homines illi et invidiae et exitio fuerint. 'Plecteris ergo', inquiunt, 'quoniam factum nostrum improbare audes'. O superbiam inauditam alios in facinore gloriari, aliis ne dolere quidem inpunite licere! At haec etiam servis semper libera fuerunt, *ut* timerent, gauderent, dolerent suo potius quam alterius arbitrio; quae nunc, ut quidem isti dictitant, 'li-
4 bertatis auctores' metu nobis extorquere conantur. Sed nihil agunt; nullius umquam periculi terroribus ab officio aut ab humanitate desciscam; numquam enim honestam mortem fugiendam, saepe etiam oppetendam putavi. Sed quid mihi suscensent, si id opto, ut paeniteat eos sui facti? Cupio enim Caesaris mortem omnibus esse acerbam.

At debeo pro civili parte rem p. velle salvam. Id quidem me cupere, nisi et ante acta vita et reliqua mea spes tacente me probat, dicendo vincere non po-
5 stulo. Quare maiorem in modum te rogo, ut rem potiorem oratione ducas mihique, si sentis expedire recte fieri, credas nullam communionem cum improbis esse posse. An, quod adulescens praestiti, cum etiam errare cum excusatione possem, id nunc aetate praecipitata commutem ac me ipse retexam? Non faciam neque, quod displiceat, committam, praeterquam quod hominis mihi coniunctissimi ac viri amplissimi doleo gravem casum. Quodsi aliter essem animatus, numquam, quod facerem, negarem, ne et in peccando improbus et in dissimulando timidus ac vanus existimarer.

6 At ludos, quos Caesaris victoriae Caesar adulescens fecit, curavi. At id ad privatum officium, non ad statum rei p. pertinet; quod tamen munus et hominis amicissimi memoriae atque honoribus praestare etiam mortui debui et optimae spei adulescenti ac dignissimo
7 Caesare petenti negare non potui. Veni etiam consulis Antoni domum saepe salutandi causa; ad quem, qui

me parum patriae amantem esse existimant, rogandi quidem aliquid aut auferendi causa frequentis ventitare reperies. Sed quae haec est adrogantia, quod Caesar numquam interpellavit, quin, quibus vellem, atque etiam quos ipse non diligebat, tamen iis uterer, eos, qui mihi amicum eripuerunt, carpendo me efficere conari, ne, quos velim, diligam?

Sed non vereor, ne aut meae vitae modestia parum 8
valitura sit in posterum contra falsos rumores, aut ne etiam ii, qui me non amant propter meam in Caesarem constantiam, non malint mei quam sui similis amicos habere. Mihi quidem si óptata contingent, quod reliquum est vitae, in otio Rhodi degam; sin casus aliquis interpellarit, ita ero Romae, ut recte fieri semper cupiam. Trebatio nostro magnas ago gratias, quod tuum erga me animum simplicem atque amicum aperuit et quod, eum, quem semper lubenter dilexi, quo magis iure colere atque observare deberem, fecit. Bene vale et me dilige.

XXIX.

Scr. vel ex. m. Iun. vel in. Quint. a. 710 (44).

CICERO OPPIO S. D.

Dubitanti mihi, quod scit Atticus noster, de hoc 1
toto consilio profectionis, quod in utramque partem in mentem multa veniebant, magnum pondus accessit ad tollendam dubitationem iudicium et consilium tuum; nam et scripsisti aperte, quid tibi videretur, et Atticus ad me sermonem tuum pertulit. Semper iudicavi in te et in capiendo consilio prudentiam summam esse et in dando fidem maximeque sum expertus, cum initio civilis belli per litteras te consuluissem, quid mihi faciendum esse censeres, eundumne ad Pompeium an manendum in Italia. Suasisti, ut consulerem dignitati meae; ex quo, quid sentires, intellexi et sum admiratus fidem tuam et in consilio dando religionem, quod,

cum aliud malle amicissimum tuum putares, antiquius
2 tibi officium meum quam illius voluntas fuit. Equi-
dem et ante hoc tempus te dilexi et semper me a te
diligi sensi et, cum abessem atque in magnis periculis
essem, et me absentem et meos praesentis a te cultos
et defensos esse memini, et, post meum reditum quam
familiariter mecum vixeris, quaeque ego de te et sen-
serim et praedicarim, omnes, qui solent haec animad-
vertere, testis habemus. Gravissimum vero iudicium
de mea fide et constantia fecisti, cum post mortem
Caesaris totum te ad amicitiam meam contulisti; quod
tuum iudicium nisi mea summa benivolentia erga te
omnibusque meritis comprobaro, ipse me hominem
3 non putabo. Tu, mi Oppi, conservabis amorem tuum
(etsi more magis hoc quidem scribo, quam quo te ad-
monendum putem) meaque omnia tuebere; quae tibi
ne ignota essent, Attico mandavi; a me autem, cum
paulum otii nacti erimus, uberiores litteras exspectato.
Da operam, ut valeas. Hoc mihi gratius facere nihil
potes.

LIBER DUODECIMUS

AD C. CASSIUM ET CETEROS.

I.

Scr. in Pompeiano V Non. Mai. a. 710 (44).

CICERO CASSIO S.

1 Finem nullam facio, mihi crede, Cassi, de te et Bruto nostro, id est de tota re p., cogitandi, cuius omnis spes in vobis est et in D. Bruto; quam quidem iam habeo ipse meliorem re publica a Dolabella meo praeclarissime gesta. Manabat enim illud malum urbanum et ita corroborabatur cotidie, ut ego quidem et urbi et otio diffiderem urbano, sed ita conpressum est, ut mihi videamur omne iam ad tempus ab illo dumtaxat sordidissimo periculo tuti futuri. Reliqua magna sunt ac multa, sed posita omnia in vobis. Quamquam primum quicque explicemus. Nam, ut adhuc quidem actum est, non regno, sed rege liberati videmur: interfecto enim rege regios omnis nutus tuemur, neque vero id solum, sed etiam, quae ipse ille, si viveret, non faceret, ea nos quasi cogitata ab illo probamus. Nec eius quidem rei finem video. Tabulae figuntur, immunitates dantur, pecuniae maximae discribuntur, exules reducuntur, senatus consulta falsa deferuntur, ut tantum modo odium illud hominis impuri et servitutis dolor depulsus esse videatur, res p. iaceat in iis perturbationibus, in quas eam ille coniecit.

2 Haec omnia vobis sunt expedienda, nec hoc cogitandum, satis iam habere rem p. a vobis. Habet illa quidem tantum, quantum numquam mihi in mentem venit optare, sed contenta non est et pro magnitudine et animi et beneficii vestri a vobis magna desiderat. Adhuc ulta suas iniurias est per vos interitu tyranni; nihil amplius, ornamenta vero sua quae reciperavit? an quod ei mortuo paret, quem vivum ferre non poterat? Cuius aera refigere debebamus, eius etiam chirographa defendimus? At enim ita decrevimus. Fecimus id quidem temporibus cedentes, quae valent in re p. plurimum; sed immoderate quidam et ingrate nostra facilitate abutuntur. Verum haec propediem et multa alia coram; interim velim sic tibi persuadeas, mihi cum rei p., quam semper habui carissimam, tum amoris nostri causa maximae curae esse tuam dignitatem. Da operam, ut valeas. Vale.

II.

Scr. Romae inter XIII K. et III Non. Oct. a. 710 (44).

CICERO CASSIO S.

1 Vehementer laetor tibi probari sententiam et orationem meam. Qua si saepius uti liceret, nihil esset negotii libertatem et rem p. reciperare; sed homo amens et perditus multoque nequior quam ille ipse, quem tu nequissimum occisum esse dixisti, caedis initium quaerit nullamque aliam ob causam me auctorem fuisse Caesaris interficiendi criminatur, nisi ut in me veterani incitentur; quod ego periculum non extimesco, modo vestri facti gloriam cum mea laude communicet. Ita nec Pisoni, qui in eum primus invectus est nullo adsentiente, nec mihi, qui idem tricensimo post die feci, nec P. Servilio, qui me est consecutus, tuto in senatum venire licet. Caedem enim gladiator quaerit eiusque initium a. d. XIII K. Octobr. a me se facturum

putavit; ad quem paratus venerat, cum in villa Metelli complures dies commentatus esset. Quae autem in lustris et in vino commentatio potuit esse? Itaque omnibus est visus, ut ad te antea scripsi, vomere suo more, non dicere.

2 Quare, quod scribis te confidere auctoritate et eloquentia nostra aliquid profici posse, non nihil ut in tantis malis est profectum. Intellegit enim populus R. tres esse consulares, qui, quia de re p. bene senserint, libere locuti sint, tuto in senatum venire non possint. Nec est praeterea, quod quicquam exspectes. Tuus enim necessarius adfinitate nova delectatur, itaque iam non est studiosus ludorum infinitoque fratris tui plausu dirumpitur; alter item adfinis novis commentariis Caesaris delenitus est. Sed haec tolerabilia, illud non ferendum, quod est, qui vestro anno filium suum consulem futurum putet ob eamque causam se huic latroni deservire prae se ferat. Nam L. Cotta, 3 familiaris meus, fatali quadam desperatione, ut ait, minus in senatum venit; L. Caesar, optimus et fortissimus civis, valetudine impeditur; Ser. Sulpicius et summa auctoritate et optime sentiens non adest; reliquos exceptis designatis ignosce mihi si non numero consularis. Habes auctores consilii publici. Qui numerus etiam bonis rebus exiguus esset, quid censes perditis?

Quare spes est omnis in vobis; qui si idcirco abestis, ut sitis in tuto, ne in vobis quidem; sin aliquid dignum vestra gloria cogitatis, velim salvis nobis; sin id minus, res tamen publica per vos brevi tempore ius suum reciperabit. Ego tuis neque desum neque dero. Qui sive ad me referent *sive non referent*, mea tibi tamen benivolentia fidesque praestabitur. Vale.

III.

Scr. Romae inter VI et prid. Non. Oct. a. 710 (44).

CICERO CASSIO S.

1 Auget tuus amicus furorem in dies. Primum in statua, quam posuit in rostris, inscripsit 'PARENTI OPTIME MERITO', ut non modo sicarii, sed iam etiam parricidae iudicemini, quid dico 'iudicemini'? iudicemur potius; vestri enim pulcherrimi facti ille furiosus me principem dicit fuisse. Utinam quidem fuissem! molestus nobis non esset. Sed hoc vestrum est; quod quoniam praeteriit, utinam haberem, quid vobis darem consilii! sed ne mihi quidem ipsi reperio quid faciundum sit. Quid enim est, quod contra vim sine vi fieri
2 possit? Consilium omne autem hoc est illorum, ut mortem Caesaris persequantur. Itaque ante diem VI Non. Oct. productus in contionem a Cannutio turpissime ille quidem discessit, sed tamen ea dixit de conservatoribus patriae, quae dici deberent de proditoribus; de me quidem non dubitanter, quin omnia de meo consilio et vos fecissetis et Cannutius faceret. Cetera cuius modi sint, ex hoc iudica, quod legato tuo viaticum eripuerunt. Quid eos interpretari putas, cum hoc faciunt? ad hostem scilicet portari. O rem miseram! dominum ferre non potuimus, conservo servimus. Et tamen me quidem favente magis quam sperante etiam nunc residet spes in virtute tua. Sed ubi sunt copiae? De reliquo malo te ipsum tecum loqui quam nostra dicta cognosere. Vale.

IV.

Scr. Romae K. Febr. a. 711 (43).

CICERO CASSIO S.

1 Vellem Idibus Martiis me ad cenam invitasses; reliquiarum nihil fuisset. Nunc me reliquiae vestrae

exercent, et quidem praeter ceteros me. Quamquam egregios consules habemus, sed turpissimos consularis, senatum fortem, sed infimo quemque honore fortissimum; populo vero nihil fortius, nihil melius Italiaque universa; nihil autem foedius Philippo et Pisone legatis, nihil flagitiosius. Qui cum essent missi, ut Antonio ex senatus sententia certas res denuntiarent, cum ille earum rerum nulli paruisset, ultro ab illo ad nos intolerabilia postulata rettulerunt. Itaque ad nos concurritur, factique iam in re salutari populares sumus.

Sed tu quid ageres, quid acturus, ubi denique esses, 2
nesciebam; fama nuntiabat te esse in Syria, auctor erat nemo. De Bruto, quo propius est, eo firmiora videntur esse, quae nuntiantur. Dolabella valde vituperabatur ab hominibus non insulsis, quod tibi tam cito succederet, cum tu vixdum XXX dies in Syria fuisses. Itaque constabat eum recipi in Syriam non oportere. Summa laus et tua et Bruti est, quod exercitum praeter spem existimamini comparasse. Scriberem plura, si rem causamque nossem; nunc, quae scribo, scribo ex opinione hominum atque fama. Tuas litteras avide exspecto. Vale.

V.

Scr. Romae prid. Non. Febr. a. 711 (43).

CICERO CASSIO S.

Hiemem credo adhuc prohibuisse, quo minus de te 1
certum haberemus, quid ageres maximeque ubi esses; loquebantur omnes tamen (credo, quod volebant) in Syria te esse, habere copias. Id autem eo facilius credebatur, quia simile veri videbatur. Brutus quidem noster egregiam laudem est consecutus; res enim tantas gessit tamque inopinatas, ut eae cum per se gratae essent tum ornatiores propter celeritatem. Quodsi tu ea tenes, quae putamus, magnis subsidiis fulta res p.

est; a prima enim ora Graeciae usque ad Aegyptum optimorum civium imperiis muniti erimus et copiis.
2 Quamquam, nisi me fallebat, res se sic habebat, ut totius belli omne discrimen in D. Bruto positum videretur; qui si, ut sperabamus, erupisset Mutina, nihil belli reliqui fore videbatur. Parvis omnino iam copiis obsidebatur, quod magno praesidio Bononiam tenebat Antonius. Erat autem Claternae noster Hirtius, ad Forum Cornelium Caesar, uterque cum firmo exercitu, magnasque Romae Pansa copias ex dilectu Italiae compararat. Hiemps adhuc rem geri prohibuerat. Hirtius nihil nisi considerate, ut mihi crebris litteris significat, acturus videbatur. Praeter Bononiam, Regium Lepidi, Parmam totam Galliam tenebamus studiosissimam rei publicae; tuos etiam clientis Transpadanos mirifice coniunctos cum causa habebamus. Erat firmissimus senatus exceptis consularibus, ex quibus unus
3 L. Caesar firmus est et rectus. Ser. Sulpici morte magnum praesidium amisimus; reliqui partim inertes, partim improbi; non nulli invident eorum laudi, quos in re p. probari vident; populi vero Romani totiusque Italiae mira consensio est. Haec erant fere, quae tibi nota esse vellem; nunc autem opto ut ab istis Orientis partibus virtutis tuae lumen eluceat. Vale.

VI.

Scr. Romae inter ex. m. Mart. et VII Id. Apr. a. 711 (43).

CICERO CASSIO S.

1 Qui status rerum fuerit tum, cum has litteras dedi, scire poteris ex C. Titio Strabone, viro bono et optime de re p. sentiente; nam quid dicam: cupidissimo tui, qui domo et fortunis relictis ad te potissimum profectus sit? Itaque eum tibi ne commendo quidem; adventus ipsius ad te satis eum commendabit. Tu velim sic existimes tibique persuadeas, omne perfugium

bonorum in te et Bruto esse positum, si, quod nolim, adversi quid evenerit. Res, cum haec scribebam, erat in extremum adducta discrimen: Brutus enim Mutinae vix iam sustinebat. Qui si conservatus erit, vicimus; sin, quod di omen avertant!, omnis omnium cursus est ad vos. Proinde fac animum tantum habeas tantumque apparatum, quanto opus est ad universam rem p. recuperandam. Vale.

VII.

Scr. Romae Non. Mart. aut postr. a. 711 (43).

CICERO CASSIO S.

1 Quanto studio dignitatem tuam et in senatu et ad populum defenderim, ex tuis te malo quam ex me cognoscere: quae mea sententia in senatu facile valuisset, nisi Pansa vehementer opstitisset. Ea sententia dicta productus sum in contionem a tr. pl. M. Servilio. Dixi de te, quae potui, tanta contentione, quantum forum est, tanto clamore consensuque populi, ut nihil umquam simile viderim. Id velim mihi ignoscas quod invita socru tua fecerim. Mulier timida verebatur, ne Pansae animus offenderetur. In contione quidem Pansa dixit matrem quoque tuam et fratrem illam a me sententiam noluisse dici. Sed me haec non movebant, alia valebant: favebam et rei p., cui semper favi, et dignitati ac gloriae tuae. 2 Quod autem et in senatu pluribus verbis disserui *et* dixi in contione, in eo velim fidem meam liberes. Promisi enim et prope confirmavi te non exspectasse nec exspectaturum decreta nostra, sed te ipsum tuo more rem p. defensurum: Et, quamquam nihildum audieramus, nec ubi esses nec quas copias haberes, tamen sic statuebam, omnes, quae in istis partibus essent opes copiaeque, tuas esse, perteque Asiam provinciam confidebam iam rei p. reciperatam. Tu fac in augenda gloria te ipsum vincas. Vale.

VIII.

Scr. Romae V Id. Ian. aut paulo post a. 711 (43).

CICERO CASSIO S.

1 Scelus adfinis tui Lepidi summamque levitatem et inconstantiam ex actis, quae ad te mitti certo scio, cognosse te arbitror. Itaque nos confecto bello, ut arbitrabamur, renovatum bellum gerimus spemque omnem in D. Bruto et Planco habemus, si verum quaeris, in te et in M. Bruto non solum ad praesens perfugium, si, quod nolim, adversi quid acciderit, sed etiam 2 ad confirmationem perpetuae libertatis. Nos hic de Dolabella audiebamus, quae vellemus, sed certos auctores non habebamus. Te quidem magnum hominem et praesenti iudicio et reliqui temporis exspectatione scito esse. Hoc tibi proposito fac ut ad summa contendas. Nihil est tantum, quod non p. R. a te perfici atque optineri posse iudicet. Vale.

IX.

Scr. Romae inter XVI et III K. Quint. a. 711 (43).

CICERO CASSIO S.

1 Brevitas tuarum litterarum me quoque breviorem in scribendo facit, et, vere ut dicam, non satis occurrit, quid scribam; nostras enim res in actis perferri ad te certo scio, tuas autem ignoramus. Tamquam enim clausa sit Asia, sic nihil perfertur ad nos praeter rumores de oppresso Dolabella satis illos quidem 2 constantis, sed adhuc sine auctore. Nos, confectum bellum quom putaremus, repente a Lepido tuo in summam sollicitudinem sumus adducti. Itaque tibi persuade maximam rei p. spem in te et in tuis copiis esse. Firmos omnino exercitus habemus, sed tamen, ut omnia, ut spero, prospere procedant, multum inter-

est te venire. Exigua enim spes est rei p. (nam nullam non libet dicere), sed, quaecumque est, ea despondetur anno consulatus tui. Vale.

X.

Scr. Romae prid. K. Quinct. aut paulo post a. 711 (43).

CICERO CASSIO S.

Lepidus, tuus adfinis, meus familiaris, pr. K. Quin- 1
tiles sententiis omnibus hostis a senatu iudicatus est
ceterique, qui una cum illo a re p. defecerunt; quibus
tamen ad sanitatem redeundi ante K. Sept. potestas
facta est. Fortis sane senatus, sed maxime spe sub-
sidii tui. Bellum quidem, cum haec scribebam, sane
magnum erat scelere et levitate Lepidi. Nos de Dola-
bella cotidie, quae volumus, audimus, sed adhuc sine
capite, sine auctore, rumore nuntio. Quod cum ita 2
esset, tamen litteris tuis, quas Nonis Maiis ex castris
datas acceperamus, ita persuasum erat civitati, ut illum
iam oppressum omnes arbitrarentur, te autem in Ita-
liam venire cum exercitu, ut, si haec ex sententia con-
fecta essent, consilio atque auctoritate tua, sin quid
forte titubatum, ut fit in bello, exercitu tuo niteremur.
Quem quidem ego exercitum, quibuscumque potuero
rebus, ornabo; cuius rei tum tempus erit, cum, quid
opis rei p. laturus is exercitus sit aut quid iam tule-
rit, notum esse coeperit; nam adhuc tantum conatus
audiuntur optimi illi quidem et praeclarissimi, sed
gesta res exspectatur, quam quidem aut iam esse ali-
quam aut adpropinquare confido. Tua virtute, magni- 3
tudine animi nihil est nobilius. Itaque optamus, ut
quam primum te in Italia videamus. Rem p. nos ha-
bere arbitrabimur, si vos habebimus. Praeclare vice-
ramus, nisi spoliatum, inermem, fugientem Lepidus
recepisset Antonium. Itaque numquam tanto odio ci-
vitati Antonius fuit, quanto est Lepidus: ille enim ex

turbulenta re p., hic ex pace et victoria bellum exci-
tavit. Huic oppositos consules designatos habemus,
in quibus est magna illa quidem spes, sed anceps cura
4 propter incertos exitus proeliorum. Persuade tibi igi-
tur in te et in Bruto tuo esse omnia, vos exspectari,
Brutum quidem iam iamque. Quodsi, ut spero, victis
hostibus nostris veneritis, tamen auctoritate vestra res
p. exsurget et in aliquo statu tolerabili consistet: sunt
enim permulta, quibus erit medendum, etiamsi res p.
satis esse videbitur sceleribus hostium liberata. Vale.

XI.

Scr. in castris Taricheis Non. Mart. a. 711 (43).

C. CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI.

1 S. v. b. e. e. q. v. In Syriam me profectum esse
scito ad L. Murcum et Q. Crispum imp. Viri fortes
optimique cives, posteaquam audierunt, quae Romae
gererentur, exercitus mihi tradiderunt ipsique mecum
una fortissimo animo rem p. administrant. Item legi-
onem, quam Q. Caecilius Bassus habuit, ad me venisse
scito, quattuorque legiones, quas A. Allienus ex Ae-
2 gypto eduxit, traditas ab eo mihi esse scito. Nunc
te cohortatione non puto indigere, ut nos apsentis
remque p., quantum est in te, defendas. Scire te volo
firma praesidia vobis senatuique non desse, ut optima
spe et maximo animo rem p. defendas. Reliqua tecum
aget L. Carteius, familiaris meus. Vale. D. Nonis
Martiis ex castris Taricheis.

XII.

Scr. in castris in Syria Non. Mai. a. 711 (43).

CASSIUS PROCOS. S. D. M. CICERONI SUO.

1 S. v. b. e. e. q. v. Legi tuas litteras, in quibus mi-
rificum tuum erga me amorem recognovi; videbaris

enim non solum favere nobis, id quod et nostra et rei p. causa semper fecisti, sed etiam gravem curam suscepisse vehementerque esse de nobis sollicitus. Itaque, quod te primum existimare putabam nos oppressa re p. quiescere non posse, deinde, cum suspicarere nos moliri, quod te sollicitum esse et de salute nostra et de rerum eventu putabam, simul ac legiones accepi, quas A. Allienus eduxerat ex Aegypto, scripsi ad te tabellariosque compluris Romam misi; scripsi etiam ad senatum litteras, quas reddi vetui, priusquam tibi recitatae essent, si forte mei optemperare mihi voluerint. Quodsi litterae perlatae non sunt, non dubito, quin Dolabella, qui nefarie Trebonio occiso Asiam occupavit, tabellarios meos deprenderit litterasque interceperit.

Exercitus omnis, qui in Syria fuerunt, teneo. Habui pollulum morae, dum promissa militibus persolvo; 2
nune iam sum expeditus. A te peto, ut dignitatem meam commendatam tibi habeas, si me intellegis nullum neque periculum neque laborem patriae denegasse, si contra importunissimos latrones arma cepi te hortante et auctore, si non solum exercitus ad rem p. libertatemque defendendam comparavi, sed etiam crudelissimis tyrannis eripui; quos si occupasset Dolabella, non solum adventu, sed etiam opinione et exspectatione exercitus sui Antonium confirmasset.

Quas ob res milites tuere, si eos mirifice de re p. 3
meritos esse animadvertis, et effice, ne quem paeniteat rem p. quam spem praedae et rapinarum sequi maluisse. Item Murci et Crispi imperatorum dignitatem, quantum est in te, tuere. Nam Bassus misere noluit mihi legionem tradere. Quodnisi milites invito eo legatos ad me misissent, clausam Apameam tenuisset, quoad vi esset expugnata. Haec a te peto non solum rei p., quae tibi semper fuit carissima, sed etiam amicitiae nostrae nomine, quam confido apud te plurimum posse. Crede mihi hunc exercitum, quem habeo, sena- 4

tus atque optimi cuiusque esse maximeque tuum, de cuius voluntate adsidue audiendo mirifice te diligit carumque habet. Qui si intellexerit commoda sua curae tibi esse, debere etiam se tibi omnia putabit.

5 Litteris scriptis audii Dolabellam in Ciliciam venisse cum suis copiis. Proficiscar in Ciliciam. Quid egerim, celeriter ut scias, dabo operam: ac velim, ut meremur de re p., sic felices simus. Fac valeas meque ames. Nonis Maiis ex castris.

XIII.

Scr. in Cypro Crommyoacride Id. Iun. a. 711 (43).

C. CASSIUS Q. S. D. M. CICERONI.

1 S. v. b. e. v. Cum rei p. vel salute vel victoria gaudemus tum instauratione tuarum laudum, quod maximus consularis maximum consulem te ipse vicisti, et laetamur et mirari satis non possumus. Fatale nescio quid tuae virtuti datum, id quod saepe iam experti sumus. Est enim tua toga omnium armis felicior: quae nunc quoque nobis paene victam rem p. ex manibus hostium eripuit ac reddidit. Nunc ergo vivemus liberi, nunc te, omnium maxime civis et mihi carissime, id quod maximis rei p. tenebris comperisti, nunc te habebimus testem nostri et in te et in coniunctissimam tibi rem p. amoris, et, quae saepe pollicitus es te et taciturum, dum serviremus, et dicturum de me tum, cum mihi profutura essent, nunc illa non ego quidem dici tantopere desiderabo quam sentiri a te ipso. Neque enim omnium iudicio malim me a te commendari quam ipse tuo iudicio digne, ac mereor, commendatus esse, ut haec novissima nostra facta non subita nec convenientia, sed similia illis cogitationibus, quarum tu testis es, fuisse iudices meque ad optimam spem patriae non minimum tibi ipsi producendum

2 putes. Sunt tibi, M. Tulli, liberi propinquique digni

quidem te et merito tibi carissimi: esse etiam debent in re p. proxume hos cari, qui studiorum tuorum sunt aemuli, quorum esse cupio tibi copiam: sed tamen non maxima me turba puto excludi, quo minus tibi vacet me excipere et ad omnia, quae velis et probes, producere. Animum tibi nostrum fortasse probavimus, ingenium diutina servitus certe, qualecumque est, minus tamen, quam erat, passast videri.

Nos ex ora maritima Asiae provinciae et ex insu- 3
lis, quas potuimus, naves deduximus, dilectum remigum magna contumacia civitatium tamen satis celeriter habuimus, secuti sumus classem Dolabellae, cui L. Figulus praeerat: qui spem saepe transitionis praebendo neque umquam non decedendo novissime Corycum se contulit et clauso portu se tenere coepit. Nos illa relicta, quod et in castra pervenire satius esse putabamus, et sequebatur classis altera, quam anno priore in Bithynia Tillius Cimber compararat, Turullius quaestor praeerat, Cyprum petivimus. Ibi quae cognovimus, scribere ad vos quam celerrime voluimus. Dolabellam ut 4
Tarsenses, pessimi socii, ita Laudiceni multo amentiores ultro arcessierunt: ex quibus utrisque civitatibus Graecorum militum numero speciem exercitus effecit. Castra habet ante oppidum Laodiceam posita et partem muri demolitus est et castra oppido coniunxit. Cassius noster cum decem legionibus et cohortibus XX auxiliariis et quattuor milium equitatu a milibus passuum XX castra habet posita *Πάλτῳ* et existimat se sine proelio posse vincere: nam iam ternis tetrachmis triticum apud Dolabellam est. Nisi quid navibus Laudicenorum supportarit, cito fame pereat necesse est: ne supportare possit, et Cassi classis bene magna, cui praeest Sextilius Rufus, et tres, quas nos adduximus, ego, Turullius, Patiscus, facile praestabunt. Te volo bene sperare et rem p., ut vos istic expedistis, ita pro nostra parte celeriter nobis expediri posse confidere. Vale. D. Idib. Iun. Cypro a Crommyoacride.

XIV.

Scr. Pergae IIII K. Iun. a. 711 (43).

LENTULUS CICERONI SUO S. P. D.

1 Cum Brutum nostrum convenissem eumque tardius in Asiam venturum animadverterem, in Asiam redii, ut reliquias mei laboris colligerem et pecuniam quam primum Romam mitterem. Interim cognovi in Lycia esse classem Dolabellae ampliusque centum navis onerarias, in quas exercitus eius imponi posset, idque Dolabellam ea mente comparasse, ut, si Syriae spes eum frustrata esset, conscenderet in navis et Italiam peteret seque cum Antoniis et reliquis latronibus coniungeret. Cuius rei tanto in timore fui, ut omnibus rebus relictis cum paucioribus et minoribus navibus

2 ad illas ire conatus sim. Quae res, si a Rhodiis non essem interpellatus, fortasse tota sublata esset: tamen magna ex parte profligata est, quoniam quidem classis dissipatast adventus nostri timore, milites ducesque effugerunt, onerariae omnes ad unam a nobis sunt exceptae. Certe, quod maxime timui, videor esse consecutus, ut non possit Dolabella in Italiam pervenire nec suis sociis firmatis durius vobis efficere negotium.

3 Rhodii nos et rem p. quam valde desperaverint, ex litteris, quas publice misi, cognosces. Et quidem multo parcius scripsi, quam re vera furere eos inveni. Quod vero aliquid de iis scripsi, mirari noli: mirast eorum amentia. † Nec me meae ullae privatim iniuriae umquam: malus animus eorum in nostra salute, cupiditas partium aliarum, perseverantia in contemptione optumi cuiusque ferenda mihi non fuit. Nec tamen omnis perditos esse puto: sed idem illi, qui tum fugientem patrem meum, qui L. Lentulum, qui Pompeium, qui ceteros viros clarissimos non receperunt, idem tamquam aliquo fato et nunc aut magistratum gerunt aut eos, qui sunt in magistratu, in sua habent

potestate; itaque eadem superbia in pravitate utuntur; quorum improbitatem aliquando retundi et non pati impunitate augeri non solum utilest rei p. nostrae, sed etiam necessarium.

De nostra dignitate velim tibi ut semper curae sit 4 et, quocumque tempore occasionem habueris, et in senatu et ceteris rebus laudi nostrae suffragere. Quoniam consulibus decreta est Asia, et permissum est iis, ut, dum ipsi venirent, darent negotium, qui Asiam optineant, rogo te, petas ab iis, ut hanc dignitatem potissimum nobis tribuant et mihi dent negotium, ut Asiam optineam, dum ipsorum alter uter venit; nam, quod hoc properent in magistratu venire aut exercitum mittere, causam non habent. Dolabella enim in Syria est, et, ut tu divina tua mente prospexisti et praedicasti, dum isti veniunt, Cassius eum opprimet; exclusus enim ab Antiochia Dolabella et in oppugnando male acceptus nulla alia confisus urbe Laodiceam, quae est in Syria, ad mare se contulit. Ibi spero celeriter eum poenas daturum; nam neque, quo refugiat, habet neque diutius ibi poterit tantum exercitum Cassi sustinere. Spero etiam confectum esse iam et oppressum Dolabellam. Quare non puto Pansam et Hirtium in 5 consulatu properaturos in provincias exire, sed Romae acturos consulatum. Itaque, si ab iis petieris, ut interea nobis procurationem Asiae dent, spero te posse impetrare. Praeterea mihi promiserunt Pansa et Hirtius coram et apsenti mihi scripserunt, Verrioque nostro Pansa adfirmavit se daturum operam, ne in suo consulatu mihi succedatur. Ego porro non medius fidius cupiditate provinciae produci longius spatium mihi volo; nam mihi fuit ista provincia plena laboris, periculi, detrimenti; quae ego ne frustra subierim nive, priusquam reliquias meae diligentiae consequar, decedere cogar, valde laboro. Nam, si potuissem, quam exegeram pecuniam, universam mittere, postularem, ut mihi succederetur; nunc, quod Cassio dedi, quod Tre-

boni morte amisimus, quod etiam crudelitate Dolabellae aut perfidia eorum, qui fidem mihi reique publicae non praestiterunt, id consequi et reficere volo: quod aliter non potest fieri, nisi spatium habuero. Id ut per te consequar, velim, ut solet, tibi curae sit.

6 Ego me de re p. puto esse meritum, ut non provinciae istius beneficium exspectare debeam, sed tantum quantum Cassius et Bruti non solum illius facti periculique societate, sed etiam huius temporis studio et virtute. Primus enim ego leges Antonias fregi, primus equitatum Dolabellae ad rem p. traduxi Cassioque tradidi, primus dilectus habui pro salute omnium contra coniurationem sceleratissimam, solus Cassio et rei p. Syriam exercitusque, qui ibi erant, coniunxi; nam, nisi ego tantam pecuniam tantaque praesidia et tam celeriter Cassio dedissem, ne ausus quidem esset ire in Syriam, et nunc non minora pericula rei p. a Dola-
7 bella instarent quam ab Antonio. Atque haec omnia is feci, qui sodalis et familiarissimus Dolabellae eram, coniunctissimus sanguine Antoniis, provinciam quoque illorum beneficio habebam, sed 'πατρίδα ἐμὴν μᾶλλον φιλῶν' omnibus meis bellum primus indixi. Haec etsi adhuc non magno opere mihi tulisse fructum animadverto, tamen non despero nec defetigabor permanere non solum in studio libertatis, sed etiam in labore et periculis. Ac tamen, si etiam aliqua gloria iusta et merita provocabimur senatus et optimi cuiusque officiis, maiore cum auctoritate apud ceteros erimus et eo plus prodesse rei p. poterimus.

8 Filium tuum, ad Brutum cum veni, videre non potui, ideo quod iam in hiberna cum equitibus erat profectus, sed medius fidius ea esse eum opinione et tua et ipsius et in primis mea causa gaudeo: fratris enim loco mihi est, qui ex te natus teque dignus est. Vale. D. IIII K. Iun. Pergae.

XV.

Scr. Pergae IIII Non. Iun. a. 711 (43).

P. LENTULUS P. F. PROQ. PROPR. S. D. COS. PR. TR. PL. SENATUI POPULO PLEBIQUE ROMANAE.

S. v. l. v. v. b. e. v. Scelere Dolabellae oppressa 1
Asia in proximam provinciam Macedoniam praesidiaque rei p., quae M. Brutus, v. c., tenebat, me contuli et id egi, ut, per quos celerrime possent, Asia provincia vectigaliaque in vestram potestatem redigerentur. Quod cum pertimuisset Dolabella vastata provincia, correptis vectigalibus, praecipue civibus Romanis omnibus crudelissime denudatis ac divenditis celeriusque Asia excessisset, quam eo praesidium adduci potuisset, diutius morari aut exspectare praesidium non necesse habui et quam primum ad meum officium revertendum mihi esse existimavi, ut et reliqua vectigalia exigerem et, quam deposui, pecuniam colligerem, quicquid ex ea correptum esset, aut quorum id culpa accidisset, cognoscerem quam primum et vos de omni re facerem certiores.

Interim cum per insulas in Asiam naviganti mihi 2
nuntiatum esset classem Dolabellae in Lycia esse Rhodiosque navis compluris instructas et paratas in aqua habere, cum iis navibus, quas aut mecum adduxeram aut comparaverat Patiscus proq., homo mihi cum familiaritate tum etiam sensibus in re p. coniunctissimus, Rhodum deverti confisus auctoritate vestra senatusque consulto, quo hostem Dolabellam iudicaratis, foedere quoque, quod cum iis M. Marcello, Ser. Sulpicio *cos.* renovatum erat, quo iuraverant Rhodii eosdem hostes se habituros quos senatus populusque R. Quae res nos vehementer fefellit: tantum enim afuit, ut illorum praesidio nostram firmaremus classem, ut etiam a Rhodiis urbe, portu, statione, quae extra urbem est, commeatu, aqua denique prohiberentur nostri milites, nos

vix ipsi singulis cum navigiolis reciperemur. Quam indignitatem deminutionemque † maiestatis non solum iuris nostri, sed etiam imperii populique Romani idcirco tulimus, quod interceptis litteris cognoramus Dolabellam, si desperasset de Syria Aegyptoque, quod necesse erat fieri, in navis cum omnibus suis latronibus atque omni pecunia conscendere esse paratum Italiamque petere; idcirco etiam naves onerarias, quarum minor nulla erat duum milium amphorum, contractas

3 in Lycia a classe eius opsideri. Huius rei timore, p. c., percitus iniurias perpeti et cum contumelia etiam nostra omnia prius experiri malui. Itaque ad illorum voluntatem introductus in urbem et in senatum eorum, quam diligentissime potui, causam rei p. egi periculumque omne, quod instaret, si ille latro cum suis omnibus navis conscendisset, exposui. Rhodios autem tanta in pravitate animadverti, ut omnes firmiores putarent quam bonos, ut hanc concordiam et conspirationem omnium ordinum ad defendendam libertatem propense non crederent esse factam, ut patientiam senatus et optimi cuiusque manere etiam nunc confiderent nec potuisse audere quemquam Dolabellam hostem iudicare, ut denique omnia, quae improbi fingebant, magis vera existimarent, quam quae vere facta erant et a nobis docebantur.

4 Qua mente etiam ante nostrum adventum post Treboni indignissimam caedem ceteraque tot tamque nefaria facinora binae profectae erant ad Dolabellam legationes eorum, et quidem novo exemplo, contra leges ipsorum, prohibentibus iis, qui tum magistratus gerebant. † Haec sive timore, ut dictitant, de agris, quos in continenti habent, sive furore sive patientia paucorum, qui et antea pari contumelia viros clarissimos adfecerant et nunc maximos magistratus gerentes nullo exemplo neque nostra ex parte neque nostro praesentium neque imminenti Italiae urbique nostrae periculo, si ille parricida cum suis latronibus navibus ex Asia

Syriaque expulsus Italiam petisset, mederi, cum facile possent, noluerunt.

5 Non nullis etiam ipsi magistratus veniebant in suspicionem detinuisse nos et demorati esse, dum classis Dolabellae certior fieret de adventu nostro. Quam suspicionem consecutae res aliquot auxerunt, maxime quod subito ex Lycia Sex. Marius et C. Titius, legati Dolabellae, a classe discesserunt navique longa profugerunt onerariis relictis, in quibus colligendis non minimum temporis laborisque consumpserant. Itaque, cum ab Rhodo cum iis, quas habueramus, navibus in Lyciam venissemus, navis onerarias recepimus dominisque restituimus idemque, quod maxime verebamur, ne posset Dolabella cum suis latronibus in Italiam venire, timere desiimus; classem fugientem persecuti sumus usque Sidam, quae extrema regio est provinciae meae.

6 Ibi cognovi partem navium Dolabellae diffugisse, reliquas Syriam Cyprumque petisse. Quibus disiectis, cum scirem C. Cassi, singularis civis et ducis, classem maximam fore praesto in Syria, ad meum officium reverti daboque operam, ut meum studium, diligentiam vobis, p. c., reique p. praestem, pecuniamque, quam maximam potero, et quam celerrime cogam omnibusque rationibus ad vos mittam. Si percurrero provinciam et cognovero, qui nobis et rei p. fidem praestiterunt in conservanda pecunia a me deposita, quique scelere ultro deferentes pecuniam publicam hoc munere societatem facinorum cum Dolabella inierunt, faciam vos certiores. De quibus, si vobis videbitur, si, ut meriti sunt, graviter constitueritis nosque vestra auctoritate firmaveritis, facilius et reliqua exigere vectigalia et exacta servare poterimus. Interea quo commodius vectigalia tueri provinciamque ab iniuria defendere possim, praesidium voluntarium necessariumque comparavi.

7 His litteris scriptis milites circiter xxx, quos Dola-

bella ex Asia conscripserat, ex Syria fugientes in Pamphyliam venerunt. Hi nuntiaverunt Dolabellam Antiocheam, quae in Syria est, venisse: non receptum conatum esse aliquotiens vi introire: repulsum semper esse cum magno suo detrimento itaque DC circiter amissis aegris relictis noctu Antiochea profugisse Laodiceam versus: ea nocte omnes fere Asiaticos milites ab eo discessisse: ex his ad octingentos Antiocheam redisse et se iis tradidisse, qui a Cassio relicti urbi illi praeerant, ceteros per Amanum in Ciliciam descendisse, quo ex numero se quoque esse dicebant: Cassium autem cum suis omnibus copiis nuntiatum esse quadridui iter Laodicea afuisse tum, cum Dolabella eo tenderet. Quam ob rem opinione celerius confido sceleratissimum latronem poenas daturum. IIII N. Iun. Pergae.

XVI.

Scr. Athenis VIII K. Iun. a. 710 (44).

TREBONIUS CICERONI S.

1 S. v. b. Athenas veni a. d. XI K. Iun. atque ibi, quod maxime optabam, vidi filium tuum deditum optumis studiis summaque modestiae fama. Qua ex re quantam voluptatem ceperim, scire potes etiam me tacente: non enim nescis, quanti te faciam et quam pro nostro veterrimo verissimoque amore omnibus tuis etiam minimis commodis, non modo tanto bono gaudeam. Noli putare, mi Cicero, me hoc auribus tuis dare: nihil adulescente tuo atque adeo nostro (nihil enim mihi a te potest esse seiunctum) aut amabilius omnibus iis, qui Athenis sunt, est aut studiosius earum artium, quas tu maxime amas, hoc est optimarum. Itaque tibi, quod vere facere possum, libenter quoque gratulor nec minus etiam nobis, quod eum, quem necesse erat diligere, qualiscumque esset, talem habemus, ut lubenter quoque diligamus.

Qui cum mihi in sermone iniecisset se velle Asiam 2 visere, non modo invitatus, sed etiam rogatus est a me, ut id potissimum nobis optinentibus provinciam faceret; cui nos et caritate et amore tuum officium praestaturos non debes dubitare. Illud quoque erit nobis curae, ut Cratippus una cum eo sit, ne putes in Asia feriatum illum ab iis studiis, in quae tua cohortatione incitatur, futurum; nam illum paratum, ut video, et ingressum pleno gradu cohortari non intermittemus, quo in dies longius discendo exercendoque se procedat.

Vos quid ageretis in re p., cum has litteras da- 3 bam, non sciebam; audiebam quaedam turbulenta, quae scilicet cupio esse falsa, ut aliquando otiosa libertate fruamur; quod vel minime mihi adhuc contigit. Ego tamen nactus in navigatione nostra pusillum laxamenti concinnavi tibi munusculum ex instituto meo et dictum cum magno nostro honore a te dictum conclusi et tibi infra subscripsi. In quibus versiculis si tibi quibusdam verbis εὐθυρρημονέστερος videbor, turpitudo personae eius, in quam liberius invehimur, nos vindicabit. Ignosces etiam iracundiae nostrae, quae iustast in eius modi et homines et cives. Deinde qui magis hoc Lucilio licuerit adsumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. Tu, sicut mihi 4 pollicitus es, adiunges me quam primum ad tuos sermones: namque illud non dubito, quin, si quid de interitu Caesaris scribas, non patiaris me minimam partem et rei et amoris tui ferre. Vale et matrem meosque tibi commendatos habe. D. VIII K. Iun. Athenis.

XVII.

Scr. Romae circ. med. m. Sept. a. 708 (46).

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

1 Grata mihi vehementer est memoria nostri tua, quam significasti litteris; quam ut conserves, non quo de tua constantia dubitem, sed quia mos est ita rogandi, rogo.

Ex Syria nobis tumultuosiora quaedam nuntiata sunt, quae quia tibi sunt propiora quam nobis, tua me causa magis movent quam mea. Romae summum otium est, sed ita, ut malis salubre aliquod et honestum negotium; quod spero fore. Video id curae esse Caesari.

2 Me scito, dum tu apsis, quasi occasionem quandam et licentiam nactum scribere audacius, et cetera quidem fortasse, quae etiam tu concederes, sed proxime scripsi de optimo genere dicendi, in quo saepe suspicatus sum te a iudicio nostro sic scilicet ut doctum hominem ab non indocto paulum dissidere. Huic tu libro maxime velim ex animo, si minus, gratiae causa suffragere. Dicam tuis, ut eum, si velint, describant ad teque mittant; puto enim, etiamsi rem minus probabis, tamen in ista solitudine, quicquid a me profectum sit, iucundum tibi fore.

3 Quod mihi existimationem tuam dignitatemque commendas, facis tu quidem omnium more, sed velim sic existimes, me cum amori, quem inter nos mutuum esse intellegam, plurimum tribuam, tum de summo ingenio et de studiis tuis optimis et de spe amplissimae dignitatis ita iudicare, ut neminem tibi anteponam, comparem paucos.

XVIII.

Scr. Romae vel ex. m. Sept. vel in. Oct. a. 708 (46).

CICERO S. D. CORNIFICIO COLLEGAE.

Quod extremum fuit in ea epistula, quam a te 1
proxime accepi, ad id primum respondebo; animum
advorti enim hoc vos magnos oratores facere non numquam. Epistulas requiris meas: ego autem numquam, cum mihi denuntiatum esset a tuis ire aliquem, non dedi.

Quod mihi videor ex tuis litteris intellegere, te nihil commissurum esse temere nec ante, quam scisses, quo iste nescio qui Caecilius Bassus erumperet, quicquam certi constituturum, id ego et speraram prudentia tua fretus et, ut confiderem, fecerunt tuae gratissimae mihi litterae, idque ut facias quam saepissime, ut, et quid tu agas, et quid agatur, scire possim, et etiam quid acturus sis, valde te rogo. Etsi periniquo patiebar animo te a me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quod et in summum otium te ire arbitrabar et ab impendentibus magnis negotiis dis-
cedere. Utrumque contra accidit; istic enim bellum 2
est exortum, hic pax consecuta, sed tamen eius modi pax, in qua, si adesses, multa te non delectarent, ea tamen, quae ne ipsum Caesarem quidem delectant. Bellorum enim civilium ii semper exitus sunt, ut non ea solum fiant, quae velit victor, sed etiam ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus sit parta victoria. Equidem sic iam obdurui, ut ludis Caesaris nostri animo aequissimo viderem T. Plancum, audirem Laberi et Publili poëmata.

Nihil mihi tam desse scito, quam quicum haec familiariter docteque rideam. Is tu eris, si quam primum veneris: quod ut facias, non mea solum, sed etiam tua interesse arbitror.

XIX.

Scr. Romae m. Dec. a. 708 (46).

CICERO CORNIFICIO S.

1 Libentissime legi tuas litteras; in quibus iucundis-
simum mihi fuit, quod cognovi meas tibi redditas esse:
non enim dubitabam, quin eas lubenter lecturus esses,
verebar, ut redderentur.

Bellum, quod est in Syria, Syriamque provinciam
tibi tributam esse a Caesare ex tuis litteris cognovi.
Eam rem tibi volo bene et feliciter evenire: quod ita
2 fore confido fretus et industria et prudentia tua. Sed
de Parthici belli suspicione quod scribis, sane me com-
movit. Quid enim copiarum haberes, cum ipse coniec-
tura consequi poteram tum ex tuis litteris cognovi.
Itaque opto, ne se illa gens moveat hoc tempore, dum
ad te legiones eae perducantur, quas audio duci. Quodsi
paris copias ad confligendum non habebis, non te fu-
giet uti consilio M. Bibuli, qui se oppido munitissimo
et copiosissimo tam diu tenuit, quam diu in provincia
3 Parthi fuerunt. Sed haec melius ex re et ex tempore
constitues: mihi quidem usque curae erit, quid agas,
dum, quid egeris, sciero. Litteras ad te numquam
habui cui darem, quin dederim: a te, ut idem facias,
peto, in primisque ut ita ad tuos scribas, ut me tuum
sciant esse.

XX.

Scr. Romae IV Non. Sept. a. 710 (44).

CICERO CORNIFICIO.

Gratae mihi tuae litterae, nisi quod Sinuessanum deversoriolum contempsisti. Quam quidem contumeliam villa pusilla iniquo animo feret, nisi in Cumano et Pompeiano reddideris *πάντα περὶ πάντων*. Sic igitur facies meque amabis et scripto aliquo lacesses: ego

enim respondere facilius possum quam provocare. Quodsi, † ut es, cessabis, lacessam, nec tua ignavia etiam *mihi* inertiam adferet. Plura otiosus; haec, cum essem in senatu, exaravi.

XXI.

Scr. Romae mense incerto a. 710 (44).

CICERO CORNIFICIO.

C. Anicius, familiaris meus, vir omnibus rebus ornatus, negotiorum suorum causa legatus est in Africam legatione libera. Eum velim rebus omnibus adiuves operamque des, ut quam commodissime sua negotia conficiat, in primisque, quod ei carissimum est, dignitatem eius tibi commendo idque a te peto, quod ipse in provincia facere sum solitus non rogatus, ut omnibus senatoribus lictores darem: quod idem acceperam et id cognoveram a summis viris factitatum. Hoc igitur, mi Cornifici, facies ceterisque rebus omnibus eius dignitati reique, si me amas, consules. Erit id mihi gratissimum. Da operam, ut valeas.

XXII.

Scr. Romae post XIII K. Oct. a. 710 (44).

CICERO CORNIFICIO S.

Nos hic cum homine gladiatore omnium nequissi- 1
mo, conlega nostro, Antonio, bellum gerimus, sed non pari condicione, contra arma verbis. At etiam de te contionatur, nec impune; nam sentiet, quos lacessierit. Ego autem acta ad te omnia arbitror perscribi ab aliis; a me futura debes cognoscere; quorum quidem
non est difficilis coniectura. Oppressa omnia sunt, nec 2
habent ducem boni, nostrique tyrannoctoni longe gentium absunt. Pansa et sentit bene et loquitur fortiter; Hirtius noster tardius convalescit. Quid futurum

sit, plane nescio; spes tamen unast aliquando p. R. maiorum similem fore. Ego certe rei p. non dero et, quicquid acciderit, a quo mea culpa apsit, animo forti feram: illud profecto, quoad potero, tuam famam et dignitatem tuebor.

XXII a.

Scr. Romae a. 710 (44) paulo post XIII K. Ian.

CICERO CORNIFICIO S.

3 A. d. XIII K. Ian. senatus frequens mihi est adsensus cum de ceteris rebus magnis et necessariis tum de provinciis ab iis, qui optinerent, retinendis neque cuiquam tradendis, nisi qui ex s. c. successisset. Hoc ego cum rei p. causa censui tum mehercule in primis retinendae dignitatis tuae. Quam ob rem te amoris nostri causa rogo, rei p. causa hortor, ut ne cui quicquam iuris in tua provincia esse patiare atque ut omnia referas ad dignitatem, qua nihil esse potest prae-
4 stantius. Vere tecum agam, ut necessitudo nostra postulat. In Sempronio, si meis litteris optemperasses, maximam ab omnibus laudem adeptus esses. Sed illud et praeteriit et levius est, haec magna res est: Fac, ut provinciam retineas in potestate rei p. Plura scripsissem, nisi tui festinarent. Itaque Chaerippo nostro me velim excuses.

XXIII.

Scr. Romae paulo post VII Id. Oct. a. 710 (44).

CICERO CORNIFICIO S.

1 Omnem condicionem imperii tui statumque provinciae mihi demonstravit Tratorius. O multa intolerabilia locis omnibus! Sed, quo tua maior dignitas, eo, quae tibi acciderunt, minus ferenda; neque enim, quae tu propter magnitudinem et animi *et* ingenii moderate

fers, ea non ulciscenda sunt, etiamsi non sunt dolenda. Sed haec posterius.

Rerum urbanarum acta tibi mitti certo scio. Quod 2
ni ita putarem, ipse perscriberem in primisque Caesaris Octaviani conatum; de quo multitudini fictum ab Antonio crimen videtur, ut in pecuniam adulescentis impetum faceret; prudentes autem et boni viri et credunt factum et probant. Quid quaeris? magna spes est in eo; nihil est, quod non existimetur laudis et gloriae causa facturus. Antonius autem, noster familiaris, tanto se odio esse intellegit, ut, cum interfectores suos domi comprenderit, rem proferre non audeat. A. d. VII Id. Oct. Brundisium erat profectus obviam legionibus Macedonicis quattuor, quas sibi conciliare pecunia cogitabat easque ad urbem adducere et in cervicibus nostris conlocare.

Habes formam rei p., si in castris potest esse res 3
p.; in quo tuam vicem saepe doleo, quod nullam partem per aetatem sanae et salvae rei p. gustare potuisti. Atque antehac quidem sperare saltem licebat, nunc etiam id ereptum est. Quae enim est spes, cum in contione dicere ausus sit Antonius Cannutium apud eos locum sibi quaerere, quibus se salvo locus in civitate esse non posset? Equidem et haec et omnia, 4
quae homini accidere possunt, sic fero, ut philosophiae magnam habeam gratiam, quae me non modo ab sollicitudine abducit, sed etiam contra omnis fortunae impetus armat, tibique idem censeo faciundum nec, a quo culpa absit, quicquam in malis numerandum. Sed haec tu melius.

Tratorium nostrum cum semper probassem, tum maxime in tuis rebus summam eius fidem, diligentiam prudentiamque cognovi. Da operam, ut valeas; hoc mihi gratius facere nihil potes.

XXIV.

Scr. Romae circ. IX K. Febr. a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO S.

1 Ego nullum locum praetermitto (nec enim debeo) non modo laudandi tui, sed ne ornandi quidem; sed mea studia erga te et officia malo tibi ex tuorum litteris quam ex meis esse nota. Te tamen hortor, ut omni cura in rem p. incumbas. Hoc est animi, hoc est ingenii tui, hoc eius spei, quam habere debes, am-
2 plificandae dignitatis tuae. Sed hac de re alias ad te pluribus. Cum enim haec scribebam, in expectatione erant omnia; nondum legati redierant, quos senatus non ad pacem deprecandam, sed ad denuntiandum bellum miserat, nisi legatorum nuntio paruisset. Ego tamen, ut primum occasio data est, meo pristino more rem p. defendi, me principem senatui populoque R. professus sum nec, posteaquam suscepi causam libertatis, minimum tempus amisi tuendae salutis libertatisque communis. Sed haec quoque te ex aliis malo.

3 T. Pinarium, familiarissimum meum, tanto tibi studio commendo, ut maiore non possim; cui cum propter omnes virtutes tum etiam propter studia communia sum amicissumus. Is procurat rationes negotiaque Dionysi nostri, quem et tu multum amas et ego omnium plurimum. Ea tibi ego non debeo commendare, sed commendo tamen. Facies igitur, ut ex Pinari, gratissimi hominis, litteris tuum et erga illum et erga Dionysium studium perspiciamus.

XXV.

Scr. Romae XIV K. Apr. a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO S.

1 Liberalibus litteras accepi tuas, quas mihi Cornificius altero vicensumo die, ut dicebat, reddidit. Eo die

non fuit senatus neque postero. Quinquatribus frequenti senatu causam tuam egi non invita Minerva; etenim eo ipso die senatus decrevit, ut Minerva nostra, custos urbis, quam turbo deiecerat, restitueretur. Pansa tuas litteras recitavit. Magna senatus adprobatio consecutast cum summo *meo* gaudio et offensione Minotauri, id est Calvisi et Tauri; factum de te s. c. honorificum. Postulabatur, ut etiam illi notarentur; sed Pansa clementior. Ego, mi Cornifici, quo die pri- 2
mum in spem libertatis ingressus sum et cunctantibus ceteris a. d. XIII K. Ian. fundamenta ieci rei p., eo ipso die providi multum atque habui rationem dignitatis tuae: mihi enim est adsensus senatus de optinendis provinciis. Nec vero postea destiti labefactare eum, qui summa cum tua iniuria contumeliaque rei p. provinciam apsens obtinebat. Itaque crebras vel potius cotidianas compellationes meas non tulit seque in urbem recepit invitus neque solum spe, sed certa re iam et possessione deturbatus est meo iustissimo honestissimoque convicio. Te tuam dignitatem summa tua virtute tenuisse provinciaeque honoribus amplissimis adfectum vementer gaudeo.

Quod te mihi de Sempronio purgas, accipio excu- 3
sationem; fuit enim illud quoddam caecum tempus servitutis. Ego tuorum consiliorum auctor dignitatique fautor iratus temporibus in Graeciam desperata libertate rapiebar, cum me etesiae quasi boni cives relinquentem rem p. prosequi noluerunt, austerque adversus maximo flatu me ad tribules tuos Regium rettulit, atque inde ventis, remis in patriam omni festinatione properavi postridieque in summa reliquorum servitute liber unus fui. Sic sum in Antonium invectus, ut ille 4
non ferret omnemque suum vinulentum furorem in me unum effunderet meque tum elicere vellet ad caedis causam, tum temptaret insidiis. Quem ego ructantem et nauseantem conieci in Caesaris Octaviani plagas. Puer enim egregius praesidium sibi primum et

nobis, deinde summae rei p. comparavit. Qui nisi fuisset, Antoni reditus a Brundisio pestis patriae fuisset. 5 Quae deinceps acta sint, scire te arbitror. Sed redeamus illuc, unde devertimus. Accipio excusationem tuam de Sempronio; neque enim statuti quid in tanta perturbatione habere potuisti.

'Nunc híc dies aliam vítam defert, álios mo-
res póstulat',

ut ait Terentius. Quam ob rem, mi Quinte, conscende nobiscum, et quidem ad puppim. Una navis est iam bonorum omnium, quam quidem nos damus operam ut rectam teneamus, utinam prospero cursu! Sed, quicumque venti erunt, ars nostra certe non aberit. Quid enim praestare aliud virtus potest? Tu fac ut magno animo sis et excelso cogitesque omnem dignitatem tuam cum re p. coniunctam esse debere.

XXV a.

Scr. Romae circ. VIII K. Iun. a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO S.

6 P. Lucceium mihi meum commendas; quem, quibuscumque rebus potero, diligenter tuebor. Hirtium quidem et Pansam, conlegas nostros, homines in consulatu rei p. salutaris, alieno sane tempore amisimus re publica Antoniano quidem latrocinio liberata, sed nondum omnino explicata. Quam nos, si licebit, more nostro tuebimur, quamquam admodum sumus iam defetigati. Sed nulla lassitudo impedire officium et fidem 7 debet. Verum haec hactenus. Ab aliis te de me quam a me ipso malo cognoscere. De te audiebamus ea, quae maxime vellemus. De Cn. Minucio, quem tu quibusdam litteris ad caelum laudibus extulisti, rumores duriores erant. Id quale sit, omninoque quid istic agatur, facias me velim certiorem.

XXVI.

Scr. Romae vere a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO S.

1 Q. Turius, qui in Africa negotiatus est, vir bonus et honestus, heredes fecit similes sui, Cn. Saturninum, Sex. Aufidium, C. Anneum, Q. Considium Gallum, L. Servilium Postumum, C. Rubellium. Ex eorum oratione intellexi gratiarum actione eos magis egere quam commendatione. Tanta enim liberalitate se tua usos praedicabant, ut iis plus a te tributum intellegerem, quam ego te auderem rogare. 2 Audebo tamen; scio enim, quantum ponderis mea commendatio sit habitura. Quare a te peto, ut ad eam liberalitatem, qua sine meis litteris usus es, quam maximus his litteris cumulus accedat. Caput autem est meae commendationis, ne patiare Erotem Turium, Q. Turi libertum, ut adhuc fecit, hereditatem Turianam avertere ceterisque omnibus rebus habeas eos a me commendatissimos. Magnam ex eorum splendore et observantia capies voluptatem. Quod ut velis, te vementer etiam atque etiam rogo.

XXVII.

Scr. Romae vere a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO S.

Sex. Aufidius et opservantia, qua me colit, accedit ad proximos et splendore equiti Romano nemini cedit; est autem ita temperatis moderatisque moribus, ut summa severitas summa cum humanitate iungatur. Cuius tibi negotia, quae sunt in Africa, ita commendo, ut maiore studio magisve ex animo commendare non possim. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intellegat meas apud te litteras maximum pondus habuisse. Hoc te vehementer, mi Cornifici, rogo.

XXVIII.

Scr. Romae paulo post XIII K. Apr. a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO S.

1 Adsentior tibi eos, quos scribis Lilybaeo minari,
istic poenas dare debuisse; sed metuisti, ut ais, ne
nimis liber in ulciscendo viderere. Metuisti igitur, ne
gravis civis, ne nimis fortis, ne nimis te dignus vide-
2 rere. Quod societatem rei p. conservandae tibi mecum
a patre acceptam renovas, gratum est; quae societas
inter nos semper, mi Cornifici, manebit. Gratum eti-
am illud, quod mihi tuo nomine gratias agendas non
putas; nec enim id inter nos facere debemus. Senatus
saepius pro dignitate tua appellaretur, si apsentibus
consulibus umquam nisi ad rem novam cogeretur. Ita-
que nec de HS |XX| nec de HS DCC quicquam agi
nunc per senatum potest. Tibi autem ex s. c. impe-
3 randum mutuumve sumendum censeo. In re p. quid
agatur, credo te ex eorum litteris cognoscere, qui ad
te acta debent perscribere. Ego sum spe bona; con-
silio, cura, labore non desum: omnibus inimicis rei
publicae esse me acerrimum hostem prae me fero. Res
neque nunc difficili loco mihi videtur esse et fuisset
facillimo, si culpa a quibusdam afuisset.

XXIX.

Scr. Romae vere a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO SAL.

1 Non modo tibi, cui nostra omnia notissima sunt, sed neminem in populo R. arbitror esse, cui sit ignota ea familiaritas, quae mihi cum L. Lamiast. Etenim magno theatro spectatast tum, cum est ab A. Gabinio consule relegatus, quod libere et fortiter salutem meam defendisset. Nec ex eo amor inter nos natus

est, sed, quod erat vetus et magnus, propterea nullum periculum pro me adire dubitavit. Ad haec officia vel merita potius iucundissima consuetudo accedit, ut nullo prorsus plus homine delecter. Non puto te iam exspectare, quibus eum tibi verbis commendem; causa enim tanti amoris intellegis quae verba desideret. Iis me omnibus usum putato. Tantum velim existimes, 2 si negotia Lamiae, procuratores, libertos, familiam, quibuscumque rebus opus erit, defenderis, gratius mihi futurum, quam si ea tua liberalitas pertinuisset ad rem familiarem meam: nec dubito, quin sine mea commendatione, quod tuum est iudicium de hominibus, ipsius Lamiae causa studiose omnia facturus sis. Quamquam erat nobis dictum te existimare alicui s. c., quod contra dignitatem tuam fieret, scribendo Lamiam adfuisse: qui omnino consulibus illis numquam fuit ad scribendum; deinde omnia tum falsa senatus consulta deferebantur. Nisi forte etiam illi Semproniano s. c. me censes adfuisse, qui ne Romae quidem fui, ut tum de eo ad te scripsi re recenti. Sed haec hactenus. Te, 3 mi Cornifici, etiam atque etiam rogo, ut omnia Lamiae negotia mea putes esse curesque, ut intellegat hanc commendationem maximo sibi usui fuisse. Hoc mihi gratius facere nihil potes. Cura, ut valeas.

XXX.

Scr. Romae paulo post V Id. Iun. a. 711 (43).

CICERO CORNIFICIO S.

Itane? praeter litigatores nemo ad te meas litteras? 1 Multae istae quidem; tu enim perfecisti, ut nemo sine litteris meis tibi se commendatum putaret: sed quis umquam tuorum mihi dixit esse, cui darem, quin dederim? aut quid mi iucundius quam, cum coram tecum loqui non possim, aut scribere ad te aut tuas legere litteras? Illud magis mihi solet esse molestum, tantis me impediri occupationibus, ut ad te scribendi

meo arbitratu facultas nulla detur. Non enim te epistulis, sed voluminibus lacesserem; quibus quidem me a te provocari oportebat. Quamvis enim occupatus sis, otii tamen plus habes; aut, si ne tu quidem vacas, noli impudens esse nec mihi molestiam exhibere et a me litteras crebriores, cum tu mihi raro mittas, flagi-
2 tare. Nam, cum antea distinebar maximis occupationibus, propterea quod omnibus curis *rem p.* mihi tuendam putabam, tum hoc tempore multo distineor vementius. Ut enim gravius aegrotant ii, qui, cum levati morbo videntur, in eum de integro inciderunt, sic vementius nos laboramus, qui profligato bello ac paene sublato renovatum bellum gerere conamur. Sed haec hactenus.

3 Tu tibi, mi Cornifici, fac ut persuadeas non esse me tam inbecillo animo, ne dicam inhumano, ut a te vinci possim aut officiis aut amore. Non dubitabam equidem, verum tamen multo mihi notiorem amorem tuum effecit Chaerippus. O hominem semper illum quidem mihi aptum, nunc vero etiam suavem! Vultus mehercule tuos mihi expressit omnis, non solum animum ac verba pertulit. Itaque noli vereri, ne tibi suscensuerim, quod eodem exemplo ad me quo ad ceteros. Requisivi equidem proprias ad me unum litteras, sed neque vementer et amanter.

4 De sumptu, quem te in rem militarem facere et fecisse dicis, nihil sane possum tibi opitulari, propterea quod et orbus senatus consulibus amissis et incredibiles angustiae pecuniae publicae; quae conquiritur undique, ut optime meritis militibus promissa solvantur; quod quidem fieri sine tributo posse non arbitror.

5 De Attio Dionysio nihil puto esse, quoniam mihi nihil dixit Tratorius. De P. Lucceio nihil tibi concedo, quo studiosior eius sis, quam ego sum; est enim nobis necessarius. Sed, a magistris cum contenderem de proferendo die, probarunt mihi sese, quo minus id facerent, et compromisso et iure iurando impediri.

Quare veniendum arbitror Lucceio; quamquam, si meis litteris optemperavit, cum tu haec leges, illum Romae esse oportebit.

Ceteris de rebus maximeque de pecunia, cum Pan 6
sae mortem ignorares, scripsisti, quae per nos ab eo
consequi te posse arbitrarere. Quae te non fefellissent,
si viveret; nam te diligebat; post mortem autem eius
quid fieri posset, non videbamus. De Venuleio, Latino, 7
Horatio valde laudo; illud non nimium probo, quod
scribis, quo illi animo aequiore ferrent, te tuis etiam
legatis lictores ademisse (honore enim cum ignominia
dignis non erant comparandi), eosque, ex s. c. si non
decedunt, cogendos, ut decedant, existimo. Haec fere
ad eas litteras, quas eodem exemplo binas accepi: de
reliquo velim tibi persuadeas non esse mihi meam di-
gnitatem tua cariorem.

LIBER TERTIUS DECIMUS

AD C. MEMMIUM ET CETEROS.

I.

Scr. Athenis inter VII K. et prid. Non. Quinct. a. 703 (51).

M. CICERO S. D. C. MEMMIO.

1 Etsi non satis mihi constiterat, cum aliquane animi
mei molestia an potius lubenter te Athenis visurus
essem, quod iniuria, quam accepisti, dolore me adfi-
ceret, sapientia tua, qua fers iniuriam, laetitia, tamen
vidisse te mallem: nam, quod est molestiae, non sane
multo levius est, cum te non video, quod esse potuit
voluptatis, certe, si vidissem te, plus fuisset. Itaque
non dubitabo dare operam, ut te videam, cum id satis
commode facere potuero; interea, quod per litteras et
2 agi tecum et, ut arbitror, confici potest, agam. Nunc
te illud primum rogabo, ne quid invitus mea causa
facias, sed id, quod mea intelleges multum, tua nullam
in partem interesse, ita mihi des, si tibi, ut id lubenter
facias, ante persuaseris.

Cum Patrone Epicurio mihi omnia sunt, nisi quod in philosophia vehementer ab eo dissentio. Sed et initio Romae, cum te quoque et tuos omnes opservabat, me coluit in primis et nuper, cum ea, quae voluit de suis commodis et praemiis, consecutus est, meme habuit suorum defensorum et amicorum fere principem et iam a Phaedro, qui nobis, cum pueri essemus,

antequam Philonem cognovimus, valde ut philosophus,
postea tamen ut vir bonus et suavis et officiosus pro-
babatur, traditus mihi commendatusque est. Is igitur 3
Patro cum ad me Romam litteras misisset, uti te sibi
placarem peteremque, ut nescio quid illud Epicuri pa-
rietinarum sibi concederes, nihil scripsi ad te ob eam
rem, quod aedificationis tuae consilium commendatione
mea nolebam impediri; idem, ut veni Athenas, cum,
idem ad te scriberem, rogasset, ob eam causam impe-
travit, quod te abiecisse illam aedificationem constabat
inter omnes amicos tuos. Quod si ita est, et si iam 4
tua plane nihil interest, velim, si qua offensiuncula
facta est animi tui perversitate aliquorum (novi enim
gentem illam), des te ad lenitatem vel propter sum-
mam *tuam* humanitatem vel etiam honoris mei causa.
Equidem, si, quid ipse sentiam, quaeris, nec cur ille
tantopere contendat, video, nec cur tu repugnes, nisi
tamen multo minus tibi concedi potest quam illi la-
borare sine causa. Quamquam Patronis et orationem
et causam tibi cognitam esse certo scio; honorem, of-
ficium, testamentorum ius, Epicuri auctoritatem, Phae-
dri optestationem, sedem, domicilium, vestigia summo-
rum hominum sibi tuenda esse dicit. Totam hominis
vitam rationemque, quam sequitur in philosophia, de-
rideamus licet, si hanc eius contentionem volumus re-
prehendere; sed mehercules, quoniam illi ceterisque,
quos illa delectant, non valde inimici sumus, nescio an
ignoscendum sit huic, si tantopere laborat; in quo eti-
amsi peccat, magis ineptiis quam improbitate peccat.
Sed ne plura (dicendum enim aliquando est), Pompo- 5
nium Atticum sic amo ut alterum fratrem. Nihil est
illo mihi nec carius nec iucundius. Is (non quo sit
ex istis; est enim omni liberali doctrina politissimus,
sed valde diligit Patronem, valde Phaedrum amavit)
sic a me hoc contendit, homo minime ambitiosus, mi-
nime in rogando molestus, ut nihil umquam magis,
nec dubitat, quin ego a te nutu hoc consequi possem,

etiamsi aedificaturus esses. Nunc vero, si audierit te aedificationem deposuisse neque tamen me a te impetrasse, non te in me inliberalem, sed me in se neglegentem putabit. Quam ob rem peto a te, ut scribas ad tuos posse tua voluntate decretum illud Areopagitarum, quem ὑπομνηματισμὸν illi vocant, tolli. Sed
6 redeo ad prima. Prius velim tibi persuadeas, ut hoc mea causa libenter facias quam ut facias; sic tamen habeto, si feceris, quod rogo, fore mihi gratissimum. Vale.

II.

Scr. Romae, ut videtur, m. Apr. aut paulo post a. 702 (52).

CICERO MEMMIO S.

C. Avianio Evandro, qui habitat in tuo sacrario, et ipso multum utor et patrono eius M. Aemilio familiarissime. Peto igitur a te in maiorem modum, quod sine tua molestia fiat, ut ei de habitatione accommodes. Nam propter opera instituta multa multorum subitum est ei remigrare K. Quintilibus. Impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem; neque tamen dubito, quin, si tua nihil aut non multum intersit, eo sis animo, quo ego essem, si quid tu me rogares. Mihi certe gratissimum feceris.

III.

Scr. Romae, ut videtur, post m. Apr. 702 (52) aut in. a. 703 (51).

CICERO MEMMIO S.

A. Fufium, unum ex meis intimis observantissimum studiosissimumque nostri, eruditum hominem et summa humanitate tuaque amicitia dignissimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepisti. Tam gratum mihi id erit, quam quod gratissimum; ipsum praeterea summo officio et summa observantia tibi in perpetuum devinxeris.

IV.

Scr. Romae non ante med. m. Oct a. 709 (45).

M. CICERO S. D. Q. VALERIO Q. F. ORCAE LEGATO PROPR.

1 Cum municipibus Volaterranis mihi summa necessitudo est: magno enim meo beneficio adfecti cumulatissime mihi gratiam rettulerunt; nam nec in honoribus meis nec *in* laboribus umquam defuerunt. Cum quibus si mihi nulla causa intercederet, tamen, quod te vehementissime diligo, quodque me a te plurimi fieri sentio, et monerem te et hortarer, ut eorum fortunis consuleres, praesertim cum prope praecipuam causam haberent ad ius optinendum, primum quod Sullani temporis acerbitatem deorum immortalium benignitate supterfugerunt, deinde quod summo studio p. R. a me in consulatu meo defensi sunt. 2 Cum tribuni plebi legem iniquissimam de eorum agris promulgavissent, facile senatui populoque R. persuasi, ut eos civis, quibus fortuna pepercisset, salvos esse vellent. Hanc actionem meam C. Caesar primo suo consulatu lege agraria comprobavit agrumque Volaterranum et oppidum omni periculo in perpetuum liberavit, ut mihi dubium non sit, quin is, qui novas necessitudines adiungat, vetera sua beneficia conservari velit. Quam ob rem est tuae prudentiae aut sequi eius auctoritatem, cuius sectam atque imperium summa cum tua dignitate secutus es, aut certe illi integram omnem causam reservare; illud vero dubitare non debes, quin tam grave, tam firmum, tam honestum municipium tibi tuo summo beneficio in perpetuum obligari velis.

3 Sed haec, quae supra scripta sunt, eo spectant, ut et horter et suadeam; reliqua sunt, quae pertinent ad rogandum, ut non solum tua causa tibi consilium me dare putes, sed etiam, quod mihi opus sit, me a te petere et rogare. Gratissimum igitur mihi feceris, si

Volaterranos omnibus rebus integros incolumisque esse volueris. Eorum ego domicilia, sedes, rem, fortunas, quae et a dis immortalibus et a praestantissimis in nostra re p. civibus summo senatus populique R. studio conservatae sunt, tuae fidei, iustitiae bonitatique

4 commendo. Si pro meis pristinis opibus facultatem mihi res hoc tempore daret, ut ita defendere possem Volaterranos, quem ad modum consuevi tueri meos, nullum officium, nullum denique certamen, in quo illis prodesse possem, praetermitterem; sed, quoniam apud te nihilo minus hoc tempore valere me confido, quam valuerim semper apud omnes, pro nostra summa necessitudine parique inter nos et mutua benivolentia aps te peto, ut ita de Volaterranis mereare, ut existiment eum quasi divino consilio isti negotio praepositum esse, apud quem unum nos eorum perpetui defensores plurimum valere possemus.

V.

Scr. Romae non ante med. m. Oct. a. 709 (45).

CICERO S. D. Q. VALERIO LEG. PROPR.

1 Non moleste fero eam necessitudinem, quae mihi tecum est, notam esse quam plurimis neque tamen ob eam causam (quod tu optime existimare potes) te impedio, quo minus susceptum negotium pro tua fide et diligentia ex voluntate Caesaris, qui tibi rem magnam difficilemque commisit, gerere possis. Nam, cum multi a me petant multa, quod de tua erga me voluntate non dubitent, non committo, ut ambitione mea conturbem officium tuum.

2 C. Curtio ab ineunte aetate familiarissime sum usus. Eius et Sullani temporis iniustissima calamitate dolui et, cum iis, qui similem iniuriam acceperant, amissis omnibus fortunis reditus tamen in patriam voluntate omnium concedi videretur, adiutor incolumitatis fui.

Is habet in Volaterrano possessionem, cum in eam
tamquam e naufragio reliquias contulisset. Hoc autem
tempore eum Caesar in senatum legit; quem ordinem
ille ista possessione amissa tueri vix potest. Gravissi-
mum autem est, cum superior factus sit ordine, infe-
riorem esse fortuna, minimeque convenit ex eo agro,
qui Caesaris iussu dividatur, eum moveri, qui Caesaris
beneficio senator sit. Sed mihi minus libet multa de 3
aequitate rei scribere, ne causa potius apud te valuisse
videar quam gratia. Quam ob rem te in maiorem
modum rogo, ut C. Curti rem meam putes esse, quic-
quid mea causa faceres, ut, id C. Curti causa cum fe-
ceris, existimes, quod ille per me habuerit, id me habere
aps te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

VI.

Scr. Romae post med. a. 698 (56).

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

S. v. b. e. v. Credo te memoria tenere me et 1
coram P. Cuspio tecum locutum esse, cum te prose-
querer paludatum, et item postea pluribus verbis tecum
egisse, ut, quoscumque tibi eius necessarios commen-
darem, haberes eos in numero meorum necessariorum.
Id tu pro tua summa erga me benivolentia perpetua-
que observantia mihi liberalissime atque humanissime
recepisti.

Cuspius, homo in omnes suos officiosissimus, miri- 2
fice quosdam homines ex ista provincia tuetur et di-
ligit, propterea quod fuit in Africa bis, cum maximis
societatis negotiis praeesset. Itaque hoc eius officium,
quod adhibetur erga illos, ego mea facultate et gratia
soleo, quantum possum, adiuvare. Quare Cuspianorum
omnium commendationis causam hac tibi epistula ex-
ponendam putavi, reliquis epistulis tantum faciam ut
notam apponam eam, quae mihi tecum convenit, et

3 simul significem de numero esse Cuspi amicorum: sed hanc commendationem, quam his litteris consignare volui, scito esse omnium gravissimam: nam P. Cuspius singulari studio contendit a me, ut tibi quam diligentissime L. Iulium commendarem. Eius ego studio vix videor mihi satis facere posse, si utar verbis iis, quibus, cum diligentissime quid agimus, uti solemus: nova quaedam postulat et putat me eius generis artificium quoddam tenere. Ei ego pollicitus sum me ex intima nostra arte depromptarum mirificum genus commendationis. Id quoniam adsequi non possum, tu re velim efficias, ut ille genere mearum litterarum incredibile
4 quiddam perfectum arbitretur. Id facies, si omne genus liberalitatis, quod et ab humanitate et potestate tua proficisci poterit, non modo re, sed etiam verbis, vultu denique expromperis: quae quantum in provincia valeant, vellem expertus esse, sed tamen suspicor. Ipsum hominem, quem tibi commendo, perdignum esse tua amicitia, non solum quia mihi Cuspius dicit, credo, tametsi id satis esse debebat, sed quia novi eius iudicium in hominibus et amicis deligendis.

5 Harum litterarum vis quanta fuerit, propediem iudicabo tibique, ut confido, gratias agam. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo. Cura, ut valeas.

VI a.

Scr. ibid. eod. fere tempore.

M. CICERO Q. VALERIO Q. F. ORCAE PROCOS.

P. Cornelius, qui tibi litteras *has* dedit, est mihi a P. Cuspio commendatus: cuius causa quanto opere cuperem deberemque, profecto ex me facile cognosti. Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam maximas quam primum quam saepissime gratias agat. Vale.

VII.

Ser. Romae non ante med. m. Oct. a. 709 (45).

CICERO CLUVIO S.

1 Cum in Galliam proficiscens pro nostra necessitudine tuaque summa in me opservantia ad me domum venisses, locutus sum tecum de agro vectigali municipii Atellani, qui esset in Gallia, quantoque opere eius municipii causa laborarem, tibi ostendi. Post tuam autem profectionem cum et maxima res municipii honestissimi mihique coniunctissimi et summum meum officium ageretur, pro tuo animo in me singulari existimavi me oportere ad te accuratius scribere, etsi non sum nescius, et quae temporum ratio et quae tua potestas sit, tibique negotium datum esse a C. Caesare, non iudicium, praeclare intellego. Quare a te tantum peto, quantum et te facere posse et libenter mea causa facturum esse arbitror. 2 Et primum velim existimes, quod res est, municipii fortunas omnes in isto vectigali consistere, his autem temporibus hoc municipium maximis oneribus pressum summis adfectum esse difficultatibus. Hoc etsi commune videtur esse cum multis, tamen mihi crede singularis huic municipio calamitates accidisse; quas idcirco non commemoro, ne de miseriis meorum necessariorum conquerens homines, quos nolo, videar offendere. 3 Itaque, nisi magnam spem haberem C. Caesari nos causam municipii probaturos, non erat causa, cur a te hoc tempore aliquid contenderem: sed, quia confido mihique persuasi illum et dignitatis municipii et aequitatis et etiam voluntatis erga se habiturum esse rationem, ideo a te non dubitavi contendere, ut hanc causam illi integram conservares. 4 Quod etsi nihilo minus a te peterem, si nihil audivissem te tale fecisse, tamen maiorem spem impetrandi nactus sum, posteaquam mihi dictum est hoc idem a te Regiensis impetravisse; qui etsi te aliqua

necessitudine attingunt, tamen tuus amor in me sperare me cogit te, quod tuis necessariis tribueris, idem esse tributurum meis, praesertim cum ego pro his unis petam, habeam autem, qui simili causa laborent, compluris necessarios. Hoc me non sine causa facere neque aliqua levi ambitione commotum a te contendere etsi te existimare arbitror, tamen mihi adfirmanti credas velim me huic municipio debere plurimum; nullum umquam fuisse tempus neque honorum nec laborum meorum, in quo non huius municipii studium in me exstiterit singulare.

5 Quapropter a te etiam atque etiam pro nostra summa coniunctione proque tua in me perpetua et maxima benevolentia maiorem in modum peto atque contendo, ut, cum fortunas agi eius municipii intellegas, quod sit mihi necessitudine, officiis, benevolentia coniunctissimum, id mihi des; quod erit huius modi, ut, si a Caesare, quod speramus, impetrarimus, tuo beneficio nos id consecutos esse iudicemus, sin minus, pro eo tamen id habeamus, quoniam a te data sit opera, ut impetraremus. Hoc cum mihi gratissimum feceris tum viros optimos, homines honestissimos eosdemque gratissimos et tua necessitudine dignissimos summo beneficio in perpetuum tibi tuisque devinxeris.

VIII.

Scr. Romae non ante med. m. Oct. a. 709 (45).

M. CICERO M. RUTILIO S.

1 Cum et mihi conscius essem, quanti te facerem, et tuam erga me benevolentiam expertus essem, non dubitavi a te petere, quod mihi petendum esset.

P. Sestium quanti faciam, ipse optime scio, quanti autem facere debeam, et tu et omnes homines sciunt. Is cum ex aliis te mei studiosissimum esse cognosset, petivit a me, ut ad te quam accuratissime scriberem

de re C. Albini senatoris, cuius ex filia natus est L. Sestius, optimus adulescens, filius P. Sesti. Hoc idcirco scripsi, ut intellegeres non solum me pro P. Sestio laborare debere, sed Sestium etiam pro Albinio.
Res autem est haec: A M. Laberio C. Albinius prae- 2
dia in aestimationem accepit, quae praedia Laberius emerat a Caesare de bonis Plotianis. Ea si dicam non esse e re p. dividi, docere te videar, non rogare. Sed tamen, cum Caesar Sullanas venditiones et adsignationes ratas esse velit, quo firmiores existimentur suae, si ea praedia dividentur, quae ipse Caesar vendidit, quae tandem in eius venditionibus esse poterit auctoritas? Sed, hoc quale sit, tu pro tua prudentia considerabis. Ego te plane rogo atque ita, ut maiore stu- 3
dio, iustiore de causa, magis ex animo rogare nihil possim, ut Albinio parcas, praedia Laberiana ne attingas. Magna me adfeceris non modo laetitia, sed etiam quodam modo gloria, si P. Sestius homini maxime necessario satis fecerit per me, ut ego illi uni plurimum debeo. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo. Maius mihi dare beneficium nullum potes; id mihi intelleges esse gratissimum.

IX.

Scr., ut videtur, Tarsi vel ex. a. 703 (51) vel in. 704 (50).

CICERO CRASSIPEDI S.

Quamquam tibi praesens commendavi, ut potui 1
diligentissime, socios Bithyniae teque cum mea commendatione tum etiam tua sponte intellexi cupere ei societati, quibuscumque rebus posses, commodare, tamen, cum ii, quorum res agitur, magni sua interesse arbitrarentur me etiam per litteras declarare tibi, qua essem erga ipsos voluntate, non dubitavi haec ad te scribere. Volo enim te existimare me, cum universo 2
ordini publicanorum semper libentissime tribuerim id-

que magnis eius ordinis erga me meritis facere debuerim, tum in primis amicum esse huic Bithynicae societati, quae societas ordine ipso et hominum genere pars est maxima civitatis (constat enim ex ceteris societatibus), et casu permulti sunt in ea societate valde mihi familiares in primisque is, cuius praecipuum officium agitur hoc tempore, P. Rupilius P. f. Men., qui est magister in ea societate.

3 Quae cum ita sint, in maiorem modum a te peto, Cn. Pupium, qui est in operis eius societatis, omnibus tuis officiis atque omni liberalitate tueare curesque, ut eius operae, quod tibi facile factu est, quam gratissimae sint sociis, remque et utilitatem sociorum (cuius rei quantam potestatem quaestor habeat, non sum ignarus) per te quam maxime defensam et auctam velis. Id cum mihi gratissimum feceris, tum illud tibi expertus promitto et spondeo, te socios Bithyniae, si iis commodaris, memores esse et gratos cogniturum.

X.

Scr. Romae in. a. 708 (46).

CICERO BRUTO S.

1 Cum ad te tuus quaestor, M. Varro, proficisceretur, commendatione egere eum non putabam; satis enim commendatum tibi eum arbitrabar ab ipso more maiorum, qui, ut te non fugit, hanc quaesturae coniunctionem liberorum necessitudini proximam voluit esse. Sed, cum sibi ita persuasisset ipse, meas de se accurate scriptas litteras maximum apud te pondus habituras, a meque contenderet, ut quam diligentissime scriberem, malui facere, quod meus familiaris tanti sua interesse arbitraretur.

2 Ut igitur debere me facere hoc intellegas, cum primum M. Terentius in forum venit, ad amicitiam se meam contulit; deinde, ut se conroboravit, duae causae

accesserunt, quae meam in illum benevolentiam augerent, una, quod versabatur in hoc studio nostro, quo etiam nunc maxime delectamur, et cum ingenio, ut nosti, nec sine industria; deinde, quod mature se contulit in societates publicorum; quod quidem nollem; maximis enim damnis adfectus est; sed tamen causa communis ordinis mihi commendatissimi fecit amicitiam nostram firmiorem. Deinde versatus in utrisque supselliis optima et fide et fama iam ante hanc commutationem rei p. petitioni sese dedit honoremque honestissimum existimavit fructum laboris sui. His 3
autem temporibus a me Brundisio cum litteris et mandatis profectus ad Caesarem est; qua in re et amorem eius in suscipiendo negotio perspexi et in conficiendo ac renuntiando fidem.

Videor mihi, cum separatim de probitate eius et moribus dicturus fuissem, si prius causam, cur eum tantopere diligerem, tibi exposuissem, in ipsa causa exponenda satis etiam de probitate dixisse. Sed tamen separatim promitto in meque recipio fore eum tibi et voluptati et usui; nam et modestum hominem cognosces et prudentem et a cupiditate omni remotissimum, praeterea magni laboris summaeque industriae.

Neque ego haec polliceri debeo, quae tibi ipsi, cum 4
bene cognoris, iudicanda sunt; sed tamen in omnibus novis coniunctionibus interest, qualis primus aditus sit, et qua commendatione quasi amicitiae fores aperiantur; quod ego his litteris efficere volui; etsi id ipsa per se necessitudo quaesturae effecisse debet; sed tamen nihilo infirmius illud hoc addito. Cura igitur, si me tanti facis, quanti et Varro existimat et ipse sentio, ut quam primum intellegam hanc meam commendationem tantum illi utilitatis attulisse, quantum et ipse sperarit nec ego dubitarim.

XI.

Scr. Romae paulo post ep. X.

CICERO BRUTO S.

1 Quia semper animadverti studiose te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum, propterea non dubito, quin scias, non solum cuius municipii sim, sed etiam quam diligenter soleam meos municipes Arpinatis tueri. Quorum quidem omnia commoda omnesque facultates, quibus et sacra conficere et sarta tecta aedium sacrarum locorumque communium tueri possint, consistunt in iis vectigalibus, quae habent in provincia Gallia. Ad ea visenda pecuniasque, quae a colonis debentur, exigendas totamque rem et cognoscendam et administrandam legatos equites Romanos misimus, Q. Fufidium Q. f., M. Faucium M. f., Q. Ma-
2 mercium Q. f. Peto a te in maiorem modum pro nostra necessitudine, ut tibi ea res curae sit operamque des, ut per te quam commodissime negotium municipii administretur quam primumque conficiatur, ipsosque, quorum nomina scripsi, ut quam honorificentissime pro tua natura et quam liberalissime tractes.
3 Bonos viros ad tuam necessitudinem adiunxeris municipiumque gratissimum beneficio tuo devinxeris, mihi vero etiam gratius feceris, quod cum semper tueri municipes meos consuevi, tum hic annus praecipue ad meam curam officiumque pertinet. Nam constituendi municipii causa hoc anno aedilem filium meum fieri volui et fratris filium et M. Caesium, hominem mihi maxime necessarium; is enim magistratus in nostro municipio nec alius ullus creari solet. Quos cohonestaris in primisque me, si res p. municipii tuo studio, diligentia bene administrata erit. Quod ut facias, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XII.

Scr. Romae paulo post ep. XI.

CICERO BRUTO S.

Alia epistula communiter commendavi tibi legatos 1
Arpinatium, ut potui diligentissime, hac separatim Q. Fufidium, quocum mihi omnes necessitudines sunt, diligentius commendo, non ut aliquid de illa commendatione deminuam, sed ut ad hanc addam. Nam et privignus est M. Caesi, mei maxime et familiaris et necessarii, et fuit in Cilicia mecum tribunus militum; quo in munere ita se tractavit, ut accepisse ab eo beneficium viderer, non dedisse. Est praeterea, quod 2
apud te valet plurimum, a nostris studiis non abhorrens. Quare velim eum quam liberalissime complectare operamque des, ut in ea legatione, quam suscepit contra suum commodum secutus auctoritatem meam, quam maxime eius excellat industria. Vult enim, id quod optimo cuique natura tributum est, quam maximam laudem cum a nobis, qui eum impulimus, tum a municipio consequi; quod ei continget, si hac mea commendatione tuum erga se studium erit consecutus.

XIII.

Scr. Romae paulo post ep. XII.

CICERO BRUTO S.

L. Castronius Paetus, longe princeps municipii Lucensis, est honestus, gravis, plenus officii, bonus plane vir et cum virtutibus tum etiam fortuna, si quid hoc ad rem pertinet, ornatus; meus autem est familiarissimus, sic prosus, ut nostri ordinis opservet neminem diligentius. Quare ut et meum amicum et tua dignum amicitia tibi commendo. Cui quibuscumque rebus commodaveris, tibi profecto iucundum, mihi certe erit gratum. Vale.

XIV.

Scr. Romae paulo post ep. XIII.

CICERO BRUTO S.

1 L. Titio Strabone, equite R. in primis honesto et ornato, familiarissime utor; omnia mihi cum eo intercedunt iura summae necessitudinis. Huic in tua provincia pecuniam debet P. Cornelius. Ea res a Volca-
2 cio, qui Romae ius dicit, reiecta in Galliam est. Peto a te hoc diligentius, quam si mea res esset, quo est honestius de amicorum pecunia laborare quam de sua, ut negotium conficiendum cures, ipse suscipias, transigas operamque des, quoad tibi aequum et rectum videbitur, ut quam commodissima condicione libertus Strabonis, qui eius rei causa missus est, negotium conficiat ad nummosque perveniat. Id et mihi gratissimum erit, et tu ipse L. Titium cognosces amicitia tua dignissimum. Quod ut tibi curae sit, ut omnia solent esse, quae me velle scis, te vehementer etiam atque etiam rogo.

XV.

Scr. Romae vel ex. a. 708 (46) vel in. 709 (45).

CICERO CAESARI IMP. S.

Precilium tibi commendo unice, tui necessarii, mei familiarissimi, viri optimi, filium. Quem cum adulescentem ipsum propter eius modestiam, humanitatem, animum et amorem erga me singularem mirifice diligo tum patrem eius re doctus intellexi et didici mihi fuisse semper amicissimum. Em hic ille est de illis, maxime qui inridere atque obiurgare me solitus est, quod me non tecum, praesertim cum aps te honorificentissime invitarer, coniungerem;

‘ἀλλ' ἐμὸν οὔ ποτε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσιν ἔπειθεν’.

Audiebam enim nostros proceres clamitantis:

'ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.
ὣς φάτο, τὸν δ' ἄχεος νεφέλη ἐκάλυψε μέλαινα.'

2 Sed tamen idem me consolantur etiam; hominem perustum etiamnum gloria volunt incendere atque ita locuntur:

'μὴ μὰν ἀσπουδεί γε καὶ ἀκλειῶς ἀπολοίμην,
ἀλλὰ μέγα ῥέξας τι καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.'

Sed me minus iam movent, ut vides. Itaque ab Homeri magniloquentia confero me ad vera praecepta *Εὐριπίδου*:

'μισῶ σοφιστήν, ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός',

quem versum senex Precilius laudat egregie et ait posse eundem et 'ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω' videre et tamen nihilo minus

'αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων'.

3 Sed ut redeam ad id, unde coepi, vehementer mihi gratum feceris, si hunc adulescentem humanitate tua, quae est singularis, comprenderis et ad id, quod ipsorum Preciliorum causa te velle arbitror, addideris cumulum commendationis meae. Genere novo sum litterarum ad te usus, ut intellegeres non vulgarem esse commendationem.

XVI.

Scr. ibid. fere eod. temp. quo ep. XV.

CICERO CAESARI S.

1 P. Crassum ex omni nobilitate adulescentem dilexi plurimum, et ex eo cum ab ineunte eius aetate bene speravissem, tum perbene existimare coepi eximiis iudiciis, quae de eo feceras, cognitis. Eius libertum Apollonium iam tum equidem, cum ille viveret, et

magni faciebam et probabam; erat enim et studiosus Crassi et ad eius optima studia vehementer aptus; ita-
2 que ab eo admodum diligebatur. Post mortem autem Crassi eo mihi etiam dignior visus est, quem in fidem atque amicitiam meam reciperem, quod eos a se observandos et colendos putabat, quos ille dilexisset et quibus carus fuisset. Itaque et ad me in Ciliciam venit, multisque in rebus mihi magno usui fuit et fides eius et prudentia, et, ut opinor, tibi in Alexandrino bello, quantum studio et fidelitate consequi potuit,
3 non defuit. Quod cum speraret te quoque ita existimare, in Hispaniam ad te maxime ille quidem suo consilio, sed etiam me auctore est profectus. Cui ego commendationem non sum pollicitus, non quin eam valituram apud te arbitrarer, sed neque egere mihi commendatione videbatur, qui et in bello tecum fuisset et propter memoriam Crassi de tuis unus esset, et, si uti commendationibus vellet, etiam per alios eum videbam id consequi posse; testimonium mei de eo iudicii, quod et ipse magni aestimabat et ego apud te valere eram expertus, ei lubenter dedi.

4 Doctum igitur hominem cognovi et studiis optimis deditum, idque a puero; nam domi meae cum Diodoto Stoico, homine meo iudicio eruditissimo, multum a puero fuit. Nunc autem incensus studio rerum tuarum eas litteris Graecis mandare cupiebat. Posse arbitror; valet ingenio, habet usum, iam pridem in eo genere studii litterarumque versatur, satis facere immortalitati laudum tuarum mirabiliter cupit.

Habes opinionis meae testimonium, sed tu hoc facilius multo pro tua singulari prudentia iudicabis. Et tamen, quod negaveram, commendo tibi eum. Quicquid ei commodaveris, erit id mihi maiorem in modum gratum.

XVII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO S. D. SER. SULPICIO.

M'. Curius, qui Patris negotiatur, multis et magnis 1
de causis a me diligitur; nam et amicitia pervetus
mihi cum eo est, ut primum in forum venit, instituta,
et Patris cum aliquotiens antea tum proxime hoc mi-
serrimo bello domus eius tota mihi patuit; qua, si
opus fuisset, tam essem usus quam mea. Maximum
autem mihi vinculum cum eo est quasi sanctioris cu-
iusdam necessitudinis, quod est Attici nostri familia-
rissimus eumque unum praeter ceteros opservat ac
diligit. Quem si tu iam forte cognosti, puto me hoc, 2
quod facio, facere serius; ea est enim humanitate et
observantia, ut eum tibi iam ipsum per se commen-
datum putem. Quod tamen si ita est, magno opere a
te quaeso, ut ad eam voluntatem, si quam in illum
ante has meas litteras contulisti, quam maximus
post mea commendatione cumulus accedat; sin autem 3
propter verecundiam suam minus se tibi optulit, aut
nondum eum satis habes cognitum, aut quae causa est,
cur maioris commendationis indigeat, sic tibi eum
commendo, ut neque maiore studio quemquam neque
iustioribus de causis commendare possim, faciamque
id, quod debent facere ii, qui religiose et sine ambi-
tione commendant; spondebo enim tibi vel potius spon-
deo in meque recipio eos esse M'. Curi mores eamque
cum probitatem tum etiam humanitatem, ut eum et
amicitia tua et tam accurata commendatione, si tibi
sit cognitus, dignum sis existimaturus. Mihi certe
gratissimum feceris, si intellexero has litteras tantum,
quantum scribens confidebam, apud te pondus habuisse.

XVIII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

1 Non concedam, ut Attico nostro, quem elatum laetitia vidi, iucundiores tuae suavissime ad eum et humanissime scriptae litterae fuerint quam mihi. Nam, etsi utrique nostrum prope aeque gratae erant, tamen ego admirabar magis te, qui, si rogatus aut certe admonitus liberaliter Attico respondisses † (quod tamen dubium nobis quin ita futurum fuerit non erat), ultro ad eum scripsisse eique nec opinanti voluntatem tuam tantam per litteras detulisse. De quo non modo rogare te, ut eo studiosius mea quoque causa facias, non debeo (nihil enim cumulatius fieri potest, quam polliceris), sed ne gratias quidem agere, quod tu et ipsius
2 causa et tua sponte feceris: illud tamen dicam, mihi id, quod fecisti, esse gratissimum. Tale enim tuum iudicium de homine eo, quem ego unice diligo, non potest mihi non summe esse iucundum: quod cum ita sit, esse gratum necesse est. Sed tamen, quoniam mihi pro coniunctione nostra vel peccare aput te in scribendo licet, utrumque eorum, quae negavi mihi faciunda esse, faciam: nam et ad id, quod Attici causa te ostendisti esse facturum, tantum velim addas, quantum ex nostro amore accessionis fieri potest, et, quod modo verebar, tibi gratias agere, nunc plane ago teque ita existimare volo, quibuscumque officiis in Epiroticis reliquisque rebus Atticum opstrinxeris, iisdem me tibi obligatum fore.

XIX.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

1 Cum Lysone Patrensi est mihi quidem hospitium vetus, quam ego necessitudinem sancte colendam puto:

sed ea causa etiam cum aliis compluribus, familiaritas tanta nullo cum hospite, et ea cum officiis eius multis tum etiam consuetudine cotidiana sic est aucta, ut nihil sit familiaritate nostra coniunctius. Is cum Romae annum prope ita fuisset, ut mecum viveret, etsi eramus in magna spe te meis litteris commendationeque diligentissime facturum id, quod fecisti, ut eius rem et fortunas apsentis tuerere, tamen, quod in unius potestate erant omnia, et quod Lyso fuerat in nostra causa nostrisque praesidiis, cotidie aliquid timebamus. Effectum tamen est et ipsius splendore et nostro reliquorumque hospitum studio, ut omnia, quae vellemus, a Caesare impetrarentur, quod intelleges ex iis litteris, quas Caesar ad te dedit. 2 Nunc non modo non remittimus tibi aliquid ex nostra commendatione quasi adepti iam omnia, sed eo vehementius a te contendimus, ut Lysonem in fidem necessitudinemque tuam recipias; cuius dubia fortuna timidius tecum agebamus verentes, ne quid accideret eius modi, ut ne tu quidem mederi posses; explorata vero eius incolumitate omnia a te † studia summo cura peto. Quae ne singula enumerem, totam tibi domum commendo, in his adulescentem filium eius, quem C. Maenius Gemellus, cliens meus, cum in calamitate exilii sui Patrensis civis factus esset, Patrensium legibus adoptavit, ut eius ipsius hereditatis ius causamque tueare.

3 Caput illud est, ut Lysonem, quem ego virum optimum gratissimumque cognovi, recipias in necessitudinem tuam. Quod si feceris, non dubito, quin in eo diligendo ceterisque postea commendando idem quod ego sis iudicii et voluntatis habiturus. Quod cum fieri vehementer studeo tum etiam illud vereor, ne, si minus cumulate videbere fecisse aliquid eius causa, me ille neglegenter scripsisse putet, non te oblitum mei. Quanti enim me faceres, cum ex sermonibus cotidianis meis tum ex epistulis etiam tuis potuit cognoscere.

XX.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

Asclapone Patrensi medico utor familiariter, eiusque cum consuetudo mihi iucunda fuit tum ars etiam, quam sum expertus in valetudine meorum; in qua mihi cum ipsa scientia tum etiam fidelitate benivolentiaque satis fecit. Hunc igitur tibi commendo et a te peto, ut des operam, ut intellegat diligenter me scripsisse de sese meamque commendationem usui magno sibi fuisse. Erit id mihi vehementer gratum.

XXI.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

1 M. Aemilius Avianius ab ineunte adulescentia me opservavit semperque dilexit, vir cum bonus tum perhumanus et in omni genere officii diligendus. Quem si arbitrarer esse Sicyone et nisi audirem ibi eum etiam nunc, ubi ego reliqui, Cibyrae, commorari, nihil esset necesse plura me ad te de eo scribere; perficeret enim ipse profecto suis moribus suaque humanitate, ut sine cuiusquam commendatione diligeretur aps te non minus quam et a me et a ceteris suis familiaribus.
2 Sed, cum illum abesse putem, commendo tibi in maiorem modum domum eius, quae est Sicyone, remque familiarem, maxime C. Avianium Hammonium, libertum eius, quem quidem tibi etiam suo nomine commendo. Nam cum propterea mihi est probatus, quod est in patronum suum officio et fide singulari, tum etiam in me ipsum magna officia contulit mihique molestissimis temporibus ita fideliter benivoleque praesto fuit, ut si a me manumissus esset. Itaque peto a te,

ut eum Hammonium et in patroni eius negotio sic tueare ut eius procuratorem, quem tibi commendo, et ipsum suo nomine diligas habeasque in numero tuorum. Hominem pudentem et officiosum cognosces et dignum, qui a te diligatur. Vale.

XXII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

T. Manlium, qui negotiatur Thespiis, vehementer diligo; nam et semper me coluit diligentissimeque observavit et a studiis nostris non abhorret. Accedit eo, quod Varro Murena magno opere eius causa vult omnia; qui tamen existimavit, etsi suis litteris, quibus tibi Manlium commendabat, valde confideret, tamen mea commendatione aliquid accessionis fore. Me quidem cum Manli familiaritas tum Varronis studium commovit, ut ad te quam accuratissime scriberem. Gratissi- 2 mum igitur mihi feceris, si huic commendationi meae tantum tribueris, quantum cui tribuisti plurimum, id est, si T. Manlium quam maxime, quibuscumque rebus honeste ac pro tua dignitate poteris, iuveris atque ornaveris; ex ipsiusque praeterea gratissimis et humanissimis moribus confirmo tibi te eum, quem soles fructum a bonorum virorum officiis exspectare, esse capturum.

XXIII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

L. Cossinio, amico et tribuli tuo, valde familiariter 1 utor; nam et inter nosmet ipsos vetus usus intercedit, et Atticus noster maiorem etiam mihi cum Cossinio consuetudinem fecit. Itaque tota Cossini domus me

diligit in primisque libertus eius, L. Cossinius Anchi-
alus, homo et patrono et patroni necessariis, quo in
2 numero ego sum, probatissimus. Hunc tibi ita com-
mendo, ut, si meus libertus esset eodemque apud me
loco esset, quo est aput suum patronum, maiore
studio commendare non possem. Quare pergratum
mihi feceris, si eum in amicitiam tuam receperis atque
eum, quod sine molestia tua fiat, si qua in re opus
ei fuerit, iuveris. Id et mihi vehementer gratum erit
et tibi postea iucundum: hominem enim summa pro-
bitate, humanitate opservantiaque cognosces.

XXIV.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

1 Cum antea capiebam ex officio meo voluptatem,
quod memineram, quam tibi diligenter Lysonem, ho-
spitem et familiarem meum, commendassem, tum vero,
posteaquam ex litteris eius cognovi tibi eum falso
suspectum fuisse, vehementissime laetatus sum me tam
diligentem in eo commendando fuisse. Ita enim scripsit
ad me, sibi meam commendationem maximo adiumento
fuisse, quod ad te delatum diceret sese contra digni-
2 tatem tuam Romae de te loqui solitum esse. De quo
etsi pro tua facilitate et humanitate purgatum se tibi
scribit esse, tamen primum, ut debeo, tibi maximas
gratias ago, cum tantum litterae meae potuerunt, ut
iis lectis omnem offensionem suspicionis, quam habueras
de Lysone, deponeres, deinde credas mihi adfirmanti
velim me hoc non pro Lysone magis quam pro om-
nibus scribere, hominem esse neminem, qui umquam
mentionem tui sine tua summa laude fecerit; Lyso
vero cum mecum prope cotidie esset unaque viveret,
non solum quia libenter me audire arbitrabatur, sed
quia libentius ipse loquebatur, omnia mihi tua et facta

et dicta laudabat. Quapropter, etsi a te ita tractatur, 3 ut iam non desideret commendationem meam unisque se litteris meis omnia consecutum putet, tamen a te peto in maiorem modum, ut eum etiam atque etiam tuis officiis, liberalitate conplectare. Scriberem ad te, qualis vir esset, ut superioribus litteris feceram, nisi eum iam per se ipsum tibi satis notum esse arbitrarer.

XXV.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

Hagesaretus Larisaeus magnis meis beneficiis ornatus in consulatu meo memor et gratus fuit meque postea diligentissime coluit. Eum tibi magnopere commendo ut et hospitem meum et familiarem [meum] et gratum hominem et virum bonum et principem civitatis suae et tua necessitudine dignissimum. Pergratum mihi feceris, si dederis operam, ut is intellegat hanc meam commendationem magnum apud te pondus habuisse.

XXVI.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

L. Mescinius ea mecum necessitudine coniunctus 1 est, quod mihi quaestor fuit; sed hanc causam, quam ego, ut a maioribus accepi, semper gravem duxi, fecit virtute et humanitate sua iustiorem. Itaque eo sic utor ut nec familiarius ullo nec lubentius. Is quamquam confidere videbatur te sua causa, quae honeste posses, libenter esse facturum, magnum esse tamen speravit apud te meas quoque litteras *pondus habituras*. Id cum ipse ita iudicabat tum pro familiari consuetudine saepe ex me audierat, quam suavis esset inter

2 nos et quanta coniunctio. Peto igitur a te tanto scilicet studio, quanto intellegis debere me petere pro homine tam mihi necessario et tam familiari, ut eius negotia, quae sunt in Achaia ex eo, quod heres est M. Mindio, fratri suo, qui Eli negotiatus est, explices et expedias cum iure et potestate, quam habes, tum etiam auctoritate et consilio tuo. Sic enim praescripsimus iis, quibus ea negotia mandavimus, ut omnibus in rebus, quae in aliquam controversiam vocarentur, te arbitro et, quod commodo tuo fieri posset, te disceptatore uterentur. Id ut honoris mei causa susci-
3 pias, vementer te etiam atque etiam rogo. Illud praeterea, si non alienum tua dignitate putabis esse, feceris mihi pergratum, si qui difficiliores erunt, ut rem sine controversia confici nolint, si eos, quoniam cum senatore res est, Romam reieceris. Quod quo minore dubitatione facere posses, litteras ad te a M. Lepido consule, non quae te aliquid iuberent (neque enim id tuae dignitatis esse arbitramur), sed quodam modo
4 quasi commendaticias sumpsimus. Scriberem, quam id beneficium bene apud Mescinium positurus esses, nisi et te scire confiderem et mihi peterem. Sic enim velim existimes, non minus me de illius re laborare quam ipsum de sua. Sed cum illum studeo quam facillime ad suum pervenire tum illud laboro, ut non minimum hac mea commendatione se consecutum arbitretur.

XXVII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

1 Licet eodem exemplo saepius tibi huius generis litteras mittam, cum gratias agam, quod meas commendationes tam diligenter observes (quod feci in aliis et faciam, ut video, saepius), sed tamen non parcam operae et, ut vos soletis in formulis, sic ego in epi-

stulis 'DE EADEM RE ALIO MODO'. C. Avianius igitur 2
Hammonius incredibilis mihi gratias per litteras egit
et suo et Aemili Aviani, patroni sui, nomine; nec
liberalius nec honorificentius potuisse tractari nec se
praesentem nec rem familiarem apsentis patroni sui.
Id mihi cum iucundum est eorum causa, quos tibi ego
summa necessitudine et summa coniunctione adductus
commendaveram, quod M. Aemilius unus est ex meis
familiarissimis atque intimis maxime necessarius, homo
et magnis meis beneficiis devinctus et prope omnium,
qui mihi debere aliquid videntur, gratissimus, tum
multo iucundius te esse in me tali voluntate, ut plus
prosis amicis meis, quam ego praesens fortasse prod-
essem, credo, quod magis ego dubitarem, quid illo-
rum causa facerem, quam tu, quid mea. Sed hoc non 3
dubito quin existimes mihi esse gratum; illud te rogo,
ut illos quoque gratos esse homines putes, quod ita
esse tibi promitto atque confirmo. Quare velim, quic-
quid habent negotii, des operam, quod commodo tuo
fiat, ut te optinente Achaiam conficiant. Ego cum tuo 4
Servio iucundissime et coniunctissime vivo magnam-
que cum ex ingenio eius singularique studio tum ex
virtute et probitate voluptatem capio.

XXVIII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

Etsi libenter petere a te soleo, si quid opus est 1
meorum cuipiam, tamen multo libentius gratias tibi
ago, cum fecisti aliquid commendatione mea, quod
semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias
omnes agant, etiam mediocriter a me tibi commen-
dati. Quae mihi omnia grata, sed de L. Mescinio gra-
tissimum. Sic enim est mecum locutus, te, ut meas
litteras legeris, statim procuratoribus suis pollicitum

esse omnia, multo vero plura et maiora fecisse. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum
2 esse) velim existimes mihi te fecisse gratissimum. Quod quidem hoc vementius laetor, quod ex ipso Mescinio te video magnam capturum voluptatem; est enim in eo cum virtus et probitas et summum officium summaque opservantia tum studia illa nostra, quibus antea delectabamur, nunc etiam vivimus. Quod reliquum est, velim augeas tua in eum beneficia omnibus rebus, quae te erunt dignae; sed duo, quae te nominatim rogo, primum ut, si quid satis dandum erit 'AMPLIUS EO NOMINE NON PETI', cures, ut satis detur fide mea; deinde, cum fere consistat hereditas in iis rebus, quas avertit Oppia, quae uxor Mindi fuit, adiuves measque rationem, quem ad modum ea mulier Romam perducatur. Quod si putarit illa fore, ut opinio nostra est, negotium conficiemus. Hoc ut adsequamur, te ve-
3 menter etiam atque etiam rogo. Illud, quod supra scripsi, id tibi confirmo in meque recipio, te ea, quae fecisti Mescini causa quaeque feceris, ita bene conlocaturum, ut ipse iudices homini te gratissimo, iucundissimo benigne fecisse. Volo enim ad id, quod mea causa fecisti, hoc etiam accedere.

XXVIII a.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO SERVIO S.

1 Nec Lacedaemonios dubitare arbitror, quin ipsi sua maiorumque suorum auctoritate satis commendati sint fidei et iustitiae tuae, et ego, qui te optime novissem, non dubitavi, quin tibi notissima et iura et merita populorum essent. Itaque, cum a me peteret Philippus Lacedaemonius, ut tibi civitatem commendarem, etsi memineram me ei civitati omnia debere, tamen respondi commendatione Lacedaemonios aput te non

egere. Itaque sic velim existimes, me omnis Achaiae civitates arbitrari pro horum temporum perturbatione felicis, quod iis tu praesis, eundemque me ita iudicare, te, quod unus optime nosses non nostra solum, sed etiam Graeciae monumenta omnia, tua sponte amicum Lacedaemoniis et esse et fore. Quare tantum a te peto, ut, quom ea facies Lacedaemoniorum causa, quae tua fides, amplitudo, iustitia postulat, ut iis, si tibi videbitur, significes te non moleste ferre, quod intellegas ea, quae facias, mihi quoque grata esse. Pertinet enim ad officium meum eos existimare curae mihi suas res esse. Hoc te vementer etiam atque etiam rogo. 2

XXIX.

Scr. Romae vel ex. a. 707 (47) vel in. a. 708 (46).

M. CICERO L. PLANCO S.

Non dubito, quin scias in iis necessariis, qui tibi a patre relicti sint, me tibi esse vel coniunctissimum non iis modo causis, quae speciem habeant magnae coniunctionis, sed iis etiam, quae familiaritate et consuetudine tenentur, quam scis mihi iucundissimam cum patre tuo et summam fuisse. Ab his initiis noster in te amor profectus auxit paternam necessitudinem, et eo magis, quod intellexi, ut primum per aetatem iudicium facere potueris, quanti quisque tibi faciendus esset, me a te in primis coeptum esse opservari, coli, diligi. Accedebat non mediocre vinculum cum studiorum, quod ipsum est per se grave, tum eorum studiorum earumque artium, quae per se ipsae eos, qui voluntate eadem sunt, etiam familiaritate devinciunt. 1

Exspectare te arbitror, haec tam longe repetita principia quo spectent. Id primum ergo habeto, non sine magna iustaque causa hanc a me commemorationem esse factam. 2

C. Ateio Capitone utor familiarissime. Notae tibi sunt varietates meorum temporum. In omni genere et honorum et laborum meorum et animus et opera et auctoritas et gratia, etiam res familiaris C. Capitonis praesto fuit et paruit et temporibus et fortunae meae.
3 Huius propinquus fuit T. Antistius. Qui cum sorte quaestor Macedoniam optineret, neque ei successum esset, Pompeius in eam provinciam cum exercitu venit. Facere Antistius nihil potuit; nam, si potuisset, nihil ei fuisset antiquius quam ad Capitonem, quem ut parentem diligebat, reverti, praesertim *cum* sciret, quanti is Caesarem faceret semperque fecisset. Sed oppressus tantum attigit negotii, quantum recusare non potuit.
4 Cum signaretur argentum Apolloniae, non possum dicere eum praefuisse neque possum negare adfuisse, sed non plus duobus an tribus mensibus. Deinde afuit a castris; fugit omne negotium. Hoc mihi ut testi velim credas; meam enim ille maestitiam in illo bello videbat, mecum omnia communicabat. Itaque abdidit se in intimam Macedoniam, quo potuit longissime a castris, non modo ut non praeesset ulli negotio, sed etiam ut ne interesset quidem. Is post proelium se ad hominem necessarium, A. Plautium, in Bithyniam contulit. Ibi eum Caesar cum vidisset, nihil aspere, nihil acerbe dixit. Romam iussit venire. Ille in morbum continuo incidit, ex quo non convaluit. Aeger Corcyram venit; ibi est mortuus. Testamento, quod Romae Paulo et Marcello consulibus fecerat, heres ex parte dimidia et tertia est Capito; in sextante sunt ii, quorum pars sine ulla cuiusquam querela publica potest esse; ea est ad HS XXX. Sed de hoc Caesar viderit.

5 Te, mi Plance, pro paterna necessitudine, pro nostro amore, pro studiis et omni cursu nostro totius vitae simillimo rogo et a te ita peto, ut maiore cura, maiore studio nullam possim, ut hanc rem suscipias, meam putes esse, enitare, contendas, efficias, ut mea com-

mendatione, tuo studio, Caesaris beneficio hereditatem
propinqui sui C. Capito optineat. Omnia, quae potui
in hac summa tua gratia ac potentia a te impetrare,
si petissem, ultro te ad me detulisse putabo, si hanc
rem impetravero. Illud fore tibi adiumento spero, 6
cuius ipse Caesar optimus esse iudex potest: Semper
Caesarem Capito coluit et dilexit. Sed ipse huius rei
testis est; novi hominis memoriam. Itaque nihil te
doceo; tantum tibi sumito pro Capitone apud Caesa-
rem, quantum ipsum meminisse senties. Ego, quod 7
in me ipso experiri potui, ad te deferam; in eo quan-
tum sit ponderis, tu videbis. Quam partem in re p.
causamque defenderim, per quos homines ordinesque
steterim quibusque munitus fuerim, non ignoras. Hoc
mihi velim credas, si quid fecerim hoc ipso in bello
minus ex Caesaris voluntate (quod intellexi scire ipsum
Caesarem me invitissimum fecisse), id fecisse aliorum
consilio, hortatu, auctoritate; quod fuerim moderatior
temperatiorque quam in ea parte quisquam, id me fe-
cisse maxime auctoritate Capitonis; cuius similis si
reliquos necessarios habuissem, rei p. fortasse non ni-
hil, mihi certe plurimum profuissem. Hanc rem, mi 8
Plance, si effeceris, meam de tua erga me benivolentia
spem confirmaveris, ipsum Capitonem, gratissimum,
officiosissimum, optimum virum, ad tuam necessitudi-
nem tuo summo beneficio adiunxeris.

XXX.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

L. Manlius est Sosis. Is fuit Catinensis, sed est 1
una cum reliquis Neapolitanis civis R. factus decurio-
que Neapoli; erat enim adscriptus in id municipium
ante civitatem sociis et Latinis datam. Eius frater
Catinae nuper mortuus est. Nullam omnino arbitra-

mur de ea hereditate controversiam eum habiturum, et est hodie in bonis; sed, quoniam habet praeterea negotia vetera in Sicilia sua, et hanc hereditatem fraternam et omnia eius tibi commendo in primisque ipsum, virum optimum mihique familiarissimum, iis studiis litterarum doctrinaeque praeditum, quibus ego
2 maxime delector. Peto igitur aps te, ut eum, sive aderit sive non venerit in Siciliam, in meis intimis maximeque necessariis scias esse itaque tractes, ut intellegat meam sibi commendationem magno adiumento fuisse.

XXXI.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

1 C. Flavio, honesto et ornato equite R., utor valde familiariter; fuit enim generi mei, C. Pisonis, pernecessarius, meque diligentissime observant et ipse et L. Flavius, frater eius. Quapropter velim honoris mei causa, quibus rebus honeste et pro tua dignitate poteris, quam honorificentissime et quam liberalissime C. Flavium tractes. Id mihi sic erit gratum, ut gra-
2 tius esse nihil possit. Sed praeterea tibi adfirmo (neque id ambitione adductus facio, sed cum familiaritate et necessitudine tum etiam veritate) te ex C. Flavi officio et opservantia et praeterea splendore atque inter suos gratia magnam voluptatem esse capturum. Vale.

XXXII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

1 In Halaesina civitate tam lauta tamque nobili coniunctissimos habeo et hospitio et familiaritate M. et C. Clodios Archagathum et Philonem. Sed vereor, ne,

quia compluris tibi praecipue commendo, exaequare
videar ambitione quadam commendationes meas; quam-
quam a te quidem cumulate satis fit et mihi et meis
omnibus. Sed velim sic existimes, hanc familiam et 2
hos mihi maxime esse coniunctos vetustate, officiis,
benivolentia. Quam ob rem peto a te in maiorem
modum, ut iis omnibus in rebus, quantum tua fides
dignitasque patietur, commodes. Id si feceris, erit mihi
vehementissime gratum.

XXXIII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

Cn. Otacilio Nasone utor familiarissime, ita prorsus ut illius ordinis nullo familiarius; nam et humanitate eius et probitate in consuetudine cotidiana magnopere delector. Nihil iam opus est exspectare te, quibus eum verbis tibi commendem, quo sic utar, ut scripsi. Habet is in provincia tua negotia, quae procurant liberti, Hilarus, Antigonus, Demostratus; quos tibi negotiaque omnia Nasonis non secus commendo, ac si mea essent. Gratissimum mihi feceris, si intellexero hanc commendationem magnum apud te pondus habuisse. Vale.

XXXIV.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

Avitum mihi hospitium est cum Lysone, Lysonis filio, Lilybitano, valdeque ab eo observor cognovique dignum et patre et avo; est enim nobilissima familia. Quapropter commendo tibi maiorem in modum rem domumque eius magnoque opere aps te peto, cures, ut is intellegat meam commendationem maximo sibi apud te et adiumento et ornamento fuisse.

XXXV.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

1 C. Avianius Philoxenus antiquus est hospes meus et praeter hospitium valde etiam familiaris; quem Caesar meo beneficio in Novocomensis rettulit; nomen autem Aviani secutus est, quod homine nullo plus est usus quam Flacco Avianio, meo, quem ad modum te scire arbitror, familiarissimo. Quae ego omnia collegi, ut intellegeres non vulgarem esse commendationem 2 hanc meam. Peto igitur aps te, ut omnibus rebus, quod sine molestia tua facere possis, ei commodes habeasque in numero tuorum perficiasque, ut intellegat has litteras meas magno sibi usui fuisse. Erit id mihi maiorem in modum gratum.

XXXVI.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

1 Cum Demetrio Mega mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta quanta cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem a Caesare impetravit, qua in re ego interfui; itaque nunc P. Cornelius vocatur; cumque propter quosdam sordidos homines, qui Caesaris beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli iussisset, eidem Dolabellae me audiente Caesar dixit nihil esse, quod de Mega vereretur; beneficium suum in eo manere. 2 Hoc te scire volui, ut eum in civium Romanorum numero haberes, ceterisque in rebus tibi eum ita commendo, ut maiore studio neminem commendarim. Gratissimum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intellegat meam commendationem magno sibi ornamento fuisse.

XXXVII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

Hippiam, Philoxeni filium, Calactinum, hospitem et necessarium meum, tibi commendo in maiorem modum. Eius bona, quem ad modum ad me delata res est, publice possidentur alieno nomine contra leges Calactinorum. Id si ita est, etiam sine mea commendatione ab aequitate tua res ipsa impetrare debet, ut ei subvenias. Quoquo modo autem se res habet, peto a te, ut honoris mei causa eum expedias tantumque ei commodes et in hac re et in ceteris, quantum tua fides dignitasque patietur. Id mihi vementer gratum erit.

XXXVIII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

L. Bruttius, eques R., adulescens omnibus rebus ornatus, in meis familiarissimis *est* meque opservat diligentissime; cuius cum patre magna mihi fuit amicitia iam inde a quaestura mea Siciliensi. Omnino nunc ipse Bruttius Romae mecum est; sed tamen domum eius et rem familiarem et procuratores tibi sic commendo, ut maiore studio commendare non possim. Gratissimum mihi feceris, si curaris, ut intellegat Bruttius, id quod ei recepi, hanc meam commendationem sibi magno adiumento fuisse.

XXXIX.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO ACILIO PROCONSULI S.

Cum familia Titurnia necessitudo mihi intercedit vetus; ex qua reliquus est M. Titurnius Rufus, qui

mihi omni diligentia atque officio est tuendus. Est igitur in tua potestate, ut ille in me satis sibi praesidii putet esse. Quapropter eum tibi commendo in maiorem modum et aps te peto, efficias, ut is commendationem hanc intellegat sibi magno adiumento fuisse. Erit *id* mihi vehementer gratum.

XL.

Scr. Romae ex. a. 699 (55) aut a. 700 (54).

M. CICERO S. D. Q. ANCHARIO Q. F. PROCOS.

L. et C. Aurelios L. filios, quibus et ipsis et patre eorum, viro optimo, familiarissime utor, commendo tibi maiorem in modum, adulescentis omnibus optimis artibus ornatos, meos pernecessarios, tua amicitia dignissimos. Si ulla mea apud te commendatio valuit (quod scio, multas plurimum valuisse), haec ut valeat, rogo. Quodsi eos honorifice liberaliterque tractaris, et tibi gratissimos optimosque adulescentis adiunxeris et mihi gratissimum feceris.

XLI.

Scr. Romae ante a. 696 (58) non nullis mensibus post ep. XLII.

CICERO CULLEOLO S.

1 Quae fecisti L. Luccei causa, scire te plane volo te homini gratissimo commodasse, et cum ipsi, quae fecisti, pergrata sunt, tum Pompeius, quotienscumque me videt (videt autem saepe), gratias tibi agit singularis. Addo etiam illud, quod tibi iucundissimum esse certo scio, me ipsum ex tua erga Lucceium benigni-
2 tate maxima voluptate adfici. Quod superest, quamquam mihi non est dubium, quin, cum antea nostra causa, nunc iam etiam tuae constantiae gratia mansurus sis in eadem ista liberalitate, tamen aps te vehe-

menter etiam atque etiam peto, ut ea, quae initio ostendisti, deinceps fecisti, ad exitum augeri et cumulari per te velis. Id et Lucceio et Pompeio valde gratum fore teque aput eos praeclare positurum confirmo et spondeo.

De re p. deque his negotiis cogitationibusque nostris perscripseram ad te diligenter paucis ante diebus easque litteras dederam pueris tuis. Vale.

XLII.

Scr. Romae ante a. 696 (58) non nullis mensibus ante ep. XLI.

M. CICERO S. D. L. CULLEOLO PROCOS.

L. Lucceius, meus familiaris, homo omnium gra- 1
tissimus, mirificas tibi apud me gratias egit, cum diceret omnia te cumulatissime et liberalissime procuratoribus suis pollicitum esse. Cum oratio tua tam ei grata fuerit, quam gratam rem ipsam existimas fore, cum, ut spero, quae pollicitus es, feceris! Omnino ostenderunt Bulliones sese Lucceio Pompei arbitratu satis
facturos; sed vementer opus est nobis et voluntatem 2
et auctoritatem et imperium tuum accedere; quod ut facias, te etiam atque etiam rogo. Illudque mihi gratissimum est, quod ita sciunt Luccei procuratores, et ita Lucceius ipse ex litteris tuis, quas ad eum misisti, intellexit, hominis nullius aput te auctoritatem aut gratiam valere plus quam meam. Id ut re experiatur, iterum et saepius te rogo.

XLIII.

Scr. Romae ante a. 696 (58) non nullis mensibus ante ep. XLIV.

M. CICERO QVINTIO GALLO.

Etsi plurimis rebus spero fore ut perspiciam, quod 1
tamen iam pridem perspicio, me a te amari, tamen † mea causa tibi datur, in qua facile declarare possis tuam

erga me benevolentiam. L. Oppius M. f. Philomeli negotiatur, homo mihi familiaris. Eum tibi unice commendo, eoque magis, quod cum ipsum diligo, tum quod negotia procurat L. Egnati Rufi, quo ego uno equite R. familiarissime utor, et qui cum consuetudine cotidiana tum officiis plurimis maximisque mihi coniunc-
2 tus est. Oppium igitur praesentem ut diligas, Egnati apsentis rem ut tueare, aeque a te peto, ac si mea negotia essent. Velim memoriae tuae causa des litterarum aliquid, quae tibi in provincia reddantur, sed ita conscribas, ut tum, cum eas leges, facile recordari possis huius meae commendationis diligentiam. Hoc te vementer etiam atque etiam rogo.

XLIV.

Scr. Romae ante a. 696 (58) non nullis mensibus post ep. XLIII.

CICERO GALLO S.

Etsi ex tuis et ex L. Oppi, familiaris mei, litteris cognovi te memorem commendationis meae fuisse idque pro tua summa erga me benivolentia proque nostra necessitudine minime sum admiratus, tamen etiam atque etiam tibi L. Oppium praesentem et L. Egnati, mei familiarissimi, apsentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intellegat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes, idque ut facias, vementer te rogo.

XLV.

Scr. Romae eod. fere a. quo ep. XLIV.

CICERO APPULEIO PROQUAESTORI.

L. Egnatio uno equite R. vel familiarissime utor. Eius Anchialum servum negotiaque, quae habet in Asia,

tibi commendo non minore studio, quam si rem meam commendarem. Sic enim existimes velim, mihi cum eo non modo cotidianam consuetudinem summam intercedere, sed etiam officia magna et mutua nostra inter nos esse. Quam ob rem etiam atque etiam a te peto, ut cures, ut intellegat me ad te satis diligenter scripsisse; nam de tua erga me voluntate non dubitabat. Id ut facias, te etiam atque etiam rogo. Vale.

XLVI.

Scr. Romae eod. fere anno quo ep. XLV.

CICERO APPULEIO S.

L. Nostius Zoilus est coheres meus, heres autem patroni sui. Ea re utrumque scripsi, ut et mihi cum illo causam amicitiae scires esse et hominem probum existimares, qui patroni iudicio ornatus esset. Eum tibi igitur sic commendo ut unum ex nostra domo. Valde mihi gratum erit, si curaris, ut intellegat hanc commendationem sibi apud te magno adiumento fuisse.

XLVII.

Scr., ut videtur, Tarsi ex. a. 703 (51) aut in. 704 (50).

CICERO SILIO S.

Quid ego tibi commendem eum, quem tu ipse diligis? Sed tamen, ut scires eum a me non diligi solum, verum etiam amari, ob eam rem tibi haec scribo. Omnium tuorum officiorum, quae et multa et magna sunt, mihi gratissimum fuerit, si ita tractaris Egnatium, ut sentiat et se a me et me a te amari. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo. Illa nostra scilicet ceciderunt. Utamur igitur vulgari consolatione: 'Quid, si hoc melius?' Sed haec coram. Tu fac, quod facis, ut me ames teque amari a me scias.

XLVIII.

Scr. Romae, ut videtur, autumno anni 707 (47).

CICERO C. SEXTILIO RUFO QUAESTORI S. D.

Omnes tibi commendo Cyprios, sed magis Paphios (quibus tu quaecumque commodaris, erunt mihi gratissima), eoque facio libentius, ut eos tibi commendem, quod et tuae laudi, cuius ego fautor sum, conducere arbitror, cum primus in eam insulam quaestor veneris, ea te instituere, quae sequantur alii; quae, ut spero, facilius consequere, si et P. Lentuli, necessarii tui, legem et ea, quae a me constituta sunt, sequi volueris; quam rem tibi confido magnae laudi fore.

XLIX.

Scr. Romae inter med. m. Oct. a. 707 (47) et Id. Mart. a. 710 (44).

CICERO CURIO PROCOS.

Q. Pompeius Sex. f. multis et veteribus causis necessitudinis mihi coniunctus est. Is cum antea meis commendationibus et rem et gratiam et auctoritatem suam tueri consuerit, nunc profecto te provinciam optinente meis litteris adsequi debet, ut nemini se intellegat commendatiorem umquam fuisse. Quam ob rem a te maiorem in modum peto, ut, cum omnis meos aeque ac tuos opservare pro necessitudine nostra debeas, hunc in primis ita in tuam fidem recipias, ut ipse intellegat nullam rem sibi maiori usui aut ornamento quam meam commendationem esse potuisse. Vale.

L.

Scr. Romae post med. m. Ian. a. 710 (44)

CICERO S. D. ACILIO.

1 Sumpsi hoc mihi pro tua in me opservantia, quam penitus perspexi, quam diu Brundisi fuimus, ut ad te familiariter et quasi pro meo iure scriberem, si quae res esset, de qua valde laborarem. M'. Curius, qui Patris negotiatur, ita mihi familiaris est, ut nihil possit esse coniunctius. Multa illius in me officia, multa in illum mea, quodque maximum est, summus inter nos amor et mutuus. 2 Quae cum ita sint, si ullam in amicitia mea spem habes, si ea, quae in me officia et studia Brundisi contulisti, vis mihi etiam gratiora efficere (quamquam sunt gratissima), si me a tuis omnibus amari vides, hoc mihi da atque largire, ut M'. Curium 'sartum et tectum', ut aiunt, ab omnique incommodo, detrimento, molestia sincerum integrumque conserves. Et ipse spondeo, et omnes hoc tibi tui pro me recipient, ex mea amicitia et ex tuo in me officio maximum te fructum summamque voluptatem esse capturum. Vale.

LI.

Scr. loco et anno incerto.

CICERO P. CAESIO S. D.

P. Messienum, equitem R. omnibus rebus ornatum meumque perfamiliarem, tibi commendo ea commendatione, quae potest esse diligentissima. Peto a te et pro nostra et pro paterna amicitia, ut eum in tuam fidem recipias eiusque rem famamque tueare. Virum bonum tuaque amicitia dignum tibi adiunxeris mihique gratissimum feceris.

LII.

Scr. Romae circ. med. m. Sept. a. 708 (46).

CICERO REGI S.

A. Licinius Aristoteles Melitensis antiquissimus est hospes meus et praeterea coniunctus magno usu familiaritatis. Haec cum ita sint, non dubito, quin tibi satis commendatus sit; etenim ex multis cognosco meam commendationem plurimum apud te valere. Hunc ego a Caesare liberavi: frequens enim fuerat nobiscum atque etiam diutius in causa est quam nos commoratus: quo melius te de eo existimaturum arbitror. Fac igitur, mi Rex, ut intellegat has sibi litteras plurimum profuisse.

LIII.

Scr. in Cilicia vel ex. a. 703 (51) vel in. a. 704 (50), ut videtur.

CICERO THERMO PROPR. S.

1 L. Genucilio Curvo iam pridem utor familiarissime, optimo viro et homine gratissimo. Eum tibi penitus commendo atque trado, primum ut omnibus in rebus ei commodes, quoad fides tua dignitasque patietur; patietur autem in omnibus: nihil enim aps te umquam, quod sit alienum tuis aut etiam suis moribus, postu-
2 labit. Praecipue autem tibi commendo negotia eius, quae sunt in Hellesponto, primum ut optineat id iuris in agris, quod ei Pariana civitas decrevit et dedit, et quod semper optinuit sine ulla controversia, deinde, si quid habebit cum aliquo Hellespontio controversiae, ut in illam διοίκησιν reicias. Sed non mihi videor, cum tibi totum hominem diligentissime commendarim, singulas ad te eius causas perscribere debere. Summa illast: Quicquid officii, beneficii, honoris in Genucilium contuleris, id te existimabo in me ipsum atque in rem meam contulisse.

LIV.

Scr. Laodiceae post a. d. III Id. Febr. a. 704 (50).

CICERO THERMO PROPR. S.

Cum multa mihi grata sunt, quae tu adductus mea commendatione fecisti, tum in primis, quod M. Marcilium, amici atque interpretis mei filium, liberalissime tractavisti: venit enim Laodiceam et tibi apud me mihique propter te gratias maximas egit. Quare, quod reliquum est, a te peto, quoniam apud gratos homines beneficium ponis, ut eo libentius iis commodes operamque des, quoad fides tua patietur, ut socrus adulescentis rea ne fiat. Ego cum antea studiose commendabam Marcilium tum multo nunc studiosius, quod in longa apparitione singularem et prope incredibilem patris Marcili fidem, apstinentiam modestiamque cognovi.

LV.

Scr., ut videtur, paulo ante ep. LIII.

CICERO THERMO PROPR. S.

Etsi mihi videor intellexisse, cum tecum Ephesi 1 de re M. Annei, legati mei, locutus sum, te ipsius causa vehementer omnia velle, tamen et M. Anneium tanti facio, ut mihi nihil putem praetermittendum, quod illius intersit, et me a te tanti fieri puto, ut non dubitem, quin ad tuam voluntatem magnus cumulus accedat commendationis meae. Nam, cum iam diu diligerem M. Anneium deque eo sic existimarem, ut res declarat, qui ultro ei detulerim legationem, cum multis petentibus denegassem, tum vero, posteaquam mecum in bello atque in re militari fuit, tantam in eo virtutem, prudentiam, fidem tantamque erga me benivolentiam cognovi, ut hominem neminem pluris faciam. Eum cum Sardianis habere controversiam scis. Causam

tibi exposuimus Ephesi; quam tu tamen coram faci-
2 lius meliusque cognosces. De reliquo mihi mehercule diu dubium fuit quid ad te potissimum scriberem. Ius enim quem ad modum dicas, clarum et magna cum tua laude notum est; nobis autem in hac causa nihil aliud opus est nisi te ius instituto tuo dicere. Sed tamen, cum me non fugiat, quanta sit in praetore auctoritas, praesertim ista integritate, gravitate, clementia, qua te esse inter omnis constat, peto aps te pro nostra coniunctissima necessitudine plurimisque officiis paribus ac mutuis, ut voluntate, auctoritate, studio tuo perficias, ut M. Anneius intellegat te et sibi amicum esse (quod non dubitat; saepe enim mecum locutus est) et multo amiciorem his meis litteris esse factum. In tuo toto imperio atque provincia nihil est quod mihi gratius facere possis; nam apud ipsum gratissimum hominem atque optimum virum quam bene positurus sis studium tuum atque officium, dubitare te non existimo.

LVI.

Scr., ut videtur, paulo post ep. LIII.

CICERO THERMO PROPR. S.

1 Cluvius Puteolanus valde me opservat valdeque est mihi familiaris. Is ita sibi persuadet, quod in tua provincia negotii habeat, nisi te provinciam optinente meis commendationibus confecerit, id se in perditis et desperatis habiturum. Nunc, quoniam mihi ab amico officiosissimo tantum oneris imponitur, ego quoque tibi imponam pro tuis in me summis officiis, ita tamen, ut tibi nolim molestus esse.

Μυλασεῖς et *Ἀλαβανδεῖς* pecuniam Cluvio debent. Dixerat mihi Euthydemus, cum Ephesi essem, se curaturum, ut ecdici † Mylasii Romam mitterentur. Id factum non est. Legatos audio missos esse, sed malo ecdicos, ut aliquid confici possit. Quare peto a te, ut et

eos et *Ἀλαβανδεῖς* iubeas ecdicos Romam mittere. Prae- 2
terea Philocles Alabandensis *ὑποθήκας* Cluvio dedit. Eae
commissae sunt. Velim cures, ut aut de hypothecis
decedat easque procuratoribus Cluvi tradat aut pecu-
niam solvat, praeterea Heracleotae et Bargylietae, qui
item debent, aut pecuniam solvant aut fructibus suis
satis faciant. Caunii praeterea debent, sed aiunt se 3
depositam pecuniam habuisse. Id velim cognoscas et,
si intellexeris eos neque ex edicto neque ex decreto
depositam habuisse, des operam, ut usurae Cluvio in-
stituto tuo conserventur.

His de rebus eo magis laboro, quod agitur res Cn.
Pompei etiam, nostri necessarii, et quod is magis etiam
mihi laborare videtur quam ipse Cluvius; cui satis
factum esse a nobis valde volo. His de rebus te ve-
hementer etiam atque etiam rogo.

LVII.

Scr. Laodiceae in. m. Apr. a. 704 (50).

CICERO THERMO PROPR. S.

Quo magis cotidie ex litteris nuntiisque bellum 1
magnum esse in Syria cognosco, eo vehementius a te
pro nostra necessitudine contendo, ut mihi M. Anneium
legatum primo quoque tempore remittas; nam eius
opera, consilio, scientia rei militaris vel maxime in-
tellego me et rem p. adiuvari posse. Quodnisi tanta
res eius ageretur, nec ipse adduci potuisset, ut a me
discederet, neque ego, ut eum a me dimitterem. Ego
in Ciliciam proficisci cogito circiter K. Mai. Ante eam
diem M. Anneius ad me redeat oportet. Illud, quod 2
tecum et coram et per litteras diligentissime egi, id
te nunc etiam atque etiam rogo curae tibi sit, ut
suum negotium, quod habet cum populo Sardiano,
pro causae veritate et pro sua dignitate conficiat.
Intellexi ex tua oratione, cum tecum Ephesi locutus

sum, te ipsius M. Annei causa omnia velle; sed tamen sic velim existimes, te mihi nihil gratius facere posse, quam si intellexero per te illum ipsum negotium ex sententia confecisse, idque quam primum ut efficias, te etiam atque etiam rogo.

LVIII.

Scr. Laodiceae post a. d. III Id. Febr. a. 704 (50).

M. CICERO C. TITIO L. F. RUFO PR. URB. S.

L. Custidius est tribulis et municeps et familiaris meus. Is causam habet, quam causam ad te deferet. Commendo tibi hominem, sic ut tua fides et meus pudor postulat, tantum, ut facilis ad te aditus habeat, quae aequa postulabit, ut libente te impetret sentiatque meam sibi amicitiam, etiam cum longissime apsim, prodesse, in primis apud te.

LIX.

Scr. Laodiceae post a. d. III Id. Febr. a. 704 (50).

M. CICERO C. CURTIO PEDUCAEANO PR. S.

M. Fadium unice diligo, summaque mihi cum eo consuetudo et familiaritas est pervetus. In eius controversiis quid decernas, a te non peto (servabis, ut tua fides et dignitas postulat, edictum et institutum tuum), sed ut quam facillimos ad te aditus habeat, quae erunt aequa, lubente te impetret, ut meam amicitiam sibi, etiam cum procul apsim, prodesse sentiat, praesertim apud te. Hoc te vehementer etiam atque etiam rogo.

LX.

Scr. Romae post reditum.

M. CICERO C. MUNATIO C. F. S.

L. Livineius Trypho est omnino L. Reguli, fami- 1
liarissimi mei, libertus; cuius calamitas etiam officiosiorem me facit in illum; nam benivolentior, quam semper fui, esse non possum. Sed ego libertum eius per se ipsum diligo; summa enim eius erga me officia exstiterunt iis nostris temporibus, quibus facillime † bonam benivolentiam hominum et fidem perspicere potui. Eum tibi ita commendo, ut homines grati et 2
memores bene meritos de se commendare debent. Pergratum mihi feceris, si ille intellexerit se, quod pro salute mea multa pericula adierit, saepe hieme summa navigarit, pro tua erga me benivolentia gratum etiam tibi fecisse.

LXI.

Scr. fere eod. temp. quo ep. LIII.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

T. Pinnio familiarissime me usum esse scire te arbitror; quod quidem ille testamento declaravit, qui me cum tutorem tum etiam secundum heredem instituerit. Eius filio mire studioso et erudito et modesto pecuniam Nicaeenses grandem debent, ad sestertium octogiens, et, ut audio, in primis ei volunt solvere. Pergratum igitur mihi feceris, quoniam non modo reliqui tutores, qui sciunt, quanti me facias, sed etiam puer ipse sibi persuasit te omnia mea causa facturum esse, si dederis operam, quoad tua fides dignitasque patietur, ut quam plurimum pecuniae Pinnio solvatur Nicaeensium nomine.

LXII.

Scr. paulo post ep. LXI, ut videtur.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

Et in Atili negotio te amavi (cum enim sero venissem, tamen honestum equitem R. beneficio tuo conservavi) et mehercule semper sic in animo habui, te in meo aere esse propter Lamiae nostri coniunctionem et singularem necessitudinem. Itaque primum tibi ago gratias, quod me omni molestia liberas, deinde impudentia prosequor, sed idem sarciam; te enim semper sic colam et tuebor ut quem diligentissime. Quintum, fratrem meum, si me diligis, eo numero cura ut habeas quo me. Ita magnum beneficium tuum magno cumulo auxeris.

LXIII.

Scr. Laodiceae post a. d. III Id. Febr. a. 704 (50).

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1 Non putavi fieri posse, ut mihi verba dessent, sed tamen in M. Laenio commendando desunt. Itaque rem tibi exponam paucis verbis, sed tamen ut plane perspicere possis voluntatem meam. Incredibile est, quanti faciamus et ego et frater meus, qui mihi carissimus est, M. Laenium. Id fit cum plurimis eius officiis tum summa probitate et singulari modestia. Eum ego a me invitissimus dimisi cum propter familiaritatem et consuetudinis suavitatem, tum quod con-
2 silio eius fideli ac bono lubenter utebar. Sed vereor, ne iam superesse mihi verba putes, quae dixeram defutura. Commendo tibi hominem sic, ut intellegis me *eum, de* quo ea supra scripserim, debere commendare, a teque vementer etiam atque etiam peto, ut, quod habet in tua provincia negotii, expedias, quod tibi videbitur rectum esse, ipsi dicas. Hominem facillimum

liberalissimumque cognosces. Itaque te rogo, ut eum solutum, liberum confectis eius negotiis per te quam primum ad me remittas. Id mihi fratrique meo gratissimum feceris.

LXIV.

Scr. paulo post ep. LXII.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit, 1
prorsus incredibilis, ut nullum honorem sibi haberi potuisse diceret, qui a te praetermissus esset. Magnum fructum ex ipso capies; nihil est enim illo adulescente gratius; sed mehercule mihi quoque gratissimum fecisti; pluris enim ex omni nobilitate neminem facio. Itaque, si ea feceris, quae ille per me tecum agi voluit, gratissimum mihi feceris, primum de Pausania Alabandensi sustentes rem, dum Nero veniat (vementer eius causa cupere eum intellexi; itaque hoc valde te rogo); deinde Nysaeos, quos Nero in primis habet necessarios diligentissimeque tuetur ac defendit, habeas tibi commendatissimos, ut intellegat illa civitas sibi in Neronis patrocinio summum esse praesidium. Strabonem Servilium tibi saepe commendavi; nunc eo facio id impensius, quod eius causam Nero suscepit. Tantum a te petimus, ut agas eam rem, ne relinquas hominem innocentem ad alicuius tui dissimilis quaestum. Id cum gratum mihi erit, tum etiam existimabo te humanitate tua esse usum.

Summa huius epistulae haec est, ut ornes omni- 2
bus rebus Neronem, sicuti instituisti atque fecisti. Magnum theatrum habet ista provincia, non ut haec nostra, *ad* adulescentis nobilis, ingeniosi, apstinentis commendationem atque gloriam. Quare, si te fautore usus erit, sicuti profecto et utetur et usus est, amplissimas clientelas acceptas a maioribus confirmare poterit et beneficiis suis obligare. Hoc in genere si

eum adiuveris eo studio, quo ostendisti, apud ipsum praeclarissime posueris, sed mihi etiam gratissimum feceris.

LXV.

Scr. paulo post ep. LXIV.

M. CICERO S. D. P. SILIO PROPR.

1 Cum P. Terentio Hispone, qui operas in scriptura
pro magistro dat, mihi summa familiaritas consuetu-
doque est, multaque et magna inter nos officia paria
et mutua intercedunt. Eius summa existimatio agitur
in eo, ut pactiones cum civitatibus reliquis conficiat.
Non me praeterit nos eam rem Ephesi expertos esse
neque ab Ephesiis ullo modo impetrare potuisse; sed,
quoniam, quem ad modum omnes existimant, et ego
intellego, tua cum summa integritate tum singulari
humanitate et mansuetudine consecutus es, ut liben-
tissimis Graecis nutu, quod velis, consequare, peto a
te in maiorem modum, ut honoris mei causa hac laude
2 Hisponem adfici velis. Praeterea cum sociis scripturae
mihi summa necessitudo est non solum ob eam cau-
sam, quod ea societas universa in mea fide est, sed
etiam quod plerisque sociis utor familiarissime. Ita et
Hisponem meum per me ornaris et societatem mihi
coniunctiorem feceris, tuque ipse et ex huius opser-
vantia, gratissimi hominis, et ex sociorum gratia, ho-
minum amplissimorum, maximum fructum capies et me
summo beneficio adfeceris. Sic enim velim existimes,
ex tota tua provincia omnique isto imperio nihil esse,
quod mihi gratius facere possis.

LXVI.

Scr. Romae vel ex. m. Ian. vel in. Febr. a. 709 (45).

M. CICERO P. SERVILIO S.

1 A. Caecinam, maxime proprium clientem familiae vestrae, non commendarem tibi, cum scirem, qua fide

in tuos, qua clementia in calamitosos soleres esse, nisi me et patris eius, quo sum familiarissime usus, memoria et huius fortuna ita moveret, ut hominis omnibus mecum studiis officiisque coniunctissimi movere debebat. A te hoc omni contentione peto, sic ut maiore cura, maiore animi labore petere non possim, ut ad ea, quae tua sponte sine cuiusquam commendatione faceres in hominem tantum et talem calamitosum, aliquem adferant cumulum meae litterae, quo studiosius eum, quibuscumque rebus possis, iuves. 2 Quodsi Romae fuisses, etiam salutem A. Caecinae essemus, ut opinio mea fert, per te consecuti; de qua tamen magnam spem habemus freti clementia collegae tui. Nunc, quoniam tuam iustitiam secutus tutissimum sibi portum provinciam istam duxit esse, etiam atque etiam te rogo atque oro, ut eum et in reliquiis veteris negotiationis colligendis iuves et ceteris rebus tegas atque tueare. Hoc mihi gratius facere nihil potes.

LXVII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

M. CICERO P. SERVILIO PROPR. S.

1 Ex provincia mea Ciliciensi, cui scis *τρεῖς διοικήσεις* Asiaticas adtributas fuisse, nullo sum familiarius usus quam Androne, Artemonis filio, Laodicensi, eumque habui in ea civitate cum hospitem tum vehementer ad meae vitae rationem et consuetudinem accommodatum; quem quidem multo etiam pluris, posteaquam decessi, facere coepi, quod multis rebus expertus sum gratum hominem meique memorem. Itaque eum Romae libentissime vidi; non te enim fugit, qui plurimis in ista provincia benigne fecisti, quam multi grati reperiantur.

2 Haec propterea scripsi, ut et me non sine causa laborare intellegeres, et tu ipse eum dignum hospitio

tuo iudicares. Feceris igitur mihi gratissimum, si ei declararis, quanti me facias, id est si receperis eum in fidem tuam et, quibuscumque rebus honeste ac sine molestia tua poteris, adiuveris. Hoc mihi erit vehementer gratum, idque ut facias, te etiam atque etiam rogo.

LXVIII.

Scr. Romae circ. med. m. Sept. a. 708 (46).

M. TULLIUS CICERO P. SERVILIO ISAURICO PROCOS. COLLEGAE S. P.

1 Gratae mihi vehementer tuae litterae fuerunt, ex quibus cognovi cursus navigationum tuarum; significabas enim memoriam tuam nostrae necessitudinis, qua mihi nihil poterat esse iucundius. Quod reliquum est, multo etiam erit gratius, si ad me de re p., id est de statu provinciae, de institutis tuis, familiariter scribes. Quae quamquam ex multis pro tua claritate audiam, tamen libentissime ex tuis litteris cognoscam.

2 Ego ad te, de re p. summa quid sentiam, non saepe scribam propter periculum eius modi litterarum; quid agatur autem, scribam saepius. Sperare tamen videor Caesari, collegae nostro, fore curae et esse, ut habeamus aliquam rem p., cuius consiliis magni referebat te interesse: sed, si tibi utilius est, id est gloriosius, Asiae praeesse et istam partem rei p. male adfectam tueri, mihi quoque idem, quod tibi et laudi
3 tuae profuturum est, optatius debet esse. Ego, quae ad tuam dignitatem pertinere arbitrabor, summo studio diligentiaque curabo in primisque tuebor omni observantia clarissimum virum, patrem tuum, quod et pro vetustate necessitudinis et pro beneficiis vestris et pro dignitate ipsius facere debeo.

LXIX.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. P

C. Curtius Mithres est ille quidem, ut scis, libertus 1 Postumi, familiarissimi mei, sed me colit et opservat aeque atque illum ipsum patronum suum. Apud eum ego sic Ephesi fui, quotienscumque fui, tamquam domi meae, multaque acciderunt, in quibus et benevolentiam eius erga me experirer et fidem. Itaque, si quid aut mihi aut meorum cuipiam in Asia opus est, ad hunc scribere consuevi, huius cum opera et fide tum domo et re uti tamquam mea.

Haec ad te eo pluribus scripsi, ut intellegeres me non † vulgare nec ambitiose, sed ut pro homine intimo ac mihi pernecessario scribere. Peto igitur a te, 2 ut in ea controversia, quam habet de fundo cum quodam Colophonio, et in ceteris rebus, quantum fides tua patietur, quantumque tuo commodo poteris, tantum ei honoris mei causa commodes; etsi, ut eius modestiam cognovi, gravis tibi nulla in re erit. Si et mea commendatione et sua probitate adsecutus erit, ut de se bene existimes, omnia se adeptum arbitrabitur. Ut igitur eum recipias in fidem habeasque in numero tuorum, te vehementer etiam atque etiam rogo. Ego, quae te velle quaeque ad te pertinere arbitrabor, omnia studiose diligenterque curabo.

LXX.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S. P.

Quia non est opscura tua in me benevolentia, sic fit, ut multi per me tibi velint commendari; ego autem tribuo non numquam in vulgus, sed plerumque

necessariis ut hoc tempore. Nam cum T. Ampio Balbo mihi summa familiaritas necessitudoque est. Eius libertum, T. Ampium Menandrum, hominem frugi et modestum et patrono et nobis vehementer probatum, tibi commendo maiorem in modum. Vementer mihi gratum feceris, si, quibuscumque rebus sine tua molestia poteris, ei commodaris. Quod ut facias, te vementer etiam atque etiam rogo.

LXXI.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

M. CICERO S. D. P. SERVILIO COLLEGAE.

Multos tibi commendem necesse est, quoniam omnibus nota nostra necessitudo est tuaque erga me benivolentia; sed tamen, etsi omnium causa, quos commendo, velle debeo, tamen cum omnibus non eadem mihi causa est. T. Agusius et comes meus fuit illo miserrimo tempore et omnium itinerum, navigationum, laborum, periculorum meorum socius neque hoc tempore discessisset a me, nisi ego ei permisissem. Quare sic tibi eum commendo ut unum de meis domesticis et maxime necessariis. Pergratum mihi feceris, si eum ita tractaris, ut intellegat hanc commendationem sibi magno usu atque adiumento fuisse.

LXXII.

Scr. Romae, ut videtur, a. 708 (46).

M. CICERO P. SERVILIO COLLEGAE S.

1 Caerelliae, necessariae meae, rem, nomina, possessiones Asiaticas commendavi tibi praesens in hortis tuis, quam potui diligentissime, tuque mihi pro tua consuetudine proque tuis in me perpetuis maximisque officiis omnia te facturum liberalissime recepisti. Meminisse te id spero; scio enim solere. Sed tamen Cae-

relliae procuratores scripserunt te propter magnitudinem provinciae multitudinemque negotiorum etiam atque etiam esse commonefaciendum. Peto igitur, ut 2 memineris te omnia, quae tua fides pateretur, mihi cumulate recepisse. Equidem existimo habere te magnam facultatem (sed hoc tui est consilii et iudicii) ex eo s. c., quod in heredes C. Vennoni factum est, Caerelliae commodandi. Id senatus consultum tu interpretabere pro tua sapientia; scio enim eius ordinis auctoritatem semper aput te magni fuisse. Quod reliquum est, sic velim existimes, quibuscumque rebus Caerelliae benigne feceris, mihi te gratissimum esse facturum.

LXXIII.

Scr. Romae anno post ep. LXXIV.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

Gratulor tibi, quod ex provincia salvum te ad tuos 1 recepisti incolumi fama et re p. Quodsi Romae fuissem, te vidissem coramque gratias egissem, quod tibi L. Egnatius, familiarissimus meus, apsens, L. Oppius praesens curae fuisset.

Cum Antipatro Derbete mihi non solum hospitium, 2 verum etiam summa familiaritas intercedit. Ei te vementer suscensuisse audivi et moleste tuli. De re nihil possum iudicare, nisi illud mihi persuadeo, te, talem virum, nihil temere fecisse. A te autem pro vetere nostra necessitudine etiam atque etiam peto, ut eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi potissimum condones, nisi quid existimas in ea re violari existimationem tuam. Quod ego si arbitrarer, numquam te rogarem, mihique tua fama multo antiquior esset, quam illa necessitudo est; sed mihi ita persuadeo (potest fieri, ut fallar), eam rem laudi tibi potius quam vituperationi fore. Quid fieri possit, et quid mea causa

facere possis (nam quin velis, non dubito), velim, si tibi grave non erit, certiorem me facias.

LXXIV.

Scr. Romae eod. temp. quo ep. XLIV.

M. CICERO Q. PHILIPPO PROCOS. S.

Etsi non dubito pro tua in me opservantia proque nostra necessitudine, quin commendationem meam memoria teneas, tamen etiam atque etiam eundem tibi L. Oppium, familiarem meum, praesentem et L. Egnati, familiarissimi mei, apsentis negotia commendo. Tanta mihi cum eo necessitudo est familiaritasque, ut, si mea res esset, non magis laborarem. Quapropter gratissimum mihi feceris, si curaris, ut is intellegat me a te tantum amari, quantum ipse existimo. Hoc mihi gratius facere nihil potes, idque ut facias, te vementer rogo.

LXXV.

Scr. Romae vel ex. a. 702 (52) vel in. a. 703 (51).

M. CICERO T. TITIO T. F. LEG. S. D.

1 Etsi non dubito, quin apud te mea commendatio
prima satis valeat, tamen opsequor homini familiarissimo,
C. Avianio Flacco, cuius causa omnia cum cupio
tum mehercule etiam debeo. De quo et praesens tecum
egi diligenter, cum tu mihi humanissime respondisti,
et scripsi ad te accurate antea; sed putat interesse
sua me ad te quam saepissime scribere. Quare
velim mihi ignoscas, si illius voluntati optemperans
2 minus videbor meminisse constantiae tuae. A te idem
illud peto, ut de loco, quo deportet frumentum, et
de tempore Avianio commodes, quorum utrumque per
eundem me optinuit triennium, dum Pompeius isti
negotio praefuit. Summa est, in quo mihi gratissimum

facere possis, si curaris, ut Avianius, quoniam se a me amari putat, me a te amari sciat. Erit id mihi pergratum.

LXXVI.

Scr. Romae anno incerto, fort. 691 (63).

M. CICERO IIII VIRIS ET DECURIONIBUS S. D.

Tantae mihi cum Q. Hippio causae necessitudinis 1
sunt, ut nihil possit esse coniunctius, quam nos inter
nos sumus. Quod nisi ita esset, uterer mea consue-
tudine, ut vobis nulla in re molestus essem. Etenim
vos mihi optimi testes estis, quom mihi persuasum
esset nihil esse, quod a vobis impetrare non possem,
numquam me tamen gravem vobis esse voluisse. Ve- 2
menter igitur vos etiam atque etiam rogo, ut honoris
mei causa quam liberalissime C. Valgium Hippianum
tractetis remque cum eo conficiatis, ut, quam possessionem habet in agro Fregellano *a* vobis emptam, eam liberam et immunem habere possit. Id si a vobis impetraro, summo me beneficio vestro adfectum arbitrabor.

LXXVII.

Scr. Romae mense interc. pr. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. P. SULPICIO IMP.

Cum his temporibus non sane in senatum ventita- 1
rem, tamen, ut tuas litteras legi, non existimavi me salvo iure nostrae veteris amicitiae multorumque inter nos officiorum facere posse, ut honori tuo deessem. Itaque adfui supplicationemque tibi lubenter decrevi nec reliquo tempore ullo aut rei aut existimationi aut dignitati tuae dero. Atque, hoc ut tui necessarii sciant, hoc me animo erga te esse, velim facias eos per litteras certiores, ut, si quid tibi opus sit, ne dubitent mihi iure suo denuntiare.

2 M. Bolanum, virum bonum et fortem et omnibus rebus ornatum meumque veterem amicum, tibi magnopere commendo. Pergratum mihi feceris, si curaris, ut is intellegat hanc commendationem sibi magno adiumento fuisse: ipsumque virum optimum gratissimumque cognosces. Promitto tibi te ex eius amicitia magnam voluptatem esse capturum.

3 Praeterea a te peto in maiorem modum pro nostra amicitia et pro tuo perpetuo in me studio, ut in hac re etiam elabores: Dionysius, servus meus, qui meam bibliothecen multorum nummorum tractavit, cum multos libros surrupuisset nec se inpune laturum putaret, aufugit. Is est in provincia tua. Eum et M. Bolanus, *meus* familiaris, et multi alii Naronae viderunt, sed, cum se a me manu missum esse diceret, crediderunt. Hunc tu si mihi restituendum curaris, non possum dicere, quam mihi gratum futurum sit Res ipsa parva, sed animi mei dolor magnus est. Ubi sit, et quid fieri possit, Bolanus te docebit. Ego si hominem per te recuperaro, summo me a te beneficio adfectum arbitrabor.

LXXVIII.

Scr. Romae in. a. 708 (46).

M. CICERO ALLIENO S.

1 Democritus Sicyonius non solum hospes meus est,
sed etiam, quod non multis contigit, Graecis praesertim,
valde familiaris; est enim in eo summa probitas,
summa virtus, summa in hospites liberalitas et opservantia,
meque praeter ceteros et colit et opservat et
diligit. Eum tu non modo suorum civium, verum
2 paene Achaiae principem cognosces. Huic ego tantum
modo aditum ad tuam cognitionem patefacio et munio;
cognitum per te ipsum, quae tua natura est, dignum
tua amicitia atque hospitio iudicabis. Peto igitur a te,
ut his litteris lectis recipias eum in tuam fidem, polli-

ceare omnia te facturum mea causa. De reliquo, si, id quod confido fore, dignum eum tua amicitia hospitioque cognoveris, peto, ut eum complectare, diligas, in tuis habeas. Erit id mihi maiorem in modum gratum. Vale.

LXXIX.

Scr. Romae in. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. ALLIENO PROCOS.

Et te scire arbitror, quanti fecerim C. Avianium Flaccum, et ego ex ipso audiveram, optimo et gratissimo homine, quam a te liberaliter esset tractatus. Eius filios dignissimos illo patre meosque necessarios, quos ego unice diligo, commendo tibi sic, ut maiore studio nullos commendare possim. C. Avianius in Sicilia est, Marcus est nobiscum. Ut illius dignitatem praesentis ornes, rem utriusque defendas, te rogo. Hoc mihi gratius in ista provincia facere nihil potes, idque ut facias, te vementer etiam atque etiam rogo.

LIBER QUARTUS DECIMUS

AD TERENTIAM UXOREM.

I.

Scr. Dyrrhachi a. d. VI K. Dec. a. 696 (58).

TULLIUS TERENTIAE SUAE, TULLIOLAE SUAE, CICERONI SUO S. D.

1 Et litteris multorum et sermone omnium perfertur ad me incredibilem tuam virtutem et fortitudinem esse teque nec animi neque corporis laboribus defatigari. Me miserum! te ista virtute, fide, probitate, humanitate in tantas aerumnas propter me incidisse, Tulliolamque nostram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus! Nam quid ego de Cicerone dicam? qui cum primum sapere coepit, acerbissimos dolores miseriasque percepit. Quae si, tu ut scribis, 'fato facta' putarem, ferrem paulo facilius; sed omnia sunt mea culpa commissa, qui ab iis me amari putabam, qui invidebant, eos non sequebar, qui
2 petebant. Quodsi nostris consiliis usi essemus, neque aput nos tantum valuisset sermo aut stultorum amicorum aut improborum, beatissimi viveremus. Nunc, quoniam sperare nos amici iubent, dabo operam, ne mea valetudo tuo labori desit. Res quanta sit, intellego, quantoque fuerit facilius manere domi quam redire: sed tamen, si omnes tr. pl. habemus, si Lentulum tam studiosum, quam videtur, si vero etiam Pompeium et Caesarem, non est desperandum.

De familia quo modo placuisse scribis amicis, fa- 3
ciemus. De loco nunc quidem iam abiit pestilentia,
sed, quam diu fuit, me non attigit. Plancius, homo
officiosissimus, me cupit esse secum et adhuc retinet.
Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo
neque Piso veniret nec milites, sed adhuc Plancius me
retinet; sperat posse fieri, ut mecum in Italiam dece-
dat. Quem ego diem si videro et si in vestrum com-
plexum venero ac si et vos et me ipsum recuperaro,
satis magnum mihi fructum videbor percepisse et ve-
strae pietatis et meae.

Pisonis humanitas, virtus, amor in omnis nos tan- 4
tus est, ut nihil supra possit. Utinam ea res ei vo-
luptati sit! gloriae quidem video fore. De Quinto fratre
nihil ego te accusavi, sed vos, cum praesertim tam
pauci sitis, volui esse quam coniunctissimos. Quibus 5
me voluisti agere gratias, egi et me a te certiorem
factum esse scripsi.

Quod ad me, mea Terentia, scribis te vicum vendi-
turam, quid, opsecro te, me miserum!, quid futurum
est? et, si nos premet eadem fortuna, quid puero mi-
sero fiet? Non queo reliqua scribere; tanta vis lacri-
marum est; neque te in eundem fletum adducam;
tantum scribo: Si erunt in officio amici, pecunia non
derit; si non erunt, tu efficere tua pecunia non pote-
ris. Per fortunas miseras nostras, vide, ne puerum per-
ditum perdamus; cui si aliquid erit, ne egeat, mediocri
virtute opus est et mediocri fortuna, ut cetera conse-
quatur. Fac valeas et ad me tabellarios mittas, ut sciam, 6
quid agatur, et vos quid agatis. Mihi omnino iam
brevis expectatio est. Tulliolae et Ciceroni salutem dic.
Valete. D. a. d. VI K. Decembr. Dyrrhachi.

Dyrrhachium veni, quod et libera civitas est et in 7
me officiosa et proxima Italiae; sed, si offendet me
loci celebritas, alio me conferam, ad te scribam.

II.

Scr. Thessalonicae a. d. III Non. Oct. a. 696 (58).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE ET TULLIOLAE ET CICERONI SUIS.

1 Noli putare me ad quemquam longiores epistulas scribere, nisi si quis ad me plura scripsit, cui puto rescribi oportere; nec enim habeo, quid scribam, nec hoc tempore quicquam difficilius facio; ad te vero et ad nostram Tulliolam non queo sine plurimis lacrimis scribere; vos enim video esse miserrimas, quas ego beatissimas semper esse volui, idque praestare debui
2 et, nisi tam timidi fuissemus, praestitissem. Pisonem nostrum merito eius amo plurimum. Eum, ut potui, per litteras cohortatus sum gratiasque egi, ut debui. In novis tr. pl. intellego spem te habere. Id erit firmum, si Pompei voluntas erit; sed Crassum tamen metuo. A te quidem omnia fieri fortissime et amantissime video nec miror, sed maereo casum eius modi, ut tantis tuis miseriis meae miseriae subleventur. Nam ad me P. Valerius, homo officiosus, scripsit, id quod ego maximo cum fletu legi, quem ad modum a Vestae ad tabulam Valeriam ducta esses. Hem, mea lux, meum desiderium, unde omnes opem petere solebant! te nunc, mea Terentia, sic vexari, sic iacere in lacrimis et sordibus, idque fieri mea culpa, qui ceteros servavi, ut nos periremus!

3 Quod de domo scribis, hoc est de area, ego vero tum denique mihi videbor restitutus, si illa nobis erit restituta. Verum haec non sunt in nostra manu; illud doleo, quae inpensa faciendast, in eius partem te miseram et despoliatam venire. Quodsi conficitur negotium, omnia consequemur; sin eadem nos fortuna premet, etiamne reliquias tuas misera proicies? Obsecro te, mea vita, quod ad sumptum attinet, sine alios, qui possunt, si modo volunt, sustinere et vale-

tudinem istam infirmam, si me amas, noli vexare. Nam mihi ante oculos dies noctesque versaris; omnis labores te excipere video; timeo, ut sustineas. Sed video in te esse omnia. Quare, ut id, quod speras et quod agis, consequamur, servi valetudini. Ego, ad quos 4
scribam, nescio, nisi ad eos, qui ad me scribunt, aut ad eos, de quibus ad me vos aliquid scribitis. Longius, quoniam ita vobis placet, non discedam; sed velim quam saepissime litteras mittatis, praesertim si quid est firmius, quod speremus. Valete, mea desideria, valete. D. a. d. III Non. Oct. Thessalonica.

III.

Scr. Dyrrhachi pr. K. Dec. a. 696 (58).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE ET TULLIAE ET CICERONI.

Accepi ab Aristocrito tris epistolas, quas ego la- 1
crimis prope delevi: conficior enim maerore, mea Terentia, nec meae me miseriae magis excruciant quam tuae vestraeque; ego autem hoc miserior sum quam tu, quae es miserruma, quod ipsa calamitas communis est utriusque nostrum, sed culpa mea propria est. Meum fuit officium vel legatione vitare periculum vel diligentia et copiis resistere vel cadere fortiter. Hoc miserius, turpius, indignius nobis nihil fuit. Quare cum 2
dolore conficior tum etiam pudore; pudet enim me uxori meae optimae, suavissimis liberis virtutem et diligentiam non praestitisse. Nam mi ante oculos dies noctesque versatur squalor vester et maeror et infirmitas valetudinis tuae, spes autem salutis pertenuis ostenditur. Inimici sunt multi, invidi paene omnes; eicere nos magnum fuit, excludere facile est. Sed tamen, quam diu vos eritis in spe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidisse videantur.

Ut tuto sim, quod laboras, id mihi nunc facillimum 3
est, quem etiam inimici volunt vivere in tantis mise-

riis; ego tamen faciam, quae praecipis. Amicis, quibus voluisti, egi gratias et eas litteras Dexippo dedi meque de eorum officio scripsi a te certiorem esse factum. Pisonem nostrum mirifico esse studio in nos et officio et ego perspicio et omnes praedicant. Di faxint, ut tali genero mihi praesenti tecum simul et cum liberis nostris frui liceat! Nunc spes reliqua est in novis tr. pl. et in primis quidem diebus; nam, si
4 inveterarit, actum est. Ea re ad te statim Aristocritum misi, ut ad me continuo initia rerum et rationem totius negotii posses scribere; etsi Dexippo quoque ita imperavi, statim ut recurreret, et ad fratrem misi, ut crebro tabellarios mitteret. Nam ego eo nomine sum Dyrrhachi hoc tempore, ut quam celerrime, quid agatur, audiam, et sum tuto: civitas enim haec semper a me defensast. Cum inimici nostri venire dicentur, tum in Epirum ibo.

5 Quod scribis te, si velim, ad me venturam, ego vero, cum sciam magnam partem istius oneris abs te sustineri, te istic esse volo. Si perficitis, quod agitis, me ad vos venire oportet: sin autem — sed nihil opus est reliqua scribere. Ex primis aut summum secundis litteris tuis constituere poterimus, quid nobis faciendum sit; tu modo ad me velim omnia diligentissime perscribas: etsi magis iam rem quam litteras debeo expectare. Cura, ut valeas et ita tibi persuadeas, mihi te carius nihil esse nec umquam fuisse. Vale, mea Terentia: quam ego videre videor itaque debilitor lacrimis. Vale. Pr. K. Dec.

IV.

Scr. Brundisi pr. K. Mai. a. 696 (58).

TULLIUS S. D. TERENTIAE ET TULLIAE ET CICERONI SUIS.

1 Ego minus saepe do ad vos litteras, quam possum, propterea quod cum omnia mihi tempora sunt misera,

tum vero, cum aut scribo ad vos aut vestras lego, conficior lacrimis sic, ut ferre non possim. Quodutinam minus vitae cupidi fuissemus! certe nihil aut non multum in vita mali vidissemus. Quodsi nos ad aliquam alicuius commodi aliquando recuperandi spem fortuna reservavit, minus est erratum a nobis; si haec mala fixa sunt, ego vero te quam primum, mea vita, cupio videre et in tuo conplexu emori, quoniam neque dii, quos tu castissime coluisti, neque homines, quibus ego semper servivi, nobis gratiam rettulerunt.

Nos Brundisi apud M. Laenium Flaccum dies XIII 2
fuimus, virum optimum, qui periculum fortunarum et capitis sui prae mea salute neglexit neque legis improbissimae poena deductus est, quo minus hospitii et amicitiae ius officiumque praestaret. Huic utinam aliquando gratiam referre possimus! habebimus quidem semper. Brundisio profecti sumus a. d. II K. Mai.; per 3
Macedoniam Cyzicum petebamus.

O me perditum, o afflictum! Quid nunc rogem te, ut venias, mulierem aegram et corpore et animo confectam? Non rogem? sine te igitur sim? Opinor, sic agam: Si est spes nostri reditus, eam confirmes et rem adiuves; sin, ut ego metuo, transactum est, quoquo modo potes, ad me fac venias. Unum hoc scito: Si te habebo, non mihi videbor plane perisse. Sed quid Tulliola mea fiet? Iam id vos videte; mihi dest consilium. Sed certe, quoquo modo se res habebit, illius misellae et matrimonio et famae serviendum est. Quid? Cicero meus quid aget? Iste vero sit in sinu semper et complexu meo. Non queo plura iam scribere: impedit maeror. Tu quid egeris, nescio; utrum aliquid teneas an, quod metuo, plane sis spoliata. Pisonem, 4
ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata nihil est quod te moveat. Primum tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quisque esset meritus; est autem in officio adhuc Orpheus, praeterea magnopere nemo: ceterorum servorum ea causa est, ut,

si res a nobis abisset, liberti nostri essent, si optinere potuissent; sin ad nos pertinerent, servirent praeterquam oppido pauci. Sed haec minora sunt.

5 Tu quod me hortaris, ut animo sim magno et spem habeam recuperandae salutis, id velim sit eius modi, ut recte sperare possimus. Nunc miser quando tuas iam litteras accipiam? quis ad me perferet? Quas ego exspectassem Brundisi, si esset licitum per nautas, qui tempestatem praetermittere noluerunt. Quod reliquum est, sustenta te, mea Terentia, ut potes honestissime. Viximus, floruimus; non vitium nostrum, sed virtus nostra nos adflixit; peccatum est nullum, nisi quod non una animam cum ornamentis amisimus. Sed, si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere, cetera, quamquam ferenda non sunt, feramus. Atque ego,
6 qui te confirmo, ipse me non possum. Clodium Philhetaerum, quod valetudine oculorum impediebatur, hominem fidelem, remisi. Salustius officio vincit omnes. Pescennius est perbenivolus nobis; quem semper spero tui fore observantem. Sicca dixerat se mecum fore, sed Brundisio discessit. Cura, quod potes, ut valeas et sic existimes, me vehementius tua miseria quam mea commoveri. Mea Terentia, fidissima atque optima uxor, et mea carissima filiola et spes reliqua nostra, Cicero, valete. Pr. K. Mai. Brundisio.

V.

Scr. Athenis a. d. XVII K. Novemb. a. 704 (50).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

1 Si tu et Tullia, lux nostra, valetis, ego et suavissimus Cicero valemus. Pr. Idus Oct. Athenas venimus, cum sane adversis ventis usi essemus tardeque et incommode navigassemus. De nave exeuntibus nobis Acustus cum litteris praesto fuit uno et vicesimo die sane strenue. Accepi tuas litteras, quibus intellexi te

vereri, ne superiores mihi redditae non essent. Omnes sunt redditae, diligentissimeque a te perscripta sunt omnia, idque mihi gratissimum fuit. Neque sum admiratus hanc epistolam, quam Acastus attulit, brevem fuisse: iam enim me ipsum exspectas sive nos ipsos, qui quidem quam primum ad vos venire cupimus, etsi, in quam rem p. veniamus, intellego. Cognovi enim ex multorum amicorum litteris, quas attulit Acastus, ad arma rem spectare, ut mihi, cum venero, dissimulare non liceat, quid sentiam. Sed, quoniam subeunda fortunast, eo citius dabimus operam ut veniamus, quo facilius de tota re deliberemus. Tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longissime poteris, obviam nobis prodeas.

De hereditate Preciana (quae quidem mihi magno 2
dolori est: valde enim illum amavi) sed hoc velim cures, si auctio ante meum adventum fiet, ut Pomponius aut, si is minus poterit, Camillus nostrum negotium curet: nos, cum salvi venerimus, reliqua per nos agemus; sin tu iam Roma profecta eris, tamen curabis, ut hoc ita fiat. Nos, si dii adiuvabunt, circiter Idus Nov. in Italia speramus fore. Vos, mea suavissima et optatissima Terentia, si nos amatis, curate, ut valeatis. Vale. Athenis a. d. XVII K. Novemb.

VI.

Scr. Dyrrhachi Id. Quinct. a. 706 (48).

SUIS S. DICIT.

Nec saepe est, cui litteras demus, nec rem habemus ullam, quam scribere velimus. Ex tuis litteris, quas proxime accepi, cognovi praedium nullum venire potuisse. Quare videatis velim, quo modo satis fiat ei, cui scitis me satis fieri velle. Quod nostra tibi gratias agit, id ego non miror te mereri, ut ea tibi merito tuo gratias agere possit. Pollicem, si adhuc

non est profectus, quam primum fac extrudas. Cura, ut valeas. Idib. Quinct.

VII.

Scr. in portu Caietano nave conscensa VII Id. Iun. a. 705 (49).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. P.

1 Omnis molestias et sollicitudines, quibus et te mi-
serrimam habui, id quod mihi molestissimum est, et
Tulliolam, quae nobis nostra vita dulcior est, deposui
et eieci. Quid causae autem fuerit, postridie intellexi,
quam a vobis discessi. Χολὴν ἄκρατον noctu eieci: sta-
tim ita sum levatus, ut mihi deus aliquis medicinam
fecisse videatur; cui quidem tu deo, quem ad modum
soles, pie et caste satis facies [id est Apollini et Aescu-
2 lapio]. Navem spero nos valde bonam habere. In
eam simulatque conscendi, haec scripsi. Deinde con-
scribam ad nostros familiares multas epistulas, quibus
te et Tulliolam nostram diligentissime commendabo.
Cohortarer vos, quo animo fortiores essetis, nisi vos
fortiores cognossem quam quemquam virum. Et tamen
eius modi spero negotia esse, ut et vos istic commo-
dissime sperem esse et me aliquando cum similibus
3 nostri rem p. defensuros. Tu primum valetudinem
tuam velim cures; deinde, si tibi videbitur, villis iis
utere, quae longissime aberunt a militibus. Fundo
Arpinati bene poteris uti cum familia urbana, si annona
carior fuerit. Cicero bellissimus tibi salutem plurimam
dicit. Etiam atque etiam vale. D. VII Idus Iun.

VIII.

Scr. Brundisi a. d. IV Non. Iun. a. 707 (47).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S.

Si vales, bene est, ego valeo. Valetudinem tuam velim cures diligentissime. Nam mihi et scriptum et

nuntiatum est te in febrim subito incidisse. Quod celeriter me fecisti de Caesaris litteris certiorem, fecisti mihi gratum. Item posthac, si quid opus erit, si quid acciderit novi, facies, ut sciam. Cura, ut valeas. Vale. D. IIII Non. Iun.

IX.

Scr. Brundisi a. 706 (48) a. d. XVI K. Ian.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. P.

Ad ceteras meas miserias accessit dolor et de Dolabellae valetudine et de Tulliae. Omnino de omnibus rebus nec quid consilii capiam nec quid faciam, scio. Tu velim tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

X.

Scr. Brundisi VII Id. Quinct. a. 707 (47).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quid fieri placeret, scripsi ad Pomponium serius, quam oportuit. Cum eo si locuta eris, intelleges, quid fieri velim; apertius scribi, quoniam ad illum scripseram, necesse non fuit. De ea re et de ceteris rebus quam primum velim nobis litteras mittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. VII Idus Quintiles.

XI.

Scr. Brundisi XVII K. Quinct. a. 707 (47).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. v. b. e. v. Tullia nostra venit ad me pr. Idus Iun. Cuius summa virtute et singulari humanitate graviore etiam sum dolore adfectus nostra factum esse neglegentia, ut longe alia in fortuna esset, atque eius pietas ac dignitas postulabat. Nobis erat in animo

Ciceronem ad Caesarem mittere et cum eo Cn. Sallustium. Si profectus erit, faciam te certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XVII K. Quinctiles.

XII.

Scr. Brundisi prid. Non. Novemb. a. 706 (48).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

Quod nos in Italiam salvos venisse gaudes, perpetuo gaudeas velim; sed perturbati dolore animi magnisque iniuriis metuo ne id consilii ceperimus, quod non facile explicare possimus. Quare, quantum potes, adiuva: quid autem possis, mihi in mentem non venit. In viam quod te des hoc tempore, nihil est. Et longum est iter et non tutum, et non video, quid prodesse possis, si veneris. Vale. D. pr. Non. Nov. Brundisio.

XIII.

Scr. Brundisi VI Id. Quinct. a. 707 (47).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

Quod scripsi ad te proximis litteris de nuntio remittendo, quae sit istius vis hoc tempore et quae concitatio multitudinis, ignoro. Si metuendus iratus est, quiesces; tamen ab illo fortasse nascetur. Totum iudicabis quale sit, et, quod in miserrimis rebus minime miserum putabis, id facies. Vale. VI Id. Quinctilis.

XIV.

Scr. Menturnis VIII K. Febr. a. 705 (49).

TULLIUS TERENTIAE ET PATER TULLIAE, DUABUS ANIMIS SUIS, ET CICERO MATRI OPTIMAE, SUAVISSIMAE SORORI S. P. D.

1 Si vos valetis, nos valemus. Vestrum iam consilium est, non solum meum, quid sit vobis faciendum.

Si ille Romam modeste venturus est, recte in praesentia domi esse potestis; sin homo amens diripiendam urbem daturus est, vereor, ut Dolabella ipse satis nobis prodesse possit. Etiam illud metuo, ne iam intercludamur, ut, cum velitis exire, non liceat. Reliquum est, quod ipsae optime considerabitis, vestri similes feminae sintne Romae; si enim non sunt, videndum est, ut honeste vos esse possitis. Quo modo quidem nunc se res habet, modo ut haec nobis loca tenere liceat, bellissime vel mecum vel in nostris praediis esse poteritis. Etiam illud verendum est, ne brevi tempore fames in urbe sit. His de rebus velim cum 2
Pomponio, cum Camillo, cum quibus vobis videbitur, consideretis, ad summam animo forti sitis. Labienus rem meliorem fecit; adiuvat etiam Piso, quod ab urbe discedit et sceleris condemnat generum suum. Vos, meae carissimae animae, quam saepissime ad me scribite, et vos quid agatis, et quid istic agatur. Quintus pater et filius et Rufus vobis s. d. Valete. VIII K. [Quinct.] Menturnis.

XV.

Scr. Brundisi XII K. Quinct. a. 707 (47).

TULLIUS S. D. TERENTIAE.

Si vales, benest. Constitueramus, ut ad te antea scripseram, obviam Ciceronem Caesari mittere, sed mutavimus consilium, quia de illius adventu nihil audiebamus. De ceteris rebus, etsi nihil erat novi, tamen, quid velimus et quid hoc tempore putemus opus esse, ex Sicca poteris cognoscere. Tulliam adhuc mecum teneo. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. XII K. Quinctiles.

XVI.

Scr. Brundisi pr. Non. Ian. a. 707 (47).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. Etsi eius modi tempora nostra sunt, ut nihil habeam, quod aut a te litterarum exspectem aut ipse ad te scribam, tamen nescio quo modo et ipse vestras litteras exspecto et scribo ad vos, cum habeo, qui ferat.

Volumnia debuit in te officiosior esse, quam fuit, et id ipsum, quod fecit, potuit diligentius facere et cautius. Quamquam alia sunt, quae magis curemus magisque doleamus, quae me ita conficiunt, ut ii voluerunt, qui me de mea sententia detruserunt. Cura, ut valeas. Pr. Non. Ian.

XVII.

Scr. Brundisi a. 706 (48) circ. XII K. Ian.

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. Si quid haberem, quod ad te scriberem, facerem id et pluribus verbis et saepius. Nunc, quae sint negotia, vides: ego autem quo modo sim adfectus, ex Lepta et Trebatio poteris cognoscere. Tu fac, ut tuam et Tulliae valetudinem cures. Vale.

XVIII.

Scr. Formiis IX K. Febr. a. 705 (49).

TULLIUS TERENTIAE SUAE ET PATER SUAVISSIMAE FILIAE, CICERO MATRI ET SORORI S. D. P.

1 Considerandum vobis etiam atque etiam, animae meae, diligenter puto, quid faciatis, Romaene sitis an mecum an aliquo tuto loco: id non solum meum consilium est, sed etiam vestrum. Mihi veniunt in

mentem haec, Romae vos esse tuto posse per Dola-
bellam, eamque rem posse nobis adiumento esse, si
quae vis aut si quae rapinae fieri coeperint. Sed rur-
sus illud me movet, quod video omnis bonos abesse
Roma et eos mulieres suas secum habere. Haec autem
regio, in qua ego sum, nostrorum est cum oppidorum
tum etiam praediorum, ut et multum esse mecum et,
cum abieritis, commode et in nostris esse possitis.
Mihi plane non satis constat adhuc, utrum sit melius. 2
Vos videte, quid aliae faciant isto loco feminae, et ne,
cum velitis, exire non liceat. Id velim diligenter eti-
am atque etiam vobiscum et cum amicis consideretis.
Domus ut propugnacula et praesidium habeat, Philo-
timo dicetis; et velim tabellarios instituatis certos, ut
cotidie aliquas a vobis litteras accipiam; maxime au-
tem date operam, ut valeatis, si nos vultis valere.
VIIII K. Formiis.

XIX.

Scr. Brundisi IV K. Dec. a. 706 (48).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

In maximis meis doloribus excruciat me valetudo Tulliae nostrae, de qua nihil est quod ad te plura scribam; tibi enim aeque magnae curae esse certo scio. Quod me propius vultis accedere, video ita esse faciendum et iam ante fecissem, sed me multa impediverunt, quae ne nunc quidem expedita sunt. Sed a Pomponio expecto litteras; quas ad me quam primum perferendas cures velim. Da operam, ut valeas.

XX.

Scr. de Venusino K. Oct. a. 707 (47).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

In Tusculanum nos venturos putamus aut Nonis aut postridie. Ibi ut sint omnia parata (plures enim

fortasse nobiscum erunt, et, ut arbitror, diutius ibi commorabimur); labrum si in balineo non est, ut sit, item cetera, quae sunt ad victum et ad valetudinem necessaria. Vale. K. Oct. de Venusino.

XXI.

Scr. Brundisi paulo post a. d. III Non. Iun. a. 707 (47).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. Da operam, ut convalescas, quod opus erit, ut res tempusque postulat, provideas atque administres et ad me de omnibus rebus quam saepissime litteras mittas. Vale.

XXII.

Scr. Brundisi K. Sept. a. 707 (47).

TULLIUS S. D. TERENTIAE SUAE.

S. v. b. e. v. Nos cotidie tabellarios nostros exspectamus. Qui si venerint, fortasse erimus certiores, quid nobis faciendum sit, faciemusque te statim certiorem. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. K. Septemb.

XXIII.

Scr. Brundisi prid. Id. Sext. a. 707 (47).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. Redditae mihi tandem sunt a Caesare litterae satis liberales, et ipse opinione celerius venturus esse dicitur. Cui utrum obviam procedam an hic eum exspectem, cum constituero, faciam te certiorem. Tabellarios mihi velim quam primum remittas. Valetudinem tuam cura diligenter. Vale. D. pr. Id. Sext.

XXIV.

Scr. Brundisi III Id. Sext. a. 707 (47).

TULLIUS TERENTIAE SUAE S. D.

S. v. b. e. v. Nos neque de Caesaris adventu neque de litteris, quas Philotimus habere dicitur, quicquam adhuc certi habemus. Si quid erit certi, faciam te statim certiorem. Valetudinem tuam fac ut cures. Vale. III Idus Sextilis.

LIBER QUINTUS DECIMUS

AD SENATUM ET CETEROS.

I.

Scr. in Cilicia XIV K. Oct. a. 703 (51).

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS., PR., TR. PL., SENATUI.

1 S. v. v. b. e. e. q. v. Etsi non dubie mihi nuntiabatur Parthos transisse Euphratem cum omnibus fere suis copiis, tamen, quod arbitrabar a M. Bibulo procos. certiora de his rebus ad vos scribi posse, statuebam mihi non necesse esse publice scribere ea, quae de alterius provincia nuntiarentur. Postea vero quam certissimis auctoribus, legatis, nuntiis, litteris, sum certior factus, vel quod tanta res erat, vel quod nondum audieramus Bibulum in Syriam venisse, vel quia administratio huius belli mihi cum Bibulo paene est communis, quae ad me delata essent, scribenda ad vos putavi.

2 Regis Antiochi Commageni legati primi mihi nuntiarunt Parthorum magnas copias Euphratem transire coepisse. Quo nuntio allato, cum essent non nulli, qui ei regi minorem fidem habendam putarent, statui exspectandum esse, si quid certius adferretur. A. d. XIII K. Oct., cum exercitum in Ciliciam ducerem, in finibus Lycaoniae et Cappadociae mihi litterae redditae sunt a Tarcondimoto, qui fidelissimus socius trans Taurum amicissimusque p. R. existimatur, Pacorum,

Orodi, regis Parthorum, filium, cum permagno equitatu Parthico transisse Euphratem et castra posuisse Tybae, magnumque tumultum esse in provincia Syria excitatum. Eodem die ab Iamblicho, phylarcho Arabum, quem homines opinantur bene sentire amicumque esse rei p. nostrae, litterae de isdem rebus mihi redditae sunt. His rebus allatis, etsi intellegebam socios 3
infirme animatos esse et novarum rerum exspectatione suspensos, sperabam tamen eos, ad quos iam accesseram, quique nostram mansuetudinem integritatemque perspexerant, amiciores p. R. esse factos, Ciliciam autem firmiorem fore, si aequitatis nostrae particeps facta esset. Et ob eam causam, et ut opprimerentur ii, qui ex Cilicum gente in armis essent, et ut hostis is, qui esset in Syria, sciret exercitum p. R. non modo non cedere iis nuntiis allatis, sed etiam propius accedere, exercitum ad Taurum institui ducere.

Sed, si quid apud vos auctoritas mea ponderis ha- 4
bet, in iis praesertim rebus, quas vos audistis, ego paene cerno, magno opere vos et hortor et moneo, ut his provinciis serius vos quidem, quam decuit, sed aliquando tamen consulatis. Nos quem ad modum instructos et quibus praesidiis munitos ad tanti belli opinionem miseritis, non estis ignari. Quod ego negotium non stultitia occaecatus, sed verecundia deterritus non recusavi: neque enim umquam ullum periculum tantum putavi, quod supterfugere mallem quam vestrae auctoritati optemperare. Hoc autem tempore res sese 5
sic habet, ut, nisi exercitum tantum, quantum ad maximum bellum mittere soletis, mature in has provincias miseritis, summum periculum sit, ne amittendae sint omnes eae provinciae, quibus vectigalia p. R. continentur. Quam ob rem autem in hoc provinciali dilectu spem habeatis aliquam, causa nullast. Neque multi sunt, et diffugiunt, qui sunt, metu oblato: et, quod genus hoc militum sit, iudicavit vir fortissimus, M. Bibulus, in Asia, qui, cum vos ei permisissetis,

dilectum habere noluerit. Nam sociorum auxilia propter acerbitatem atque iniurias imperii nostri aut ita imbecilla sunt, ut non multum nos iuvare possint, aut ita alienata a nobis, ut neque exspectandum ab iis
6 neque committendum iis quicquam esse videatur. Regis Deiotari et voluntatem et copias, quantaecumque sunt, nostras esse duco; Cappadocia est inanis, reliqui reges tyrannique neque opibus satis firmi nec voluntate sunt. Mihi in hac paucitate militum animus certe non deerit, spero ne consilium quidem; quid casurum sit, incertum est. Utinam saluti nostrae consulere possimus! dignitati certe consulemus.

II.

Scr. in castris ad Cybistra vel XI vel X K. Oct. a. 703 (51).

M. TULLIUS M. F. CICERO PROCOS. S. D. COS., PR., TR. PL., SENATUI.

1 S. v. v. b. e. e. q. v. Cum pr. K. Sext. in provinciam venissem neque maturius propter itinerum et navigationum difficultatem venire potuissem, maxime convenire officio meo reique p. conducere putavi parare ea, quae ad exercitum quaeque ad rem militarem pertinerent. Quae cum essent a me cura magis et diligentia quam facultate et copia constituta, nuntiique et litterae de bello a Parthis in provinciam Syriam inlato cotidie fere adferrentur, iter mihi faciendum per Lycaoniam et per Isauros et per Cappadociam arbitratus sum. Erat enim magna suspicio Parthos, si ex Syria egredi atque inrumpere in meam provinciam conarentur, iter eos per Cappadociam, quod ea maxime
2 pateret, esse facturos. Itaque cum exercitu per Cappadociae partem eam, quae cum Cilicia continens est, iter feci castraque ad Cybistra, quod oppidum est ad montem Taurum, locavi, ut Artuasdes, rex Armenius, quocumque animo esset, sciret non procul a suis fini-

bus exercitum p. R. esse, et Deiotarum, fidelissimum regem atque amicissimum rei p. nostrae, maxime coniunctum haberem, cuius et consilio et opibus adiuvari posset res p.

Quo cum in loco castra haberem equitatumque in 3
Ciliciam misissem, ut et meus adventus iis civitatibus, quae in ea parte essent, nuntiatus firmiores animos omnium faceret, et ego mature, quid ageretur in Syria, scire possem, tempus eius tridui, quod in iis castris morabar, in magno officio et necessario mihi ponendum putavi. Cum enim vestra auctoritas intercessisset, 4
ut ego regem Ariobarzanem Eusebem et Philorhomaeum tuerer eiusque regis salutem et incolumitatem regnumque defenderem, regi regnoque praesidio essem, adiunxissetisque salutem eius regis populo senatuique magnae curae esse, quod nullo umquam de rege decretum esset a nostro ordine, existimavi me iudicium vestrum ad regem deferre debere eique praesidium meum et fidem et diligentiam polliceri, ut, quoniam salus ipsius, incolumitas regni mihi commendata esset a vobis, diceret, si quid vellet.

Quae cum essem in consilio meo cum rege locu- 5
tus, initio ille orationis suae vobis maximas, ut debuit, deinde etiam mihi gratias egit, quod ei permagnum et perhonorificum videbatur senatui p. q. R. tantae curae esse salutem suam, meque tantam diligentiam adhibere, ut et mea fides et commendationis vestrae auctoritas perspici posset. Atque ille primo, quod mihi maximae laetitiae fuit, ita mecum locutus est, ut nullas insidias neque vitae suae neque regno diceret se aut intellegere fieri aut etiam suspicari. Cum ego ei gratulatus essem idque me gaudere dixissem et tamen adulescentem essem cohortatus, ut recordaretur casum illum interitus paterni et vigilanter se tueretur atque admonitu senatus consuleret saluti suae, tum a me discessit in oppidum Cybistra.

Postero autem die cum Ariarathe, fratre suo, et 6

cum paternis amicis maioribus natu ad me in castra venit perturbatusque et flens, cum idem et frater faceret et amici, meam fidem, vestram commendationem inplorare coepit. Cum admirarer, quid accidisset novi, dixit ad se indicia manifestarum insidiarum esse delata, quae essent ante adventum meum occultata, quod ii, qui ea patefacere possent, propter metum reticuissent. Eo autem tempore spe mei praesidii compluris ea, quae scirent, audacter ad se detulisse: in iis amantissimum sui, summa pietate praeditum fratrem dicere (ea quae is me quoque audiente dicebat) se sollicitatum esse, ut regnare vellet; id vivo fratre suo accipere non potuisse; se tamen ante illud tempus eam rem numquam in medium propter periculi metum protulisse. Quae cum esset locutus, monui regem, ut omnem diligentiam ad se conservandum adhiberet, amicosque [in] patris eius atque avi iudicio probatos hortatus sum, regis sui vitam docti casu acerbissimo patris eius
7 omni cura custodiaque defenderent. Cum rex a me equitatum cohortisque de exercitu meo postularet, etsi intellegebam vestro senatus consulto non modo posse me id facere, sed etiam debere, tamen, cum res p. postularet propter cotidianos ex Syria nuntios, ut quam primum exercitum ad Ciliciae fines adducerem, cumque mihi rex patefactis iam insidiis non egere exercitu p. R., sed posse *se* suis opibus defendere videretur, illum cohortatus sum, ut in sua vita conservanda primum regnare disceret: a quibus perspexisset sibi insidias paratas, in eos uteretur iure regio: poena adficeret eos, quos necesse esset, reliquos metu liberaret; praesidio exercitus mei ad eorum, qui in culpa essent, timorem potius quam ad contentionem uteretur; fore autem ut omnes, quoniam senatus consultum nossent, intellegerent me regi, si opus esset, ex auctoritate vestra praesidio futurum.

8 Ita confirmato illo ex eo loco castra movi: iter in Ciliciam facere institui, cum hac opinione e Cappadocia

discederem, ut consilio vestro, casu incredibili ac paene divino regem, quem vos honorificentissime appellassetis nullo postulante quemque meae fidei commendassetis et cuius salutem magnae vobis curae esse decressetis, meus adventus praesentibus insidiis liberarit. Quod ad vos a me scribi non alienum putavi, *ut* intellegeretis ex iis, quae paene acciderunt, vos multo ante, ne ea acciderent, providisse, eoque vos studiosius feci certiores, quod in rege Ariobarzane ea mihi signa videor virtutis, ingenii, fidei benevolentiaeque erga vos perspexisse, ut non sine causa tantam curam in eius vos salutem diligentiamque videamini contulisse.

III.

Scr. in castris ad Iconium III Non. Sept. aut paulo post a. 703 (51).

M. CICERO S. D. M. CATONI.

Cum ad me legati missi ab Antiocho Commageno 1
venissent in castra ad Iconium a. d. III Non. Sept.,
iique mihi nuntiassent regis Parthorum filium, quo-
cum esset nupta regis Armeniorum soror, ad Euphra-
tem cum maximis Parthorum copiis multarumque
praeterea gentium magna manu venisse Euphratem-
que iam transire coepisse, dicique Armenium regem
in Cappadociam inpetum esse facturum, putavi pro
nostra necessitudine me hoc ad te scribere oportere.
Publice propter duas causas nihil scripsi, quod et 2
ipsum Commagenum legati dicebant ad senatum sta-
tim nuntios litterasque misisse, et existimabam M.
Bibulum procos., qui circiter Idus Sext. ab Epheso
in Syriam navibus profectus erat, quod secundos ven-
tos habuisset, iam in provinciam suam pervenisse;
cuius litteris omnia certiora perlatum iri ad senatum
putabam. Mihi ut in eius modi re tantoque bello ma-
ximae curae est, ut, quae copiis et opibus tenere vix
possumus, ea mansuetudine et continentia nostra, socio-

rum fidelitate tueamur. Tu velim, ut consuesti, nos apsentis diligas et defendas.

IV.

Scr. Tarsi vel ex. a. 703 (51) vel in. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. M. CATONI.

1 Summa tua auctoritas fecit meumque perpetuum de tua singulari virtute iudicium, ut magni mea interesse putarem et res eas, quas gessissem, tibi notas esse et non ignorari a te, qua aequitate et continentia tuerer socios provinciamque administarem. Iis enim a te cognitis arbitrabar facilius me tibi, quae vellem, probaturum.

2 Cum in provinciam pr. K. Sext. venissem et propter anni tempus ad exercitum mihi confestim esse eundum viderem, biduum Laodiciae fui, deinde Apameae quadriduum, triduum Synnadis, totidem dies Philomeli. Quibus in oppidis cum magni conventus fuissent, multas civitates acerbissimis tributis et gravissimis usuris et falso aere alieno liberavi. Cumque ante adventum meum seditione quadam exercitus esset dissipatus, quinque cohortes sine legato, sine tribuno militum, denique etiam sine centurione ullo apud Philomelium consedissent, reliquus exercitus esset in Lycaonia, M. Anneio legato imperavi, ut eas quinque cohortes ad reliquum exercitum duceret coactoque in unum locum
3 exercitu castra in Lycaonia apud Iconium faceret. Quod cum ab illo diligenter esset factum, ego in castra a. d. VII K. Sept. veni, cum interea superioribus diebus ex s. c. et evocatorum firmam manum et equitatum sane idoneum et populorum liberorum regumque sociorum auxilia voluntaria comparavissem. Interim, cum exercitu lustrato iter in Ciliciam facere coepissem, K. Sept. legati a rege Commageno ad me missi pertumultuose neque tamen non vere Parthos in Syriam
4 transisse nuntiaverunt; quo audito vehementer sum com-

motus cum de Syria tum de mea provincia, de reliqua denique Asia. Itaque exercitum mihi ducendum per Cappadociae regionem eam, quae Ciliciam attingeret, putavi. Nam, si me in Ciliciam demisissem, Ciliciam quidem ipsam propter montis Amani naturam facile tenuissem (duo sunt enim aditus in Ciliciam ex Syria, quorum uterque parvis praesidiis propter angustias intercludi potest, nec est quicquam Cilicia contra Syriam munitius), sed me Cappadocia movebat, quae patet a Syria regesque habet finitumos, qui etiamsi sunt clam amici nobis, tamen aperte Parthis inimici esse non audent. Itaque in Cappadocia extrema non longe a Tauro apud oppidum Cybistra castra feci, ut et Ciliciam tuerer et Cappadociam tenens nova finitimorum consilia impedirem.

Interea in hoc tanto motu tantaque exspectatione 5
maximi belli rex Deiotarus, cui non sine causa plurimum semper et meo et tuo et senatus iudicio tributum est, vir cum benevolentia et fide erga populum R. singulari tum praestanti magnitudine et animi et consilii, legatos ad me misit se cum omnibus suis copiis in mea castra esse venturum. Cuius ego studio officioque commotus egi ei per litteras gratias, idque ut maturaret, hortatus sum. Cum autem ad Cybistra 6
propter rationem belli quinque dies essem moratus, regem Ariobarzanem, cuius salutem a senatu te auctore commendatam habebam, praesentibus insidiis necopinantem liberavi neque solum ei saluti fui, sed etiam curavi, ut cum auctoritate regnaret. Metram et, eum quem tu mihi diligenter commendaras, Athenaeum inportunitate Athenaidis exsilio multatos *in* maxima apud regem auctoritate gratiaque constitui, cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, adulescens et equitatu et peditatu et pecunia paratus † et toto iis, qui novari aliquid volebant, perfeci, ut e regno ille discederet, rexque sine tumultu ac sine armis omni

auctoritate aulae communita regnum cum dignitate optineret.

7 Interea cognovi multorum litteris atque nuntiis magnas Parthorum copias *et* Arabum ad oppidum Antiocheam accessisse magnumque eorum equitatum, qui in Ciliciam transisset, ab equitum meorum turmis et a cohorte praetoria, quae erat Epiphaneae praesidii causa, occidione occisum. Quare, cum viderem a Cappadocia Parthorum copias aversas non longe a finibus esse Ciliciae, quam potui maximis itineribus, ad Amanum exercitum duxi. Quo ut veni, hostem ab Antiochea recessisse, Bibulum Antiocheae esse cognovi. Deiotarum confestim iam ad me venientem cum magno et firmo equitatu et peditatu et cum omnibus suis copiis certiorem feci non videri esse causam, cur abesset a regno, meque ad eum, si quid novi forte accidisset, statim litteras nuntiosque missurum esse.

8 Cumque eo animo venissem, ut utrique provinciae, si ita tempus ferret, subvenirem, tum id, quod iam ante statueram vehementer interesse utriusque provinciae, pacare Amanum et perpetuum hostem ex eo monte tollere, agere perrexi. Cumque me discedere ab eo monte simulassem et alias partis Ciliciae petere abessemque ab Amano iter unius diei et castra apud Epiphaneam fecissem, a. d. IIII Id. Oct., cum advesperasceret, expedito exercitu ita noctu iter feci, ut a. d. III Id. Oct., cum lucisceret, in Amanum ascenderem, distributisque cohortibus et auxiliis, cum aliis Quintus frater legatus mecum simul, aliis C. Pomptinus legatus, reliquis M. Anneius et L. Tullius legati praeessent, plerosque necopinantis oppressimus, qui occisi captique

9 sunt interclusi fuga. Eranam autem, quae fuit non vici instar, sed urbis, quod erat Amani caput, itemque Sepyram et Commorim acriter et diu repugnantibus Pomptino illam partem Amani tenente ex antelucano tempore usque ad horam diei X magna multitudine hostium occisa cepimus castellaque vi capta conplura

incendimus. His rebus ita gestis castra in radicibus 9
Amani habuimus apud Aras Alexandri quadriduum et
in reliquiis Amani delendis agrisque vastandis, quae
pars eius montis meae provinciae est, id tempus omne
consumpsimus. Confectis his rebus ad oppidum Eleu- 10
therocilicum Pindenissum exercitum adduxi. Quod
cum esset altissimo et munitissimo loco ab iisque in-
coleretur, qui ne regibus quidem umquam paruissent,
cum et fugitivos reciperent et Parthorum adventum
acerrime exspectarent, ad existimationem imperii per-
tinere arbitratus sum comprimere eorum audaciam,
quo facilius etiam ceterorum animi, qui alieni essent
ab imperio nostro, frangerentur. Vallo et fossa cir-
cumdedi, sex castellis castrisque maximis saepsi, ag-
gere, viniis, turribus oppugnavi ususque tormentis
multis, multis sagittariis magno labore meo, sine ulla
molestia sumptuve sociorum septimo quinquagensimo
die rem confeci, ut omnibus partibus urbis disturbatis
aut incensis compulsi in potestatem meam pervenirent.
His erant finitimi pari scelere et audacia Tebarani.
Ab iis Pindenisso capto obsides accepi: exercitum in
hiberna dimisi: Quintum fratrem negotio praeposui,
ut in vicis aut captis aut male pacatis exercitus con-
locaretur.

Nunc velim sic tibi persuadeas, si de iis rebus ad 11
senatum relatum sit, me existimaturum summam mihi
laudem tributam, si tu honorem meum sententia tua
comprobaris, idque, etsi talibus de rebus gravissimos
homines et rogare solere et rogari scio, tamen admo-
nendum potius te a me quam rogandum puto. Tu es
enim is, qui me tuis sententiis saepissime ornasti, qui
oratione, qui praedicatione, qui summis laudibus in
senatu, in contionibus ad caelum extulisti: cuius ego
semper tanta esse verborum pondera putavi, ut uno
verbo tuo cum mea laude coniuncto omnia adsequi me
arbitrarer; te denique memini, cum cuidam clarissimo
atque optimo viro supplicationem non decerneres, dicere

te decreturum, si referretur ob eas res, quas is consul in urbe gessisset: tu idem mihi supplicationem decrevisti togato non ut multis re p. bene gesta, sed ut
12 nemini re p. conservata. Mitto, quod invidiam, quod pericula, quod omnis meas tempestates et subieris et multo etiam magis, si per me licuisset, subire paratissimus fueris, quod denique inimicum meum tuum inimicum putaris, cuius etiam interitum, cum facile intellegerem, mihi quantum tribueres, Milonis causa in senatu defendenda adprobaris. A me autem haec sunt profecta, quae non ego in beneficii loco pono, sed in veri testimonii atque iudicii, ut praestantissimas tuas virtutes non tacitus admirarer (quis enim [te] id non facit?), sed in omnibus orationibus, sententiis dicendis, causis agendis, omnibus scriptis Graecis, Latinis, omni denique varietate litterarum mearum te non modo iis, quos vidissemus, sed iis, de quibus audissemus, omnibus anteferrem.

13 Quaeres fortasse, quid sit, quod ego hoc nescio quid gratulationis et honoris a senatu tanti aestimem. Agam iam tecum familiariter, ut est et studiis et officiis nostris mutuis et summa amicitia dignum et necessitudine etiam paterna. Si quisquam fuit umquam remotus et natura et magis etiam, ut mihi quidem sentire videor, ratione atque doctrina ab inani laude et sermonibus vulgi, ego profecto is sum. Testis est consulatus meus, in quo sicut in reliqua vita fateor ea me studiose secutum, ex quibus vera gloria nasci posset, ipsam quidem gloriam per se numquam putavi expetendam. Itaque et provinciam ornatam et spem non dubiam triumphi neglexi, sacerdotium denique, cum, quem ad modum te existimare arbitror, non difficillime consequi possem, non appetivi: idem post iniuriam acceptam, quam tu rei p. calamitatem semper appellas, meam non modo non calamitatem, sed etiam gloriam, studui quam ornatissima senatus populique R. de me iudicia intercedere. Itaque et augur postea fieri

volui, quod antea neglexeram, et eum honorem, qui a senatu tribui rebus bellicis solet, neglectum a me olim nunc mihi expetendum puto.

Huic meae voluntati, in qua inest aliqua vis desi- 14
derii ad sanandum vulnus iniuriae, ut faveas adiutorque sis, quod paulo ante me negaram rogaturum, vementer te rogo, sed ita, si non ieiunum hoc nescio quid, quod ego gessi, et contemnendum videbitur, sed tale atque tantum, ut multi nequaquam paribus rebus honores summos a senatu consecuti sint. Equidem etiam illud mihi animum advertisse videor (scis enim, quam attente te audire soleam), te non tam res gestas quam mores institutamque vitam imperatorum spectare solere in habendis aut non habendis honoribus. Quod si in mea causa considerabis, reperies me exercitu inbecillo contra metum maximi belli firmissimum praesidium habuisse aequitatem et continentiam. His ego subsidiis ea sum consecutus, quae nullis legionibus consequi potuissem, ut *ex* alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem animosque novarum rerum exspectatione suspensos ad veteris imperii benivolentiam traducerem.

Sed nimis haec multa de me, praesertim ad te, a 15
quo uno omnium sociorum querelae audiuntur. Cognosces ex iis, qui meis institutis se recreatos putant; cumque omnes uno prope consensu de me apud te ea, quae mihi optatissima sunt, praedicabunt, tum duae maximae clientelae tuae, Cyprus insula et Cappadociae regnum, tecum de me loquentur, puto etiam regem Deiotarum, qui uni tibi est maxime necessarius. Quae si etiam maiora sunt, et in omnibus saeculis pauciores viri reperti sunt, qui suas cupiditates quam qui hostium copias vincerent, est profecto tuum, cum ad res bellicas haec, quae rariora et difficiliora sunt, genera virtutis adiunxeris, ipsas etiam illas res gestas iustiores esse et maiores putare.

Extremum illud est, ut quasi diffidens rogationi 16

meae philosophiam ad te allegem, qua nec mihi carior ulla umquam res in vita fuit, nec hominum generi maius a deis munus ullum est datum. Haec igitur, quae mihi tecum communis est, societas studiorum atque artium nostrarum, quibus a pueritia dediti ac devincti soli prope modum nos philosophiam veram illam et antiquam, quae quibusdam otii esse ac desidiae videtur, in forum atque in rem p. atque in ipsam aciem paene deduximus, tecum agit de mea laude; cui negari a Catone fas esse non puto. Quam ob rem tibi sic persuadeas velim, si mihi tua sententia tributus honos ex meis litteris fuerit, me sic existimaturum, cum auctoritate tua tum benivolentia erga me mihi, quod maxime cupierim, contigisse.

V.

Scr. Romae vel ex. m. Apr. vel in. Mai. a. 704 (50).

M. CATO S. D. M. CICERONI IMP.

1 Quod et res p. me et nostra amicitia hortatur, libenter facio, ut tuam virtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari industria administrare gaudeam. Itaque, quod pro meo iudicio facere potui, ut innocentia consilioque tuo defensam provinciam, servatum Ariobarzanis cum ipso rege regnum, sociorum revocatam ad studium imperii nostri voluntatem sententia mea et
2 decreto laudarem, feci. Supplicationem decretam, si tu, qua in re nihil fortuito, sed summa tua ratione et continentia rei p. provisum est, dis immortalibus gratulari nos quam tibi referre acceptum mavis, gaudeo: quodsi triumphi praerogativam putas supplicationem et idcirco casum potius quam te laudari mavis, neque supplicationem sequitur semper triumphus, et triumpho multo clarius est senatum iudicare potius mansuetudine et innocentia imperatoris provinciam quam vi

militum aut benignitate deorum retentam atque conservatam esse; quod ego mea sententia censebam.

3 Atque haec ego idcirco ad te contra consuetudinem meam pluribus scripsi, ut, quod maxime volo, existimes me laborare, ut tibi persuadeam me et voluisse de tua maiestate, quod amplissimum sim arbitratus, et, quod tu maluisti, factum esse gaudere. Vale et nos dilige et instituto itinere severitatem diligentiamque sociis et rei p. praesta.

VI.

Scr. Tarsi paulo ante III K. Sext. a. 704 (50).

M. CICERO S. D. M. CATONI.

1 'Laetus sum laudari me', inquit Hector, opinor, apud Naevium, 'aps te, pater, a laudato viro'. Ea est enim profecto iucunda laus, quae ab iis proficiscitur, qui ipsi in laude vixerunt. Ego vero vel gratulatione litterarum tuarum vel testimoniis sententiae dictae nihil est quod me non adsecutum putem, idque mihi cum amplissimum tum gratissimum est, te libenter amicitiae dedisse, quod liquido veritati dares. Et, si non modo omnes, verum etiam multi Catones essent in civitate nostra, in qua unum exstitisse mirabile est, quem ego currum aut quam lauream cum tua laudatione conferrem? Nam ad meum sensum et ad illud sincerum ac suptile iudicium nihil potest esse laudabilius quam ea tua oratio, quae est ad me perscripta
2 a meis necessariis. Sed causam meae voluntatis, non enim dicam 'cupiditatis', exposui tibi superioribus litteris; quae etiamsi parum iusta tibi visa est, hanc tamen habet rationem, non ut nimis concupiscendus honos, sed tamen, si deferatur a senatu, minime aspernandus esse videatur. Spero autem illum ordinem pro meis ob rem p. susceptis laboribus me non indignum honore, usitato praesertim, existimaturum. Quod si ita

erit, tantum ex te peto, quod amicissime scribis, ut, cum tuo iudicio, quod amplissimum esse arbitraris, mihi tribueris, si id, quod maluero, acciderit, gaudeas. Sic enim fecisse te et sensisse et scripsisse video, resque ipsa declarat tibi illum honorem nostrum supplicationis iucundum fuisse, quod scribendo adfuisti: haec enim senatus consulta non ignoro ab amicissimis eius, cuius *de* honore agitur, scribi solere. Ego, ut spero, te prope diem videbo, atque utinam re p. meliore, quam timeo!

VII.

Scr. in castris ad Cybistra Cappadociae inter III Non. Sept. et XI K. Oct. a. 703 (51).

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COS. DESIG.

Maxima sum laetitia adfectus, cum audivi consulem te factum esse, eumque honorem tibi deos fortunare volo atque a te pro tua parentisque tui dignitate administrari. Nam cum te semper amavi dilexique tum mei amantissimum cognovi in omni varietate rerum mearum tum patris tui pluribus beneficiis vel defensus tristibus temporibus vel ornatus secundis et sum totus vester et esse debeo, cum praesertim matris tuae, gravissimae atque optimae feminae, maiora erga salutem dignitatemque meam studia, quam erant a muliere postulanda, perspexerim. Quapropter a te peto in maiorem modum, ut me absentem diligas atque defendas.

VIII.

Scr. eodem loco et temp. quo ep. VII.

M. CICERO PROCOS. S. D. C. MARCELLO COLLEGAE.

Marcellum tuum cos. factum teque ea laetitia adfectum esse, quam maxime optasti, mirandum in modum gaudeo, idque cum ipsius causa, tum quod te

omnibus secundissimis rebus dignissimum iudico, cuius erga me singularem benevolentiam vel in labore meo vel in honore perspexi, totam denique domum vestram vel salutis vel dignitatis meae studiosissimam cupidissimamque cognovi. Quare gratum mihi feceris, si uxori tuae Iuniae, gravissimae atque optimae feminae, meis verbis eris gratulatus. A te, id quod consuesti, peto, me absentem diligas atque defendas.

IX.

Scr. eodem loco et temp. quo ep. VII et VIII.

M. CICERO PROCOS. S. D. M. MARCELLO COS.

1 Te et pietatis in tuos et animi in rem p. et clarissimi atque optimi consulatus C. Marcello consule facto fructum cepisse vehementer gaudeo. Non dubito, quid praesentes sentiant; nos quidem longinqui et a te ipso missi in ultimas gentis ad caelum mehercule tollimus verissimis ac iustissimis laudibus. Nam, cum te a pueritia tua unice dilexerim, tuque me in omni genere semper amplissimum esse et volueris et iudicaris, tum hoc vel tuo facto vel populi R. de te iudicio multo acrius vehementiusque diligo maximaque laetitia adficior, cum ab hominibus prudentissimis virisque optimis omnibus dictis, factis, studiis, institutis vel me tui similem esse audio vel te mei. 2 Unum vero si addis ad praeclarissimas res consulatus tui, ut aut mihi succedat quam primum aliquis, aut ne quid accedat temporis ad id, quod tu mihi et senatus c. et lege finisti, omnia me per te consecutum putabo. Cura, ut valeas et me absentem diligas atque defendas.

3 Quae mihi de Parthis nuntiata sunt, quia non putabam a me etiam nunc scribenda esse publice, propterea ne pro familiaritate quidem nostra volui ad te scribere, ne, cum ad consulem scripsissem, publice viderer scripsisse.

X.

Scr. Tarsi vel ex. a. 703 (51) vel in. 704 (50).

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO C. F. COS.

1 Quoniam id accidit, quod mihi maxime fuit optatum, ut omnium Marcellorum, Marcellinorum etiam (mirificus enim generis ac nominis vestri fuit erga me semper animus) — quoniam ergo ita accidit, ut omnium vestrum studio tuus consulatus satis facere posset, in quem meae res gestae lausque et honos earum potissimum incideret, peto a te, id quod facillimum factu est non aspernante, ut confido, senatu, ut quam honorificentissime senatus consultum litteris meis recitatis faciundum cures. 2 Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, adlegarem ad te illos, a quibus intellegis me praecipue diligi. Patris tui beneficia in me sunt amplissima; neque enim saluti meae neque honori amicior quisquam dici potest; frater tuus quanti me faciat semperque fecerit, esse hominem, qui ignoret, arbitror neminem; domus tua denique tota me semper omnibus summis officiis prosecuta est; neque vero tu in me diligendo cuiquam concessisti tuorum. Quare a te peto in maiorem modum, ut me per te quam ornatissimum velis esse meamque et in supplicatione decernenda et in ceteris rebus existimationem satis tibi esse commendatam putes.

XI.

Scr. eodem loco et temp. quo ep. VI.

M. CICERO IMP. S. D. C. MARCELLO COS.

1 Quantae curae tibi meus honos fuerit, et quam idem exstiteris consul in me ornando et amplificando, qui fueras semper cum parentibus tuis et cum tota domo, etsi res ipsa loquebatur, cognovi tamen ex meorum

omnium litteris. Itaque nihil est tantum, quod ego non tua causa debeam facturusque sim studiose ac libenter. Nam magni interest, cui debeas, debere au- 2 tem nemini malui quam tibi, cui me cum studia communia, beneficia paterna tuaque iam ante coniunxerant, tum accedit mea quidem sententia maximum vinculum, quod ita rem p. geris atque gessisti, qua mihi carius nihil est, ut, quantum tibi omnes boni debeant, quo minus tantundem ego unus debeam, non recusem. Quam ob rem tibi velim ii sint exitus, quos mereris, et quos fore confido. Ego, si me navigatio non morabitur, quae incurrebat in ipsos etesias, prope diem te, ut spero, videbo.

XII.

Scr. eodem loco et temp. quo ep. VII, VIII, IX.

M. CICERO PROCOS. S. D. L. PAULLO COS. DESIG.

Etsi mihi numquam fuit dubium, quin te populus 1 R. pro tuis summis in rem p. meritis et pro amplissima familiae dignitate summo studio cunctis suffragiis consulem facturus esset, tamen incredibili laetitia sum adfectus, cum id mihi nuntiatum est, eumque honorem tibi deos fortunare volo a teque ex tua maiorumque tuorum dignitate administrari. Atque utinam praesens 2 illum diem mihi optatissimum videre potuissem proque tuis amplissimis erga me studiis atque beneficiis tibi operam meam studiumque navare! Quam mihi facultatem quoniam hic necopinatus et improvisus provinciae casus eripuit, tamen ut te consulem rem p. pro tua dignitate gerentem videre possim, magnopere a te peto, ut operam des, efficias, ne quid mihi fiat iniuriae, neve quid temporis ad meum annuum munus accedat. Quod si feceris, magnus ad tua pristina erga me studia cumulus accedet.

XIII.

Scr. eodem loco et tempore quo ep. IV et X.

M. CICERO IMP. S. D. L. PAULO COS.

1 Maxime mihi fuit optatum Romae esse tecum mul-
tas ob causas, sed praecipue, ut et in petendo et in
gerendo consulatu meum tibi debitum studium perspi-
cere posses. Ac petitionis quidem tuae ratio mihi
semper fuit explorata, sed tamen navare operam vole-
bam; in consulatu vero cupio equidem te minus ha-
bere negotii, sed moleste fero me consulem tuum stu-
dium adulescentis perspexisse, te meum, cum id aetatis
2 sim, perspicere non posse. Sed ita fato nescio quo
contigisse arbitror, ut tibi ad me ornandum semper
detur facultas, mihi ad remunerandum nihil suppetat
praeter voluntatem. Ornasti consulatum, ornasti redi-
tum meum; incidit meum tempus rerum gerendarum
in ipsum consulatum tuum. Itaque, cum et tua summa
amplitudo et dignitas et meus magnus honos magna-
que existimatio postulare videatur, ut a te plurimis
verbis contendam ac petam, ut quam honorificentissi-
mum senatus consultum de meis rebus gestis faciun-
dum cures, non audeo vehementer a te contendere, ne
aut ipse tuae perpetuae consuetudinis erga me oblitus
3 esse videar aut te oblitum putem. Quare, ut te velle
arbitror, ita faciam atque ab eo, quem omnes gentes
sciunt de me optime meritum, breviter petam. Si alii
consules essent, ad te potissimum, Paule, mitterem, ut
eos mihi quam amicissimos redderes; nunc, cum tua
summa potestas summaque auctoritas notaque omnibus
nostra necessitudo sit, vehementer te rogo, ut et quam
honorificentissime cures decernendum de meis rebus
gestis et quam celerrime. Dignas res esse honore et
gratulatione cognosces ex iis litteris, quas ad te et
collegam et senatum publice misi. Omniumque mea-
rum reliquarum rerum maximeque existimationis meae

procurationem susceptam velim habeas, in primisque tibi curae sit, quod abs te superioribus quoque litteris petivi, ne mihi tempus prorogetur. Cupio te consulem videre omniaque, quae spero, cum absens tum etiam praesens te consule adsequi.

XIV.

Scr. in castris ad Aras Alexandri med. m. Oct. a. 703 (51).

M. CICERO IMP. S. D. C. CASSIO PROQ.

M. Fadium quod mihi amicum tua commendatione 1
das, nullum in eo facio quaestum; multi enim anni sunt, cum ille in aere meost et a me diligitur propter summam suam humanitatem et observantiam; sed tamen, quod te ab eo egregie diligi sensi, multo amicior ei sum factus. Itaque, quamquam profecerunt litterae tuae, tamen aliquanto plus commendationis apud me habuit animus ipsius erga te mihi perspectus et cognitus.

Sed de Fadio faciemus studiose, quae rogas; tu 2
multis de causis vellem me convenire potuisses, primum ut te, quem iam diu plurimi facio, tanto intervallo viderem, deinde ut tibi, quod feci per litteras, possem praesens gratulari, tum ut, quibus de rebus vellemus, tu tuis, ego meis, inter nos communicaremus, postremo ut amicitia nostra, quae summis officiis ab utroque culta est, sed longis intervallis temporum interruptam consuetudinem habuit, confirmaretur vehementius. Id quoniam non accidit, utemur bono littera- 3
rum et eadem fere absentes, quae, si coram essemus, consequeremur. Unus scilicet animi fructus, qui in te videndo est, percipi litteris non potest, alter gratulationis est is quidem exilior, quam si tibi te ipsum intuens gratularer, sed tamen et feci antea et facio nunc tibique cum pro rerum magnitudine, quas gessisti, tum pro opportunitate temporis gratulor, quod

te de provincia decedentem summa laus et summa gra-
4 tia provinciae prosecuta est. Tertium est, ut id, quod de nostris rebus coram communicassemus inter nos, conficiamus idem litteris.

Ego ceterarum rerum causa tibi Romam properandum magnopere censeo: nam et ea, quae reliqui, tranquilla de te erant, et hac tua recenti victoria tanta clarum tuum adventum fore intellego; sed, si quae sunt onera tuorum, si tanta sunt, ut ea sustinere possis, propera: nihil tibi erit lautius, nihil gloriosus: sin maiora, considera, ne in alienissumum tempus cadat adventus tuus. Huius rei totum consilium tuum est: tu enim scis, quid sustinere possis. Si potes, laudabile atque popularest; sin plane non potes, absens hominum sermones facilius sustinebis.

5 De me autem idem tecum his ago litteris, quod superioribus egi, ut omnis tuos nervos in eo contendas, ne quid mihi ad hanc provinciam, quam et senatus et populus annuam esse voluit, temporis prorogetur. Hoc a te ita contendo, ut in eo fortunas meas positas putem. Habes Paullum nostrum nostri cupidissimum: est Curio, est Furnius. Sic velim enitare, quasi in eo sint mihi omnia.

6 Extremum illud est de iis, quae proposueram, confirmatio nostrae amicitiae: de qua pluribus verbis nihil opus est. Tu puer me adpetisti, ego autem semper ornamento te mihi fore duxi: fuisti etiam praesidio tristissimis meis temporibus: accessit post tuum discessum familiaritas mihi cum Bruto tuo maxima. Itaque in vestro ingenio et industria mihi plurimum et suavitatis et dignitatis constitutum puto. Id tu ut tuo studio confirmes, te vehementer rogo, litterasque ad me et continuo mittas et, cum Romam veneris, quam saepissime.

XV.

Scr. Brundisi circ. med. m. Sext. a. 707 (47).

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

Etsi uterque nostrum spe pacis et odio civilis san- 1
guinis abesse a belli [necessaria] pertinacia voluit, tamen, quoniam eius consilii princeps ego fuisse videor, plus fortasse tibi praestare ipse debeo quam a te exspectare; etsi, ut saepe soleo mecum recordari, sermo familiaris meus tecum et item mecum tuus adduxit utrumque nostrum ad id consilium, ut uno proelio putaremus, si non totam causam, at certe nostrum iudicium definiri convenire. Neque quisquam hanc nostram sententiam vere umquam reprendit praeter eos, qui arbitrantur melius esse deleri omnino rem p. quam imminutam et debilitatam manere; ego autem ex interitu eius nullam spem scilicet mihi proponebam, ex reliquiis magnam. Sed ea sunt consecuta, ut 2
magis mirum sit accidere illa potuisse, quam nos non vidisse ea futura nec, homines cum essemus, divinare potuisse. Equidem fateor meam coniecturam hanc fuisse, ut illo quasi quodam fatali proelio facto et victores communi saluti consuli vellent et victi suae; utrumque autem positum esse arbitrabar in celeritate victoris. Quae si fuisset, eandem clementiam experta esset Africa, quam cognovit Asia, quam etiam Achaia te, ut opinor, ipso legato ac deprecatore. Amissis autem temporibus, quae plurimum valent, praesertim in bellis civilibus, interpositus annus alios induxit, ut victoriam sperarent, alios, ut ipsum vinci contemnerent. Atque horum malorum omnium culpam fortuna sustinet; quis enim aut Alexandrini belli tantam moram huic bello adiunctum iri aut nescio quem istum Pharnacem Asiae terrorem illaturum putaret? Nos tamen in consilio 3
pari casu dissimili usi sumus. Tu enim eam partem petisti, ut et consiliis interesses et, quod maxime curam

levat, futura animo prospicere posses; ego, qui festinavi, ut Caesarem in Italia viderem (sic enim arbitrabamur) eumque multis honestissimis viris conservatis redeuntem ad pacem 'currentem', ut aiunt, 'incitarem', ab illo longissime et absum et afui. Versor autem in gemitu Italiae et in urbis miserrimis querelis: quibus aliquid opis fortasse ego pro mea, tu pro tua, pro sua quisque parte ferre potuisset, si auctor adfuisset.
4 Quare velim pro tua perpetua erga me benevolentia scribas ad me, quid videas, quid sentias, quid exspectandum, quid agendum nobis existimes. Magni erunt mihi tuae litterae; atque utinam primis illis, quas Luceria miseras, paruissem! sine ulla enim molestia dignitatem meam retinuissem.

XVI.

Scr. Romae ante med. m. Ian. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1 Puto te iam suppudere, quem haec tertia iam epistula ante oppressit, quam tu scidam aut litteram. Sed non urgeo; longiores enim expectabo vel potius exigam. Ego, si semper haberem, cui darem, vel ternas in hora darem: fit enim nescio qui, ut quasi coram adesse videare, cum scribo aliquid ad te, neque id 'κατ' εἰδώλων φαντασίας', ut dicunt tui amici novi, qui putant etiam 'διανοητικὰς φαντασίας' spectris Catianis excitari: nam, ne te fugiat, Catius Insuber, Epicurius, qui nuper est mortuus, quae ille Gargettius et iam ante Democritus εἴδωλα, hic 'spectra' nomi-
2 nat. His autem spectris etiamsi oculi possent feriri, † quod velis ipsa currunt, animus qui possit, ego non video. Doceas tu me oportebit, cum salvus veneris, in meane potestate sit spectrum tuum, ut, simul ac mihi conlibitum sit de te cogitare, illud occurrat: neque solum de te, qui mihi haeres in medullis, sed, si insulam Britanniam coepero cogitare, eius

εἴδωλον mihi advolabit ad pectus? Sed haec posterius; tempto enim te, quo animo accipias. Si enim stomachabere et moleste feres, plura dicemus postulabimusque, ex qua *αἱρέσει* ‘VI HOMINIBVS ARMATIS’ deiectus sis, in eam restituare. In hoc interdicto non solet addi ‘IN HOC ANNO’. Quare, si iam biennium aut triennium est, cum virtuti nuntium remisisti delenitus inlecebris voluptatis, in integro res nobis erit. Quamquam quicum loquor? Cum uno fortissimo viro, qui, posteaquam forum attigisti, nihil fecisti nisi plenissimum amplissimae dignitatis. In ista ipsa *αἱρέσει* metuo ne plus nervorum sit, quam ego putarim, si modo eam tu probas. ‘Qui id tibi in mentem venit?’ inquies. Quia nihil habebam aliud, quod scriberem; de re p. enim nihil scribere possum; nec enim, quod sentio, lubet scribere. 3

XVII.

Scr. Romae a. 708 (46) III K. Ian. aut paulo post.

M. CICERO C. CASSIO S.

Praeposteros habes tabellarios; etsi me quidem non offendunt; sed tamen, cum a me discedunt, flagitant litteras, cum ad me veniunt, nullas adferunt. Atque id ipsum facerent commodius, si mihi aliquid spatii ad scribendum darent; sed petasati veniunt, comites ad portam exspectare dicunt. Ergo ignosces; alteras iam habebis has brevis; sed exspecta *πάντα περὶ πάντων*. Etsi quid ego me tibi purgo, cum tui ad me inanes veniant, ad te cum epistulis revertantur? 1

Nos hic, ut tamen ad te scribam aliquid, P. Sullam patrem mortuum habebamus; alii a latronibus, alii cruditate dicebant; populus non curabat, combustum enim esse constabat. Hoc tu pro tua sapientia feres aequo animo; quamquam *πρόσωπον πόλεως* amisimus. Caesarem putabant moleste laturum verentem, ne hasta refrixisset; Mindius macellarius et Attius pigmentarius 2

3 valde gaudebant se adversarium perdidisse. De Hispania novi nihil, sed expectatio valde magna; rumores tristiores, sed *ἀδέσποτοι*. Pansa noster paludatus a. d. III K. Ian. profectus est, ut quivis intellegere posset, id quod tu nuper dubitare coepisti, *τὸ καλὸν δι' αὑτὸ αἱρετὸν* esse: nam quod multos miseriis levavit, et quod se in his malis hominem praebuit, mirabilis eum virorum bonorum benevolentia prosecuta est.

4 Tu quod adhuc Brundisi moratus es, valde probo et gaudeo et mehercule puto te sapienter facturum, si *ἀκενόσπουδος* fueris: nobis quidem, qui te amamus, erit gratum. Et, amabo te, cum dabis posthac aliquid domum litterarum, mei memineris. Ego numquam quemquam ad te, cum sciam, sine meis litteris ire patiar. Vale.

XVIII.

Scr. Romae circ. med. m. Dec. a. 708 (46).

M. CICERO S. D. C. CASSIO.

1 Longior epistola fuisset, nisi eo ipso tempore petita esset a me, cum iam iretur ad te; longior autem *si fuisset, nihil nisi* *φλύαρον* aliquem habuisset; nam *σπουδάζειν* sine periculo vix possumus. 'Ridere igitur', inquies, 'possumus?' Non mehercule facillime; verum tamen aliam aberrationem a molestiis nullam habemus. 'Ubi igitur', inquies, 'philosophia?' Tua quidem in culina, mea molestast: pudet enim servire; itaque facio me alias res agere, ne convicium Platonis
2 audiam. De Hispania nihil adhuc certi, nihil omnino novi. Te abesse mea causa moleste fero, tua gaudeo. Sed flagitat tabellarius. Valebis igitur meque, ut a puero fecisti, amabis.

XIX.

Scr. Brundisi ex. m. Ian. a. 709 (45).

C. CASSIUS S. D. M. CICERONI.

S. v. b. Non mehercule in hac mea peregrinatione 1
quicquam libentius facio quam scribo ad te; videor
enim cum praesente loqui et iocari. Nec tamen hoc
usu venit propter 'spectra Catiana'; pro quo tibi pro-
xima epistola tot rusticos Stoicos regeram, ut Catium
Athenis natum esse dicas. Pansam nostrum secunda 2
voluntate hominum paludatum ex urbe exisse cum
ipsius causa gaudeo tum mehercule etiam omnium no-
strorum: spero enim homines intellecturos, quanto sit
omnibus odio crudelitas et quanto amori probitas et
clementia, atque ea, quae maxime mali petant et con-
cupiscant, ad bonos pervenire. Difficilest enim per-
suadere hominibus τὸ καλὸν δι' αὐτὸ αἱρετὸν esse;
ἡδονὴν vero et ἀταραξίαν virtute, iustitia, τῷ καλῷ
parari et verum et probabile est; ipse enim Epicurus,
a quo omnes Catii et Amafinii, mali verborum inter-
pretes, proficiscuntur, dicit: 'Οὐκ ἔστιν ἡδέως ἄνευ
τοῦ καλῶς καὶ δικαίως ζῆν'. Itaque et Pansa, qui 3
ἡδονὴν sequitur, virtutem retinet, et ii, qui a vobis
φιλήδονοι vocantur, sunt φιλόκαλοι et φιλοδίκαιοι om-
nesque virtutes et colunt et retinent. Itaque Sulla,
cuius iudicium probare debemus, cum dissentire philo-
sophos videret, non quaesiit, quid bonum esset, et om-
nia bona coëmit. Cuius ego mortem forti mehercules
animo tuli. Nec tamen Caesar diutius nos eum desi-
derare patietur; nam habet damnatos, quos pro illo
nobis restituat, nec ipse sectorem desiderabit, cum
filium viderit.

Nunc, ut ad rem p. redeam, quid in Hispaniis ge- 4
ratur, rescribe. Peream, nisi sollicitus sum ac malo
veterem et clementem dominum habere quam novum et
crudelem experiri. Scis, Gnaeus quam sit fatuus; scis,

quo modo crudelitatem virtutem putet: scis, quam se semper a nobis derisum putet: vereor, ne nos rustice gladio velit ἀντιμυκτηρίσαι. Quid fiat, si me diligis, rescribe. Hui, quam velim scire, utrum ista sollicito animo an soluto legas! sciam enim eodem tempore, quid me facere oporteat. Ne longior sim, vale, me, ut facis, ama. Si Caesar vicit, celeriter me exspecta.

XX.

Scr. Romae paulo post ep. XXI.

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

1 'Oratorem' meum (sic enim inscripsi) Sabino tuo commendavi. Natio me hominis impulit, ut ei recte putarem; nisi forte candidatorum licentia hic quoque usus hoc subito cognomen arripuit: etsi modestus eius vultus sermoque constans habere quiddam a Curibus videbatur. Sed de Sabino satis.

2 Tu, mi Treboni, quoniam ad amorem meum aliquantum olei discedens addidisti, quo tolerabilius feramus igniculum desiderii tui, crebris nos litteris appellato, atque ita, si idem fiet a nobis. Quamquam duae causae sunt, cur tu frequentior in isto officio esse debeas quam nos, primum quod olim solebant, qui Romae erant, ad provincialis amicos de re p. scribere, nunc tu nobis scribas oportet (res enim publica istic est); deinde quod nos aliis officiis tibi absenti satis facere possumus, tu nobis nisi litteris non video qua
3 re alia satis facere possis. Sed cetera scribes ad nos postea; nunc haec primo cupio cognoscere, iter tuum cuius modi sit, ubi Brutum nostrum videris, quam diu simul fueris; deinde, cum processeris longius, de bellicis rebus, de toto negotio, ut existimare possimus, quo statu simus. Ego tantum me scire putabo, quantum ex tuis litteris habebo cognitum. Cura, ut valeas meque ames amore illo tuo singulari.

XXI.

Scr. Romae aut ex. ann. 708 (46) aut in. a. 709 (45).

M. CICERO S. D. C. TREBONIO.

Et epistulam tuam legi lubenter et librum lubentissime; sed tamen in ea voluptate hunc accepi dolorem, quod, cum incendisses cupiditatem meam consuetudinis augendae nostrae (nam ad amorem quidem nihil poterat accedere), tum discedis a nobis meque tanto desiderio adficis, ut unam mihi consolationem relinquas, fore ut utriusque nostrum absentis desiderium crebris et longis epistulis leniatur; quod ego non modo de me tibi spondere possum, sed de te etiam mihi; nullam enim apud me reliquisti dubitationem, quantum me amares. 1 Nam, ut illa omittam, quae civitate 2 teste fecisti, cum mecum inimicitias communicavisti, cum me contionibus tuis defendisti, cum quaestor in mea atque in publica causa consulum partes suscepisti, cum tribuno plebis quaestor non paruisti, cui tuus praesertim conlega pareret, ut haec recentia, quae meminero semper, obliviscar, quae tua sollicitudo de me in armis, quae laetitia in reditu, quae cura, qui dolor, quom ad te curae et dolores mei perferrentur, Brundisium denique te ad me venturum fuisse, nisi subito in Hispaniam missus esses — ut haec igitur omittam, quae mihi tanti aestimanda sunt, quanti vitam aestimo et salutem meam, liber iste, quem mihi misisti, quantam habet declarationem amoris tui! primum quod tibi facetum videtur, quicquid ego dixi, quod alii fortasse non item: deinde quod illa, sive faceta sunt sive sic, fiunt narrante te venustissima; quin etiam, antequam ad me veniatur, risus omnis paene consumitur. Quodsi 3 in iis scribendis nihil aliud nisi, quod necesse fuit, de uno me tam diu cogitavisses, ferreus essem, si te non amarem; cum vero ea, quae scriptura persecutus es, sine summo amore cogitare non potueris, non possum

existimare plus quemquam a se ipso quam me a te amari. Cui quidem ego amori utinam ceteris rebus possem! amore certe respondebo, quo tamen ipso tibi confido futurum satis.

4 Nunc ad epistulam venio, cui copiose et suaviter scriptae nihil est quod multa respondeam. Primum enim ego illas Calvo litteras misi non plus quam has, quas nunc legis, existimans exituras: aliter enim scribimus, quod eos solos, quibus mittimus, aliter, quod multos lecturos putamus; deinde ingenium eius melioribus extuli laudibus, quam tu id vere potuisse fieri putas, primum quod ita iudicabam: Acute movebatur, genus quoddam sequebatur, in quo iudicio lapsus, quo valebat, tamen adsequebatur, quod probaret: multae erant et reconditae litterae, vis non erat: ad eam igitur adhortabar: in excitando autem et in acuendo plurimum valet, si laudes eum, quem cohortere. Habes de Calvo iudicium et consilium meum, consilium, quod hortandi causa laudavi, iudicium, quod de ingenio eius valde existimavi bene.

5 Reliquum est, tuam profectionem amore prosequar, reditum spe exspectem, absentem memoria colam, omne desiderium litteris mittendis accipiendisque leniam. Tu velim tua in me studia et officia multum tecum recordere. Quae cum tibi liceat, mihi nefas sit oblivisci, non modo virum bonum me existimabis, verum etiam te a me amari plurimum iudicabis. Vale.

LIBER SEXTUS DECIMUS

AD TIRONEM.

I.

Scr. in itinere III Non. Nov. a. 704 (50).

TULLIUS TIRONI SUO S. P. D. ET CICERO MEUS ET FRATER ET FRATRIS F.

Paulo facilius putavi posse me ferre desiderium 1
tui, sed plane non fero et, quamquam magni ad hono-
rem nostrum interest quam primum ad urbem me ve-
nire, tamen peccasse mihi videor, qui a te discesserim;
sed, quia tua voluntas ea videbatur esse, ut prorsus
nisi confirmato corpore nolles navigare, adprobavi tuum
consilium neque nunc muto, si tu in eadem es sen-
tentia; sin autem, posteaquam cibum cepisti, videris
tibi posse me consequi, tuum consilium est. Marionem
ad te eo misi, ut aut tecum ad me quam primum
veniret aut, si tu morarere, statim ad me rediret. Tu 2
autem hoc tibi persuade, si commodo valetudinis tuae
fieri possit, nihil me malle quam te esse mecum; si
autem intelleges opus esse te Patris convalescendi causa
paulum commorari, nihil me malle quam te valere.
Si statim navigas, nos Leucade consequere; sin te con-
firmare vis, et comites et tempestates et navem ido-
neam ut habeas, diligenter videbis. Unum illud, mi
Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis adventus et
hae litterae moveant. Quod valetudini tuae maxime

conducet, si feceris, maxime optemperaris voluntati
3 meae. Haec pro tuo ingenio considera. Nos ita te
desideramus, ut amemus; amor, ut valentem videamus,
hortatur, desiderium, ut quam primum: illud igitur
potius. Cura ergo potissimum, ut valeas. De tuis
innumerabilibus in me officiis erit hoc gratissimum.
III Non. Nov.

II.

Scr. Alyziae Non. Nov. a. 704 (50).

TULLIUS TIRONI SUO S.

Non queo ad te nec lubet scribere, quo animo sim adfectus; tantum scribo, et tibi et mihi maximae voluptati fore, si te firmum quam primum videro. Tertio die abs te ad Alyziam accesseramus (is locus est citra Leucadem stadia CXX): Leucade aut te ipsum aut tuas litteras a Marione putabam me accepturum. Quantum me diligis, tantum fac ut valeas, vel quantum te a me scis diligi. Non. Nov. Alyzia.

III.

Scr. Alyziae a. d. VIII Id. Nov. a. 704 (50).

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. D. ET Q. PATER ET FILIUS.

1 Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante
dederamus, unum diem commorati sumus, quod Quin-
tus nos consecutus non erat. Is dies fuit Non. Nov.
Inde ante lucem proficiscentes ante diem VIII Idus Nov.
has litteras dedimus. Tu, si nos omnes amas et prae
2 cipue me, magistrum tuum, confirma te. Ego valde
suspenso animo exspecto primum te scilicet, deinde
Marionem cum tuis litteris. Omnes cupimus, ego in
primis, quam primum te videre, sed, mi Tiro, valen-
tem. Quare nihil properaris; satis cito te videro, si

valebis. Utilitatibus tuis possum carere; te valere tua causa primum volo, tum mea, mi Tiro. Vale.

IV.

Scr. Leucade VII Id. Nov. a. 704 (50).

TULLIUS TIRONI SUO S. P. D. ET CICERO ET Q. FRATER ET Q. F.

Varie sum adfectus tuis litteris, valde priore pa- 1
gina perturbatus, paulum altera recreatus. Quare nunc
quidem non dubito, quin, quoad plane valeas, te ne-
que navigationi neque viae committas. Satis te ma-
ture videro, si plane confirmatum videro. De medico
et tu bene existimari scribis, et ego sic audio; sed
plane curationes eius non probo; ius enim dandum
tibi non fuit, quom κακοστόμαχος esses. Sed tamen et
ad illum scripsi accurate et ad Lysonem. Ad Curium 2
vero, suavissimum hominem et summi officii summae-
que humanitatis, multa scripsi, in his etiam, ut, si tibi
videretur, te ad se traferret; Lyso enim noster vereor
ne neglegentior sit, primum quia omnes Graeci, deinde
quod, cum a me litteras accepisset, mihi nullas re-
misit. Sed eum tu laudas; tu igitur, quid faciendum
sit, iudicabis. Illud, mi Tiro, te rogo, sumptu ne par-
cas ulla in re, quod ad valetudinem opus sit. Scripsi
ad Curium, quod dixisses, daret. Medico ipsi puto
aliquid dandum esse, quo sit studiosior. Innumerabilia 3
tua sunt in me officia domestica, forensia, urbana, pro-
vincialia, in re privata, in publica, in studiis, in litteris
nostris; omnia viceris, si, ut spero, te validum videro.
Ego puto te bellissime, si recte erit, cum quaestore
Mescinio decursurum. Non inhumanus est teque, ut
mihi visus est, diligit. Et, cum valetudini tuae dili-
gentissime consulueris, tum, mi Tiro, consulito navi-
gationi. Nulla in re iam te festinare volo; nihil la-
boro, nisi ut salvus sis. Sic habeto, mi Tiro, neminem 4

esse, qui me amet, quin idem te amet, et cum tua et mea maxime interest te valere, tum multis est curae. Adhuc, dum mihi nullo loco desse vis, numquam te confirmare potuisti; nunc te nihil impedit: omnia depone, corpori servi. Quantam diligentiam in valetudinem tuam contuleris, tanti me fieri a te iudicabo. Vale, mi Tiro, vale, vale et salve. Lepta tibi salutem dicit et omnes. Vale. VII Id. Nov. Leucade.

V.

Scr. Leucade VII Id. Nov. a. 704 (50).

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI HUMANISSIMO ET OPTIMO S. P. D.

1 Vide, quanta sit in te suavitas. Duas horas Thyrrei
fuimus. Xenomenes hospes tam te diligit, quam si
vixerit tecum. Is omnia pollicitus est, quae tibi es-
sent opus; facturum puto. Mihi placebat, si firmior
esses, ut te Leucadem deportaret, ut ibi te plane con-
firmares. Videbis, quid Curio, quid Lysoni, quid me-
dico placeat. Volebam ad te Marionem remittere, quem,
cum meliuscule tibi esset, ad me mitteres; sed cogitavi
unas litteras Marionem adferre posse, me autem cre-
2 bras exspectare. Poteris igitur et facies, si me diligis,
ut cotidie sit Acastus in portu. Multi erunt, quibus
recte litteras dare possis, qui ad me lubenter per-
ferant: equidem Patras euntem neminem praetermittam.
Ego omnem spem tui diligenter curandi in Curio ha-
beo. Nihil potest illo fieri humanius, nihil nostri
amantius. Ei te totum trade. Malo te paulo post
valentem quam statim inbecillum videre. Cura igitur
nihil aliud, nisi ut valeas; cetera ego curabo. Etiam
atque etiam vale. Leucade proficiscens VII Id. Nov.

VI.

Scr. Acti VII Id. Nov. a. 704 (50).

TULLIUS ET CICERO ET Q. Q. TIRONI S. P. D.

Tertiam ad te hanc epistulam scripsi eodem die 1
magis instituti mei tenendi causa, quia nactus eram, cui darem, quam quo haberem, quid scriberem. Igitur illa: Quantum me diligis, tantum adhibe in te diligentiae; ad tua innumerabilia in me officia adde hoc, quod mihi erit gratissimum omnium; cum valetudinis rationem, ut spero, habueris, habeto etiam navigationis; in Italiam euntibus omnibus ad me litteras da- 2
bis, ut ego euntem Patras neminem praetermitto; cura, cura te, mi Tiro. Quoniam non contigit, ut simul navigares, nihil est, quod festines nec quicquam cures, nisi ut valeas. Etiam atque etiam vale. VII Idus Nov. Actio vesperi.

VII.

Scr. Corcyrae XV K. Dec. a. 704 (50).

TULLIUS ET CICERO S. D. TIRONI SUO.

Septimum iam diem Corcyrae tenebamur, Quintus autem pater et filius Buthroti. Solliciti eramus de tua valetudine mirum in modum nec mirabamur nihil a te litterarum; iis enim ventis istim navigatur, qui si essent, nos Corcyrae non sederemus. Cura igitur te et confirma et, cum commode et per valetudinem et per anni tempus navigare poteris, ad nos amantissimos tui veni. Nemo nos amat, qui te non diligat; carus omnibus exspectatusque venies. Cura, ut valeas. Etiam atque etiam, Tiro noster, vale. XV K. Dec. Corcyra.

VIII.

Scr. in Campania vel ex. m. Ian. vel Febr. a. 705 (49).

Q. CICERO TIRONI S. D.

1 Magnae nobis est sollicitudini valetudo tua. Nam, tametsi, qui veniunt, *ἀκίνδυνα μέν, χρονιώτερα δὲ* nuntiant, tamen in magna consolatione ingens inest sollicitudo, si diutius a nobis *a*futurus es, is cuius usum et suavitatem desiderando sentimus. Ac tamen, quamquam videre te tota cogitatione cupio, tamen te penitus rogo, ne te tam longae navigationi et viae per hiemem nisi bene firmum committas neve naviges
2 nisi explorate. Vix in ipsis tectis et oppidis frigus infirma valetudine vitatur, nedum in mari et via sit facile abesse ab iniuria temporis.

'*Ψῦχος δὲ λεπτῷ χρωτὶ πολεμιώτατον*',

inquit Euripides; cui tu quantum credas, nescio; ego certe singulos eius versus singula [eius] testimonia puto. Effice, si me diligis, ut valeas et ut ad nos firmus ac valens quam primum venias. Ama nos et vale. Quintus f. tibi salutem dicit.

IX.

Scr. Brundisi IV K. Dec. a. 704 (50).

TULLIUS ET CICERO TIRONI SUO S. P. D.

1 Nos a te, ut scis, discessimus a. d. IIII Non. Nov. Leucadem venimus a. d. VIII Id. Nov., a. d. VII Actium. Ibi propter tempestatem a. d. VI Id. morati sumus. Inde a. d. V Id. Corcyram bellissime navigavimus. Corcyrae fuimus usque ad a. d. XVI K. Dec. tempestatibus retenti. A. d. XV K. in portum Corcyraeorum ad Cassiopen stadia CXX processimus. Ibi retenti ventis sumus usque ad a. d. VIIII K. Interea, qui cupide profecti

sunt, multi naufragia fecerunt. Nos eo die cenati sol- 2
vimus; inde austro lenissimo caelo sereno nocte illa
et die postero in Italiam ad Hydruntem ludibundi per-
venimus eodemque vento postridie (id erat a. d. VII K.
Dec.) hora IIII Brundisium venimus, eodemque tempore
simul nobiscum in oppidum introiit Terentia, quae te
facit plurimi.

A. d. V K. Dec. servus Cn. Planci Brundisi tandem
aliquando mihi a te exspectatissimas litteras reddidit
datas Idibus Nov., quae me molestia valde levarunt;
utinam omnino liberassent! Sed tamen Asclapo medi-
cus plane confirmat prope diem te valentem fore.
Nunc quid ego te horter, ut omnem diligentiam adhi- 3
beas ad convalescendum? Tuam prudentiam, tempe-
rantiam, amorem erga me novi; scio te omnia factu-
rum, ut nobiscum quam primum sis, sed tamen ita
velim, ut ne quid properes. Symphoniam Lysonis
vellem vitasses, ne in quartam hebdomada incideres;
sed, quoniam pudori tuo maluisti opsequi quam vale-
tudini, reliqua cura. Curio misi, ut medico honos ha-
beretur, et tibi daret, quod opus esset; me, cui iussisset,
curaturum. Equum et mulum Brundisi tibi reliqui.
Romae vereor ne ex K. Ian. magni tumultus sint.
Nos agemus omnia modice. Reliquum est, ut te hoc 4
rogem et a te petam, ne temere naviges (solent nau-
tae festinare quaestus sui causa), cautus sis, mi Tiro
(mare magnum et difficile tibi restat), si poteris, cum
Mescinio (caute is solet navigare), si minus, cum ho-
nesto aliquo homine, cuius auctoritate navicularius mo-
veatur. In hoc omnem diligentiam si adhibueris teque
nobis incolumem steteris, omnia a te habebo. Etiam
atque etiam, noster Tiro, vale. Medico, Curio, Lysoni
de te scripsi diligentissime. Vale, salve.

X.

Scr. in Cumano XV K. Mai. a. 701 (53).

TULLIUS TIRONI S.

1 Ego vero cupio te ad me venire, sed viam timeo. Gravissime aegrotasti, inedia et purgationibus et vi ipsius morbi consumptus es; graves solent offensiones esse ex gravibus morbis, si quae culpa commissa est: iam ad id biduum, quod fueris in via, dum in Cumanum venis, accedent continuo ad reditum dies quinque. Ego in Formiano a. d. III K. esse volo. Ibi te ut firmum offendam, mi Tiro, effice.

2 Litterulae meae sive nostrae tui desiderio oblanguerunt, hac tamen epistula, quam Acastus attulit, oculos paulum sustulerunt. Pompeius erat apud me, cum haec scribebam, hilare et lubenter. Ei cupienti audire nostra dixi sine te omnia mea muta esse. Tu Musis nostris para ut operas reddas. Nostra ad diem dictam fient; docui enim te, fides ἔτυμον quod haberet. Fac, plane ut valeas. Nos adsumus. Vale. XIIII K.

XI.

Scr. ad urbem prid. Id. Ian. a. 705 (49).

TULLIUS ET CICERO, TERENTIA, TULLIA, Q. Q. TIRONI S. P. D.

1 Etsi opportunitatem operae tuae omnibus locis desidero, tamen non tam mea quam tua causa doleo te non valere: sed, quoniam in quartanam conversa vis est morbi (sic enim scribit Curius), spero te diligentia adhibita iam firmiorem fore; modo fac, id quod est humanitatis tuae, ne quid aliud cures hoc tempore, nisi ut quam commodissime convalescas. Non ignoro, quantum ex desiderio labores; sed erunt omnia facilia, si valebis. Festinare te nolo, ne nauseae molestiam suscipias aeger et periculose hieme naviges.

Ego ad urbem accessi pr. Non. Ian. Obviam mihi 2
sic est proditum, ut nihil possit fieri ornatius; sed incidi in ipsam flammam civilis discordiae vel potius belli. Cui cum cuperem mederi et, ut arbitror, possem, cupiditates certorum hominum (nam ex utraque parte sunt, qui pugnare cupiant) impedimento mihi fuerunt. Omnino et ipse Caesar, amicus noster, minacis ad senatum et acerbas litteras miserat et erat adhuc impudens, qui exercitum et provinciam invito senatu teneret, et Curio meus illum incitabat; Antonius quidem noster et Q. Cassius nulla vi expulsi ad Caesarem cum Curione profecti erant, posteaquam senatus consulibus, pr., tr. pl. et nobis, qui pro cos. sumus, negotium dederat, ut curaremus, ne quid res p. detrimenti caperet. Numquam maiore in periculo civitas fuit, 3
numquam improbi cives habuerunt paratiorem ducem. Omnino ex hac quoque parte diligentissime comparatur. Id fit auctoritate et studio Pompei nostri, qui Caesarem sero coepit timere.

Nobis inter has turbas senatus tamen frequens flagitavit triumphum; sed Lentulus consul, quo maius suum beneficium faceret, simul atque expedisset, quae essent necessaria de re p., dixit se relaturum. Nos agimus nihil cupide, eoque est nostra pluris auctoritas. Italiae regiones discriptae sunt, quam quisque partem tueretur. Nos Capuam sumpsimus.

Haec te scire volui. Tu etiam atque etiam cura, ut valeas litterasque ad me mittas, quotienscumque habebis, cui des. Etiam atque etiam vale. D. pr. Idus Ian.

XII.

Scr. Capuae IV K. Febr. a. 705 (49).

TULLIUS S. D. TIRONI SUO.

Quo in discrimine versetur salus mea et bonorum 1
omnium atque universae rei p., ex eo scire potes, quod

domos nostras et patriam ipsam vel diripiendam vel inflammandam reliquimus. In eum locum res deductast, ut, nisi qui deus vel casus aliquis subvenerit, salvi
2 esse nequeamus. Equidem, ut veni ad urbem, non destiti omnia et sentire et dicere et facere, quae ad concordiam pertinerent; sed mirus invaserat furor non solum improbis, sed etiam iis, qui boni habentur, ut pugnare cuperent, me clamante nihil esse bello civili miserius. Itaque, cum Caesar amentia quadam raperetur et oblitus nominis atque honorum suorum Ariminum, Pisaurum, Anconam, Arretium occupavisset, urbem reliquimus, quam sapienter aut quam fortiter,
3 nihil attinet disputari. Quo quidem in casu simus, vides. Feruntur omnino condiciones ab illo, ut Pompeius eat in Hispaniam, dilectus, qui sunt habiti, et praesidia nostra dimittantur; se ulteriorem Galliam Domitio, citeriorem Considio Noniano (his enim optigerunt) traditurum; ad consulatus petitionem se venturum, neque se iam velle apsente se rationem haberi suam; se praesentem trinum nundinum petiturum. Accepimus condiciones, sed ita, ut removeat praesidia ex iis locis, quae occupavit, ut sine metu de his ipsis
4 condicionibus Romae senatus haberi possit. Id ille si fecerit, spes est pacis, non honestae (leges enim inponuntur); sed quidvis est melius quam sic esse, ut sumus. Sin autem ille suis condicionibus stare noluerit, bellum paratum est, eius modi tamen, quod sustinere ille non possit, praesertim cum a suis condicionibus ipse fugerit; tantum modo ut eum intercludamus, ne ad urbem possit accedere, quod sperabamus fieri posse. Dilectus enim magnos habebamus putabamusque illum metuere, si ad urbem ire coepisset, ne Gallias amitteret, quas ambas habet inimicissimas praeter Transpadanos, ex Hispaniaque sex legiones et magna auxilia Afranio et Petreio ducibus habet a tergo. Videtur, si insaniet, posse opprimi, modo ut urbe salva. Maximam autem plagam accepit, quod, is qui summam

auctoritatem in illius exercitu habebat, T. Labienus socius sceleris esse noluit. Reliquit illum et *est* nobiscum, multique idem facturi esse dicuntur.

Ego adhuc orae maritimae praesum a Formiis. 5
Nullum maius negotium suscipere volui, quo plus apud illum meae litterae cohortationesque ad pacem valerent. Sin autem erit bellum, video me castris et certis legionibus praefuturum. Habeo etiam illam molestiam, quod Dolabella noster aput Caesarem est.

Haec tibi nota esse volui: quae cave ne te perturbent et impediant valetudinem tuam. Ego A. Varroni, 6
quem quom amantissimum mei cognovi tum etiam valde tui studiosum, diligentissime te commendavi, ut et valetudinis tuae rationem haberet et navigationis et totum te susciperet ac tueretur. Quem omnia facturum confido: recepit enim et mecum locutus est suavissime. Tu, quoniam eo tempore mecum esse non potuisti, quo ego maxime operam et fidelitatem desideravi tuam, cave festines aut committas, ut aut aeger aut hieme naviges. Numquam sero te venisse putabo, si salvus veneris. Adhuc neminem videram, qui te postea vidisset quam M. Volusius, a quo tuas litteras accepi. Quod non mirabar; neque enim meas puto ad te litteras tanta hieme perferri. Sed da operam, ut valeas et, si valebis, cum recte navigari poterit, tum naviges. Cicero meus in Formiano erat, Terentia et Tullia Romae. Cura, ut valeas. IIII K. Febr. Capua.

XIII.

Scr. IV Id. Apr. a. 701 (53).

TULLIUS TIRONI S.

Omnia a te data mihi putabo, si te valentem videro. Summa cura exspectabam adventum Menandri, quem ad te miseram. Cura, si me diligis, ut valeas et, cum te bene confirmaris, ad nos venias. Vale. IIII Id. Apr.

XIV.

Scr. III Id. Apr. a. 701 (53).

TULLIUS TIRONI S.

1 Andricus postridie ad me venit, quam exspectaram: itaque habui noctem plenam timoris ac miseriae. Tuis litteris nihilo sum factus certior, quo modo te haberes, sed tamen sum recreatus. Ego omni delectatione litterisque omnibus careo, quas ante, quam te videro, attingere non possum. Medico, mercedis quantum po-
2 scet, promitti iubeto. Id scripsi ad Ummium. Audio te animo angi et medicum dicere ex eo te laborare. Si me diligis, excita ex somno tuas litteras humanitatemque, propter quam mihi es carissimus. Nunc opus est te animo valere, ut corpore possis. Id cum tua tum mea causa facias, a te peto. Acastum retine, quo commodius tibi ministretur. Conserva te mihi. Dies promissorum adest, quem etiam repraesentabo, si adveneris. Etiam atque etiam vale. III Idus h. VI.

XV.

Scr. pr. Id. Apr. a. u. c. 701 (53).

TULLIUS TIRONI S.

1 Aegypta ad me venit pr. Idus Apr. Is etsi mihi nuntiavit te plane febri carere et belle habere, tamen, quod negavit te potuisse ad me scribere, curam mi attulit, et eo magis, quod Hermia, quem eodem die venire oportuerat, non venerat. Incredibili sum sollicitudine de tua valetudine; qua si me liberaris, ego te omni cura liberabo. Plura scriberem, si iam putarem lubenter te legere posse. Ingenium tuum, quod ego maximi facio, confer ad te mihi tibique conservandum: cura te etiam atque etiam diligenter. Vale.

Scripta iam epistula Hermia venit. Accepi tuam

epistulam vacillantibus litterulis, nec mirum tam gravi morbo. Ego ad te Aegyptam misi, quod nec inhumanus est et te visus est mihi diligere, ut is tecum esset, et cum eo cocum, quo uterere. Vale.

XVI.

Scr. in Gallia transalpina ex. m. Maio a. 701 (53).

QUINTUS MARCO FRATRI S.

De Tirone, mi Marce, ita te meumque Ciceronem 1
et meam Tulliolam tuumque filium videam, ut mihi gratissimum fecisti, quom eum indignum illa fortuna ac nobis amicum quam servum esse maluisti. Mihi crede, tuis et illius litteris perlectis exsilui gaudio et
tibi et ago gratias et gratulor. Si enim mihi Stati 2
fidelitas est tantae voluptati, quanti esse in isto haec eadem bona debent additis litteris, [et] sermonibus, humanitate, quae sunt his ipsis commodis potiora! Amo te omnibus equidem de maximis causis, verum etiam propter hanc, vel quod mihi sic, ut debuisti, nuntiasti. Te totum in litteris vidi. Sabini pueris et promisi omnia et faciam.

XVII.

Scr. Asturae IV Sext. a. 709 (45).

TULLIUS TIRONI S.

Video, quid agas; tuas quoque epistulas vis referri 1
in volumina. Sed heus tu, qui *κανὼν* esse meorum scriptorum soles, unde illud tam *ἄκυρον* 'valetudini fideliter inserviendo'? unde in istum locum 'fideliter' venit? cui verbo domicilium est proprium in officio, migrationes in alienum multae; nam et doctrina et domus et ars et ager etiam 'fidelis' dici potest, ut sit, quo modo Theophrasto placet, verecunda tralatio. Sed haec coram.

2 Demetrius venit ad me † quo quidem comitatu *ἀφωμίλησα* satis scis etueum videlicet non potuisti videre. Cras aderit; videbis igitur; nam ego hinc perendie mane cogito. Valetudo tua me valde sollicitat; sed inservi et fac omnia. Tum te mecum esse, tum mihi cumulatissime satis facere putato. Cuspio quod operam dedisti, mihi gratum est; valde enim eius causa volo. Vale.

XVIII.

Scr. Romae inter med. m. Oct. a. 707 (47) et Id. Mart. a. 710 (44).

TULLIUS TIRONI S.

1 Quid igitur? non sic oportet? Equidem censeo
sic, addendum etiam 'SUO'. Sed, si placet, invidia
vitetur, quam quidem ego saepe contempsi. Tibi *δια-*
φόρησιν gaudeo profuisse; si vero etiam Tusculanum,
dei boni! quanto mihi illud erit amabilius! Sed, si me
amas, quod quidem aut facis aut perbelle simulas,
quod tamen in modum procedit, sed, *ut*ut est, indulge
valetudini tuae; cui quidem tu adhuc, dum mihi de
servis, servisti non satis. Ea quid postulet, non igno-
ras, *πέψιν*, *ἀκοπίαν*, *περίπατον σύμμετρον*, *τρῖψιν*,
εὐλυσίαν κοιλίας. Fac bellus revertare; non modo te,
2 sed etiam Tusculanum nostrum plus amem. Parhedrum
excita, ut hortum ipse conducat; sic holitorem ipsum
commovebis. Helico nequissimus HS ∞ dabat nullo
aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla
casa. Iste nos tanta inpensa derideat? Calface homi
3 nem ut ego Mothonem; itaque abutor coronis. De
Crabra quid agatur, etsi nunc quidem etiam nimium
est aquae, tamen velim scire. Horologium mittam et
libros, si erit sudum. Sed tu nullosne tecum libellos?
an pangis aliquid Sophocleum? Fac opus appareat.
A. Ligurius, Caesaris familiaris, mortuus est, bonus

homo et nobis amicus. Te quando exspectemus, fac, ut sciam. Cura te diligenter. Vale.

XIX.

Scr. in Tusculano paulo post in. m. Sext. a. 709 (45).

TULLIUS TIRONI SUO S.

Exspecto tuas litteras de multis rebus, te ipsum multo magis. Demetrium redde nostrum et aliud, si quid potest boni. De Aufidiano nomine nihil te hortor; scio tibi curae esse; sed confice. Et, si ob eam rem moraris, accipio causam; si id te non tenet, advola. Litteras tuas valde exspecto. Vale.

XX.

Scr. eodem loco et tempore quo ep. XVIII.

TULLIUS TIRONI S.

Sollicitat, ita vivam, me tua, mi Tiro, valetudo; sed confido, si diligentiam, quam instituisti, adhibueris, cito te firmum fore. Libros compone; indicem, cum Metrodoro lubebit, quoniam eius arbitratu vivendum est. Cum holitore, ut videtur. Tu potes Kalendis spectare gladiatores, postridie redire, et ita censeo; verum, ut videbitur. Cura te, si me amas, diligenter. Vale.

XXI.

Scr. Athenis inter ex. m. Quint. et ex. Oct. a. 710 (44).

CICERO F. TIRONI SUO DULCISSIMO S.

Cum vehementer tabellarios exspectarem cotidie, ali- 1
quando venerunt post diem quadragensimum et sextum, quam a vobis discesserant. Quorum mihi fuit adventus optatissimus; nam, cum maximam cepissem laetitiam ex humanissimi et carissimi patris epistula, tum

vero iucundissimae tuae litterae cumulum mihi gaudii attulerunt. Itaque me iam non paenitebat intercapedinem scribendi fecisse, sed potius laetabar; fructum enim magnum humanitatis tuae capiebam ex silentio mearum litterarum. Vementer igitur gaudeo te meam sine dubitatione accepisse excusationem.

2 Gratos tibi optatosque esse, qui de me rumores adferuntur, non dubito, mi dulcissime Tiro, praestaboque et enitar, ut in dies magis magisque haec nascens de me duplicetur opinio. Quare, quod polliceris, te bucinatorem fore existimationis meae, firmo id constantique animo facias licet; tantum enim mihi dolorem cruciatumque attulerunt errata aetatis meae, ut non solum animus a factis, sed aures quoque a commemoratione abhorreant. Cuius te sollicitudinis et doloris participem fuisse notum exploratumque est mihi, nec id mirum: nam, cum omnia mea causa velles mihi successa, tum etiam tua: socium enim te meorum commodorum semper esse volui.

3 Quoniam igitur tum ex me doluisti, nunc ut duplicetur tuum ex me gaudium, praestabo. Cratippo me scito non ut discipulum, sed ut filium esse coniunctissimum: nam cum audio illum lubenter tum etiam propriam eius suavitatem vementer amplector. Sum totos dies cum eo noctisque saepe numero partem: exoro enim, ut mecum quam saepissime cenet. Hac introducta consuetudine saepe inscientibus nobis et cenantibus obrepit sublataque severitate philosophiae humanissime nobiscum iocatur. Quare da operam, ut hunc talem, tam iucundum, tam excellentem virum
4 videas quam primum. Nam quid ego de Bruttio dicam? quem nullo tempore a me patior discedere: cuius cum frugi severaque est vita tum etiam iucundissima convictio: non est enim seiunctus iocus a φιλολογίᾳ et cotidiana συζητήσει. Huic ego locum in proximo conduxi et, ut possum, ex meis angustiis illius
5 sustento tenuitatem. Praeterea declamitare Graece apud

Cassium institui, Latine autem apud Bruttium exerceri volo. Utor familiaribus et cotidianis convictoribus, quos secum Mitylenis Cratippus adduxit, hominibus et doctis et illi probatissimis. Multum etiam mecum est Epicrates, princeps Atheniensium, et Leonides et horum ceteri similes. *Τὰ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς τάδε.* De Gorgia autem quod mihi scribis, erat quidem ille 6
in cotidiana declamatione utilis, sed omnia postposui, dum modo praeceptis patris parerem; *διαρρήδην* enim scripserat, ut eum dimitterem statim. Tergiversari nolui, ne mea nimia *σπουδὴ* suspicionem ei aliquam importaret; deinde illud etiam mihi succurrebat, grave esse me de iudicio patris iudicare. Tuum tamen stu- 7
dium et consilium gratum acceptumque est mihi.

Excusationem angustiarum tui temporis accipio; scio enim, quam soleas esse occupatus. Emisse te praedium vehementer gaudeo feliciterque tibi rem istam evenire cupio (hoc loco me tibi gratulari noli mirari; eodem enim fere loco tu quoque emisse te fecisti me certiorem). Habes; deponendae tibi sunt urbanitates; rusticus Romanus factus es, quo modo ego mihi nunc ante oculos tuum iucundissimum conspectum propono; videor enim videre ementem te rusticas res, cum vilico loquentem, in lacinia servantem ex mensa secunda semina. Sed, quod ad rem pertinet, me tum tibi defuisse aeque ac tu doleo. Sed noli dubitare, mi Tiro, quin te sublevaturus sim, si modo fortuna me, praesertim cum sciam communem nobis emptum esse istum fundum. De mandatis quod tibi curae fuit, est mihi 8
gratum; sed peto a te, ut quam celerrime mihi librarius mittatur, maxime quidem Graecus; multum mihi enim eripitur operae in exscribendis hypomnematis. Tu velim in primis cures, ut valeas, ut una *συμφιλολογεῖν* possimus. Anterum tibi commendo.

XXII.

Scr. Asturae VI K. Sext. a. 709 (45).

TULLIUS TIRONI SUO S.

1 Spero ex tuis litteris tibi melius esse, cupio certe. Cui quidem rei omni ratione cura ut inservias et cave suspiceris contra meam voluntatem te facere, quod non sis mecum. Mecum es, si te curas. Quare malo te valetudini tuae servire quam meis oculis et auribus. Etsi enim et audio te et video lubenter, tamen hoc multo erit, si valebis, iucundius. Ego hic cesso, quia ipse nihil scribo, lego autem lubentissime. Tu istic, si quid librarii mea manu non intellegent, monstrabis. Una omnino interpositio difficilior est, quam ne ipse quidem facile legere soleo, de quadrimo Catone. De triclinio cura, ut facis. Tertia aderit, modo ne Publius
2 rogatus sit. Demetrius iste numquam omnino Phalereus fuit, sed nunc plane Billienus est. Itaque te do vicarium: tu eum observabis. Etsi — verum tamen de illis — nosti cetera. Sed tamen, si quem cum eo sermonem habueris, scribes ad me, ut mihi nascatur epistulae argumentum, et ut tuas quam longissimas litteras legam. Cura, mi Tiro, ut valeas: hoc gratius mihi facere nihil potes. Vale.

XXIII.

Scr. in Tusculano V K. Iun. a. 710 (44).

CICERO TIRONI S.

1 Tu vero confice professionem, si potes; etsi haec pecunia ex eo genere est, ut professione non egeat. Verumtamen —. Balbus ad me scripsit tanta se ἐπιφορᾷ oppressum, ut loqui non possit. Antonius de lege quod egerit — liceat modo rusticari. Ad Bithynicum
2 scripsi. De Servilio tu videris, qui senectutem non

contemnis. Etsi Atticus noster, quia quondam me commoveri πανικοῖς intellexit, idem semper putat nec videt, quibus praesidiis philosophiae saeptus sim; et hercle, quod timidus ipse est, *θορυβοποιεῖ*. Ego tamen Antoni inveteratam sine ulla offensione amicitiam retinere sane volo scribamque ad eum, sed non ante, quam te videro. Nec tamen te avoco a syngrapha; *γόνυ κνήμης*. Cras expecto Leptam † et n. ad cuius rutam puleio mihi tui sermonis utendum est. Vale.

XXIV.

Scr. in Arpinati paulo post a. d. III Id. Nov. a. 710 (44).

TULLIUS TIRONI S.

Etsi mane Harpalum miseram, tamen, cum habe- 1
rem, cui recte darem litteras, etsi novi nihil erat, isdem de rebus volui ad te saepius scribere, non quin confiderem diligentiae tuae, sed rei me magnitudo movebat. Mihi 'prora et puppis', ut Graecorum proverbium est, fuit a me tui dimittendi, ut rationes nostras explicares. Ofillio et Aurelio utique satis fiat. A Flamma, si non potes omne, partem aliquam velim extorqueas, in primisque ut expedita sit pensio K. Ian. De attributione conficies, de repraesentatione videbis.

De domesticis rebus hactenus, de publicis omnia 2
mihi certa, quid Octavianus, quid Antonius, quae hominum opinio, quid futurum putes. Ego vix teneor, quin accurram; sed st! litteras tuas exspecto. Et scito Balbum tum fuisse Aquini, cum tibi est dictum, et postridie Hirtium. Puto utrumque ad aquas; sed quod egerint —. Dolabellae procuratores fac ut admoneantur. Appellabis etiam Papiam. Vale.

XXV.

Scr. Athenis inter med. m. Sept. et Oct. a. 710 (44).

CICERO F. TIRONI SUO S.

Etsi iusta et idonea usus es excusatione intermissionis litterarum tuarum, tamen, id ne saepius facias, rogo. Nam, etsi de re p. rumoribus et nuntiis certior fio, et de sua in me voluntate semper ad me perscribit pater, tamen de quavis minima re scripta a te ad me epistula semper fuit gratissima. Quare, cum in primis tuas desiderem litteras, noli committere, ut excusatione potius expleas officium scribendi quam assiduitate epistularum. Vale.

XXVI.

Scr. a. 710 (44).

QUINTUS TIRONI SUO P. S. D.

1 Verberavi te cogitationis tacito dumtaxat convicio,
quod fasciculus alter ad me iam sine tuis litteris per-
latus est. Non potes effugere huius culpae poenam te
patrono; Marcus est adhibendus, isque diu et multis
lucubrationibus commentata oratione vide ut probare
2 possit te non peccasse. Plane te rogo, sic ut olim ma-
trem nostram facere memini, quae lagonas etiam inanis
opsignabat, ne dicerentur inanes aliquae fuisse, quae
furtim essent exsiccatae, sic tu, etiamsi, quod scribas,
non habebis, scribito tamen, ne furtum cessationis quae-
sivisse videaris. Valde enim mi semper et vera et dul-
cia tuis epistulis nuntiantur. Ama nos et vale.

XXVII.

Scr. ex. m. Dec. a. 710 (44).

Q. CICERO TIRONI SUO S. P. D.

1 Mirificam mi verberationem cessationis epistula dedisti; nam, quae parcius frater perscripserat verecundia

videlicet et properatione, ea tu sine adsentatione, ut erant, ad me scripsisti, et maxime de cos. designatis, quos ego penitus novi libidinum et languoris effeminatissimi animi plenos. Qui nisi a gubernaculis recesserint, maximum ab universo naufragio periculum
est. Incredibilest, quae ego illos scio oppositis Gal- 2
lorum castris in aestivis fecisse, quos ille latro, nisi aliquid firmius fuerit, societate vitiorum deleniet. Res est aut tribuniciis aut privatis consiliis munienda; nam isti duo vix sunt digni, quibus alteri Caesenam, alteri Cossutianarum tabernarum fundamenta credas. Te, ut dixi, fero *in* oculis. Ego vos a. d. III K. videbo tuosque oculos, etiamsi te veniens in medio foro videro, dissaviabor. Me ama. Vale.

M. TULLI CICERONIS
EPISTULARUM
AD QUINTUM FRATREM
LIBRI TRES.

LIBER PRIMUS.

I.

Scr. Romae ex. a. 694 (60) aut in. a. 695 (59).

MARCUS QUINTO FRATRI S.

1 Etsi non dubitabam, quin hanc epistolam multi
1 nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate superatura, tuque ante ab aliis auditurus esses annum tertium accessisse desiderio nostro et labori tuo, tamen existimavi a me quoque tibi huius molestiae nuntium perferri oportere. Nam superioribus litteris non unis, sed pluribus, cum iam ab aliis desperata res esset, tamen tibi ego spem maturae decessionis adferebam, non solum ut quam diutissime te iucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur et a nobis et a praetoribus contentio, ut rem posse confici
2 non diffiderem. Nunc, quoniam ita accidit, ut neque praetores suis opibus neque nos nostro studio quicquam proficere possemus, est omnino difficile non gra-

viter id ferre, sed tamen nostros animos maximis in rebus et gerendis et sustinendis exercitatos frangi et debilitari molestia non oportet. *Et*, quoniam ea molestissime ferre homines debent, quae ipsorum culpa contracta sunt, est quiddam in hac re mihi molestius ferendum quam tibi. Factum est enim mea culpa contra, quam tu mecum et proficiscens et per litteras egeras, ut priore anno non succederetur; quod ego, dum saluti sociorum consulo, dum impudentiae non nullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter, praesertim cum id commiserim, ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. Quod quoniam peccatum meum 3
esse confiteor, est sapientiae atque humanitatis tuae curare et perficere, ut hoc minus sapienter a me provisum diligentia tua corrigatur. Ac, si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris, non ut cum aliis, sed ut tecum iam ipse certes, si omnem tuam mentem, curam, cogitationem ad excellentis in omnibus rebus laudis cupiditatem incitaris, mihi crede, unus annus additus labori tuo multorum annorum laetitiam nobis, immo vero etiam posteris nostris adferet. Quapropter hoc te primum rogo, ne contrahas ac de- 4
mittas animum neve te obrui tamquam fluctu sic magnitudine negotii sinas contraque erigas ac resistas sive etiam ultro occurras negotiis. Neque enim eius modi partem rei publicae geris, in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit et diligentia. Quodsi tibi bellum aliquod magnum et periculosum administranti prorogatum imperium viderem, tremerem animo, quod eodem tempore esse intellegerem etiam fortunae potestatem in nos prorogatam. Nunc vero 5
ea pars tibi rei publicae commissa est, in qua aut nullam aut perexiguam partem fortuna tenet, et quae mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas, ut opinor, insidias hostium, nullam proelii dimicationem, nullam defectionem socio-

rum, nullam inopiam stipendii aut rei frumentariae,
nullam seditionem exercitus pertimescimus, quae per-
saepe sapientissimis viris acciderunt, ut, quem ad mo-
dum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi for-
tunae impetum superare non possent. Tibi data est
summa pax, summa tranquillitas, ita tamen, ut ea
dormientem gubernatorem vel obruere, vigilantem etiam
6 delectare possit. Constat enim ea provincia primum
ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni
genere humanissimum, deinde ex eo genere civium,
qui aut, quod publicani sunt, nos summa necessitu-
dine attingunt aut, quod ita negotiantur, ut locupletes
sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas
7 habere arbitrantur. At enim inter hos ipsos exsi-
stunt graves controversiae, multae nascuntur iniuriae,
magnae contentiones consequuntur. Quasi vero ego id
putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intellego
permagnum esse negotium et maximi consilii, sed me-
mento consilii me hoc esse negotium magis aliquanto
quam fortunae putare. Quid est enim negotii conti-
nere eos, quibus praesis, si te ipse contineas? Id autem
sit magnum et difficile ceteris, sic ut est difficillimum:
tibi et fuit hoc semper facillimum et vero esse de-
buit, cuius natura talis est, ut etiam sine doctrina
videatur moderata esse potuisse, ea autem adhibita
doctrina est, quae vel vitiosissimam naturam excolere
possit. Tu cum pecuniae, cum voluptati, cum om-
nium rerum cupiditati resistes, ut facis, erit, credo,
periculum, ne improbum negotiatorem, paulo cupidio-
rem publicanum comprimere non possis! Nam Graeci
quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam
ex annalium memoria aut etiam de caelo divinum ho-
8 minem esse in provinciam delapsum putent. Atque
haec nunc, non ut facias, sed ut te facere et fecisse
gaudeas, scribo: praeclarum est enim summo cum im-
perio fuisse in Asia triennium sic, ut nullum te signum,
nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum manci-

pium, nulla forma cuiusquam, nulla condicio pecuniae,
quibus rebus abundat ista provincia, ab summa inte-
gritate continentiaque deduxerit. Quid autem reperiri 9
tam eximium aut tam expetendum potest, quam istam
virtutem, moderationem animi, temperantiam non la-
tere in tenebris neque esse abditam, sed in luce Asiae
in oculis clarissumae provinciae atque in auribus om-
nium gentium ac nationum esse positam? non itineri-
bus tuis perterreri homines, non sumptu exhauriri, non
adventu commoveri? esse, quocumque veneris, et pu-
blice et privatim maximam laetitiam, cum urbs custo-
dem, non tyrannum, domus hospitem, non expilatorem
recepisse videatur?

His autem in rebus iam te usus ipse profecto eru- 3 10
divit nequaquam satis esse ipsum has te habere vir-
tutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac
custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros
imperii tui sociis et civibus et rei publicae praestare
videare. Quamquam legatos habes eos, qui ipsi per
se habituri sint rationem dignitatis suae; de quibus
honore et dignitate et aetate praestat Tubero, quem
ego arbitror, praesertim cum scribat historiam, multos
ex suis annalibus posse deligere, quos velit et possit
imitari, Allienus autem noster est cum animo et be-
nevolentia tum vero etiam imitatione vivendi. Nam
quid ego de Gratidio dicam? quem certe scio ita la-
borare de existimatione sua, ut propter amorem in
nos fraternum etiam de nostra laboret. Quaestorem 11
habes non tuo iudicio delectum, sed eum, quem sors
dedit. Hunc oportet et sua sponte esse moderatum et
tuis institutis ac praeceptis obtemperare. Quorum si
quis forte esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se
neglegeret eas leges, quibus esset astrictus, non ut ea
potestate, quam tu ad dignitatem permisisses, ad quae-
stum uteretur. Neque enim mihi sane placet, praesertim
cum hi mores tantum iam ad nimiam lenitatem et ad am-
bitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere

unum quemque eorum, sed, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos eos, quos tibi comites et adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa
4 res publica, dumtaxat finibus iis praestabis, quos ante
12 praescripsi; quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent, horum non modo facta, sed etiam dicta omnia praestanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis recte facientes facile diligere, minus consulentes existimationi tuae facillime coërcere. A quibus, rudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi; nam, ut quisque est vir optimus, ita difficillime esse alios improbos suspicatur; nunc vero tertius hic annus habeat integritatem eandem quam superiores cautiorem etiam ac diligentiorem.
13 Sint aures tuae *eae*, quae id, quod audiunt, existimentur audire, non in quas ficte et simulate quaestus causa insusurretur. Sit anulus tuus non ut vas aliquod, sed tamquam ipse tu, non minister alienae voluntatis, sed testis tuae. Accensus sit eo numero, quo eum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris non temere nisi libertis suis deferebant, quibus illi quidem non multo secus ac servis imperabant. Sit lictor non suae *saevitiae*, sed tuae lenitatis apparitor, maioraque praeferant fasces illi ac secures dignitatis insignia quam potestatis. Toti denique sit provinciae cognitum tibi omnium, quibus praesis, salutem, liberos, famam, fortunas esse carissimas. Denique haec opinio sit, non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint, te inimicum, si id cognoveris, futurum. Neque vero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari.
14 Nec tamen haec oratio mea est eius modi, ut te in tuos aut durum esse nimium aut suspiciosum velim. Nam, si quis est eorum, qui tibi biennii spatio numquam in suspicionem avaritiae venerit, ut ego Caesium

et Chaerippum et Labeonem et audio et, quia cognovi, existimo, nihil est, quod non et iis, et si quis est alius eiusdem modi, et committi et credi rectissime putem; sed, si quis est, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris.

5 15 In provincia vero ipsa si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus, huic quantum credendum sit, vide, non quin possint multi esse provinciales viri boni, sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum involucris tegitur et quasi velis quibusdam obtenditur unius cuiusque natura; frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur, oratio vero saepissime. Quam ob rem qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti careant iis rebus omnibus, a quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem, ament ex animo ac non sui commodi causa simulent? Mihi quidem permagnum videtur, praesertim si idem homines privatum non fere quemquam, praetores semper omnes amant. Quo ex genere si quem forte tui cognosti amantiorem (fieri enim potuit) quam temporis, hunc vero ad tuum numerum libenter ascribito; sin autem id non perspicies, nullum genus erit in familiaritate cavendum magis, propterea quod et omnes vias pecuniae norunt et omnia pecuniae causa faciunt et, quicum victuri non sunt, eius existimationi consulere non curant. 16 Atque etiam e Graecis ipsis diligenter cavendae sunt quaedam familiaritates praeter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Graecia digni; sic vero fallaces sunt permulti et leves et diuturna servitute ad nimiam adsentationem eruditi. Quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio amicitiaque coniungi dico oportere; nimiae familiaritates eorum neque tam fideles sunt (non enim audent adversari nostris voluntatibus), et invident non nostris solum, verum etiam suis.

6
17 Iam, qui in eius modi rebus, in quibus vereor etiam ne durior sim, cautus esse velim ac diligens, quo me animo in servis esse censes? quos quidem cum omnibus in locis tum praecipue in provinciis regere debemus. Quo de genere multa praecipi possunt, sed hoc et brevissimum est et facillime teneri potest, ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres, neve interesse quicquam putent, utrum Trallis an Formias venerint. Ac, si quis est ex servis egregie fidelis, sit in domesticis rebus et privatis; quae res ad officium imperii tui atque ad aliquam partem rei publicae pertinebunt, de iis rebus ne quid attingat. Multa enim, quae recte committi servis fidelibus possunt, tamen sermonis et vituperationis vitandae causa committenda non sunt.

18 Sed nescio quo pacto ad praecipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid enim ei praecipiam, quem ego in hoc praesertim genere intellegam prudentia non esse inferiorem quam me, usu vero etiam superiorem? Sed tamen, si ad ea, quae faceres, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore iucundiora. Quare sint haec fundamenta dignitatis tuae, tua primum integritas et continentia, deinde omnium, qui tecum sunt, pudor, delectus in familiaritatibus et provincialium hominum et Graecorum percautus et diligens, familiae gravis et
19 constans disciplina. Quae cum honesta sint in his privatis nostris cotidianisque rationibus, in tanto imperio, tam depravatis moribus, tam corruptrice provincia divina videantur necesse est. Haec institutio atque haec disciplina potest sustinere in rebus statuendis et decernendis eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus non nullas simultates cum magna mea laetitia susceptas habemus: nisi forte me Paconi nescio cuius, hominis ne Graeci quidem ac Mysi aut Phrygis potius, querelis moveri putas aut Tusceni, hominis furiosi ac sordidi, vocibus, cuius tu ex impuris-

simis faucibus inhonestissimam cupiditatem eripuisti 7 summa cum aequitate. Haec et cetera plena severi- 20 tatis, quae statuisti in ista provincia, non facile sine summa integritate sustineremus. Quare sit summa in iure dicendo severitas, dum modo ea ne varietur gratia, sed conservetur aequabilis. Sed tamen parvi refert abs te ipso ius dici aequabiliter et diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu eius muneris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sane magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota iuris dictione maxime sustineri; in qua scientiae praesertim provincialis ratio ipsa expedita est, constantia est adhibenda et gravitas, quae resistat non solum gratiae, verum etiam suspicioni.

Adiungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in 21 decernendo, in satis faciendo ac disputando diligentia. His rebus nuper C. Octavius iucundissimus fuit, apud quem primus lictor quievit, tacuit accensus, quotiens quisque voluit, dixit, et quam voluit diu; quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi haec lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Sullani homines, quae per vim et metum abstulerant, reddere; qui in magistratibus iniuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat iure parendum. Haec illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Quodsi haec lenitas grata Romae est, ubi tanta 22 adrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta *populi* vis, tanta senatus auctoritas, quam iucunda tandem praetoris comitas in Asia potest esse! in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur, ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla contio. Quare † cum permagni hominis est et cum ipsa natura moderati tum vero etiam doctrina atque optimarum artium studiis eruditi sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus

8
23 is praesit, desideretur. Cyrus ille a Xenophonte non ad historiae fidem scriptus, sed ad effigiem iusti imperii, cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate coniungitur; quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat; nullum est enim praetermissum in iis officium diligentis et moderati imperii — eaque si sic coluit ille, qui privatus futurus numquam fuit, quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, et ab iis legibus datum est, ad quas revertendum est?

24 Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda
iis, qui praesunt aliis, ut ii, qui erunt in eorum imperio,
sint quam beatissimi; quod tibi et esse antiquissimum et
ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constanti
fama atque omnium sermone celebratum est. Est autem
non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius, qui
servis, qui mutis pecudibus praesit, eorum, quibus prae-
25 sit, commodis utilitatique servire. Cuius quidem generis
constare inter omnes video abs te summam adhiberi
diligentiam, nullum aes alienum novum contrahi civi-
tatibus, vetere autem magno et gravi multas abs te
esse liberatas, urbes complures dirutas ac paene de-
sertas, in quibus unam Ioniae nobilissimam, alteram
Cariae, Samum et Halicarnassum, per te esse recrea-
tas, nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias,
provideri abs te, ut civitates optimatium consiliis ad-
ministrentur, sublata Mysiae latrocinia, caedes multis
locis repressas, pacem tota provincia constitutam, ne-
que solum illa itinerum atque agrorum, sed multo
etiam plura et maiora oppidorum et fanorum latroci-
nia esse depulsa, remotam a fama et a fortunis et ab
otio locupletium illam acerbissimam ministram prae-
torum avaritiae, calumniam, sumptus et tributa civi-
tatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant,
tolerari aequaliter, facillimos esse aditus ad te, patere
auris tuas querelis omnium, nullius inopiam ac solitu-

dinem non modo illo populari accessu ac tribunali, sed ne domo quidem et cubiculo esse exclusam tuo, toto denique imperio nihil acerbum esse, nihil crudele atque omnia plena clementiae, mansuetudinis, humanitatis.

Quantum vero illud est beneficium tuum, quod ini- 9 26
quo et gravi vectigali aedilicio cum magnis nostris simultatibus Asiam liberasti! Etenim, si unus homo nobilis queritur palam te, quod edixeris, ne ad ludos pecuniae decernerentur, HS CC sibi eripuisse, quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romae ludos facerent, quod erat iam institutum, erogaretur? Quamquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quonam modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod, cum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevissent, cumque id et pro meis magnis meritis et pro tuis maximis beneficiis summa sua voluntate fecissent, nominatimque lex exciperet, ut ad templum et monumentum capere liceret, cumque id, quod dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius quam populo Romano ac dis immortalibus datum videretur, tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum, qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi cum aliis de causis, tum etiam ut animo aequiore ferrent ii, quibus nec deberetur nec liceret. Quapropter incumbe toto animo et studio 27
omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuae fidei potestatique senatus populusque Romanus commisit et credidit, diligas et omni ratione tueare et esse quam beatissimos velis. Quodsi te sors Afris aut Hispanis aut Gallis praefecisset, immanibus ac barbaris nationibus, tamen esset humanitatis tuae consulere eorum commodis et utilitati salutique servire; cum vero ei generi hominum praesimus, non modo in quo ipsa sit, sed etiam a quo ad alios pervenisse

putetur humanitas, certe iis eam potissimum tribuere
28 debemus, a quibus accepimus. Non enim me hoc iam dicere pudebit, praesertim in ea vita atque iis rebus gestis, in quibus non potest residere inertiae aut levitatis ulla suspicio, nos ea, quae consecuti sumus, iis studiis et artibus esse adeptos, quae sint nobis Graeciae monumentis disciplinisque tradita. Quare praeter communem fidem, quae omnibus debetur, praeterea nos isti hominum generi praecipue debere videmur, ut, quorum praeceptis sumus eruditi, apud eos ipsos, quod ab iis didicerimus, velimus expromere.

10 29 Atque ille quidem princeps ingenii et doctrinae, Plato, tum denique fore beatas res publicas putavit, si aut docti et sapientes homines eas regere coepissent, aut ii, qui regerent, omne suum studium in doctrina et sapientia conlocassent. Hanc coniunctionem videlicet potestatis et sapientiae saluti censuit civitatibus esse posse. Quod fortasse aliquando universae rei publicae nostrae, nunc quidem profecto isti provinciae contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate percipienda plu-
30 rimum a pueritia studii fuisset et temporis. Quare cura, ut hic annus, qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiae prorogatus esse videatur. Quoniam in te retinendo fuit Asia felicior quam nos in deducendo, perfice, ut laetitia provinciae desiderium nostrum leniatur. Etenim, si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus, multo maiorem in his hono-
31 ribus tuendis adhibere diligentiam debes. Equidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te ante. Semper eos putavi, si volgares essent, viles, si temporis causa constituerentur, leves; si vero, id quod ita factum est, meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in his honoribus tuendis operam esse ponendam. Quare, quoniam in istis urbibus cum summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes

consecratas et in deorum numero conlocatas vides, in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te iudiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit eius modi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiae et dici et haberi velis.

11 32 Atqui huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam adferunt publicani. Quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum et per nos cum re publica coniunctum et a nobis et a re publica diiungemus; sin autem omnibus in rebus obsequemur, funditus eos perire patiemur, quorum non modo saluti, sed etiam commodis consul*ere debe*mus. Haec est una, si vere cogitare volumus, in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupiditates, suos coërcere, iuris aequabilem tenere rationem, facilem se in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis admittendisque praebere praeclarum magis est quam difficile; non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi et voluntate. 33 Illa causa publicanorum quantam acerbitatem adferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non tam de portorio quam de non nullis iniuriis portitorum querebantur. Quare non ignoro, quid sociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia querelas civium. Hic te ita versari, ut et publicanis satis facias, praesertim publicis male redemptis, et socios perire non sinas, divinae cuiusdam virtutis esse videtur, id est tuae. Ac primum Graecis id, quod acerbissimum est, quod sunt vectigales, non ita acerbum videri debet, propterea quod sine imperio populi Romani suis institutis per se ipsi ita fuerunt. Nomen autem publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vectigal sine publicano non potuerint, quod iis aequaliter Sulla discripserat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Graecos quam nostros

publicanos hinc intellegi potest, quod Caunii nuper omnesque ex insulis, quae erant a Sulla Rhodiis attributae, confugerunt ad senatum, nobis ut potius vectigal quam Rhodiis penderent. Quare nomen publicani neque ii debent horrere, qui semper vectigales fuerunt, neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non
34 potuerunt, neque ii recusare, qui postulaverunt. Simul et illud Asia cogitet, nullam ab se neque belli externi neque domesticarum discordiarum calamitatem afuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. Id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo
12 possit, aequo animo parte aliqua suorum fructuum
35 pacem sibi sempiternam redimat atque otium. Quodsi genus ipsum et nomen publicani non iniquo animo sustinebunt, poterunt iis consilio et prudentia tua reliqua videri mitiora; possunt in pactionibus faciendis non legem spectare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii et liberationem molestiae; potes etiam tu id facere, quod et fecisti egregie et facis, ut commemores, quanta sit in publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio ac vi potestatis et fascium publicanos cum Graecis gratia atque auctoritate coniungas [sed] et ab iis, de quibus optime tu meritus es, et qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessitudinem, quae est nobis cum publicanis, obtinere et conservare patiantur.

36 Sed quid ego te haec hortor, quae tu non modo facere potes tua sponte sine cuiusquam praeceptis, sed etiam magna iam ex parte perfecisti? Non enim desistunt nobis agere cotidie gratias honestissimae et maximae societates; quod quidem mihi idcirco iucundius est, quod idem faciunt Graeci; difficile est autem ea, quae commodis, utilitate et prope natura diversa sunt, voluntate coniungere. At ea quidem, quae supra scripta sunt, non ut te instituerem, scripsi (neque enim prudentia tua cuiusquam praecepta desiderat), sed me

in scribendo commemoratio tuae virtutis delectavit; quamquam in his litteris longior fui, quam aut vellem aut quam me putavi fore.

Unum est, quod tibi ego praecipere non desinam, 13 37
neque te patiar, quantum erit in me, cum exceptione laudari. Omnes enim, qui istinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant, ut in tuis summis laudibus excipiant unam iracundiam; quod vitium cum in hac privata cotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum vero nihil est tam deforme quam ad summum imperium etiam acerbitatem naturae adiungere. Quare illud non suscipiam, ut, quae de iracundia dici solent a doctissimis hominibus, ea nunc tibi exponam, cum et nimis longus esse nolim et ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere; illud, quod est epistolae proprium, ut is, ad quem scribitur, de iis rebus, quas ignorat, certior fiat, praetermittendum esse non puto. Sic ad nos om- 38
nes fere deferunt, nihil, cum absit iracundia, [dicere solent] te fieri posse iucundius, sed, cum te alicuius improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare, quoniam in eam rationem vitae nos non tam cupiditas quaedam gloriae quam res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit, caveamus, quantum efficere et consequi possumus, ut ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego nunc hoc contendo, quod fortasse cum in omni natura tum iam in nostra aetate difficile est, mutare animum et, si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere, sed te illud admoneo, ut, si hoc plene vitare non potes, quod ante occupatur animus ab iracundia, quam providere ratio potuit, ne occuparetur, ut te ante compares cotidieque meditere resistendum esse iracundiae, cumque ea maxime animum moveat, tum tibi esse diligentissime linguam continendam; quae quidem mihi virtus interdum non

minor videtur quam omnino non irasci. Nam illud
est non solum gravitatis, sed non numquam etiam
lentitudinis; moderari vero et animo et orationi, cum
sis iratus, aut etiam tacere et tenere in sua potestate
motum animi et dolorem, etsi non est perfectae sa-
39 pientiae, tamen est non mediocris ingenii. Atque in
hoc genere multo te esse iam commodiorem mitio-
remque nuntiant. Nullae tuae vehementiores animi
concitationes, nulla maledicta ad nos, nullae con-
tumeliae perferuntur, quae cum abhorrent a litteris,
ab humanitate tum vero contraria sunt imperio ac
dignitati; nam, si implacabiles iracundiae sunt, sum-
ma est acerbitas, sin autem exorabiles, summa le-
vitas, quae tamen ut in malis acerbitati anteponen-
da est.

14 40 Sed, quoniam primus annus habuit de hac repre-
hensione plurimum sermonis, credo, propterea quod
tibi hominum iniuriae, quod avaritia, quod insolentia
praeter opinionem accidebat et intolerabilis videbatur,
secundus autem multo lenior, quod et consuetudo et
ratio et, ut ego arbitror, meae quoque litterae te pa-
tientiorem lenioremque fecerunt, tertius annus ita de-
bet esse emendatus, ut ne minimam quidem rem quis-
41 quam possit ullam reprehendere. Ac iam hoc loco
non hortatione neque praeceptis, sed precibus tecum
fraternis ago, totum ut animum, curam cogitationem-
que tuam ponas in omnium laude undique colligenda.
Quodsi in mediocri statu sermonis ac praedicationis
nostrae res essent, nihil abs te eximium, nihil praeter
aliorum consuetudinem postularetur. Nunc vero pro-
pter earum rerum, in quibus versati sumus, splendo-
rem et magnitudinem, nisi summam laudem ex ista
provincia adsequimur, vix videmur summam vitupera-
tionem posse vitare. Ea nostra ratio est, ut omnes
boni cum faveant tum etiam omnem a nobis diligen-
tiam virtutemque et postulent et exspectent, omnes
autem improbi, quod cum iis bellum sempiternum

suscepimus, vel minima re ad reprehendendum contenti
esse videantur. Quare, quoniam eius modi theatrum 42
totius Asiae virtutibus tuis est datum celebritate re-
fertissimum, magnitudine amplissimum, iudicio erudi-
tissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romam
significationes vocesque referantur, contende, quaeso,
atque elabora, non modo ut his rebus dignus fuisse,
sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare, 15
et, quoniam mihi casus urbanam in magistratibus ad- 43
ministrationem rei publicae, tibi provincialem dedit,
si mea pars nemini cedit, fac, ut tua ceteros vincat.
Simul et illud cogita, nos non de reliqua et sperata
gloria iam laborare, sed de parta dimicare, quae qui-
dem non tam expetenda nobis fuit quam tuenda est.
Ac, si mihi quicquam esset abs te separatum, nihil
amplius desiderarem hoc statu, qui mihi iam partus
est. Nunc vero sic res sese habet, ut, nisi omnia tua
facta atque dicta nostris rebus istinc respondeant, ego
me tantis meis laboribus tantisque periculis, quorum
tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum *putem*.
Quodsi, ut amplissimum nomen consequeremur, unus
praeter ceteros adiuvisti, certe idem, ut id retineamus,
praeter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis uten-
dum existimationibus ac iudiciis, qui nunc sunt, ho-
minum, sed iis etiam, qui futuri sunt; quamquam
illorum erit verius iudicium obtrectatione et malevo-
lentia liberatum. Denique etiam illud debes cogitare, 44
non te tibi soli gloriam quaerere. Quod si esset, ta-
men non neglegeres, praesertim cum amplissimis mo-
numentis consecrare voluisses memoriam nominis tui.
Sed ea est tibi communicanda mecum, prodenda liberis
nostris: in qua, cavendum est, ne, si neglegentior fue-
ris, tibi parum consuluisse, sed etiam tuis invidisse
videaris.

Atque haec non eo dicuntur, ut te oratio mea dor- 16 45
mientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse
videatur. Facies enim perpetuo, quae fecisti, ut omnes

aequitatem tuam, temperantiam, severitatem integritatemque laudarent. Sed me quaedam tenet propter singularem amorem infinita in te aviditas gloriae. Quamquam illud existimo, cum iam tibi Asia sic uti uni cuique sua domus nota esse debeat, cum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse, quod ad laudem attineat, quod non tu optime perspicias et tibi non sine cuiusquam hortatione in mentem veniat cotidie. Sed ego, quia, cum tua lego, te audire, et quia, cum ad te scribo, tecum loqui videor, idcirco et tua longissima quaque epistola maxime delector et ipse in scribendo sum saepe longior.

46 Illud te ad extremum et oro et hortor, ut, tamquam poëtae boni et actores industrii solent, sic tu in extrema parte et conclusione muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tamquam tertius *actus* perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillime facies, si me, cui semper uni magis quam universis placere voluisti, tecum semper esse putabis et omnibus iis rebus, quas dices et facies, interesse. Reliquum est, ut te orem, ut valetudini tuae, si me et tuos omnes valere vis, diligentissime servias.

II.

Scr. Romae inter VIII K. Nov. et IV Id. Dec. a. 695 (59).

MARCUS QUINTO FRATRI.

1
1 Statius ad me venit a. d. VIII K. Novembr. Eius adventus, quod ita scripsisti, direptum iri te a tuis, dum is abesset, molestus mihi fuit; quod autem exspectationem tui concursumque eum, qui erat futurus, si una tecum decederet neque antea visus esset, sustulit, id mihi non incommode visum est accidisse. Exhaustus est enim sermo hominum et multae emissae iam eius modi voces: *'ἀλλ' αἰεί τινα φῶτα μέγαν'*,

quae te absente confecta esse laetor. Quod autem id- 2
circo a te missus est, mihi ut se purgaret, id necesse
minime fuit. Primum enim numquam ille mihi fuit
suspectus, neque ego, quae ad te de illo scripsi, scripsi
meo iudicio, sed, cum ratio salusque omnium nostrum,
qui ad rem publicam accedimus, non veritate solum,
sed etiam fama niteretur, sermones ad te aliorum sem-
per, non mea iudicia perscripsi. Qui quidem quam
frequentes essent et quam graves, adventu suo Statius
ipse cognovit; etenim intervenit non nullorum querelis,
quae apud me de illo ipso habebantur, et sentire po-
tuit sermones iniquorum in suum potissimum nomen
erumpere. Quod autem me maxime movere solebat, 3
cum audiebam illum plus apud te posse, quam gravi-
tas istius aetatis, imperii, prudentiae postularet — quam
multos enim mecum egisse putas, ut se Statio com-
mendarem, quam multa autem ipsum *ἀσφαλῶς* mecum
in sermone ita posuisse: 'Id mihi non placuit; monui,
suasi, deterrui'! Quibus in rebus etiamsi fidelitas sum-
ma est, quod prorsus credo, quoniam tu ita iudicas,
tamen species ipsa tam gratiosi liberti aut servi di-
gnitatem habere nullam potest. Atque hoc sic habeto
(nihil enim nec temere dicere nec astute reticere de-
beo), materiam omnem sermonem eorum, qui de te
detrahere vellent, Statium dedisse; antea tantum in-
tellegi potuisse, iratos tuae severitati esse non nullos,
hoc manumisso iratis, quod loquerentur, non defuisse. 2
Nunc respondebo ad eas epistolas, quas mihi red- 4
didit L. Caesius, cui, quoniam ita te velle intellego,
nullo loco deero: quarum altera est de Blaudeno Zeu-
xide, quem scribis certissimum matricidam tibi a me
intime commendari. Qua de re et de hoc genere toto,
ne forte me in Graecos tam ambitiosum factum esse
mirere, pauca cognosce. Ego cum Graecorum quere-
las nimium valere sentirem propter hominum ingenia
ad fallendum parata, quoscumque de te queri audivi,
quacumque potui ratione, placavi. Primum Dionyso-

politas, qui erant inimicissimi, lenivi; quorum principem Hermippum non solum sermone meo, sed etiam familiaritate devinxi. Ego Apamensem Hephaestium, ego levissimum hominem, Megaristum Antandrium, ego Niciam Smyrnaeum, ego nugas maximas omni mea comitate complexus sum, Nymphontem etiam Colophonium. Quae feci omnia, non quo me aut hi homines aut tota natio delectaret; pertaesum est levitatis, adsentationis, animorum non officiis, sed temporibus ser-
5 vientium. Sed ut ad Zeuxim revertar, cum is de M. Cascelli sermone secum habito, quae tu scribis, ea ipsa loqueretur, obstiti eius sermoni et hominem in familiaritatem recepi. Tua autem quae fuerit cupiditas tanta, nescio, quod scribis cupisse te, quoniam Smyrnae duos Mysos insuisses in culleum, simile in superiore parte provinciae edere exemplum severitatis tuae et idcirco Zeuxim elicere omni ratione voluisse, ultro quem adductum in iudicium fortasse dimitti non oportuerat, conquiri vero et elici blanditiis, ut tu scribis, ad iudicium necesse non fuit, eum praesertim hominem, quem ego et ex suis civibus et ex multis aliis cotidie magis cognosco nobiliorem esse prope quam
6 civitatem suam. At enim Graecis solis indulgeo. Quid? L. Caecilium nonne omni ratione placavi? quem hominem, qua ira, quo spiritu! quem denique praeter Tuscenium, cuius causa sanari non potest, non mitigavi? Ecce supra caput homo levis ac sordidus, sed tamen equestri censu, Catienus. Etiam is lenietur. Cuius tu in patrem quod fuisti asperior, non reprehendo; certo enim scio te fecisse cum causa. Sed quid opus fuit eius modi litteris, quas ad ipsum misisti, 'illum crucem sibi ipsum constituere, ex qua tu eum ante detraxisses; te curaturum, fumo ut combureretur, plaudente tota provincia'? Quid vero ad C. Fabium nescio quem (nam eam quoque epistolam T. Catienus circumgestat), 'renuntiari tibi Licinium plagiarium cum suo pullo milvino tributa exigere'? Deinde rogas Fa-

bium, ut et patrem et filium vivos comburat, si possit; si minus, ad te mittat, uti iudicio comburantur. Eae litterae abs te per iocum missae ad C. Fabium, si modo sunt tuae, cum leguntur, invidiosam atrocitatem verborum habent. Ac, si omnium mearum 7
praecepta litterarum repetes, intelleges esse nihil a me nisi orationis acerbitatem et iracundiam et, si forte, raro litterarum missarum indiligentiam reprehensam. Quibus quidem in rebus si apud te plus auctoritas mea quam tua sive natura paulo acrior sive quaedam dulcedo iracundiae sive dicendi sal facetiaeque valuissent, nihil sane esset, quod nos paeniteret. Et mediocri me dolore putas adfici, cum audiam, qua sit existimatione C. Vergilius, qua tuus vicinus, C. Octavius? Nam, si te interioribus vicinis tuis, Ciliciensi et Syriaco, anteponis, valde magni facis! Atque is dolor est, quod, cum ii, quos nominavi, te innocentia non vincant, vincunt tamen artificio benevolentiae colligendae, qui neque Cyrum Xenophontis neque Agesilaum noverint, quorum regum summo imperio nemo umquam verbum ullum asperius audivit.

Sed, haec a principio tibi praecipiens quantum pro- 3
fecerim, non ignoro; nunc tamen decedens, id quod 8
mihi iam facere videris, relinque, quaeso, quam iucundissimam memoriam tui. Successorem habes perblandum; cetera valde illius adventu tua requirentur. In litteris mittendis, *ut* saepe ad te scripsi, nimium te exorabilem praebuisti. Tolle omnes, si potes, iniquas, tolle inusitatas, tolle contrarias. Statius mihi narravit scriptas ad te solere afferri, ab se legi, et, si iniquae sint, fieri te certiorem; antequam vero ipse ad te venisset, nullum delectum litterarum fuisse; ex eo esse volumina selectarum epistolarum, quae reprehendi solerent. Hoc de genere nihil te nunc quidem moneo 9
(sero est enim), ac scire potes multa me varie diligenterque monuisse; illud tamen, quod Theopompo mandavi, cum essem admonitus ab ipso, vide per ho-

mines amantes tui, quod est facile, ut haec genera tollantur epistolarum primum iniquarum, deinde contrariarum, tum absurde et inusitate scriptarum, postremo in aliquem contumeliosarum. Atque ego haec tam esse, quam audio, non puto, et, si sunt occupationibus tuis minus animadversa, nunc perspice et purga. Legi epistolam, quam ipse scripsisse Sulla nomenclator dictus est, non probandam, legi non nullas iracundas.

10 Sed tempore ipso de epistolis. Nam, cum hanc paginam texerem, L. Flavius, praetor designatus, ad me venit, homo mihi valde familiaris. Is mihi te ad procuratores suos litteras misisse, quae mihi visae sunt iniquissimae, ne quid de bonis, quae L. Octavi Nasonis fuissent, cui L. Flavius heres est, deminuerent, antequam C. Fundanio pecuniam solvissent, itemque misisse ad Apollonidenses, ne de bonis, quae Octavi fuissent, deminui paterentur, priusquam Fundanio debitum solutum esset. Haec mihi veri similia non videntur; sunt enim a prudentia tua remotissima. Ne deminuat heres? Quid, si infitiatur? quid, si omnino non debet? quid? praetor solet iudicare deberi? Quid? ego Fundanio non cupio, non amicus sum, non misericordia moveor? Nemo magis: sed vis iuris eius modi est quibusdam in rebus, ut nihil sit loci gratiae. Atque ita mihi dicebat Flavius scriptum in ea epistola, quam tuam esse dicebat, te aut quasi amicis tuis gratias acturum aut quasi inimicis incommoda laturum.

11 Quid multa? ferebat graviter et vehementer mecum querebatur orabatque, ut ad te quam diligentissime scriberem. Quod facio et te prorsus vehementer etiam atque etiam rogo, ut et procuratoribus Flavi remittas de deminuendo et Apollonidensibus ne quid perscribas, quod contra Flavium sit, amplius. Et Flavi causa et scilicet Pompei facies omnia. Nolo medius fidius ex tua iniuria in illum tibi liberalem me videri, sed te oro, ut tu ipse auctoritatem et monumentum aliquod decreti aut litterarum tuarum relinquas, quod

sit ad Flavi rem et ad causam accommodatum; fert enim graviter homo et mei observantissimus et sui iuris dignitatisque retinens se apud te neque amicitia nec iure valuisse; et, ut opinor, Flavi aliquando rem et Pompeius et Caesar tibi commendarunt, et ipse ad te scripserat Flavius et ego certe. Quare, si ulla res est, quam tibi me petente faciendam putes, haec ea sit. Si me amas, cura, elabora, perfice, ut Flavius et tibi et mihi quam maximas gratias agat. Hoc te ita rogo, ut maiore studio rogare non possim.

Quod ad me de Hermia scribis, mihi mehercule 4 12
valde molestum fuit. Litteras ad te parum fraterne scripseram; quas oratione Diodoti, Luculli liberti, commotus, de pactione statim quod audieram, iracundius scripseram et revocare cupiebam. Huic tu epistolae non fraterne scriptae fraterne debes ignoscere. De Cen- 13
sorino, Antonio, Cassiis, Scaevola te ab iis diligi, ut scribis, vehementer gaudeo. Cetera fuerunt in eadem epistola graviora, quam vellem, 'ὀρϑὰν τὰν ναῦν' et 'ἅπαξ ϑανεῖν'. Maiora ista erunt; meae obiurgationes fuerunt amoris plenissimae † quae sunt non nulla, sed tamen mediocria et parva potius. Ego te numquam ulla in re dignum minima reprehensione putassem, cum te sanctissime gereres, nisi inimicos multos haberemus. Quae ad te aliqua *cum* admonitione aut obiurgatione scripsi, scripsi propter diligentiam cautionis meae, in qua et maneo et manebo et, idem ut facias, non desistam rogare.

Attalus Hypaepenus mecum egit, ut se ne impe- 14
dires, quo minus, quod ad Q. † Publiceni statuam decretum est, erogaretur. Quod ego te et rogo et admoneo, ne talis viri tamque nostri necessarii honorem minui per te aut impediri velis. Praeterea Aesopi, nostri [tragedi] familiaris, Licinus servus tibi notus aufugit. Is Athenis apud Patronem Epicureum pro libero fuit; inde in Asiam venit. Postea Plato quidam Sardianus, Epicureus, qui Athenis solet esse multum,

et qui tum Athenis fuerat, cum Licinus eo venisset, cum eum fugitivum esse postea ex Aesopi litteris cognosset, hominem comprehendit et in custodiam Ephesi tradidit, sed, in publicam an in pistrinum, non satis ex litteris eius intellegere potuimus. Tu, quoquo modo est, quoniam Ephesi est, hominem investiges velim summaque diligentia vel tecum deducas. Noli spectare, quanti homo sit: parvi enim pretii est, qui tam nihili sit. Sed tanto dolore Aesopus est adfectus propter servi scelus et audaciam, ut nihil ei gratius facere possis, quam si illum per te recuperarit.

5 15 Nunc ea cognosce, quae maxime exoptas. Rem publicam funditus amisimus, adeo ut Cato, adulescens nullius consilii, sed tamen civis Romanus et Cato, vix vivus effugerit, quod, cum Gabinium de ambitu vellet postulare, neque praetores diebus aliquot adiri possent vel potestatem sui facerent, in contionem escendit et Pompeium 'privatum dictatorem' appellavit. Propius nihil est factum, quam ut occideretur. Ex hoc, qui
16 sit status totius rei publicae, videre potes. Nostrae tamen causae non videntur homines defuturi: mirandum in modum profitentur, offerunt se, pollicentur. Equidem cum spe sum maxima tum maiore etiam animo, spe, superiores fore nos, animo, ut in hac re publica ne casum quidem ullum pertimescam. Sed tamen se res sic habet: Si diem nobis dixerit, tota Italia concurret, ut multiplicata gloria discedamus; sin autem vi agere conabitur, spero fore studiis non solum amicorum, sed etiam alienorum ut vi resistamus. Omnes et se et suos amicos, clientes, libertos, servos, pecunias denique suas pollicentur. Nostra antiqua manus bonorum ardet studio nostri atque amore. Si qui antea aut alieniores fuerant aut languidiores, nunc horum regum odio se cum bonis coniungunt. Pompeius omnia pollicetur et Caesar; quibus ego ita credo, ut nihil de mea comparatione deminuam. Tribuni pl. designati sunt nobis amici; consules se optime ostendunt: prae-

tores habemus amicissimos et acerrimos cives, Domitium, Nigidium, Memmium, Lentulum; bonos etiam alios singulares. Quare magnum fac animum habeas et spem bonam. De singulis tamen rebus, quae cotidie gerantur, faciam te crebro certiorem.

III.

Scr. Thessalonicae Id. Iun. a. 696 (58).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Mi frater, mi frater, mi frater, tune id veritus es, 1
ne ego iracundia aliqua adductus pueros ad te sine litteris miserim aut etiam ne te videre noluerim? Ego tibi irascerer, tibi ego possem irasci? Scilicet, tu enim me adflixisti, tui me inimici, tua me invidia ac non ego te misere perdidi. Meus ille laudatus consulatus mihi te, liberos, patriam, fortunas, tibi velim ne quid eripuerit praeter unum me. Sed certe a te mihi omnia semper honesta et iucunda ceciderunt, a me tibi luctus meae calamitatis, metus tuae, desiderium, maeror, solitudo. Ego te videre noluerim? Immo vero me a te videri nolui. Non enim vidisses fratrem tuum, non eum, quem reliqueras, non eum, quem noras, non eum, quem flens flentem, prosequentem proficiscens dimiseras, ne vestigium quidem eius nec simulacrum, sed quandam effigiem spirantis mortui. Atque utinam me mortuum prius vidisses aut audisses, utinam te non solum vitae, sed etiam dignitatis meae superstitem
reliquissem! Sed testor omnes deos me hac una voce 2
a morte esse revocatum, quod omnes in mea vita partem aliquam tuae vitae repositam esse dicebant; qua re peccavi scelerateque feci. Nam, si occidissem, mors ipsa meam pietatem amoremque in te facile defenderet; nunc commisi, ut me vivo careres, vivo me aliis indigeres, mea vox in domesticis periculis potissimum occideret, quae saepe alienissimis praesidio fuisset.

Nam, quod ad te pueri sine litteris venerunt, quoniam vides non fuisse iracundiam causam, certe pigritia fuit
3 et quaedam infinita vis lacrimarum et dolorum. Haec ipsa me quo fletu putas scripsisse? Eodem, quo te legere certe scio. An ego possum aut non cogitare aliquando de te aut umquam sine lacrimis cogitare? Cum enim te desidero, fratrem solum desidero? Ego vero suavitate fratrem prope aequalem, obsequio filium, consilio parentem. Quid mihi sine te umquam aut tibi sine me iucundum fuit? Quid, quod eodem tempore desidero filiam? qua pietate, qua modestia, quo ingenio! effigiem oris, sermonis, animi mei. Quid filium venustissimum mihique dulcissimum? quem ego ferus ac ferreus e complexu dimisi meo, sapientiorem puerum, quam vellem; sentiebat enim miser iam, quid ageretur. Quid vero tuum filium, imaginem tuam, quem meus Cicero et amabat ut fratrem et iam ut maiorem fratrem verebatur? Quid, quod mulierem miserrimam, fidelissimam coniugem, me prosequi non sum passus, ut esset, quae reliquias communis calami-
4 tatis, communes liberos tueretur? Sed tamen, quoquo modo potui, scripsi et dedi litteras ad te Philogono, liberto tuo, quas credo tibi postea redditas esse; in quibus idem te hortor et rogo, quod pueri tibi verbis meis nuntiarunt, ut Romam protinus pergas et properes. Primum enim te praesidio esse volui, si qui essent inimici, quorum crudelitas nondum esset nostra calamitate satiata; deinde congressus nostri lamentationem pertimui; digressum vero non tulissem atque etiam id ipsum, quod tu scribis, metuebam, ne a me distrahi non posses. His de causis hoc maximum malum, quod te non vidi, quo nihil amantissimis et coniunctissimis fratribus acerbius, miserius videtur accidere potuisse, minus acerbum, minus miserum fuit, quam fuisset cum
5 congressio tum vero digressio nostra. Nunc, si potes, id quod ego, qui tibi semper fortis videbar, non possum, erige te et confirma, si qua subeunda dimicatio

erit. Spero, si quid mea spes habet auctoritatis, tibi et integritatem tuam et amorem in te civitatis et aliquid etiam misericordiam nostri praesidii laturam; sin eris ab isto periculo vacuus, ages scilicet, si quid agi posse de nobis putabis. De quo scribunt ad me quidem multi multa et se sperare demonstrant; sed ego, quod sperem, non dispicio, cum inimici plurimum valeant, amici partim deseruerint me, partim etiam prodiderint; qui in meo reditu fortasse reprehensionem sui sceleris pertimescunt. Sed, ista qualia sint, tu velim perspicias mihique declares. Ego tamen, quam diu tibi opus erit, si quid periculi subeundum videbis, vivam. Diutius in hac vita esse non possum. Neque enim tantum virium habet ulla aut prudentia aut doctrina, ut tantum dolorem possit sustinere. Scio fuisse 6
et honestius moriendi tempus et utilius; sed non hoc solum, multa alia praetermisi, quae si queri velim praeterita, nihil agam, nisi ut augeam dolorem tuum, indicem stultitiam meam. Illud quidem nec faciendum est nec fieri potest, me diutius, quam aut tuum tempus aut firma spes postulabit, in tam misera tamque turpi vita commorari, ut, qui modo fratre fuerim, liberis, coniuge, copiis, genere ipso pecuniae beatissimus, dignitate, auctoritate, existimatione, gratia non inferior, quam qui umquam fuerunt amplissimi, is nunc in hac tam adflicta perditaque fortuna neque me neque meos lugere diutius possim.

Quare quid ad me scripsisti de permutatione? Quasi 7
vero nunc me non tuae facultates sustineant, qua in re ipsa video miser et sentio quid sceleris admiserim, cum de visceribus tuis et filii tui satis facturus sis, quibus debes, ego acceptam ex aerario pecuniam tuo nomine frustra dissiparim. Sed tamen et M. Antonio, quantum tu scripseras, *et* Caepioni tantundem solutum est; mihi ad id, quod cogito, hoc, quod habeo, satis est. Sive enim restituimur sive desperamur, nihil amplius opus est. Tu, si forte quid erit molestiae, te ad

8 Crassum et ad Calidium conferas censeo. Quantum
Hortensio credendum sit, nescio. Me summa simula-
tione amoris summaque adsiduitate cotidiana scelera-
tissime insidiosissimeque tractavit adiuncto Q. Arrio;
quorum ego consiliis, promissis, praeceptis destitutus
in hanc calamitatem incidi. Sed haec occultabis, ne
quid obsint; illud caveto (et eo puto per Pomponium
fovendum tibi esse ipsum Hortensium), ne ille versus,
qui in te erat conlatus, cum aedilitatem petebas, de
lege Aurelia, falso testimonio confirmetur. Nihil enim
tam timeo, quam ne, cum intellegant homines, quan-
tum misericordiae nobis tuae preces et tua salus adla-
9 tura sit, oppugnent te vehementius. Messalam tui stu-
diosum esse arbitror; Pompeium etiam simulatorem
puto. Sed haec utinam *ne* experiare! Quod precarer
deos, nisi meas preces audire desissent. Verum tamen
precor, ut his infinitis nostris malis contenti sint; in
quibus non modo tamen nullius inest peccati infamia,
sed omnis dolor est, quod optime factis poena maxima
est constituta.

10 Filiam meam et tuam Ciceronemque nostrum quid
ego, mi frater, tibi commendem? Quin illud maereo,
quod tibi non minorem dolorem illorum orbitas adferet
quam mihi. Sed te incolumi orbi non erunt. Reliqua,
ita mihi salus aliqua detur potestasque in patria mo-
riendi, ut me lacrimae non sinunt scribere! Etiam
Terentiam velim tueare mihique de omnibus rebus re-
scribas; sis fortis, quoad rei natura patiatur. Idibus
Iuniis Thessalonicae.

IV.

Scr. Thessalonicae mense Sext. a. 696 (58).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Amabo te, mi frater, ne, si uno meo facto et tu
et omnes mei conruistis, improbitati et sceleri meo po-
tius quam imprudentiae miseriaeque adsignes. Nullum

est meum peccatum, nisi quod iis credidi, a quibus
nefas putaram esse me decipi, aut etiam quibus ne id
expedire quidem arbitrabar. Intimus, proximus, fami-
liarissimus quisque aut sibi pertimuit aut mihi invidit.
Ita mihi nihil misero praeter fidem amicorum † cau-
tum meum consilium fuit. Quodsi te satis innocentia 2
tua et misericordia hominum vindicat hoc tempore a
molestia, perspicis profecto, ecquaenam nobis spes sa-
lutis relinquatur. Nam me Pomponius et Sestius et
Piso noster adhuc Thessalonicae retinuerunt, cum lon-
gius discedere propter nescio quos motus vetarent.
Verum ego magis exitum illorum litteris quam spe
certa exspectabam: nam quid sperem potentissimo ini-
mico, dominatione obtrectatorum, infidelibus amicis,
plurimis invidis? De novis autem tribunis pl. est ille 3
quidem in me officiosissimus Sestius et, spero, Curius,
Milo, Fadius, Fabricius, sed valde adversante Clodio,
qui etiam privatus eadem manu poterit contiones con-
citare; deinde etiam intercessor parabitur. Haec mihi 4
proficiscenti non proponebantur, sed saepe triduo sum-
ma cum gloria dicebar esse rediturus. 'Quid tu igi-
tur?' inquies. Quid? multa convenerunt, quae mentem
exturbarent meam, subita defectio Pompei, alienatio
consulum, etiam praetorum, timor publicanorum, arma.
Lacrimae meorum me ad mortem ire prohibuerunt;
quod certe et ad honestatem et ad effugiendos into-
lerabiles dolores fuit aptissimum. Sed de hoc scripsi
ad te in ea epistola, quam Phaëthonti dedi. Nunc tu,
quoniam in tantum luctum laboremque detrusus es,
quantum nemo umquam, si levare potest communem
casum misericordia hominum, scilicet incredibile quid-
dam adsequeris: sin plane occidimus, me miserum! ego
omnibus meis exitio fuero, quibus ante dedecori non
eram. Sed tu, ut ante ad te scripsi, perspice rem et 5
pertempta et ad me, ut tempora nostra, non ut amor
tuus fert, vere perscribe. Ego vitam, quoad putabo
tua interesse aut ad spem servandam esse, retinebo.

Tu nobis amicissimum Sestium cognosces; credo tua causa velle Lentulum, qui erit consul. Quamquam sunt facta verbis difficiliora. Tu, et quid opus sit, et quid sit, videbis. Omnino, si tuam solitudinem communemque calamitatem nemo despexerit, aut per te aliquid confici aut nullo modo poterit; sin te quoque inimici vexare coeperint, ne cessaris; non enim gladiis tecum, sed litibus agetur. Verum haec absint velim. Te oro, ut ad me de omnibus *rebus* rescribas et in me animi aut potius consilii minus putes esse quam antea, amoris vero et officii non minus.

AD QUINTUM FRATREM

LIBER SECUNDUS.

I.

Scr. Romae m. Dec. a. 697 (57).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Epistolam, quam legisti, mane dederam. Sed fecit 1 humaniter Licinius, quod ad me misso senatu vesperi venit, ut, si quid esset actum, ad te, si mihi videretur, perscriberem. Senatus fuit frequentior, quam putabamus esse posse mense Decembri sub dies festos. Consulares nos fuimus et duo consules designati, P. Servilius, M. Lucullus, Lepidus, Volcacius, Glabrio, praetores. Sane frequentes fuimus, omnino ad CC. Commorat exspectationem Lupus; egit causam agri Campani sane accurate. Auditus est magno silentio. Materiam rei non ignoras. Nihil ex nostris actionibus praetermisit. Fuerunt non nulli aculei in Caesarem, contumeliae in Gellium, expostulationes cum absente Pompeio. Causa sero perorata sententias se rogaturum negavit, ne quod onus simultatis nobis imponeret; ex superiorum temporum conviciis et ex praesenti silentio, quid senatus sentiret, se intellegere. Dixit Milo. Coepit dimittere. Tum Marcellinus: 'Noli', inquit, 'ex taciturnitate nostra, Lupe, quid aut probemus hoc tempore aut improbemus, iudicare. Ego, quod ad me attinet, itemque arbitror ce-

teros, idcirco taceo, quod non existimo, cum Pompeius absit, causam agri Campani agi con-
2 venire'. Tum ille se senatum negavit tenere. Racilius surrexit et de iudiciis referre coepit. Marcellinum quidem primum rogavit. Is cum graviter de Clodianis incendiis, trucidationibus, lapidationibus questus esset, sententiam dixit, ut ipse iudices per praetorem urbanum sortiretur, iudicum sortitione facta comitia haberentur; qui iudicia impedisset, eum contra rem publicam esse facturum. Adprobata valde sententia C. Cato contra dixit et C. Cassius maxima acclamatione senatus, cum comitia iudiciis anteferrent. Phi-
3 lippus adsensit Lentulo. Postea Racilius de privatis me primum sententiam rogavit. Multa feci verba de toto furore latrocinioque P. Clodi: tamquam reum accusavi multis et secundis admurmurationibus cuncti senatus. Orationem meam conlaudavit satis multis verbis non mehercule indiserte Vetus Antistius, isque iudiciorum causam suscepit antiquissimamque se habiturum dixit. Ibatur in eam sententiam. Tum Clodius rogatus diem dicendo eximere coepit: furebat a Racilio se contumaciter *in*urbaneque vexatum. Deinde eius operae repente a Graecostasi et gradibus clamorem satis magnum sustulerunt, opinor, in Q. Sextilium et amicos Milonis incitatae. Eo metu iniecto repente magna querimonia omnium discessimus.

Habes acta unius diei; reliqua, ut arbitror, in mensem Ianuarium reicientur. De tribunis pl. longe optimum Racilium habemus. Videtur etiam Antistius amicus nobis fore; nam Plancius totus noster est. Fac, si me amas, ut considerate diligenterque naviges de mense Decembri.

II.

Scr. Romae XIV K. Febr. a. 698 (56).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Non occupatione, qua eram sane impeditus, sed 1 parvula lippitudine adductus sum, ut dictarem hanc epistolam et non, ut ad te soleo, ipse scriberem. Et primum me tibi excuso in eo ípso, in quo te accuso; me enim nemo adhuc rogavit, num quid in Sardiniam vellem, te puto saepe habere, qui, num quid Romam velis, quaerant. Quod ad me Lentuli et Sesti nomine scripsisti, locutus sum cum Cincio. Quoquo modo res se habet, non est facillima, sed habet profecto quiddam Sardinia adpositum ad recordationem praeteritae memoriae. Nam, ut ille Gracchus augur, posteaquam in istam provinciam venit, recordatus est, quid sibi in campo Martio comitia consulum habenti contra auspicia accidisset, sic tu mihi videris in Sardinia de forma Numisiana et de nominibus Pomponianis in otio recogitasse. Ego adhuc emi nihil. Culleonis auctio facta est. Tusculano emptor nemo fuit. Si condicio valde bona fuerit, fortassis non amittam.

De aedificatione tua Cyrum urgere non cesso. Spero 2 eum in officio fore. Sed omnia sunt tardiora propter furiosae aedilitatis exspectationem: nam comitia sine mora futura videntur: edicta sunt *in* a. d. XI K. Febr. Te tamen sollicitum esse nolo; omne genus a nobis cautionis adhibebitur.

De rege Alexandrino factum est senatus consultum 3 cum multitudine eum reduci periculosum rei publicae videri. Reliqua cum esset in senatu contentio, Lentulusne an Pompeius reduceret, obtinere causam Lentulus videbatur (in ea re nos et officio erga Lentulum mirifice et voluntati Pompei praeclare satis fecimus), sed per obtrectatores Lentuli calumnia extracta est. Consecuti sunt dies comitiales, per quos senatus haberi

non poterat. Quid futurum sit latrocinio tribunorum, non divino, sed tamen suspicor per vim rogationem Caninium perlaturum. In ea re Pompeius quid velit, non dispicio: familiares eius quid cupiant, omnes vident: creditores vero regis aperte pecunias suppeditant contra Lentulum. Sine dubio res a Lentulo remota videtur esse cum magno meo dolore, quamquam multa fecit, quare, si fas esset, iure ei suscensere possemus.

4 Tu, si ita expedit, velim quam primum bona et certa tempestate conscendas ad meque venias; innumerabiles enim res sunt, in quibus te cotidie in omni genere desiderem. Tui nostrique valent. XIIII K. Februarias.

III.

Scr. Romae prid. Id. Febr. et XV K. Mart. a. 698 (56).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Scripsi ad te antea superiora; nunc cognosce, postea quae sint acta. A Kal. Febr. legationes in Idus Febr. reiciebantur. Eo die res confecta non est. A. d. IIII Non. Febr. Milo adfuit. Ei Pompeius advocatus venit: dixit Marcellus a me rogatus: honeste discessimus: prodicta dies est in VIII Idus Febr. Interim reiectis legationibus in Idus referebatur de provinciis quaestorum et de ornandis praetoribus; sed res multis querelis de re publica interponendis nulla transacta est. C. Cato legem promulgavit de imperio Lentulo abrogando. Vestitum filius mutavit.

2 A. d. VIII Id. Febr. Milo adfuit. Dixit Pompeius sive voluit: nam, ut surrexit, operae Clodianae clamorem sustulerunt, idque ei perpetua oratione contigit, non modo ut adclamatione, sed ut convicio et maledictis impediretur. Qui ut peroravit (nam in eo sane fortis fuit: non est deterritus; dixit omnia atque interdum etiam silentio, cum auctoritate † peregerat) sed ut peroravit, surrexit Clodius. Ei tantus clamor a

nostris (placuerat enim referre gratiam), ut neque mente nec lingua neque ore consisteret. Ea res acta est, cum hora sexta vix Pompeius perorasset, usque ad horam VIII, cum omnia maledicta, versus denique obscenissimi in Clodium et Clodiam dicerentur. Ille furens et exsanguis interrogabat suos in clamore ipso, quis esset, qui plebem fame necaret. Respondebant operae: 'Pompeius'. Quis Alexandream ire cuperet. Respondebant: 'Pompeius'. Quem ire vellent. Respondebant: 'Crassum'. Is aderat tum Miloni animo non amico. Hora fere nona quasi signo dato Clodiani nostros consputare coeperunt. Exarsit dolor. Urguere illi, ut loco nos moverent. Factus est a nostris impetus; fuga operarum; eiectus de rostris Clodius, ac nos quoque tum fugimus, ne quid in turba. Senatus vocatus in curiam. Pompeius domum. Neque ego tamen in senatum, ne aut de tantis rebus tacerem aut in Pompeio defendendo (nam is carpebatur a Bibulo, Curione, Favonio, Servilio filio) animos bonorum virorum offenderem. Res in posterum dilata est. Clodius in Quirinalia prodixit diem.

A. d. VII Id. Febr. senatus ad Apollinis fuit, ut 3
Pompeius adesset. Acta res est graviter a Pompeio. Eo die nihil perfectum est. A. d. VI Id. Febr. ad Apollinis senatus consultum factum est ea, quae facta essent a. d. VIII Id. Febr., contra rem publicam esse facta. Eo die Cato vehementer est in Pompeium invectus et eum oratione perpetua tamquam reum accusavit; de me multa me invito cum mea summa laude dixit; cum illius in me perfidiam increparet, auditus est magno silentio malevorum. Respondit ei vehementer Pompeius Crassumque descripsit dixitque aperte se munitiorem ad custodiendam vitam suam fore, quam Africanus fuisset, quem C. Carbo interemisset. Itaque 4
magnae mihi res iam moveri videbantur. Nam Pompeius haec intellegit nobiscumque communicat, insidias vitae suae fieri, C. Catonem a Crasso sustentari, Clodio

pecuniam suppeditari, utrumque et ab eo et a Curione. Bibulo ceterisque suis obtrectatoribus confirmari; vehementer esse providendum, ne opprimatur contionario illo populo a se prope alienato, nobilitate inimica, non aequo senatu, iuventute improba. Itaque se comparat, homines ex agris accersit; operas autem suas Clodius confirmat; manus ad Quirinalia paratur. In eo multo sumus superiores ipsius copiis; sed magna manus ex Piceno et Gallia exspectatur, ut etiam Catonis rogationibus de Milone et Lentulo resistamus.

5 A. d. IIII Idus Febr. Sestius ab indice Cn. Nerio Pupinia *de* ambitu est postulatus et eodem die a quodam M. Tullio de vi. Is erat aeger. Domum, ut debuimus, ad eum statim venimus eique nos totos tradidimus idque fecimus praeter hominum opinionem, qui nos ei iure suscensere putabant, ut humanissimi gratissimique et ipsi et omnibus videremur, itaque faciemus. Sed idem Nerius index edidit ad allegatos Cn. Lentulum Vatiam et C. Cornelium † ista ei. Eodem die senatus consultum factum est, ut sodalitates decuriatique discederent, lexque de iis ferretur, ut, qui non discessissent, ea poena, quae est de vi, tenerentur.

6 A. d. III Idus Febr. dixi pro Bestia de ambitu apud praetorem Cn. Domitium in foro medio maximo conventu incidique in eum locum in dicendo, cum Sestius multis in templo Castoris vulneribus acceptis subsidio Bestiae servatus esset. Hic προσῳκονομησάμην quiddam εὐκαίρως de iis, quae in Sestium adparabantur crimina, et eum ornavi veris laudibus magno adsensu omnium. Res homini fuit vehementer grata. Quae tibi eo scribo, quod me de retinenda Sesti gratia litteris saepe monuisti.

7 Pridie Idus Febr. haec scripsi ante lucem. Eo die apud Pomponium in eius nuptiis eram cenaturus. Cetera sunt in rebus nostris huius modi, *ut* tu mihi fere diffidenti praedicabas, plena dignitatis et gratiae; quae

quidem tua, mi frater, prudentia, patientia, virtute, pietate, suavitate etiam tibi mihique sunt restituta. Domus tibi ad lucum Pisonis Liciniana conducta est; sed, ut spero, paucis mensibus post K. Quintiles in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lamiae conduxerunt. A te post illam Olbiensem epistolam nullas litteras accepi. Quid agas et ut te oblectes, scire cupio maximeque te ipsum videre quam primum. Cura, mi frater, ut valeas et, quamquam est hiemps, tamen Sardiniam istam esse cogites. XV K. Martias.

IV.

Scr. Romae mense Martio a. 698 (56).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Sestius noster absolutus est a. d. V Idus Martias 1
et, quod vehementer interfuit rei publicae, nullam videri in eius modi causa dissensionem esse, omnibus sententiis absolutus est. Illud, quod tibi curae saepe esse intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum, qui nos ingratos esse diceret, nisi illius perversitatem quibusdam in rebus quam humanissime ferremus, scito hoc nos in eo iudicio consecutos esse, ut omnium gratissimi iudicaremur; nam defendendo moroso homini cumulatissime satis fecimus et, id quod ille maxime cupiebat, Vatinium, a quo palam oppugnabatur, arbitratu nostro concidimus dis hominibusque plaudentibus. Quin etiam Paulus noster, cum testis productus esset in Sestium, confirmavit se nomen Vatini delaturum, si Macer Licinius cunctaretur, et Macer ab Sesti subselliis surrexit ac se illi non defuturum adfirmavit. Quid quaeris? homo petulans et audax [Vatinius] valde perturbatus debilitatusque discessit. Quintus [filius] tuus, puer optimus, eruditur 2
egregie. Hoc nunc magis animum adverto, quod Tyrannio docet apud me. Domus utriusque nostrum aedi-

ficatur strenue. Redemptori tuo dimidium pecuniae curavi. Spero nos ante hiemem contubernales fore. De nostra Tullia tui mehercule amantissima spero cum Crassipede nos confecisse. Dies erant duo, qui post Latinas habentur religiosi; † cetero confectum erat Latiar erat.

3 [VI 3—7] Ἀμφιλαφίαν autem illam, quam tu soles dicere, bono modo desidero, sic prorsus, ut advenientem excipiam lubenter, latentem etiam nunc non excitem. Tribus locis aedifico. reliqua reconcinno. Vivo paulo liberalius, quam solebam; opus erat. Si te haberem, paulisper fabris locum darem. Sed [et] haec, ut spero, 4 brevi inter nos communicabimus. Res autem Romanae sese sic habent: Consul est egregius Lentulus non impediente collega, sic, inquam, bonus, ut meliorem non viderim. Dies comitiales exemit omnes; nam etiam Latinae instaurantur; nec tamen deerant supplicationes. 5 Sic legibus perniciosissimis obsistitur, maxime Catonis, cui tamen egregie imposuit Milo noster. Nam ille vindex gladiatorum et bestiariorum emerat de Cosconio et Pomponio bestiarios nec sine iis armatis umquam in publico fuerat. Hos alere non poterat itaque vix tenebat. Sensit Milo; dedit cuidam non familiari negotium, qui sine suspicione emeret eam familiam a Catone. Quae simul atque abducta est, Racilius, qui unus est hoc tempore tribunus pl., rem patefecit eosque homines sibi emptos esse dixit (sic enim placuerat) et tabulam proscripsit se familiam Catonianam venditurum. In eam tabulam magni risus consequebantur. Hunc igitur Catonem Lentulus a legibus removit et eos, qui de Caesare monstra promulgarunt, quibus intercederet nemo. Nam, quod de Pompeio Caninius agit, sane quam refrixit. Neque enim res probatur, et Pompeius noster in amicitia P. Lentuli vituperatur et hercule non est idem. Nam apud perditissimam illam atque infimam faecem populi propter Milonem suboffendit, et boni multa ab eo desiderant,

multa reprehendunt. Marcellinus autem hoc uno mihi quidem non satis facit, quod eum nimis aspere tractat; quamquam id senatu non invito facit; quo ego me lubentius a curia et ab omni parte rei publicae subtraho.

In iudiciis ii sumus, qui fuimus; domus celebratur 6
ita ut cum maxime. Unum accidit imprudentia Milonis incommode de Sexto Clodio, quem neque hoc tempore neque ab imbecillis accusatoribus mihi placuit accusari. Ei tres sententiae deterrimo in consilio defuerunt. Itaque hominem populus revocat, et retrahatur necesse est; non enim ferunt homines et, quia, cum apud suos diceret, paene damnatus est, vident damnatum. Ea ipsa in re Pompei offensio nobis obstitit. Senatorum enim urna copiose absolvit, equitum adaequavit, tribuni aerarii condemnarunt. Sed hoc incommodum consolantur cotidianae damnationes inimicorum, in quibus me perlubente Sevius adlisus est, ceteri conciduntur. C. Cato contionatus est comitia haberi non siturum, si sibi cum populo dies agendi essent exempti. Appius a Caesare nondum redierat.

Tuas mirifice litteras exspecto; atque adhuc clausum 7
mare fuisse scio, sed quosdam venisse tamen Olbia dicebant, qui te unice laudarent plurimique in provincia fieri dicerent. Eosdem aiebant nuntiare te prima navigatione transmissurum. Id cupio et, quamquam te ipsum scilicet maxime, tamen etiam litteras tuas ante exspecto. Mi frater, vale.

V.

Scr. in Anagnino a. d. VI Idus Apriles a. 698 (56).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Dederam ad te litteras antea, quibus erat scriptum 1
Tulliam nostram Crassipedi pr. *Non.* April. esse desponsam, ceteraque de re publica privataque perscripseram.

Postea sunt haec acta: Non. Apr. senatus consulto Pompeio pecunia decreta in rem frumentariam ad HS CCCC. Sed eodem die vehementer actum de agro Campano clamore senatus prope contionali. Acriorem
2 causam inopia pecuniae faciebat et annonae caritas. Non praetermittam ne illud quidem: M. Furium Flaccum, equitem Romanum, hominem nequam, Capitolini et Mercuriales de collegio eiecerunt praesentem ad pedes unius cuiusque iacentem. Exiturus

[VI 1—3] a. d. VIII Idus Apriles sponsalia Crassipedi praebui. Huic convivio puer optimus, Quintus tuus meusque, quod perleviter commotus fuerat, defuit. A. d. VII Idus Apriles veni ad Quintum eumque vidi plane integrum, multumque is mecum sermonem habuit et perhumanum de discordiis mulierum nostrarum. Quid quaeris? nihil festivius. Pomponia autem etiam
3 de te questa est: sed haec coram agemus. A puero ut discessi, in aream tuam veni. Res agebatur multis structoribus. Longilium redemptorem cohortatus sum. Fidem mihi faciebat se velle nobis placere. Domus erit egregia: magis enim cerni iam poterat, quam quantum ex forma iudicabamus; itemque nostra celeriter aedificabatur. Eo die cenavi apud Crassipedem: cenatus in hortos ad Pompeium lectica latus sum. Luci eum convenire non potueram, quod afuerat: videre autem volebam, quod eram postridie Roma exiturus, et quod ille in Sardiniam iter habebat. Hominem conveni et ab eo petivi, ut quam primum te nobis redderet. Statim dixit. Erat autem iturus, ut aiebat, a. d. III Id. April., ut aut Labrone aut Pisis conscenderet. Tu, mi frater, simul ut ille venerit, primam navigationem, dum modo idonea tempestas sit, ne omiseris.

4 [VII] A. d. VI Idus April. ante lucem hanc epistolam conscripsi eramque in itinere, ut eo die apud T. Titium in Anagnino manerem, postridie autem in Laterio cogitabam, inde, cum in Arpinati quinque dies

fuissem, ire in Pompeianum, rediens aspicere Cumanum, ut, quoniam in Nonas Maias Miloni dies prodicta est, pridie Nonas Romae essem teque, mi carissime et suavissime frater, ad eam diem, ut sperabam, viderem. Aedificationem Arcani ad tuum adventum sustentari placebat. Fac, mi frater, ut valeas quam primumque venias.

VI. [VIII.]

Scr. Romae mense Maio a. 698 (56).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

O litteras mihi tuas iucundissimas exspectatas, ac 1
primo quidem cum desiderio, nunc vero etiam cum timore! Atque has scito litteras me solas accepisse post illas, quas tuus nauta attulit Olbia datas. Sed cetera, ut scribis, praesenti sermoni reserventur: hoc tamen non queo differre: Idibus Maiis senatus frequens divinus fuit in supplicatione Gabinio deneganda. Adiurat Procilius hoc nemini accidisse. Foris valde plauditur. Mihi cum sua sponte iucundum tum iucundius, quod me absente: est enim εἰλικρινὲς iudicium, sine
oppugnatione, sine gratia nostra † eram ante. Quod 2
Idibus et postridie fuerat dictum de agro Campano actum iri, non est actum. In hac causa mihi aqua haeret. Sed plura, quam constitueram; coram enim. Vale, mi optime et optatissime frater, et advola. Idem te pueri nostri rogant. Illud scilicet, cenabis, cum veneris.

VII. [IX.]

Scr. Romae mense Februario a. 699 (55).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Placiturum tibi esse librum meum suspicabar: tam 1
valde placuisse, quam scribis, valde gaudeo. Quod me admones de † non curantia suadesque, ut meminerim

Iovis orationem, quae est in extremo illo libro, ego vero memini et illa omnia mihi magis scripsi quam
2 ceteris. Sed tamen postridie, quam tu es profectus, multa nocte cum Vibullio veni ad Pompeium, cumque ego egissem de istis operibus atque inscriptionibus, per mihi benigne respondit. Magnam spem attulit; cum Crasso se dixit loqui velle mihique, ut idem facerem, suasit. Crassum consulem ex senatu domum reduxi. Suscepit rem dixitque esse, quod Clodius hoc tempore cuperet per se et per Pompeium consequi: putare se, si ego eum non impedirem, posse me adipisci sine contentione, quod vellem. Totum ei negotium permisi meque in eius potestate dixi fore. Interfuit huic sermoni P. Crassus adulescens nostri, ut scis, studiosissimus. Illud autem, quod cupit Clodius, est legatio aliqua (si minus per senatum, per populum) libera aut Byzantium aut *ad* Brogitarum aut utrumque. Plena res nummorum. Quod ego non nimium laboro, etiamsi minus adsequor, quod volo. Pompeius tamen cum Crasso locutus est. Videntur negotium suscepisse. Si perficiunt, optime; si minus, ad nostrum Iovem revertamur.

3 A. d. III Idus Febr. senatus consultum est factum de ambitu in Afrani sententiam, *contra* quam ego dixeram, cum tu adesses; sed magno cum gemitu senatus consules non sunt persecuti eorum sententias, qui, Afranio cum essent adsensi, addiderunt, ut praetores ita crearentur, ut dies sexaginta privati essent. Eo die Catonem plane repudiarunt. Quid multa? tenent omnia idque ita omnes intellegere volunt.

VIII. [X.]

Scr. mense Maio a. 699 (55).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Tu metuis, ne me interpelles? Primum, si in isto essem, tu scis, quid sit interpellare. Antiates meher-

cule mihi docere videris istius generis humanitatem,
qua quidem ego nihil utor abs te. Tu vero ut me et
appelles et interpelles et obloquare et conloquare, ve-
lim. Quid enim mihi suavius? Non mehercule quis-
quam *μουσοπάτακτος* libentius sua recentia poëmata
legit, quam ego te audio quacumque de re, publica,
privata, rustica, urbana. Sed mea factum est insulsa
verecundia, ut te proficiscens non tollerem. Opposuisti
semel *ἀναντίλεκτον* causam, Ciceronis nostri valetudi-
nem; conticui. Iterum Cicerones; quievi. Nunc mihi 2
iucunditatis plena epistola hoc adspersit molestiae, quod
videris, ne mihi molestus esses, veritus esse atque
etiam nunc vereri. Litigarem tecum, si fas esset; sed
mehercule, istuc si umquam suspicatus ero, nihil dicam
aliud nisi verebor, ne quando ego tibi, cum sum una,
molestus sim. Video te ingemuisse. Sic fit, † *εἴδ' ἐν
αἴᾳ ἔζησας·* numquam enim dicam: *ἔα πάσας.* Marium
autem nostrum in lecticam mehercule coniecissem, non
illam regis Ptolomaei Asicianam; memini enim, cum
hominem portaret ad Baias Neapoli octaphoro Asiciano
machaerophoris centum sequentibus, miros risus nos
edere, cum ille ignarus sui comitatus repente aperuit
lecticam et paene ille timore, ego risu conrui. Hunc,
ut dico, certe sustulissem, ut aliquando subtilitatem
veteris urbanitatis et humanissimi sermonis attingerem;
sed hominem infirmum in villam apertam ac ne rudem
quidem etiam nunc invitare nolui. Hoc vero mihi pe- 3
culiare fuerit, hic etiam isto frui. Nam illorum prae-
diorum scito mihi vicinum Marium lumen esse. Apud
Anicium videbimus ut paratum sit. Nos enim ita
philologi sumus, ut vel cum fabris habitare possimus.
Habemus hanc philosophiam non ab Hymetto, sed ab
† araxira. Marius et valetudine est et natura imbe-
cillior. De interpellatione tantum sumam a vobis 4
temporis ad scribendum, quantum dabitis. Utinam
nihil detis, ut potius vestra iniuria quam ignavia mea
cessem!

De re publica nimium te laborare doleo et meliorem civem esse quam Philoctetam, qui accepta iniuria ea spectacula quaerebat, quae tibi acerba esse video. Amabo te, advola (consolabor te et omnem abstergebo dolorem) et adduc, si me amas, Marium; sed adproperate. Hortus domi est.

IX. [XI.]

Scr. ineunte mense Februario a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Epistolam hanc convicio efflagitarunt codicilli tui.
Nam res quidem ipsa et is dies, quo tu es profectus,
nihil mihi ad scribendum argumenti sane dabat. Sed,
quem ad modum, coram cum sumus, sermo nobis
deesse non solet, sic epistolae nostrae debent interdum
2 halucinari. Tenediorum igitur libertas securi Tenedia
praecisa est, cum eos praeter me et Bibulum et Calidium
et Favonium nemo defenderet. De te a Magnetibus
ab Sipylo mentio est honorifica facta, cum te
unum dicerent postulationi L. Sesti Pansae restitisse.
Reliquis diebus si quid erit, quod te scire opus sit,
aut etiamsi nihil erit, tamen scribam cotidie aliquid.
3 Pridie Idus neque tibi neque Pomponio deero. Lucreti
poëmata, ut scribis, ita sunt, multis luminibus ingenii,
multae tamen artis; sed, cum veneris, virum te
putabo, si Sallusti Empedoclea legeris, hominem non
putabo.

X. [XII.]

Scr. Romae Idibus Februariis a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM

1 Gaudeo tibi iucundas esse meas litteras, nec tamen habuissem scribendi nunc quidem ullum argumentum, nisi tuas accepissem. Nam pridie Idus, cum Appius

senatum infrequentem coëgisset, tantum fuit frigus, ut
populi convicio coactus sit nos dimittere. De Comma- 2
geno, quod rem totam discusseram, mirifice mihi et
per se et per Pomponium blanditur Appius; videt enim,
hoc genere dicendi si utar in ceteris, Februarium sterilem futurum. Eumque lusi iocose satis neque solum illud extorsi oppidulum, quod erat positum in Euphrati Zeugmate, sed praeterea togam sum eius praetextam, quam erat adeptus Caesare consule, magno
hominum risu cavillatus. 'Quod volt', inquam, 're- 3
novari honores eosdem, quo minus togam praetextam quotannis interpolet, decernendum nihil censeo: vos autem homines nobiles, qui Bostrenum praetextatum non ferebatis, Commagenum feretis?' Genus vides et locum iocandi. Multa dixi in ignobilem regem, quibus totus est explosus. Quo genere commotus, ut dixi, Appius totum me amplexatur; nihil est enim facilius quam reliqua discutere. Sed non faciam, ut illum offendam,

ne implorét fidem
Iovis Hóspitalis, Gráios omnes cónvocet,

per quos mecum in gratiam rediit.

Theopompo satis faciemus. De Caesare fugerat me 4
ad te scribere; video enim, quas tu litteras exspectaris. Sed ille scripsit ad Balbum fasciculum illum epistolarum, in quo fuerat mea et Balbi, totum sibi aqua madidum redditum esse, ut ne illud quidem sciat, meam fuisse aliquam epistolam. Sed ex Balbi epistola pauca verba intellexerat, ad quae rescripsit his verbis: 'De Cicerone te video quiddam scripsisse, quod ego non intellexi; quantum autem coniectura consequebar, id erat eius modi, ut magis op-
tandum quam sperandum putarem.' Itaque postea 5
misi ad Caesarem eodem illo exemplo litteras. Iocum autem illius de sua egestate ne sis aspernatus. Ad quem ego rescripsi nihil esse, quod posthac arcae nostrae

fiducia conturbaret, lusique in eo genere et familiariter et cum dignitate. Amor autem eius erga nos perfertur omnium nuntiis singularis. Litterae quidem ad id, quod exspectas, fere cum tuo reditu iungentur. Reliqua singulorum dierum scribemus ad te, si modo tabellarios tu praebebis. Quamquam eius modi frigus impendebat, ut summum periculum esset, ne Appio suae aedes urerentur.

XI. [XIII.]

Scr. Romae a. d. XVI K. Martias a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Risi 'nivem atram', teque hilari animo esse et prompto ad iocandum valde me iuvat. De Pompeio adsentior tibi vel tu potius mihi. Nam, ut scis, iam pridem istum canto Caesarem. Mihi crede, in sinu
2 est, neque ego discingor. Cognosce nunc Idus. Decimus erat Caelio dies. Domitius iudices ad numerum non habuit. Vereor, ne homo taeter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat: nam noster Caelius valde oppugnatur a gente Clodia. Certi nihil est adhuc, sed veremur. Eodem igitur die Tyriis est senatus datus frequens: frequentes contra Syriaci publicani. Vehementer vexatus Gabinius: exagitati tamen a Domitio publicani, quod eum essent cum equis prosecuti. L. noster Lamia paulo ferocius, cum Domitius dixisset: 'Vestra culpa haec acciderunt, equites Romani; dissolute enim iudicatis', 'Nos iudicamus, vos
3 laudatis', inquit. Actum est eo die nihil; nox diremit. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appius interpretatur non impediri se lege Pupia, quo minus habeat senatum, et, quod Gabinia sanctum sit, etiam cogi ex K. Febr. usque ad K. Martias legatis senatum cotidie dare. Ita putantur detrudi comitia in mensem Martium. Sed tamen his comitialibus tribuni pl. de Gabinio se acturos esse dicunt.

Omnia colligo, ut novi scribam aliquid ad te; sed, ut vides, res me ipsa deficit. Itaque ad Callisthenem 4 et ad Philistum redeo, in quibus te video volutatum. Callisthenes quidem vulgare et notum negotium, quem ad modum aliquot Graeci locuti sunt, Siculus ille capitalis, creber, acutus, brevis, paene pusillus Thucydides; sed, utros eius habueris libros (duo enim sunt corpora) an utrosque, nescio. Me magis de Dionysio delectat; ipse est enim veterator magnus et perfamiliaris Philisto Dionysius. Sed, † quo adscribis, adgrederisne ad historiam? Me auctore potes, et, quoniam tabellarios subministras, hodierni diei res gestas Lupercalibus habebis. Oblecta te cum Cicerone nostro quam bellissime.

XII. [XIV.]

Scr. in Cumano vel Pompeiano m. Mai. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Duas adhuc a te accepi epistolas; quarum alteram 1 in ipso discessu nostro, alteram Arimino datam, pluris, quas scribis te dedisse, non acceperam. Ego me in Cumano et Pompeiano, praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam et eram in isdem locis usque ad K. Iunias futurus. Scribebam illa, quae dixeram, πολιτικά, spissum sane opus et operosum; sed, si ex sententia successerit, bene erit opera posita, sin minus, in illud ipsum mare deiciemus, quod spectantes scribimus, adgrediemur alia, quoniam quiescere non possumus.

Tua mandata persequar diligenter et adiungendis 2 hominibus et quibusdam non alienandis; maximae mihi vero curae erit, ut Ciceronem tuum nostrumque videam scilicet cotidie, sed inspiciam, quid discat, quam saepissime et, nisi ille contemnet, etiam magistrum me ei profitebor, cuius rei non nullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio Cicerone nostro

3 minore producendo. Tu, quem ad modum scribis, quod etiamsi non scriberes, facere te diligentissime tamen sciebam, facies scilicet, ut mea mandata digeras, persequare, conficias. Ego, cum Romam venero, nullum praetermittam Caesaris tabellarium, cui litteras ad te non dem. His diebus (ignosces), cui darem, fuit nemo ante hunc M. Orfium, equitem Romanum, nostrum et per *se* necessarium, et quod est ex municipio Atellano, quod scis esse in fide nostra. Itaque eum tibi commendo in maiorem modum, hominem domi splendidum, gratiosum etiam extra domum: quem fac ut tua liberalitate tibi obliges. Est tribunus militum in exercitu vestro. Gratum hominem observantemque cognosces. Trebatium ut valde ames, vehementer te rogo.

XIII. [XV a.]

Scr. Romae in. m. Iun a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 A. d. IIII Non. Iunias, quo die Romam veni, accepi tuas litteras datas Placentia, deinde alteras postridie datas † Blandenonne cum Caesaris litteris refertis omni officio, diligentia, suavitate. Sunt ista quidem magna vel potius maxima: habent enim vim magnam ad gloriam et ad summam dignitatem: sed, mihi crede, quem nosti, quod in istis rebus ego plurimi aestimo, id iam habeo, te scilicet primum tam inservientem communi dignitati, deinde Caesaris tantum in me amorem, quem omnibus iis honoribus, quos me a se exspectare vult, antepono. Litterae vero eius una datae cum tuis, quarum initium est, quam suavis ei tuus adventus fuerit, et recordatio veteris amoris, deinde se effecturum, ut ego in medio dolore ac desiderio tui te, cum a me abesses, potissimum secum esse laetarer,
2 incredibiliter delectarunt. Quare facis tu quidem fraterne, quod me hortaris, sed mehercule currentem nunc

quidem, ut omnia mea studia in istum unum conferam. Ego vero ardenti quidem studio, ac fortasse efficiam, quod saepe viatoribus, cum properant, evenit, ut, si serius, quam voluerint, forte surrexerint, properando etiam citius, quam si de nocte vigilassent, perveniant, quo velint, sic ego, quoniam in isto homine colendo tam indormivi diu te mehercule saepe excitante, cursu corrigam tarditatem cum equis tum vero (quoniam tu scribis poëma ab eo nostrum probari) quadrigis poëticis: modo mihi date Britanniam, quam pingam coloribus tuis, penicillo meo. Sed quid ago? quod mihi tempus, Romae praesertim, ut iste me rogat, manenti, vacuum ostenditur? Sed videro; fortasse enim, ut fit, vincet tuus amor omnes difficultates.

Trebatium quod ad se miserim, persalse et huma- 3
niter etiam gratias mihi agit: negat enim in tanta multitudine eorum, qui una essent, quemquam fuisse, qui vadimonium concipere posset. M. Curtio tribunatum ab eo petivi (nam Domitius se derideri putasset, si esset a me rogatus; hoc enim est eius cotidianum, se ne tribunum militum quidem facere. Etiam in senatu lusit Appium collegam propterea isse ad Caesarem, ut aliquem tribunatum auferret), sed in alterum annum. Id et Curtius ita volebat.

Tu, quem ad modum me censes oportere esse et 4
in re publica et in nostris inimicitiis, ita et esse et fore oricula infima scito molliorem. Res Romanae se
sic habebant: Erat non nulla spes comitiorum, sed in- 5
certa, erat aliqua suspicio dictaturae, ne ea quidem certa, summum otium forense, sed senescentis magis civitatis quam adquiescentis, sententia autem nostra in senatu eius modi, magis ut alii nobis adsentiantur quam nosmet ipsi.

'Τοιαῦθ' ὁ τλήμων πόλεμος ἐξεργάζεται.'

XIV. [XV b.]

Scr. Romae m. Quint. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Calamo et atramento temperato, charta etiam dentata res agetur. Scribis enim te meas litteras superiores vix legere potuisse: in quo nihil eorum, mi frater, fuit, quae putas. Neque enim occupatus eram neque perturbatus nec iratus alicui, sed hoc facio semper, ut, quicumque calamus in manus meas venerit, eo sic utar tamquam bono.

2 Verum attende nunc, mi optime et suavissime frater, ad ea dum rescribo, quae tu in hac eadem brevi epistola πραγματικῶς valde scripsisti. De quo petis ut ad te nihil occultans, nihil dissimulans, nihil tibi indulgens genuine fraterneque rescribam, id est, utrum † voles ut diximus ad expediendum te, si causa sit, commorere. Si, mi Quinte, parva aliqua res esset, in qua sciscitarere quid vellem, tamen, cum tibi permissurus essem, ut faceres, quod velles, ego ipse quid vellem, ostenderem. In hac vero re hoc profecto quaeris, cuius modi illum annum, qui sequitur, expectem. Plane aut tranquillum nobis aut certe munitissimum, quod cotidie domus, quod forum, quod theatri significationes declarant; nec † laborant, quod mea conscientia copiarum nostrarum, quod Caesaris, quod Pompei gratiam tenemus, haec me, ut confidam, faciunt. Sin aliquis erumpet amentis hominis furor, omnia sunt ad eum frangendum expedita.
3 Haec ita sentio, iudico, ad te explorate scribo: dubitare te non adsentatorie, sed fraterne veto. Quare suavitatis equidem nostrae fruendae causa cuperem te ad id tempus venire, quod dixeras, sed illud malo tamen, quod putas magis e re tua. Nam illa etiam magni aestumo, ἀμφιλαφίαν illam tuam et explicationem debitorum tuorum. Illud quidem sic habeto, nihil nobis expeditis, si valebimus, fore fortunatius.

Parva sunt, quae desunt, pro nostris quidem moribus, et ea sunt ad explicandum expeditissima, modo valeamus. Ambitus redit immanis; numquam fuit par. 4 Idib. Quinct. faenus fuit bessibus ex triente coitione † Memmi est quo cum Domitio; hanc Scaurus unum vincere. Messala flaccet. Non dico ὑπερβολάς, vel HS centiens constituunt in praerogativa pronuntiare. Res ardet invidia. Tribunicii candidati compromiserunt HS quingenis in singulos' apud M. Catonem depositis petere eius arbitratu, ut, qui contra fecisset, ab eo condemnaretur. Quae quidem comitia si gratuita fuerint, ut putantur, plus unus Cato potuerit quam omnes leges omnesque iudices.

XV. [XVI.]

Scr. Romae ex. m. Sext. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Cum a me litteras librarii manu acceperis, ne paulum *quidem* me otii habuisse iudicato, cum autem mea, paulum. Sic enim habeto, numquam me a causis et iudiciis districtiorem fuisse, atque id anni tempore gravissimo et caloribus maximis. Sed haec, quoniam tu ita praescribis, ferenda sunt, neque committendum, ut aut spei aut cogitationi vestrae ego videar defuisse, praesertim cum, si id difficilius fuerit, tamen ex hoc labore magnam gratiam magnamque dignitatem sim conlecturus. Itaque, ut tibi placet, damus operam, ne cuius animum offendamus, atque ut etiam ab iis ipsis, qui nos cum Caesare tam coniunctos dolent, diligamur, ab aequis vero aut etiam a propensis in hanc partem vehementer et colamur et amemur. 2 De ambitu cum atrocissime ageretur in senatu multos dies, quod ita erant progressi candidati consulares, ut non esset ferendum, in senatu non fui: statui ad nullam medicinam rei publicae sine magno praesidio accedere.

3 Quo die haec scripsi, Drusus erat de praevaricatione a tribunis aerariis absolutus in summa quattuor sententiis, cum senatores et equites damnassent. Ego eodem die post meridiem Vatinium eram defensurus. Ea res facilis est. Comitia in mensem Septembrem reiecta sunt. Scauri iudicium statim exercebitur, cui nos non deerimus. 'Συνδείπνους Σοφοκλέους', quamquam a te factam fabellam video esse festive, nullo modo probavi.

4 Venio nunc ad id, quod nescio an primum esse debuerit. O iucundas mihi tuas de Britannia litteras! Timebam Oceanum, timebam litus insulae; reliqua non equidem contemno, sed plus habent tamen spei quam timoris, magisque sum sollicitus exspectatione ea quam metu. Te vero ὑπόθεσιν scribendi egregiam habere video. Quos tu situs, quas naturas rerum et locorum, quos mores, quas gentes, quas pugnas, quem vero ipsum imperatorem habes! Ego te libenter, ut rogas, quibus rebus vis, adiuvabo et tibi versus, quos
5 rogas, hoc est 'Athenas noctuam', mittam. Sed heus tu! celari videor a te. Quomodonam, mi frater, de nostris versibus Caesar? Nam primum librum se legisse scripsit ad me ante et prima sic, ut neget se ne Graeca quidem meliora legisse: reliqua ad quendam locum ῥαθυμότερα: hoc enim utitur verbo. Dic mihi verum, num aut res eum aut χαρακτὴρ non delectat? Nihil est, quod vereare: ego enim ne pilo quidem minus me amabo. Hac de re φιλαλήθως et, ut soles scribere, fraterne.

AD QUINTUM FRATREM

LIBER TERTIUS.

I.

Scr. m. Sept. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Ego ex magnis caloribus (non enim meminimus 1
maiores) in Arpinati summa cum amoenitate fluminis
me refeci ludorum diebus Philotimo tribulibus com-
mendatis. In Arcano a. d. IIII Idus Septembres fui.
Ibi Mescidium cum Philoxeno aquamque, quam ii du-
cebant non longe a villa, belle sane fluentem vidi,
praesertim maxima siccitate, uberioremque aliquanto
sese conlecturos esse dicebant. Apud Herum recte erat.
In Maniliano offendi Diphilum Diphilo tardiorem; sed
tamen nihil ei restabat praeter balnearia et ambula-
tionem et aviarium. Villa mihi valde placuit, propterea
quod summam dignitatem pavimentata porticus ha-
bebat, quod mihi nunc denique apparuit, posteaquam
et ipsa tota patet, et columnae politae sunt. Totum
in eo est, quod mihi erit curae, tectorium ut concin-
num sit. Pavimenta recte fieri videbantur; cameras
quasdam non probavi mutarique iussi. Quo loco in 2
porticu te scribere aiunt ut atriolum fiat, mihi, ut est,
magis placebat. Neque enim satis loci videbatur esse
atriolo, *neque* fere solet nisi in iis aedificiis fieri, in
quibus est atrium maius, nec habere poterat adiuncta
cubicula et eius modi membra. Nunc † hoc vel hone-

state testudinis vel valde boni aestivum locum obtinebit. Tu tamen si aliter sentis, rescribe quam primum. In balneariis assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium [, ex quo ignis erumpit,] esset subiectum cubiculis. Subgrande cubiculum autem et hibernum alterum valde probavi, quod et ampla erant et loco posita ambulationis uno latere, eo quod est proximum balneariis. Columnas neque rectas neque e regione Diphilus conlocarat. Eas scilicet demolietur. Aliquando perpendiculo et linea discet uti. Omnino spero paucis mensibus opus Diphili perfectum fore: curat enim diligentissime Caesius, qui tum mecum fuit.

2 Ex eo loco recta Vitularia via profecti sumus in
3 Fufidianum fundum, quem tibi proximis nundinis Arpini de Fufidio HS CCCIↃↃↃ CIↃ emeramus. Ego locum aestate umbrosiorem vidi numquam: permultis locis aquam profluentem, et eam uberem. Quid quaeris? iugera L prati Caesius inrigaturum facile te arbitrabatur. Equidem hoc, quod melius intellego, adfirmo, mirifica suavitate villam habiturum piscina et salientibus additis, palaestra et silva † virdicata. Fundum audio te hunc Bovillanum velle retinere. De eo quid videatur, ipse constitues. † Calibus aiebat aqua dempta et eius aquae iure constituto et servitute fundo illi imposita tamen nos pretium servare posse, si vendere vellemus. Mescidium mecum habui. Is se ternis nummis in pedem tecum transegisse dicebat, sese autem mensum pedibus aiebat passuum IIICIↃ. Mihi plus visum est: sed praestabo sumptum nusquam melius posse poni. Cillonem arcessieram Venafro: sed eo ipso die quattuor eius conservos et discipulos Venafri cuniculus
4 oppresserat. Idibus Septembr. in Laterio fui. Viam perspexi: quae mihi ita placuit, ut opus publicum videretur esse, praeter CL passuum (sum enim ipse mensus) ab eo ponticulo, qui est ad Furinae, Satricum versus. Eo loco pulvis, non glarea iniecta est (et mu-

tabitur), et ea viae pars valde acclivis est; sed intellexi aliter duci non potuisse, praesertim cum tu neque per Lucustae neque *per* Varronis velles ducere. † Velvinum ante suum fundum prope munierat; Lucusta non attigerat. Quem ego Romae adgrediar et, ut arbitror, commovebo et simul M. Taurum, quem tibi audio promisisse, qui nunc Romae erat, de aqua per fundum eius ducenda rogabo. Nicephorum, vilicum tuum, sane 5
probavi quaesivique ex eo, ecquid ei de illa aedificatiuncula Lateri, de qua mecum locutus es, mandavisses. Tum is mihi respondit se ipsum eius operis HS XVI conductorem fuisse, sed te postea multa addidisse ad opus, nihil ad pretium; itaque id se omisisse. Mihi mehercule valde placet te illa, ut constitueras, addere. Quamquam ea villa, quae nunc est, tamquam philosopha videtur esse, quae obiurget ceterarum villarum insaniam. Verum tamen illud additum delectabit. Topiarium laudavi; ita omnia convestivit hedera, qua basim villae, qua intercolumnia ambulationis, ut denique illi palliati topiariam facere videantur et hederam vendere. Iam ἀποδυτηρίῳ nihil alsius, nihil muscosius. Habes fere de rebus rusticis. Urba- 6
nam expolitionem urget ille quidem et Philotimus et Cincius, sed etiam ipse crebro interviso, quod est facile factu. Quam ob rem ea te cura liberatum volo.

De Cicerone quod me semper rogas, ignosco equi- 3 7
dem tibi, sed tu quoque mihi velim ignoscas. Non enim concedo tibi, plus ut illum ames, quam ipse amo. Atque utinam his diebus in Arpinati, quod et ipse cupierat et ego non minus, mecum fuisset! quod ad Pomponiam, si tibi videtur, scribas velim, cum aliquo exibimus, eat nobiscum puerumque educat. Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosus; nam Romae respirandi non est locus. Id me scis antea gratis tibi esse pollicitum, quid nunc putas tanta mihi abs te mercede proposita?

Venio nunc ad tuas litteras, quas pluribus epistolis 8

accepi, dum sum in Arpinati: nam mihi uno die tres sunt redditae, et quidem, ut videbantur, eodem abs te datae tempore, una pluribus verbis, in qua primum erat, quod antiquior dies in tuis fuisset adscripta litteris quam in Caesaris. Id facit Oppius non numquam necessario, ut, cum tabellarios constituerit mittere litterasque a nobis acceperit, aliqua re nova impediatur et necessario serius, quam constituerat, mittat, neque
9 nos datis iam epistolis diem commutari curemus. Scribis de Caesaris summo in nos amore. Hunc et tu fovebis et nos, quibuscumque poterimus rebus, augebimus. De Pompeio et facio diligenter et faciam quod mones. Quod tibi mea permissio mansionis tuae grata est, id ego summo meo dolore et desiderio tamen ex parte gaudeo. In Hippodamo et non nullis aliis arcessendis quid cogites, non intellego. Nemo istorum est, quin abs te munus fundi suburbani instar exspectet. Trebatium vero meum quod isto admisceas, nihil est. Ego illum ad Caesarem misi: qui mihi iam satis fecit: si ipsi minus, praestare nihil debéo teque item ab eo vindico et libero. Quod scribis te a Caesare cotidie plus diligi, immortaliter gaudeo: Balbum vero, qui est istius rei, quem ad modum scribis, adiutor, in oculis fero. Trebonium meum a te amari teque ab illo pergaudeo.

10 De tribunatu quod scribis, ego vero nominatim petivi Curtio, et mihi ipse Caesar nominatim Curtio paratum esse rescripsit meamque in rogando verecundiam obiurgavit. Si cui praeterea petiero (id quod etiam Oppio dixi ut ad illum scriberet), facile patiar mihi negari, quoniam illi, qui mihi molesti sunt, sibi negari *a* me non facile patiuntur. Ego Curtium, id quod ipsi dixi, non modo rogatione, sed etiam testimonio tuo diligo, quod litteris tuis studium illius in salutem nostram facile perspexi. De Britannicis rebus cognovi ex tuis litteris nihil esse nec quod metuamus nec quod gaudeamus. De publicis negotiis, quae vis

ad te Tironem scribere, neglegentius ad te ante scribebam, quod omnia minima, maxima ad Caesarem mitti sciebam.

Rescripsi epistolae maximae. Audi nunc de mi- 4 11
nuscula; in qua primum est de Clodi ad Caesarem litteris. In quo Caesaris consilium probo, quod tibi amantissime petenti veniam non dedit, uti ullum ad illam furiam verbum rescriberet. Alterum est, de Calventi Mari oratione quod scribis. Miror tibi placere me ad eam rescribere, praesertim cum illam nemo lecturus sit, si ego nihil rescripsero, meam in illum pueri omnes tamquam dictata perdiscant. Libros meos, [omnes] quos exspectas, inchoavi, sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro et pro Plancio absolvi. Poëma ad Caesarem, quod † composueram, incidi: tibi, quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam.

Venio ad tertiam. Balbum quod ais mature Ro- 12
mam bene comitatum esse venturum mecumque adsidue usque ad Idus Maias futurum, id mihi pergratum perque iucundum. Quod me in eadem epistola sicut saepe antea cohortaris ad ambitionem et ad laborem. faciam equidem, sed quando vivemus?

Quarta epistola mihi reddita est Idibus Sept., quam 13
a. d. IIII Idus Sext. ex Britannia dederas. In ea nihil sane erat novi praeter Erigonam (quam si ab Oppio accepero, scribam ad te, quid sentiam, nec dubito, quin mihi placitura sit), et, quod *paene* praeterii, de eo, quem scripsisti de Milonis plausu scripsisse ad Caesarem. Ego vero facile patior ita Caesarem existimare, illum quam maximum fuisse plausum. Et prorsus ita fuit; et tamen ille plausus, qui illi datur, quodam modo nobis videtur dari.

Reddita etiam mihi est pervetus epistola, sed sero 14
adlata, in qua de aede Telluris et de porticu Catuli me admones. Fit utrumque diligenter. Ad Telluris quidem etiam tuam statuam locavi. Item de hortis

me quod admones, nec fui umquam valde cupidus, et nunc domus suppeditat mihi hortorum amoenitatem. Romam cum venissem a. d. XIII K. Octobres, absolutum offendi in aedibus tuis tectum, quod supra conclavia non placuerat tibi esse multorum fastigiorum. Id nunc honeste vergit in tectum inferioris porticus. Cicero noster, dum ego absum, non cessavit apud rhetorem. De eius eruditione quod labores, nihil est, quoniam ingenium eius nosti, studium ego video. Cetera eius *sic* suscipio, ut me putem praestare debere.

5 15 Gabinium tres adhuc factiones postulant, L. Lentulus, flaminis filius, qui iam de maiestate postulavit,
Ti. Nero cum bonis subscriptoribus, C. Memmius,
tribunus pl., cum L. Capitone. Ad urbem accessit
a. d. XII K. Octobr. Nihil turpius nec desertius. Sed
his iudiciis nihil audeo confidere. Quod Cato non valebat,
adhuc de pecuniis repetundis non erat postulatus.
Pompeius a me valde contendit de reditu in gratiam,
sed adhuc nihil profecit nec, si ullam partem
libertatis tenebo, proficiet. Tuas litteras vehementer
16 exspecto. Quod scribis te audisse in candidatorum consularium coitione me interfuisse, id falsum est. Eius modi enim pactiones in ea coitione factae sunt, quas postea Memmius patefecit, ut nemo bonus interesse debuerit, et simul mihi committendum non fuit, ut iis coitionibus interessem, quibus Messala excluderetur. Cui quidem vehementer satis facio rebus omnibus, ut arbitror, etiam Memmio. Domitio ipsi multa iam feci, quae voluit quaeque a me petivit. Scaurum beneficio defensionis valde obligavi. Adhuc erat valde incertum, et quando comitia et qui consules futuri essent.

17 Cum hanc iam epistolam complicarem, tabellarii a vobis venerunt a. d. XI K. † septembr. vicesimo die. O me sollicitum! quantum ego dolui in Caesaris suavissimis litteris! Sed, quo erant suaviores, eo maiorem dolorem illius ille casus adferebat. Sed ad tuas venio

litteras. Primum tuam remansionem etiam atque eti-
am probo, praesertim cum, ut scribis, cum Caesare
communicaris. Oppium miror quicquam cum Publio;
mihi enim non placuerat. Quod interiore epistola scri- 18
bis, me Idibus Septembribus Pompeio legatum iri, id
ego non audivi scripsique ad Caesarem *neque* Vibul-
lium Caesaris mandata de mea mansione ad Pompeium
pertulisse nec Oppium. Quo consilio? Quamquam Op-
pium ego tenui, quod priores partes Vibulli erant;
cum eo enim coram Caesar egerat, ad Oppium scripse-
rat. Ego vero nullas δευτέρας φροντίδας habere pos-
sum in Caesaris rebus. Ille mihi secundum te et
liberos nostros ita est, ut sit paene par. Videor id
iudicio facere; iam enim debeo; sed tamen amore sum
incensus.

Cum scripsissem haec infima, quae sunt mea manu, 6 19
venit ad nos Cicero tuus ad cenam, cum Pomponia
foris cenaret. Dedit mihi epistolam legendam tuam,
quam paulo ante acceperat, Aristophaneo modo valde
mehercule et suavem et gravem; qua sum admodum
delectatus. Dedit etiam alteram illam mihi, qua iubes
eum mihi esse adfixum tamquam magistro. Quam illum
epistolae illae delectarunt, quam me! Nihil puero illo
suavius, nihil nostri amantius. Hoc inter cenam Ti-
roni dictavi, ne mirere alia manu esse.

Annali pergratae litterae tuae fuerunt, quod et cu- 20
rares de se diligenter et tamen consilio se verissimo
iuvares. P. Servilius pater ex litteris, quas sibi a Cae-
sare missas esse dicebat, significat valde te sibi gratum
fecisse, quod de sua voluntate erga Caesarem huma-
nissime diligentissimeque locutus esses. Cum Romam 21
ex Arpinati revertissem, dictum mihi est Hippodamum
ad te profectum esse. Non possum scribere me mira-
tum esse illum tam *in*humaniter fecisse, ut sine meis
litteris ad te proficisceretur: illud scribo, mihi mo-
lestum fuisse. Iam enim diu cogitaveram ex eo, quod
tu ad me scripseras, ut, si quid esset, quod ad te

diligentius perferri vellem, illi darem, quod mehercule hisce litteris, quas vulgo ad te mitto, nihil fere scribo, quod si in alicuius manus inciderit, moleste ferendum sit. Minucio me et Salvio et Labieno reservabam.
22 Labeo aut tarde proficiscetur aut hic manebit. Hippodamus, ne numquid vellem quidem, rogavit. T. Pinarius amabiles ad me de te litteras mittit, se maxime litteris, sermonibus, cenis denique tuis delectari. Is homo semper me delectavit, fraterque eius mecum est multum. Quare, uti instituisti, complectere adulescentem.

7
23 Quod multos dies epistolam in manibus habui propter commorationem tabellariorum, ideo multa conlecta sunt aliud alio tempore velut hoc: T. Anicius mihi saepe iam dixit sese tibi, suburbanum si quod invenisset, non dubitaturum esse emere. In eius sermone ego utrumque soleo admirari, et te de suburbano emendo, cum ad illum scribas, non modo ad me non scribere, sed etiam aliam in sententiam [de suburbano] scribere, et, cum ad illum scribas, nihil te recordari † de se de epistulis illis, quas in Tusculano eius tu mihi ostendisti, nihil de praeceptis Epicharmi: 'Γνῶθι, πῶς ἄλλῳ κέχρηται', totum denique vultum, sermonem, animum eius, quem ad modum conicio,
24 quasi †. Sed haec tu videris. De suburbano cura ut sciam quid velis, et simul, ne quid ille turbet, vide. Quid praeterea? quid? Etiam. Gabinius a. d. IIII K. Octobr. noctu in urbem introierat et hodie hora VIII, cum edicto C. Alfi de maiestate eum adesse oporteret, concursu magno et odio universi populi paene adflictus est. Nihil illo turpius. Proximus tamen est Piso. Itaque mirificum embolium cogito in secundum librum meorum temporum includere, dicentem Apollinem in concilio deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset.

25 Ex Britannia Caesar ad me K. Septembr. dedit

litteras, quas ego accepi a. d. IIII K. Octobr., satis commodas de Britannicis rebus, quibus, ne admirer, quod a te nullas acceperim, scribit se sine te fuisse, cum ad mare accesserit. Ad eas ego ei litteras nihil rescripsi ne gratulandi quidem causa propter eius luctum. Te oro etiam atque etiam, mi frater, ut valeas.

II.

Scr. Romae a. d. V Idus Octobres a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

A. d. VI Idus Octobr. Salvius Ostiam vesperi navi 1
profectus erat cum iis rebus, quas tibi domo mitti volueras. Eodem die Gabinium ad populum luculente calefecerat Memmius, sic ut Calidio verbum facere pro eo non licuerit. Postridie autem eius diei, qui erat tum futurus, cum haec scribebam ante lucem, apud Catonem erat divinatio in Gabinium futura inter Memmium et Ti. Neronem et C. et L. Antonios M. f. Putabamus fore ut Memmio daretur, etsi erat Neronis mira contentio. Quid quaeris? probe premitur, nisi noster Pompeius dis hominibusque invitis negotium everterit. Cognosce nunc hominis audaciam et aliquid 2
in re publica perdita delectare. Cum Gabinius, quacumque veniebat, triumphum se postulare dixisset, subitoque bonus imperator noctu in urbem hostium plenam invasisset, in senatum se non committebat. Interim ipso decimo die, quo eum oportebat † hostiarum numerum et militum renuntiare, inrepsit summa infrequentia. Cum vellet exire, a consulibus retentus est; introducti publicani. Homo undique † atius et, cum a me maxime vulneraretur, non tulit et me trementi voce exsulem appellavit. Hic (o dii! nihil umquam honorificentius nobis accidit) consurrexit senatus cum clamore ad unum, sic ut ad corpus eius accederet; pari clamore atque impetu publicani. Quid quaeris?

omnes, tamquam si tu esses, ita fuerunt. Nihil hominum sermone foris clarius. Ego tamen *me* teneo ab accusando, vix mehercule, sed tamen teneo, vel quod nolo cum Pompeio pugnare (satis est, quod instat de Milone), vel quod iudices nullos habemus. *'Απότευγμα* formido, addo etiam malevolentiam hominum, et timeo, ne illi me accusante aliquid accidat, nec despero rem et sine me *et* non nihil per me confici posse.

3 De ambitu postulati sunt omnes, qui consulatum petunt, a Memmio Domitius, a Q. Acutio, bono et erudito adulescente, Memmius, a Q. Pompeio Messala, a Triario Scaurus. Magno res in motu est, propterea quod aut hominum aut legum interitus ostenditur. Opera datur, ut iudicia ne fiant. Res videtur spectare ad interregnum. Consules comitia habere cupiunt: rei nolunt et maxime Memmius, quod Caesaris adventu se sperat futurum consulem, sed mirum in modum iacet. Domitius cum Messala certus esse videbatur: Scaurus refrixerat. Appius sine lege curiata confirmat se Lentulo nostro successurum: qui quidem mirificus illo die, quod paene praeterii, fuit in Gabinium: accusavit maiestatis: nomina data, cum ille verbum nullum. Habes forensia. Domi recte est: ipsa domus a redemptoribus tractatur non indiligenter.

III.

Scr. Romae m. Oct. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Occupationum mearum tibi signum sit librarii manus. Diem scito esse nullum, quo die non dicam pro reo. Ita, quicquid conficio aut cogito, in ambulationis tempus fere confero. Negotia se nostra sic habent, domestica vero, ut volumus. Valent pueri, studiose discunt, diligenter docentur, et nos et inter se amant. Expolitiones utriusque nostrum sunt in manibus † sed

tua ad perfectum iam res rustica Arcani et Lateri. Praeterea de aqua, de via nihil praetermisi quadam epistola quin enucleate ad te perscriberem. Sed me illa cura sollicitat angitque vehementer, quod dierum iam amplius quinquaginta intervallo nihil a te, nihil a Caesare, nihil ex istis locis non modo litterarum, sed ne rumoris quidem adfluxit. Me autem iam et mare istuc et terra sollicitat, neque desino, ut fit in amore, ea, quae minime volo, cogitare. Quare non equidem iam te rogo, ut ad me de te, de rebus istis scribas (numquam enim, cum potes, praetermittis), sed hoc te scire volo, nihil fere umquam me sic exspectasse ut, cum haec scribebam, tuas litteras.

Nunc cognosce ea, quae sunt in re publica. Co- 2
mitiorum cotidie singuli dies tolluntur obnuntiationibus magna voluntate bonorum omnium; tanta invidia sunt consules propter suspicionem pactorum a candidatis praemiorum. Candidati consulares quattuor omnes rei. Causae sunt difficiles, sed enitemur, ut Messala noster salvus sit, quod est etiam cum reliquorum salute coniunctum. Gabinium de ambitu reum fecit P. Sulla subscribente privigno Memmio, fratre Caecilio, Sulla filio. Contra dixit L. Torquatus omnibusque libentibus non obtinuit. Quaeris, quid fiat de 3
Gabinio. Sciemus de maiestate triduo. Quo quidem in iudicio odio premitur omnium generum, maxime testibus laeditur, accusatoribus frigidissimis utitur; consilium varium, quaesitor gravis et firmus Alfius, Pompeius vehemens in iudicibus rogandis. Quid futurum sit, nescio; locum tamen illi in civitate non video. Animum praebeo ad illius perniciem moderatum, ad rerum eventum lenissimum.

Habes fere de omnibus rebus. Unum illud ad- 4
dam: Cicero tuus nosterque summo studio est Paeoni sui rhetoris, hominis, opinor, valde exercitati et boni. Sed nostrum instituendi genus esse paulo eruditius et θετικώτερον non ignoras. Quare neque ego impe-

diri Ciceronis iter atque illam disciplinam volo, et ipse puer magis illo declamatorio genere duci et delectari videtur. In quo quoniam ipsi quoque fuimus, patiamur illum ire nostris itineribus: eodem enim perventurum esse confidimus. Sed tamen, si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinemque inducemus. Magna enim nobis a te proposita merces est, quam certe nostra culpa numquam minus adsequemur. Quibus in locis et qua spe hiematurus sis, ad me quam diligentissime scribas velim.

IV.

Scr. Romae IX K. Nov. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Gabinius absolutus est. Omnino nihil accusatore
Lentulo subscriptoribusque eius infantius, nihil illo
consilio sordidius. Sed tamen, nisi incredibilis con-
tentio, preces Pompei, dictaturae etiam rumor plenus
timoris fuisset, ipsi Lentulo non respondisset, qui tamen
illo accusatore illoque consilio sententiis condemnatus
sit XXXII, cum LXX tulissent. Est omnino tam gravi
fama hoc iudicium, ut videatur reliquis iudiciis peri-
turus, et maxime de pecuniis repetundis. Sed vides
nullam esse rem publicam, nullum senatum, nulla iu-
dicia, nullam in ullo nostrum dignitatem. Quid plura
de iudicibus? Duo praetorii sederunt, Domitius Cal-
vinus (is aperte absolvit, ut omnes viderent) et Cato.
Is diribitis tabellis de circulo se subduxit et Pompeio
2 primus nuntiavit. Aiunt non nulli ut Sallustius me
oportuisse accusare. His ego iudicibus committerem?
Quid essem, si me agente esset elapsus? Sed me alia
moverunt. Non putasset sibi Pompeius de illius sa-
lute, sed de sua dignitate mecum esse certamen; in
urbem introisset; ad inimicitias res venisset; cum Ae-
sernino Samnite Pacideianus comparatus viderer: auri-

culam fortasse mordicus abstulisset, cum Clodio quidem certe redisset in gratiam. Ego vero meum consilium, si praesertim tu non improbas, vehementer adprobo. Ille, cum a me singularibus meis studiis ornatus esset, cumque ego illi nihil deberem, ille mihi omnia, tamen in re publica me a se dissentientem non tulit (nihil dicam gravius) et minus potens eo tempore, quid in me florentem posset, ostendit; nunc, cum ego ne curem quidem multum posse, res publica certe nihil possit, unus ille omnia possit, cum illo ipso contenderem? Sic enim faciendum fuisset. Non existimo te putare id mihi suscipiendum fuisse. 'Alteru- 3
trum', inquit idem Sallustius; 'defendisses idque Pompeio contendenti dedisses; etenim vehementer orabat'. Lepidum amicum Sallustium, qui mihi aut inimicitias putet periculosas subeundas fuisse aut infamiam sempiternam! Ego vero hac mediocritate delector, ac mihi illud iucundum est, quod, cum testimonium secundum fidem et religionem gravissime dixissem, reus dixit, si in civitate licuisset sibi esse, mihi se satis facturum, neque me quicquam interrogavit.

De versibus, quos tibi a me scribi vis, deest mihi 4
quidem opera, quae non modo tempus, sed etiam animum vacuum ab omni cura desiderat; sed abest etiam ἐνϑουσιασμός, non enim sumus omnino sine cura venientis anni, etsi sumus sine timore. Simul et illud (sine ulla mehercule ironia loquor): Tibi istius generis in scribendo priores partes tribuo quam mihi.

De bibliotheca tua Graeca supplenda, libris com- 5
mutandis, Latinis comparandis valde velim ista confici, praesertim cum ad meum quoque usum spectent. Sed ego, mihi ipsi ista per quem agam, non habeo; neque enim venalia sunt, quae quidem placeant, et confici nisi per hominem et peritum et diligentem non possunt. Chrysippo tamen imperabo et cum Tyrannione loquar. De fisco quid egerit Scipio, quaeram; quod videbitur rectum esse, curabo. De Ascanione tu

vero, quod voles, facies: me nihil interpono. De suburbano quod non properas, laudo: ut habeas, hortor.
6 Haec scripsi a. d. VIIII K. Novembr., quo die ludi committebantur, in Tusculanum proficiscens ducensque mecum Ciceronem meum in ludum discendi, non lusionis, ea re non longius, quam vellem, quod Pomptino ad triumphum a. d. III Nonas Novembr. volebam adesse. Etenim erit nescio quid negotioli: nam Cato et Servilius praetores prohibituros se minantur, nec, quid possint, scio (ille enim et Appium consulem secum habebit et praetores et tribunos pl.), sed minantur tamen in primisque Ἄρη πνέων Q. Scaevola. Cura, mi suavissime et carissime frater, ut valeas.

V et VI.

Scr. in Tusculano ex. m. Oct. aut in. Nov. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

1 Quod quaeris, quid de illis libris egerim, quos, cum essem in Cumano, scribere institui, non cessavi neque cesso, sed saepe iam scribendi totum consilium rationemque mutavi. Nam iam duobus factis libris, in quibus novendialibus iis feriis, quae fuerunt Tuditano et Aquilio consulibus, sermo est a me institutus Africani paulo ante mortem et Laeli, Phili, Manili, *P. Rutili*, Q. Tuberonis et Laeli generorum, Fanni et Scaevolae, sermo autem in novem et dies et libros distributus de optimo statu civitatis et de optimo cive (sane texebatur opus luculente, hominumque dignitas aliquantum orationi ponderis adferebat), ii libri cum in Tusculano mihi legerentur audiente Sallustio, admonitus sum ab illo multo maiore auctoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de re publica, praesertim cum essem non Heraclides Ponticus, sed consularis et is, qui in maximis versatus in re publica rebus essem: quae tam antiquis hominibus attribuerem,

ea visum iri ficta esse; oratorum sermonem in illis nostris libris, quod esset de ratione dicendi, belle a me removisse, ad eos tamen rettulisse, quos ipse vidissem; Aristotelem denique, quae de re publica et praestanti viro scribat, ipsum loqui. Commovit me, 2
et eo magis, quod maximos motus nostrae civitatis attingere non poteram, quod erant inferiores quam illorum aetas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum eram secutus, ne in nostra tempora incurrens offenderem quempiam. Nunc et id vitabo et loquar ipse tecum et tamen illa, quae institueram, ad te, si Romam venero, mittam. Puto enim te existimaturum a me illos libros non sine aliquo meo stomacho esse relictos.

Caesaris amore, quem ad me perscripsit, unice de- 3
lector; promissis iis, quae ostendit, non valde pendeo. Nec sitio honores nec desidero gloriam magisque eius voluntatis perpetuitatem quam promissorum exitum exspecto; vivo tamen in ea ambitione et labore, † quam id, quod non postulo, exspectem. Quod me de versi- 4
bus faciendis rogas, incredibile est, mi frater, quam egeam tempore, nec sane satis commoveor animo ad ea, quae vis, canenda. *Διατυπώσεις* vero ad ea, quae ipse ego ne cogitando quidem consequor, tu, qui omnes isto eloquendi et exprimendi genere superasti, a me petis? Facerem tamen, ut possem, sed, quod te minime fugit, opus est ad poëma quadam animi alacritate, quam plane mihi tempora eripiunt. Abduco me equidem ab omni rei publicae cura dedoque litteris, sed tamen indicabo tibi, quod mehercule in primis te celatum volebam. Angor, mi suavissime frater, angor nullam esse rem publicam, nulla iudicia, nostrumque hoc tempus aetatis, quod in illa auctoritate senatoria florere debebat, aut forensi labore iactari aut domesticis litteris sustentari, illud vero, quod a puero adamaram,

'Πολλὸν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων',

totum occidisse, inimicos a me partim non oppugnatos, partim etiam esse defensos, meum non modo animum, sed ne odium quidem esse liberum, unumque ex omnibus Caesarem esse inventum, qui me tantum, quantum ego vellem, amaret, aut etiam, sic ut alii putant, hunc unum esse, qui vellet. Quorum tamen nihil est eius modi, ut ego me non multa consolatione cotidie leniam: sed illa erit consolatio maxima, si una erimus. Nunc ad illa vel gravissimum accedit desiderium tui.

5 Gabinium si, ut Pansa putat oportuisse, defendissem, concidissem. Qui illum oderunt (ii sunt toti ordines), propter quem oderunt, me ipsum odisse coepissent. Tenui me, ut puto, egregie, tantum ut facerem, quantum omnes viderent; et in omni summa, ut
6 mones, valde me ad otium pacemque converto. De libris Tyrannio est cessator. Chrysippo dicam: sed res operosa est et hominis perdiligentis. Sentio ipse, qui in summo studio nihil adsequor. De Latinis vero, quo me vertam, nescio: ita mendose et scribuntur et veneunt. Sed tamen, quod fieri poterit, non neglegam. † Crebrius, ut ante ad te scripsi, Romae est, et qui omnia † adiurat, debere tibi valde renuntiant. Ab aerario puto confectum esse, dum absum.

7 Quattuor tragoedias sedecim diebus absolvisse cum scribas, tu quicquam ab alio mutuaris? et πάθος quaeris, cum Electram et Aëropam scripseris? Cessator esse noli et illud 'γνῶθι σεαυτόν' noli putare ad adrogantiam minuendam solum esse dictum, verum etiam ut bona nostra norimus; sed et istas et Erigonam mihi velim mittas. Habes *ad* duas epistolas proximas.

VII.

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Scr. in Tusculano m. Nov. a. 700 (54).

Romae et maxime † et Appia ad Martis mira † lu- 1
vies. Crassipedis ambulatio ablata, horti, tabernae plurimae; magna vis aquae usque ad piscinam publicam. Viget illud Homeri:

'Ἤματ' ὀπωρινῷ, ὅτε λαβρότατον χέει ὕδωρ
Ζεύς, ὅτε δή ῥ' ἄνδρεσσι κοτεσσάμενος χαλεπήνῃ.'

Cadit enim in absolutionem Gabini:

'Οἳ βίῃ εἰν ἀγορῇ σκολιὰς κρίνωσι θέμιστας,
ἐκ δὲ δίκην ἐλάσωσι θεῶν ὄπιν οὐκ ἀλέγοντες.'

Sed haec non curare decrevi. Romam cum venero, 2
quae perspexero, scribam ad te et maxime de dictatura et ad Labienum et ad Ligurium litteras dabo. Hanc scripsi ante *lucem* ad lychnuchum ligneolum, qui mihi erat periucundus, quod eum te aiebant, cum esses Sami, curasse faciendum. Vale, mi suavissime et optime frater.

VIII.

Scr. Romae ex. m. Nov. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

Superiori epistolae quod respondeam, nihil est: quae 1
plena stomachi et querelarum est, quo in genere alteram quoque te scribis pridie Labieno dedisse, qui adhuc non venerat. Delevit enim mihi omnem molestiam recentior epistola. Tantum te et moneo et rogo, ut in istis molestiis et laboribus et desideriis recordere, consilium nostrum quod fuerit profectionis tuae. Non enim commoda quaedam sequebamur parva ac mediocria. Quid enim erat, quod discessu nostro emendum

putaremus? Praesidium firmissimum petebamus ex op-
timi et potentissimi viri benevolentia ad omnem sta-
tum nostrae dignitatis. Plura ponuntur in spe, quam
petimus; reliqua ad iacturam reserventur. Quare, si
crebro referes animum tuum ad rationem et veteris
consilii nostri et spei, facilius istos militiae labores
ceteraque, quae te offendunt, feres et tamen, cum voles,
depones. Sed eius rei maturitas nequedum venit et
2 tamen iam adpropinquat. Etiam illud te admoneo,
ne quid ullis litteris committas, quod si prolatum sit,
moleste feramus. Multa sunt, quae ego nescire malo
quam cum aliquo periculo fieri certior. Plura ad te
vacuo animo scribam, cum, ut spero, se Cicero meus
belle habebit. Tu velim cures, ut sciam, quibus nos
dare oporteat eas, quas ad te deinde litteras mittemus,
Caesarisne tabellariis, ut is ad te protinus mittat, an
Labieni. Ubi enim isti sint Nervii et quam longe ab-
sint, nescio.

3 De virtute et gravitate Caesaris, quam in summo
dolore adhibuisset, magnam ex epistola tua accepi vo-
luptatem. Quod me institutum ad illum poëma iubes
perficere, etsi distentus cum opera tum animo sum
multo magis, tamen, quoniam ex epistola, quam ad te
miseram, cognovit Caesar me aliquid esse exorsum,
revertar ad institutum idque perficiam his supplica-
tionum otiosis diebus, quibus Messallam iam nostrum
reliquosque molestia levatos vehementer gaudeo, eum-
que quod certum consulem cum Domitio numeratis,
nihil a nostra opinione dissentitis. Ego Messallam
Caesari praestabo. Sed Memmius in adventu Caesaris
habet spem; in quo illum puto errare. Hic quidem
friget: Scaurum autem iam pridem Pompeius abiecit.
4 Res prolatae; ad interregnum comitia adducta. Rumor
dictatoris iniucundus bonis, mihi etiam magis, quae
loquuntur. Sed tota res et timetur et refrigescit.
Pompeius plane se negat velle; antea mihi ipse non
negabat. Hirrus auctor fore videtur. o di, quam in-

eptus, quam se ipse amans sine rivali! Crassum Iuni-
anum, hominem mihi deditum, per me deterruit. Velit,
nolit, scire difficile est; Hirro tamen agente nolle se
non probabit. Aliud hoc tempore de re publica nihil
loquebantur; agebatur quidem certe nihil. Serrani Do- 5
mestici filii funus perluctuosum fuit a. d. VIII K. De-
cembr. Laudavit pater scripto meo.

Nunc de Milone. Pompeius ei nihil tribuit et om- 6
nia Guttae dicitque se perfecturum, ut in illum Caesar
incumbat. Hoc horret Milo, nec iniuria, et, si ille
dictator factus sit, paene diffidit. Intercessorem dic-
taturae si iuverit manu et praesidio suo, Pompeium
metuit inimicum; si non iuverit, timet, ne per vim
perferatur. Ludos adparat magnificentissimos, sic, in-
quam, ut nemo sumptuosiores, stulte bis terque non
postulatos, vel quia munus magnificum dederat, vel
quia facultates non erant, [vel quia magister,] vel quia
potuerat magistrum se, non aedilem putare. Omnia
fere scripsi. Cura, mi carissime frater, ut valeas.

IX.

Scr. Romae m. Dec. a. 700 (54).

MARCUS QUINTO FRATRI SALUTEM.

De Gabinio nihil fuit faciendum istorum, quae a 1
te amantissime cogitata sunt. ‘*Τότε μοι χάνοι* —’! Feci
summa cum gravitate, ut omnes sentiunt, et summa
cum lenitate, quae feci. Illum neque ursi neque le-
vavi, testis vehemens fui, praeterea quievi. Exitum
iudicii foedum et perniciosum levissime tuli: quod qui-
dem bonum mihi nunc denique redundat, ut his malis
rei publicae licentiaque audacium, qua ante rumpebar,
nunc ne movear quidem. Nihil est enim perditius his
hominibus, his temporibus. Itaque, ex re publica quon- 2
iam nihil iam voluptatis capi potest, cur stomacher,
nescio. Litterae me et studia nostra et otium villae-

que delectant maximeque pueri nostri. Angit unus Milo. Sed velim finem adferat consulatus: in quo enitar non minus, quam sum enisus in nostro, tuque istinc, quod facis, adiuvabis. De quo cetera, nisi plane vis eripuerit, recte sunt: de re familiari timeo.

Ὁ δὲ μαίνεται οὐκ ἔτ' ἀνεκτῶς',

qui ludus HS † CCCƆ comparet. Cuius in hoc uno *in*considerantiam et ego sustinebo, ut potero, et, tu ut possis, est tuorum nervorum.

3 De motu temporum venientis anni nihil te intellegere volueram domestici timoris, sed de communi rei publicae statu: in quo etiamsi nihil procuro, tamen nihil curare vix possum. Quam autem te velim cautum esse in scribendo, ex hoc conicito, quod ego ad te ne haec quidem scribo, quae palam in re publica turbantur, ne cuiusquam animum meae litterae interceptae offendant. Quare domestica cura te levatum volo: in re publica scio quam sollicitus esse soleas. Video Messalam nostrum consulem, si per interregem, sine iudicio, si per dictatorem, tamen sine periculo. Odii nihil habet. Hortensi calor multum valebit. Gabini absolutio lex impunitatis putatur. Ἐν παρέργῳ· de dictatore tamen actum adhuc nihil est. Pompeius abest, Appius miscet, Hirrus parat, multi intercessores numerantur, populus non curat, principes nolunt, ego
4 quiesco. De mancipiis quod mihi polliceris, valde te amo et sum equidem, uti scribis, et Romae et *in* praediis infrequens; sed cave, amabo, quicquam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo
5 et maxima tua facultate, mi frater, cogitaris. De epistola Vatinii risi; sed me ab eo ita observari scio, ut eius ista odia non sorbeam solum, sed etiam concoquam.

6 Quod me hortaris, ut absolvam, habeo absolutum suave, mihi quidem uti videtur, ἔπος ad Caesarem, sed quaero locupletem tabellarium, ne accidat quod Eri-

gonae tuae, quoi soli Caesare imperatore iter ex Gallia
tutum non fuit. † Quid? si caementum bonum non ha- 7
berem, deturbem aedificium? quod quidem mihi cotidie
magis placet, in primisque inferior porticus et eius
conclavia fiunt recte. De Arcano Caesaris opus est
vel mehercle etiam elegantioris alicuius; imagines enim
istae et palaestra et piscina et Nilus multorum Philo-
timorum est, non Diphilorum. Sed et ipsi ea adibi-
mus et mittemus et mandabimus. De Felicis testa- 8
mento tum magis querare, si scias. Quas enim tabulas
se putavit obsignare, in quibus † in unciis firmissi-
mum tenes vero lapsus est per errorem et suum et
Sicurae servi non obsignavit; quas noluit, eas obsigna-
vit. Ἀλλ' οἰμωζέτω· nos modo valeamus. Ciceronem, 9
et ut rogas, amo, et ut meretur et debeo; dimitto au-
tem a me, et ut a magistris ne abducam, et quod
mater † Porcia non discedit, sine qua edacitatem pueri
pertimesco. Sed sumus una tamen valde multum. Re-
scripsi ad omnia. Mi suavissime et optime frater, vale.

EPISTULA Q. CICERONIS
DE PETITIONE
AD M. FRATREM.

QUINTUS MARCO FRATRI S. D.

1 1 Etsi tibi omnia suppetunt ea, quae consequi ingenio aut usu homines [aut intelligentia] possunt, tamen amore nostro non sum alienum arbitratus ad te perscribere ea, quae mihi veniebant in mentem dies ac noctes de petitione tua cogitanti, non ut aliquid ex his novi addisceres, sed ut ea, quae in re dispersa atque infinita viderentur esse, ratione et distributione sub uno aspectu ponerentur.

2 Civitas quae sit, cogita, quid petas, qui sis. Proinde cotidie tibi hoc ad forum descendenti meditandumst: 'Novus sum, consulatum peto, Roma est'.

Nominis novitatem dicendi gloria maxime suble-
vabis. Semper ea res plurimum dignitatis habuit. Non
potest, qui dignus habetur patronus consularium, in-
dignus consulatu putari. Quam ob rem, quoniam ab
hac laude proficisceris et, quicquid es, ex hoc es, ita
paratus ad dicendum venito, quasi in singulis causis
3 iudicium de omni ingenio futurum sit. Eius facultatis
adiumenta, quae tibi scio esse seposita, ut parata ac
prompta sint, cura et saepe, quae *de* Demosthenis stu-
3 dio et exercitatione scripsit Demetrius, recordare, deinde
ut amicorum et multitudo et genera appareant. Habes

enim ea, quae *non multi homines* novi habuerunt, om-
nis publicanos, totum fere equestrem ordinem, multa
propria municipia, multos abs te defensos homines
cuiusque ordinis, aliquot collegia, praeterea studio di-
cendi conciliatos plurimos adulescentulos, cotidianam
amicorum assiduitatem et frequentiam. Haec cura ut 4
teneas commonendo et rogando et omni ratione effi-
ciendo, ut intellegant, qui debent tua causa, referendae
gratiae, qui volunt, obligandi tui tempus sibi aliud
nullum fore. Etiam hoc multum videtur adiuvare posse
novum hominem, hominum nobilium voluntas et ma-
xime consularium. Prodest, quorum in locum ac nu-
merum pervenire velis, ab iis ipsis illo loco [ac] di-
gnum [numero] putari. Ii rogandi omnes sunt diligenter, 5
et ad eos allegandum est, persuadendumque iis nos
semper cum optimatibus de re publica sensisse, mi-
nime popularis fuisse; si quid locuti populariter vide-
amur, id nos eo consilio fecisse, ut nobis Cn. Pompeium
adiungeremus, ut eum, qui plurimum posset, aut ami-
cum in nostra petitione haberemus aut certe non ad-
versarium. Praeterea adulescentes nobiles elabora ut 6
habeas vel ut teneas, studiosos quos habes. Multum
dignitatis afferent. Plurimos habes; perfice, ut sciant,
quantum in iis putes esse. Si adduxeris, ut ii, qui
volunt, cupiant, plurimum proderunt.

2

Ac multum etiam novitatem tuam adiuvat, quod eius 7
modi nobiles tecum petunt, ut nemo sit, qui audeat
dicere plus illis nobilitatem quam tibi virtutem prod-
esse oportere. Nam P. Galbam et L. Cassium summo
loco natos quis est qui petere consulatum putet? Vides
igitur amplissimis ex familiis homines, quod sine ner-
vis sunt, tibi pares non esse. At Catilina et Antonius 8
molesti sunt. Immo homini navo, industrio, inno-
centi, diserto, gratioso apud eos, qui res iudicant, op-
tandi competitores ambo a pueritia sicarii, ambo
libidinosi, ambo egentes. Eorum alterius bona pro-
scripta vidimus, vocem denique audivimus iurantis

se Romae iudicio aequo cum homine Graeco certare non posse, ex senatu eiectum scimus optima [vero] censorum existimatione, in praetura competitorem habuimus amico Sabidio et Panthera, quom, ad tabulam quos poneret, non haberet: quo tamen in magistratu amicam, quam domi palam haberet, de machinis emit. In petitione autem consulatus Cappadoces homines compilare per turpissimam legationem maluit quam adesse
9 et populo Romano supplicare. Alter vero, dii boni! quo splendore est? Primum nobilitate eadem [qua Catilina]. Num maiore? Non. Sed virtute. Quam ob rem? Quod Antonius umbram suam metuit, hic ne leges quidem natus in patris egestate, educatus in sororis stupris, corroboratus in caede civium, cuius primus ad rem publicam aditus equitibus R. occidendis fuit (nam illis, quos meminimus, Gallis, qui tum Titiniorum ac Nanniorum ac Tanusiorum capita demebant, Sulla unum Catilinam praefecerat): in quibus ille hominem optimum, Q. Caecilium, sororis suae virum, equitem Romanum, nullarum partium, cum semper natura tum etiam aetate iam quietum, suis manibus occidit.

3
10 Quid ego nunc dicam petere eum consulatum, qui hominem carissimum populo Romano, M. Marium, inspectante populo Romano vitibus per totam urbem ceciderit, ad bustum egerit, ibi omni cruciatu lacerarit, vivo stanti collum gladio sua dextera secuerit, cum sinistra capillum eius a vertice teneret, caput sua manu tulerit, cum inter digitos eius rivi sanguinis fluerent? qui postea cum histrionibus et cum gladiatoribus ita vixit, ut alteros libidinis, alteros facinoris adiutores haberet, qui nullum in locum tam sanctum ac tam religiosum accessit, in quo non, etiamsi *in* aliis culpa non esset, tamen ex sua nequitia dedecoris suspicionem relinqueret, qui ex curia Curios et Annios, ab atriis Sapalas et Carvilios, ex equestri ordine Pompilios et Vettios sibi amicissimos comparavit, qui tan-

tum habet audaciae, tantum nequitiae, tantum denique in libidine artis et efficacitatis, ut prope in parentum gremiis praetextatos liberos constuprarit. Quid ego nunc tibi de Africa, quid de testium dictis scribam? Nota sunt, et ea tu saepius legito; sed tamen hoc mihi non praetermittendum videtur, quod primum ex eo iudicio tam egens discessit, quam quidam iudices eius ante illud [in eum iudicium] fuerunt, deinde tam invidiosus, ut aliud in eum iudicium cotidie flagitetur. Hic se sic habet, ut magis timeant, etiamsi quierit, quam ut contemnant, si quid commoverit. Quanto 11
melior tibi fortuna petitionis data est quam nuper homini novo, C. Coelio! Ille cum duobus hominibus ita nobilissimis petebat, ut tamen in iis omnia pluris essent quam ipsa nobilitas, summa ingenia, summus pudor, plurima beneficia, summa ratio ac diligentia petendi. Ac tamen eorum alterum Coelius, cum multo inferior esset genere, superior nulla re paene, superavit. Quare tibi, si facies ea, quae natura et studia, 12
quibus semper usus es, largiuntur, quae temporis tui ratio desiderat, quae potes, quae debes, non difficile certamen *erit* cum iis competitoribus, qui nequaquam sunt tam genere insignes quam vitiis nobiles. Quis enim reperiri potest tam improbus civis, qui velit uno suffragio duas in rem publicam sicas destringere?

Quoniam, quae subsidia novitatis haberes et habere 4 13
posses, exposui, nunc de magnitudine petitionis dicendum videtur. Consulatum petis, quo honore nemo est quin te dignum arbitretur, sed multi, qui invideant; petis enim homo ex equestri loco summum locum civitatis, atque ita summum, ut forti homini, diserto, innocenti multo idem ille honos plus amplitudinis quam ceteris afferat. Noli putare eos, qui sunt eo honore usi, non videre, tu cum idem sis adeptus, quid dignitatis habiturus sis. Eos vero, qui consularibus familiis nati locum maiorum consecuti non sunt, suspicor

tibi, nisi si qui admodum te amant, invidere. Etiam
novos homines praetorios existimo, nisi qui tuo bene-
14 ficio vincti sunt, nolle abs te se honore superari. Iam
in populo quam multi invidi sint, quam consuetudine
horum annorum ab hominibus novis alienati, venire
tibi in mentem certo scio; esse etiam non nullos tibi
iratos ex iis causis, quas egisti, necesse est. Iam illud
tute circumspicito, quod ad Cn. Pompei gloriam au-
gendam tanto studio te dedisti, num quos tibi putes
15 ob eam causam esse amicos. Quam ob rem, cum et
summum locum civitatis petas et videas esse studia,
quae adversentur, adhibeas necesse est omnem ratio-
nem et curam et laborem et diligentiam.

5 16 Et petitio magistratuum divisa est in duarum ra-
tionum diligentiam, quarum altera in amicorum studiis,
altera in populari voluntate ponenda est. Amicorum
studia beneficiis et officiis et vetustate et facilitate ac
iucunditate naturae parta esse oportet. Sed hoc no-
men amicorum in petitione latius patet quam in cetera
vita. Quisquis est enim, qui ostendat aliquid in te
voluntatis, qui colat, qui domum ventitet, is in ami-
corum numero est habendus. Sed tamen, qui sunt
amici ex causa iustiore cognationis aut affinitatis aut
sodalitatis aut alicuius necessitudinis, iis carum et iu-
17 cundum esse maxime prodest. Deinde, ut quisque est
intimus ac maxime domesticus, ut ita maxime quam
amplissimum esse te cupiat, valde elaborandum est, tum
ut tribules, ut vicini, ut clientes, ut denique liberti,
postremo etiam servi tui; nam fere omnis sermo ad
18 forensem famam a domesticis emanat auctoribus. De-
nique sunt instituendi cuiusque generis amici, ad spe-
ciem homines illustres honore ac nomine, qui etiamsi
suffragandi studia non navant, tamen afferunt petitori
aliquid dignitatis, ad ius optinendum magistratus, ex
quibus maxime consules, deinde tribuni pl., ad confi-
ciendas centurias homines excellenti gratia. Qui abs
te tribum aut centuriam aut aliquod beneficium aut

habent *aut* sperant, eos rursus magnopere et compara et confirma. Nam per hos annos homines ambitiosi vehementer omni studio atque opera elaborant, ut possint a tribulibus suis ea, quae petierint, impetrare. Hos tu homines, quibuscumque poteris rationibus, ut ex animo atque ex † illa summa voluntate tui studiosi sint, elaborato. Quodsi satis grati homines essent, 19
haec tibi omnia parata esse debebant, sic uti parata esse confido. Nam hoc biennio quattuor sodalitates hominum ad ambitionem gratiosissimorum tibi obligasti, C. Fundani, Q. Galli, C. *Corneli, C.* Orcivi. Horum in causis ad te deferendis quid tibi eorum sodales receperint et confirmarint, scio, nam interfui. Quare hoc tibi faciendum est, hoc tempore ut ab his, quod debent, exigas saepe commonendo, rogando, confirmando, curando, ut intellegant nullum se umquam aliud tempus habituros referendae gratiae. Profecto homines et spe reliquorum tuorum officiorum et [iam] recentibus beneficiis ad studium navandum excitabuntur. Et omnino, quoniam eo genere amicitiarum pe- 20
titio tua maxime munita est, quod ex causarum defensionibus adeptus es, fac, ut plane iis omnibus, quos devinctos tenes, discriptum ac dispositum suum cuique munus sit; et, quem ad modum nemini illorum molestus ulla in re umquam fuisti, sic cura, ut intellegant omnia te, quae ab illis tibi deberi putaris, ad hoc tempus reservasse. Sed, quoniam tribus rebus 6 21
homines maxime ad benivolentiam atque haec suffragandi studia ducuntur, beneficio, spe, adiunctione animi ac voluntate, animadvertendum est, quem ad modum cuique horum generi sit inserviendum. Minimis beneficiis homines adducuntur, ut satis causae putent esse ad studium suffragationis, nedum ii, quibus saluti fuisti, quos tu habes plurimos, non intellegant, si hoc tuo tempore tibi non satis fecerint, se probatos nemini umquam fore. Quod cum ita sit, tamen rogandi sunt atque etiam in hanc opinionem adducendi, ut,

qui adhuc nobis obligati fuerint, iis vicissim nos obli-
22 gari posse videamur. Qui autem spe tenentur, quod
genus hominum multo etiamst diligentius atque offi-
ciosius, iis fac ut propositum ac paratum auxilium
tuum esse videatur, denique ut spectatorem te officio-
rum esse intellegant diligentem, ut videre te plane
atque animadvertere, quantum a quoque proficiscatur,
23 appareat. Tertium |illud| genus est [studiorum] vo-
luntarium, quod agendis gratiis, accommodandis ser-
monibus ad eas rationes, propter quas quisque stu-
diosus tui esse videbitur, significanda erga illos pari
voluntate, adducenda amicitia in spem familiaritatis et
consuetudinis confirmari oportebit. Atque in his om-
nibus generibus iudicato et perpendito, quantum quis-
que possit, ut scias, et quem ad modum cuique inser-
24 vias et quid a quoque expectes ac postules. Sunt enim
quidam homines in suis vicinitatibus et municipiis
gratiosi, sunt diligentes et copiosi, qui etiamsi antea
non studuerunt huic gratiae, tamen ex tempore ela-
borare eius causa, cui debent aut volunt, facile pos-
sunt. His hominum generibus sic inserviendum est,
ut ipsi intellegant te videre, quid a quoque expectes,
sentire, quid accipias, meminisse, quid acceperis. Sunt
autem alii, qui aut nihil possunt aut etiam odio sunt
tribulibus suis nec habent tantum animi aut faculta-
tis, ut enitantur ex tempore. Hos ut internoscas, ela-
7 borato, ne spe in aliquo maiore posita praesidii parum
25 comparetur. Et, quamquam partis ac fundatis amici-
tiis fretum ac munitum esse oportet, tamen in ipsa
petitione amicitiae permultae ac perutiles comparan-
tur; nam in ceteris molestiis habet hoc tamen petitio
commodi: potes honeste, quod in cetera vita non queas,
quoscumque velis, adiungere ad amicitiam, quibuscum
si alio tempore agas, absurde facere videare, in peti-
tione autem nisi id agas et cum multis et diligenter,
26 nullus petitor esse videare. Ego autem tibi hoc con-
firmo, esse neminem, nisi aliqua necessitudine compe-

titorum alicui tuorum sit adiunctus, a quo non facile,
si contenderis, impetrare possis, ut suo beneficio pro-
mereatur, se ut ames et sibi ut debeas, modo ut intel-
legat te magni aestimare ex animo agere, bene se
ponere, fore ex eo non brevem et suffragatoriam, sed
firmam et perpetuam amicitiam. Nemo erit, mihi 27
crede, in quo modo aliquid sit, qui hoc tempus sibi
oblatum amicitiae tecum constituendae praetermittat,
praesertim cum tibi hoc casus afferat, ut ii tecum pe-
tant, quorum amicitia aut contemnenda aut fugienda
sit, et qui hoc, quod ego te hortor, non modo asse-
qui, sed ne incipere quidem possint. Nam qui inci- 28
piat Antonius homines adiungere atque invitare ad
amicitiam, quos per se suo nomine appellare non pos-
sit? Mihi quidem nihil stultius videtur quam existi-
mare esse eum studiosum tui, quem non noris. Eximiam
quandam gloriam et dignitatem ac rerum gestarum
magnitudinem esse oportet in eo, *quem* homines ignoti
nullis suffragantibus honore afficiant; ut quidem homo
nequam, iners, sine officio, sine ingenio, cum infamia,
nullis amicis hominem plurimorum studio atque om-
nium bona existimatione munitum praecurrat, sine
magna culpa neglegentiae fieri non potest. Quam ob 8 29
rem omnes centurias multis et variis amicitiis cura ut
confirmatas habeas. Et primum, id quod ante oculos
est, senatores equitesque Romanos, ceterorum ordinum
navos homines et gratiosos complectere. Multi homines
urbani industrii, multi libertini in foro gratiosi navique
versantur. Quos per te, quos per communes amicos
poteris, summa cura, ut cupidi tui sint, elaborato,
appetito, allegato, summo beneficio te affici osten-
dito. Deinde habeto rationem urbis totius, collegio- 30
rum omnium, pagorum, vicinitatum. Ex his prin-
cipes ad amicitiam tuam si adiunxeris, per eos reliquam
multitudinem facile tenebis. Postea totam Italiam fac
ut in animo ac memoria tributim discriptam compren-
samque habeas, ne quod municipium, coloniam, prae-

fecturam, locum denique Italiae ne quem esse patiare,
in quo non habeas, firmamenti quod satis esse possit,
31 perquiras et investiges homines ex omni regione, eos
cognoscas, appetas, confirmes, cures, ut in suis vicini-
tatibus tibi petant et tua causa quasi candidati sint.
Volent te amicum, si suam a te amicitiam expeti vi-
debunt. Id ut intellegant, oratione ea, quae ad eam
rationem pertinet, habenda consequere. Homines mu-
nicipales ac rusticani, si nobis nomine noti sunt, in
amicitia esse se arbitrantur; si vero etiam praesidii se
aliquid sibi constituere putant, non amittunt occasio-
nem promerendi. Hos ceteri et maxime tui competi-
tores ne norunt quidem, tu et nosti et facile cognosces,
32 sine quo amicitia esse non potest. Neque id tamen
satis est, tametsi magnum est, sed sequitur spes uti-
litatis atque amicitiae, ne nomenclator solum, sed ami-
cus etiam bonus esse videare. Ita, cum et hos ipsos,
propter suam ambitionem qui apud tribules suos plu-
rimum gratia possunt, studiosos in centuriis habebis
et ceteros, qui apud aliquam partem tribulium propter
municipii aut vicinitatis aut collegii rationem valent,
cupidos tui constitueris, in optima spe esse debebis.
33 Iam equitum centuriae multo facilius mihi diligentia
posse teneri videntur. Primum cognosce equites (pauci
enim sunt), deinde appete (multo enim facilius illa
adulescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur); deinde
habes tecum ex iuventute optimum quemque et stu-
diosissimum humanitatis; tum autem, quod equester
ordo tuus est, sequentur illi auctoritatem ordinis, si
abs te adhibebitur ea diligentia, ut non ordinis solum
voluntate, sed etiam singulorum amicitiis eas centurias
confirmatas habeas. Iam studia adulescentulorum in
suffragando, in obeundo, in nuntiando, in assectando
mirifice et magna et honesta sunt.

9
34 Et, quoniam assectationis mentio facta est, id quo-
que curandum est, ut cotidiana cuiusque generis et
ordinis et aetatis utare. Nam ex ea ipsa copia con-

iectura fieri poterit, quantum sis in ipso campo virium
ac facultatis habiturus. Huius autem rei tres partes
sunt, una salutatorum [cum domum veniunt], altera
deductorum, tertia assectatorum. In salutatoribus, qui 35
magis vulgares sunt et hac consuetudine, quae nunc
est, plures veniunt, hoc efficiendum est, ut hoc ipsum
minimum officium eorum tibi gratissimum esse videa-
tur. Qui domum tuam venient, significato te animad-
vertere; eorum amicis, qui illís renuntient, ostendito,
saepe ipsis dicito. Sic homines saepe, cum obeunt
plures competitores et vident unum esse aliquem, qui
haec officia maxime animadvertat, ei se dedunt, dese-
runt ceteros, minutatim ex communibus proprii, ex
fucosis firmi suffragatores evadunt. Iam illud teneto
diligenter, si eum, qui tibi promiserit, audieris fucum,
ut dicitur, facere aut [ut] senseris, ut te [vel] au-
disse aut scire dissimules, si qui tibi se purgare vo-
let, quod suspectum esse *se* arbitretur, affirmes te de
illius voluntate numquam dubitasse nec debere dubi-
tare. Is enim, qui se non putat satis facere, amicus
nullo modo potest esse. Scire autem oportet, quo
quisque animo sit, ut, quantum cuique confidas, con-
stituere possis. Iam deductorum officium, quo maius 36
est quam salutatorum, hoc gratius tibi esse significato
atque ostendito et, quod eius fieri poterit, certis tem-
poribus descendito. Magnam affert opinionem, ma-
gnam dignitatem cotidiana in deducendo frequentia.
Tertia est ex hoc genere assidua assectatorum copia. 37
In ea quos voluntarios habebis, curato, ut intellegant
te sibi in perpetuum summo beneficio obligari; qui
autem tibi debent, ab iis plane hoc munus exigito,
qui per aetatem ac negotium poterunt, ipsi tecum ut
assidui sint, qui ipsi sectari non poterunt, suos neces-
sarios in hoc munere constituant. Valde ego te volo
et ad rem pertinere arbitror semper cum multitudine
esse. Praeterea magnam afferet laudem et summam 38
dignitatem, si ii tecum erunt, qui a te defensi et qui

per te servati ac iudiciis liberati sunt. Haec tu plane ab his postulato, ut, quoniam nulla impensa per te alii rem, alii honorem, alii salutem ac fortunas omnes optinuerint, nec aliud ullum tempus futurum sit, ut tibi referre gratiam possint, hoc te officio remunerentur.

10 39 Et, quoniam in amicorum studiis haec omnis oratio versatur, qui locus in hoc genere cavendus est, praetermittendus non videtur. Fraudis atque insidiarum et perfidiae plena sunt omnia. Non est huius temporis perpetua illa de hoc genere disputatio, quibus rebus benivolus et simulator diiudicari possit; tantum est huius temporis admonere. Summa tua virtus eosdem homines et simulare tibi se esse amicos et invidere coëgit. Quam ob rem Ἐπιχάρμειον illud teneto, nervos atque artus esse sapientiae non temere
40 credere, et, cum tuorum amicorum studia constitueris, tum etiam obtrectatorum atque adversariorum rationes et genera cognoscito. Haec tria sunt, *unum*, quos laesisti, alterum, qui sine causa non amant, tertium, qui competitorum valde amici sunt. Quos laesisti, cum contra eos pro amico diceres, *iis te* plane purgato, necessitudines commemorato, in spem adducito te in eorum rebus, si se in amicitiam *tuam* contulerint, pari studio atque officio futurum. Qui sine causa non amant, eos aut beneficio aut spe aut significando tuo erga illos studio dato operam ut de illa animi pravitate deducas. Quorum voluntas erit abs te propter competitorum amicitias alienior, iis quoque eadem inservito ratione qua superioribus et, si probare poteris, te in eos ipsos competitores tuos benivolo esse animo ostendito.

11 41 Quoniam de amicitiis constituendis satis dictum est, dicendum est de illa altera parte petitionis, quae in populari ratione versatur. Ea desiderat nomenclationem, blanditiam, assiduitatem, benignitatem, rumo-
42 rem, spem in re publica. Primum, quod facis, ut

homines noris, significa, ut appareat, et auge, ut cotidie melius fiat. Nihil mihi tam populare neque tam gratum videtur. Deinde id, quod natura non habes, induc in animum ita simulandum esse, ut natura facere videare. Quamquam plurimum natura valet, tamen videtur in paucorum mensum negotio posse simulatio naturam vincere. Nam comitas tibi non deest, ea quae bono ac suavi homine digna est, sed opus est magnopere blanditia, quae etiamsi vitiosa est et turpis in cetera vita, tamen in petitione necessaria est. Etenim, cum deteriorem aliquem assentando facit, tum improba est, cum amiciorem, non tam vituperanda, petitori vero necessaria est, cuius frons et vultus et sermo ad eorum, quoscumque convenerit, sensum et voluntatem commutandus et accommodandus est. Iam assi- 43
duitatis nullum est praeceptum, verbum ipsum docet, quae res sit. Prodest quidem vehementer nusquam discedere, sed tamen hic fructus est assiduitatis, non solum esse Romae atque in foro, sed assidue petere, saepe eosdem appellare, non committere, ut quisquam possit dicere, † quod eius consequi possis, si abs te non sit rogatum, et valde ac diligenter rogatum. Be- 44
nignitas autem late patet. Est in re familiari, quae quamquam ad multitudinem pervenire non potest, tamen ab amicis *si* laudatur, multitudini grata est; est in conviviis, quae fac ut et abs te et ab amicis tuis concelebrentur et passim et tributim; est etiam in opera, quam pervulga et communica, curaque, ut aditus ad te diurni nocturnique pateant, neque solum foribus aedium tuarum, sed etiam vultu ac fronte, quae est animi ianua; quae *si* significat voluntatem abditam esse ac retrusam, parvi refert patere ostium. Homines enim non modo promitti sibi, praesertim quod a candidato petant, sed etiam large atque honorifice promitti volunt. Quare hoc quidem facile praeceptum est, ut, 45
quod facturus sis, id significes te studiose ac libenter esse facturum; illud difficilius et magis ad tempus

quam ad naturam accommodatum tuam, quod facere
non possis, ut id iucunde neges † quorum alterum
est tamen boni viri, alterum boni petitoris. Nam, cum
id petitur, quod honeste aut [non] sine detrimento [est]
nostro promittere non possumus, quo modo si qui ro-
get, ut contra amicum aliquem causam recipiamus,
belle negandum est, ut ostendas necessitudinem, de-
monstres, quam moleste feras, aliis te rebus exartu-
12 rum esse persuadeas. Audivi hoc dicere quendam de
46 quibusdam oratoribus, ad quos causam suam detulisset,
gratiorem sibi orationem *eius* fuisse, qui negasset, quam
illius, qui recepisset. Sic homines fronte et oratione
magis quam ipso beneficio reque capiuntur. Verum
hoc probabile est, illud alterum subdurum tibi, ho-
mini Platonico, suadere, sed tamen tempori consulam.
Quibus enim te propter aliquod officium necessitudinis
affuturum negaris, tamen ii possunt abs te placati ae-
quique discedere; quibus autem idcirco negaris, quod
te impeditum esse dixeris aut amicorum hominum ne-
gotiis aut gravioribus causis aut ante susceptis, ini-
mici discedunt, omnesque hoc animo sunt, ut sibi te
47 mentiri malint quam negare. C. Cotta, in ambitione
artifex, dicere solebat se operam suam, quoad non
contra officium rogaretur, polliceri solere omnibus,
impertire iis, apud quos optime poni arbitraretur; ideo
se nemini negare, quod saepe accideret causa, cur is,
cui pollicitus esset, non uteretur, saepe, ut ipse magis
esset vacuus, quam putasset; neque posse eius domum
compleri, qui tantum modo reciperet, quantum videret
se obire posse; casu fieri, ut agantur ea, quae non
putaris, illa, quae credideris in manibus esse, ut ali-
qua de causa non agantur; deinde esse extremum, ut
48 irascatur is, cui mendacium dixeris. Id, si promittas,
et incertum est et in diem et in paucioribus; sin au-
tem [id] neges, et certe abalienes et statim et pluris.
Plures enim multo sunt, qui rogant, ut uti liceat opera
alterius, quam qui utuntur. Quare satius est [ut] ex his

aliquos aliquando in foro tibi irasci quam omnis continuo domi, praesertim cum multo magis irascantur iis, qui negent, quam ei, quem videant ea ex causa impeditum, ut facere, quod promisit, cupiat, si ullo modo possit. Ac, ne videar aberrasse a distributione 49
mea, qui haec in hac populari parte petitionis disputem, hoc sequor, haec omnia non tam ad amicorum studia quam ad popularem famam pertinere, et, si inest aliquid ex illo genere, benigne respondere, studiose inservire negotiis ac periculis amicorum, tamen hoc loco ea dico, quibus multitudinem capere possis, ut de nocte domus compleatur, ut multi spe tui praesidii teneantur, ut amiciores abs te discedant quam accesserint, ut quam plurimorum aures optimo sermone compleantur.

Sequitur enim, ut de rumore dicendum sit, cui 13 50
maxime serviendum est. Sed, quae dicta sunt omni superiore oratione, eadem ad rumorem concelebrandum valent, dicendi laus, studia publicanorum et equestris ordinis, hominum nobilium voluntas, adulescentulorum frequentia, eorum, qui abs te defensi sunt, assiduitas, ex municipiis multitudo eorum, quos tua causa venisse appareat, bene *te* ut homines nosse, comiter appellare, assidue [diligenter] petere, benignum ac liberalem esse et loquantur et existiment, domus ut multa nocte compleatur, omnium generum frequentia assit, satis fiat oratione omnibus, re operaque multis, perficiatur id, quod fieri potest, labore et arte ac diligentia, non ut ad populum ab his omnibus fama perveniat, sed ut in his studiis populus ipse versetur. Iam urbanam 51
illam multitudinem et eorum studia, qui contiones tenent, adeptus es in Pompeio ornando, Manili causa recipienda, Cornelio defendendo; excitanda nobis sunt, quae adhuc habuit nemo, quin idem splendidorum hominum voluntates haberet. Efficiendum etiam illud est, ut sciant omnes Cn. Pompei summam esse erga te voluntatem et vehementer ad illius rationes te id

52 assequi, quod petis, pertinere. Postremo tota petitio
cura ut pompae plena sit, ut illustris, ut splendida, ut
popularis sit, ut habeat summam speciem ac dignita-
tem, ut etiam, si quae † postis, ne competitoribus tuis
existat aut sceleris aut libidinis aut largitionis accom-
53 modata ad eorum mores infamia. Atque etiam in hac
petitione maxime videndum est, ut spes rei publicae
bona de te sit et honesta opinio: nec tamen in pe-
tendo res publica capessenda est neque in senatu ne-
que in contione, sed haec tibi sunt retinenda, ut se-
natus te existimet ex eo, quod ita vixeris, defensorem
auctoritatis suae fore, equites et viri boni ac locupletes
ex vita acta te studiosum otii ac rerum tranquillarum,
multitudo ex eo, quod dumtaxat oratione in contioni-
bus ac iudicio popularis fuisti, te a suis commodis non
alienum futurum.

14
54 Haec veniebant mihi in mentem de duabus illis
commentationibus matutinis, quod tibi cotidie ad fo-
rum descendenti meditandum esse dixeram: 'Novus
sum, consulatum peto'. Tertium restat: 'Roma est',
civitas ex nationum conventu constituta, in qua multae
insidiae, multa fallacia, multa in omni genere vitia
versantur, multorum arrogantia, multorum contumacia,
multorum malivolentia, multorum superbia, multorum
odium ac molestia perferenda est. Video esse magni
consilii atque artis in tot hominum cuiusque modi vi-
tiis tantisque versantem vitare offensionem, vitare fa-
bulam, vitare insidias, esse unum hominem accommo-
datum ad tantam morum ac sermonum ac voluntatum
55 varietatem. Quare etiam atque etiam perge tenere
istam viam, quam instituisti, excelle dicendo. Hoc et
tenentur Romae et alliciuntur et ab impediendo ac
laedendo repelluntur. Et, quoniam in hoc vel maxime
est vitiosa civitas, quod largitione interposita virtutis
ac dignitatis oblivisci solet, in hoc fac ut te bene no-
ris, id est ut intellegas eum esse te, qui iudicii ac
periculi metum maximum competitoribus affere possis.

Fac, ut se abs te custodiri atque observari sciant;
cum diligentiam tuam, cum auctoritatem vimque di-
cendi tum profecto equestris ordinis erga te studium
pertimescent. Atque haec ita volo te illis proponere, 56
non ut videare accusationem iam meditari, sed ut hoc
terrore facilius hoc ipsum, quod agis, consequare. Et
plane sic contende omnibus nervis ac facultatibus, ut
adipiscamur, quod petimus. Video nulla esse comitia
tam inquinata largitione, quibus non gratis aliquae
centuriae renuntient suos magnopere necessarios. Quare, 57
si advigilamus pro rei dignitate, et si nostros ad sum-
mum studium [benivolos] excitamus, et si hominibus
studiosis [gratiosisque] nostri suum cuique munus
discribimus, et si competitoribus iudicium proponimus,
sequestribus metum inicimus, divisores ratione aliqua
coërcemus, perfici potest, ut largitio nulla sit aut ni-
hil valeat.

Haec sunt, quae putavi non melius scire me quam 58
te, sed facilius his tuis occupationibus colligere unum in locum posse et ad te perscripta mittere. Quae tametsi ita sunt scripta, ut non ad omnes, qui honores petant, sed ad te proprie et ad hanc petitionem tuam valeant, tamen tu, si quid mutandum esse videbitur aut omnino tollendum, aut si quid erit praeteritum, velim hoc mihi dicas; volo enim hoc commentariolum petitionis haberi omni ratione perfectum.

Q. CICERONIS

VERSUS QUIDAM DE XII SIGNIS.

Flumina verna cient obscuro lumine Pisces,
Curriculumque Aries aequat noctisque dieique,
Cornua quem condunt florum praenuntia Tauri,
Aridaque aestatis Gemini primordia pandunt,
Longaque iam minuit praeclarus lumina Cancer,
Languificosque Leo proflat ferus ore calores.
Post modium quatiens Virgo fugat orta vaporem.
Autumni reserat portas aequatque diurna
Tempora nocturnis dispenso sidere Libra.
Ecfetos ramos denudat flamma Nepaï.
Pigra Sagittipotens iaculatur frigora terris.
Bruma gelu glacians iubar exspirat Capricorni.
Quam sequitur nebulas rorans liquor altus Aquari.
Tanta supra circaque vigent vi flamina mundi.
At dextra laevaque ciet rota fulgida Solis
Mobile curriculum, et lunae simulacra feruntur.
Squama sub aetherio conspectu torta Draconis
Eminet. Hunc infra fulgentes Arcera septem
Magna quatit stellas, quam servans serus in alta
Conditur Oceani ripa cum luce Bootes.